

تحفۃ الملوک

دعوتِ الامیر

(فارسی)

یعنی

امیران اللہ خاں سابق شاہ افغانستان رادعوتِ حق

منجانب

سیدنا حضرت صاحبزادہ نواب شیرالدین محمد صاحب امیر المومنین خلیفۃ المسیح الثانی

ایہ اللہ تعالیٰ امام جماعت احمدیہ قادیان

در ۱۹۲۷ء ۶

سرورق شائع کردہ: عبدالعظیم پریس، امیر احمدیہ بکڈ پو قادیان، الہ آباد

ہدیہ دو روپے پچاس سٹے پیسے

جلد تین روپے

فهرست مضامین

۲۴ - دلیل هشتم - سجده طاعت	۱ - تعارف - صفحه ۱ تا ۱۴
۲۵ - دلیل نهم - انکشاف علوم سماویہ	۲ - اختلافات امامیہ و مراد
۲۶ - دلیل دهم - اخبار علوم غیبیہ	۳ - دعوی حضرت مسیح موعود
۲۷ - دلیل یازدهم - پیش خبری اول	۴ - دلائل حقیقت دعوی
۲۸ - دلیل دوازدهم - پیش خبری دوم	۵ - دلیل اول ضرورت زمانه
۲۹ - دلیل سیزدهم - پیش خبری سوم	۶ - دلیل دوم شهادت سیدان نبیہ معلوم
۳۰ - دلیل چهاردهم - پیش خبری چهارم	۷ - حالات دینی زمانه حال
۳۱ - دلیل پانزدهم - پیش خبری پنجم	۸ - حالت دینی مادی در زمانه
۳۲ - دلیل شانزدهم - پیش خبری ششم	۹ - حالت اخلاقیه اقوام عالم
۳۳ - دلیل هجدهم - پیش خبری هفتم	۱۰ - حالت علمیہ این زمانه
۳۴ - دلیل نوزدهم - پیش خبری هشتم	۱۱ - حالت تمدنی زمانه مسیح موعود
۳۵ - دلیل بیستم - پیش خبری نهم	۱۲ - حالت جسمانی این زمانه
۳۶ - دلیل بیست و یکم - پیش خبری دهم	۱۳ - تراکم نسلی
۳۷ - دلیل بیست و دوم - پیش خبری یازدهم	۱۴ - تعلقات بین الاقوام
۳۸ - دلیل بیست و سوم - پیش خبری دوازدهم	۱۵ - حالت مالی زمانه مسیح موعود
۳۹ - دلیل بیست و چهارم - پیش خبری سیزدهم	۱۶ - حالت سیاسیہ
۴۰ - دلیل بیست و پنجم - پیش خبری شانزدهم	۱۷ - تفرات ارضیہ
۴۱ - دلیل بیست و ششم - پیش خبری هجدهم	۱۸ - علامات سماویہ
۴۲ - دلیل بیست و هفتم - پیش خبری نوزدهم	۱۹ - دلیل سوم نفس ناطقه
۴۳ - دلیل بیست و هشتم - پیش خبری بیستم	۲۰ - دلیل چهارم - غلبه اسلام بر ادیان
۴۴ - دلیل بیست و نهم - پیش خبری بیست و یکم	۲۱ - حمله حضرت اقدس بر مذہب کلیسا
۴۵ - دلیل سی و یکم - پیش خبری بیست و دوم	۲۲ - یک حربہ بر جسد مذہب باطله
۴۶ - دلیل سی و دوم - پیش خبری بیست و سوم	۲۳ - دلیل پنجم تجرید دین
۴۷ - دلیل سی و سوم - پیش خبری بیست و چهارم	۲۴ - دلیل ششم - نصرت الهی
۴۸ - دلیل سی و چهارم - پیش خبری بیست و پنجم	۲۵ - دلیل هفتم - تباری دشمنان

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 هَدًى وَنَصِيَّةً عَلَى رَسُولِهِ الْكَرِيمِ

بفضل خدا و رحم او تعالیٰ هوال

از جانب عبد اللہ تعالیٰ الضعیف نیز اشیر الدین محمد احمد خلیفہ صریح الشانی و امام مجاہدین
 بخدمت حضرت امیران اعدان فرزند واکشتور افغانستان و ممالک محروسہ
 السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ۔

حضرت والا! ایں چند سطور کہ بنظر ترفع جاہ جناب الا و بہ نیت افادہ عام طبع
 نمودہ پیش میکنم۔ امید دارم کہ آن والا جاہ با وجود قلت فرصت بطلالہ آن کیف گمارا
 فرمودہ براین بندہ منت نہند۔ و پیش حضرت حق تعالیٰ باسر خروئی کونین عزت دارین
 حاصل کنند۔

تحریر براین مکتوب مبنی بر دو غرض است :-

اول ایں کہ ایں عاجز آن ندائے را کہ بجهت فراہم آوردن کافہ الناس برکلمہ
 اسلام از جانب حق تعالیٰ درین زمان بلند شدہ بحضرت والا برساند۔
 دوم اینکہ چند افراد جماعت احمدیہ کہ زیر سایہ مملکت حضرت والا سکونت میدارند

مستقرات حالات ایشان را بر جناب والا شکار کند تا اگر سخنی دربارهٔ آن گروه در آن
 بارگاه گفته آید بحسب وقوف ذاتی علی وجه البصیرة نسبت آن فیصله صادر گردد۔
 قبل ازین که سخنی دیگر عرض شود۔ اظہار این مدعا لازم می شناسم کہ جماعت
 احمدیہ قطعاً پیچ دین جدید را عاقل نیست۔ بلکہ دین او دین اسلام است۔ و
 یکے مزل انحراف و زیدن احرام قطعی و موجب شقاوت ابدی میدانند و نام
 جدید او هرگز هرگز بر جدت دین دلالت ندارد۔ بلکه غرض ازین صرف این است کہ
 تا این جماعت از دیگر طوائف مردم کہ بمجموعه خوشنیتان را بر دین اسلام نسبت
 می دهند۔ به حیثیت ممتاز و در نظر کافۃ الناس ظاهر شود۔

اسلام محبوب ترین نامی است۔ کہ خود او سبحانه و تعالی بر امت محمدیہ کریمه
 و انرا چنان عزت و عظمت ارزانی فرموده کہ دربارهٔ آن بوسیله حضرت انبیاء لقین
 علیهم الصلوٰۃ والسلام قرن بعد قرن پیشخبرها بیان کرده است۔ کما قال اللہ تعالیٰ۔

هو یشکم المسلمین من قبل و فی هذا۔ (ج۔ ۱۰ ع۔ ۱)

یعنی حضرت حق سبحانه شمارا ہم در صحف اولین و ہم دریں کتاب بنام مسلمین نامیده است
 چنانچہ در کتاب اشعیاء نبی این پیشخبری تا این زمان ہم موجود است کہ
 ”باسم جدیدی کہ دہان خداوند بر تو می گذارد۔ مسمی خواهی شد“

(کتاب اشعیاء نبی۔ فصل شخصت و دوم۔ آیت دوم)

پس ازین نام پاک تر نامی دیگر چه تواند بود۔ کہ خود حضرت حق تعالی آنرا بحیثیت
 بندگان خود گزیده و آن قدر عظمت بخشیده کہ بر زبان انبیائے سابقین علیهم السلام
 پیشخبرها جاری فرموده۔ و آن کدام اہل ہوش است کہ این نام ممینیت فرجام را

برائے خود پسند و مابین نام را از جان عزیز تر می داریم و این بین پاک اسو جلیات
حقیقی خود می نگاریم :

آنان را بخاک دریں زمان دیگر طوائف مردم بنظر خیالات مختلفه خود نشان
نامہائے مختلف برائے خویش وضع کرده اند۔ ازین جهت اقتضائے حالات مجبور
ساخت کہ جماعت احمدیہ نیز بجهت امتیاز خود نامے گزیند۔ پس بہترین نامے کہ
بنظر حالات این زمانہ انسب وافی باشد ہمین نام احمدی بود۔ زیرا کہ این زمانہ زمانہ اذاعتان بنام است
کہ رسول اکرم سرور عالم صلی اللہ علی آلہ وسلم از خدا آورده بود۔ و وقت و وقت
اشاعت حمد الہی۔ پس از ان جا کہ ایں آیام آیام ظهور صفت احمدیت آنحضرت
صلی اللہ علیہ علی آلہ وسلم است۔ بیچ نامے بہتر ازین نام نامی داسم گرمی صورت امکان
ندارد :

الغرض از جان و دل پیرو اسلام ہستیم۔ و بہر عقیدہ و بہر امرے کہ ایمان
بداں یک مرد مسلمان صادق الایمان را واجب است۔ مے گرویم۔ و بہر چہ
رداں بر ہر مسلمان راسخ الایقان ضروری است۔ اور ارادے کنیم۔ و شخصے کہ با وجود
تصدیق کردن ماتمام معتقد است اسلامیہ را۔ و تسلیم کردین ہمگی احکام خداے
عز و جل را بر ماتہمت کفر مے ہند۔ و ما را پیرو دین جدید قرار مے دہد۔ و بہر ما
خیلے ظلم میکند۔ و روز جزا پیش خداوند تعالی زیر باز پرس در آید :

مواخذہ شخصے بہ گفتہ او کرده میشود۔ نہ بہ خیالات اندرون سینہ او۔ کسے
چہ میداند کہ در دل دیگرے چیست۔ و شخصے کہ کسے را بہ ایں جنس حرف الزام میدہد
کہ آنچہ او بزبان خود میگوید۔ در دل او نیست۔ بیگان و عوائے خدائی میکند۔ زیرا کہ

و انائے اسرار قلوب علیم بذات الصدور صرف ذات پاک او سبحانہ و تعالیٰ است و هیچ
کس جزو تعالیٰ دم نہ تواند زد که من بر خیالات اندرون سینه بایستی مردم آگاهی میدارم
از رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم که رام کس عارف تر است۔ آل سرور عالم
مے فرماید :-

انکم قنصمون الی۔ و انما انا بشر مثلكم۔ و لعل بعضکم ان یکون
الحق یحجتهم من بعض فان قضیت لاحد منکم بشئ من حق اخیه فانما
اقطع له قطعة من النال۔ فلا یأخذ منه شیئاً۔

(صحیح بخاری۔ کتاب الاحکام۔ باب عظمة الامام المخصوص)

یعنی بعضی از شما نزاع یا خصوصیت بغرض انفصال پیش من آرند و من نیز مثل شما هستم
و باشد که یکی از شما نسبت دیگرے در حجت آوردن قابل تر بود۔ پس اگر من کسی
از حق برادر او چیزے بدهم۔ پس جزای نیست که من او را یک پاره آتش میدهم۔
او را باید که ازو چیزے نگیرد ۔

و همچنین در حدیث آمده است از اسامه بن زید رضی الله عنه که گفت :-
بعثنا رسول الله صلی الله علیه و سلم فی سرية۔ فصبحنا الحرقات من
جھينة۔ فادرکت رجلاً۔ فقال لا اله الا الله۔ فطعنت فوقع فی
نفسی من ذلک۔ فذكرته للنبی صلی الله علیه و سلم۔ فقال رسول الله
صلی الله علیه و سلم اقال لا اله الا الله وقتلته؟ قال قلت یا رسول الله
انما قالها خوفاً من السلاح۔ قال افلا شققت عن قلبه حتی تعلم
اقالها ام لا۔ (صحیح مسلم۔ کتاب الايمان۔ باب من مات لا یشک بالله)

یعنی آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مارا در سر یہ فرستاد۔ مابا داداں بر قبیلہ حرقات کہ از نبی حبیبہ است رسیدیم۔ پس یک نفر ازیشان گریہ آمد و کلمہ توحید بر زبان راند۔ من بدان اعتنائے نہ کردہ اوراکشتم۔ اما ازین کار در دل من خطبائی پیدا شد۔ پس ایں واقعہ را پیش آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم عرض کردم۔ فرمودند۔ آیا با آنکہ دلالہ اللہ اللہ گفتہ بود اوراکشتی؟ گفتیم یا رسول اللہ! آں کس محض از خوف سلاح کلمہ توحید بر زبان راندہ بود۔ فرمودند۔ اخلا شققت عن قلبہ۔ آیا دل اورا شگافہ ندیدی۔ تا تر معلوم شدے کہ او ایں کلمہ از دل گفتہ بود یا نہ؟

الغرض فتویٰ بر بیان زبان مے باشد۔ نہ بر خیالات اندرون سینہ۔ چرا کہ بر خیالات دل بجز خدا تعالیٰ دیگرے را اصلاً اطلاع نیست۔ و ہر کہ بر خیالات دل مردم فتویٰ میدہد۔ اولاً ریب کاذب است۔ و بدر گاہ و خداوندی قابل مواخذہ ❖

پس ہر گاہ ما مردم کہ افراد جماعت احمدیہ ہستیم۔ خود را مسلمان دانائیم۔ بیچ کس را نہ رسد کہ درباره ما انجین فتویٰ دہد کہ اسلام ما صرف نمودنی و دعوائے اسلام ما محض بغرض نمائش است۔ و از دل منکر اسلام ہستیم یا ایمان بر رسالت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نداریم۔ و کلمہ دیگر غیر کلمہ اسلام بر زبان مے رانیم۔ یا قبلہ دیگر احداث نمودہ ایم ❖

و اگر ایں گونه اتہامات و الزامات کاذبہ نسبت ما جائز است۔ و بر صورت مایز متعلق انجین مردم افترا پرداز تو انیم گفت کہ ایشان رطاہر دعوائے اسلام دارند۔ اما چوں بہ خانہ ہائے خود مے روند۔ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را دشنام

مے دہند۔ و بر دین اسلام طعنہ مے کنند۔ لیکن ما مردم بنا بر مخالفت کسے ہرگز حق را
از دست نہ ہیم۔ بالنسبت ہیچ کس بریں بنا ہیچ فتویٰ نہ ہیم کہ او ہر چہ ظاہر میکند۔ در
باطنش خلاف اوست۔ بلکہ بازیر حکم شریعت متعلق بہاں سخن بحث کنیم کہ او خود میگوید
بعد ازین من عقائد جماعت خود را پیش آل شاہ والا جاہ می آرم تا جناب لا
غور فرمایند کہ ازین عقائد کہ ام عقیدہ خلاف دین متین است :

۱۔ بالیقین میداریم کہ خدا تعالیٰ موجود است۔ و برہتی او ایمان آوردن اقرار
بزرگ ترین امور راست حق است۔ نہ اتباع دہم و گمان۔

۲۔ بالیقین میداریم کہ اللہ تعالیٰ یگانہ است ہیچ کس شریک او نیست نہ در آسمان
و نہ در زمین۔ و ہر چہ با سوائے حق تعالیٰ ہست ہمہ مخلوق است۔ و در ہر حال
ہر آن محتاج بہ اعانت و شہی او بجانہ و تعالیٰ۔ او نہ پسرے دارد۔ نہ دختر۔ نہ پدر۔ نہ مادر
نہ زن۔ نہ برادر۔ و در توحید و تفرید خود یگانہ است۔

۳۔ بالیقین میداریم کہ ذات او تعالیٰ پاک است۔ و منزہ از جملہ عیوب نقائص۔ و
جامع جمیع محامد و محاسن ہیچ عیبے نیست کہ در ویافتہ شود۔ و ہیچ حسن جمعی نیست
کہ در وی موجود نباشد۔ قدرتش را حدے نیست۔ و علمش را پایانی نہ۔
او محیط کل اشیا است و ہیچ چیزے نیست کہ احاطہ او تعالیٰ تواند کرد۔ او
اول و آخر و ظاہر و باطن است۔ خالق جمیع کائنات و مالک جملہ مخلوقات۔ تصرف
او نہ گاہے پیش ازین باطل شدہ۔ و نہ اکنون عاقل است۔ و نہ بعد ازین اہل شود۔
او زندہ است۔ و موت و فوت را بدور او نیست و پایندہ است۔ فنا و زوال
بر وی روان نیست۔ جملہ کار ہائے او بہ ارادہ او تعالیٰ مے باشد۔ نہ بر وجہ صغرت

الکونینہ چنان بر عالمین حکومت و فرمان روائی میکند چنان کہ در سابق میکرد و تعطیل هیچ گاہ
به صفاتش راہ نیاید۔ بلکہ او در ہر آن و ہر زمان قدرت خود را وامے نماید۔

۴۔ یاقین میداریم کہ ملائکہ مخلوقے است مرشد تعالیٰ را کہ مصداق یفعلون ما
یومرون۔ حکمت بالغۃ او تعالیٰ ایشان را برائے نظام اُمور

مختلفہ آفریدہ است۔ و ایشان فی الواقع موجود اند۔ نہ اینکہ وجود ایشان فرضی و
خیالی باشد و حق تعالیٰ ذکر ایشان محض بطور استعارہ فرمودہ باشد۔ و بذات او تعالیٰ
ہمانساں احتیاج و افتقار دارند۔ چنان کہ نوع انسان یا دیگر مخلوق بہ احتیاج و مفقور
است۔ و او تعالیٰ در انہما قدرت خود محتاج بہ ایشان نیست۔ اگر سخو است۔

بغیر آفریدن این نوع مخلوق مشیت خود را ہویدا مے ساخت۔ مگر حکمت کاملہ اش
اقتضائے آفرینش زمرۃ ملائکہ کرد۔ و ایشان را از کتم عدم بہ وجود آورد۔ و بہ پنجے
کہ بواسطہ روشنی آفتاب بینائی چشم را قوت بخشیدہ و بذریعہ قرص تان آتش جوہ را
فرو نشاندہ احتیاج او بہ آفتاب و تان لازم نمے آید۔ ہم بریں نسق از انظار بعض
ارادت خود بواسطہ ملائکہ محتاج بملائکہ نمیکرد۔

۵۔ یاقین میداریم کہ او سبحانہ و تعالیٰ بایندگان خود کلام مے کند۔ و رضائے خود را
بر ایشان ظاہر بیسازد۔ و این کلام در الفاظ خاص نازل میشود۔ و در نزولش
بندہ را بیچگونہ دخل نباشد۔ نہ معینش اندیشدہ آن بندہ مے باشد۔ و نہ الفاظ
آن تجویز کردہ آنکس۔ بلکہ فحوائش ہم از جانب حق تعالیٰ مے باشد۔ و الفاظش ہم از
سبحانہ و تعالیٰ۔ و ہماں کلام برائے انسان غذا مے حقیقی و ملاک مدار زندگی
است۔ و بذریعہ ہماں کلام او را با حضرت حق تعالیٰ تعلق پیدا میشود۔ و این کلام

در قوت و شوکت خود ہمیشہ باشد۔ و یکچس نظیرش نتواند آورد۔ او خزان لائق و
 لائق با خود می آورد۔ و همچو معدنی باشد کہ چند آنکہ بکاوندش جواهر زوہر از آن بر می آید
 بلکہ از معاون ہم افزوں تر۔ زیرا کہ خزانہ ہر معدن را نہایتی وحدے باشد و حقائق
 و معارف این کلام را حدے و عدے نیست۔ این کلام همچو یک بحر زخار زاید انکار
 کہ بر سطح آن عنبر سارا طافی و درقراں لولے لالا خانی باشد۔ ہر کہ بر ظاہرش نگاہ برگمارد
 از بولے خوشش دماغ خود را معطر می یابد۔ و ہر کہ درقراں غوطہ زند از دولت علم و
 عرفان دامن آمل را مالامال می نماید۔

و این کلام ہر چند نوع می باشد۔ گاہے مستضمن بر احکام و شرائع باشد۔ و گاہے
 مشتمل بر مواظظ و نصائح۔ گاہے بذریعہ آن حق تعالی ابواب علم غیب می کشاید۔ و
 گاہے بوسیله آن خزائن علم روحانی و انماید۔ و گاہے بواسطہ نزولش بر بندہ
 انظار از خوشنودی خود میسر یابد۔ و گاہے از نارضا مندی اش آگاہی می بخشد۔ و گاہے
 بہ سخنان محبت آمیز مسرت می افزاید۔ و گاہے بہ زجر و توبیخ اورا بر ادائے فرائض و
 مستنبہ می سازد۔ و گاہے پردہ از اسرار سر بہ مہر اخلاق فاصلہ براندازد۔ و گاہے
 بر عیوب پنهانی نفس اطلاع میدہد ۛ

الغرض ایمان میداریم کہ حضرت حق تعالی بایندگان خود مکالمہ و مخاطبہ میکند
 و آن کلام نظریہ حالات مختلفہ ہر دم مدارج متفرقہ میدارد۔ و بہ صورتونوع نزول می یابد
 و از ہر کلاسیکہ او سبحانه و تعالی بایندگان خود کردہ است۔ قرآن مجید اعلیٰ و افضل و اولیٰ و
 اکمل است شریعتی کہ در آن نزول یافتہ است۔ و ہدایتی کہ بذریعہ آن دادہ شدہ است
 زمان آن الی ابد الابدین ممتد است و هیچ کلام حق اورا منسوخ نتواند کرد ۛ

۴۔ وچہنیں یقین میداریم کہ ہر گاہ دنیا از تاریکی مملو گشت۔ و مردم مبتلائے فسق و فجور
 شدند و بغیر مدد آسمانی خلاص مردم از پنجہ شیطان دشوار شد۔ در انجین تنگام
 ہموارہ اللہ تعالیٰ بہ شفقت کاملہ و رحمت شاملہ خود بعضے را از میان بندگان پاک
 و نیک و مخلص خود برگزیدہ برائے ہدایت بنی آدم مامور کردہ است۔ چنانچہ می
 فرماید۔ و ان من اُمتی الا خلا فیہا نذیر (فاطر ۳۶) یعنی پہنچ قومے نیست کہ
 دروے پیغمبر کے از جانب مانیادہ باشد ۛ

وایں برگزیدگان بارگاہ حق تعالیٰ بہ عملہائے ستودہ و سیرتہائے زکیہ و مرضیہ
 خود برائے جہانیاں رہنمائے صراط مستقیم مے بودہ اند۔ و حق تعالیٰ بوسیلہ ایشاں
 بنی آدم را از مرضیات خود آگاہی مے بخشید۔ و ہر کہ از ایشاں سرپیچید رُوئے
 ہلاکت دید۔ و ہر کہ با ایشاں محبت و رزید محبوب خدا گردید۔ و ابواب برکات آہی
 بر رویش مفتوح شد و رحمتہائے نامتناہی بروے نازل گشت۔ و بجهت پس
 آیندگان سیادت و قیادت مسلم شد۔ و صلح دارین و بہبودی کونین نصیب او
 گردید ۛ

و نیز یقین میداریم کہ ایں فرستادگان خدا کہ مومنان را از ظلمت بدکرداری
 طلاع بسوئے نور بخواری و صلح مے کشیدند۔ بہدایح متفاوتہ و مقامات مختلفہ
 فائز بودند۔ و سر دار ایں جملہ برگزیدگان و قافلہ سالار ایشاں حضرت محمد مصطفیٰ
 بودہ است صلی اللہ علیہ وسلم کہ ذات والا صفات را خدا تعالیٰ سید ولد آدم
 قرار دادہ۔ و کافۃ للناس مبعوث فرمودہ۔ آنکہ حق تعالیٰ جملہ علوم کاملہ بہوے
 ارزانی داشت۔ آنکہ خدائے عز و جل او را بہ آن رُعب شکست مؤید کرد۔ کہ شاہان

جابر بن شہید نام مبارکش پر خود لرزاں بودند۔ انکہ ایزد تعالیٰ روئے زمین را از
برائے او مسجد ساخت۔ حتیٰ کہ آستین مرحومش از روئے زمین بقدر یک شہر ہم
نگذاشته کہ اورا بسجده آں وحدۃ لاشریک لہ زمین نہ داده باشد۔ و وجود
شریفش سطح غیر را بعد از اں کہ از ظلم و جور مضور بود۔ بعد از انصاف معمر شدہ
و یقین میداریم کہ اگر انبیائے پیشین عہد فرخ مہر آں رسول اکمل صلی اللہ
علیہ وسلم را یافتندے۔ جز اتباعش چارہ نہ دیدندے۔ چنانچہ ایزد تبارک
تعالیٰ میفرماید ۱۔ وَاِذَا اخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الْبَنِيۤنَ لَمَا اتَّيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ
وَحَكِيمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ
(آل عمران ع ۹) و چنانکہ خود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است۔ لو کان موسیٰ
وعیسیٰ حیین لما وسعما الا اتباعی (تفسیر ابن کثیر جلد ۲ صفحہ ۲۴۶) یعنی اگر موسیٰ
و عیسیٰ زندہ بودندے۔ ناگزیر ہر دو اتباع من نمودندے :

۲۔ و نیز یقین میداریم کہ حق تعالیٰ دُعائے بندگان خودے شنود و حل مشکلات
ایشان میفرماید۔ و او زندہ خداست کہ انسان در ہر زمانہ و در ہر حال زندگی
اور محسوس میکند۔ و او تعالیٰ بمثل آں نردبانے نیست کہ چاہ کن بجہت کند
چاہ بیسازد۔ و ہر گاہ کہ چاہ مکمل میشود۔ آزا بے مصرف پیدا شدہ بلکہ مغل مقصد
انگاشتہ خرد شکستہ دور می اندازد۔ بلکہ او ہمو نوریست کہ بغیر او ظلمات محض
است۔ و ہمو جان است کہ بدون آں در چار سوئے عالم جز موت چیز دے
نیست۔ نہ انیکہ او در وقتے کائنات را آفریدہ بود۔ و حالاً خاموش و معطل در
گوشہ فرخزیدہ است۔ او در ہر آن و در ہر زمان با بندگان خود تعلق و رابطہ

دارد۔ و عجز و انکسار ایشان دیدہ رؤئے توجہ بدیشان می آرد۔ و اگر ایشان او را فراموش کنند او تعالیٰ خود وجود خویش را فرایاد ایشان میدهد۔ و بذریعہ بریدن خاص خویش ایشان را آگاه می بخشد۔ کہ اتی قریب احیب دعوة الداع اذا دعان فلیستجیبوا لی و لیؤمنوا بی لعلمهم یرشدون۔ یعنی ہر آنستہ من نزدیک ہستم۔ قبول میکنم دعائے دعاکنندہ را و فتیکہ بخواند مرا۔ پس باید کہ فرمانبرداری کنند برائے من و باید کہ بگروند بمن تا باشد کہ راہ یابند ۛ

۸۔ و نیز یاقین میداریم کہ قادر مطلق تقدیر خاص خود را در کائنات جاری میدارد و محض برائے قانون قدرت خود را حصر نفرمودہ است کہ آنرا قانون طبعی میگویند بلکہ از ذات او تقدیر سے خاص ہم جاری است کہ بہ آن انہار قوت و شوکت خود می نماید۔ و از قدرت خود نشان میدهد۔ و این ہماں قدرت است کہ بعضے از بے خردان انبے بصیرتی انکار آں میکنند۔ و بغیر قانون طبعی با قانونی دیگر اعراف ندارند۔ و این قانون طبعی را قانون قدرت می نامند۔ و حالانکہ آں را بس قانون طبعی توان گفت۔ نہ قانون قدرت۔ زیرا کہ سوائے این قانون او تعالیٰ قانونی دیگر ہم میدارد۔ کہ بواسطہ آں معاہدت دوستاں خود میفرماید۔ و دشمنان ایشان را ہلاک می نماید۔ اگر انجمنین قوانین خاص نبودے۔ چگونہ حضرت موسیٰ علیہ السلام با وجود ضعف و ناتوانی بر باد شلہے جایر و قاہر فرعون غالب آمدے و آں با وجود طاقت و قوت در ورطہ ہلاکت افتادے۔ و اگر بجز قانون طبعی قانونی دیگر نیست۔ پس چگونہ صورت اسکان میداشت کہ با آنکہ قوم عرب سر تا سر در پے ہلاک سید المرسلین بود۔ اور سحانہ آں سرور را در ہر میدان مظفر و منصور فرمود

دائرہ حملہ دشمنان مصون و مامون داشتے۔ و بے انجام کار برہاں سرزمین کہ
از ان بایک تن جان نثار و یار غار بحالت اضطراب حیرت کردہ بود۔ بازادہ ہوا
قدوسیان تسلط یافتے۔ آیا ہجو و اتعات را با قانون طبعی منسوب توان کرد؟ حاشا
و کلا۔ زیر کہ آن قانون طبعی بما بس ہمین میگوید۔ کہ ہر نا توان بمقابل توانا نہایت
می یابد۔ و ہر زیر دست بر دست زبردست پست شدہ شکست میخورد ؟

۹۔ و نیز یقین میداریم۔ کہ بخت بعد الموت شدنی است۔ و در یوم الحساب از مردم
پرسش اعمال ضرور باشد۔ پس ہر کہ عمل نیک کند جزائے نیک یابد۔ و ہر کہ از احکام
آہی سر تافتہ باشد۔ موردِ خطِ آہی گردد۔ و سپیچ حیلہ یا تدبیر نیست کہ بذریعہ آن
مردم را از لعنت و نشر مقرر دست دہد۔ خواہ استخوان انسان را بسوزند و خواہ حبش را
پرندگان ہوا یا درندگان صحرا بخورند و یا حشرات الارض ہر ذرہ اعضا سسے اورا
از ہم جدا سازند۔ و صورت نوعیہ اورا بگردانند و بصورت دیگر در آرند۔ باز ہم در
روز قیامت مبعوث گردد۔ و در پیش گاہ داد و از برائے حساب داد و جواب
گفتن ایستادہ کردہ آید۔ چہر کہ قدرت کاملہ آفریدہ کار احتیاج بہ این ندارد کہ جسم
نخستین انسان با ہیئت کذائی خود موجود باشد۔ تا اورا مبعوث تواند کرد۔ بلکہ اصل
حقیقت این است کہ او جانہ و تعالی بریں ہم قادر است کہ انسان را از بار یک
ذرہ او از لطیف ترین حصہ روح او بر پائناید۔ و لاریب ہمچنین خواهد بود۔ و صورت نوعیہ
اجسام فنا پذیر است۔ مگر ذرات صغارا اجسام را فنا نیست۔ لا ماشاء اللہ۔ و ہم
بریں نفس روحیکہ در قالب انسانی است۔ بغیر از آن آہی فانی نگردد ؟

۱۰۔ و یاقین میداریم کہ منکران وجود باری تعالی و مخالفان بن حق را اگر وینجا با حجت کاملہ

خود عفو نفرماید البتہ در مقامے جادہ کہ ناشی جہنم است کہ در آن عذاب گم می آتش
 و عقاب سردی یخ ہر دوشید باشد و غرض از آن محض ایذا و تحلیف نباشد۔ بلکہ اصلاح
 حال آئندہ ایشان منظور نظر رفت اثر او سجا نہ باشد۔ و جہنم جائے ست کہ در آن
 اسیران بد نصیب را بجز لب گزیدن و دندان غریبہ کردن و بغیر شیون و بکا پیچ کار
 نباشد۔ حتی کہ آن روز جنایت سوز فرارسد کہ رحمت خداوندی کہ بر ہمہ صفات
 غالب است۔ جوش زده ایشان را بخود در کشد۔ و وعدہ یاتی علی جہنم زمان
 لیس فیہا احد و نسیم الصبا حقیرک ابوابہا بہر انجاز رسد ۛ

۱۱۔ یقین میداریم کہ ہر کس کہ بر خدا تعالی دانبیائے او ملائکہ او و کتب او ایمان سید
 و با جان و دل احکام الہی را عمل می آرد۔ و قدم در راہ عجز و انکسار می سپارد و با وجود
 بزرگی و بوند خود را حقیر می پندارد۔ و با توانگری و توانائی مثل یکسان توای بسر
 می برد۔ و خدمت خلق خدا میکنند و راحت دیگران را بر راحت جان خود مقدم
 میدارد۔ و رؤ و بظلم و خیانت و تعدی نمی آرد۔ و حامل اخلاق حسنہ و فاضلہ
 و مجتنب از عادات رذیلہ و ذمیمہ می باشد۔ بمقامے رسد کہ بہشت نام او ست
 و در آنجا بغیر روح و ریحان و جزئیات النعیم نشانے دیگر از رنج و آلام و اسقام
 نیست۔ و رضائے حق اورا حاصل شود۔ و دیدار خدا نصیب گردد۔ و او نیز بر خدا
 فضل خداوندی آئندہ آن قدر قرب حاصل کند کہ آئینہ جمال الہی گردد۔ و صفات
 الہیہ بروے بوجہ اتم و اکمل جلوه گر شود۔ و از جملہ خواہشات و نیہ پاک گردد۔ و
 رضائے او رضائے خدا بود و حیات جاودانی یافتہ منظر صفات ایزدی شود
 این است عقاید جامعہ ما۔ و نمیدانیم کہ سوائے این معتقدات دیگر کدام

اعتقادات است۔ کہ گرویدن بدان در دین اسلام داخل میکند جمیع المومنین قرناً
بعد قرن ہمیں عقائد را عقائد اسلام قرار داده اند۔ و مادرین عقائد با ایشان ہم زمان
دہم نواسیتیم و بقدر سرحدی ہم مخالفت نداریم ❖

اختلاف با دیگر مردمان

ممکن است کہ جناب الامام حیرت رود کہ چون احمدیان قائل بہ اعتقادات اسلام
ہستند۔ باز در اختلاف با دیگر مردم چیست ؟ و بعض علماء و ابرخلاف این جماعت اینقد
جوش و تعصب از چہ سبب است و از برای چہ فتویٰ کفر بر ایشان نگاشته اند۔

پس ای بادشاہ ذی جاہ اللہ تعالیٰ ترا از شر دنیا و پناہ خود دارد و در واد
افضال و ذال خود بر روی تو کشاید۔ اکنون من جواب آل اعتراضات را بیان
میکنم کہ بہ بہانہ آل مردم را خارج از دائرہ اسلام قرار میدہند ❖

(۱) اعتراض اولین کہ مخالفین بر ما میکنند۔ این است کہ ما بروفات حضرت مسیح ابن
مریم علیہ السلام اعتقاد میداریم و میگویند کہ ما بدین عقیدہ خود ہتک حرمت عیسیٰ
علیہ السلام و تکذیب قرآن شریف می کنیم۔ و فیصلہ جناب سید المرسلین و روحاناف
را رد می سازیم۔

اگرچہ ازین حسیلہ اینقدر صریح است کہ ما حضرت عیسیٰ علیہ السلام را وفات یافته
میدانیم۔ مگر این سخن درست نیست کہ ما بدین طور ارتکاب ہتک حرمت عیسیٰ علیہ السلام
و تکذیب قرآن کریم می کنیم و فیصلہ و سرور کائنات صلی اللہ علیہ وسلم را رد می نمائیم زیرا کہ
چندان کہ غور کردیم ہمیں مے بینیم کہ این الزامات از قائل بودن ما بوفات مسیح علیہ السلام

براعاید نمی شود۔ بلکه برخلاف آن اگر حضرت عیسیٰ علیہ السلام رازنده پیدا ریم۔ البتہ
این الزامات بر او دارد و گزرد ۛ

ما سلمان مستقیم و بختیت مسلمان بودن اول خیالے کہ در دل پیدایشود۔ آن
خیال عظمت و جلال خداوندی است جل جلالہ۔ و عزت رسول اکرم است صلی اللہ
علیہ وسلم۔ و اگر چه ما بر ہمہ رسولان ایمان میداریم۔ و لیکن بالطبع رگ غیرت و حمیت ما
بیشتر برائے سخن (فداہ ابی و امی) در حرکت می آید کہ از جہت ما باسان شیخ جان
خود را بنعم و نذوہ گذاخت۔ و از بہر سبکساری ما بر ذات شریف خودش بار ہائے گراں
انداخت۔ و ما را بر بستر مرگ و در حالت نزع دیدہ آنقدر رنج و تیمار ما برداشت
نمودہ کہ گو یا مردن را بر خود گوارا فرمودہ۔ و بخت آسایش ما ہر گونہ راحت و آرام
خود را ترک کردہ۔ از برائے برداشتن و بلند کردن ما خود را خم نمود۔ روز بایش
در فکر بہود ما گذشت و شبہایش از بہر ما بہ بیداری بسر شد۔ حتی کہ ایستادہ ایستادہ
پائے مبارکش را ورم میگرفت۔ و با وجودیکہ از جملہ صغائر و کبائر معصوم بود۔ اما
برائے تطہیر ما از معاصی و برائے نجات ما از عذاب الہی آنقدر گریہ و زاری کرد کہ
زمین سج گاہش از سر شک روان تر شد۔ و رافت و رحمتش از بہر ما چندان افزود
کہ در کجاوش سینہ اش از دیگ تفتندہ ہم ضیلے بلند صد اگر دید۔ رحم ایزدی را سجا
ما کشید۔ و رضائے حق را بر ما جذب نمود۔ و درائے افضال الہی را بر ما فراقی و ولادت
رحمت ما تنہا ہی را بر دوش ما انداخت۔ و راہ ہائے وصال محبوب ازل برائے ما جستجو
فرمود۔ و از بہر ماطری وصول ما بمقام اتحاد با آن ذات بیچون نقص نمود۔ و از بہر تنہا
آن آسانہا بہم رسانید کہ پیش از آن هیچ پیغمبرے از بہر اہمیت خود بہم نہ رسانیدہ بود

خطابات تکفیر مارا پسندیدہ تر است ازین کہ با خالق و مربی و محیی و رازق و
 ملهم علوم و حافظ و ہدایت دہندہ خود تعالیٰ شانہ مسیح ابن مریم را سادی و ہم پایہ
 شماریم۔ و اعتقاد کنیم کہ همچنان کہ ذات او تعالیٰ حی و قیوم است و بخوردن و نوشیدن
 احتیاج ندارد و حضرت عیسیٰ علیہ السلام نیز بالائے آسمان زندہ و پایندہ است۔
 و از جماع ضروریہ و لوازم بشریہ آزاد است۔ مسیح علیہ السلام را نبی محترم و رسول
 مکرم میدانیم۔ اما نہ بنظر سچو سخنبا بلکہ محض ازین جہت کہ او فرستادہ خدا و پیغمبر است
 و باوے محبت میداریم۔ اما بنائش محض بریں است کہ او با خدا تعالیٰ محبت میداشت
 و خدا تعالیٰ باوے۔ الغرض ہمہ تعلقات با حضرت مسیح طفیلی است۔ پس چگونہ صورت
 مے بند و کہ برائے او از کتاب توہین رب العزت کنیم۔ و احسانات او تعالیٰ را فراموش
 سازیم۔ و قیسان کیش عیسویہ را کہ معاندان دین اسلام و مخالفان ملت خیر الانام
 علیہ الصلوٰۃ والسلام ہستند۔ معاونت نائیم۔ و آن دشمنان دین را موقع دہیم۔ تا
 بگویند کہ آنکہ بر آسمان زندہ است آیا خدا نیست؟ اگر بشر مے بود۔ چرا سچو سائر نبی آدم
 و نوح و ابراہیم و عیسیٰ و محمد صلی اللہ علیہ وسلم و غیرہا را کہ خداوند تعالیٰ
 و چہاں بدست خود تبر بر رخ و بن اسلام بنہیم۔ ملایان و علما و این زمانہ در حق ما ہرچہ
 خواہند فتویٰ دہند۔ و بہ پنجے کہ از دست شاں بر آید۔ سلوک نمایند۔ خواہ مارا
 بردار کشند یا زیور دیوار نہند۔ سنگ ساز کنند یا اگر فنار۔ ہرچہ دل شاں بخواہد کردہ باشند
 لیکن ما از ہر مسیح علیہ السلام خدا مے خود را ترک نمی توینم کرد۔ و ما از ان ساعت کہ بر
 زبان ما این کلمہ کفر جاری شود۔ کہ مسیح ابن مریم (کہ اورا سیحیان ابن اللہ قرار دادہ) متکبر
 حرمت خدا مے قیوم میکنند) با خدا مے ماندہ و پایندہ بر آسمان نشستہ است

مرگ خود را ہزار گونہ تزیین میدہیم۔ اگر مارا علم نبودے دریں صورت البتہ ممکن بود کہ
 ما این عقیدہ را تسلیم میکردیم۔ مگر از آنجا کہ فرستادہ بارگاہ الہی چہمان مارا برکشاد و مقام
 توحید و جلال و رفعت و عظمت و قدرتش را بر ما ہویدا ساخت دریں صورت ہر چہ
 باد اباد۔ ما توحید و تفرید خداے خود را گذاشتہ مسیح بندہ را اختیار نمی توانیم کرد۔ و اگر
 خدا سخاوتہ نجین کلمہ الحاد را بر زبان برانیم۔ نمیدانیم کہ از غضب خدا پناہ ما کہ
 باشد۔ و کار ما یکجا برسد۔ زیرا کہ ہمگی عزت و حرمت و ہمہ مدارج بلند و جملہ مراتب
 از جہد از جانب او مت سبحانہ تعالی شانہ و چون آشکار مے بینیم کہ در اعتقاد سحیا
 مسیح توہین حضرت باری تعالی است پس این عقیدہ را چگونہ صحیح پنداریم۔ و در فہم نامی
 آید کہ از اعتقاد بونا مسیح چگونہ ہتک مسیح علیہ السلام لازم می آید۔ زیرا کہ چون
 آن رسولان عظام کہ بر مسیح علیہ السلام خیلہ فضیلت میدادند وفات یافتند و ازین امر
 ہتک حرمت ایشان لازم نیاد۔ پس چگونہ عقیدہ وفات عیسی علیہ السلام متلزم
 ہتک او باشد۔ اما اگر گاہے ناگزیر افتد کہ ما یا ہتک توہین خداے تعالی کنیم و یا
 ہتک حرمت عیسی علیہ السلام۔ دریں صورت ما بطیب خاطر با آن عقیدہ تن دہیم کہ
 در آن ہتک حرمت عیسی علیہ السلام باشد۔ و ہرگز ہرگز بہ توہین باری تعالی شانہ
 نہ گراییم۔ و ما یقین میداریم کہ مسیح علیہ السلام را نیز کہ از عاشقان خدا بود۔ ہرگز گوارا
 نتواند بود کہ عزتش بر قرار داشتہ توہین الہی کردہ آید۔ لن یستنکف المسیح ان یکون
 عبدًا لله ولا المملکة المقربون (سارخ ۲۴)۔

کلام خداے بے ہمتا را یکجا بریم و چگونہ آیہ وافی ہدایہ و کنت علیہم شہیدا
 مناد مت فہم فلما توفیتنی کنت انت الرقیب علیہم و انت علی کل شیء شہید

کہ در آن حق تعالیٰ از زبان خود عیسیٰ علیہ السلام بیان فرموده کہ نصاریٰ بعد از وفات عیسیٰ
 علیہ السلام دین حق را گذاشته اند۔ و تا زمان حیات او بر دین حق قائم بودند (بہ زبان خود
 خوانده باز بہ جمال زبان بگوئیم کہ مسیح علیہ السلام زندہ بر آسمان است و فیروزایہ یسعی
 اتی متوقیٰک و رافعک الی و مظهرک من الذین کفروا و جاعل الذین اتبعوک
 فوق الذین کفروا الی یوم القیامہ (آل عمران ع ۶) را کہ بر ما ظاہر مے کنند
 کہ رفع عیسیٰ بعد از وفاتش بودہ است) چسماں از نظر بیندازیم۔ آری آنانیکہ
 دعویٰ میدارند کہ ما از خدا تعالیٰ فصیح تر تکلم میکنیم کہ در میگویند کہ اگرچہ او تعالیٰ متوقیٰ
 را کہ از وفات عیسیٰ خبر میدہد۔ قبل از رافعک ادا کردہ اما فی الحقیقت رافعک پیشتر
 از متوقیٰک می باید۔ مگر ما کلام خدا را از جملہ کلامہا انفسح و این میدانیم۔ و از ہر
 نقص و عیب مبرا و منزہ یقین مے کنیم۔ ما کہ مخلوق او هستیم۔ بکدام علم و فضل این
 حرف از زبان براریم کہ کلام خدا غلط است۔ و با وجود جلال و دون بہ چو جرات و جبار
 آن علیم و خیر را تعلیم دہیم ؟

ما را گفتہ مے شود۔ کہ اینچنین بگوئید کہ دریں آیتہ از خدا تعالیٰ خطا و سخن واقع
 شدہ است۔ مگر این سخن ہرگز گوئید کہ علماء را در فہم معنی کلام اللہ خطا واقع شدہ
 است۔ لیکن مایں پسند علماء را چگونه گردن بنیم۔ چوں میدانیم کہ در پذیرفتن این عفتیہ
 سر اسرہاکت و تنہایی است۔ ما کہ چشم بینا میداریم۔ چگونه دانستہ در مغاکہ فراتیم
 و دست و بازو داشتہ چسماں پیالہ نہ ہر ملاہل را از دہان خود رو نہائیم ؟

بعد از خدا ما را بجا تمام الانبیاء محمدرضا علیہ السلام صحبت است۔ و چہ ازین
 جہت کہ حق تعالیٰ ذات و الاصفات او را در جملہ فضائل بر ہمہ انبیاء فوقیت عظیم

داده است۔ وچہ ازین رو کہ ہر چہ از انعامات باری عزہ اسمہ بجا رسیدہ است۔ محض طفیل
 اور سیدہ است۔ و چنانچہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم برائے یہودی مامختہ تہا کشیدہ است
 عشر عشیر آں ہم از کدام دیگر انبیاء و غیر انبیاء بظہور نہ سیدہ است۔ ماہرگن بچکیں را
 ازاں حضرت صلی اللہ علیہ وسلم در عزت فزوں تر نتوانیم داشت۔ فہم ماہرگن قبول
 کردن ایں سخن ہرگز آئادہ نیست۔ کہ با یسح علیہ السلام را بر آسمان زندہ و سیدہ الکونین
 را از زیر زمین مدفون پنداریم۔ و با وجود ایں عقیدہ باز ہم ایں یقین داریم کہ سید المرسلین
 از یسح افضل است۔ عقل انسان چہاں باور کند۔ کہ آنکہ او را برائے اندک ناخیز
 صلیب کہ پیش آید۔ خدا تعالیٰ بر آسمان برداشت۔ او در درجہ ادنیٰ باشد۔ و آں کہ
 او را تا راہ دور دست دشمنان قاتل کردند خدا او را نالکہ سحاب ہم برداشت
 او در رتبہ اعلیٰ و برتر باشد۔ اگر فی الواقع یسح بالائے آسمان زندہ و سیدہ و مولا سکن
 ماہر زمین مدفون است۔ پس برائے ایسچ مرگے بدتر از ایں مرگ نیست و عید شہادت
 را روئے خود نمی توانیم نمود۔ مگر عا شاد کلا حقیقت امر ہرگز چنین نیست۔ و ممکن بود
 کہ خدا تعالیٰ با محبوب خویش ایں سلوک روا داشتے۔ او حکم الحاکمین است شایان
 شان او گئے تواند بود۔ کہ محبوب خود را سیدہ دلدادہ قرار دادہ باز یہ یسح زیادہ تر
 محبت و زبردے۔ و اعتقاد بدفع تکالیف سے بیشتر از اں سرور عالم فرمودے
 چوں آں خدا کے غیور برائے نصرت و قیام عزت رسول مقبول یک عالم را تہ و با
 کردہ۔ و ہر کہ اندک ہمسایہ عزت آں سرور را ارادہ نمودہ او را ذلیل و رسوا خواستہ
 است۔ پس چگونہ باور تو اں کردہ کہ بدست خود شان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را
 بہت ساختہ دشمنان دین متین را جائے اعزاز من و موقع شہادت میدادے ؟

من کہ ہر گاہ اس خیال ہم مے گنم کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فداء ابی داری زیر زمین
مدفون و مسیح بالائے آسمان زندہ است۔ موعے بر بدن من راست پیشود و جلان من
در تن من می کاہد۔ و فی الفور دل من از اندرون سینہ فریادی کند کہ ہرگز چنین نیست
و حاشا کہ خدا تعالیٰ چنین کردہ باشد :

او تعالیٰ شانہ بجناب رسالتا ب را از جملہ انام زیادہ تر دوست میداشت بخیرت
چہ طور پسند میتواند کرد کہ فخر رسل وفات یافتہ زیر زمین مدفون باشد۔ و مسیح بالائے چرخ
بریں زندہ بود۔ اگر کسی استحقاق زندہ بودن و بر آسمان قیام نمودن میداشت۔ ہمانا
آل رسول باست صلی اللہ علیہ وسلم۔ و اگر آں سرور عالم وفات یافتہ است۔ و بریں
صورت ہمہ انبیاء وفات یافتہ اند :

ما مردم شان رفیع و قدر یمنع محبوب اب العالمین را دیدہ و مقام بلند و رتبہ ارجمند
اور اہمیدہ چہاں باور کنیم کہ در حالیکہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در وقت ہجرت
بر فراز جبل ثور و گذر گاہ سنگلخان بردوش ابو بکر صدیق رہا پائہائے مبارک خود را می
نہاد۔ تا بالائے کوہ بر آید۔ خدا تعالیٰ یک فرشتہ را ہم نفرستاد تا بردوش برداشتہ بالا
کوہش رساند۔ اما چون یہوداں قصد گرفتن مسیح کردند بے هیچ درنگ سوئے آسمان
برداشتہ بر چرخ چہارم آرمگا ہش ساخت۔ و ہمچنین چگونہ تسلیم کنیم کہ چوں در غزوہ
احد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را دشمنان با چند نفر از اصحاب فرادیدہ محصور یافتند در آں
وقت خطرناک خدا تعالیٰ توجہ فرمود۔ کہ اندر برائے چندے محبوب خود را بالائے آسمان
بہ برد۔ و دشمنی را شبیبہ او ساختہ بر جائے دندانند آن شخص را پوست اعدا بشکند
بلکہ بر عکس ایں رواداشت کہ دشمنان از ہر جانب بر او حملہ آورند۔ و آں رسول مقبول

کالمقتول بزمین مدہوش و سپوش بیفتد۔ و دشمنان نعرہ ہائے خوشی بلند کنند (معاذ اللہ)
 محمد (رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم) را قتل کر دیم۔ ابابرائے ابن مریم گوارا نکرد کہ پیچ تکلیف
 بجسم او برسد۔ ہمیں کہ یہوداں بردے حملہ کردن خواستند۔ اور ابوسوئے آسمان برداشت
 و بجائے او یک دشمن اور اثنیہ او ساخته بر صلیب آویخت۔

ماجرانیم کہ مردم را چہ شد کہ از یک طرف دعویٰ محبت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
 می کنند۔ و از جانب دیگر حکم بر عزت آن سرور عالم می نمایند۔ و صرف بر ہمین کفایت
 نمی کنند۔ بلکہ کھانے را کہ در محبت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مجبور گشته پیچکس را
 بر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فضیلت دادن و دانمیدارند۔ از بیت می رسانند این
 فضل ایشاں را کفر قرار میدهند۔ آیا کفر نام قائم کردن عزت آن سرور عالم است۔
 صلی اللہ علیہ وسلم۔ و آیا بے دینی نام اقرار در جہ تحقیقی آن سرور و جهان است۔
 صلی اللہ علیہ وسلم۔ و آیا با آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم محبت داشتن را ارتداد میگویند
 اگر کفر ہمین است۔ و اگر بے دینی ہمین است و اگر ارتداد ہمین است۔ پس قسم بخدا کہ ما این
 کفر را از ایمان مردم و این بیدینی را از دینداری مردم و این ارتداد را از ثبات
 مردم ہنر و رعب بہت میدانیم۔ و با آقا و سرور خود حضرت میرزا غلام احمد مسیح
 موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام ہم فاشدہ بخوف ملامت آشکاری گوئیم کہ
 بعد از خدا بے شق محمد محترم۔ اگر کفر این بود بخدا سخت گافرم

آخر ہمہ را یک روز مردن و در حضور پروردگار پیش شدن است۔ و باوے معاملہ
 افتادنی است۔ پس از مردم چہاں ترسیم۔ مردم چہ ہنر یا میتوانند رسانند۔ با صرف از
 خدای ترسیم و صرف باوے محبت میکنیم۔ و بعد از اوے از ہمہ زیادہ تر در دل با محبت و با

آنحضرت است صلی اللہ علیہ وسلم۔ اگر ہم عزت ہائے دنیا و ہر تعلقات آرام دے برائے
 او مار ترک کردن افتد۔ برائے ماسہل آسان است۔ مگر ہتک فہات اواز برداشت
 بیرون است۔ ماہر تہا کہ انبیائے دیگر نمی کنیم۔ مگر قوت قدسیہ و علم و عرفان و تعلق باللہ
 آن سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم را دیدہ ہرگز این سخن را تسلیم نمی کنیم۔ کہ خدا تعالی را با هیچ
 بنی بہ نسبت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم زیادہ تر محبت بود۔ و اگر ما بخشنیم۔ از ازیاد
 تر قابل سزا دیگر کسے نخواہد بود۔ ما با وصف دنیا بودن این سخن را چگونه باور کنیم کہ
 و قتیکہ مردم عرب با محمد رسول اللہ بگویند کہ او ترقی فی السماء ولن نؤمن لوقیك
 حتی تنزل علينا کتاباً نفروء ط (بنی اسرائیل ع ۱۰) یعنی ما بر تو ایمان نیاوریم تا قتیکہ
 تو بر آسمان بالا نروی۔ و ما بر آسمان رفتن تو یقین نمیکنیم۔ تا و قتیکہ تو کدام کتابی ہم را آسمان
 نیاری کہ ما از آنجا انیم)۔ خدا تعالی بہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بگوید کہ قل سبحان
 ربی هل كنت الا بشرا رسولا۔ یعنی باینان بگو کہ رہب من از کموری پاک است۔
 من صرف یک انسانم لیکن حضرت مسیح را برداشتہ بر آسمان ہر برد۔ و قتیکہ سوالی محمد
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پیش بیاید انسانیست را مخالف بر آسمان رفتن گفته شود
 لیکن چوں سوال مسیح علیہ السلام در میان آید۔ بلا ضرورت آنجناب را بر آسمان بردہ شود
 آیا ازین این نتیجہ نخواہد آمد کہ مسیح علیہ السلام آدم را دہود۔ بلکہ خدا بود۔ نشود باللہ
 من ذلک۔ و یا آیا باز این نتیجہ بر نخواہد آمد کہ مسیح از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم افضل بود
 و زیادہ تر محبوب خدا بود۔ لیکن ہر گاہ این امر از من اٹھس است۔ کہ آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم از ہر مصل و انبیاء افضل است۔ پس عقل چگونه باور تواند کرد کہ آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم بر آسمان نرود۔ بلکہ بر زمین فوت شوند۔ و زیر زمین مدفون شوند

لیکن یسح علیه السلام بر آسمان برود - و هزار سال زنده بماند ؟
 و باز این سوال صرف متعلق غیرت نیست - بلکه متعلق صدق آنحضرت صلی الله
 علیه وسلم نیز هست - آنحضرت صلی الله علیه وسلم میفرمایند - لو کان موسی و عیسیٰ حیدین
 لما وسعهما الا اتباعی (البواقیت و الجواهر فی بیان عقاید الاکابر مصنف امام عبدالوهاب شمرانی رحمه الله)
 یعنی اگر موسی و عیسی زنده می بودند - ایشان را از اطاعت من هیچ چاره نبود پس اگر
 حضرت عیسیٰ علیه السلام زنده اند - درین صورت این قول آنحضرت صلی الله علیه وسلم
 باطل قرار مییابد - زیرا که آنحضرت صلی الله علیه وسلم لو کان فرموده و با حضرت موسی
 حضرت عیسیٰ را شامل نموده از وفات هر دو نبی خبر میداد پس بعد از شهادت نبی کریم
 صلی الله علیه وسلم کسی که خود را اثنی نبی کریم صلعم میگوید - چگونه یقین می تواند کرد که حضرت
 عیسیٰ علیه السلام زنده است - اگر عیسی علیه السلام زنده است - درین صورت هر علم و
 صدق بکریم صلی الله علیه وسلم خطل واقع می شود - زیرا که آنحضرت صلی الله علیه وسلم ایشان را
 وفات یافته قرار داده اند ؟

از رسول کریم صلی الله علیه وسلم این نیز مروی است که آنحضرت صلی الله علیه وسلم
 در آن مرض که وفات آن سرور عالم در آن واقع شد - فرمودند که ان جبریل کان یحاضی
 القرآن فی کل عام مره وانه عارضی بالقرآن العام مرتین و اخبرنی انه لعن
 نبی الاعاش نصف الذی قبله و اخبرنی ان عیسی ابن مریم عاش عشرين و
 مائة سنة و لا انی الاذا هبنا علی راس السعین (مواهب اللدنیه مصنف قطانی رحمه الله)
 یعنی جبریل هر سال یک نهمه مرقآن می شنواید مگر این بار دوه نوبت شنواید - و اما
 جبریل خبر داده است که هیچ نبی نگذشته که عمرش از نبی سابق نیم نبوده باشد - و این نیز

خبر داده که عیسی ابن مریم یک صد و بیست سال زندگی یافته پس من خیال می کنم که
 عمر من قریب شصت سال خواهد بود. مضمون این روایت الهامی است زیرا که درین
 روایت رسول کریم صلی الله علیه وسلم از طرف خود هیچ سخن بیان نمی فرماید بلکه گفته
 جبریل را پیش منوده است و آن این است که عمر عیسی علیه السلام یک صد و بیست سال بود
 پس خیال مردم که عیسی علیه السلام بعمری و دو یا سی و سه سال بر آسمان برداشته
 شده غلط بر آمد. زیرا که اگر مسیح علیه السلام درین عمر بر آسمان برداشته شده عرش
 بجائے یک صد و بیست سال تا عهد رسول خدا صلی الله علیه وسلم قریباً شصت سال
 می شود. و درین صورت بایستی که رسول خدا صلی الله علیه وسلم نه صد سال عمر می یافت
 مگر بعمر شصت و سه سالگی فوت شدن آنحضرت صلی الله علیه وسلم و الهاماً خبر داده
 شدن آن سرور عالم که حضرت عیسی علیه السلام در عمر یک صد و بیست سالگی فوت شده
 ثابت می کنند. که زندگی عیسی علیه السلام و نشست او بر آسمان سر اسرار خلافت تعلیم
 رسول خدا است صلی الله علیه وسلم الهامات نبوی تر وید آن میکنند. و هر گاه امر واقع
 این است پس با گفته کسی چگونه قائل حیات عیسی علیه السلام می توانیم شد. و چگونه
 آنحضرت صلی الله علیه وسلم را از دست میتوانیم داد.

ما را گفته می شود که آیا این مسئله اکنون بعد از سیزده صد سال بر شما منکشف شده
 و بزرگان پیشین ازین آگاه نبودند. مگر افسوس که مقرر ضیق نظر خود را بر یک گروه است
 که از جمله اقوال مختلفه بیک قولی گراشیده بودند گماشته آن قول را بنام اجماع می نامند
 و نمی بینند که علمائے اولین اسلام خود صحابه رضی الله عنهم بوده اند. و بعد از قراض
 زمانه ایشان سلسله علماء و صنعت گرفته در اکتاف عالم انتشار یافته است. و چون نظر

بر صحابہ کرام رضی اللہ عنہم می اندازیم۔ ہمہ ادریں مسئلہ با خود ہم تو اُمی یا بیہم۔ و ایں گونه
 ممکن ہم کئے بود کہ آن گروہ عشاق آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم یک عقیدہ مزیل شان
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را قبول میکردند۔ و لولطرت عین حقیقت امر ایں است کہ
 جملہ صحابہ کرام دریں عقیدہ با مانہ صرف اتفاق دارند۔ بلکہ روز وفات آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم۔ اول اجماعیکہ در میان ایشان واقع شد۔ بر ہمین مسئلہ وفات حضرت عیسیٰ
 علیہ السلام بود۔ چنانچہ در کتب احادیث و سیر و تواریخ موجود است کہ جمیع صحابہ از
 وفات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آنقدر متاثر گشتند۔ کہ سرسگی بر ایشان مستولی شد۔
 و بعضی از ایشان یارائے تلک ہم نداشتند۔ و بعضی نتوانستند کہ پائے را از جائے بردارند
 و برخه را ہوش و حواس گم شد۔ و برخه ازین صدمہ جانگاہ تا بہ حدی رسیدند کہ
 بگدازش رفتہ در چند روز رہگڑے عالم آخرت شدند۔ و ایں فرقت بنوی بر حضرت فاروق
 چند اں اثر کردہ بود۔ کہ وفات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را باور نہ کرد۔ و تیغ اہمیختہ
 می گفت۔ اگر کسی میگوید کہ رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم وفات یافته است۔ سر او را
 از تن جدا میسازم۔ و گفت کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم وفات نیافتہ است بلکہ
 مثل حضرت موسیٰ بفرمان داد۔ می پیش داد رفتہ است۔ چنانکہ موسیٰ از چہل روز باز پس
 آمدہ بود۔ سید و سرور ما نیز بعد از چہل روز مراجعت میفرماید۔ و اں مردم را کہ نسبت کذب
 بدان مخبر صادق میدہند بقتل رساند و بر دار کشد۔ و بآن جنش فروش برین عوی اصرار میسازد
 کہ از جاعت صحابہ کسی را یارائے آں نبود۔ کہ سخن او را رد نماید۔ و بعض مردم را از
 دیدن جوش عمر رضی اللہ عنہ یقین پیوست۔ کہ حقیقت الامر ہمین است۔ کہ سرور عالم رحلت
 فرمودہ است۔ بر روائے ایشان بشاشت ہویداشدن گرفت۔ و قبل ازین ایشان

کہ از فرط غم داند و سرنگون کرده بودند۔ ہمیں کہ اس سخن حضرت عمرؓ را شنیدند رشاد
 شدند۔ دوسرا را برداشتند اما بعضی از صحابہؓ دُوراندیش اس حالت را دیدہ یکے را
 از میانِ خود پیش حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ (کہ از اس سبب کہ بارے طبع شریف آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم را افادہ رُو نمائندہ بود۔ از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم اجازت
 گرفتہ بجانب یک قریہ کہ متصل مدینہ منورہ بود۔ تشریف بردہ بود) فرستادند تا ایشا
 را از اس حادثہ آگاہ نمودہ بمدینہ طیبہ باز آرد۔ ہمیں کہ او را پراہ آورده بود۔ در را
 با حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ دوچار شد۔ چوں ایشانرا دیدہ از دیدہ اش اشک
 روان شد و گریہ را ضبط نتوانست کرد۔ حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ دانست کہ سائخہ حدیث
 پُرسید۔ آیا رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم وفات یافت۔ گفت کہ عمر رضی اللہ عنہ
 تیغ کشیدہ است کہ ہر کہ حرف وفات حضرت بر زبان راند۔ گردش مے زخم حضرت
 ابوبکرؓ و در حجرہ اُم المؤمنین عائشہؓ رسیدہ گوشہ چادر از چہرہ مبارک برداشت
 و دانست کہ فی الواقع آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم رحلت فرمودہ است۔ از حدیث
 مسافرت اشک از چشم او روان شد۔ بر حسینؓ بین پوسہ دادہ گفت سو گند
 بخند کہ حق تعالی ہرگز دو موت بر تو وارد نکند۔ از وفات تو عالم را آن قدر نقصان
 عظیم پیش آمد است۔ کہ از موت پیچ یک از انبیائے کرام روئے نمودہ بود۔ ذات
 تو از مدح و ثنائے مابالا تراست۔ تو چنان شانے میداری۔ کہ پیچ ماتم صد مہ چالی
 ترا کم نتواند کرد۔ اگر بگذشتن موت از تو در چیز اسکان مای بود۔ جان خود را فدائے
 تو کردہ موت را از تو باز مے داشتیم۔ اس گفت۔ و باز گوشہ ردائے مبارک بر
 چہرہ اقدس کشیدہ ہذاں جانب کہ حضرت عمرؓ در حلقہ صحابہ نشستن بہانگ بلند مسکیت

کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہنوز وفات نیافتے بلکہ زندہ است رسید حضرت ابو بکر رضی اللہ عنہ
 ابن الخطاب خطاب کرو۔ ایھا الرجل ادع بنفسک۔ یعنی اسے شخص خود را ازین سخن
 بازدار و جوش کم کن۔ حضرت عمر رضی اللہ عنہ انقدر مدہوش بود کہ بہ سخن حضرت ابو بکر نہ گوش نداد
 ہچنان بر سخن خود بماند۔ حضرت ابو بکر رضی اللہ عنہ زیادہ بد و ملتفت نہ گردید۔ و بہ یک جانب
 مسجد رفتہ با مردم گفت۔ کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فی الواقع فوت شدہ صحابہ
 حضرت عمر رضی اللہ عنہ را گذاشتہ گردید صدیق اکبر حلقہ زدند۔ حضرت عمر رضی اللہ عنہ نیز ناجا
 گوش خود بسوئے حضرت ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ نہاد۔ حضرت ابو بکر رضی اللہ عنہ
 این آیات اتلاؤن مؤ۔ ما محمد الا رسول قد خلت من قبلہ الرسل افان
 مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم اللہ لعنہ انک میت و انہم میتون یعنی بجز ایں
 نیست کہ محمد صلی اللہ علیہ وسلم یک رسول است۔ و ہمہ رسولان پیش از او در گذشتہ اند
 پس اگر او وفات یابد۔ یا کشتہ شود۔ آیا شما بر پاشنہائے خود باز گردید (آل عمران) ^{۱۵۴}
 بہ تحقیق تو وفات خواہی یافت۔ و ایناں ہم فوت خواہند شد (زمر ۳) و گفت
 یا ایہا الناس من کان یعبد محمدًا فان محمدًا اقامات و من کان یعبد ^{اللہ}
 فان اللہ حی لا یموت۔ یعنی اے مردمان بدانید کہ آنکس کہ از شما پرستش محمد صلی اللہ
 علیہ وسلم میکرد۔ او بداند۔ کہ محمد صلی اللہ علیہ وسلم وفات یافت است۔ و کسی کہ خدا
 عز و جل را می پرستید۔ او را معلوم شود کہ خدا تعالی زندہ است۔ ہرگز نمیرد۔
 (صحیح بخاری باب مناقب ابی بکر رضی اللہ عنہ)

حضرت ابو بکر رضی اللہ عنہ کہ ایں آئینہ کریمہ را بر خواند و صحابہ کرام را از وفات نبوی آگاہ
 ساخت۔ ہمہ از حقیقت حال آگاہی یافتہ بے اختیار بگریہ در افتادند۔ خود حضرت عمر رضی

گفتہ است۔ کہ چوں ابو بکر رضیہ این آیات وفات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ثابت نمود من
 در آن حالت آنچنان پنداشتم کہ گویا این آیات امروز نزول یافته اند۔ و از شنیدن
 این آیات زانوهای من بلرزید۔ و پائے من بر جانماند۔ و بدشت صدمہ بر زمین
 افتادم ❖

ازین روایت سد امور بپایہ ثبوت میرسد۔ اول اینکه بروقت وفات آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم اولین اجماع صحابہ کرام برہیں امر بودہ کہ تمام انبیائے پیشین وفات
 یافتہ اند۔ زیرا کہ اگر دین امریک صحابی را ہم شکے می بود کہ بعض انبیاء ہمنوز بقید
 حیات ہستند۔ لابد فی الفور در ہماں مجلس پر خاستہ میگفت کہ ایہا الصدیق این استدلال
 کہ بروفات جمیع انبیاء پیش کردہ۔ درست نیست۔ چو کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام از
 شش صد سال بر آسمان زندہ موجود است۔ پس این سخن غلط است کہ جملہ انبیائے
 پیشین قبل از بعثت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فوت شدہ اند۔ چون بعضی از اہل انبیاء
 حالاً ہم زندہ اند۔ پس چگونہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم زندہ نتواند ماند ❖

دوم اینکه بروفات جملہ انبیاء یقین صحابہ محض بر خیال خود شاں نبود۔ بلکہ این یقین
 را ثابت از قرآن کریم می دانستند۔ اگر انچنین نمی بود۔ احدی از میان صحابہ علی القور
 ایستادہ شدہ میگفت۔ کہ اگر چہ این سخن راست است کہ ہمہ انبیائے گذشتہ وفات یافتہ
 اند۔ لیکن این آیت کہ تلاوت کردہ۔ بروفات جمیع انبیاء ولالت ہذا رد۔ پس استدلال
 ابو بکر رضی اللہ عنہ از آیت قد خلت من قبلہ الرسل بروفات جمیع انبیاء و قبول
 کردن صحابہ کرام این استدلال ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ را نہ محض خاموش ماندن
 ایشان برے بلکہ از ولت و سرور یافتن و خواندن گرفتار ایشان این آیات را در

هر کچه باز در دلیل بن این امر است که جمیع صحابه برین استدلال متفق بودند ؛
 سوم . این که خواص صحابه را یقین وفات کدام نبی دیگر از انبیاء حاصل بود یا نبود
 مگر این قدر ضرور به ثبوت می رسد که حیات عیسی علیه السلام در دهم دگانه آن گروه
 هم نبود . چنانچه این اقامه (که از احادیث صحیح و روایات معتبره ثابت است) شاهد
 این معنی است که چون حضرت عمر رضی در جوش خود صحابه را تهدید می نمود . که هر آنکس که
 این سخن بر زبان خود آورد . که رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفات یافته است . من
 سر او را از تن جدا میکنم . درین حال بجهت ثبوت دعوی خویش واقعه مراجعت حضرت
 موسی علیه السلام پس از چهل روز از طور بیاد مردم داد . لیکن متعلق حیات عیسی
 علیه السلام یکطرفه هم از دانه خود نه بر آورد . احاصل اگر صحابه رضی این عقیده میداشتند
 که حضرت عیسی علیه السلام بر آسمان زنده است . حضرت عمر رضی با دیگر همخیا لان خود
 در تأیید عقیده خود چنان خیال ظاهر نه کردند . پس ذکر حیات حضرت عیسی را ترک
 نموده با واقعه مراجعت حضرت موسی استدلال نمودن همچو روز روشن ثابت میکند که
 در ذهن هیچ صحابی عقیده حیات عیسی علیه السلام نبود ؛

علاوه برین مایه بنیم . که اهل بیت نبوی نیز بروفات مسیح علیه السلام اتفاق
 میداشتند . ابن سعد در جلد ثالث کتاب طبقات و رتحت ذکر وفات حضرت علی
 کرم الله وجهه از حضرت امام حسن مجتبی رضی الله عنه روایت کرده است که بروز وفات
 حضرت علی رضی حضرت حسن خطبه خواند . و در آن خطبه فرمود . ایها الناس قد
 قبض اللیلۃ رجل لم یسبقه الا ولون ولا یدر که الاخر من قد کان رسول الله
 صلی الله علیه وسلم یبعث البعث فی کتفه جبریل من یمینه و میکائیل من شماله

فلا یبشی حتی یفتح الله له وما ترک الا سبعاۃ درهم اراد ان یشتری بها
خادماً ولقد قبض فی اللیلۃ الّتی عرج فیها بروح عیسیٰ ابن مریم لیلۃ سبع
وعشرین من رمضان - یعنی لے مہمان امروز شخصے جان خود بچن تسلیم کردہ است
کہ بعض صفات اور اولین ہم نیافتہ اند۔ و آخرین نیز نیابند۔ ہر گاہ رسول کریم صلی اللہ
علیہ وسلم اور ابر غزوہ میفرستاد۔ جبریل در دست راست و میکائیل در دست چپ
حفاظت می کردند۔ و بغیر از ظفر یافتن مراجعت نمیکرد۔ صرف نہ ہنفسہ درم در تر کہ
گذاشت است کہ بہ آن ارادہ خریدن خادم میداشت۔ و در میان آن شب قضا
کرد است کہ در آن روح حضرت عیسیٰ علیہ السلام بر آسمان برداشته شدہ است و
آن تاریخ ثبت و ہفتم ماہ رمضان است ۛ

ازیں روایت ثابت میشود کہ حضرات اہل بیت اطہار نیز ہمین اعتقاد میداشتند کہ
حضرت عیسیٰ علیہ السلام وفات یافتہ است۔ اگر وفات عیسیٰ پیش حضرت امام حسن صلی اللہ
عند ثابت بنود پس چگونه پیش روئے مردم در خطبہ بیان فرمود۔ کہ در شبے کہ روح
عیسیٰ بسوئے آسمان برداشته شدہ است۔ در ہماں شب حضرت علی نیز وفات یافتہ است
و اگرچہ از ہر یکے از اکابر ائمہ دین کہ بعد زمان صحابہ کرام رضی اللہ عنہم بودہ
اند۔ فرداً فرداً بالتفصیل مروی و منقول نیست کہ ایشان تنفیص بعقیدہ وفات حضرت
عیسیٰ علیہ السلام کردہ اند۔ اما قرین قیاس ہمین است۔ بلکہ بہ یقین می پیوندد کہ ایشان ہم
مثل صحابہ کرام رضہ ہمین اعتقاد می داشتند۔ کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام مثل سایر انبیاء
وفات یافتہ اند۔ زیرا کہ ایں بزرگان دین عاشق و شیدائے قرآن کریم و کلمات طیبات
رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم و اقوال صحابہ کرام و مساکل اہل بیت عظام بودند پس

باور نمی توان کرد که ایشان را بهیچ دیگر خلافت راه رسول کریم صلی الله علیه وسلم و صحاب
 کرام رض و ضد هدایت قرآن کریم و رزیده باشند را با چون نظر بر حالات زمانه خود این
 مسئله را آنقدر اہم ندانستند کہ در پشتمن تصحیح و تنصیص اومی شدند چنان می نماید کہ
 ازین سبب مردم نسبت این مسئله اقوال ایشان را محفوظ ندانسته اند۔ و باین تہمت جدید
 سراغ بہم می رسد۔ ثابت میشود کہ مذہب ایشان ہمین بودہ است کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام
 وفات یافته است۔ و خلافت آل از ایشان ثابت نمی شود۔ ولیکن چون اکثر متاخرین
 معتقد بہ حیات عیسیٰ علیہ السلام شدند و اقوال متقدمین درین بارہ بسبب مذکور کمتر
 یافتند۔ زمانہ ایشان را بر زمانہ خود قیاس کردہ نظر بر کثرت قائلین بحیات عیسیٰ علیہ السلام
 در زمانہ خود گمان بردند۔ کہ اکثر متقدمین ہم قائل بحیات عیسیٰ علیہ السلام بودہ باشند۔
 اما حق این است کہ اگرچہ متاخرین قائل بحیات بودہ اند۔ ولیکن ہرچہ از متقدمین بہ ثبوت
 حی پیوندد خلافت این عقیدہ متاخرین است چنانچہ در مجمع بحار الانوار محمد طاہری نویسد
 قال مالک مات۔ یعنی امام مالک رحمۃ اللہ علیہ گفته است کہ حضرت عیسیٰ وفات ینتہ است
 الغرض علاوہ از قرآن کریم و احادیث نبوی از اجماع صحابہ و اراکے اہل بیت
 و اقوال ائمہ تصدیق عقیدہ ما میشود۔ و این امر بہ پایہ ثبوت می رسد کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام
 داعی اجل را لبیک اجابت گفته است پس بر این تہمت نہادن کہ با عقیدہ وفات مسیح
 ارتکاب توہین حضرت مسیح می کنیم۔ و از قرآن مجید و احادیث آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
 انکاری داریم ہرگز درست نیست۔ یا ہرگز توہین حضرت عیسیٰ علیہ السلام نمی کنیم آری
 بہ ابطال عقیدہ و اہمیہ حیات مسیح توحید و تفرید حضرت باری عز اسمہ را و عزت عظمت
 جناب رسول مقبول را قائم و ثابت می نمایم۔ و باین طور خدمت حضرت مسیح را ہم انجام

میدیم۔ بالفرض اگر حضرت مسیح خود درین مانع موجود بودے۔ ہرگز گوارا نہیں کہ وکرا اور ادرار
مقامے ایستادہ کرده آید کہ سنائی و حید و تفرید الہی و باعث توہین و کسر شان حضرت
رسالت پناہی باشد۔ خود جناب والا دریں بارہ غور فرمایند کہ آیا این لفافان مادرین حضرت
بر حق ہستند یا حق بجانب است۔ و آیا ایشان استحقاق دارند کہ بر ما خفا شوند۔ یا
ماحق میدانیم کہ بر ایشان خفا باشیم۔ زیرا کہ ایں مردم برائے خدائے ماسٹر یکے قرار
دادہ اند توہین رسول اکرمؐ ما کردہ اند۔ و دوست و یگانہ بودہ بچو دشمنان و بیگانگان
حکمہ کردہ اند :

(۲) اعتراض دوم کہ بر ما کردہ می شود ایں است کہ ما بر خلافت عقیدہ اُمت محمدیہ
رایس موعود و مہدی مسعود پنداشتہ بہ وے گردیدہ ایم۔ و ایں امر خلافت احادیث
نبوی است۔ زیرا کہ ازاں واضح می شود کہ مسیح علیہ السلام از آسمان نازل گرد در آرس
ایں سخن راست است کہ ما مردم باقی سلسلہ عالیہ احمدیہ حضرت میرزا غلام احمدؑ
ساکن قادیان منلع گورداسپور صوبہ پنجاب ملک ہندوستان رایس موعود و مہدی مسعود
میدانیم۔ ہر گاہ کہ از قرآن کریم و احادیث و عقل سلیم ثابت است کہ حضرت مسیح وفات پذیرفتہ
است۔ پس ہرگز بفہم مانہی رسد کہ بکدام دلیل ایں عقیدہ ما بر خلافت قرآن و حدیث
می افتد۔ و چون وفات مسیح از قرآن و حدیث ثابت است۔ و نیز از احادیث نبویہ
ایں ہم ثابت است کہ یک موعود و دینام مسیح ابن مریم می آید۔ پس ازیں تہا متر صفائی و
وضاحت ثابت میشود کہ آل موعود فرستے از افراد ایں امت باشند نہ خود حضرت مسیح نامی
کہ شربت ہیات چشیدہ است :

گفتہ می شود کہ اگرچہ از قرآن و حدیث و وفات مسیح ثابت ہم گردد۔ باز ہم از انجا کہ

اعتراض دوم

شمار اول

در حدیث شریف پیشخبری آمدن حضرت مسیح علیہ السلام وارد شده است۔ ازیں جہت
بر آمدن خود حضرت مسیح ناصری علیہ السلام یقین باید داشت۔ زیرا کہ او سبحانہ تعالیٰ نشا
قادر است۔ بر اینکه باز او را برائے اصلاح حال مسلمانان در دنیا فرستد۔ و بر این روش
بر ما اعتراض میکنند۔ کہ گویا ما بزعم ایں مردم از قدرت خدا تعالیٰ انکار میداریم لیکن ما ہرگز
نہ بر بنائے انکار بقدرت بل بر بنائے ایمان قدرت و تعالیٰ قائل ہستیم۔ کہ حضرت مسیح ناصری را ہرگز
با دیگر در دنیا نفرستد۔ بلکہ فردے را از افسوس آمدت محمدیہ بقدرت کاملہ خود مسیح
موعود ساختہ فرستادہ است ۛ

ما فہم ایں سخن نمی توانیم کرد۔ و نہ امید می کنیم کہ ہیچ کسے بعد از آنکہ دریں امر خود کامل
کر دہ باشد۔ تسلیم تواند کرد۔ کہ دوبارہ آمدن مسیح در دنیا علامت قدرت خدا است
زیرا کہ ما می بینیم۔ و ہر ذی ہوش روزمرہ مشاہدہ می کند۔ کہ یک مردم دولت مند رخت
کہنہ را بچھو مردم فرومایہ قطع و برید کردہ از جبہ قمیص و از قمیص صدرہ نمی سازد۔ بلکہ بجا
آں رخت نو می سازد۔ اما یک گدائے بینوائے کہ بر ساختن کالائے نو دسترس ندارد
ژندہ پارینہ را پنیہ دوزی در فوکاری کردہ برائے زمستان سال آیندہ در بچہ پیچیدہ
ب حفاظت تمام و احتیاط مالا کلام نگاہ می دارد۔ و لیکن یک بختیار کامگار مناسب
فصل و ہر موسم رخت جدید و کالائے نو بپاراید۔

دنیا
آں قادر مطلق را بچیت رہنمائی بندگان خود بر باز زندہ ساختن و دوبارہ در
فرستادن یکے از انبیائے وفات یافتہ پیشتر ازیں کے ضرورت رود نمود است۔
و او تعالیٰ مدام برائے ہدایت بندگان خود یکے را از مردم ہماں زمانہ بر منصب
رسالت فائز ساختہ است۔ ظاہر است کہ از زمان آدم علیہ السلام تا عہد فرخندگی محمد

سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم ہیچ گاہ انجین نہ کردہ است کہ پیغمبر وفات یافتہ را باز
زندگی بخشید بجهت رہنمائی عالمیان فرستادہ باشد۔ آری براثر کتاب جنس فعل در آن
صورت مجبور شود کہ تزکیہ نفس مردم کدام زمانہ از قدرت او بیرون باشد و حکومت
او تعالی از سر بنی آدم نازل شود و اما چون انجین بودن بہر حال صورت ممکن نیست پس
این ہم امکان ندارد کہ او تعالی ہیچ نبی را از انبیائے وفات یافتہ برائے اصلاح دنیا از بہشت
بیرون آورد۔ و برائے اصلاح دنیا بفرستد۔ نے نے او تعالی قادر مطلق است چون بعد از وفات
مسیح علیہ السلام یک انسان عظیم الشان یعنی رسول کریم را بیا فرید پس از قدرت و بیعت کہ شخصہ را
الغرض مانکار از دوبارہ آمدن مسیح بہ ایں وجہ نمی کنیم کہ با بر قدرت باری تعالی
نداریم۔ بلکہ بایں وجہ کہ ما خدا تعالی را قادر میدانیم کہ ہر گاہ کہ خواہد برائے اصلاح مردم
یکے را از بندگان خاص مبعوث گرداند۔ و بوسیلہ وے گم گشتگان بادیہ ضلالت را بجا
صراط مستقیم گام نون ہدایت فرماید۔ و آنانکہ می پندارند کہ او تعالی انجین نتواند کرد
بلکہ بوقت ضرورت از انبیائے گذشتہ یکے را باز پندنیامی فرستد۔ خیلہ غلط اندیشیداند
و راہ کج گزیدہ - ما قدر و اللہ حق قدرہ۔

علامہ بریں کہ در دوبارہ فرستادن مسیح بر قدرت خدا صحت می آید۔ بر عزت ال اکرم
صلی اللہ علیہ وسلم نیز صدمہ واقع میشود۔ زیرا کہ از باز پس آمدن مسیح ایں نتیجہ برمی آید کہ
چون امت ہائے انبیائے گذشتہ گمراہ می شدند۔ حق تعالی از میان خود ایشان پیغمبرے را
برائے اصلاح ایشان مبعوث می ساخت۔ اما ہر گاہ در امت پیغمبرے را کہ جان جہان ایشان
با فساد پیدا کرد و پیغمبرے را از پیغمبران گذشتہ بجهت اصلاح حال ایں امت از
دار اجناس باز گرداند۔ گویا در میان امت محمدیہ آن وقت ہیچکس را صلاحیت آن نباشد

کہ اصلاح امت او کھنڈہ اگر مابین عقیدہ را تسلیم کنیم۔ لاجرم مابین در توہین و عداوت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از یہود و نصاریٰ کم نہ توانیم بود۔ زیرا کہ آن ہر دو گروہ بر قوت قدسیہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہمیں اعتراض می کنند و مابین بذریعہ این عقیدہ انکار قوت قدسیہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم می کنیم۔ ہر گاہ کہ چرانغے فروزان باشد۔ بالیقین از دے چرانغہائے دیگر توان افزوخت۔ و چرانغے کہ نور او مردہ بود۔ چرانغے دیگر از دبر افزوختن ممکن نباشد۔ پس اگر خدا نخواستہ در امت محمدیہ انجین زمانہ آمدنی است و این قدر حالت او خراب شدنی است کہ بچکس ازین امت برائے اصلاح او نتواند بر قیامت۔ پس معاً این امر نیز تسلیم نمودن خیلے ضروری گردد۔ کہ در آن زمانہ فیضان قدسیہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مسدود گردد۔ و نفوذ باللہ من ذلک ۛ

آں کہ امام مسلمانے است۔ کہ نمایندہ کہ تا آن زمان کہ خدا تعالیٰ میخواست کہ سلسلہ موسویہ را جاری دارد۔ از اتباع موسیٰ علیہ السلام آنچنان مردان کامل العرفان پیدا می شدند کہ اصلاح امت موسیٰ میکردند۔ لیکن چون مشیت ایزدی خواست کہ سلسلہ موسویہ منقطع گردد۔ باب نبوت بروئے قوم موسیٰ مسدود فرمود۔ و دروازه رسالت بر روئے بنی اسرائیل کھشود۔ و آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم روحاً فداہ را مبعوث نمود پس اگر بعد از رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم باز رسولی از سلسلہ موسویہ بیاید۔ لاجرم معنی ش غیر ازین نباشد کہ او سبحانہ تعالیٰ شانہ سلسلہ محمدیہ را ہم قطع سازد۔ و نفوذ باللہ در آن حین قوت قدسیہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ضعف پذیرد۔ زیرا کہ فیضان او کسے را از امت او بہ این رتبہ تواند رسانید۔ کہ از نور محمدی پر توے یافتہ اصلاح امت کند۔ افسوس کہ مردم بلایے ذات خود زیادہ از ضرورت غیرت می کنند۔ پسند نمی نمایند کہ بیج

عربی بجانب ذات ایشان منسوب گردد و اما بر ذات اقدس نبی معصوم صلی اللہ علیہ
 علی اکرم و سلم ہر عرب کہ میخواہند بہ جرأت تمام وجہارت مالا کلام منسوب میکنند ولیکن
 ما آن محبت را چہ کنیم کہ محض بہ زبان باشد و بادل تعلق ندارد و آن دعویٰ محض چہ کار
 می آید کہ با خود و لیسے و بر مانے ندارد ؟

اگر مردم بہ آن حضرت صلی اللہ علیہ علی اکرم و سلم فی الواقع محبت میداشتند
 برائے یک دقیقه ہم گوارا نمیکردند کہ یک پیغمبر از بنی اسرائیل آیدہ اصلاح امت محمدیہ
 نماید آیا پس چہ غیر کنند کہ در خانہ خود سامان ہر قسم مہیا و موجود وارد برائے چیزے
 پیش دیگرے دست دراز می کنند و با وجود توانائی برائے یاوری خود دیگرے را بخواند
 ہماں تلایان زمانہ کہ میگویند کہ نعوذ باللہ برائے اصلاح امت محمدیہ و بجهت
 مخفی ایشان از مصائب صعبہ مسیح ناصری می آید۔ برائے خود اینقدر را ظہار غیرت
 کنند کہ اگر چہ در بحث حالت شان بہ مغلوبیت ہم رسیدہ باشد۔ باز ہم اعتراف بر مغلوب
 بودن خود نمی کنند۔ و از دیگر کسی یاری جستن و مدد خواستن پسند نمی نمایند۔ و بالفرض اگر
 احدے بر معاونت ایشان از خود آمادہ گردد۔ بجائے ممنون احسان او بودن بر او ظہار
 ناخوشنودی مے نمایند۔ کہ آیا من جاہل و نادان ہستم۔ کہ تو در دامن من لقمہ میدہی۔ لیکن
 نسبت حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ و علی اکرم و سلم بچہ قدر گستاخی و بے پروائی میگویند
 کہ بلے بجهت اصلاح امت محمدیہ از سلسلہ بنی اسرائیل یک پیغمبرے بالضروری آید۔
 گو یا قوت قدسیہ آنحضرت صلی اللہ علیہ و سلم بر ہم ایشان خود کار اصلاح امت خود نتواند کرد
 واحد بجهت سرانجام این مہام از امت خود برپا نتواند نمود۔ بلکہ برائے انصراف
 این کار دست استعانت و استمداد پیش یک نبی سلسلہ بنی اسرائیل بگشاید۔ آہ یا ہفایا

نہی داتم کہ دلہائے این مردم مرد است یا خود عقل ایشان را دزد برد است۔ آیا
 تمام غیرت و حیثیت شاں برائے نهنمائے خودشان است۔ و بر آ خدا و رسول در
 دل ایشان یاسج غیرت باقی نماند است۔ و یکی خشم شان بر مخالفان جان شاں ختم
 شدہ است۔ از بہر خفگی بر آنانکہ بر خدا و رسول حملہ میکنند۔ در دلہائے شاں جابے نماندہ است
 مارا گفتہ می شود کہ چہ از آمدن پیغمبر اسرائیلی انکار می کنید۔ مگر ما دلہائے خود
 را کجا بریم۔ و نقش محبت رسول پاک را از لوح دل چگونہ بشوئیم۔ کہ ما را بر تر از عزت
 رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم عزت کسے بنظر نمی آید۔ و ما برائے یک لحظہ ہم تحمل نمی توانیم
 کرد۔ کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ علی آلہ وسلم روح فداہ منت کش و احسانمند غیر گردد۔
 غیرت ما برائے یک چشم زدن برداشت تصور این سخن ہم نتواند کرد۔ کہ چون ہمہ مخلوق
 از ابتلائے آفرینش تا انتہائے دور زمان بروز قیامت جمع آیند۔ و کار نامہ ہائے ہر
 نبی مرسل علی رؤس الاشہاد بیان کردہ شود۔ اللہ اندراں وقت گردن نبی کریم
 صلی اللہ علیہ علی آلہ وسلم زیر بار احسان سبج اسرائیلی خم شود۔ و فرشتگان پیش روئے
 اولاد آدم و اقوام عالم صبا بلند کنند۔ کہ چون در قوت قدسیہ خاتم النبیین ضعف پدید
 آمد۔ اندراں وقت سبج اسرائیلی برابر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم منت داشتہ از جنت
 بیرون آمدن برائے خود پسندید۔ و بہ دنیا باز آمدہ اصلاح امتش کرد۔ و او را از تباہی
 مخلصی داد۔

ما مردم این امر را برائے خود خیلے پسند داریم کہ زبانہائے ما با کار دہائے تیز برون
 شود۔ از نیکہ چنین سخنها ئے امانت آمیز در بارہ آنحضرت صلی اللہ علیہ علی آلہ وسلم بر زبان انیم
 و دستہائے مائل شرہ بہتر است۔ از نیکہ انجین کلمات را نسبت بذات بابرکات

فخرِ رسولِ تعالینِ محبوبِ خدا است۔ زینہار قوتِ قدسیہ آں محشوقِ الہی
 در هیچ گاہ معطل و مہمل شدن امکان ندارد۔ او خاتم النبیین است فیضِ او الی ابد لا بدین
 جاری بماند۔ و گردنِ مبارک او زیر بار منت، هیچکس خم نگرود۔ بلکه احسانِ آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم بر جمیع انبیاء ثابت و محقق است۔ هیچ پیغمبرے نیست کہ از اقوام مختلفہ، عالم
 رسالت نبی کہیم صلی اللہ علیہ وسلم تسلیم کننا شدہ باشد۔ لیکن آیا لکو کہا بلکہ لکو کہ در لکو
 انسان نیستند۔ کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از ایشان تصدیق ساثر انبیاء علیہم السلام کننا شدہ
 است۔ در ہندوستان مطابق آنکہ بیان کردہ میشود ہشتاد و ملیون اہل اسلام سکونت میدادند
 کہ اکثرے از ایشان از دین ہنود توبہ کردہ مسلمان گشتہ اند۔ و پیروانِ دیگر مذاہب از
 مسلمانان در تعداد کمتر اند۔ و باقی تمام بُت پرستان ہنود ہستند کہ قبل از مسلمان شدن
 نامِ هیچ پیغمبرے را نمیدانستند۔ مگر بر سالتِ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ایمان آورده بر
 موسیٰ و عیسیٰ و دیگر انبیاء و نیز ایمان آورده اند۔ اگر اسلام در خانہ لائے ایشان داخل
 نمی شد۔ امر و زہمہاں ایں انبیاء کرام را دشنام میدادند و ناسزا می گفتند۔ ایشان
 را از دہیمان کاذب می شمردند۔ چنانچہ اکنون نیز برادرانِ شاہ کہ مشرف بہ اسلام نگشتہ
 اند۔ کلمات ناشائستہ نسبتِ انبیاء لائے گذشتہ بر زبان می رانند ۛ

و ہم بریں نقطہ ظاہر است کہ مردم افغانستان و چین و ایران قبل از مسلمان شدن
 کے بر موسیٰ و عیسیٰ و دیگر انبیاء ایمان میداشتند ایں جوہ خاص و جوہ ذی جوہ آنحضرت است
 صلی اللہ علیہ وسلم۔ کہ ایشانرا مقرر سالتِ موسیٰ و عیسیٰ و دیگر انبیاء ساخت است۔ لہذا
 احسانِ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بر جمیع انبیاء ثابت و محقق است۔ زیر کہ صداقتِ شاہ
 از نظر خلاقِ مخفی و مجتہب بود۔ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از آپیش روئے خلاقِ ہویدا آشکارا

نمود۔ وبرا حضرت صلی اللہ علیہ وسلم احسان پیچ پیغمبریت۔ خدا تعالیٰ ہرگز صبح آن
 روز را در رؤئے دنیا آشکار ننماید۔ کہ در آن روز فیضان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
 منقطع گردد۔ و پیغمبرے دیگر اصلاح امت کند۔ بلکہ در ہر زمان کہ ضرورت اصلاح این
 امت پیش آید۔ اللہ تعالیٰ از پیروان او و ثنائاً و ثنائاً بعض فرمندان را کہ از علم انصاف
 یافتہ باشند۔ مبعوث نماید۔ کہ اصلاح کم کردگان راہ ہدایت نمایند۔ و ہمہ کارنامہ شان
 کارنامہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم باشد۔ چہ کہ شاگرد از استاد و امتی از نبی خود جدا قرار
 دادہ نمی شود۔ و گردن ہائے شان زیر بار احسان او خم شدہ باشند۔ و دہائے شان
 از یادہ محبت او لبریز دسربائے شان از نشہ عشق و شہر الفرض در باز آمدن یک سال
 از رسولان گذشتہ برائے اصلاح امت محمدیہ خیلے توہین آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و نیز
 دوبارہ آمدن یک نبی از انبیائے بنی اسرائیل در جبر بلند حضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ حتی تم
 باذات بابرکات او کہ امت فرمودہ بسیار ساقط مے شود۔ حق تعالیٰ میفرماید :-
 ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم۔ یعنی خداوند کریم کسے را نعمتے کہ
 بخشیدہ است۔ تا آنکس در جان خود تغییر ندہد آن نعمت از ذرائع نمی سازد۔

حالا بعد از تسلیم کردن این عقیدہ ضروری است کہ یا اتیں امر قبول کردہ شود کہ
 نعوذ باللہ و ذات سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم تعییے واقع گشتہ است۔ یا خدا تعالیٰ عہد خود
 را بشکست یا اتیں سخن را باور باید کرد۔ کہ بادیگر ہمہ بنی نوع انسان عادت خداوندی
 ہمین است کہ نعمت بخشیدہ خود باز پس نمی ستاند۔ مگر معاذ اللہ بآں حضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم بخلاف عادت خود سلوک فرمودہ۔ و ایں ہر دو عقیدہ مستلزم کفر است۔ چہ کہ
 در یکے انکار خدا تعالیٰ است۔ و در دیگر انکار رسول او تعالیٰ۔ پس باید پس وجہ از ہمچو

عقاید سخیفہ اظہار بیزاری مے نمایم۔ و عقیدہ ما این است کہ آل مسیح کہ مارا وعدہ داده
 شدہ است۔ لاسیالہ از میان ہمین امت است۔ و این در قبضہ قدرت اوست کہ ہر کہ را
 بخواہد۔ بر مقامیکہ ارادہ کند۔ ایستادہ نماید۔ و بر تہ کہ خواہد۔ متکین سازد۔ و از احادیث
 نبویہ ثابت می شود کہ مسیح موعود از امت محمدیہ باشد۔ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ
 است کہ لا المہدی الا عیسیٰ۔ (ابن ماجہ باب شدۃ الزمان) یعنی بغیر عیسیٰ دیگر هیچ مہدی
 نیست۔ و نیز فرمود کہ کیف انتم اذا نزل ابن مریم فیکم۔ و اما مکم منکم (بخاری
 کتاب الانبیاء باب نزول عیسیٰ بن مریم) یعنی در آل وقت حال شما چگونہ باشد کہ در میان شما
 ابن مریم نازل شود۔ کہ امام شما و از شما باشد۔ اگر اندرین ہر دو ارشاد نبوی بنظر غائر
 دیدہ شود۔ صاف ظاہر میشود۔ کہ در عہد فرخندگی مہدی مسیح موعود مہدی دیگر نباشد
 و ذات او امام امت و ازین امت باشد۔ و یکس غیر این امت دیرین ازین امت
 نیاید۔ پس این خیال کہ مسیح موعود وجودے علیحدہ از مہدی و مہدی وجودے دیگر
 از مسیح موعود است۔ سراسر خیال باطل و خلاف حدیث لا المہدی الا عیسیٰ است +
 و کار یک مؤمن دیندار این است کہ برگفتہ آقاے خود اعتماد کردہ غور کند۔ و اگر اورا
 در دو ارشاد آقا تضاد بنظر آید۔ آل را بتدبر و تفکر خود رفع نماید۔ اگر رسول اکرم
 صلی اللہ علیہ وسلم بیک بار فرمودہ است۔ کہ اول مہدی ظاہر گردد۔ و بعد از آل
 عیسیٰ نازل شود۔ و ادوار اتباع و اقتدائے مہدی نماز ادا کنند۔ و بار دیگر ارشاد
 کرد است۔ کہ بجز مسیح مہدی کسی نیست۔ پس آیا لازم است کہ ما زین ہر دو قول
 یکے را رد کنیم یا اینکہ بر ہر دو قول غور نمایم۔ و اگر در ہر دو قول صورت وفاقی بہم
 آل طریق توفیق بین القولین را با جان و دل قبول نمایم۔ و اگر کسی تدبر قلیل بعمل آرد

برو آشکارا اگر دود که دریں ہر دو قول صورت وفاق ہمین است کہ حدیث لا الہدی الا
عیسیٰ حدیث ثانی را مفسر است۔ یعنی اول پیشگوئی نزول مسیح کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ
وسلم بہ آں الفاظ بیان فرمودہ است کہ ازاں در فہم انسان متبادری شود کہ وجود مسیح
از وجود مہدی جُد یا شد۔ باز آترا بعد حدیث لا الہدی الا عیسیٰ واضح گردانید کہ کلام
تحتین بطریق مجاز و استعارہ بود کہ ازاں محض ایں مراد بود۔ کہ اولاً از اُمتِ محمدیہ
یک انسان کامل بر اصلاح اُمتِ محمدیہ مامور شود۔ در بدو حال او را در مقام ہیچ
یاب از رسولان خاص اسنادہ کردہ نشود۔ پس پیشگوئی نزول ابن مریم در حق او
بہ اتمام برسد۔ داود عویٰ مسیح موعود بودن نماید بمانا ہمیں پنج اظہار و منصب جلیل برآ
او فرمودہ است۔ یعنی اولاً دعویٰ عام اصلاح مردم نماید۔ بعد ازاں دعویٰ خاص
یعنی دعویٰ مسیح موعود بودن کند و در پیش خبریہائے انبیاء ایں گوئہ کلام بسیار واقع
شدہ است۔ بلکہ اگر بمجہ استعارات را از پیش خبریہا دور کردہ شود۔ فہم معانی آن
پیش خبری ہا دشوار گردد۔ اگر از احادیث مذکورہ ایں معانی را مراد نگرفتہ شود باز ایں
دوام یک امر را کہ ہر یکہ ازاں خبیثہ خطرناک است۔ تسلیم کردن ناگزیر باشد۔ یا ایں
سخن را مسلم داشتن ضروری باشد۔ کہ حدیث لا الہدی الا عیسیٰ دروغ است۔ و یا
ایں امر تسلیم کردن لابدی باشد۔ کہ دریں حدیث نفی وجود مہدی دیگر کہ علاوہ مسیح باشد
نہ کردہ شدہ است۔ بلکہ دریں حدیث مقابلہ درجاست مسیح و مہدی کردہ و فرمودہ کہ
اصل مہدی خود مسیح موعود یا شدہ۔ کہ بمقابلہ او مہدی موعود مرتبتہ و حقیقتہ نہ داشتہ باشد
چنانکہ گفتہ میشود۔ لا عالم الا فلان و ازیں قول ہرگز ایں مراد نباشد کہ بغیر از دوجہ
کسے در دنیا عالم نیست۔ بلکہ محض ایں سخن سوائے ازیں نمی باشد۔ کہ او در علم خود

فاضل تر است که علم دیگران در مقابل او بیچ است ۵
 پس ازین هر دو معنی نتائج خطرناک حاصل میگردد - زیرا که یک حدیث را بلا وجه
 موجه باطل قرار دادن خطر عظیم دارد - علی الخصوص آن حدیث که با خود شما پذیر دارد
 و این سخن که مهدی بمقابل مسیح بیچ است - این نیز خلاف مضامین آن احادیث است
 که در آن مهدی را امام مسیح را مقتدی او قرار داده شده است - الغرض ماسوا
 این معنی که است محمدیه را خبر داده شده است - از وجودیکه اولاً دعوی مطلق مصلح بود
 کند - و بعد از آن دعوائی مسیح موعود بودن و بجز این معنی هیچ معنی صحیح ازین حدیث نمی آید
 حقیقت امر این است که مردم را تمام تر مخالف ازین جهت اقتاده است که
 در حدیث نسبت مسیح لفظ نزول آمده است - و ازین لفظ فهمیده اند که همان مسیح
 اول دوباره بدنیایا باز آید - حالانکه لفظ نزول در آن احادیث بدان معنی نیامده است
 که این مردم فهمیده اند - بلکه هرگاه ذکر آفرینش چیسکر کرده می شود که مفید و یا
 باشد - یا ذکر تفسیر کرده آید که بابرکت کثیر بود یا ظاهراً هر کس ندیده جلال ایزد متعال باشد
 پس بزرگان علمی ظهور و وقوع آنرا بلفظ نزول تعبیر کنند - چنانچه حق جل و علا در قرآن مجید
 فرموده است **ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ (توبه)** و نیز فرموده **ثُمَّ أَنْزَلَ**
عَلَيْكُمْ مِنَ بَعْدِ الْغَمِّ أَمْنَةً نَافَسًا (آل عمران) و همچنین ارشاد کرده - **وَأَنْزَلَ لَكُمْ**
مِنْ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ (زمر) و هم برین نقش است - **قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ**
لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتَكُمْ وَرِيشًا (انعام رکوع ۳) و نیز فرموده **وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ**
الْمِنْ وَالسَّلَاحَ (بقره) و **أَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ**
وَاللَّعِظَامُ (الحديد ۳) و نیز فرموده **وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ**

بسط الله الرزق لعباده لبغوا في الارض فلن ينزل بقدر ما يشاء ان الله بعباده
خبير بصير (شوری رکوع ۴)

وظاہر است کہ سکنین در دل انسان پیدا میشود۔ و نفاس یعنی خواب نام یک فعل جز
و مانع است۔ و انعام یعنی بہائم و بہائس و سمار و غ و بود و نہ و آہن و رزق و سائر
اشیائے دنیاوی برہیں زمین پیدا میشوند۔ نزول این چیزہا از آسمان کسے نہایت
و نہ از آسمان فرود آمدن این اشیاء از قرآن و حدیث ثابت میشود۔ بلکہ حق تعالی در
فرقان مجید بصراحت فرمودہ است۔ و جعل فیہما رواسی من فوقہما و بارک
فیہما و قد رزقنا اقواتا فی اربعۃ ایام سواء للسانکین (حم سجده) یعنی در
زمین و بر سطح آل کوہ ہا را پیدا کرد و در زمین بکثرت سامان خلق فرمود۔ و ہر نوع
غذا در آل بیا فرید۔ این ہمہ کارہا یعنی پیدایش زمین و آفرین کل اشیا و جانوران
در چہار ایام بہ اختتام رسید۔ و این امر ہر اسے جمیع اصناف پرستندگان یکسان است
یعنی این مضمون ہر چند متضمن علوم عالیہ و فائق حکمیہ است کہ چندے ازاں دریں ایام
حاضرہ ظاہر شدہ است و جبیلے ازاں علوم در از سنہ آتیبہ ہوید اگر دد۔ و سوالات
جدیدہ و مسائل عدیدہ دریں بارہ پیدا شود۔ مگر ما این مضمون را بطورے ادا کردہ ایم
کہ مردم ہر طبقہ و اقوام ہر زمانہ مطابق علوم و موافق عقول و ترقیات زمانہ خود از این
بیان جواب ہائے صحیح حاصل نمایند۔ کہ برای طبائع شان موجب اطمینان باشند۔

الغرض از قرآن مجید ثابت است کہ این ہمہ اشیاء کہ ذکر آہنا دریں آیات بنیات
بلفظ نزول وارد شدہ است از آسمان فرود نیامدہ است۔ بلکہ خالق الارض و السموات
این چیزہا را از زمین برانگیخت است۔ لہذا برائے مسیح موعود نیز لفظ نزول بمعنا و تعظیم

منزلت جلالت مقام او مستقل شدہ است۔ دہرگز اس مِراویت کہ او در نفس الامراہ
 آسمان فرو آید چنانچہ حضرت حق سبحانہ تعالیٰ لفظ نزول در شان سید ولد آدم صلی اللہ علیہ وسلم
 ہم استعمال فرمودہ۔ وجہ تفسیرین ازیں لفظ نزول شرف و عظمت و رفعت درجہ آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم مراد گرفته اند۔ و بر ہمین ایں عا و مراد و مقصد مجبور گشتہ اند کہ
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم روحاً فداہ در کہ معظمہ در دو مال فیع الشان قریش تولد
 فرمودہ است۔ واسم پدر مبارکش عبد اللہ و نام مادرش آمنہ خاتون بودہ است۔
 و آیتہ کہ در ان ذکر نزول آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بیان شدہ این است کہ قد
 انزل اللہ الیکم ذکراً رسولا یتلو علیکم آیات اللہ مبینات لیخیر من الذین
 امنوا و عملوا الصالحات من الظلمات الی النور (سودہ طلاق ۲۷) یعنی حق تعالیٰ
 بر شما ذکر یعنی رسول را نازل فرمودہ کہ بر شما آیات بنیات الہی را بخواند تا مومنان و
 نیکوکاران را از تاریکی با بسوئے نور بر آورد۔ چہ قدر مقام تعجب است کہ ہاں یک لفظ
 نزول است کہ بجهت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و براے مسیح علیہ السلام مستقل شدہ
 است۔ مگر علمائے زمانہ معنی آزاد حق حضرت رسالت پناہ دیگر می گیرند۔ و براے
 حضرت مسیح معنی دیگر می کنند۔

ہر گاہ کہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم برین نیامیداشدہ است۔ و در شان دال
 لفظ نزول دارد شدہ است۔ اگر ہاں لفظ نزول در حق مسیح موعود استعمال گردد۔ و
 مراد ازاں پیدایش مسیح و بعثت او گرفته شود۔ کدام جائے حیرت مقام تعجب است
 شبہ دوم این ارد کردہ میشود کہ مسیح موعود در احادیث بلفظ ابن مریم ذکر یافتہ است
 و ازین نام ہمین ثابت میشود۔ کہ ہاں مسیح ناھری باز آئد۔ و خیال ندارد نہ کہ چون در شمار

ایشان لفظ عیسیٰ بکثرت در حق دیگران استعمال شده است۔ و گاہے ایشان بر سچو اطلاق
اعتراض نہ کرده اند۔ پس اگر خدا تعالیٰ شخصے را بنام عیسیٰ یاد فرماید۔ کلام جائے تعجب
باشد۔ و همچنین ایشان در محاورات خود اسخیا را حاتم و شیدا میاں فلسفہ را محقق طوسی۔ و ارباب
ملکہ استخراج مسائل را خضر رازی میگویند۔ مگر لفظ ابن مریم در دل ایشان شبہات پیدا
می کند۔ اگر لفظ ابن مریم افادہ تعین و تشخص ذات خاص میکند۔ چرا الفاظ طائی
و طوسی و رازی و غیر ذلک افادہ تعین و تشخص ذوات معلومہ نمی کنند۔ پس اگر بخواہد
استعمال نمودن ایشان این الفاظ را مراد ایشان این امر نمی باشد کہ آن شخص از قبیلہ
طے یا از شہر طوس یا رے است۔ باز چرا از لفظ ابن مریم این نتیجہ نمی بر آید کہ آن موعود
ہماں عیسیٰ بنی اللہ است کہ پور مریم صدیقہ بود۔ و پیشتر ازین بہ نوزدہ صد سال گذشتہ
است۔ حالانکہ الفاظ طے و طوس و رے چنان نیستند۔ کہ مجازاً در معنی دیگر استعمال
یافتہ باشند۔ اما لفظ ابن مریم اگر اسم است کہ در قرآن کریم بجهت انبہار حالتے خاص
استعمال شدہ است۔ کما قال اللہ تبارک و تعالیٰ۔ و ضرب اللہ مثلا للذین امنوا
امرأۃ فرعون اذ قالت رب ابنی عندک بیتاً فی الجنة و بخی من فرعون
و علمہ و بخی من القوم الظالمین۔ و موسیٰ ابنت عمران الّتی احصنت فرجہا
فنفخنا فیہ من روحنا و صدقنا بکلمات ربہا و کنینہ و کانت من القانتین
(سورہ تحریم) یعنی حق تعالیٰ مومنان را بازن فرعون مثال داده است۔ ہر گاہ کہ آن
زن دعا کرد کہ لمے پر دو گار من بر آئے من نزدیک و دور بہشت یک خانہ بنا فرما و مرا از
فرعون و کار و کردار او نجات بده۔ و مرا از پنجہ نظاماں راہی عطا کن و مثال دیگر یا مریم
بنت عمران داده کہ او فرج خود (یعنی سوراخماں کے بدن خود) را حفاظت کروا است

پس مبر دل او کلام خود نازل کردیم۔ و او تصدیق کلام ما و تصدیق کتابهای ما را کرد
 و از فرما بر داران ما شد۔ هرگاه که حضرت حق نام یک حالتی را که در حین از احیان مرد
 مؤمن را پیش می آید بحالت مرگ می یادی فرماید۔ و آن مومن را مریم نام می دهند پس اگر
 خدا تعالی در حق موعودے لفظ ابن مریم استعمال فرماید۔ آیا درین صورت معنی آن است
 نباشد که او از حالت مرگ بدرتج ترقی نموده تا حالت ابن مرگ یعنی حالت عیسوی برسد
 که روزگار حیات او در بدو حال پاک و بے لوث مثل مریم باشد۔ و در آخر ایام حیات
 مثل عیسی بن مریم موبد روح القدس گردد۔ و روزمانے آخر عمر خود در اصلاح عالم
 و قائم کردن راستی بسر کند۔

در معانی کلام آبی تدبیر و تفکر کردن و در بجز زخار بیانش غوطه خوردن و آبی
 بیضائے حقان و معارف بدست آوردن شاید که نزد علمائے این زمانه حرام است۔
 اگر ایشان همین میکردند که در علوے که علمائے روحانی در قرآن کریم تدبر کرده و بر حیات
 انبیاء علیهم السلام تأمل نموده و بر اقوال ایشان فکر و اندیشه استنباط کرده اند۔ و در
 کتب خود نوشته اند۔ نحو میکردند پیش پائی نمی خوردند۔

شیخ شهاب الدین سهروردی در کتاب عوارف المعارف می نگارد که علاوه از ولادت
 صوری جسمانی برائے انسان یک ولادت دیگر است که آنرا ولادت معنوی گویند۔ و
 در تأیید این مقدمه نه از دیگر کسے بلکه خود از حضرت عیسی قوے نقل میکند که (یصیر
 المرید جزء الشیخ کما ان الولد جزء الوالد فی الولادة الطبیعیة و تصیر
 هذه الولادة انفاً و لادة معنویة كما ورد عن عیسی صلوة الله علیه و سلم
 ملکوت السماء من المرید مرتین فی الولادة الاولى یصیر له ارتباط بعالم الملكات

و بهذا الولادة يصبر له ارتباط بالملكوت۔ قال الله تعالى وكذلك نرى ابن آدم
 ملكوت السموات والارض وليكون من الموقنين (یعنی مرید جزو پر خود
 میگردد۔ چنانچه در ولادت طبعی پس جزو پر خود می باشد۔ و این ولادت بجهت او
 در آن حال ولادت معنوی می باشد۔ چنانچه از عیسی علیہ السلام مروی است کہ در
 سلطنت آسمان ہرگز کسی داخل نگردد۔ تا دوبارہ ولادت نیاید۔ باز شیخ از جانب خود
 میگوید کہ از ولادت اولی او را بہ عالم ملک یعنی ب عالم طبعی تعلق پیدا می شود۔ و ولادت
 ثانیہ او را ب عالم ملکوت تعلق دست دہد۔ چنانچہ حضرت افریدگار تعالی شائہ میفرماید
 کہ ما ہمین طور ابراہیم را آن اقتدار خود کہ ما را بر آسمان و زمین حاصل است و انمودیم
 تا از یقین یافتگان گردد۔ انتہی کلام شیخ۔

از غبارت مذکورہ ظاہر است کہ نزد شیخ شہاب الدین سہروردی رحمۃ اللہ علیہ
 برائے ہر مومن ولادت معنوی ضروری است۔ و در تأیید این مقدمہ یک آیت
 از آیات کلام اللہ و قولے از اقوال حضرت عیسیٰ نوشتہ است۔ پس چوں ولادت معنوی
 برائے ہر مومن از بس ضروری است۔ و حضرت عیسیٰ او را بجهت تزیات روحانی
 شرط قرار دادہ اند۔ باز آیا تحقق این ولادت معنویہ صرف برائے مثیل مسیح محال و
 ناممکن است ؟

خلاصہ اینکہ دوبارہ زندہ شدن یا باز آمدن مسیح علیہ السلام مخالف شان الہی
 و خلاف فرمان او و منافی عظمت رسول کریم و ضد فرمودہ ہائے اوست صلی اللہ علیہ وسلم
 و امورے کہ براں بنائے این عقیدہ ہنارہ شدہ است۔ ناشی از قلت تدبر است۔
 حقیقت امر این است کہ بہشت شخصے از ہمیں اُمت مرحومہ کہ در رنگ مسیح ابن مریم

رنگین باشد. یک امر ضروری بود که وقوع رسیده و او بر وقت خود نمایاں گردید و خیلی
کسان از طفیل او راه منزل مقصود دیدند. دگرده کثیر از مکرانان به رهنمائی او بگذرده
رشد و هدایت رسیدند.

اعتراض سوم - بر جاعت این میکنند که ما مردم بعد از رسول کریم صلی الله علیه و سلم
سلسله وحی الهی و نبوت را منقطع ننیداریم. این اعتراض نیز بجهت قلت تدبیر یا ثمره عدل
و دشمنی است حقیقت الامر این است که ما بر الفاظ انحصار نداریم - تعبیر بدعا بهر
لفظ
که باشد بوده باشد پسند اجماع است که در آن عزت و عظمت خدا تعالی و رسول اکرم
صلی الله علیه و سلم باشد - ما هرگز برائے محمدیم قائل این عقیده نمیگردیم که چنین کسی بعد
از خاتم النبیین آید که رسالت آنحضرت صلی الله علیه و سلم را باند نموده کلمه جدید و قبله
نو تجویز کند - و احداث شریعت جدید نماید - یا حکمی را از احکام شریعت منسوخ
گرداند - یا مسلمانان را از اطاعت آل سراج رسل برآورده بر اطاعت خود مائل
سازد - یا خود از جاده اتباع آل سرور قدم بیرون نهند - یا او را از جناب ایزدی
به واسطه و به وسیله و به ذریعہ رسول کریم صلی الله علیه و سلم فیض حاصل شده باشد
بافتراض اگر هیچ شخص در دنیا پیدا نشود - البته دین اسلام منسوخ و باطل گردد - و
دعویاتی که حق تعالی با محبوب خود فرموده است - همه دروغ بیفروغ بر آید - نفوذ
بائند من ذلک - و لیکن ما این امر را نیز گاهی پسند نمی توانیم کرد که وجود ذی جود رحمت
اللعلین
سید المرسلین را آتینان قرار داده شود که اتمام فیوض الهی را از مردم دریغ داشته
ابواب رحمت الهی را بر روی شمس آیندگان مسدود فرموده است - و بجای اینکه
آئین آل سرور عالم در ترقیات عالمیان ممد و معاون باشد - سدا را در ترقیات ایشان

گشتہ است۔ گویا بجائے اینکه بنی نوع انسان را بجا دیرساند۔ از اعلیٰ مقامات حصول
الی اللہ ایشان را محروم ساختہ است :

چنانکہ خیال اول یعنی بعثت پیغمبر تشریفی بربادکنندہ اسلام است۔ همچنان
این خیال نیز یعنی مبعوث نشدن پیغمبر غیر تشریفی بر ذات رسول اگر مصلعہ یک جملہ
خطرناک است۔ و ما مردم جماعت احمدیہ نہ آنرا قبول توانیم کرد۔ نہ این را۔ زیرا کہ
ما یقین میداریم۔ بر اینکه آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم برائے عالمیان یکساں رحمتے بود
بس عظیم۔ و بریقین باچہ حصرا این امر را ہر بینندہ بچشمان خودی بیند۔ آن فخر اولاد آدم
بقدم میمنت لزوم خود اہل عالم را از فیوض سماوی محروم نگردانیدہ بلکہ از بعثت
شریفہ خود دریائے فیوضات الہیہ بیشتر از پیشتر جاری فرمودہ۔ اگر قبل از بعثت
مبارکہ فیض الہی مثل یک رودے یا نہرے بود۔ بہمن تشریف آوری او بجهت
تشنہ کامان معرفت مثل بحر زخار موجزن گردیدہ است۔ زیرا کہ پیش از ظہور آن ذات
مقدسہ جو ہر علم بحال خود زسیدہ بود۔ و ظاہر است کہ بغیر علم کامل عرفان کامل دست
نمی دہد۔ در مصحف مجید آن حقایق و معارف بیان شدہ است کہ در مصحف اولی مذکور
نیست۔ پس اہل ایمان را از کفش برداری آن خلاصہ اکوان در ایقان و عرفان
ترقیات بے پایان حاصل آمدہ است۔ و افراد این اُمت مرحومہ بہ آن مقامات
علیاد مدارج قصوی می توانند رسید کہ اہم سابقہ را بہ آن را ہے نبود۔ و اگر این
چنین ایمان نداشتہ آید۔ باز برائے رسول کریم صلعم کہ اہم فضیلت بر سائر انبیاء
تواند بود۔ لا ربہا سمجھو نتوے کہ بغیر اتباع آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم حاصل آید
مانندہ آن ہستیم۔ و ہمیں سبب مآند ثانی مسیح ناصری را بعد از پیغمبر خدا انکار می کنیم

ممکن نبودے را کہ از وعزت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم افزودن ثابت شود نفی نمیتوانیم کرد۔
 اے بادشاہ ذی جاہ! حق تعالی ذات ترا مہبط انوار خود نماید۔ وسیلہ ترا بر آ
 قبول حق وسیع فرماید۔ ہماں نبوت سلسلہ نبی سابق را کہ نبوت تشرعی باشد۔ مسدود
 می نماید۔ و ہماں نبوت ناسخ شریعت نبی گذشتہ تواند بود۔ کہ بلا واسطہ حاصل آید۔
 اما نبوتی کہ از فیض اتباع نبی سابق کسے را دست دہد۔ و غرض از آن محض اشاعت
 دین و اظہار علو شان الٰہی باشد۔ او ہرگز کاسر نشان نبود۔ بلکہ مظهر عزت و عظمت
 آں باشد۔ و بقائے این قسم نبوت از قرآن کریم ثابت است۔ و عقل سلیم نیز دلالت
 می کند۔ کہ وجود انجین نبوت در اُمت مرحومہ ممکن است۔ و اگر انجین نبوت این
 اُمت را حاصل نشود۔ پس این اُمت مرحومہ را بر اُمم سابقہ هیچ فضیلت و مزیتے ندارد
 رسول کریم فرمودہ است کہ در اُمت موسیٰ علیہ السلام متحدان کثیر بودہ اند۔ اگر
 قوت قدسیہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہمہ امتا مقام محدثیت می تواند رسانید و بر
 صورت ذات بابرکات آں فخر رسل را بر دیگر انبیا رکد ام فضیلت و مزیت باشد۔ و
 لقب سید دل آدم و فخر رسل و سید المرسلین بر ذات شریفہ چگونہ صادق می آید۔ لاریب
 صفت خیر الرسل بودن متضمنی است کہ در ذات قدسی صفات آنحضرت بعض انجنان
 کمالات موجود باشد کہ در پیغمبران پیشین موجود متحقق نبودہ۔ و آں کمال مختص آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم نزد ایں است کہ اقبیان پیغمبران گذشتہ بقوت جذب و کشش انبیا
 خود صرف تا بمقام محدثیت می رسیدند۔ اما امتی آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فیض
 اطاعت و اتباع آں سرور عالم بمقام نبوت نیز فائز می گردد۔ و ہمیں کمال قوت قدسیہ
 است کہ دل یک مؤمن را از محبت و عشق آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ بریز و شاربیار

اگر دروازهٔ این نبوت بالواسطه نیز باعث بعثت آنحضرت صلعم مسدود شده است پس تشریف آوری آنجناب موجب محرومی قسمت بنی نوع انسان ثابت گردد و وجود قرآن کریم هم بے سود ثابت شود۔ زیرا کہ ازین عقیدہ لازم می آید کہ قبل از بعثت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مردم نائل درجات اعلیٰ می شدند۔ لیکن بعد از بعثت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مردم ازاں مدارج علیا باز داشته شده اند۔ و نیز یک عاقل مجبوس میگردد۔ تسلیم این سخن کہ کتب سابقہ سماویہ در حصول مرتبہ نبوت محمد معاون اہم خود بوده است۔ و بذریعہ عمل پیرا بودن انسان بر تعلیم آن کتب برای کمال میرسد کہ حق تعالیٰ او را بچہرت رتبہ نبوت پسندی فرمود۔ اما بر تعلیم قرآن عمل نمودن برآں درجہ رفیع نتواند رسید۔ بفرض محال اگر این سخن صحیح است۔ پس باید کہ دیہانے پرستاران در گاہ خداوندی اندرون سینه با خون شود۔ و کمر بہت شان بشکند۔ زیرا ایشاں اُمید وابستہ بودند کہ طفیل بعثت مبارکہ سید ولد آدم برائے ترقیات مدارج روحانیہ ابواب جدیدہ بر روی ما مفتوح گردد۔ و بواسیلہ حضرت رحمۃ اللعالمین بامحبوب خود کہ رب العالمین است۔ نزدیک تر گردیم۔ لیکن نحوذ باشد نتیجہ برعکس برآمد کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم تشریف آورده آں دروازه را کہ تا زمان تشریف آوری او مفتوح بود بر روی طالبان قرب آہی مسدود نمود :

آیا یک مومن برائے یک چشم زدن این خیال غلط را نسبت ذات رؤف درجیم رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم در خاطر خود راه تواند داد؟ و آیا یک عاشق فضائل مصطفویہ برائے یک طرۃ العین بر این عقیدہ سخیفہ قائم تواند ماند۔ حاشا و کلا۔ قسم بذات ذوالجلال کہ وجود ذی جود سرور عالم یک بحر ہے بود۔ از فیوضات ربانی و برکات روحانی کہ وسعتش را هیچ

فرد بشر در راک نتواند کرد۔ راہِ ابِ رحمت الہی و فیوضِ نامتناہی را بند نساختم بلکہ
 داکر و است۔ و در میان رتبہ پیغمبرِ مصلی اللہ علیہ وسلم و مراتبِ انبیاء دیگر فرقہ است بین
 کہ پیروانِ انبیاء پیشین از مقامِ محدثیت فراتر قدم نتوانستند نہاد۔ و از ہر یک
 نائل شدن رتبہ نبوت بسوئے تربیتِ علیحدہ ہم محتاج می بودند۔ مگر از پیروی آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم یک انسان بمقامِ نبوت ہم فائز میشود۔ و معذکاک از دائرہ امت
 بودن آن سرورِ عالم بیرون ہم نمی رود۔ و ہر قدر کہ درجہ او بلند شود۔ از غلامی
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آزاد نتواند شد۔ ارتفاعِ مقامش اور از اُمتی بودن
 بیرون نیارد۔ بلکہ حربِ بلندی و برتری مرتبہ خود کمر او زیر بارِ احسان آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم خم تر میشود۔ زیرا کہ پیغمبرِ باآن نقطہ قرب الہی رسیدہ است کہ تاباں دیگر کسی
 ہرگز رسانی نیست۔ و ذاتِ شرفش چندان معارجِ رفعت را طے فرمودہ است کہ
 دستِ دیگران از آن کوتاہ است۔ و ترقیاتِ آن سرورِ مصلی اللہ علیہ وسلم بہ آن درجہ
 سعادت جاری است۔ کہ دہمہ انسان از اندازہ کردن آن قاصر است و از سبقت
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم این امت مرحومہ را نیز دیگر اہم سبقت فی المذابح دست داد
 است۔ این مقامِ رفیع آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ مذکور شد۔ عقول و افہام ما را مجبوع
 می کند کہ بعد از وئے سلسلہ نبوت غیر تشریفی در میان امت مرحومہ اوالی یوم القیامہ
 جاری و ساری اعتقاد کنیم۔ زیرا کہ این امر باعثِ عزت و افتخارِ آن فخرِ رسل است۔
 و در سرد و پنداشتنِ آن خیلے توہینِ اوست صلی اللہ علیہ وسلم و علامتِ شاہنشاہ بودن غیر از
 نیست۔ کہ شاہان گردن بلند در تحتِ حکم او باشند۔ اگر شاگردانِ استادے در حالتِ
 ادنی ایمانند۔ لاریب اینچنین استاد را استادِ کامل تسلیم کردہ نشود۔ و ہمچنین اگر تحت

حکومت یک بادشاہ ہے بجز احاد الناس در عیائے فرومایہ نباشند۔ ویسچ فرمازدائے
 ربقہ اطاعت او در گردن ندارد بیگان آں بادشاہ قابلیت آں ندارد۔ کہ اورا شہنشاہ
 گفتہ آید لقب شہنشاہ در دنیا لقب عزت است۔ نہ موجب ذلت۔ ہم بریں نسق
 ہماں پیغمبر از پیغمبران دیگر در رتبہ افزوں تر باشد کہ خادمان در گاہش بر رتبہ پیغمبری
 برسند۔ و با اینہمہ خدام او و امتیان او باشند پس خطاب مستطاب و خوشرواں و خوشور
 مثبت رفعت شان آنحضرت ^۴ است نہ موجب کسر شان۔

در حقیقت این غلط فہمی کہ علمائے این زمانہ در اں افتادہ اند رقبہ "این زمانہ"
 اذالہ حیت می افزائیم۔ کہ کتب بزرگان پیشین از ابطال این عقیدہ فاسدہ ملوئیم
 مثل کتب شیخ محی الدین ابن عربی و تصانیف حافظ ابن قیم و مشنوی مولانا روم و
 مکتوبات شیخ احمد مجدد سہندی (ازین پیدا شدہ است کہ در فہمیدن معنی نبوت خطا
 کردہ اند و گمان بردہ اند کہ نبی ہماں می باشد۔ کہ شریعت و یا خود بیار و یا بعض احکام
 شریعت سابقہ را خط نسخ در کشد۔ و یا از اطاعت نبی سابق بیرون باشد۔ اما این
 سخن ہرگز مطابق واقعہ نیست۔ زیرا کہ امور مذکورہ برائے نبی لازم نیست۔ بلکہ ممکن
 است۔ کہ او در قسمہ ازین اقسام ثلاثہ مذکورہ داخل باشد۔ ممکن است کہ در آں
 هیچ ازین سہ امور نباشد۔ نہ کتابی جدید آورد، باشد۔ نہ حکم را از احکام شریعت
 سابقہ منسوخ کند۔ نہ او را نبوت بلا واسطہ حاصل شدہ باشد۔ و با اینہمہ نبی ہم باشد
 چرا کہ نبوت یک مقام خاص است از مقامات قرب آہی و ہر کس کہ بہ آں مقام فائز

لہ و خوشور پیغمبر۔ و خوشرواں و خوشور بہ اضافت معکوبہ اصطلاح دساتیر آسمانی آیتا فارسی
 پیغمبر اعظم کہ دیگر پیغمبران تابع شریعت او باشند۔ مترجم

گردد۔ کار و محض اینقدر راست کہ اصلاح حال اعمال و مقصدات بنی آدم کند۔ و مردم را بسوی حق جل و علا بکشد۔ و دلبائے مرده را زندگی بخشد۔ و زمین خشک افتاد را با بار سیراب سازد۔ و کلامیکہ ببلایے ہدایت مردم برونازل شود۔ بہر ایشاں برساند و آنچنان جماعتی فراہم آورد۔ کہ ہمہ زندگانی خود را در راہ اشاعت دین حق صرف سازند۔ و اعمال خود را درست نمایند۔ و اسوہ حسنہ اور دستور العمل کار و کردار خود کنند۔ الغرض ایں علماء نفی نبوت از نہ فہمیدن معنی نبوت کردہ اند۔ ورنہ بعض اقسام نبوت بجائے اینکه باعث کسر شان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم باشد موجب فعت شان آں افضل الرسل است ۛ

سلسلہ
اکثر علماء ایں حجت را پیش می کنند کہ قرآن کیم بعد از نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم نبوت را منقطع نمود است۔ چرا کہ میفرماید ما کان محمد ابدا احد من رجالکم و لکن رسول اللہ و خاتم النبیین یعنی محمد صلی اللہ علیہ وسلم پدر کسی نیست از مردان شما و لیکن رسول خدا و خاتم النبیین است۔ پس صورت امکان ندارد کہ اکنون کسی خاتم رتبہ نبوت شود۔

لیکن هیچ کسے از میان قرآن کیم را و کردہ نمی بیند کہ اللہ تعالیٰ دریں آیتہ وافی ہدایت خاتم النبیین را بفتح تائے ارشاد فرمودہ است۔ نہ کبر تاء و خاتم بفتح تائے فوقانیہ بمعنی مہر است نہ بمعنی بند کنندہ۔ و فیرت خاتم یعنی مہر برائے تصدیق می باشد پس معنی ایں است کہ محمد صلی اللہ علیہ وسلم مہر انبیاء است۔ چنانچہ امام بخاری علیہ الرحمہ در صحیح خود معنی خاتم النبیین آنچنین کردہ است کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از جملہ انبیاء علیہم السلام نبی صاحب مہر است۔ و در تفسیر ایں آیتہ حدیثی آورده کہ ازال

معلوم می شود کہ برکت مبارک آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مہر نبوت بود کاش مردم در الفاظ
قرآن کریم تامل کردندے تا در مغالطہ نیفتادندے۔ اگر ایشان می دیدند کہ سوق
کلام دریں آیت برائے کدام مقصود است۔ و مضمونش چیست؟ برایشان واضح می شد
کہ خدا تعالی در ابتدا کے این آیتہ بیان فرمودہ است کہ محمد صلی اللہ علیہ وسلم پدر کسی
از مردان شمانیت۔ و بعد ازاں کلمہ است در اک یعنی دلکن آوردہ در عقب او الفاظ
رسول اللہ و خاتم النبیین ارشاد فرمودہ است۔ و این خود ظاہر است کہ کلمہ لکن
برائے ازالہ شبہتہ می آید۔ و این سخن نیز ہر کسی میداند کہ از فقرہ اول یعنی ماکان
محمد اباحدی من رجالکم این شبہ ناشی میشود کہ در سورہ کوثر خدا فرمودہ است
ان شاتک ہواکابر۔ یعنی دشمن تو ابرو ہے اولاد نرینہ است۔ یعنی تو ابر نیستی
بلکہ بہ تحقیق دشمن تو ابر است۔ و دریں آیتہ خود تسلیم میکند کہ محمد صلی اللہ علیہ وسلم
را اولاد نرینہ نیست۔ پس بجهت ازالہ این شبہ صرف لکن استعمال کردہ ظاہر ساخت کہ
انہیں بیان کہ در دل مردم شبہ پیدا میشود یا آن شبہ را دوری نمایم کہ محمد صلی اللہ علیہ وسلم چند
بطور جسمانی پدر کسی نیست۔ و لکن ابر ہم نیست۔ زیرا کہ او رسول خدا است
پس سلسلہ اولاد روحانی او خیلیہ وسیع باشد۔ زیرا کہ ہر رسول پدر روحانی امت خود
است۔ بعد ازاں خاتم النبیین آوردہ بر مضمون اول مزید ترقی کردہ فرمود کہ نہ
صرف بسیاری از مؤمنان اولاد او باشند۔ بلکہ او مہر پیغمبران ہم است کہ بہ مہر
انسان تا بمقام نبوت تواند رسید۔ پس او نہ صرف پدر عامہ مؤمنان خواهد بود۔ بلکہ
پدر انبیاء ہم خواهد بود۔ الغرض دریں آیت باب این قسم نبوت کہ مذکور شد و اگر دہ
شدہ است نہ مسدود۔ آری این آیت باب اکل نبوہ را بکلی بند کردہ است۔ کہ

حامل شریعت نوا باشد۔ یا بغیر واسطہ آنحضرت ص حاصل شود۔ زیرا کہ اگر انجین نبوت
باقی باشد۔ البتہ باب ابوت روحانی آن سرور بند گردد۔ دابوت روحانی آن نبی
جدید جاری شود۔ و در این آیہ کریمہ نفی انجین نبوت و رسالت کرده شدہ است۔

و همچنین علمای گویند کہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است۔ انا آخر الانبیاء
و نیز ارشاد کرده است لا نبی بعدی۔ پس از روئے این احادیث بعد از
سرور کائنات هیچ کس نبی نتواند شد۔ مگر حیف کہ این علماء فقرہ انا آخر الانبیاء
را می بینند۔ و فقرہ دیگر کہ مسجدی هذا الممساجد است کہ در حدیث مسلم با فقرہ
مذکورہ بالا موجود است۔ برائے آن مطلق التفات نمی کنند۔ اگر فقرہ انا آخر الانبیاء

این معنی دارد کہ بعد از من نبی هیچ قسم نمی آید۔ پس در صورت معنی فقرہ دوم نیز این
باشد کہ هیچ مسجدی بر روی زمین بعد از مسجد من تعمیر نشود۔ لیکن ہاں گروہ علماء کہ
از انا آخر الانبیاء استدلال بر نفی نبوت ہر قسم بعد از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم می کنند
با وجود موجود بودن الفاظ مسجدی ہذا آخر المساجد نہ صرف مساجد دیگر تعمیر می کنند
بلکہ چنداں مساجد بکثرت بنامی نمایند کہ در بعض شہر یا بوجہ کثرت مساجد خیلے مساجد
ویران افتادہ است۔ و در بعض مقامات باین مساجد فاصلہ چیل ذراع ہمیشگی
یافتہ میشود۔ اگر باعث بعثت آخر الانبیاء هیچ انسان نبی نتواند شد پس با وجود
لفظ آخر المساجد دیگر مساجد چسبنا کردہ میشود۔

در جواب این سخن گفتہ می شود کہ این مساجد ہم مساجد نبی کریم است صلی اللہ علیہ وسلم زیرا
این مساجد برائے ہماں طریقی عبادت بنا کردہ میشود کہ آنحضرت ص برائے آن مسجد نبوی
را تعمیر کردہ بود۔ پس بسبب غلیظت این مساجد از مسجد نبوی جدا نیستند پس بکے مساجد خیریت

تصحیح مسلم باب فضیلت صلوۃ بین مسجدی کہ و درین

مسجد نبوی را نفی نمیکند :

بنی این جواب با صواب است۔ مگر بامیگوئیم کہ چنانکہ مساجد روئے زمین ظل مسجد نبوی است۔ ہم بریں نسق با وجود انا و آخر الانبیاء بعثت انہما و نیز جائز است کہ نبی مارا بر جائے ظل و بروز باشند۔ و بر جائے شریعت جدیدہ آوردن پیروی شریعت محمدیہ نمایند۔ و محض برائے اشاعت تعلیم محمدی مبعوث گردند۔ و ہر چہ یاقہ باشند از فیض و احسان محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم یاقہ باشند پس از بعثت جنین انبیاء و آخر الانبیاء بودند سید ولد آدم ہماں طور فتور نمی افتد چنانکہ از مساجد نو کہ بہ ہونہ مسجد نبوی بنا کنند پیچ ظل در آخر بودن مسجد نبوی پیدا نمیکند

ہم بریں لفظ معنی لائبی بعدی ہرگز اس نہایت کہ بعد بعثت سید الکونین اصلاً پیچ نبی بعثت نہ پذیرد۔ بلکہ معنی آل ہم ہمین است کہ آل نبی پیدا نگردد کہ شرع محمدی منسوخ سازد پس ہر آل نبی کہ برائے تائید نبوت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آمدہ باشد اورا "بعد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم" نتوان گفت۔ زیرا کہ او درون دائرہ نبوت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم است۔ "بعد آنحضرت" در اس صورت می بود کہ حکم را از احکام شریعتش منسوخ میکرد۔ کار خردمند آن می باشد کہ ہر ہر منہون غور تام فرماید۔ و درنگ ہر لفظ فرارسد۔ غالباً حضرت صدیقہ بخوف اینکہ میاد انجمنیں کوتاہی نشان و مخالطہ بیفتند۔ فرمودہ است : قُولُوا اِنَّ خَاتَمَ الْاَنْبِیَاءِ وَلَا تَقُولُوا الْاَنْبِیَاءُ بَعْدَہُ (تکلمہ جمع البحار ص ۸۶) یعنی خاتم النبیین بگوئید۔ ولیکن انی طور بگوئید کہ بعد از وسیع پیچ نبی نیاید۔ اگر بعقیدہ حضرت عائشہ صدیقہ بعد بعثت سرور عالم بعثت نبی پیچ قسم نامکن بود۔ چرا مردم را از گفتن لائبی بعدی منع فرمود۔ و اگر عقیدہ صدیقہ درست نبود۔

صحابہ کرام چار تردید قول صدیقہ نہ دند پس منع کردن حضرت عائشہ از گفتن لانی بعدہ ثبات
 میکند کہ بعقیدہ صدیقہ بعد از بعثت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بعثت نبی دیگر ممکن است
 مگر بعثت نبی صاحب شریعت یا بعثت آن نبی کہ از قید اطاعت و اتباع سرور انبیاء
 آزاد باشند ممکن نیست۔ و خاموشی اصحاب کیار و اعتراض ناکردن بر قول صدیقہ داعی نماید
 کہ ہمہ صحابہ مثل صدیقہ دارائے ہمیں عقیدہ یوہ اند :

افسوس بر مردم کہ در معانی کلام آہی پیچ غور نمی کنند و خود ہم خطا می کنند و
 دیگران را ہم در ورطہ خطا می اندازند۔ و باز افسوس بر آن مردم کہ ایشان بر کسانیکہ
 مثل شان راہ غلط نرفته اند۔ چیلے اظہار غیظ و غضب می کنند۔ و بہ لقب بیدین و کافر
 یاد می نمایند۔ مگر مرد مؤمن اذیں سخاں درشت نمی ترسد۔ بلکہ او از غضب نارضا مند می
 خدای ترسد۔ انسانے انسان را چہ ضرر تو اندر رسانید۔ و غیر ازینکہ او را قتل رساند دیگر
 چہ تواند کرد۔ اما مرد مؤمن از موت نمی ترسد۔ موت برائے مے ذریعہ لقائے محبوب
 باشد۔ اے کاش ایں مردم در معانی قرآن کریم تدبر میکردند تا بر ایشان واضح و واضح
 می شد کہ قرآن خزانہ اہمیت بس وسیع۔ و ذخیرہ اہمیت غیر نافد۔ ہمہ ما محتاج انسانی را کفایت
 میکند۔ و در مے آئندہ حقایق و معارف بیان شدہ است۔ کہ در کتب سابقہ عشر عشر
 آل ہم مذکور نیست :

اگر ایشان را ایں حال معلوم می شد۔ ہچو غوک چاہہ بر حال تنگ خود شاد بودندے
 بلکہ در طلب راہ ہائے قرب آہی گام زدندے۔ اگر ایشان بجائے قناعت نمودن بر الفاظ
 قدر اصلاح دلہا می شناختند۔ بقلقہ علوم ظاہری قناعت نمیکردند۔ بلکہ می کوشیدند تا ایشان
 را تعلق بخی اتعالی میتہ آید و اگر ایشان را ایں اہش پیدا شدے۔ البتہ در ایشان ایں تجوہم پیدا شد کہ

قرآن کریم تا بکدام حد برائے انسان راہ ہائے ترقیات کشودہ است و آنگاہ برایش
واضح شدے کہ ایشان مخیرا گذاشته بر قشر قناعت و رزیدہ اندر و پیالہ ہتی را پیش لب
آورده آرزوئے مستی داشتند :

آخر سبب حبسیت کہ با آنکہ سورہ فاتحہ را میخوانند و در دلہا شایاں این آرزو گاہے
پیدا نمی شود کہ آن انعامات کہ حق تعالی دریں سورہ بیان کردہ ایشانرا نیز از انی گرد
ہر روز پنجاہ بار اھذا الصراط المستقیم صراط الذین النعمت علیہم و التماوت
می کنند۔ لیکن در خاطر ایشان این خیال پیدا نمیگردد کہ آخر آن کدام انعام است کہ
ما می طلبیم۔ اگر یک نوبت ہم فہمیدہ نماز میگذاردند۔ و ہلئے شایاں دریں فکر می
افتادند کہ از "الصراط المستقیم" و صراط الذین النعمت علیہم" مراد حبسیت و آنگاہ عنوان
توجہ ایشان بجانب این آیات سورہ نساء منعطف می گشت۔ و لو انہم فعلوا ما
یوعظون بہ لکان خیرا لہم و اشد تنبیئا و اذا الا تینہم من لدنا اجرًا
عظیما و لھدینہم صراطا مستقیما و من یطع اللہ و الرسول فاولئک مع
الذین انعم اللہ علیہم من البیین و الصدیقین و الشہداء و الصالحین و
حسن اولئک رفیقا و ذلک الفضل من اللہ و کفی باللہ علیم (سورہ نساء ۹)
یعنی اگر میکردند آنچه بہ آن پند داده میشوند۔ ہر آئمہ بہتر بودے ایشان را و محکم تر
در استوار می دین و آنکہ البتہ میدادیم ایشان را از نزد خود مزد و بزرگ دولالت
میگردیم ایشانرا بہ راہ راست و ہر کہ فرمان برد خدا و رسول را پس انجمن جماعت انان
مردمان اند کہ انعام کردہ است خدا بر ایشان از پیغمبران و صدیقان و شہیدان و
صالحان و چہ نیکوتر اند آن گروہ ہم نشینان این بخشایش است از خدا و بندہ است

خدا شے مانا :

اے آیات ہویدا میشود کہ مراد از ہدایت او گروہ منعم علیہم داخل کردن است
در زمرة انبیاء و صدیقان و شہیدان و صالحان۔ ہر گاہ خدا تعالیٰ بواسطہ رسول خود ارشاد
فرمودہ است کہ ما ہر روز قریباً چہل بار پیش خدا ایستادہ اے برای شے خود صراط مستقیم
بطلبیم۔ و تفسیر ہدایت صراط مستقیم کہ خود خدا فرمودہ است این است کہ در گروہ انبیاء
و صدیقان و شہیدان و صالحان داخل کردہ شود۔ پس چگونہ امکان دارد کہ من کل الوجوہ
بر رویے ایں اُمت بابت نبوت مسدود باشد۔ آیا ایں ہزل نیکو دہوشان حق تعالیٰ
از تسخر بالآتم است۔ آیا ممکن است کہ او تعالیٰ از یک طرف با مردم تاکید کند۔ کہ از من
ہمال الغامات را طلب کنئید کہ بر انبیاء و صدیقان و شہدا و صاحبین کردہ ام۔
و باز از جانب دیگر بگوید کہ من ایں الغامات را برائے دوام بر رویے ایں اُمت بند کردہ ام
حاشا و کلا! ذات اوستجانتہ تعالیٰ از حلقہ نقائص مُبرا است۔ و از ہمہ عیوب مُنزه اگر
او تعالیٰ ایں الغامات را بر رویے خلافت مسدود میکرد۔ در سورہ فاتحہ ما را ہرگز تلقین
طلب ہدایت بسوئے راہ گروہ منعم علیہم نمی فرمود۔ و نیز در تفسیر صراط مستقیم ہرگز نفی
کہ انسان بذریعہ ابتداء و اطاعت ایں رسول در زمرة انبیاء ہم داخل میشود :

گفتہ می شود۔ کہ در سورہ نسا مع الذین انعم اللہ علیہم وارد شدہ است
نہ من الذین انعم اللہ علیہم۔ لہذا مراد ایں آیت شریفہ ایں است کہ خاصان ایں اُمت
ہمراہ انبیاء باشند نہ داخل زمرة انبیاء۔ لیکن ایں معترضان نمی اندیشند کہ در آئیم کہ
خدا تعالیٰ محض بر ذکر انبیاء کفایت نفرمودہ است۔ بلکہ با ذکر انبیاء و صدیقین و شہدا و
صالحین را نیز یاد فرمودہ است۔ اگر بسبب لفظ "مع" معنی ایں آیمہ آن است کہ ایں

می گویند درین صورت این هم واجب التسلیم خواهد بود که درین اُمت هیچ کدام صدیقی
 هم نخواهد بود. بلکه محض اینقدر است که چند افراد این اُمت با صدیقان باشند نه داخل
 زمره صدیقان. و نیز هیچکس شهید هم درین اُمت نباشد آری این قدر باشد که بعضی مردم
 در رکاب شهید باشند نه داخل زمره شهیدان. و نیز صالح هم هیچکس ننماید بود بلکه چند
 از ایشان محض در محبت صلح باشند یا بلفظ دیگر اینکه جمیع افراد این اُمت از بیگی
 مدارج تقوی محروم باشند. و نصیب ایشان صرف این قدر باشد که ایشان را انجام
 یافتن همراه کامل افراد اُمم سابقه که با علی مدارج تقوی رسیده اند شامل کرده
 خواهند شد و بس. آیا هیچ مسلمانی انجمن خیال در دل می تواند گذرانید؟ زیاده
 ازین توہین قرآن کریم و امانت نبی رؤف رحیم و تحقیق و تذیل دین اسلام و دیگر چه توان
 شد. که در اُمت محمدیہ مردم نیکو هم نباشند صرف اینقدر باشد که چند نفر ازین اُمت
 باینکوان اُمم سابقه شامل کرده شوند.

الغرض اگر بلفظ "مع" زور داده سلسله نبوت را بند کرده آید لامحالہ نتیجہ
 نغیر ازین نمی تواند بود کہ ہرگز مسلمانان دروازہ صدیقیت و شہادت و صلاح نیز
 مسدود باشد.

اما حقیقت سخن این است کہ معنی لفظ "مع" محض یہی نہیں باشد کہ دو چیز یا دو کس
 در یک جائے یا در یک زمان با ہم شریک باشند. بلکہ این لفظ گاہے برائے اشتراک
 مناصبت مدارج ہم استعمال کردہ می شود. چنانچہ حق تعالی فرمودہ است. ان النّٰیین
 فی الذّٰرک الاسفل من النار ولن یقدّٰلہم نصیراً الا الذّٰین تابوا واصلحوا
 واعتصموا باللّٰہ واخلصوا دینہم للّٰہ فاولئک مع المؤمنین وسوف یتوقی اللّٰہ
 المؤمنین اجراً عظیماً (سورہ نساء ۲۴)

یعنی ہر آئینہ منافقان در طبقہ زیر ترین انداز آتش۔ دنیا بی ایشان را هیچ یاری ہند
مگر آنانکہ توبہ کردند و صلاح پیش گرفتند و چنگ زدند با خدا و خالص گردند و دین خود را
برائے خدا پس آل گروہ مع المؤمنین باشند و زود باشد کہ خدا بدہد مومنان را مزد
بزرگ ۛ

درین آیت برائے ثابتان و نیکوکاران و فرمانبرداران خالص لفظ "مع المؤمنین"
مستعمل شدہ است۔ پس اگر معنی "مع" صرف "ہمراہ" کردہ شود مفہومش غیر ازین نباشد
کہ با وجود اینہمہ نیکو تہیا کہ ایشان کنند باز ہم مومنان خالص نگردند۔ بلکہ محض با مومنان
ہمراہ کردہ شوند۔ و این امر بالبداہت باطل است لہذا معنی "مع" گاہی برائے
اشتراک فی المنصب و الدرجہ ہم باشد۔ و درین آیت کہ میہ اولئک مع الذین انعم اللہ
علیہم نیز لفظ "مع" افادہ معنی اشتراک فی الدرجہ و فی المرتبہ می دہد ۛ

محض ہمیں آیت تصدیق مدعاے مانعکند بلکہ از خیلہ آیات کلام اللہ استفاد
می شود کہ باب آل نبوت پرین اُمت مفتوح است کہ نقل نبوت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
باشد و بچہرت اشاعت نبوتش عطا کردہ شود و بہ اطاعت و غلامی آنحضرت حاصل آند
چنانچہ خدا تعالی در آئنائے ذکر آل سرور صلی اللہ علیہ وسلم و ذکر اُمت او در سورہ اعراف
میفرماید:۔ قل ائما حرم ربی الفواحش ما ظہر منها و ما بطن و الاثم و لبغی
بغیر الحق و ان تشرکوا باللہ ما لم یُنزل بہ سلطاناً و ان تقولوا علی اللہ

ما لا تعلمون ۛ و لکن اُمتی اجل فاذا جاء اجلہم لا یستأخرون ساعة ۛ و لا
یستقدمون ۛ یا بنی آدم اما یا تئیکم رسولکم لیکتب علیکم ایاتی ۛ
فمن اتقوا و اصح فلاخون علیکم و لا هم یخزنون ۛ یعنی بگو جز این نیست کہ حرام

کرد پروردگار من کار ہائے ناشائستہ را انچه پیدا است ازاں دیکچہ بنظر دقیق بر بدی
 آہنا پے توان برد و گناہ را و تعدی ناحق را۔ و آنکہ شریک سازید بجزاچیزے را کہ
 خدا بسچ دلیل براں نازل نکرده است۔ و اینکہ بگوئید بر خدا انچه نمی دانید۔ و
 مہر گروہے را بیعادیست پس چوں بیاید مدت آہنا۔ پس نادن نتوانند یک
 ساعتے و نہ پیش توانند شد۔ لے فرزندان آدم اگر بیایند بہ شمار سؤالاں از میان
 کہ بخوانند بر شما آیتہائے مرا پس ہر کہ پرہیز گاری کند و کار خود را بہ صلاح آورد پس
 نیست بیچ تر سے بر آہنا و نہ ایشان اند و گنہاں شوند :

ازیں آیت پُریشانرا روشن است کہ دریں اُمت نیز سؤالاں خدا مبعوث گرد
 زیرا کہ حق جل و علا در انہائے ذکر اُمت محمدیہ فرمودہ است کہ اگر نزد شمار سؤالاں
 بیایند باید کہ ایشان را قبول کنید۔ ورنہ در عذاب گرفتار شوید :

ایں نتواں گفت کہ دریں آیت لفظ اَما وارد شدہ است کہ دلالت بر شرط
 می کند۔ چر کہ بعد از واقعہ خروج آدم علیہ السلام نیز ہیں لفظ اَما را ارشاد فرمودہ
 است۔ علاوہ بریں اگر لفظ اَما را برائے شرط ہم قرار دادہ شود باز ہم ظاہر میشود
 کہ سلسلہ نبوت را خدا تعالیٰ بند فرمودہ است زیرا کہ ایں امر خلاف شان اوست
 کہ ہر امرے را کہ قطعاً مسدود و مقطوع ساختہ باشد باز آں را بطور شرط بیان نماید۔

و همچنین خیالے شواہد و نظائر از قرآن کریم و احادیث رسول رؤف رحیم ثبت ایں
 مدعا است کہ باب نبوت مطلقاً مسدود نیست۔ چنانچہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بار بار
 میس موعود را بہ لقب نبی اللہ یاد فرمودہ است۔ اگر بعد از حضرت محمد مصطفیٰ ص نبی
 بیس قسم قابلیت بعثت نمیداشت چہر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم میس موعود را بہ لفظ نبی یاد

مے فرمود :

القرآن چارم

واعتراض چہارم کہ برنامی کنند این است کہ با انکار جہاد میگوئیم۔ مہربانوارہ بریں
امر تعجب می آید کہ مردم بریں قدر کذب چگونہ جسارت توانند کرد۔ زیرا کہ این سخن کہ با
منکر جہاد میگوئیم۔ کذب محض است۔ در عقیدہ ما ایمان ہرگز بغیر از جہاد کامل نمی شود۔
این ہمہ عنفت کہ در اسلام و مسلمانان پیدا شدہ است و این کمزوری ایمان بلکہ فقدان
کہ در ایشان بنظر می آید نزد ما بسبب کتب ہائی رزیدن و مست شدن ایشان در امر جہاد است
پس در بلوہ ما این قول ایشان کہ ما منکر جہاد میگوئیم سراسر افترا است۔ چون در
صد مقامات قرآن کریم ما را تعلیم جہاد دادہ شدہ است باز ما کہ بحول اللہ و قوت
مسلمان میگوئیم و بتعلیم قرآن بادل و جان قربانیم۔ از جہاد چگونہ انکار توانیم کرد۔ البتہ
ما خیلہ مخالفت بر این امر میداریم کہ بہ بہانہ جہاد غداری و خونریزی و ہزنی و فساد
کردہ آید۔ زیرا کہ اندر کتاب چنین افعال بر چہرہ زیبائے اسلام یک دغ بد نما حاش
میگردد و ما یارائے برداشت این امر نداریم کہ از راہ حرص و ہوا و طمع و ظلم و دنیا
برائے فوائد نفس آمارہ احکام مقدسہ اسلام را تغیر دادہ آید :

فی الجملہ ما ہرگز منکر جہاد نیستیم۔ بلکہ مخالف این امر نیستیم کہ بر ظلم و تعدی و جور و
فساد نام جہاد گذاشتہ آید :

اے شاہ ذی جاہ! جناب والا خوب میداند کہ اگر شخصہ بر محبوب کسی خوردہ گردد
محب او را این امر چہ قدر از تنیت می رساند۔ و بر محرک این فعل او را چہ قدر طیش می آید
بچنین ما ہم از این مردم کہ اسلام را بہ اعمال و افعال و کار و کردار خود بدنام می کنند
شکوہ عظیم است کہ خود را مسلمان و نامودہ باز با اسلام خیلہ دشمنی می نمایند :

امروز مردم دیگر مذاہب میں اسلام را ایک مذہب غیر مہذب نبی اسلام را علیہ الصلوٰۃ والسلام یک بادشاہ جابر می انگارند۔ آیا این خیال ایشان را ازین وجه پیدا شده است کہ ایشان در حیات طیبہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم چینیہ اند کہ خلاف تقوی و دین باشد حاشا و کلا۔ بلکہ باعث آن غیر ازین نیست کہ مسلمانان با اعمال خود در دماغ مخالفان مذہب اسلام بعض چنان امور را مرتسم و منتقش کرده اند کہ ایشان ہنہارا از براہ یک لمحہ ہم فراموش نمی توانند کرد :

بہ نزدیک من از جملہ آل مظلوم خطرناک کہ بر عزت آل رسول ثقیلین مامون فقہین کرده شدہ است۔ یک ظلم عظیم کہ بس فحیم است این است کہ مسلمانان ناوان صورتی زیبائے دلربائے آن نبی روف و رحیم را کہ از ستر پارحمت مجسم بود و یک موزنا توان را ہم ایذا رسانیدن گوارا نمی فرمود۔ پیش دشمنان اسلام در سنیئے ظاہر کرده اند کہ دہائے آن مردم از آنحضرت متوحش گشتہ و دماغہائے شان از خیالات مخالفانہ پُر شدہ است :

من دریں اوان از چہار سوئے جہان صدائے الجہاد و الجہاد می شنوم مگر حقیقت آن جہاد را کہ بجانب او خدا و رسول خدا دعوت میفرمود ایشان ہرگز نمیدانند کہ آن چہ چیز است۔ جہاد سے کہ خدا تعالیٰ بجانیا و میخواند این است۔ خلا تعط الکافرین و جہاد ہم بہ جہاد اکبیر (سورہ فکان ۵) یعنی فرمان بہر کافران را و جہاد کن با آہنابہ قرآن پاک جہاد کردنی بزرگ۔ مگر آیا امروز مسلمانان بسوئے ہمیں جہاد بالقرآن مردم را میخوانند۔ چہ قدر مردم ہستند کہ قرآن کریم را در دست گرفتہ برائے جہاد کردن با کافران بیرون آورہ اند۔ آیا در قرآن دین اسلام

ہنچو جوہرے نیست۔ کہ بہ آل دہلہائے مردم را بسوئے خود جذب کنند؟ معاذ اللہ
 اگر در قرآن کریم اس گونہ کشش جذب نیست۔ پس بر راست بودن اسلام و بر نجات
 بودن او چہ دلیل و برہان است۔ چون سخن مردم آنقدر تاثیر دارد کہ دل اکثر کساں
 بسوئے آن منجذب میگردد پس آیا صرف کلام الہی استخوان بے اثر مانده است کہ باو
 بردہلہائے مردم فتح نتوان یافت و تا وقتیکہ تیغ خون آشام از نیام بر نیاید دل
 کافک دعوت حق را بیک اجابت نگوید۔ لیکن تا این زمان بمشادہ نیامده است
 کہ دہلہا بذریعہ شیر مسخر کردہ شدہ باشند۔ و قرآن کریم بر خنجرین مسلمانان کہ مبنی بر نفاق
 باشند و بجهت طمع یا خوف اختیار کردہ شود لعنت می فرستد۔ كما قال اللہ تعالیٰ
 اذ اجامک المنافقون قالوا نشہد انک لرسول اللہ واللہ یعلم انک لرسولہ
 واللہ یشہد انک المنافقین لکاذبون (سورہ منافقون) یعنی چون بہ نزد تو منان
 می آیند۔ میگویند۔ گواہی میدہیم۔ کہ ہر آئہ تو رسول خداستی۔ و خدا میداند۔ کہ
 بدرستی تو پیغمبر اوستی۔ و خدا گواہی میدہد کہ بہ تحقیق منافقان دروغ گویانند۔
 اگر شاعت اسلام بذریعہ جہاد بالسیف جائز می بود۔ آیا قرآن مجید ذکر آن
 کساں کہ بظاہر اسلام آوردہ بودند و در دل نفاق می داشتند۔ بہ آل الفاظ
 کہ بالا ذکر یافت میگردد؟ چرا کہ اندرین صورت ایمان شاں نتیجہ تعلیم قرآنی بودے۔
 و در دنیا آن کیست کہ اس امید تواند داشت کہ من با حسام خوں آشام جماعت
 مخلصان را توانم فراہم آورد پس این خیال باطل است کہ اسلام حکم واداست کہ
 دیگر اہل مذاہب را با تیغ و سنان جالستان مقہور و بر قبول اسلام مجبور باید کرد۔
 اسلام در دنیا آن اولین مذہب است کہ بہانگ یلند میگوید کہ در امر مذہب مردم را

آزاد باید اشت چنانچه فرموده - لا اکراه فی الدین قد تبین الوشد من الغی (بقره ۲۵۶)
یعنی در امر دین هیچگونه جبر و اکراه جائز نیست - هر آینه هدایت از گمراهی جدا شده
است و امتیاز نمایان پیدا کرده است - پس هر یک را می رسد که حق را از روی
دلائل قبول کند یا رد کند *

و در آیت دیگر فرموده است - قاتلوا فی سبیل الله الذین یقاتلونکم و لا
تعتمدوا ان الله لا یحب المعتدین (بقره ۲۵۶) یعنی جنگ کنید در راه خدا
با کسانی که با شما جنگ می کنند و زیادتی نکنید - هر آینه خدا دوست نمیدارد از حد
گذرندگان را - پس هرگاه اسلام محض با آنکس فتوی جنگ دینی میدهد که با مسلمانان
در باره دین جنگ می کند و مسلمانان را جبراً از اسلام برگردانیدن اراده
میدارند و باین همه بر آنها حکم زیادتی نمیدهد - بلکه میفرماید - که اگر آنها از جنگ
بازمانند - شما هم از جنگ ایشان بازمانید - پس چگونه توان گفت که دین اسلام
حکم میدهد که با اهل دیگر مذاهبت از بهر شاعت اسلام جنگ بکنید لغرض حق تقاضا
بغرض انوائی مذاهبت مختلفه هرگز حکم جنگ داده است - بلکه برای حفاظت آنها حکم جنگ داده
است چنانچه فرموده اذن للذین یقاتلون بانهم ظلموا و ان الله علی نصیرهم (مکه ۲۹)
و الذین اخرجوا من ديارهم یخیر حق الا ان یقولوا ربنا الله و لو لا دفع
الله الناس بعضهم ببعض لهدمت صوامع و بیع و صلوات و مساجد
یذکر فیها اسم الله کثیراً و لنیصرون الله من ینصرفون ان الله لقوی عزیز
(حج ۶۷) یعنی دستوری داده شد آنان را که کارزار می کنند مردم با ایشان بسبب
ستم رسیده اند - و بدستی خدا بر یاری کردن ایشان هر آینه توانا است - انانکه بیرون

کرده شده اند۔ از خانہائے خود بنام حق۔ میگفتند پروردگار ما خدا است
 و اگر نبودے منع کردن خدا مردمان را بر خنہ از بہنہا رانہ بخنہ ہر آئندہ ویران کردہ می شد
 صومعہا و کلیسیا ہا و کشتہا و مسجد ہا کہ یاد کردہ می شود در آن نام خدا را بسیار و البتہ
 یاری میدہد خدا کہے را کہ دین اورا یاری میدہد۔ و ہر آئندہ خدا توانا و غالب است
 این آیات کہیمہ چہ قدر بہ توضیح و تصریح آشکارا می نماید۔ کہ کارزار دینی در ہاں
 ضرورت جائز است۔ کہ کفار از رینا اللہ گفتن مانع آیند۔ یعنی کافران در سجا آوردن
 امور دین دست اندازی کنند۔ و غرض از جہاد ہر گز این نیست کہ بہ آن معابد دیگر
 مذاہب را خراب نمودہ آید۔ و ایشان را بر ترک نمودن مذاہب قدیمہ ایشان مجبور
 ساختہ شود۔ و در صورت انکار از ترک مذاہب آبائی بے دریغ تہ تیغ کشیدہ شود
 بلکہ غرض از جہاد آن است کہ حفاظت تمام ادیان و مذاہب کردہ آید۔ و معابد و کنائس
 ایشان را محفوظ داشتہ شود۔ الغرض ہمین غرض و مقصد جہاد مطابق مغز تعلیم اسلام
 است۔ زیرا کہ اسلام را در دنیای خدا تعالی از آسمان بطور شاہد و محافظ نازل فرمود است
 نہ بطور جابر و ظالم۔

الحاصل جہاد ہے کہ اسلام ہدای اجازت داد است۔ و حکم ہدای فرمودہ ہمین است کہ
 با آنکس جنگ باید کرد۔ کہ مردم را جبراً از اسلام برگردانند۔ و یا از اسلام آوردن
 منع کنند۔ و کسانے را کہ داخل اسلام شوند۔ بجرم قبول اسلام قتل نمایند۔ بغیر ہر کس
 کہ ذکرشان بالا گذشت۔ با دیگران کہ سداً قبول اسلام نمی شوند۔ اصلاً جنگ
 جدال جائز نیست۔ و اگر واقع شود آن جنگ جنگ سیاسی و ملکی باشد کہ احیاناً ما بین
 دو فریق مسلمانان نیز واقع میگردد۔

این جنگ ظالمانه که بعضی اوقات زیاده از خوزیری و غارتگری بیج صفتی در خود ندارد
 و مسلمانان بشومی اعمال اقوام مذاهب دیگر پیدا شده است - والا در اسلام این
 جنگ بائے سفاکان بیج نشانے پیدا بنود زیاده تر الزام اشاعت این عقیده بر
 اقوام مذہب عیسوی است - کہ دریں زمان بہ نسبت دیگر جمیع اہل مذہب بذریعہ این
 اعتراض بر اسلام حملہ می آوردند در قرون وسطی در میان عیسائیان این نوع جنگها
 آن قدر غوغا و شور شہا بود قاطبتہ کل دنیائے فرنگ مصروف جنگ و پیکار و مشغول
 کارزار بود - و همچنان کہ دریں اوقات قبائل نیم آزاد سرحدی بر حدود ہندوستان
 وقتاً فوقتاً حملہ می کردند - اقوام عیسویہ در آن زمانہ از یک جانب حدود و ثغور بلاد
 ممالک اسلامیہ را تاخت و تاراج می نمودند و از جانب دیگر بر آن اقوام یورپ کہ
 ہنوز در دین مسیحی داخل نشدہ بودند - یورش ہارودہ خانان آن نادانان رؤسوم
 مذہبیہ را ویران میکردند و اینچنین سفاکی و غارتگری را باعث خوشنودی خداوند
 میدانستند - چنان می نمایند کہ همچنان کہ قاعدہ جاری و عادت مستمرہ است کہ بحالت
 غیظ و غضب ہوش و حواس انسان فتور می پذیرد - و پروہ بر عقل انسانی می افتد مسلمانان
 از چنین حرکات ناشائستہ روزمرہ آن مسیحیان تنگ آمدہ و متاثر شدہ در مقابلہ
 آن حرکات نابالستہ کہ کلونخ انداز را پاداش سنگ است - بہ روش ایشان غارتگری
 آغاز کردند - و رفتہ رفتہ خوئے آن درندگان گرفتند و ہماں تیرے کہ از ایشان آموختہ
 بودند بر روئے ایشان انداختند و انجام کار تعلیم دین خود را پختی فراموش نمودند
 حتی کہ آن وقت دآں زمانہ فرار سید کہ ہماں مسیحیان کہ دریں شیبہ کشت و خون استاد
 مسلمانان بودند - بر شاگردان خود نسبت ہمیں شیبہ خوزیری و سفاکی اعتراض نمودند

آغاز کردند ۛ

آتاہزار حیث کہ باوجود این اعتراضات باز ہم چشم مسلمانان انشد۔ واز طعنہ ہائے
دخراش ایشان مستقبہ نگشتند۔ احوال مسیحیان در کل دنیا این اعتراض را برخلاف اسلام
استعمال می نمایند مگر مسلمانان چنان بخواب غفلت غنودہ اند کہ چشم ایشان انمیکرد
وہموارہ بدست خود شمشیر در دست و شمشاں میدہند و بزبان حال ایشانرا فہمائش میکنند
کہ این حربہ را بگیرد و بادے بر مسلمانان حملہ کنید ۛ

ولیکن مسلمانان غور نمی کنند کہ این جنگہائے سفاکانہ کہ پیش ایشان بنام جہاد ہست
دارد۔ بجائے نفع رسانیدن دین اسلام را خیل ضرر میرساند۔ آخر آن کہ ام مملکت یا کلام
قوم است کہ بہ این حربہ مفتوح یا مشرف بہ اسلام شدہ است۔ کثرت مردم در جنگ
بکار نمی آید۔ بلکہ ہنر و واقفیت از آداب حربہ ترتیب آلات داد و دات طعن و ضرب تربیت
و سامان حسن انتظام و ہمدردی دیگر اقوام بکار می آید۔ بعض اقوام کم پایہ و کم مایہ
بواسطہ خوبی انتظام عساکر دول عظیمہ و افواج کثیرہ را ہزیمت دادہ اند۔ و اگر این
نباشد افواج کالبحر المواج نیز میچکارہ ثابت میشود۔ چہ خوش بویے۔ اگر مسلمانان بجائے
اینکہ جہاد را در معنی غلط و فاسد گرفتہ اسلام را بدنام میکنند۔ و اسلام را نقصان میرسانند
و یومانیو ما خوشن را در قعر مذلت می اندازند برائے صیانت جان و مال و آبروئے خود
و حفاظت بلاد اسلامیہ در تحصیل امور متذکرہ سعی وافر بکار برند۔ چرا کہ ہر گاہ بر مردم
این امر آشکارا گردد کہ فلاں قوم بہ بہانہ مذہب بخود اقدام بر جنگ می نماید ہمہ اقوام
در مخالفت آن قوم باہم دگر مجتمع میشوند۔ زیرا کہ آن ہمہ از ان قوم و اہمہ خوردہ چنان
خطر عظیم محسوس میکنند کہ عادل ترین حکومتی نیز از ان خطر محفوظ نمی ماند و ہر دولت

یا حکومت که مخالفِ مذہبِ او باشد از ترسکاری برگفتار و کردار او اعتماد نداشته و پس
 اندیشه می افتد که اگر من باو سے سلوک نیک هم بکنم - باز هم من از او این نیم - زیرا که بنا
 جنگ مخصوص است اوینی بر ظلم و فساد نیست - بلکه بنا بر اختلافِ مذہب و ملت است -
 الغرض ما منکرِ جہاد نیستیم - بلکه بر آن معنی غلط مخالف هستیم - که از و درین ایام
 دین اسلام را خیلی صدمه و آسیب سخت رسیده است - و از ترقی مسلمانان به نزدیک
 در فہیدن این مسئلہ مضمر است اگر ایشان منشأ این مسئلہ را بوجہ احسن بفہمند کہ جہاد کبیر
 محض بوسیلہ قرآن کریم تواند شد نہ بذریعہ تیغ و سنان - و اگر بدانند کہ اختلافِ مذہب
 قطعاً مال و جان و عرض و ناموس کسی را بر مسلمانان حلال نمیکند - در کردار ایشان
 آن گونه تغیرات رونماید کہ خود بخود بر صراطِ مستقیم گامزن گردند - و بر فرمانِ جبلا ذعان
 لبس البریان تا تو البیوت من ظہورہا و لکن البر من اتقی و اتوا البیوت من ابوابہا
 و اتقوا اللہ لعلکم تفلحون ^(بقہ ۱۲) عمل پیراشدہ اصول صحیحہ ترقیات را کار بند شوند .

لہ فلا تطع الکافرین و جاهدہم بہ جہاد اکبیراً -
 لہ كما قال اللہ تعالی - فان اعززلواکم فلم یقاتلواکم و القوا الیکم السلم فما جعل
 لکم علیہم سبیللاً ^(سورہ نمل ۱۲) یعنی اگر از شما کنارہ گیرند و جنگ نہ کنند و بجانب شما
 القائے صلح کنند - پس خداے تعالی شما را بر ایشان راہ نداده است - و کقولہ تعالی
 و قاتلوا فی سبیل اللہ الذین یقاتلواکم ولا تقعدوا ان اللہ لا یحب المعتدین
^(بقہ ۱۳) یعنی و جنگ کنید در راہ خدا با کسانی کہ با شما جنگ میکنند و از حد مگذرید
 بدورستی کہ اللہ دوست نمیدارد و از حد مگذرند گان را - و همچنین فرمودہ است -
 لا یفہلکم اللہ عن الدین لم یقاتلواکم فی الدین و لم یفرجواکم من دینارکم
 ان تبتروا ہم و قسسطوا الیہم ان اللہ یحب المقسطین ^(ممتحنہ) یعنی خدا تعالی
 شما را منع نمیکند از کسانی کہ با شما جنگ نہ کردہ اند در بارہ دین و شما را از خانہاے شما بدر
 نہ کردہ اند از اینکہ با ایشان نیکی کنید و با ایشان انصاف کنید - بدینتی کہ خدا استغالی انصاف کند

اے بادشاہ والا جاہ ! بہنجیکہ در نام نامی واسم سامی اشارتے است بہ آمان
 خدا کُند کہ پذیرِ آں والا جاہ در سر زمین افغانستان وحدود و ثغور ایں قیام سر ایں
 نمایاں گردد۔ من اصول معتقدات جماعت احمدیہ را و امہات اعتراضات را کہ مردم
 بر ایشان میکنند وجوابات ہنار بیان کردہ ام۔ اکنون میخواہم کہ دعویٰ بانی سلسلہ حقہ
 احمدیہ یعنی حضرت میرزا غلام احمد صاحب رابع دلائل ایں بطور ایجاز و اختصار واضح
 و آشکار ساختہ فرض خود را ادا نمایم۔ تا در بار گاہ رب علیل سرخرو باشم۔ کہ پیغام
 آں فرستادہ حضرت اصیت را بجناب والا رسانیدم و تا جناب الا بنشاکم خداوند یکم
 آگاہی یافتہ در تعمیل فرمان الہی کوشاں باشند۔ و دارش افضال الہی دجاذب محبت
 ناقتناہی اوشوند۔

دعویٰ حضرت میرزا غلام احمد علیہ الصلوٰۃ والسلام

حضرت میرزا غلام احمد علیہ الصلوٰۃ والسلام را دعویٰ بود۔ کہ حق تعالیٰ مرا محض از
 برائے ہدایت و رہنمائی عباد مبعوث فرمودہ است۔ و من ہماں مسیح موعود ہستم کہ ذکر او
 در احادیث نبوی است۔ و من ہماں ہدی مبعود ہستم کہ آقائے من محمد مصطفیٰ الامام نبی
 صلی اللہ علیہ وسلم بہ آں وعدہ فرمودہ است۔ و من مصداق و مصدق آں ہمہ
 پیش خبری ہا ہستم۔ کہ در کتب مذاہب مختلفہ در بارہ مصلح آخر زمان مذکور و مندرج
 است۔ و حق تعالیٰ مرا بجهت نصرت و تائید دین اسلام مبعوث فرمودہ است۔ و کمال
 فہم غوامض قرآن و حقائق و معارف فرقان عطا نمودہ است۔ و براہ ہائے باریک
 تقویٰ آگاہی دادہ است۔ و خدمت سترگ اظہار عظمت شان سید المرسلین

بمن سپرده است۔ و فرض غالب نمودن اسلام بر دیگر جمیع ادیان بذمت من فرمود
است۔ تا خدا متعالی ظهور علی الدین کلام به انجام رسانم۔ و دین من را بر جمیع ادیان
غالب گردانم۔ و خدا تعالی مرا بر این فرض برین منصب علیل جاوده است۔ تا بر چشم
دوست دشمن آشکارا گردد۔ که او تعالی باین اسلام تعلق خاص و بار رسول مقبول
صلی اللہ علیہ وسلم محبت بالاختصاص میدارد و از متابعت رسول اکرم غفلت ورزیدن
بنی آدم هرگز نمی پسندد *

و این هم دعوی بود۔ که هرگاه بعثت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم به جهت کافرانام
بود و اراده آبی از روز ازل بران متوجه شده بود که در آخر دور زمان جمیع ملل و
محل را تحت لوائے محمدی جمع کند۔ بناء علیہ بر زبان پیغمبران پیشین و بزرگان هر
مذہب از مذہب عالم پیش خبری اضمحمن بر دوباره بعثت یکے از انبیائے سلف
خود همان مذہب جاری ساخت۔ تا اقوام مختلفه عالم را در ایمان آوردن به آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم منافرت قومی لغ و مزاحم نگردد۔ و در حقیقت ما بین اینچنین پیش خریها
یک خبیه مضمحل بود است۔ از مبعوث گشتن مامورے از امرت محمدیہ صلی اللہ علیہ وسلم
تا بوسیله او تصدیق جناب رسالت اب شود۔ و مردم جمله مذہب تحت علم مصطفوی
جمع آیند۔ چنانچه آن همه پیش خبری بائے مذہب شتی را از او تعالی بواسطه وجود
آن موعود بمنصه ظهور آورده است۔ پس آن مرسل موعود برائے ملت پیرو و ساری
مثیل سرج و برائے پیروان کیش زردشت مثیل مسیودر بهی۔ و بجهت هندو
مثیل کرشن گشته نازل شده است۔ تا بر جمیع ملل و محل صدق آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
روحاندا از کتب خودشان ثابت گردد۔ و بذریعہ آن موعود مسعود صدق اسلام

را در آنکس نموده در ریفقه غلامی رسول اکرم صلی الله علیه و سلم در آیند *

دلائل حقیقت دعوی حضرت مصلح علیه الصلوٰة والسلام

بعد از آن که دعوی حضرت اقدس مسیح موعود و مہدی مسعود علیه الصلوٰة والسلام بطریق اختصار مرقوم شد۔ اکنون بطور کلیتہ نوشتہ می شود۔ کہ دلائل حقیقت دعوی مامورے از امور ان آہی پر چہ نوع می باشد۔ و باز اینکہ بر آن دلائل حقہ بر دعوی حضرت مسیح موعود چہ قدر پر وثیوت می افتد۔ زیرا کہ اگر ثبوت برسد۔ کہ شخصی در نفس الامر از جانب حق تعالی مامور است و فرستادہ او است۔ دریں صورت اجمالاً بر جمیع عادی او ایمان آوردن واجب می شود۔ زیرا کہ عقل سلیم ہرگز تسلیم نمیکند کہ شخصی با وجود مامور من اللہ بودن و با وصف مبعوث شدن بر ہدایت خلق اللہ مردم را در راہ غلط انداختہ از طریق مستقیم منحرف سازد۔ و بقرض محال اگر این امر راست باشد پس این دلیل عظیم است بر علم حق تعالی۔ زیرا کہ صاحب این عقیدہ بخمال خود ثابت میکند کہ حق تعالی در انتخاب نبی (عیاذ باللہ) غلط کردہ است۔ و چنان شخصی را از جانب خود مامور فرمودہ است کہ دلش خیلہ ناپاک است۔ و بر جائے اقامت حق و حقیقت اشاعت راستی طالب عزت و جاہ خود پودہ ہوئے نفس را بر احکام آہی مقدم میدارد۔ انچنین خیال نہ محض خلاف عقل سلیم است۔ بلکہ کلام ذوالجلال ہم الباطل آن میکند۔ چنانچہ می فرماید۔ ما کان لبشر ان یوتیہ اللہ الکتاب والحکم والنبوة ثم یقول للناس کو نو اعباداً الی من دون اللہ ولكن کو نو اربانیتین بما کنتم تعملون الکتاب و بما کنتم تدرسون و لایا مکران تتخذ والمملکة والنبین ارباباً

ایام رکوع بالکفر بعد از انتم مسلمون (اکل عتراع) یعنی اس امر کے ممکن تواند بود کہ
 شخصے را کہ ایزد تبارک تعالیٰ کتاب و حکم و نبوت عطا کرده بجانب مردم بفرستد آنکس
 مردم را حکم دهد کہ خدا تعالیٰ را گذاشته بندہ من بشوید۔ بلکہ او پہن خواهد گفت۔ باید کہ
 شمار بانی بشوید۔ چہ را کہ شما کتاب خدا را بر مردم می آموزید و خود ہم میخوانید و او حکم نمید
 شمارا کہ فرشتگان و انبیاء را پروردگار ان خود بسازید۔ زیرا کہ ممکن نیست کہ او سعی کرد
 شمارا بعد سلمان ساختن باز فرمان بکفر دهد :

الفرض بنیاد مسئلہ برین است کہ مدعی ناموریت در نفس الامر صادق است یا نہ ؟
 پس اگر صدق او بدرجہ نبوت برسد۔ ہر عادی او ثابت است۔ و اگر راستی او
 ثابت نشد۔ باز در تفصیلات او مشغول گشتن لا حاصل بلکہ سراسر باعث تضییع اوقات
 است۔ پس بناءً علیٰ ہذا الاصل بر دعویٰ حضرت اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام نظر
 کردن خیل ضروری است تا بر آن دلائل کہ حضرت مسیح موعود بنائے دعویٰ خود را بآہنہا
 استوار کردہ در پیش عالمیان جلوہ گر نمود است۔ و تا اس زمان لکو کہا مردم
 بر آن نظر کردہ بر حضرت ممدوح ایمان آورده اند جنابہ الاراء علی سبیل الاجال آگاہی
 بہم رسد :

دلیل اول

ضرورت زمانہ

اول دلیلہ کہ حقیقت دعویٰ ممدوح قائم میشود۔ آن اقتضائے حالات زمانہ است۔
 وانا دانا است و شناسا شناسا کہ سنت مستمرہ حضرت حکیم علی الاطلاق بر آن جاری

شدہ است کیسچ کارے خلاف مرقع دے محل ظاہر نمی سازد۔ و تا ضرورت پیدا نگردد۔
 پیسچ امرے را ہویدا نمیکنند۔ و چون ضرورتے حقیقی متعلق امرے حادث گمردد۔ اکی امر را
 بفعل می آورد۔ و در اظہار آن دینفع روا نمیدارد۔ پیسچ چیزے از ضروریات جسمانی ذریع
 انسانی نیست۔ کہ حق تعالیٰ اورا بہ جہت بنی آدم ہتیا نہ کردہ باشد۔ چنانچہ ہر کو چاکتہ بن
 ضرورتے کہ باں انسان متعلق است۔ از فضل خود آں را ہم برائے انسان فراہم رسانند
 است ۛ

ہر گاہ آں ذات منہام جہت آلات برآمادہ و ہتیا ساختن ضروریات دنیویہ
 این قدر اہتمام بکار بردہ است۔ بہا نشان ربوبیت او خیلے منافات میدارد کہ ضرورتہا
 روحانیہ انسان را از نظر اندازد۔ و ہر آئے ہتیا فرمودن آں پیسچ اہتمامے بروئے کار
 نیار و جسم انسانی در معرض فنا و زوال است۔ و ہمہ تکالیف و عوارض او عارضی است
 و سایر ترقیات او محدود است۔ اما در مقابل آں روح انسانی را حیات جادو دانی
 است۔ و تکلیفات او تا زمان ناقابل شمار مستد میخوان شد۔ و راہ ہائے ترقیات
 انسانی از حدود ادراک عقل بیرون است ۛ

ہر کہ بر صفات ذات و اہرب البرکات او تعالیٰ پذیریمہ آں نوریکہ از لمعات آں
 درخشان است چشم بصیرت بکشاید۔ ہرگز باور نہ کند۔ کہ حالت روحانی انسان
 محتاج بہ مصلحے باشد۔ و لیکن از جانب پروردگار پیسچ سامانے برائے رفع احتیاج
 او پیدا نگردد۔ اگر موافق اقتضائے حالت روحانی انسان سامانے بہ جہت رفع
 احتیاج انسان پیدا نگردد۔ لامحالہ غرض آفرینش انسان سراسر عبث ثابت شود۔
 و این امر منافی فحوائے انفسہم اما خلقناکم عبثا و انکم الینا لا ترجعون
 (مؤمنون ع ۶)

و تقیض مضمون و ما خلقنا السموات والارض وما بينهما الا عبدين و بر خلاف
 مفهوم ما خلقناهما الا بالحق و لكن اكثرهم لا يعلمون است ^(دخان ۶) یعنی آیا پس شما گمان
 می برید که ما شمارا عبث آفریده ایم و تحقیق شما بجا نبیا و اپس کرده نشوید و
 ما آسمان و زمین را آنچه در میان این هر دو موجود است به لپه و لوب یعنی به پاره
 نیا فریده ایم و ناگه هر دو را نیا فریده ایم مگر بحق و لیکن اکثر کسان نمیدانند
 پس حقیقت امر غیر ازین نیست که چون حالت روحانی بنی نوع انسان بدتر
 شده محتاج مصلحت گردد آن ارحم الراحمین برائے اصلاح حال مردم شخصی مزکی را
 مبعوث می سازد و تا مردم را بسوئے صراط مستقیم هدایت فرماید و ناگاه آنها را
 اندرونی ایشان را داد و انما ید

اگرچه صفات باری تعالی را پیش نظر داشته به نزدیکی عقل سلیم نیز مستبعد
 می نماید که بوقت ضرورت خداوند کریم بندگان خود را بغیر ولایت ولی مصلح العباد و
 مطلق العنان و الذا و در مگر الله تعالی این مضمون صدق مشحون را در قرآن کریم و
 فرقان حکیم بالصرحت بیان فرموده است چنانچه میفرماید و ان من شیء الا
 عندنا خزائنه و ما ننزله الا بقدر معلوم ^(الحجرات ۶) یعنی خزینهای هر چیز پیش
 موجود است و ما نازل نمی کنیم چیزی را مگر به اندازه خاص یعنی خدا کے تعالی هر
 چیز را حسب ضرورت و نیاز نازل میکند کارهای آن حکیم علی الاطلاق بر خلاف
 حکمت بالقه نیست که چیزی را بلا اقتضائے وقت و ضرورت حالت پیدا نماید و
 دست او کو تا به هم نیست که با وجود اقتضائے حالت چیزی را پیدا کردن نتواند
 چنانچه فرموده است و انکم من خلق الله و ان الله هو الغنی الغنی

(لا تخصوها سورة ابراہیم) یعنی ہر چہ شما از مجیب الدعوات خواستید شمار اعطا فرمود
 است۔ و اگر بخوابید کہ نعمتہائے او را بشمارید۔ نتوانید کہ در شمار آورید۔
 دریں آیہ وانی ہدایہ مراد از خواستن ضرورت حقیقی است۔ زیرا کہ ظاہر است
 کہ انسان ہر چہ می خواہد اورا گاہے میسر میشود و گاہے نمیشود۔ اما ہر آن چیز کہ
 فطرت انسانی را بدین احتیاج است و بسوئے آن اورا ضرورت حقیقی است
 یا چیزے کہ اثر آن بر حیات جادوانی انسانی باشد۔ ایزد تعالیٰ آنرا برائے انسان
 البتہ فراہم میسازد۔

ایں قانون کہ در صدر بیان شد۔ یک قانونے است عام متعلق جمیع ضرورتہائے
 حقیقی بنی نوع انسان۔ اما در بارہ امر ہدایت آل ہادی و ملہم سبیل رشد و بصورت
 ارشاد فرمودہ است۔ کہ ہر گاہ کہ نوع انسان ضعیف البیان را ضرورت ہدایت پیش
 آید۔ لابد خدا تعالیٰ سامان ہدایت آمادہ سازد و سرشتہ این کار را بدست
 خود میدارد و کسے را درین کار سببے نساختم است۔ و احدے را درین امر دخلے
 نہ بخشیدہ است۔ کما قال تعالیٰ شانہ، اِنَّا عَلَيْنَا لِلْهُدٰی (اللیل) یعنی سلسلہ
 ہدایت و ارشاد عباد را بر نفس خود واجب کردہ ایم۔ و تنظیم این کار بذات خود متعلق
 داشتہ ایم۔

قرآن کریم حسب تقاضائے زمانہ برائے مردم سامان ہدایت بہم رسانیدن را
 بر ذات خدا محض واجب قرار نمیدہد۔ بلکہ از مصحف مجید ثابت میشود۔ کہ اگر از جانب
 خدا انجینس انتظام سامان ہدایت برائے مردم نمی ہُود۔ مردم را حق حاصل می شد
 کہ در روز جزا پیش روئے خدا اعتراض کنند۔ کہ چون در زمانہ ضرورت ہدایت

هیچ هادی را پیش نافرستادی - اکنون چرا از کار و کردار ما باز پرس می نمائی - و
 دروازه عذاب از برای من چه بر ما می کشائی - چنانچه حق تعالی میفرماید: لَوَ اَنَّا هَلَكْنَاهُمْ
 بَعْدَ اَبٍ مِنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا ارْسَلْتَ الْبِنَارَ سَوَاءً فَنَتَّبِعَ آيَاتَكَ مِنْ قَبْلِ
 اَنْ نَّذَلَ وَغُضِبَ عَلَيْنَا (طرح ۸) یعنی اگر پیش از بعثت رسولی بر مردم عذاب نازل
 میکردیم کفار بر ما اعتراض می آوردند - که چون ما مردم گمراه و محتال هدایت بودیم
 چرا رسولی را نزد ما نفرستادی - تا قبل از ذلیل و رسوا شدن خود اتباع احکام تو
 میکردیم - حق تعالی این اعتراض ایشان را تسلیم می نماید - زیرا که رسولی که فرموده است
 و ازین هم زیاده اینکه بغیر سبوت کردن رسولی حق تعالی عذاب اذن را ظلم
 قرار میدهد - چنانچه فرموده: يٰعَشْرَ الْحَقِّ وَالْاَنسِ الْمَرِيَّتُكُمُ رَسُلٌ مِّنْكُمْ يَقْصُونَ
 عَلَيْكُمْ اِيَّاتِي وَيَنْذِرُكُمْ لِقَاءِ يَوْمِكُمْ هَٰذَا قَالُوا شَهِدْنَا عَلَىٰ اَنْفُسِنَا وَغَرَّبْتُمْ
 الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلٰى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوْا كَاٰفِرِيْنَ ۝ ذٰلِكَ اِنْ لَّيْسَ لَكَ
 رَبُّكَ مَمْلَكَ الْقُرْءٰى بِظُلْمٍ ۝ اَهْلُهَا غَافِلُوْنَ (انعام ۶) یعنی ای گروه جن و انس آیا نزد شما
 نیامده بودند رسولان از میان شما که بر شما احکام ما را میخواندند - و ازین روز که بر شما آمدنی بود
 می ترسانیدند ایشان را جواب عرض کنند که ما برخلاف خود گواهی بر خود می دهیم -
 و حیوة دنیا ایشان را مغالطه داد - و خود برخلاف خود با شهادت ادا کنند که ایشان
 کافر بودند - و این امر (یعنی ارسال رسول و اقامت حجت بر کفار) بجهت آن بود
 که هرگز ممکن نیست که خدا تعالی ظالمانه شهر را را هلاک کند در آن حال که مردم
 غافل باشند

ازین آیات هویدا میشود که بغیر تنبیه و بیدار ساختن قوم اقامت حجت بر ایشان

حکم بر ہلاکِ آنہا فرمودن ظلم است۔ یا لفظ دیگر اگر قوسے محتاج ہدایت باشد۔ و خدا تعالیٰ برائے ایشان ہادی نفرستد۔ و در روز قیامت آنہا را بسبب کار و کردار شاں بسزا برساند۔ کہ چہ را بر احکامِ الہی عمل نکردید۔ البتہ اس امر ظلم باشد۔ و او تعالیٰ ظالم نیست۔ پس محال است۔ کہ مردم محتاج ہدایت باشند۔ و آن خالق الاشیا سالک ہدایت برائے ایشان چہتیا سازد ؟

از مضمون سابق مثل روز روشن ثابت است کہ از روئے تعلیم اسلام در ہر نقطہ کہ مردم محتاج بجانب ہدایت میگرددند۔ حق تعالیٰ از فضل خود سامان ہدایت پیدا می نماید۔ اما از کلام پاک الہی اس ہم بر ما واضح و واضح میگردد کہ علامہ ازین قانون مستمر عامہ او سبحانه و تعالیٰ را با ائمتہ محمدیہ یک عدہ خاص نیز ہست۔ و آن این است۔ کہ انا نحن نزلنا الذکر و انا لہ لحافظون (مجر ۱۶)

یعنی اس تعلیم قرآن را کہ ما نازل کرده ایم ما خود نگہداشتن آن می کنیم ؟ ہی حفاظت چیزے بر دو نوع می باشد۔ یکے حفاظت ظاہری۔ دوم حفاظت معنوی و ما دیکہ حفاظت ہر دو نوع متحقق نشود۔ چیزے را محفوظ نتوان گفت۔ مثلاً اگر طائے را با پوست و منقار و سر و پا محفوظ داشته درودہ اور را بگاہ پُر کنند۔

یہ کس نسبت ال طائر اس حرف بر زبان آوردن نتواند کہ او از نصابِ ذوال و مصائب زمان محفوظ است و اگر پرو بالش را بر کند و پا و منقارش را شکستہ سازند باز ہم او را از حوادث ہر محفوظ نتوان شمرد۔ ہمچنین کتابے کہ دروے مردم از جانب خود عبارتہا میفرایند یا بعض عبارتہا حذف نموده باشند یا زبان وے از استعمال مردم بیفتد و کتبے بآن حکم نکند۔ و نیز کتبے قابلیتِ فہم آن

نداشته باشد یا آن کتاب رخص خود قاصر باشد از افادۀ مدعائے که برائے آن
 نازل شده است آنرا نیز یا لقب محفوظ نتوان یاد کرد - زیرا که هر چند الفاظ و عبارات
 او محفوظ باشند اما معانی آن ضائع رفته و اصل مقصود از آن منقود گشته است -
 پس مراد از حفاظت قرآن کریم هم حفاظت الفاظ است و هم حفاظت معانی -
 اما برائے اتمام وعده حفاظت ظاهریه قرآن کریم سامانے که حضرت حافظ حقیقی
 بهم رسانیده است مطالعه آن انسان را منحیرت می سازد - قبل از نزول
 مصحف مجید نه تدوین لغت عرب بعجل آمده بود - و نه ترتیب قواعد صرفی و نحوی - و
 نه لغات و محاوراتش در حیطه ضبط آمده بود - و نه استخراج قواعد علم معانی و بیان
 و بدیع شده بود - و نه تهیید علم رسم الخط الغرض بعد از نزول قرآن کریم رب و دود
 در دل علمائے فحول القار فرمود - تا این همه علوم و فنون را صورت تدوین دادند
 و محض بغرض حفاظت قرآن کریم صرف و نحو و تجوید و معانی و بیان و بدیع و لغت
 و محاورات زبان و علم تاریخ و علم قواعد تدوین تاریخ و فقه و اصول و تفسیر
 و غیره علوم را بنیاد نهادند - و این همه علوم بقدر آن حقائق که تعلق آنها بر قرآن کریم
 است - صورت اتقا قبول کرد - چنانچه علم صرف و نحو و لغت عرب را بحفاظت قرآن مجید
 از دیگر همه علوم ظاهری تعلق زیاده تر است - و این علوم آنقدر ترقی یافته که درین
 جزو زمان و انایان فرنگ نیز صرف و نحو و لغت عرب را از صرف و نحو و لغت هر
 زبان و هر لسان بدرجه غایت اعلی و افضل و تدوین آنها را اتم و اکمل می پندارند
 و علاوه بر ترقیات علوم موصوفه در دل خلق کثیر خدائے تعالی خواهش حفظ قرآن
 پدید آمده است - و عبارات و آیات را به نیجه بیان فرمود است که نه نثر است

و نہ نظم۔ تا از بر کردن آں بر طبق آسان باشد و گمان نگذرد و آنکس کہ اور حفظ کردن عبارات متنوعہ اتفاق افتاده باشد بوجہ احسن میدانند کہ حفظ نمودن آیات کتاب اللہ العزیز از حفظ کردن عبارات دیگر چہ قدر سہل و آسان است۔ الغرض از یک جانب فرقان حمید را بعبارتے نازل کرده کہ حفظ آں بر دلہا آسان باشد۔ و از جانب دیگر بکثرت و در دل مردم خواہش حفظ آں القا نمود و در نماز ہما ملکا و فرض قرار داده بذمہ ہر مسلمانی حفاظت کدام نہ کدام حصہ از و لازم فرمودہ بفرض محال اگر دشمنی ہمہ نسخائے این کتاب پاک را نفوذ یافتند من ذلک از میان جہان بر دارد باز ہم از دست مسلمانان بیرون نرود *

این چند امثلہ کہ ایراد یافت۔ برائے اثبات این امر کافی است کہ بچہبت حفاظت ظاہریہ قرآن حکیم خداوند تعالی فراتج بسیار پیدا کردہ کہ بوجودگی آں ضائع شدن قرآن ہرگز صورت امکان ندارد *

الفاظ
اکنون یک سوال پیدا میشود۔ کہ ہر گاہ کہ آں حافظ حقیقی برائے حفاظت عبارات مصحف مجید کہ مقصود بالذات نبودہ این قدر اہتمام بکار بردہ سامان مہیا نمودہ چگونه ممکن تواند بود۔ کہ معانی اورا از دست و اگذا رد و حفاظتش نفرماید ہر کس کہ خوگیر بہ استعمال آوردن عقل و دانش است برگشتن این سخن مجبور گردد کہ نے نے۔ انجینس ممکن نیست۔ ہر گاہ حضرت باری عز اسمہ برائے حفاظت ظاہریہ کلام خود این قدر سامان مہیا داشتہ است۔ بیگمان از بہر حفاظت معنویہ زیادہ از اں مہیا و آمادہ فرمودہ باشد و بین سخن درست است۔ پس در آیہ کریمہ انا نحن نزلنا الذکر و انالہ لحافظون۔ ذکر ہر دو حفاظت است ہم لفظی و ہم معنوی *

و حفاظتِ معنوی اس است کہ چوں مردم از ہدایتِ قرآنی دوری ورزند و فُورِ
 فغان حمید در حجاب الفاظ ستواری شود و دلبائے مردم از پرتو اثر و تصرفِ او
 عاری بود۔ پس خدائے رحیم و کریم از جانبِ خود سامانے نمایاں کند کہ بذریعہٗ او باز
 اثر و تصرفِ قرآن را در دلِ مردم مرکوز سازد۔ و بار دیگر معانیِ او را ہوید اکنہ۔
 و از صورتِ مرده و داستانِ پاستان بر آوردہ زندگی و تازگی یک نسخہٗ کامیاب
 عطا فرماید و فیلے احادیثِ صحیحہ مصداقِ اس مدعا است۔ چنانچہ از حضرت ابو ہریرہ
 رضی اللہ عنہ مروی است۔ کہ محبوبِ البعالمین صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است ان اللہ بیعت
 لہذہ الامۃ علی راسِ کل مائۃ سنۃ من یجد دلہا دینہا۔ (خرجہ ابوداؤد)
 یعنی پروردگار عالم ضرور برائے اس اُمت بر سر ہر صد سال شخصے را بعثت بخشد کہ
 برائے فائدہ و نفعِ اس اُمت تجدید دین نماید :

(حجۃ ۱۴)

اس حدیث و تحقیق تفسیرِ آیہ انا نحن نزلنا الذکر و انا لہ لحاظون است۔
 و پارہٗ مضمونِ اس آیت را آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بعبارتِ عام فہم بیان فرمودہ است
 تا ظاہرِ پرستانِ کم فہم مضمونِ اس آیت را بر ظاہرِ معنی محمول نہ پندارند۔ تا نشود کہ ذریعہٗ
 قویہٗ دینِ اسلام را از نظر انداختہ برائے خود و برائے دیگران موجبِ پیش پائی گردند
 و ہم از اس حدیث شریف ظاہر می شود۔ کہ زمانِ بعثتِ کسانیکہ برائے اصلاحِ اہل مفسدہ
 کہ بسببِ نا فہمیدنِ مقاصد و مطالبِ قرآن و بوجہ دوری و زریدنِ از کلامِ الہی
 پیدامی شود۔ بر سر ہر صد سال است۔ گویا بدین منظر برائے صیانت و حفاظتِ معانیِ
 قرآنِ کریم یک سلسلہٗ قلاعِ منیعہ و حصونِ رفیعہ بنا کردہ شدہ است کہ چینیہ از احیان
 دینِ اسلام از وجودِ آلِ مجددانِ و الاشرارِ یا از زبیتِ یا از تگانیانِ یا از صحبتِ یا از تگانیانِ

اصحاب آل مجددان خالی نماند۔ بدین سبب مذہب اسلام از ان مودہ فاسد کہ بہرہ
ادیان غلبہ یافتہ اکثر مطالب مل مختلفہ و مقاصد محل متفرقہ را متغیر ساختہ است (از
بدوا مرتبائیں ترمان محفوظ است۔ و آئندہ ہم در تحت این قاعدہ صادقہ محفوظ ماند۔
خلاصہ مقالہ بیکہ اولاً از فرقان کیم ثابت میشود کہ حضرت خداوند کریم بایحتاج
انسانی را خواہ طبعی باشد یا روحانی۔ ضرور مہیا میکند۔ علی الخصوص چون ضرورتہا
روحانیہ بوجہ اثر وسیع و اہمیت باشدیدہ بر ضروریات طبعی مقدم است۔ اگر
خدا تعالیٰ ضروریات روحانیہ را بہ انجالح نہ رساند۔ ہمہ غرض و غایت فعل
آفرینش لغو گردد۔

دوم۔ اینکه حق تعالیٰ وعدہ دادہ است۔ کہ ہر گاہ بندگان محتاج ہدایت
لا بد بر روی ایشان دروازہ ہدایت گشودہ گردد۔
سوم۔ اینکه اگر حق تعالیٰ بخینین نمودم را بجهت اعتراض دارد کردن بر فعل
الہی استحقاق فرارسد۔

چہارم۔ اینکه اگر خدا تعالیٰ بر وقت ضرورت ہدایت نفرتد۔ و مع ذلک
گمران را بپاداش کردار شاں برساند این ظلم باشد و خدا تعالیٰ ظالم نیست۔
پنجم بیکہ برائے اصلاح مسلمانان در بارہ بعثت آل نفوس کہ محافظ مقاصد
قرآن باشند۔ وعدہ خاص است۔

ششم۔ از احادیث ثابت است کہ بخینین مردان خدا در امت محمد
بر سر ہر صد سال ضرور ظہور پذیر گردند۔

اکنون لے بادشاہ افغانستان! خدا تعالیٰ برائے قبول کردن فرمودنی

خود سبب تزلزل بخشاید۔ دریں بارہ تامل بفرما۔ کہ ایں زمانہ محتاج مصلح ربانی
ہست یا نہ ؟ احادیث نبویہ انجینس ظاہری می کنند کہ بالعموم ہر سہ صد سال
ایں گونه ضرورت ہمارہ پیش می آید۔ کہ شخصے از جانب خدا بعثت یافتہ ابواب مطالب
قرآنی و مقاصد فرقانی را باز بر روی مسلمانان بکشد۔ و حقیقت دین اسلام
را بر مردمان آشکارا نماید۔ و دریں زمانہ کہ ما، سیم از قرن چہار دہم قریب
نصف گذشت است۔ ما از ایں احادیث قطع نظر کردہ بر حوادث ایں زمانہ نظر
می کنیم۔ آیا در ایں زمان ضرورت مصلح ربانی هست یا نہ ؟ اگر در ایں ایام حالت
اہل اسلام و دیگر اقوام انچنان بہتر است۔ کہ احتیاج بجانب پیچ مصلحے ندارد
پس ما را بر شنیدن دعوی یک مدعی اصلاح گوش نہادن حاجت نیست۔ اما اگر بر عکس
ایں سخن حالت مسلمانان بسانگ بلند میگردد۔ کہ اگر بالفرض در ایں چنین ایام ضرورت
مصلحے نیست۔ پس در ہر چگاہ دنیا را ضرورت مصلحے پیش نیامدہ است۔ ولیکن چوں
عداوت اعدائے اسلام وسی شال در محو کردن نقش اسلام بہ نسبت از منہ
سابقہ در ایں زمانہ بیشتر است۔ بلکہ از حد وہم و گمان در گذشتہ است۔ پس ناچار
تسلیم باید کرد۔ کہ اندر ایں زمانہ اعدائے از جانب خدا تعالیٰ برائے اصلاح حال مردم
ضرور مبعوث شدہ است۔ کہ دین اسلام را باز در صورت اولین و شکل پیشین او
پیش چشم خلایق آشکارا کردہ و صولت اعدائے دین متین را بشکند و نقش اسلام
حقیقی را در دلہائے مسلمانان منقش کردہ و محبت دین متین را در سینہ ایشان
مرکز نماید۔ و قوت اہیائے اسلام را باز ظاہر و باہر کند۔ و در جواب ایں سوالات
کہ در ایں زمان حالت مسلمانان عالم چگونه است ؟ و چیرہ دستی دشمنان اسلام

تا بجای ترقی کرده است ؟ نزد من دوتی و اختلاف راہ نتواند یافت۔ کیسکے غرضے
خاص را نظر داشتہ پوشیدن حقیقت حال مطمح نظر او نیست۔ یا از انسانیت آن قدر
دور نہ رفت است۔ کہ در ذات خود جو ہر تمیز نیک و بد ندارد۔ از اغتراف ایس امر
راہ مفر نہیابد۔ کہ فی الواقع دریں اوقات مسلمانان عقیدہ و عملاً از مرکز اسلام
خیلے دور افتادہ اند۔ و اگر آیہ یارب ان قومى اتخذوا هذا القرآن مہجوراً لفظاً
و معنی بر حالت یسح قومے صادق می آید ہمانا آن حالت قوم مسلمانان زمانہ
ماست ۛ

حالاً ایس سوال خیلے ناموزون است کہ مسلمانان از احکام اسلام کدام حکم
را از دست دادہ اند۔ بلکہ دریں زمان ایس سوال پیدا شدہ است۔ کہ د
مسلمانان کدام رسم اسلام باقی مانده است۔ بے سخن آن کیسکے گفت است۔
”مسلمانان در گور و مسلمانان در کتاباں وقت خیلے راست می آید۔ نشان اسلام
محض در قرآن مجید و احادیث صحیحہ و کتب ائمہ بنظر می آید۔ ہرگز اثر آن در حیات
مردم ایس زمانہ یافتہ نہی شود ۛ

حالت ایس مردم اولاً ہمین است کہ از تعلیم اسلام واقفیت ندارند۔ و اگر
بالفرض خواہش آگاہ شدن ہم کنند۔ پس ایس امر برائے ایشان قریب بہ محال و
ناممکن گشتہ است۔ زیرا کہ ہر نقش دیباچے اسلام را نسخ کردہ شدہ است نسبت
ذات پاک او سبحانہ ایس گونه عقائد وضع کردہ اند۔ کہ در صورت تسلیم نمودن آن عقائد
یک انسان را است باز را کلمہ سبحان اللہ و سبحان اللہ العظیم بر زبان عاری
ساختن خیلے مشکل است۔ و نسبت ملائکہ انجنان عقاید و اہمیہ قرار دادہ اند کہ

از شنیدن آل مومنین اندام انسان راست میشود۔ وآل ذوات مقدسہ کہ در شان ایشان یفعلون مایوس مردن وارد است۔ گاہے ایشان را بر فضل حکیم علی الاطلاق جل جلالہ اعتراض کنندہ قرار میدہند۔ و گاہے ایشان را بصورت انسان از آسمان فرود آورده شنیدائے یک زن رفاصہ نامید چنگاکن بیان می کنند۔ و بجز انبیاء علیہم السلام نسبت کذب و گناہ کردہ رشتہ محبتی وارد تے کہ در دہائے مردم استوار و مضبوطی باید اورا بیک حملہ بریدہ اند۔ و کلام الہی را شکار بردن شیطان ساختہ از پایہ اعتبار ساقط کردہ اند۔ و کیفیت حشر اجساد و بہشت و دوزخ را بہ رنگے بیان میکنند کہ نازک خیالی ہائے شاعرانہ از اں پدید می آید و یا بیک حکایت مضحکہ انگیز میگردد :

قطع نظر از اں روایات نابالستہ کہ نسبت انبیائے کرام کہ زمانہ ایشان ازین زمانہ قدرے دور تر است۔ خود نسبت سید المرسلین کہ عہد مبارکش خیلے زمانہ حال قرب میدارد معاذ اللہ گاہے قصہ رتوش ام المؤمنین زینب و پتہا بخدا گاہے خفیہ تعلق گرفتن آل ذات مقدس با کنیزے و دیگر ہجو قسم افسانہ ہائے دور از عقل و بعید از اخلاق را و بچ کتب نمودہ ذات مطہر و حامل اخلاق عظیمہ آل سرور کائنات را بد شکل و زشت دمی نمایند و شہادت محرم را از رسول مقبول صلی اللہ علیہ وسلم یعنی حضرت عائشہ صدیقہ من الرافقت است۔ ان خلق نبی اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کذلک القرائت یعنی ہمہ خلق آل حضرت صلی اللہ علیہ وسلم قرآن بودہ است۔ بکلی نظر انداز می کنند و ہچنین مسئلہ نسخ آیات قرآن کریم را وضع کردہ و رہجو قرآن کریم کتابے کامل اختلافات کشیرہ ثابت کردہ بعض آیات را بغیر از حکم شارع علیہ الصلوٰۃ والسلام

از جانب خود منسوخ قرار میدهند۔ و ازین روش بیجا برائے یک صاحب فکر و طالب حق
 بیحد آیت قرآن کریم بالاتق عمل و قابل اعتبار باقی نمیگذارند۔ و یک پیغمبر و فانیان
 اُمت موسوئیه را باز مبعوث پنداشته ناقابلیت اُمت محمدیّه و بیچارگی رسول اکرم صلی
 علیہ وسلم را ظاہر می نمایند :

این است حال عقائدِ شال۔ اما حالتِ اعمالِ شال هم ازین کمتر قابلِ انبیس
 نیست۔ در هر صد نفر از مسلمانان بقدر هفتاد و پنج نفر تارک نماز و روزه اند۔ زکوٰۃ
 اکثر نمی دهند و کسانیکه می دهند۔ شاید که از هر صد نفر دو کس باشند که بطور غایت
 میدهند۔ حج بیت الله بر کسانیکه فرض است یا مش بر زبان نمی آرند۔ و کسانیکه بر زبان
 نه محض اینک فرض نیست۔ بلکه در بعض حالات ناجائز است۔ برائے رسوائی خود و
 بدنامی اسلام کمر بسته هیچ می روند۔ و بعض کم و بیش مردم که این اعمال را بجای می آورند۔
 به نیجه ادا می کنند۔ که بجائے آنکه اصل غرض از ادا احکام حاصل شود۔ شاید که برائے
 شال آن احکام موجب لعنت میگردد و برائے دیگران نیز باعث تذلیل میشوند
 بغیر آن اشخاص که در ملک شال زبان عربی رائج است۔ کمتر کسانی باشند که ترجمه نماز
 را بدانند۔ باز هم آن نماز بے معنی که معنی نماز نافهمیده میشوند۔ بطورے ادا میکنند که
 در سجده و کبریا شال امتیاز که در شکل است۔ و در میان نماز بر زبان و الفاظ خود دعا
 کردن را کفر می پندارند۔ و همچنین حالت روزه رمضان است که اکثر مسلمانان روزه
 نمی دارند۔ و آنرا که دارند آن را بجائے باعث حصول ثواب بودن بکذب و غیبت
 آلوده کرده موجب عذاب میگردد و دانند :

احکام ترک و وراثت را پس پشت انداخته اند۔ و با خواری را که مراد

جنگ کے دن با خدا و رسول قرار دادہ شدہ است۔ بعد و حیلہ مانے علماء و بہانہ مانے
 فقہاء تعریف و حدیث را تغییر داده آل قدر شتر الطبیجا در آل یحیی ساختہ اند کہ دریں
 اوقات الا ماشاء اللہ شاؤ و نادر کسے از از کتاب آل خالی باشد و با وجود ربا خواری
 نیز مسلمانان را غنا و تو نگر می حاصل نیست۔ چنان کہ دیگر اقوام را مبیستر است۔
 اخلاق حسنہ کہ در از منہ سابقہ ارث مسلمانان دانستہ می شد اکنون آل قدر
 از مسلمانان دور است کہ کفر از اسلام۔ وقتے بود کہ مردم صرف اقرار سانی و
 بیان زبانی یک سلم را کال نقش فی الحجر خیال میکردند۔ و وعدہ مانے ایشان را یک
 قانون غیر متغیری دانستند۔ مگر امروز از حرف مسلمانان زیادہ غیر معتبر قوے
 با سخنے یا نیت نمی شود۔ و فابے نام و نشان است۔ و راستی گفتار و درستی کردار
 ایشان کم و جرات حقیقی محو شدہ است۔ غدا رسی و کذب و دزد و خیانت و تہویر و بجا
 جائے آل گرفتہ است۔ نتیجہ اینکہ دریں اوقات ہمہ اقوام عالم دشمن جان
 ایشان شدہ اند۔ و رعیب ایشان مفقود شد۔ و تجارت ایشان تباہ۔ علم کہ
 رفیق حال مسلمانان بود۔ و در سفر و حضر دست از رکاب ایشان بر نمیداشت امروز
 از ایشان بفرنگ نامی گریزد۔

حالت صوفیہ آنچنان بد شدہ است کہ بر جائے دین احکام و بر جائے شرع متین
 اباحت اختیار کردہ اند۔ علمائے زمانہ علاوہ از سماعی و سرگرم بودن در توسیع
 شقاق و نشر اختلافات۔ سخنان خودشان را حکم خدا و رسول گفتہ مشغول در استیضا
 اسلام و مسلمانان اند۔ دولتمندان ایشان ہر چند کہ پیش دولتمندان دیگر اقوام
 پیش حیثیت ندارند۔ مگر باز ہم بر بیضاعت مزاجہ خود چندال غرور و افتخار و تازش

و استکبار میدارند که قطعاً آن گروه را با دین و مذہب سر و کار نداشته است و بجا آوری احکام الهی در کنار در دل ایشان احترام و ادب مذہب هیچ باقی نمانده است در طبقه معزین اہل یورپ و دولتمندان فرنگ و اعطای دین مسیحی و مبلغان کیش عیسوی بکثرت موجود اند مگر در گروه ذی ثروت مسلمانان دانندگان مسائل ابتدائی دین ہم کمتر یافتہ می شوند :

حالت حکام این است کہ ظلم و جور و رشوت ستانی شیوہ ایشان شدہ است - ایشان حکومت را یک ذریعہ خدمت مردم نمی انگارند - بلکہ آنرا جزوے از خدائی پنداشته اند :

سلاطین مست عیش و کامکاری و وزراء مدہوش شراب خیانت و خداری - عوام ایشان از وحش بدتر شدہ اند - ملیون مسلمانان فہمیدن معنی کلمۃ التوحید بجائے خود ماند - کلمہ توحید در سالت را بہ الفاظ درست خواندن ہم نمی توانند - آن دین متین کہ پنچواژدہ ادیان باطلہ را بدست مردمی کشید - اکنون مثل جیفہ افتادہ طعمہ سگان و کہ گسان است - ہر طائفہ مردم را برائے مصارف امور ضروریہ در اہم و دنا نیر در دست می افتد - مگر کار اشاعت دین است کہ برائے آن فلسفہ از جیب بر آوردن گویا استخوان از پہلو کشیدن است برائے تراش خائی و ہر ذہ درائی و بذلہ بنجی و ترتیب مجالس و آرایش محافل و وقت کافی میسر می آید - مگر برائے فہم معارف قرآن و اشاعت اسلام فرصت یکہ قیقہ بہت افتادن ہم مشکل است - رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم نہ صرف تارک کار را بلکہ تارک جماعت نہ پنج وقت بلکہ صرف آنکہ در جماعت عشا و صبح شامل نشود و منافق قرار داند

است۔ و باوجود درجہ مجسم بودن فرمود:- واللہی نفسی بیدار لقد شمت
 ان امر محط فی محط ثم امر بالصلوٰۃ فیوزن لها ثم امر رجلاً فیؤم
 الناس ثم اخالت الی رجال فاحرق علیہم بیوتہم یعنی دو قسم سجدائیکہ جان من
 در قبضہ قدرت اوست۔ میخوام کہ حکم کنم بفرایم آوردن ہمیتہ تا آنکہ فرایم آورده شود
 پس حکم دہم برائے اذان نماز۔ بعد ازاں کسے را بجائے خود امام نماز کنم۔ پس
 ازاں در خانہائے کسانیکہ شریک جماعت نشدہ باشند بروم و خانہائے ایشان
 را با ساکنان آہن آتش در زخم آتا دریں اوقات کہ ما ستیم مردم را در مسجد قدم نہاد
 دشوار است۔ لکوک در لکوک مسلمانان را سوائے عیدین فرصت نماز نیست نہی آید
 و ازیشان ہم خیلے کساں انچنان ہستند۔ کہ نماز را بلا شرط و آداب ادا کردہ محض برا
 زیاد نمایش خلق داخل جماعت میگردند۔ و مسائل طہارت را نمیدانند
 اکااصل اسلام دارشے ندارد۔ برائے ہر نفس انسانی دارشے ہست۔ مگر برائے
 اسلام دارشے پیدا نیست کہ تولیت او نماید۔ چنانکہ حضرت امام زمان مسیح موعود
 و مہدی معہود علیہ الصلوٰۃ والسلام نسبت حال اسلام فرمود است :-

می سزد گر خون ببار دیدہ ہر آن	بر پریشان حالی اسلام و قحط المسلیں
دین حق را گردش آمد صعبناک سہمگین	سخت شورے فساد اندر جہاں از کفر و کین
آنکہ نفس اوست از ہر خیر و خوبی بے نصیب	می تراشد عیب از ذات خیر المسلیں
آنکہ در زندان ناپاکی است مجبوس اسیر	ہست در شان امام پاکبازان نختہ چین
تیر بر محصوم می بار و خبیث بد گھر	آسمان را می سزد گر سنگ بار و بر زمین
پیش چہان شما اسلام در خاک افتاد	چیت عذر بے پیش حق اے مجمع المنعمین

ہر طرف کُفرست جوشاں ہچو افواج یزید
مردم دیمقدرت مشغول عشرتہائے خویش
عالماں را روز و شب با ہم فساد از جویش نفس
ہر کسے از بہر نفس دُورِ خود طرے گرفت
ایں نے ملے آنچنان آمد کہ ہر این الجول
صد ہزاراں اہلماں از دین دُور و دُور خست
بر مسلمانان ہمہ ادبار زیں رہ افتاد
گر بگرد عالمے از راو دین مصطفیٰ
فکر ایشان غرق ہر دم در رُئیائے دُور
ہر کجا در مجلسے فقی است ایشان صد شاہ
با خرابات آشنا بیگانہ از کونے ہڈی
ایں دو فکر دین احمد مغر جان گدخت
لے خدا دو آوہر آب نصرت بہر آب
لے خدا نور ہڈی از مشرقِ رحمت آوہر
چوں مرا بخشیدہ صدق اندرین سوز گداز

دین حق بیمار و بے کس ہچو زین العابدین
خُرم و خداں نشستہ با بتانِ نازنین
از اہماں غافل سراسر از ضرورت ہائے دین
طرف دین خالی شد و ہر دشمنے جہت انکس
از سفاہت میکنند تخریب این دین ستین
صد ہزاراں جاہلان گشتند صید الماکین
کز پئے دین بہت شاہ نیست با بغیر قس
از رو غیرت نمی جنبند ہم مثل جنین
مال ایشان غارت اندر راہِ نول و بنین
ہر کجا ہست از معاصی حلقہ ایشان نگین
نفرت از ارباب دین با ہمے پرستان چمنین
کثرتِ عدلے ملت قلقت انصار دین
یا مرا بردار یارب زیں مقام اتشین
مگر ماں را چشم کن روشن ز آیات بسین
نیست امیدم کہ ناکامم بمیرانی ویرین

کار و بار صادقان ہرگز نہ ماند نا تمام

صادقان را دست حق باشد نہال استین

الغرض حالت زمانہ آباد از بلند نامی گشت کہ بوائے اصلاح مردم یک مصلحے باید
کہ از جانب خدا بیاید و آن مصلحے باید کہ عظیم الشان باشد کہ دیوار اسلام از پا افتادہ

باز ایستاده نماید۔ و بدلائل قاطعہ در مقابلہ کفر بایستد ♦

چون دریں آیام بر سر این قرن چہار و ہم از جملہ اہل عالم محض ذات یک کس یعنی
باقی سلسلہ عالیہ احمدیہ دعویٰ بعثت از حق تعالیٰ برائے حمایت اسلام کرد است
و مدعی این امر خطیر بخیر او در کل دُنیا کسے نیست۔ بناءً علیہ بر ہر فرد منہ حقیقت پسند
فرض است۔ کہ بر دعویٰ آل مامور خدا غور نماید۔ و دعویٰ را بنگاہ سہم سری و نظر
سطحی دیدہ روئے اذال بر نگرداند۔ ورنہ برائے وے منکر قانون قدیم اتسی شدن
ناگزیر افتد۔ و بروز جزا بدر گاہ عزیز ذوال انتقام از وجہ غفلت و اعراض در معرض
باز پرس در آید ♦

اے امیر ایدک اللہ تعالیٰ بنصرہ العزیز! دریں مقام بعض مردم ناہم این شبہ
پیش میکنند۔ کہ چون رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم وجود سے بودیں اکمل۔ لہذا بعد از بنیاد
سجانبیہ پیچ مصلحے ضرورت باقی نماند است۔ اکنون صرف قرآن کریم مصلحے کافی است
و محض قوت قدسیہ اور اہتمامی است دانی +

این خیال اگرچہ در بادۃ الرائے خیلے دل خوش کن بنظر محمی آید مگر در نظر غائیہ
این ہم یک و سوسہ شیطانی است کہ صریح مخالف قرآن کریم و حدیث شریف و عقل
و مشاہدات است ♦

مخالف قرآن کریم و حدیث بایں طور است کہ در اہل ہر دو صاحت خبر نسبت بہشت
مجددین و مامورین دادہ شدہ است۔ اگر بعثت مجددی یا مامور سے مخالف کمالاً
سرور انبیاء صلی اللہ علیہ وسلم می بود۔ آل خدا دندے کہ مقرر عالم روضہ فداہ را مرتبہ
سید المرسلین عطا فرمودہ و ذات ستودہ صفات او را تا نہایت کمال رسانیدن

سطح نظر رفت او تعالیٰ بودہ۔ چہرہ خود او تعالیٰ برائے زمانہ آئندہ وعدہ بعثت مجددین و مامورین میداد۔ آیا او تعالیٰ فعل خود را خود باطل میکرد؟ و قول خود را خود رد می نمود؟ و باز چگونه رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم از آمدن مجددین و مامورین برائے زمانہ آئندہ خبر میداد؟ آیا با کلمات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از خود آنحضرت زیادہ معرفت میدادیم؟ کہ آن سرور عالم خبر بعثت بسیارے از مجددین و بعضے از مامورین دہندہ لیکن ما این امر امانی شای ایشاں صلی اللہ علیہ وسلم قرار دیم :

و این دوسوہ خلاف عقل باین سبب است کہ اولاً عقل را را آگہی میدہد کہ اگر بعد رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم بعثت مجددین و مامورین جائز نمی بود۔ البتہ حالت مسلمانان خراب نمی شد۔ و ایشاں بر شاہراہ شریعت گامزن می ماندند۔ لیکن شہادت و اذعان صریحاً خلاف این است عقل ہرگز جائز نمیدارد کہ خرابی ہا و بربادی ہا در اہل اسلام پیدا گردد۔ و حالت ایشاں بدترین گردد۔ و لیکن از بارگاہ خدا تعالیٰ برائے درستی حالت ایشاں پیچ مصلحے مبعوث نگردد :

اگر بادیں اسلام بخینیں سلوک مرعی داشتن رضائے الہی است پس ہرگز ایں علامت بر کمال رسول اکمل دلالت ندارد۔ بلکہ ایں علامت دال است بر آنکہ خدا تعالیٰ میخواہد کہ دین اسلام را تیاہ کردہ از میان مردم بردارد۔ اگر خدا میخواست کہ سلسلہ مجددین و مامورین را برائے آئندہ موقوف کند۔ علامت ظاہرہ آن بائستہ کہ بریں منطقی بود۔ کہ ما امروز ہم مسلمانان را ہمچو صحابہ کرام رضی یا فقیہم۔ آنا چوں در ایشاں تنزل روحانی واقع شدہ است۔ لابد باید کہ سامان ترقیات روحانیہ ایشاں را ہم خدا مہتیا نماید :

ثانیاً۔ اگر بوجہ کامل بودن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم روحانداہ اکنون مظاهر او
 نتوانند آمد پس حق تعالیٰ که سرچشمہ جمیع کمالات وحی و قیوم است۔ چگونه مظاهر او
 در عالم پیدای شوند۔

حقیقت الامر این است که هر چه از دیده ما پنهان و مخفی باشد۔ برآیاد و مانی
 و اثبات اثرش بر دلبائے مردم۔ همواره حاجت بر مظاهرش می باشد۔ همچنین بعد
 از رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم با وجود اکل بودنش بمظاهر و بروزات او حاجت است۔
 که بجهت مردم یاد کمالات وجود با وجودش را تازه کنند۔ واسوۃ حسنہ اش را با قائل نمایند
 و خلاف مشاهده ازین جهت است۔ که ما را بعد از رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم
 دریں سیزده صدال خیل مردان خدا بنظری آیند۔ که از بارگاه اهدیت مشرف بمکالمه و
 مخاطبه گشته اند۔ و دعویٰ مجددیت کرده اند۔ و ما این مردان خدا را اعلیٰ ترین نمونه
 اسلام می نگاریم۔ و در اشاعت اسلام و نشر دین متین ایشان را یدِ طوئے حاصل
 بود۔ چنان که حضرت جنید بغدادی۔ حضرت سید عبد القادر جیلانی۔ حضرت شیخ
 شہاب الدین سهروردی۔ حضرت نجمی الدین ابن عربی۔ حضرت معین الدین چشتی
 حضرت بہاؤ الدین نقشبند۔ حضرت شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی۔ حضرت
 شاه ولی اللہ دہلوی و غیر ہم رحمہم اللہ اجمعین۔ پس بزود این نفوس قدسیہ نظر داشته
 چگونه تسلیم کنیم۔ کہ بعد از رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم امت را بجهت اصلاح
 حال ضرورت پیچ مصلح نیست ۔

سخن راست یمن است کہ بعد از مفر کائنات صلی اللہ علیہ وسلم آمدن مصلحان
 جائز است۔ و آمده ہم اند۔ و همواره خواهند آمد۔ و درین وقت کہ ما هستیم زمانہ

نسبت آمدن یک مصلح عظیم الشان خبر میدهد - و چون درین زمان مدعی این قسم مصلح
بودن صرف حضرت میرزا غلام احمد مسیح موعود علیه الصلوٰۃ والسلام هستند - لهذا
این امر بر صدق دعوی او دلیله است قاطع و بر آنست اساطع ❖

دلیل دوم

شهادت سرور انبیاء صلی اللہ علیہ علی آلہ و صحابہ وسلم

از دلیل اول همین ثابت میشود - که این زمانه خواستگار مصلحی است - تا چون که درین
روزگار دیگر هیچ کس مدعی اظهار شکوکت اسلام نیست - لهذا بر دعوی حضرت اقدس میرزا صاحب
غور نمودن خیلی ضروری است - و از آنجا که دعوی حضرت اقدس علی الاطلاق صرف
همین قدر نیست که من مصلح این زمانه هستم - بلکه دعوی ایشان این است - که مصلح موعود
یعنی مسیح موعود دهمدی معهود منعم - لهذا برائے تأیید مزید این دعوی دلیله دیگر
نگاشته می آید - و آل شهادت سرور کائنات است - که روح عالمیان فدائے
خاک پایش باد - از این نوع انسان شهادت کدام کس از شهادت آنحضرت صلی اللہ
علیه وسلم زیاده قابل پذیرائی تواند بود ❖

درین امر هیچ شک نیست که عقیده آمدنانی مسیح علیہ السلام از زمانه اسلام
آغاز نشده است - بلکه این عقیده از صد سال قبل از طلوع نیر اسلام در امت
موسویه رائج و خاطر نشین مردم بود - لیکن درین امر هم شک نیست که اسلام درین
عقیده بعضی آنچنان امور را منضم ساخته است که به سبب آنها این عقیده در

اہم عقائد اسلام شامل گردیدہ است۔ واک امور این است :-

(۱) در زمان مسیح موعود نسبت بعشرت یک مہدی خبر داده شدہ است۔ کہ اگرچہ در احادیث دیگر لا المہدی الا عیسیٰ فرمودہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مراد از منسوخ قرار دادہ است لہذا بسبب این پیشخبری مسلمانان را بوجود مسیح آنچنان دلچسپی پیدا شدہ است ہنجان کہ با یک بزرگ ملت خود میباشند۔

دوم :- آمد مسیح را نسبت ترقی اسلام یک دور جدید قرار دادہ شدہ است۔ حتی کہ غلبہ اسلام بر ادیان باطلہ تا وقت آمدن مسیح ملتوی داشتہ شدہ است :-
سوم :- مسیح دہدی را یک وجود دانمودہ و آمد مسیح را بعشرت ثانی آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم۔ و یاران اوراد و صحابہ کرام رضی اللہ عنہم تشرار دادہ در دل عشاق رسالت یک اشتیاق دلولہ انگیز بجانب مسیح پیدا کردہ شدہ است :-
چہارم :- آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در بارہ یک زمانہ پُر آشوبی کہ از اثرات ہیبت ناک خود کاواک کن سیخ دین اسلام ثابت شدنی بودہ بالفاظ بس منذر خبر دادہ منصب از الہ آفات آن و کار حفاظت اسلام برائے دوام بہ مسیح موعود منصوص کردہ بود۔ ازین جہت مسلمانان ہمانساں در انتظار مسیح موعود بودند۔ چنانکہ انتظار یک فرشتہ رحمت کردن می شاید۔ این الفاظ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ کیف تھلک امتہ انانی اولھا والمسیح فی اخرھا (سنن ابن ماجہ باب الہ مقام بالسنۃ) یعنی آن آنت چگونہ ہلاک گردد۔ کہ من در اول او ہستم۔ و مسیح در آخر او است۔ ہی خواہان اسلام را خیلہ در انتظار مسیح بے تاب میباشند۔ نہیرا کہ می دیدند کہ بعد آمدن او اسلام از چارسو در یک حصن حصین در آمدہ تا دمام از حملہ شیطان محفوظ بماند :-

ایں چہار امور بہ اتفاق یکدیگر برائے مسلمانان بخت مسیح موعود و ایک مسئلہ از اہل
مسائل قرار داده بود۔ و ہر گز صورت امکان نمیداشت۔ کہ آن زمانہ مسرت افزا را
کہ در سے مقدر آن بود۔ کہ از یک جانب طالبان عہد رسالت و باز جوئندگان یوزگان
صحابہ کرام و بروئے محبوب خود نشینند۔ اگرچہ در پردہ ظلیت و ممانیت باشد۔ و از
جانب دیگر اسلام از ورطہ طوفان صدمات برآمدہ بر ساحل اہل تمکن شود۔ بغیر نشانہا
کافی و علامات دانی گذاشتہ می شد۔

ایں امر بیچ گاہ و بوقوع نیامدہ و نہ گاہے واقع شود۔ کہ سببے ذات بابرکات
مؤمنان و اموران و نیز بجانب زمانہ ایشان با انجمن الفاظ اشارت یاد دالالت
شود۔ کہ گویا دست مطلوب را گرفته در دست طالبان دادہ آید۔ زیرا کہ در صورت
ایمان بے سود شود۔ و تمیز کافر و مؤمن از میان بر خیزد۔ نسبت اموران و مؤمنان
ہمیشہ در انجمن الفاظ و اشارات خبر دادہ میشود۔ کہ اہل ایمان و اشتیاق دارندگان
از ان ہدایت می یابند۔ و شریان را بر انکار و کجاست ضد و اصرار خود از ان یک
بہانہ بدست می آید۔ ظاہر است کہ انکار آفتاب تابان کے صورت امکان دارد
مگر ایمان آوردن بر آن نیز بیچ اجسے ندارد۔

پس در پیش خبر بہا تا یک عدد رہنمائی کردن و تا یک حد رخصانہ و دن ناگزیر است
آئسے ہمچنین می شاید و ہمچنین می باید۔ نسبت زمانہ مسیح موعود در پیش خبر بہا بہن اصل
د نظر داشتہ شدہ است۔ و بجانب زمانہ اش با ہماں الفاظ اشارات رفتہ اند۔
کہ بر آن با پیش خبری ۱ در بارہ انبیائے گذشتہ کردہ شدہ است۔ مگر با وجود خفا بر آن
طالب حق و اہل بصیرت نشانہائے یقین مثل روز روشن رخشاں و نمایاں است۔

آنکس کہ محض بر ایمان نسلی و تقلیدی کفایت ناکرده بر یکے از انبیائے پیشین
 با دلائل و براین ایمان آورده باشد۔ اور ابدیں نشاۃا بنزل مقصود ہے چون
 پیچ شکل نیست۔ مگر کسانیکہ اگرچہ بر ہزار ہا انبیاء ایمان آورده اند۔ ولیکن بر یک
 رسول ہم بہ تحقیق خود ایمان نیاورده اند۔ بلکہ محض بہ تقلید آباد اجداد اطہار ایمان
 می نمایند۔ برائے ایشان تسلیم نمودن دعویٰ یک راستانہ ہر چند کہ با خود نشانہا
 در خندہ بچساب داشته باشد۔ جیسے شکل است۔ در حقیقت ایمان ہمچو کسان جود
 ندارد۔ و بذات خود قائم نمی باشد۔ بلکہ ایمان شاں ہماں می باشد کہ از علما و اولیائے
 خود شاں شنیدہ باشند۔ یا کچھ در روایات از آبا و اجداد گوش و ایشان شنیدہ باشند
 ایشان یسچ رسولے یا مامورے را در مہیت و صورت اصلی خود اوندیدہ اند۔ ازالہ و شناخت
 رسولے و مامورے بر ایشان بس متعذر می باشد۔ پس تا وقتیکہ اصلاح ضعف بصارت
 خود بکمال بجا ہر بدایت آسمانی نہ کنند۔ و نشہ تقلید اقوال و رسوم از سر بردارند
 معرفت رسولے و مامورے برائے ایشان محال است :

بعد ازین تمہید مختصر آن نشاۃا را کہ مخیر صادق برائے زمانہ مسیح موعود بیان
 فرمودہ است داعی تخایم۔ و خیال من ہر کس کہ بریں نشاۃا از تعصب قطع
 نظر کردہ تو جہر کار برد۔ برائے وے تعیین زمانہ مسیح موعود مشکل نباشد۔

مگر پیش ازین کہ بر آن نشاۃا غور و خوض نمودہ آید۔ ہمیدین اس امر از بس
 ضروری است۔ کہ از زمانہ کہ در اتمت محمدیہ تفرقہ و اختلاف پیدا شدہ خیل
 مردمان بجهت حصول مقاصد خود احادیث موضوعہ از پیش خود ساختہ شائع نمودہ اند
 بدین غرض کہ تا بہ جملہ ثابت شود کہ خیالات فرقہ شاں بی بر راستی است۔ مثلاً

خیله احادیث در کتب موجود است که در آن خبر از زمانه مهدی دارد است مگر خود
الفاظ آن حدیث واضح نمی نماید که مقصود از آن این می باشد که تا فیصله کدام اختلاف
زمانه ماضی بحق خود صادر نگشاید. اگر چه نسبت بعضی از آن احادیث گمان راستی بهم
پیدا میشود. مگر باز هم یک طالب تحقیق را باید که لابد کمال روش احتیاط را
در پیش گیرد. و کم از کم این قدر ضروری باید که بر تائید یا تردید آن حدیث بنیاد
دعوی خود ندارد. مثلاً بسیار احادیث متعلق زمانه بنی عباس است که اگر چه
بظاهر در آنها علامات زمانه ظهور مهدی مذکور است مگر در حقیقت این آثار را
کردن مقصود است که آن بخادتها که در خراسان بنائید بنی عباس واقع شده بود
از جانب حق تعالی و مطابق رضائے او بود خود واقعات آن زمانه بطلان این
احادیث ثابت کرده است. چنانچه زائد از هزار سال بر آن منقضی شد است مگر
موافق آن نشانهایی مهدی پیدا نگشت است.

همچنین بسیار روایات موجود است که علامات ظهور مهدی با واقعات گذشته
آن قدر خلط ملط کرده بیان کرده اند که تا وقتی که آن واقعات را که بطور علامات
ظهور مهدی بیان کرده اند. و فی الحقیقت تعلق آن با زمانه گذشته است. جدا نخواهد
آید. بر حقیقت حال آگاهی دست نمیدهد. کسانی که از تاریخ اسلام واقفیت ندارند
از چنین احادیث در خیله غلط فهمی افتاده اند. و نسبت زمان آینده منتظر آن امور
بوده اند که آن امور قبل از وضع آن احادیث واقع شده بود. و آن امور را در
علامات ظهور مهدی داخل نمودن محض بضر اثبات صدق فرقائے خود بود
هذا بوقت غور کردن در علامات ظهور مهدی برائے ما ناگزیر است که آن علامات

را جدا کرده باشیم۔ زیرا کہ آن علامات بجانب پیش واقعہ آئندہ اشارت نمیکند تا از مگر
افتادن در آن مغاسکے کہ مردم چالاک برائے حصول مطلب خود گندہ بودند محفوظ بنام
رحمت بے پایان بر روان رسول ایزد منان صلی اللہ علیہ وسلم باد کہ در بیان علامات ظهور
مسیح موعود و مهدی معبود آن طریق تد نظر داشته کہ بملاحظہ آن یک انسان بآسانی از
اغلوٹہ مردمان غلط انداز مصون و امون می ماند۔ و آن این است کہ آن علامات
کہ متعلق زمانہ مسیح موعود و مهدی معبود میان فرمودہ آن را بطور یک سلسلہ دانمود است
کہ بواسطہ آن بر آمیزش غلط ملط کنندگان و غل پیشہ اطلاعی ہم میرسد مثلاً اگر
میفرمود۔ کہ نامش ایچنین و نام پدرش ایچنان باشد۔ خیلے کمال بر خود این نامها
نہادہ برائے دعویٰ ہمدیت آمادہ می شدند۔ پس از خبر دادن آن علامات کہ
پیدا کردین آن در قبضہ قدرت انسانی باشد۔ قطع نظر کردہ آن علامات را کہ
واقع شدن آہانہ محض اینکہ از تصرف و اختیار انسان بیرون باشد۔ بلکہ پیش از
تغییرات صد سال صورت پذیرفتن آن نامکن بود۔ و پنج نفس واحدہ بلکہ یک
جماعت کثیرہ بمعاونت ہمہ گرنیز نسلاً بعد نسل سعی نمودہ بر وقوع آوردن آن علامات
قدرت ندارد) بیان فرمود :

و نیز آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم یکا مرد دیگر در بیان این علامات مرعی داشتہ
کہ متجملہ علامات بعض را آنچنان بیان فرمودہ کہ بغیر از زمانہ مهدی در پیش
وقتہ از اوقات ظاہر شدن آن علامات ممکن نیست :

پس این اصل را مطمح نظر داشتہ ہر گاہ ما را آن زمانہ معلوم گردد کہ متعلق کار و بار
مسیح موعود و مهدی مسود است۔ و نیز آن علامات کہ جناب رسالت ببارہ آن

این ارشاد فرموده است که بغیر از زمانه مهدی در هیچ وقت ظاهر نه گردد و قوع یابد
و همچنین آن تغییرات ارضی و سماوی که آن را علامات ظهور مهدی قرار داده شده است
نیز هویدا نشود. اندرین وقت شناختن زمانه مهدی و مسیح بر آماج دشواریست.
پس اگر در تخمین وقت بعضی چنان علامات یافته شوند که هنوز وقوع نیباید
اندرین صورت ما را قبول کردن یکے ازین دو امر ناگزیر باشد. یا اینکه ما بدانیم که
هرگز تعلق آنها بزمانه مهدی نبوده است. بلکه بسبب دست اندازی بعضی مردم بر حرم
آنها در علامات مهدی معهود شامل کرده اند. و یا اینکه آن علامات در نفس خود
تعبیر طلب و قابل تاویل بود. مگر از جانب ما در فهمیدن معانی آن غلط واقع شد.
بعد ازین نگارش گذارش این بیان ضروری میدانم. که حضرت خیر صادق
علیه الصلوٰۃ و السلام آن علامات را که برائے زمانه مسیح معهود و مهدی معهود
مقرر فرموده است. اگر یکسان نشوند روشن ضمیر بر آنها اندک تدبیر کند. بر دل او
هویدا می شود. که این علامات فرداً فرداً متعلق زمانه مسیح و مهدی نیست بلکه
با هم مخلوط شده برائے زمانه ظهور مسیح و مهدی یک علامت کامل و ذو الوجهین
مثلاً در یک حدیث وارد است. که یک علامت ظهور مهدی این است که در وقت او
جوهر امانت بر خیزد. و یا مثلاً این حدیث دیگر که حضورش این است که در آن وقت
جهالت ترقی پذیرد. اگر این علامات را نشانهای مستقله قرار داده شود لازم
آید. که هر گاه امانت از دنیا برخیزد. در آن وقت می باید که مهدی بیخوش گردد.
و یا در حالت رفیع علم لایب است که مهدی بیاید. و حالانکه درین سیزده صد سال
گوناگون مدّ و جزیر بر حالت مسلمانان واقع شده است. گاهی از ایشان امانت

برداشتہ شدہ است و گاہے علم امامہدی ظاہر نشدہ است پس ثابت شد کہ این
 علامات در ذات خود نشانہائے مستقلہ نبودہ است۔ بلکہ این ہمہ علامات کہ نبی کیم
 از خدا تعالیٰ الہام یافتہ بیان فرمودہ است۔ باہم جمع آمدہ برائے زمانہ مہدی نمود
 یک علامت کامل است۔ نہ اینکه بعض مردم از پیش خود ساختہ آنہا را بہ آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وسلم منسوب کردہ اند۔

ہر علامت از علامات مہدی مہرود جداگانہ کم و بیش در اکثر ازمنہ یافتہ میشود
 مگر جمیع علامات باہم آمیختہ و یک جاشدہ در پیچ زمانہ سوائے زمانہ مہدی مہرود
 نتوان یافت۔ قاعدہ شناختن زمانہ بہمان است۔ کہ قاعدہ شناختن شخصے باشد
 چوں ما را ضرورت افتد۔ کہ کسی را نشان شخصے بدہیم۔ کہ او را گاہے ندیدہ باشد
 یا پیچ گوئہ تعارف سابق بدو نداشتہ باشد۔ پس طریق فہمائش غیر ازین نیست کہ ما از صورت
 و سیرۃ و قد و قامت و عادت و خصالت او نشان بدہیم۔ و نشان خانہ او و از دیگر
 حالات متعلقہ او و انعامیم۔ مثلاً اینکه بیان کنیم۔ کہ او نہ خیلے بلند بالا است و نہ
 کوتاہ پاچہ۔ سفید رنگ۔ نہ فربہ نہ لاغر۔ کشادہ پیشانی بلند بینی فراخ چشم و سطرلاب
 و کلال زرخ است۔ و نیز مثلاً اینکه او عالم علوم عربیہ و از مسلمانان است و مردم
 قوم او بوجہ اختلاف مذہب با او دشمنی دارند۔ و اخلاقش بدرجہ غایت اعلیٰ است
 و خانہ اش چنین و چنان است۔ و خانہ ماے گرد و پیش او بر فلان فلان مہیئت۔
 الغرض اگر این قدر علامات بیان کردہ آن شخص را بسوئے آن قریرہ رواں کنیم پس
 باوجود مغالطہ دادن مردم او را شناختن آن شخص خیلے آسان باشد۔
 پس ہمچنین اگر ضرورت باشد کہ زمانہ خاص را نشان بدہیم۔ بہرچہت کنانید

ہمیں طریق باشد کہ مثلاً کیفیات و واقعات اجرام سماویہ و انقلابات کرہ ارض و
حوادث کائنات الجود حالت تمدن و مذہب و علم و عمل و اخلاق و تعلقات بین القوام
و تنگی و ترافہ و اختلاط بین الناس و ذرائع سفر و اسباب سیاحت مردم آل زمانہ را قائم
تا آنحس کہ اورا قبل از وقوع این حالات خبر داده شد است۔ بروقت ظہور این امور
بالیقین تمام زمانہ نشان داده را بشناسد۔ و در شناخت آل اورا هیچ اشکالے روز نماید
بلکہ این طریق شناخت چنان باشد کہ در آل شک و شبہ را بیچگونہ گنجایش ننماید۔ از
ہمین جا است کہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم برائے شناختن مسیح موعود و مہدی
مرقع حالات آل زمانہ را خواندہ است۔ تا در ہنگام اختلاف آراء فرقیائے
اسلامیہ مردم مسیح روایت را از پیش خود وضع کردن نتوانند کہ بسبب آل معرفت
مسیح و مہدی متعذر گردد۔

ہر چند بعضے از خیانت پیشگان علامات کاذبہ از جانب خود احداث نمودہ اند۔
مگر چون برآں مرقع کہ مخبر صادق علیہ السلام پیش ماہنامہ است۔ پیش تصرف کردن
نتوانستند۔ لہذا ہمہ سعی ہائے شاں بخشی را یگان رفت است۔ اگر اکنون ہم کسے
بر مرقع بیان سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم بہ حدیث مجموعی نظر اندازد۔ این حرف
بے اختیار از زبان آدمی برآید۔ کہ ہمین زمانہ زمانہ مسیح و مہدی است ۛ

حالاتی زمانہ مسیح موعود

حالا ہر سلسلہ علامت را جداگانہ بیان کردہ میشود۔ کہ ازاں مثل روز روشن
بوضوح می پیوندد۔ کہ بغیر این زمانہ در زمانہ دیگر نزول مسیح و مہدی ممکن نیست

و پیش از همه سلسله مآبہ بیان حالات مذہبہ زمانہ مسیح موعود می پردازم ❖
 اولاً حالت مذہبہ ۱- داین بر دو نوع است - یکے بیان اعداد و شمار ظاہر
 مذہب کہ در آن زمانہ باشد - دیگر ہر چہ بر مردم آن زمانہ اثرے از مذہب باشد
 آن را شرح دادہ آید - در رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہر دو حالت زمانہ مسیح موعود را
 بیان فرمودہ است - و ما ازین ہر دو حالت اول تعداد ظاہر یہ مذہب تناسب
 ایشان را بیان میکنیم - زیرا کہ این حالت ظاہر تراست ❖

نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم حالت این زمانہ را بدین پنج بیان فرمودہ است
 عن المستور و القرشی انه قال عند عمر بن العاص رضی اللہ عنہ سمعت
 رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یقول تقوم الساعة و الروم اکثر الناس فقال
 عمر ابصر ما تقول قال اقول ما سمعت من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 (صحیح مسلم - کتاب الفتن) یعنی مستور و قرشی رو بروئے عمرو بن العاص گفتہ است کہ
 جناب مخبر صادق فرمود - قیامت آن زمان بر پا گردد - کہ اہل روم یعنی نصاریٰ
 در آن وقت بکثرت باشند - عمرو بن العاص از روئے تعجب گفت - نگاہ کن چہ میگوئی
 مستور جواب داد - من ہماں میگویم کہ از حضرت مخبر صادق شنیدہ ام - قاطبہ
 علمائے اسلام را اتفاق است کہ درین حدیث مراد از روم نصاریٰ است -

زیرا کہ در عہد فرخی مہر رسالت مآب صلی اللہ علیہ وسلم اہل روم حامل لوائے نصرانیت
 و علامت بتن ترقی آن مذہب بودند - و چون دیدہ شود کہ نبی کریم صلی اللہ علیہ
 وسلم این ہم فرمودہ است - اذا هلك كسرى فلا كسرى بعده و اذا هلك

فلا قيصر بعده و الذي نفسي بيده لتنفقن كنوزهما في سبيل الله - (ترمذی باب الفتن)
 (بخاری باب علامات النبوة في الاسلام)

یعنی چون کسری (شاہ ایران) ہلاک گردو پیسج کد ام کسری بعد از دے نخواہد بود
 و چون قیصر (شاہ روم) ہلاک شود دیگر کد ام قیصر بر پا نخواہد شد و سو گندہاں
 ذات پاک کہ جان من در دست اوست شما خزائن اموال اک ہر دو را صرف
 خواہید کرد در راہ خدا پس نظر بریں فرمودہ بنوی پیش خبری مذکورہ بالا یعنی
 والروم اکثر الناس بس عظیم الشان می نماید زیرا کہ بعد استیصال حکومت دوم
 سجدیکہ نام و نشان قیصر ہم محو شود باز این قدر غلبہ نصاریٰ خبرے بود بس حیرت انگیز
 اما فرمودہائے خداوندی ضرور بوقوع می پیوند و بے کم و کاست راست می برآید
 حکومت قیصران روم یعنی شاہنشاهان رومیہ مطابق پیش خبری بنوی محو شد و
 تا یک عرصہ این خطاب محض از راہ قد است خاندان برائے شامان قسطنطنیہ
 باقی ماند اما بعد از فتح قسطنطنیہ آن خطاب نیز از ایشان زائل شد و اسلام
 در چہار دانگ عالم غلبہ حاصل کرد :

اما از سق یک ہزار ہجری زمانہ فیج اعوج باز آغاز نمود بار دیگر یو مانو ما
 نصرا نیت را بتدریج در اں ممالک (کہ بوقت پیش خبری فرمودن بخر صادق صلح نسبت
 ترقیات ملت عیسویہ نام و نشان عیسائیاں ہم در اں ممالک نبود) ترقی روئے
 داد و از عرصہ یک صد سال بر کردہ ارض حکومتہائے مذہب عیسویہ را چنداں
 استیلا و غلبہ حاصل شد است کہ در صدق مفهوم الروم اکثر الناس گنجایش
 شکے و شبہتہ باقی نہاند است این پیش خبری را کتاب صلی علیہ وسلم را آنچنان اہمیت حاصل
 است کہ بعض علماء نسبت آں نوشتہ اند کہ ایں پیش خبری یعنی الروم اکثر الناس
 بعد واقع شدن جملہ غلطات ظاہر گردد چنانچہ نواب صدیق حسن خان در کتاب

حج الکرامه بجال رساله حشریه می نویسد که چوں جمله علامات مبوض ظهور رسد قوم نصاری غلبه کنند - در بسیار محالک متصرف شوند (حج الکرامه صفحه ۳۴۴) پس علاوه برین که این علامت با دیگر علامات یکجا شده به طرف زمانه مسیح موعود علیه الصلوٰه والسلام اشاره کرده تعیین آن میکند - تنها بذات خود هم خیل موجب راهنمای است

آنحضرت صلی الله علیه وسلم ضعف و ناتوانی اسلام این زمانه را بمقابل ترقیات ملت عیسویه بدین پنج بیان فرموده است - بداء الاسلام غرباً و یسود غرباً فظوبی للغرباء (ابن ماجه باب بداء الاسلام غرباً) یعنی اسلام در زمانه آخر از پس بکس گردد و در حدیث دجال فرموده که بسیار کسی از مسلمانان پیرو دجال گردند (جامع ترمذی - باب ماجاء فی فتنه الدجال) چنانچه اکنون همین حالت است - مسلمانان بعد از شان و شوکتی که ایشان را مالک دژ زمین ساخته بود - بحال چوں بیکس و بیکه میته گشته اند - ایشان را بے مدد طاقتها دول مسیحیه هستی خود را قائم داشتن دشوار است - و بشمار مسلمانان درین وقت در حلقه نصرانیت درآمده اند و هر روز دین عیسوی را قبول می کنند

حالت مذہبی اندرونی مسلمانان

علاوه طاقت ظاهریه مذاهب اسلام آنچه حالت باطنیه مسلمانان در زمانه موعود بدو قوع آیدن بود - آن را نیز آل صادق مصدوق بدین سوال دانوده است که اکثر مردم در آن وقت منکر عقیده قدر بشوند - چنانچه از حضرت علی کرم الله وجهه

مروی است۔ کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ از علامات قیامت یکے این است کہ مردم از عقیدہ قدر انکار نمایند۔ و بالیقین مراد از انکار انکار مسلمانان است۔ و در کفار بیشتر ہم برین مسئلہ ایمان نمیدارند :

حالت این انکار در مسلمانان بہ آل قوت ظاہر شدہ است کہ حاجت بیان ندارد۔ مسلمانان تو تعلیم یافته کہ شیفتہ معلوم جدیدہ یورپ گشتہ اند از خوف اعتراضات مصنفان یورپ کہ از امور دین جاہل اند۔ علی الاعلان انکار مسئلہ قضا و قدر می نمایند و از عظمت و صداقت و فوائد این مسئلہ کجی لاعلم و ناواقف گشتہ اند :

و بارہ تغیر سے دیگر کہ در مسلمانان پدیدار شدنی بود۔ فرمودہ کہ آن وقت کہم زکوٰۃ را نادان پندارند۔ این تغیر را نیز بزار از حضرت علی رضی اللہ عنہ روایت کردہ است (رجح الکواہم صفحہ ۱۴۸) چنانچہ دریں اوان کہ از ہر جانب بر مسلمانان آفت نازل شدہ است۔ ہر قدر کہ خیرات و صدقات علاوہ از زکوٰۃ مفروضہ بدہند کم است۔ مگر اکثر مسلمانان از دادن زکوٰۃ ہم پہلوہتی میکنند۔ و در آن ملک کہ بذریعہ احکام اسلامی زکوٰۃ از جانب حکام گرفتہ می شود۔ آنجا نیز بعض مردم بادل ناخواستہ زکوٰۃ ادا می کنند۔ مگر در ہر مملکت این انتظام جاری نیست۔ بدین وجہ گویا زکوٰۃ دادن شعار مسلمانان نیست۔ الا ما شاء اللہ۔ و آنجا کہ میداد آنان نیز زکوٰۃ دادن را ذریعہ فخر و متو و ساختہ اند۔ و بطورے می دہند کہ آنرا زکوٰۃ گفتن شکل است۔ بلکہ برائے مصارف قوم چیسکہ ماہانہ یا سالیانہ می دہند و آن را زکوٰۃ تعبیر میکنند :

و بارہ یک تغیر عظیمہ کہ در مسلمانان پیدا شدہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم

اینچنین فرموده است - که مسلمانان که هر چیز عزیز را بفرمان خدا و رسول قربان می نمودند -
 و دنیا و مافیها در چشم ایشان بیش از حیفه قدر و قیمت نمیداشت - آن وقت برای
 دنیا دین را بفرود شدند - و این تغییر درین زمان در قوم مسلمانان به این کثرت و وفرت
 رونما شده است - که دل مجبان اسلام به نظاره ای کیفیت درون سینه می گذارد -
 علماء و صوفیاء و توکلگران و عوام اهل اسلام همه دنیا را بر دین مقدم میدارند - و
 به جرت ادنی فائده دنیا دین را و هر چه در آن فائده اسلام باشد - فدای می سازند -
 و یک تغییر این مردود بر دایت ابن عباس رضی الله عنه از رسول گم صلی الله علیه و سلم
 این بیان نموده است که در آن وقت نماز متروک گردید (رجع الکرامه صفحه ۲۹) و این
 تغییر هم بوقوع آمده - بنظر تعداد و شمار مسلمانان از هر یک صد یک نفر هم بشکل
 پابند صلوٰه خمس به نظر می آید - حال آنکه نماز از جمیع ارکان اسلام رکن اولین است
 و نزد بعض علماء تا آنکه صلوٰه به حد کفر می رسد - درین روزگار مساجد بسیار است
 مگر نماز گذاران خیلی کم به نظر می آیند - بلکه بسیاری از مساجد را جانوران مسکن خود
 ساخته اند - و بجز سستی آنها می کنند -

و تغییر دیگر که آنحضرت صلعم روح فداه بیان فرموده است - این است که
 مردم در آن وقت ارکان نماز را بجلالت تام ادا نمایند - چنانکه ابو ایمن از حضرت
 ابن مسعود رضی الله عنه در اشاعت نقل کرده که رسول کریم صلی الله علیه و سلم خبر
 داده است - که پنجاه مردم نماز نکنند - مگر اذان جمله یک نماز یک کس هم قبول
 نگردد - مطلب این حدیث شریف این است که در ادای ارکان نماز خبیث عجلت
 ورزند - و ظاهراً است - که علامت قبولیت نماز امر باطنی است - و بر امر باطنی

بغیر خدا متعالی کسے را اطلاع نیست۔ مگر علامت ظاہری عدم قبولیت نماز عجلت در نماز است۔ چنانچہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم شخصے را کہ نماز خود را بجالت ادا کردہ بود فرمود کہ نماز تو ادا نشده باز از سر نو ادا کن۔ پس اس تغیر عظیم ہم دریں وقت ہوتا است۔ مردمانے کہ نماز می کنند۔ بہ اکل سرعت و عجلت ارکان نماز را بجای آرند کہ گویا خود سے منقار خود بہ جہت چیدن دانہ بر زمین می زنند۔ و بعد از ادا سے نماز اور او دو وظائف و ادعیہ طویلہ و احزاب کثیرہ میخوانند ۞

و همچنین یک نشان دیگر اس زمانہ حضرت مخبر صادق علی اللہ علیہ وسلم این بیان فرمودہ کہ در آن آوان خداے تعالیٰ قرآن را از میان مردم بردارد۔ و محض نقوش الفاظ و حروف باقی ماند۔ پس اس علامت نیز دریں زمانہ نمایان است کہ قرآن کریم موجود است۔ مگر مردم در آیات قرآنیہ غور و تدبر نمی کنند۔ تعجب است۔ کہ بجز جماعت پیران حضرت مسیح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام در تمام روئے زمین در هیچ جادرس قرآن مجید چنانکہ شاید و باید روزانہ جاری نیست۔ و ملایان جید کہ ماہران فقه و حدیث اند۔ از ترجمہ قرآن کریم ہم نابلد ہستند۔ و دروے تدبر کردن و ترجمہ اش خواندن حرام می شمارند۔ و می فہمند کہ آنچه بعض علمائے گذشتہ معانی قرآن بیان نمودہ اند۔ غیر آں در قرآن کریم مسیح معنی نماندہ است۔ و ہرگز جانب اس امر غور نمیکنند۔ کہ اگر باب تفسیر قرآن و فہم معارف آں بعد از عہد مبارک سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم پیش ازین متفوج ماندہ است۔ اکنون بجدام دلیل و بچہ سبب مسدود گردیدہ است ۞

ہمچنین یک علامت دیگر متعلق حالات زمانہ آخرین ابن مردودیہ بروایت

حضرت ابن عباس از جناب سید الکونین صلی اللہ علیہ وسلم بیان کرده است کہ در آن
 هنگام از یک جانب مردم بسوئے قرآن توجہ نہ اندند۔ و از جانب دیگر بر زینت
 زینت و آرایش و پیرایش قرآن آنقدر مشغول شدند کہ برائے قرآن غلافہائے
 زرین و ریشمین بسازند۔ پس این علامت نیز دریں زمانہ موجود است۔ مسلمانان
 بالعموم از خواندن قرآن کریم سرپا در غفلت افتادہ اند۔ و قرآن را باز کردہ نگاہ
 تدبیر در آن بکار بردن حرام می پندارند۔ لیکن اوراق قرآن کریم را مطلقاً و مذہب
 ساختہ در غلافہائے زرین پیچیدہ بالائے طاق در خاہنہائے خود میدارند۔ و
 آنچنان آرایش مصحف مجیدی نمایند کہ در قرون اولی ازان هیچ اثری نبود است
 حالانکہ آن بزرگان قرون اولی چہ بلحاظ تقوی و چہ بلحاظ دجاہرت دنیا بر مردم
 این زمانہ فوقیت میداشتند ❖

و تفسیرے دیگر کہ نسبت حالت اندرونی مسلمانان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بیان فرمودہ
 این است کہ در آن ایام مردم مساجد را خیلے بیار آیند۔ چنانچہ این تغیر نیز دریں
 وقت در مسلمانان موجود است کہ مسلمانان بہ اتباع اقوام دیگر مساجد را خیلے
 آراستہ میکنند۔ و بانقش و نگار زینت میدہند و قنادیل بلورین و پردہ رنگین
 در آن می آویزند۔ کہ بجائے اینکہ مساجد عبادت گاہ سادہ اسلامی باشند۔ حسب
 الفاظ حدیث با مساجد در بُنکدہ زیادہ تر مشابہ میگردد۔ (رجع الکرامہ بروایت ابن ماجہ)
 از حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما

و تفسیرے دیگر کہ متعلق این زمانہ بیان فرمودہ این است کہ در آن زمان مردم
 عرب از دین خیلے دور افتادہ باشند۔ و دینے کہ بر ذرات بابرکات شخصی از ایشان

نازل شدہ و در ملک ایشان نشو و نما یافتہ و از ایشان شیوع پذیرفتہ و آخرین کتاب
 آسمانی بزبان ایشان نازل گشتہ و تا حال در زبان ایشان مردم میخوانند۔ و بواسلہ آن
 کتاب زبان ایشان زندہ است۔ ولیکن ایشان آنرا از دست نخواهند داد و باوجودیکہ
 زبان عربی دارند۔ از دین اسلام بے بہرہ باشند۔ و قرآن مجید ایشان را نفع ندہد
 بلکہ دہائے شاں از عرفان ہمانسان تہی باشند۔ ہچنان کہ قلوب کسانیکہ قابلیت
 و استعداد فہمیدن قرآن ندارند۔ دلیلی از حضرت علی کرم اللہ وجہہ روایت کردہ
 است کہ در آن وقت زبان ایشان عربی ولیکن دہائے شاں مثل اعاجم باشد
 (حج الکرامہ) یعنی مردم عرب بزبان عربی تکلم کنند۔ مگر از دین عربی مثل اعاجم
 نابلد باشند۔ دریں زمانہ کہ ما ایم۔ این تغیر ہم نمودار است۔ اہل عرب را از دین متین
 آہنجان دوری و بعد لاحق شدہ۔ کہ چہالت ایشان از دین متین از جہالت آنکسان
 کہ ایشان بوجہ نابلد بودن از زبان عربی قرآن کریم را نتوانند فہمید۔ و نہ از مصلحتان
 آن کتاب پاک ہیچ کس نزد ایشان رسیدہ است۔ کثر نیست ۛ

و دیگر تغیرے کہ حضرت رسالتا صلی اللہ علیہ وسلم بیان فرمود این است کہ
 در آن اوان آزادی ادا مراسم مذہب این قدر مفقود گرد۔ کہ در دیار عرب مردم نیکیا
 ظاہر ساختن طریق خود دشوار گردد۔ چنانچہ دلیلی از حضرت علی رضی اللہ عنہ روایت کردہ
 کہ صاحبین در میان شان مستور باشند۔ (حج الکرامہ فی آثار القیامہ)

این تغیر نیز در سرزمین عرب وقوع یافتہ کہ در آن مرز و بوم اجرائے شعائر
 و رواداری ہیچ مذہب بکلی نماندہ است۔ اہل عرب بر رسوم و خیالات خود آہنجان
 ولدادہ اند۔ کہ جان و مال و عرض و ناموس آن اشخاص کہ بر دعوت خدا و رسول لبیک

میکوبیند۔ از دست برد ایشان هرگز محفوظ نیست۔ هر چند این آفت در دیگر ممالک اسلامی
 نیز موجود است۔ مگر حالت عرب خیلے قابل تاسف است۔ زیرا کہ ہر ذی استطاعت را
 بحکم آہی بچہت ادائے فریضہ حج بدان مقام پاک فتن ناگزیر است۔ اما بلاحظہ تغییر
 حالت ایشان راستی در معرض خطری آید۔ و صورت ادائے فریضہ حج محض درین بکمرنگ
 محدود است۔ کہ انسان نتواند فریضہ حج را بجا موشی ادا کردہ مراجعت نماید۔ الا
 ماشاء اللہ! اسے کاش ہادی مطلق ساکنان آن خطہ پاک را ہدایت کرامت فرماید
 و ایشان باز ہمانسان حامل علم اسلام باشند۔ همچنانکہ قبل ازیں بسیزدہ صد سال
 بودند ❖

حالت اخلاقیہ اقوام عالم

بعد از بیان تغییرات مذہبیہ حال اسن آن علامات را کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم متعلق
 حالت اخلاقیہ زمانہ مسیح موعود بیان فرمودہ و امی نامم۔ منجملہ آن علامات یکے این است
 کہ در آن وقت فحش بکثرت شائع گردد۔ بلکہ فحش ہم۔ مردم آن زمانہ بر فحش خویش ناز
 باشند چنانچہ روایت است از ابن ابی شیبہ کہ از علامات قرب قیامت ظهور فحش و
 بی حیائی است (رجع الکرامہ) و همچنین در صحیح مسلم از ابن مالک روایت است۔ کہ
 یکے از اشراط ساعت کثرت زناست۔ و ابن مردویہ از ابو ہریرہ روایت کردہ است
 کہ اولاد زنا در آن وقت بکثرت باشند۔ (رجع الکرامہ) و ماورین زمانہ این ہمہ انواع فحش
 را بکثرت می یابیم۔ و علاوہ از بدکار یہائے سخت می بینیم۔ کہ تہذیب تمدن فرنگی
 رنگے عجیب اختیار کردہ کہ ہر چہ در شریعت اسلام فحش قرار یافتہ آن ہمہ پیش اقوام

متمنه یورپ جزو تہذیب شدہ است۔ مثلاً مردان و سرت در کمر زنان نامحرم کرده
می رقصند۔ و در میان مجلس تعریف حسن و جمال زنان بر زبان آوردن بازنان غیر سیر
تفرج بکاک مانے دور دراز رفتن این ہمدآں فعلہا است۔ کہ قبل ازین در خیال مردان
پیشین ہرگز موجود نبود۔ نہ در عرب این گونه فحش بود نہ در عجم۔ بلکہ در ہندوستان باوجود
اں قدر بت پرستی و ادہام پرستی این گونه فحش و بے حیائی نبود۔ و ایران نیز باوجود
کثرت روایات تمییز از ارتکاب چنین افعال قبیحہ و حرکات شنیعہ مامون بود۔ روم
باوجود تکیہ گاہ و پشت و پناہ بودن مسیحیت و باوجود پذیر مردگی اخلاق حسنہ از قید و
بندای ہوا و ہوس محفوظ بود۔ ہرچہ ازین قسم افعال شنیعہ درین جزو زمان شیوع
یافتہ است۔ اگر مرقع آں حالات را بالتفصیل نگاشتنہ پیش روئے اسلان نہاد
می شد۔ ایشان ہرگز باور نمیکردند۔ کہ ہمہ افراد قومے از کہ تا مہربان لاف تہذیب
انچنین افعال را بعمل آرند۔

این نیست کہ صرف اراذل و ادغام درین گونه حرکات شنیعہ ملوث ہستند۔ بلکہ
قاطبتہ جمیع افراد قوم ارتکاب چنین افعال را جزد تمدن و تہذیب و باعث فخر و مباہات
میدانند۔

در ازمنہ سابقہ ہم مجالس قص و سرود منعقد می شد۔ لیکن ہیچ کس ہیچت ارتکاب
این امر آلودہ و مستعد نبود۔ کہ دختران و زنان اکل خاندانہا کہ خود را بیخ و بنیاد شرف
و تمدن میدانستند چنین افعال قبیحہ را مشغلہ کار و شہوہ و شعار خویش گردانند
و ایں حرکات موجب فخر و نازش و دشینرگان و زنان شال شود۔ و قدر و منزلت
ایشان را بیفزاید۔ و در شرف و افت شان ازین امور ہیچ فتور پیدا نشود۔

علاوہ ازیں بیجیائی کہ شائع و ذائع است۔ سر جملہ بیجیائی ہا کہ زناست۔
 آل نیز بکثرت و وفرت رائج است۔ کہ در اکثر بلاد یکہ در آل عیسویت قدم خود را رائج
 ساخته است۔ زنا را ایک فعل نابالستہ از قسم کمزوری نفسانی خیال نمیکند۔ بلکہ ایک
 فعل طبیعی و شغل روزمرہ میدانند۔ هیچ شک نیست کہ وجود لولیایان رقاصہ و ضیاع
 در زمان سابق ہم بودہ است۔ مگر کسے را این وہم و گمان نبود کہ روزے حکومت
 وقت این طائفہ زنان را بجهت کامرانی و اجرائے مسافحت سر بازار ان انواع
 بر مشاہرہائے بیش قرار ملازم بگیرد۔ و بجهت ملازمت این طائفہ بد قانون منع
 نماید۔ و در قشو تہائے خویش جائے دہد۔ تا بجز د نشان عساکر شاہی را ہر رائے
 حصول رو سیاہی دارین و رفع این ضرورت تکلیف بیرون رفتن از مسکرمیش
 نیاید ❖

در ازمنہ سابقہ کسے چہ میدانست۔ کہ وقتے تعلقات زناشوی بر این درجہ
 وسیع گردد۔ و جوہر غیرت از میان مردم برخیزد۔ کہ زن کسے را در خانہ مردم
 نامحرم رفتن گناہ اخلاق ہم دانستہ نشود۔ بلکہ این خلا و ملا را جزو حریت قرار
 دادہ آید۔ نکاح را برائے زنان یک علامت بندگی و بیچارگی و ذہنی گمان کردہ
 شود۔ چنانچہ امروز خیلہ از مردم فرسا و امریکہ جبالہ نکاح را ایک قید بے زنجیر
 می نامند ❖

در خیال کہ ام کس بود۔ کہ آن وقت ہم می رسد۔ کہ مردم آنقدر خیرہ چشم گردند
 کہ بے تحاشا در مجالس و محافل با خیے سنجیدگی و متانت بریں مسئلہ بحث نمایند۔ کہ
 نکاح کہ دن یک خیالے است دقیانوسی۔ و ہر مرد باہر زنے کہ خواہد تعلق خود

پیدا کنند۔ وزن یک آلہ یا یک ماشین است۔ کہ بذریعہ آن یک خواہش نفسانی را
انجام داده ملک و قوم را بدان فائدہ می توان رسانید۔ و زیادہ از این این صنف ضعیف
پہنچ حیثیتہ ندارد چنانچہ درین زمانہ فرقہ مسوشلسٹ و بالشو یک این خیال میدانند
چون حالت بھیمانی بر این درجہ رسیدہ است۔ خود خیال میتوان کرد۔ کہ کثرت
اولاد زنہا بچہ غایت باشد۔ ظاہر است۔ کہ مادامیکہ فعل زن را در ملک یا قومے عیب
میدانند۔ مردم اولاد حرام را در عقب خود واگذاشتن پسند ندارند۔ تا طعنے و لکڑیا
بر آن عاید نکرده۔ اما در ملک و قومے کہ خود از وجود زنہا انکار کردہ آید۔ کجای یک
بیمادست اندازی مذہب تصور نموده شود۔ لابد در این سرزمین و در این قوم دیر
یازد بغیر اینچنین اولاد اولاد سے دیگر یافتہ نہ گردد۔ چنانچہ در اقوام مذکورہ الصدد
این نوع اولاد بکثرت متولد نمی شود۔ و بہنچ عیب نمیدانند۔ علاوہ برین کسانی کہ
کجای را یک رسم قدیم دانستہ از دست نمیگذارند۔ در میان ایشان نیز در تائید
اولاد زنہا یک جوشے پیدا شدہ است۔ بلکہ فلاسفران نامدار آن دیار اینچنین اولاد
را برائے ملک و ترقی ملت یک نعمت عظمیٰ قرار میدہند۔ و بہجت وراثت یافتن
اولاد زنہا از والدین بقوت تمام سحر یک ہا میکنند۔ و بصورت دیگر حکومت وقت را
مشورہ میدہند۔ کہ اینچنین بچہ ہا را فرزند این دولت تصور باید کرد۔ چون حالت
اینچنین است۔ بہ کثرت اولاد زنہا کہ در این ممالک است۔ در زمان گذشتہ بہنچ
مثالے نتوان یافت۔ بلکہ این ہم در قیاس نمی رسد۔ کہ در زمانہ پیشین مردمان
اینچنین کار و کردار را در ذہن خود تصور ہم کردہ باشند ؟
در بارہ تغیر سے دیگر کہ در حالت اخلاقی این زمانہ پدیدار گردیدہ است

رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم بیان فرموده است که در آل ایام شراب خوری
بکثرت باشد۔ چنانچه از حضرت انس رضی اللہ عنہ در صحیحین مروی است کہ آنحضرت صلی
فرموده ان من اشراط الساعة ان يرفع العلم ويكثر الجبل ويكثر الزنا ويكثر
شرب الخمر یعنی از اشرط ساعا این است کہ علم برداشته شود۔ و جہل کثرت پذیرد۔ و
زنا را کثرت یوئے دهد۔ و شرابخوری عام باشد۔ و ابو نعیم در صلیہ از حذیفہ بن الیمان
رضی اللہ عنہ روایت کرده کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرموده است کہ دران زمان
خمر بر سر راه مانوشیده شود ❖

پس کثرت شراب نوشی کہ درین زمان است محتاج بیان نیست۔ در ممالک
فرنگ آں قدر کثرت شراب خوری است۔ کہ مردم شراب را از آب زیادہ تر می
در زمان گذشته ہم مردم شراب میخوردند۔ مگر بخیاں عیش و کامرانی یا بخیاں علاج۔
اما احوال در چار دانگ دنیا بطور غذا و بر جائے آب شراب را استعمال می کنند
علی الخصوص این علامت کہ حضرت در حدیث دیگر بیان کرده است کہ شراب را
در راه باد کو چها و گذر گاہ ها بخورند۔ و این علامت زمانہ حال را از ازمنا سابقہ امتیاز
می بخشد۔ زیرا کہ در زمان گذشته شراب را از سامان عیش و عشرت می شمردند۔ بنا بر
در مہتیا کردنش آسپخان اہتمام بخاری بردند۔ چنانکہ اکنون می گسندند۔ بلکہ در مقامات
مختصہ دکاہنہائے شراب بود۔ کہ ازان مردم می خریدند۔ اکنون کہ شراب بجائے
آب استعمال میکنند۔ بدین ضرورت در ہر شایع بلکہ در ہر کوچہ و در ہر بزنا بقاصلا
خیلے نزدیک دکاہنہائے شراب خانہ خراب ناگزیر باز کرده اند۔ چنانچہ در ہر شہر
ملک فرنگ در ہر شاہراہ متصل یکدیگر دو کانات سامان این خرابی موجود است۔

تألیف صادر و دارد از شاشه شیطان خشک نماند - بلکه در هر عراده کالسکه بخار برآید
 این اسباب مدہوشی دو کائنات آراسته اند - بر لکے خوردن و نوش و مایحتاج دیگر اگر سامان
 دستیاب نشود - هیچ مضائقه ندانند - مگر در ہر استاسیون بجهت مسافران و کاران
 باوہ فروشی باید کہ کشادہ دارند - و روندرہ بقاصلہ اندک اندک جامہائے بلورین
 شراب آب بقیمت مساوی میفروشند - مگر آب بجهت دیگر حوائج بکاری آید - نہ
 برائے نوشیدن - زیرا کہ بر قدح شراب از خوردن آب قناعت میدارند -
 نمونہ کثرت شرب بخوری از واقعه کہ بیان میشود - خوب ترین درجہ ذہن نشین
 میگردد - کہ واسط و مبلغ جماعت احمدیہ را پیش آمدہ کہ بفرض تبلیغ اسلام در انگلستان
 رفتہ بود - مالک مکانے کہ آن مبلغ دروے سکونت میداشت - از راست روی
 و خوش معاہلی او بحدے خوش بود - کہ بہ محبت تمام روزے با او گفت - من شمارا
 نصیحت میکنم - کہ تا صحت شما بدرجہ غایت نیکو باشد - تاوانید دریں ملک آب
 ہرگز نہ نوشید - پدرم در مدت التمریک بار جرعه آب خوردہ بود - ہماں روز دنیا را
 گذاشت - من خود در ہمہ عمر یکبار ہم آب نوشیدہ ام - بدیں وجہ صحت من خراب
 نشدہ است - مبلغ در جواب گفت - من ہمیشہ آب میخورم - و در تمام عمر با یک قطرہ
 این نجس العین و امن لب را تر نہ کردہ ام - آن مردک فرنگی در ورطہ حیرت فرو رفت
 و سخن آن مبلغ اسلام را بغایت مستبعد پنداشت -

تغیرے دیگر کہ جب پیش خبری نبوی در میان مردم این زمانہ رو دادہ تغیر اخلاق
 است کہ قمار بازی و لہو و لعب را رونق حاصل آمدہ است - ولی از حضرت علی کرم اللہ وجہہ
 روایت دارد - کہ یکے از علامات قرب قیامت این است - کہ در آن زمانہ اسباب

قمار بازی بکثرت باشد پس اس تغیر نیز بحد سے رو نما شده است۔ کہ حاجت بیان نیست
 قمار بازی در اٹلی یورپ و امریکہ مشغلہ زندگی نیست۔ بلکہ بچت تہذیب تمدن جزو
 لاینفک قرار داده شده است۔ و اس بازی خانہ بر انداز در ہر شعبہ زندگی بوجہ
 من الوجہ دخل میدارد۔ معمولی قسم قمار بازی۔ بعد از مجالس طعام یک مشغلہ معمولی
 است۔ علاوہ ازین خیلے اقسام از لام کہ بنام لاٹری شہرت دارد۔ آنقدر کثرت
 دارد۔ کہ احصائے آن مشکل است۔ بلکہ بے مبالغہ چہارم حصہ تجارت دریں کا
 صرف می شود۔ ہر ادنیٰ و اعلیٰ کار قمار شغل روزگار خود میدارند۔ و اس نیست۔ کہ
 گاہے یا بعد ماہیہ باشد۔ بلکہ لاٹری عادت روزمرہ ایشان است۔ و مجالس قمار
 از دیگر مجالس زیادہ تر سرمایہ ہا میدارد۔ مانتھی کار لو مجلس قمار در ملک اطالیہ
 مخصوص برائے اُمراء است۔ در آن مجلس در یک روز ہزار ہا ملیون زر نقد
 از دستے بدستے منتقل میگردد۔ الغرض کثرت قمار بحد سے رسید است۔ کہ اس سخن
 نادرست نیست۔ کہ اگر قمار بازی را از تہذیب تمدن جدیدہ یورپ دور کردہ شود
 لاریب در آن خلایع عظیم واقع شود۔ کہ آنرا بچیزے دیگر پُر کردن صورت نہ بندد۔
 بیخوف تردید و انکار میتوان گفت۔ کہ اگر قمار بازی کہ ام سالے از سالہائے
 زمانہ گذشتہ را بر قمار بازی اس زمان قیاس کردہ شود۔ آن بازی یک سالہ از بازی
 یک روزہ این زمان چندین ہزار حصہ کمتر بر آید۔ لائف انشورنس (شرکہ تجارتیہ ضمانت
 زندگانی) و فائرف انشورنس (کمپنی ہائے ضمانت آتشزدگی خانان) و کھف انشورنس
 (کمپنی ہائے ضمانت دزدی) وغیر ذلک خیلے بسیار اقسام۔ خود ہمیں یک نوع قمار
 یعنی بیمہ (ضمان) را ہست۔ کہ بقول شاں امروز بغیر ہنہا کار و بار مرم و لاج نتواند پذیرفت

و پیشینان از نام چنین کمپنی با ہم بالمره آگاه نبودند :
 دیگر تغیر اخلاقی کہ سرور دنیا و دین علیہ الصلوٰۃ والسلام بیان فرمودہ این است کہ
 نفس زکیہ کشتہ شود (نعیم بن حماد عن عمار بن یاسر رضی اللہ عنہ) ہر چند مردم درین
 حدیث شریف تاویلات مختلفہ کردہ اند لیکن سخن درست و دل نشین ہمین است کہ در
 قرب قیامت نفس پاک انسان مژدہ گردد۔ و یک انسان پاکیزہ نفس بدست آمدن
 باشد۔ انکون لے شاہ والا جاہ ! اثر تعلیم حضرت مسیح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام را
 یک سو داشتہ باز درین روزگار در انکشاف عالم نظر فرمائید۔ نفس زکیہ بیچ جایافتہ
 سخاوت شد۔ یک وقت آل بود کہ در مسلمانان در ہر زمانے لکو کہا مردم با خدا می بودند
 و اکنون آسچنان وقت آمد کہ با وجود ضرورت بد پیش آمدن مصائب بیشتر یک اہل دل
 از قبیل محالات است۔ لاریب این زمانہ نیز از وجود سجادہ نشینان و علماد مشائخ و
 دعویداران تصوف محمور است۔ کہ مریدان بے شمار میدارند۔ لیکن نفس زکیہ مفقود است
 از انجملہ یکے ہم با خدا تعالی علاقہ حقیقی ندارد۔ از جانب خود ایجاد کردن وظائف و
 اوراد علامت تصفیہ باطن و تزکیہ نفس نیست۔ بلکہ علامت طہارت نفس این است
 کہ ایں مردم محبت الہی را در خود جذب کنند۔ و خداے تعالی با ایشان اظہار محبت و
 رضائے خود بنماید۔ و غیرت خود را برائے ایشان در جوش آورد۔ و عزم و ارادہ شال
 را بہ انجام برساند۔ و اسم را کلام اللہ را بر دل ایشان بجشاید۔ و در بایے حقائق
 و معارف درون سینہ ہائے شال جاری سازد۔ تا وجود ایشان باعث رفع مصائب
 اسلام و سبب شفاے امراض باطنیہ مسلمانان گردد۔ مگر از ان میاں کہ مردم ایشانرا
 مشائخ و اقطاب و ابدال و او تاد میگویند۔ یک مرد ہم بر این صفات متصف

بنظر نمی آید پس مردان زمانه حال گویا که نفس زکیّه را کشته و نفس امّاره را زنده کرده اند و بهواسطه نفس مطلوب مقصودشان شده است :

و علامته دیگر که آنحضرت صلعم قرار داده است این است که در آن وقت امانت مرفوع گردد - چنانچه دلمی از حضرت علی رضی اللہ عنہ روایت دارد که یکے از علامات قرب قیامت اضاغت امانت است (حجج الکرامه) این علامت هم مستحق شده است - آل نظاره مانے که درین جزو زمان از مرفوع گشتن جوهر امانت و شائع شدن وبائے خیانت دیده شود - قابل بیان نیست - مردمان هر خانه و هر محله و هر شهر بجز بے ناگوار آل بخوبی کرده اند +

و تغییرے دیگر که در اخلاق این زمانه پیدا شده این است که آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در باره آل چنین پیش خبری فرموده که مردم با مادر و پدر رفتار نیک نکنند - بلکه با دوستان خود بوجہ احسن سلوک مرغی دارند - ابو نعیم در حلیه از حذیفه بن الیمان روایت کرده است - که در آن اوقات پسران با پدران بنا فرمائی و با دوستان بے نیکی رفتار نمایند - پس این تغییر شدت مالا کلام رونما شده است که دل یک مرد خدا ترس از نظاره آل همچو شمع در درون سینه می گدازد - و لدا دگان تهذیب و تمدن جدید و تعلیم یافتگان علوم یورپ که بزعم خود خود را روشن ضمیر میدانند بزرگان خود را خرف و دیوانه می شمارند - و از صحبت شان استکراه و احتراز بهم میدارند - و اوقات خود را در مجالس حیا سوز جلیسان و بهنجیالان خود صرف نموده راحت دل خود می انگارند - و برائے مصارف و عوتهای دراهم و دنانیر خود را تلف می سازند - مگر بهوئے باجتناب والدین پاسخ پروا ندارند :

در ملک ہندوستان خیلے مشاہدائے سچو قسم موجود است کہ والدین فرزندان
خود را با وجود گرسنه ماندن و قلاش بودن بہ محنت شباروزی در مدارس انگلیسی تعلیم
دادند۔ و چون نور چشمان ایشان علم حاصل کردہ بر سر کارے یا منصبے فائز شدند۔
صحبت پدر و مادر را برائے خود ننگ و عار پنداشتند۔ و کسے را کہ آگہی از قربت
ایشان نباشد۔ پدر را غلام یا خادم پسر انگار د۔ و پسر را آقائے پدر داند۔
دریں اوقات ازین قسم ہزارہا امثال و نظائر ہر روزہ مشاہد و معاین میگردد۔
ولیکن قبل ازین درازمنہ پیشین آنچنین واقعات حکم النادر کا معدوم میداشت۔

حالت علمیہ این زمانہ

آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہمچنان کہ حالت اخلاقیہ عہد سح آخر الزمان را بیان فرمودہ
است۔ ہم بر آن نسق حالت علمیہ این زمانہ را نیز شرح داد است۔ چنانکہ ترمذی از انس
ابن مالک آوردہ کہ مجر صادق نسبت اشراط الساعۃ فرمود است کہ یرفع العلم
و یتظہر الجہل۔ یعنی علم برداشتہ شود۔ و جہل آشکارا گردد۔ و امام بخاری نیز
ایں حدیث را با فرقی قلیلے از انس بن روایت کردہ۔ الغرض ایں تغیر عظیم نیز درین
عہد نمودار شدہ است۔ زملے بود کہ زنان مسلمانان ہم در نقہ و ہم در حدیث طوطی
میداشتند۔ چنانکہ روایت است۔ از حضرت عمر بن الخطاب کہ زنان انصار ہم از عمر بن قرآن
را بہتر میدانند۔ مقصد فاروق رضی اللہ عنہ ایں بود۔ کہ در زمانہ من ہر طفل نوخیز و
زن خادہ نشین در فہمیدن مطالب قرآن کریم آن قدر مہارتے ہم رسانیدہ است
کہ بر فتاویٰ یک علامہ قرآن و حدیث جرح تواند کرد۔ و آن حج نہ برینائے جہالت بلکہ

بوجہ دلائل و براہین موجودہ۔ اُن کیست۔ کہ از علم و فضل حضرت ام المومنین عائشہ رضی اللہ عنہا انکار تو اند کرد ؟

اما احوالِ علم دین بر اُن حالت رسیدہ کہ بغیر اُن کسانیکہ استعداد کسبِ علوم و فنون دیگر ندارند۔ پیچ کد ام اُن مائل در اغیب نمیگرد۔ و باز علم محض از برائے ایں غرض میخوانند کہ بر حصولِ اُن پیچ و درہم و دینار خراج نمیشود۔ بلکہ بذریعہ اُن معاشِ خوبے و باعزت میسر میگردد۔ پس بر اُن علم ثمرہ برکت چہ مترتب گردد۔ و حاصل کنندہ اُن را بدین نیت فاسدہ چہ نفع اخروی دست دہد ؟

مضمون این حدیث را خیلے احادیث دیگر تأیید میکنند و مطلب ازین حدیث این نیست۔ کہ علوم و فنون ہر قسم از دنیا بر خیزد۔ بلکہ مراد از رفع علم مرتفع گردیدن علوم دینی است۔ ورنہ از احادیث صحیحہ ثابت است۔ کہ در قرب قیامت علوم و فنون دنیویہ را خیلے ترقی حاصل آید۔ چنانچہ ترمذی از ابو ہریرہ روایت کردہ است کہ در آخر زمان مردم علوم را بغیر از غرض دینی بجهت اغراض دیگر آموزند (باب اجاء فی حلول المسیح۔ ابواب الفتن) و ہمین حالت دریں وقت نمایان است کہ علوم و فنون دنیویہ چندان کثرت گرفتہ کہ یک جہاں بر ترقی اُن حیران است۔ و علوم مذہبیہ اُن قدر شکار بیہ توقہی و تغافل گشتہ است کہ جہاں را علما رگفتہ می آید ؟

حالت تمدنی زمانہ مسیح موعود

نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم مرقع حالت تمدنیہ زمانہ مسیح موعود کشیدہ است و بیا چنیں علامات بیان فرمودہ۔ کہ ازاں ہر نقش صورت تمدن ایں ایام بصفا فی تام

بنظر می آید چنانچه فرموده که در آن اوانی اسلام تغیر و تبدل پذیرد. امام احمد بن حنبل ^{رحمۃ اللہ علیہ}
 علیہ از مسافین انس روایت کرده که این نشان فرمانه برآدی و خرابی این امت
 (که ہماں زمان بعثت مسیح موعود است) یکے این باشد کہ مردم چون باہر گر ملاقات
 کنند۔ بر یکدگر لعنت کنند۔ ہر چند شرح حدیث در معنی این حدیث بیان نموده اند
 کہ درین حدیث دشنام دادن مردمان کمینہ طبع مرکبہ گرامر ادا است۔ مگر فی الحقیقت
 درین حدیث یک اشارہ لطیف است۔ بجانب تغیرے دیگر کہ خلیہ عظیم است۔ کہ
 آن نہ حالت اذال است۔ بلکہ این ملیت در اکثر جا در طبقہ مشرقا مسلمانان نیز
 موجود است۔ و آن رواج پذیرفتن لفظ بندگی و تسلیم است۔ کہ در طبقہ اکابر مسلمانان
 ہندوستان یافتہ می شود۔ کہ بوقت ملاقات السلام علیکم گفتن را متکبر عزت خود
 پسندارند۔ و بر جائے آن الفاظ "آداب تسلیمات" میگویند۔ بلکہ بتقلید ہندوان
 لفظ "بندگی" ہم۔ کہ معنی اش این است کہ من "پیش جناب اطہار عبودیت می نیام" ^{نہ}
 و این چنین الفاظ را بجائے لفظ سلام (کہ معنی اش سلامتی و حفاظت آہی است)
 از زبان و دہان خود بیرون آوردن فی الحقیقت یک قسم ملامتہ است۔ زیرا کہ ہر کس
 کہ کلمات شرک بر زبان می راند۔ و اطہار فرمانبرداری و طاعتی کہ مخصوص بذات
 خدا است۔ برائے غیر ذات خدا بکند۔ خود نیز مستحق لعنت می گردد۔ و ہر دیگرے
 ہم لعنت خدائے تعالی را می اندازد۔ و لفظ (آداب) کہ رواج آن در مسلمانان
 بکثرت است۔ در حقیقت مطلبش ہم ہمین است کہ ما بندگی تسلیم می کنیم۔ و این لفظ
 را بجهت آن اختیار نموده اند۔ تا ملا متیکہ استعمال اینچنین الفاظ اندرون دل خود
 می یابند۔ از اثر آن محفوظ بمانند۔

و تغیر سے دیگر تمدنی کہ سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم بیان فرمودہ این است کہ در آن وقت عزت مسلمانان از وجه دین نباشد۔ بلکہ از وجه مال و منال و ثروت و دولت و مشاغل سیاسی و امثال آن باشد۔ ابن مردودیه از حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ آوردہ است کہ سیدہ ولد اکوم فسموہ است۔ کہ یکے از اشراط ساعتہ این است کہ در آن وقت مروم تعظیم صاحب مال کنند۔ و این حالت نیز دریں زمانہ پیدا است۔ آن رسم قدیم کہ وجاہت خاندانی را برہمہ اسباب عزت مقدم میداشتند۔ دریں آئیم برافاد است۔ و محو شدہ است و معیار عزت صرف یک چیز است کہ شخصے باید کہ مالدار باشد۔ تا پیش ہر کس عزت یابد۔ قبل ازین اغنیاء و ارباب مناصب و مجالس علماء حاضر می شدند۔ و اکنون علماء این امر را بے لای خد باعث فخر میدانند۔ کہ در مجالس اُمراء ایشان را رؤسوخے حاصل آید۔ یا بہ الفاظ دیگر بر آستان امیرے چہ سودن را باعث عزت و افتخار میدانند ❖

و همچنین حذیفہ بن الیمان را روایت است کہ بر سر مسلمانان وقتے قرار سد کہ شخصے را باین الفاظ ستائش کنند۔ ما اجللاً و ما اظرفہ و ما اعقلہ۔ یعنی گفتہ شود کہ چہ قدر بہادر شخص است۔ و چہ قدر خوش طبیعت میدارد۔ و خیلے نیکو اخلاق و بسیار عقلمند است۔ و ما فی قلبہ مشقال جبّۃ من خردل من الایمان یعنی حال آنکہ در دل او بقدر یک جبّۃ ایمان نباشد (ترمذی) و این حالت نیز در این وقت ظاہر شدہ است۔ کہ ہر کس کہ از دین بہرہ ندارد۔ اگر بنام مطالبہ حقوق مسلمانان برخیزد۔ لیڈر یعنی پیشوائے مسلمانان شمرده می شود۔ و ہیچ کس بر او حرف نمی گیرد۔ و کسے یارائے حرف زدن ہم نمیدارد۔ کہ بگوید۔ ایں کس کہ در راہ اسلام یک قدم گاہے

نہ برداشته است چگونہ پیشوائے قوم مسلمانان گردید است۔ بلکہ سپین کفایت میکنند
 کہ این کس در انجن ہاتقریر نیکو می کند۔ یا بہ دانائی حریف خود را جواب خوب میدہد
 یا برائے انجام مطالب سیاسی آمادہ است۔ کہ جان خود را در معرض خطرات انگند۔
 و تفسیرے دیگر کہ رسول بارگاہ حق جل و علا بیان فرمودہ این است کہ در آن
 وقت مؤمنان ذلیل باشند۔ بلکہ از خوف مردم پوشیدہ گردند۔ ابن مردویہ از حضرت
 ابن عباس نقل نمودہ است۔ کہ سرور دنیا و دین سید المرسلین نسبت اشراط ساعۃ
 فرمود۔ کہ یک مرد مؤمن از کینز ہم زیادہ ذلیل دانستہ شود۔ مطلبش غیر ازین نیست
 کہ مردم با کینزان خود ہم گاہے رشتہ محبت قائم کردہ می باشند۔ و با ایشان ہم جواب
 میگردند۔ و گاہ ہم کنند۔ لیکن با یک مرد مؤمن تعلق دوستی پیدا کردن در آن
 اوقات پسند ندارند۔ همچنین دلیلی از حضرت علی رضی اللہ عنہ روایت دارد۔ کہ در آن
 ایام نیکوکاران در زمین پوشیدہ رو بگذرند۔ پس این حالت نیز از بدتے پیدا است
 کہ با یک صاحب ایمان تعلق داشتن ناجائز خیال کردہ میشود۔ ہر کس کہ با جان و دل
 متبع قرآن و سنت رسول صلعم است۔ مسلمانان مسیح کس را از اں بدتر نمیدانند حتی کہ
 بعد از بعثت حضرت مسیح موعود و این علامت قرب قیامت درین صورت آشکارا و
 ہویدہ است۔ کہ با زنان فاحشہ و بے نمازان و خائنان و دروغگویان و بد زبانان و
 بدگویان خدا و رسول سلوک نیک کردن و با ایشان ملاقات داشتن و دوستی در زید
 جائز دانستہ اند۔ مگر حکایتیکہ بر ندائے آسمانی لبیک گفتہ اند۔ ایشان را رانندہ و با
 ایشان دشمنی داشتہ می شود ۛ

و علامتے دیگر کہ بہ جهت این زمانہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم بیان فرمودہ این است

کہ در آں زمان مشغلہ زبان عربی در مسلمانان خیلے کم باشند۔ چنانچہ ابن مردویہ از حضرت ابن عباس روایتیے دارد کہ حضرت سالت پناہی فرمودہ کہ از علامات اشتراط اساعۃ یکے این است کہ در آں وقت صفہا بسیار دراز باشند۔ آمانہ باہنائے شاں مختلف باشد۔ پس این صورت در آیام حج بخوبی بنظری آید۔ از اغراض و فوائد عظیمہ حج یکے این است کہ بذریعہ آں اجتماع اسلامی قائم ماند۔ لیکن مردم در آں بقعہ مبارکہ و بلدہ طیبہ جمع شدہ بہ سبب نابلد بودن از زبان عربی بغیر ادائے فریضہ حج بیح فائدہ رہتی و اجتماعی نمی کنند۔

اگر مسلمانان زبان عربی را در خاندان ہائے خود زندہ میداشتند۔ مردمان جمیع اکثاف عالم در یک رشتہ اتحاد و منسلک می بودند۔ کہ ہرگز حملہ مسیح دشمنی قوی آنرا قطع کردن نمی توانست۔

و حالتی دیگر کہ متعلق تمدن این زمانہ قرار دادہ این است کہ زبان با وجود پوشیدن لباس مرد و واژہ برہنہ باشند۔ (منہ احمد بن حنبل عن ابن عمر) و این حالت نیز بر دوا و جہ پیدا است۔ یکے اینکه جامہائے نفیس و فاخر درین زمانہ آنقدر از رازاں شدہ کہ مردم علی العموم بر پوشیدن آں مقدرت میدارند۔ کہ پیش ازین با امراء و دولتمندان مخصوص بود۔ و نیز جامہا در منگی و بارکی بحدے رسید است کہ بہ پوشیدن آں شاید زینتہ مہوم سخیاں رسد۔ مگر بالیقین ستر بہ آں ممکن نیست۔ و اکثر حصہ عالم درین وقت بر چنین لباس شیدا است۔ و از اوجہیت عالم نہیوان نہایت انگاشتا شد۔ و صورتی دیگرش این است کہ لباس نہان امریکہ و انگلستان و فرنگستان با انداز است کہ بعض اعضائے قابل ستر ایشان برہنہ باشد۔ مثلاً علی العموم سر و سینہ خود را

و باز دورا تا رنج برهنه میدارند ❖

الغرض ظهور این علامت قیامت بر دو طریق وقوع پذیر است - یکے در مسلمانان
 با استعمال لباس نازک و بار یک - و دوم در مسیحیان به عریان داشتن سر و سینه و بازو
 و علامتے دیگر برائے وقت ظهور مسیح موعود که آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم قرار
 داده این است - که در آن ایام زنان موبائے سر را مثل کوبان شتر بلند دارند
 (رواه احمد فی مسنده عن ابن عمر) و این علامت ہم درین زمان متحقق شده است
 زنان فرنگستان اندرین دوران ہمیں شیوہ میدارند - که ایشان موبائے سر را
 بافتن پسند دارند - بلکه موہارا کشاده میدارند - کہ گویا چپکے بر سر برداشته اند
 و زنان اقوام دیگر کہ از تہذیب و تمدن شاں متاثر گشته اند - تقلید شاں می نمایند
 بلکه همچنان کہ سائر اقوال و افعال ایشان را از روحی آسمانی زیادہ تر قدر و منزلت
 میدهند - ہما نشان درین امر ہم اتباع ایشان را موجب ترقی تہذیب می انگارند
 علامت دیگر کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بجهت این زمانہ دانمود است - آن را
 ابن عباس رضی اللہ عنہ چنین روایت کردہ کہ زنان آن زمان با مردان در تجارت شرکت
 ورزند (بحج الکرامہ بوالہ ابن مردویہ) پس این علامت نیز ہویداشتہ است - بلکہ
 آن قدر قوت یافتہ است کہ در تجارتے کہ دست زن در آن شریک نباشد - صورت
 ترقی نہ بیند - بلکہ انہیں ہم زیادہ تر اینکہ اکنون این کیفیت پیدا شدہ است کہ بعض
 شہرہائے اروپا محض ازین جہت زنان خوش رگل را در دکان ہا ملازم داشتہ
 می شود - کہ تا خریداران را ملاقی شدہ در دلربائی ایشان سعی کردہ باشند تا ایشان
 ضرورتیں مطلوب از ہماں دکان بخرند - و دست خالی بنگردند ❖

و علامت دیگر برائے تمدن این زمانه این فرمانده که در آن احوال چند
 زنان خود سر آزاد باشند که لباس مردانه پوشند و بر اسپان سوار شوند بلکه بر شوال
 حکمرانی کنند (نقله ابن مردویه عن ابن عباس) پس درین جزو زمان این تخیر نیز
 در یورپ و امریکه و دیگر ممالک عیسائیان رونماست و به تقلید ایشان در
 پیروان دیگر مذاهب هم در باب آزادی زنان یک مفهوم غلط رواج یافته است
 که به مجرد استماع سخنان ایشان حیرت عظیم و انگیزه دل می شود و دست و پا می خیزد
 خیالات واهی تمدن موجوده از تمدن گذشته بجای متبدل گشته - زنان کثیره همپایه
 مردان بیگانه دست در بغل کرده در شکار و تاز و اسپ دوانی و سیر و تفریح
 می روند - بلکه در تماشاخانه های سرکش کارهای عجیب و حرکت های غریب میکنند
 پوشیدن لباس مردانه در ممالک عیسائیاں از برای زنانه عیب ندارد - علی الخصوص
 بعد از جنگ عظیم الشان جرمن زنان بے شمار لباس مردانه زیب تن کردن شیوه خود
 ساخته اند - بر حبس و خفتان کوچک در ایشان وضع خاص اختیار کرده است
 فرقه سنون که حکومت و سروری بر رجال حاصل شده است - آن نیز در
 نوعیت خود پراز غرابت است - فی الحقیقت درین باره در تمدن اروپا و نیز در
 تمدن دیگر ممالک بسبب متاثر شدن آنها از اروپا آنچنان تغییر و دواوه
 است - که اگر لطف آهنگ نتایج بد آن را دور نه کند - باز هیچ تدبیر انسانی آن را رفع
 نتوان کرد - بلکه نتیجه آن غیر از برپاشدن فساد عظیم هیچ نباشد - در رسم خلج از میان
 زنان و مردان بقی بر خیزد و ترقی نسل انسانی را صدمه عظیم و ناقابل برداشت برسد
 نشان دیگر که آنحضرت صلی الله علیه و سلم روح فداه نسبت تمدن این زمانه انگار

ساخته است۔ این است کہ در آن وقت مردان خوشنقش را به زینت بای زان آراسته
کنند (حکیم ابو نعیم از حدیث ابن ابی یمن) پس این تغییر هم صورت خود را آشکار ساخته است
اکثر حصه فرقه رجال ریش را نیز باو گفته بافرقه نسوان تشبیه پیدا کرده است۔ وقتی
بود کہ ریش و برودت مرد باعث زینت خیال کرده می شد۔ و برای مسلمانان اتباع
آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم شعار اسلام بود۔ پس اکنون از چهر بای مردان غائب
است۔ بلکه کسانی کہ ایشان را در مسلمانان وقعت حاصل است۔ در تراشیدن ریش
وداشتن برودت مثل اہل فرنگ زینت خود میدانند ❖

تغییر دیگر درین باب کثرت تیار است۔ کہ در آن جا مردان لباس زنان
و زنان به لباس مردان خود را آراسته می رقصدند و می سرائند و همچنین رجال ویرپ
و امریکہ آل قدر آرایش و پیرایش موہائے سر می کنند۔ کہ اگر چه از فرقه زنان
این زمانہ زیاد تے نداشته باشد۔ لیکن از آرایش زنان زمانہ گذشته خیلی افزونی
پیدا کرده است ❖

حالت جسمانی این زمانہ۔

مجتبر صادق روح عالم ندایش باو حالت جسمانی مردم این زمانہ را کہ زمانہ مسیح
است۔ بدین سال شرح داده است۔ کہ چون دجال ظاہر گردد۔ و بجانب مدینہ
منورہ متوجہ شود۔ در آن وقت طاعون پیدا شود۔ و عاقبت حقیقی جل سلطانہ آل
بلدہ طیبہ را از حلقہ دجال و ذریت طاعون مامون دارد (ترمذی از حضرت عائشہ
روایت فرموده است) پس این حالت نیز ہویدا است۔ کہ از بست پنج سال

طاعون طاعونی آسم را بساں دانہ مانے گندم می ساید۔ بیشمار خانہا ویران و صدق قریبا
غیر آبادان شده است۔ مگر آن ذات وافع الامراض و البلیات مقامات مقدسه
را ازین ہر دو حملہ شدید محفوظ داشت است۔ و ذریعہ ظاہری آن از حکمت خود
این ساخته کہ در جہات مختلفہ آن مقامات قرنطینہ برپا کردہ شدہ است۔ ازین سبب
زہر آن وبائے جان گزار آب و ہوائے حجاز سراسیمہ نہ کردہ است ۔

آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فدائے امی وانی و بارہ طاعون بہ الفاظ مختلفہ خبر
داد است۔ در مقامے آن را بلفظ دابہ تعبیر کردہ شدہ است۔ زیرا کہ حدوث
این مرض از سبب کریمے است۔ کہ از مواد ارضیہ و جسم انسان داخل گشتہ این
مرض را پیرامی نماید۔ و در قرآن مجید ہم نامش بہ لفظ (دابہ) نشان دادہ شدہ است۔
وبائے طاعون وبائے معمولی نیست۔ کہ سہل انگاشتہ آید۔ بلکہ این وباد را کثر
حصص ربع مسکون دام ہلاکت گسترده است۔ و با خصوص در ہندوستان از
بست و شش سال تا ایندم خیمہ زن است۔ در پیش خبری خروج این داجحض
خبر انتشار مرض طاعون نیست۔ بلکہ ازاں این اشارہ نیز ہویدا است کہ چند
امراض بہ قسمے پیدا شوند۔ کہ اثر آہنا پذیریمہ جوایشیم باشد۔ کہ بغیر خورد وین دیدن
آن شکل است۔ و امی پیہیم۔ کہ دریں زمانہ بکثرت ہچو امراض پیدا شدہ است
کہ سبب وجود آں کرہا است۔ کہ یا قبل ازین خود پیدا نہ شدہ بود۔ و یا بہ این طریق
پدید آمد است کہ در ازمنہ سابقہ گاہے صورت پذیر نگشتہ بود ۔

دریں پیش خبری قرآنی داندار نبوی فی الحقیقت از ایجاد آلہ خورد وین
اثر صفاتش ہم ایسائے رشتہ است۔ زیرا کہ بغیر این آلہ برائے انسان چگونه ممکن بود

کہ برین امر اطلاعے ہم رساند۔ کہ باعث این بیماری ہا کہ ہائے کوچک متحرک است
 و پیش ازین جملہ اطباءے روزگار سلسلہ جمیع اکلام و اسقام را بر اخلاط اربعہ
 دم و صفراء و بلغم و سودا مقصور میدانستند۔ اما طبیب روحانی نوع انسانی صلی
 علیہ وسلم در بارہ صحت عامہ بنی آدم زمانہ مسیح موعود علامتہائے دیگر ہم بیان فرمودہ
 از انجملہ یکے این است۔ کہ در آن وقت مرگ مفاجات بکثرت واقع گردد۔ (ابن
 ابی شیبہ در مصنف خود از مجاہد روایت کردہ۔ حج الکرامہ) یعنی واقعات مرگ
 مفاجات بکثرت و وفات وقوع یابد۔ ورنہ وقوع آن بہ ندرت و قلت خصوصیت
 بزمانہ ندارد۔ بلکہ یک دو بار آخستین واقعات در سالے علی العموم وقوع پذیر
 می شود۔ چنانچہ بر طبق پیش خبری مرگ مفاجات ہم بکثرت یافتہ میشوند۔ کہ از
 جملہ اسباب او یک کثرت شراب خوری است۔ و دیگر کثرت علوم۔ کہ از کثرت
 شراب خوری در دل و دماغ ضعف پیدا می شود۔ و از کثرت مطالعہ کتب و
 کثرت کار در اعصاب سخامی فتور واقع میگردد۔ و این ہر دو سبب درین زمانہ
 بشدت دوزر تحقق است۔ و نتیجہ اش این است۔ کہ مرگ مفاجات در اقوام
 شرابخوار کار خود زیادہ میکند۔ و ہر سال ہزار ہا نفوس از بیماری ہائے دل و دماغ استاد
 استادہ یا نشستہ نشستہ یا خفتہ خفتہ جان خود دادہ است۔ الغرض در زمان گشتہ نظیر
 امراض این زمانہ موجود نہ بود ❖

نشانے دیگر متعلق صحت عامہ عوام سید الانام علیہ الصلوٰۃ والسلام شرح دادہ
 است۔ کہ در آن وقت یک مرض پیدا شود کہ تعلق بدماغ و انف یعنی بینی مردم
 داشتہ باشد۔ و دیدنیہ آن بسیار مردم روئے ہلاکت بینند۔ این مرض ہم در وقت

رؤسے بمردم آورده است۔ کہ آنرا در اصطلاح اطباء الفلوتنز گویند۔ در سال ۱۹۱۸ء
 دو صد لک مردم بر این مرض اعدام گشته است۔ حالانکہ در جنگ پنج سالہ کہ خیلہ
 عالمگیر بود۔ صرف شصت لک مردم ضائع شدہ بودند۔ گویا از تمام عمر انات عالم
 در سہ صد یک فیم نفر بر این مرض تلف شدہ است۔ و این مرض صعب عالمی
 را از وجود قیامت تلقین یقین نمودہ است۔ زیرا کہ مردم پنداشتند کہ اگر آن ذات
 صحیحی و میت خواہد کہ خاتمہ دنیا نماید۔ پیش وے خیلہ آسان است ۛ

تناسب نسلی

حضرت صادق و مصدوق صلی اللہ علیہ وسلم مرقع تناسب نسلی این زمانہ را
 نیز پیش چشم اہل بصیرت گذاشتہ است۔ چنانچہ فرمودہ کہ در آن ایام فرقہ نسوان
 اندر رجال در تعداد زیاد باشد۔ حتی کہ یک مرد نگہانی حال پنجاہ زن نماید پس
 این پیش خبری نیز صورت وقوع پیدا کرد است۔ کہ دریں وقت شمارہ زنان از مردان
 افزون تر است۔ و در اکثر ممالک فرنگستان بہ سبب قتل عظیم کہ در جنگ پنج سالہ
 واقع شدہ فرقہ نسوان را کثرت پیدا کردہ است۔ کہ کسانیکہ بر اسلام بوجہ تعدد
 ازواج اعتراض میکردند۔ بحال خود با خیلہ متانت بر این مسئلہ و فوائد آن غور میکنند
 و میگویند۔ کہ علاج این خرابیہا و خانہ بربادیہا کہ از قلت رجال و کثرت نسوان
 نمایان شدہ است۔ بخیر از جاری کردن رسم تعدد ازواج نامکن است۔ و حکماء
 و فلاسفران و مدبران اک ممالک بریں موضوع اکنون مضامین می نگارند کہ در وقت
 حاضرہ ماک را محفوظ و نظام تمدن را برقرار داشتن بجهت حکومتها و شورا است

الّا درین صورت که عوام را اجازت کثرت ازواج داده آید - ورنه باید که از فعل
 زنا قدغن برداشته شود لیکن طبائع اکثر مردم بدین جانب مائل شده است که کسانے
 را که زیاده از یک زن بخارج می آرند - و رعد التها نیا بد کشید - و بر فعل شان نظر
 نباید افکند - پس این همه تغیر که در خیالات مردم یورپ افتاده است - و چرا آن
 کثرت فرقه نسوان است - و رنه هنوز دیر نشده است - که در نظر مردم آن یار
 کثرت ازواج یک فعل شنیع و جرمی قبیح شمرده می شود - بیچ نصرائی اشاره
 یاکنیتا در تائید این سکه یار اسے حرف زدند نمیداشت - بلکه خیلے مسلمانان
 تعلیم یافته علوم یورپ نیز نفرت قوم نصاری از تعدد ازواج دیده از جانب
 دین اسلام درین باره معذرت کردند در گرفتند :

تعلقات بین الاقوام

فخر اولین و آخرین خاتم النبیین که در دود خدا بر روانش باد - نسبت زمانه مسعود
 این نشان بهم قرار داده است - که در آن جزو زمان تعلقات اقوام عالم بریں
 منظر باشد - که مردم مراکب قدیم را گذاشته به هیبت سوار شدن چه در بر وجه و کمر
 مراکب جدید - احداث نمایند - چنانچه فرموده ولیترکین القلاص فلا یسعی
 علیها - یعنی در آن وقت ناقه را بهوار مترك گزود - و مردم پروانے او نزارند
 چنانچه این حالت درین زمانه نمایان شده است - که در اکثر ممالک به سبب اجراء
 کالسکه بخار و عرابهای آهنبین سواری شتران بیکار ثابت شده است اگر
 صرف کالسکه بخار می بود - البته مردم را بعد از آن که از کالسکه بخار پاشین میشدند

بجانب سواری اسپ و شتر یعنی سواری ہائے قدیمہ ضرورت می افتاد۔ آناچل
موٹرو بائسکل وغیرہ خرکرہ ہائے دجال بکثرت پیدا شدہ است۔ ضرورت اسپ
خروئیل و شتر مانده است۔ و ہر قدر کہ مرکب جدیدہ کثرت پذیرد۔ ہمارے
ضرورت مرکب قدیمہ رو بچی نہند :

و ہمچنین دبارہ نشانہائے اس زمانہ خیر وادہ است۔ کہ علامہ ازریل مرکب
دُخانی نیز بکثرت پیدا شود۔ چنانچہ فرمودہ کہ خرد جال بر آب برود۔ و وقت فتن
ابر پس و پیش او باشد۔ مقصود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ازین ہیں ریل و مرکب
دخانیہ است۔ چرکہ ہیں آں خرکے است کہ در خشکی و تری سے دو۔ و اقوام
کلیسیا آنقدر کار خود را ازین ہا گرفتہ اند۔ کہ بیچ قوم غیر از اقوام نصاریٰ بہ استعمال
نیادردہ است۔ و بذریعہ ہیں سواری ہا فرقہ پادریان اناجیل و درست گرفتہ
از یکس کنار برج مسکون تا کنار دیگر رسیدہ اند۔ و تمام عالم را در دام و جل خود
آوردہ اند۔ و ظاہر است کہ دُخان مثل ابر گاہے در پیش کالسکہ بخار و مرکب
بکریہ می باشد۔ و گاہے در پس ہوارہ ہمراہ او بود۔ و خوراک این ہر دو مرکب
سنگ است۔ یعنی زغال سنگی کہ در حدیث شریف خوراک خرد جال قرار دادہ شدہ
است۔ و این سواری ہا تعلقات اقوام عالم را از ستر تا سربدل ساختہ است۔

حالت مالی زمانہ بیج موعود

آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم حالت مالیت مردم حال را نیز بیان فرمودہ است۔
ابونعیم در صلیب از حدیث ابن ابی یان رضی اللہ عنہ روایت دارد کہ سید الثقلین یا امام الفقیین

علیہ الصلوٰۃ والسلام فرمودہ است۔ کہ از نشانیائے ظہور قیامت یکے این است
 کہ طلائے احمد و سیم بعض بکثرت مطلوب مردم باشد (حج الکرامہ) پس این نشان
 نیز نمایاں شدہ است کہ کثرت زر سرخ بحدے رسیدہ کہ در زمانہ پیشین بقدر عشر
 عشیر این ہم نبود۔ صد ہا معادن ذہب و فضہ نو دستیاب شدہ است۔ و بر آبر آوردن
 ہر نوع فلزات خاصہ بجهت استخراج زر و سیم آلات و ذرائع جدیدہ پیدا شدہ است
 کہ بذریعہ آں مقدار آں ہر دو فروزی یافتہ است۔ اگر صرف زر انگلستان یکجا گہ و گد
 شود۔ و زر تمام عالم را نیز پیش آں انبار کنند۔ زر انگلستان بدرجہ افزون بر آید
 و اثر نمایان آں بدیں طور در ذہن می آید۔ کہ فن تجارت دریں وقت بہ نہایت درجہ
 ارتقا رسیدہ است۔ و واسطہ خرید و فروخت دریں روز گاہ سیم و زر است۔ و
 در زمان گذشتہ ہمہ داد و ستد وسیع و شرا و پول سیاہ و خرمہرہ ہا بود۔ اکنون خرمہرہ
 را قیمتے نماندہ است۔ و در بعض ممالک پول سیاہ را ہم بہ پیشینے نمی خریدند۔ بلکہ آن
 نیز نمی برند۔ چنانچہ در انگلستان کہ کوچک ترین سکہ مروجہ آنجا سکہ یک آنہ است بس
 فروتر ازین برائے خرید و فروخت بیج سکہ نیست۔ تا در امریکہ سکہ کوچک ترین دو پیہ
 است۔ و اکثر داد و ستد در آں ممالک محض بواسطہ سکہ ٹائے طلاست ۔

دیگر حالت مالیہ این زمانہ را کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بیان فرمودہ این است
 کہ بوقت ظہور مسیح موعود رسم ربا خواری در نہایت ترقی باشد۔ و بی را وایتی است
 از حضرت علی کرم اللہ وجہہ کہ از جملہ نشانیائے قرب قیامت یکے این است کہ در اوق
 ربا خواری بکثرت باشد۔ پس این ہم واقع شدہ است۔ کہ رسم ربا خواری آنقدر شیوع
 یافتہ است کہ بقدر ہزار م حصہ آں بلکہ صد ہزار م حصہ آں در ازمنہ سابقہ موجود

بنود ہر انواع واقسام تجارت بوجود رہا جاری است۔ چنانچہ اکثر مردم را اعتقاد
 است کہ اگر رہا را از میان بردارند۔ اجرائے کار تجارت ناممکن گردد۔ بیک
 بہ آن کثرت و وفرت برپا شدہ است کہ صدے و حسابے ندارد۔ سلاطین و زمین
 و حکام و اُمراء و تجار و صنّاعان و حرفہ کاران و فلاحاں الغرض قاطبۃً جمیع طبقات
 الناس سود میبہند۔ و می ستانند۔ سودائے ہر کار بر سود مبنی است۔ بلکہ مٹیوال
 گفت۔ کہ ایں زمانہ است کہ وریں وقت ہر یک عہد موثق کردہ است کہ از سرمایہ
 دیگران کار خود را روادہد۔ و سرمایہ خود را برائے روئے کار بادیگراں حوالہ کند
 اگر تجارت یک کردہ سرمایہ باشد۔ اداں میاں شاید کہ چند ہزار روپیہ از آلائش سود
 پاک باشد۔ ورنہ ہمہ سرمایہ در ورطہ سود چرخ می زند۔ و بیج شرکت تجارت نیست
 کہ قیام ادب سود نباشد ❖

آں مسلمانان کہ ایشان را حکم محکم از جانب خدا آئندہ بود۔ کہ اگر شما از رہا خواری
 باز نیائید۔ فاخذوا بحرب من اللہ ورسولہ۔ یعنی پس برائے جنگ کردن با خدا
 و رسول او آمادہ باشید۔ بحال حال ایشان پریں منوال است۔ کہ اکثرے از
 ایشان رہا را منافع نام نہادہ داد و ستد می کنند۔ و بعضے اقرار بحج و قصور خود
 کردہ بواسطہ آن معاملہ می نمایند۔ و بعض علماء ایں زمانہ بہ توجہات حیرت افزا
 فتاویٰ جواز رہائے بنک انگاشته اند۔ و بہ ایں فتویٰ کہ در ممالک کفار رہا گرفتن
 جائز است۔ از جملہ اقسام رہا بر رفع حرمت کردہ اند۔ و بعد از شریعت آخرین تکب
 احداث شریعت جدیدہ گشتہ اند۔

از حالات مذکورہ بالا واضح میگردد کہ جملہ ملیات بلائے رہائے ہیمنت زوائے

دریں زمانہ آل قدر صاحب است۔ کہ بغیر از فضل خدا هیچکس را ازال محفوظ ماندن ممکن نیست *

و نشانے دیگر که سرور کائنات علیه افضل الصلوة و اکمل التحیات ارشاد فرموده این است۔ کہ در آن اوقات صلیب پرستان ملت نصاریٰ افتدیا۔ و دیگران فقرا باشند۔ ترمذی از نواس بن سمعان روایت میکند۔ کہ مخیر صادق علیه الصلوة و السلام فرموده است۔ دجال با مردم صدا دهد۔ کہ بمن بگریزید۔ پس هر که انکار کند مال و منالش در تصرف دجال آید۔ و هر که بسوئے وے بگریزد بالدار شود۔ دجال بر آن مردم از آسمان باران را فرود آورد و در دیندنی ما را از زمین برویاند۔ پس این حالت اکنون مشهود است۔ کہ نصاریٰ روز و شب در مال و دولت ترقی میکنند۔ و مخالفان ایشان یومافو ما تنگ دست میگروند۔ و از صد سال همین صورت رونما است۔

حالتِ سیاسیہ

آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم صورتِ حالاتِ سیاسیہ زمانہ سیرج موعود را ہم ہرید است است۔ کہ بمجرب و دیدن آل حدیث شریف حالتِ سیاسیہ این روزگار خود بخود بچوہیہ وقت نظر پیش چشم مرقم میگردد۔ و تغیرات مختلفہ سیاسیہ کہ در زمان حضرت سیرج موعود پیدا گشتن ناگزیر است۔ بعضی ازال ہا این است۔

اول۔ ابونعیم در جلیہ از حدیث بن الیمان آورده است کہ سید ولد آدم رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم فرموده است۔ کہ از نشانہای قیامت یکے این است۔ کہ در آن وقت چند اں مصائب بر مسلمانان فرود آید کہ ایشان مثل قوم یہود گردند۔

مراد از ازل این است - که در آن وقت حکومت از دست مسلمانان بدر رود - و اقتدار ایشان نماند - و مثل قوم یهود مدار زندگی ایشان بر رحم دیگران باشد پس این علامت نیز واقع شده است - ذوق اسلامی محو شده است - و نشان قلیل از حکومتشان باقی است - و قتی بود - که در کائنات عالم ما هیچ علم اسلام در روئے هوا بر آسمان می درخشید - و احوال حالتی است که مسلمانان را مانع و مانع میسر نیست - و حکومتهائے شان در قیام خود محتاج اعانت سلطنت مسیحیه هستند - انالله و انا الیه راجعون -

و تفسیر دیگر متعلق امور سیاسیة زمانه سیح موعود که دشوران و دشور فرعیست سید المرسلین علیه الصلوٰة والسلام بیان فرموده این است که شام و عراق و مصر از دست مسلمانان بدر رود - و حالت عرب بجانب حالت طوائف الملوک کی باز رجوع نماید - چنانکه در مسلم از ابوهریره رضی عنہ میست - که آنحضرت صلی الله فرموده است که عراق در هم و غله خود را در یغ و شام و یمن و غله خود را و مصر غله خود را باز دارد و شما همچنان در حالت خود باشید - که پیش ازین پوده اید - یعنی در سرزمین عرب مثل ایام جاہلیت باز حالت طوائف الملوک پدید آید - پس این نشان نیز همچو روز روشن نظر بینندگان آشکارا شده است - که عراق و شام و مصر از قبضه سلاطین عثمانیه بیرون رفته است - و از خراج عراق و شام و مصر به خزانه سلطنت عثمانی نه در هم میرسد نه دینار و نه غله - و عرب باز در حالت طوائف الملوک افتاده است اگر چه اندرون سرزمین حجاز حکومت شریف مکہ قائم شده است - مگر تا حال بوجه کثرت اعدا و قلّت مال حکومت او محفوظ نیست - و دیگر هر حصه اطراف عربستان

یک خود سرانہ امارت جدا گانہ مہدارو۔ و حکومت ہائے آنجا از جملہ حکومت ہائے
مستندہ نیست ❖

و تفسیرے دیگر متعلق سیاسیات آل زمانہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از زبان
معجز بیان خود آنچنین فرمودہ کہ یا جوج و ماجوج را آن قدر قوت و شوکت حاصل آید
کہ اقوام دیگر را با ایشان اصلاً تاب مقابله و مقاتلہ نماند۔ چنانچہ مسلم و ترندی از
نواس بن سمان آورده اند۔ کہ خدا مے تعالیٰ مسیح موعود را وحی فرماید کہ حرز عبادی
الی الطور فانی قد انزلت عباداً لی لا یدلن لاحد لقتالہم۔ قال و یبعث
اللہ یا جوج و ماجوج۔ پس این نشان ہم واقع شدہ است۔ یا جوج و ماجوج پدید
آمدہ است۔ و ہیکس را طاقت مقاومت شان نیست۔ و یا جوج و ماجوج
حکومت روس و انگلستان است۔ چنانچہ در عہد عتیق بائبل است۔ (المعراج
بادشاہان روس و ثوباسک و ماجوج کہ در جزائر بہ امن حکم می رانید) این ہر دو
قوم مع حلیفان خود بہ عروج تمام رسیدہ اند۔ و عروج شان چنانکہ از حدیث ثابت
است۔ بعد نزول مسیح موعود مقدر بود۔ پس عروج ایشان بذات خود ہم دلائل
واضح می دارد۔ براینکہ مسیح موعود نازل شدہ است ❖

و تفسیرے دیگر کہ متعلق حالت سیاسیہ این زمانہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بیان
فرمودہ است۔ این است کہ طاقت مزدوران آل زمانہ یقوت ہرچہ تمام تر ظہور کند
چنانکہ ابونعیم در حلیہ از حدیث ابن ابیہان نقل کردہ است۔ کہ از نشانہائے اشراط
الساعۃ یکے این است۔ کہ در آن وقت پابہندگان و عریانان بعبودہ سلطنت بر
و مراد از برہندگان برہندگان نسبتی اند کہ غربا بر بہت اُمرار بوجہ قلت ملائین ہنہ

خیال کرده میشوند پس این علامت نیز سمت وقوع یافت است. و حکومت غریبار
 بار تقاضای حکومت نیابتی دوش بدوش در تزار است. و طائفه غریبار امور مملکت
 چندال دخیل یافته اند که به پادشاهی رسیده اند. و پیش طاقت این طائفه دل پادشاهان
 از هیبت می لرزد. و هر قومی خواه بر چند قدرت عظیم هم داشته باشد باز هم
 قیام خود را بغیر مصاحت با منورال در معرض خطر می بیند. و در بعض دیار آن ملک
 کلیه حکومت در دست این طائفه است. چنانچه در روس و در سوئیس و لیندو
 و بعض حصص آسترلیا قوت و طاقت این طائفه روز بروز در افزونی است.
 آنحضرت صلی الله علیه و سلم یک خصوصیت سیاسیة زمانه مسیح موعود را بدین طور
 بیان فرموده است. که در آن هنگام حکام و دولاة بسیار شوند. چنانچه حذیفه بن
 الیمان روایت کرده است. که سرور دو جهان صلی الله علیه و سلم فرموده است که
 از علامات قیامت یکمی این است. که در آن ایام شرط بسیار باشد (علیه ابو نعیم)
 و شرط مدد گاران و نایبان حکام و دولاة را میگویند. چرا که پیشتر ازین نظام حکومت چنان
 می بود که در دوسه دانیان محتاج باینقدر مدد گاران نمی بودند. بلکه در هر پرگنه یک دو
 حاکم کافی دانسته می شد تا درین زمانه نظام سلطنت آنچنان تغییر پذیرفته است. و
 شعبه های ذمه داری حکومت این قدر افزوده است که بنسبت سابق صد یا چند
 زیاده احتیاج به افسران مدو گاری افتد. صیغه های پرتیس صحت عامه. تسجیلات
 تعمیر عامه. بوسطه. ریل. طلخرف. انبار. نگارانی مختدرات و مسکرات و معاینه و
 نگارانی ذخیر ذلک چندان وسعت گرفته است. که پیش ازین به این وسعت و کثرت نبود
 ازین جهت حکومت را ناگزیر است که با هر دایم عمده و فعله و سبغ و کثیر معین نماید تا او

امور سلطنت ہرج و مرج واقع نہ کر دوں

تغیر سے دیگر کہ در امور سیاسیہ زمانہ مسیح موعود واقع گردد۔ و بارہ آل آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم بدین گونہ ارشاد فرمودہ است کہ در اہل چین حدود شرعیہ موقوف گردد
چنانچہ دلیلی از حضرت علی رضی اللہ عنہ روایت کردہ است کہ از نشانہائے زمانہ
آخرین یکے ترک انفاذ حدود است (حج الکرامہ) پس ایں ہم واقع شدہ است۔
الاما شاء اللہ۔ و حکومت ترک و عرب و مصر و ایران و مراکش بلکہ خود در ممالک
محروسہ آل جم جاہ نیز بجهت انی حد رجم و برائے سارق حد قطعید جاری نیست۔
بعض حکومتاے اسلام بذریعہ معاہدات بدیگر اہل دول از تعزیرات شرعیہ بازداشتہ
شدہ اند۔ ایں علامت است بچنان واضح و لائح است کہ در ازمنہ اقتدار اسلام هیچ کس
تصور ایں امر ہم ہرگز نہی توانست کرد۔ کہ روزے احکام اسلام را انجمنیں پس پشت
انداختہ آید۔ و دول اسلامیہ اگر خواہند۔ باز ہم حدود اسلامیہ را نافذ نہی توانند کرد۔

علاوہ از بیان ایں علامتہا کہ بازندگی مذہبی یا اخلاقی یا علمی یا جسمانی یا سیاسی
یا نسلی یا تمدنی بنی ذریع انسان تعلق دارد۔ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از علامات
زمانہ مسیح موعود آل علامتہا را نیز ظاہر ساختہ است۔ کہ با تغیرات مکانی تعلق میدارد
مثلاً آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم حالات ارضیہ و سماویہ آں زمان را ہم بیان فرمودہ است
بعضہ از اہنادر اینجا نقل میکنم

تغیرات ارضیہ

عذیفہ بن الیمان نسبت حالت اندرونی زمین متعلق اشرط الساعۃ از آنحضرت

صلی اللہ علیہ وسلم روایت کرده است کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم خیلے علامات قیامت را بیان فرموده گفت است کہ ہر گاہ ایں نشانہا بوقوع برسد پس منتظر ظهور بعض بلاہا باید بود۔ یکے ازال خسف است۔ و خسف چنانکہ از علم طبعیات ثابت است بہ سبب زلزله شدیدہ پدید میگردد۔ پس مراد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از بیان خسف بیان زلازل است۔ و ایں تغییر اندر دنی طبقات ارضیہ نیز کہ بہ سبب اں زلازل بکثرت پیدامی شود۔ ظهور پذیر شدہ است۔ و در عرصہ بست سال گذشتہ اں قدر زمین لرزہا پدید آمدہ است۔ کہ در مدت سہ صد سال قبل ازیں ہم نبودہ است و آنقدر اموات دریں سنوات واقع شدہ کہ در چند صد سال ماقبل ہم واقع نشدہ بود۔

علاماتِ سماویہ

علاوہ از تغییرات ارضیہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بعضی از تغییرات فلکیہ زمانہ مسیح موعود را ہم بیان فرمودہ۔ مثلاً اینکه در اں اوان در ماہ رمضان آفتاب بزرگسوت و ماہتاب بزرگسوت بصورت خاص درآید۔ و نسبت ایں نشان اں قدر تاکید کردہ کہ ازاں باز کہ آسمان و زمین پیدا شدہ ایں ہر دو علامت در تصدیق مسیح پیغمبر کے یا رسول کے ظاہر نگشتہ است۔ کما قال ان لمہدینا ایتین لہم تکنونا منذ خلق السموات والارض یخسف القمر لا و ل لیلۃ من رمضان و تنکسف الشمس فی النصف منہ و لہم تکنونا منذ خلق اللہ السموات والارض (دارقطنی صفحہ ۱۸۸) یعنی از حضرت اہم باقر محمد بن علی بن زین العابدین رضی اللہ عنہ و عنہم روایت است کہ برائے

تصدیق مہدیؑ مادونشان است۔ واین ہر دو نشان از ابتداء آفرینش زمین و آسمان پدید نیامده۔ یکے اینکہ ماہ را در شبِ اول ماہ رمضان خسوف واقع شود و دوم اینکہ آفتاب را در شبِ میانیہ رمضان کسوف گیرد۔ واین ہر دو از ابتدا آفرینش آسمان و زمین واقع نشدہ :

این نشان فی حد ذاتہ خصوصیات بسیار در خود میدارد یکے این کہ این نشان بغیر مہدیؑ از بدو خلق عالم الی یومنا ہذا برائے هیچ مدعی ظاہر نشدہ۔ دوم۔ اینکہ بریں حدیث کتب اہل السنۃ و الجماعت و کتب مذہب امامیہ ہر دو اتفاق دارند پس این حدیث از شبہ تدلیس بالبداهت مبرا است۔ و خصوصیت سوم درین نشان این است کہ آن علامات خاص کہ دریں پیشخبری بیان شدہ است۔ در کتب انبیاء و سابقین علیہ السلام نسبت آمدن مسیح مرقوم است۔ چنانچہ در انجیل متی است :-
 و للوقت بعد ضیق تلك الايام تظلم الشمس والقمر لا يعطى ضوءه۔
 یعنی در آن وقت آفتاب تاریک خواهد گشت۔ و ماہ نور خود را نخواہد بخشید (متی باب ۲۴ آیت ۲۹) مطلبش بہ الفاظ دیگر این است۔ کہ در آن وقت آفتاب و ماہ تاب را کسوف و خسوف پیش آید :

ہر چند ما آن پیش خبری ما را بقلم می آریم۔ کہ اکثر آن در احادیث است۔ اما در اینجا ذکر این امر ہم بے موقع نیست۔ کہ در قرآن مجید نیز خداے تعالیٰ کسوف و خسوف را علامت عظیم برائے قرب قیامت قرار داده است۔ در سورہ قیامت مینفرماید۔ یسئل ایان یوم القیامہ۔ فاذا برق البصر وخسف القمر وجمع الشمس والقمر یعنی منکر قیامت می پرسد کہ برائے قیامت کدام وقت مقرر است

ما علامت آن را شرح میدہیم کہ قیامت وقتے برپا شود کہ چشم انسان خیره گردد۔
 یعنی چنان قسم جو او شظاہر شوند کہ مردم متحیر مانند و قرص قمر تیرہ گروہ و باز ہفت
 ماہ راجع کردہ آید۔ یعنی چنانکہ قمر را حالت خسوف پیش آید۔ آفتاب را نیز حالت کسوف
 روی نماید۔ پس از آنجا کہ بعثت مسیح موعود از نشانات قرب قیامت است بناء
 علیہ از مصحف مجید تا مید حدیث مذکور ظاہر است ۔

الغرض این پیش خبری چنان کہ در صدر مذکور شد اہمیتہ خاص دارد۔ و
 درین زمانہ کہ ما ایم۔ در سالہ ہجری مطابق ۱۲۹۶ء این نشان عظیم الشان بالفاظ
 و مفہوم خود کہ در حدیث شریف وارد است۔ در ماہ رمضان المبارک در اول
 شب از شب ثانی مقررہ خسوف یعنی در شب سیزدہم قمر منکسف شد۔ و پچہنیں در روز
 میانہ روز ہائے معینہ کسوف یعنی روز بیست و ہشتم جرم شمس منکسف گردید۔ و این نشان
 و رحمت آن شخص فرخ مہد واقع شد۔ کہ بحکم خدا دعویٰ مہدویت کردہ بود۔ پس برائے
 ہر یک از مسلمانان از دو طریق یک طریق راگزیدن ناگزیر است۔ یا بر پیش خبری
 رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ایمان آورد۔ و آن بیان الہی کہ در سہ ذکر یافتہ است
 کہ این نشان کہ در روزگار بعثت او در شب سیزدہم ماہ رمضان قمر را۔ در روز بیست
 ہشتم از ہماں ماہ رمضان شمس را خسوف و کسوف واقع شود برائے یکایک بجز از
 مہدی قرار دہہ نشدہ۔ و قرآن کریم و صحف انبیاء ہم مؤید آن است (تصدیق کند
 و آن مدعی مہدویت را کہ خدا ئے تعالیٰ این نشان را بعد دعویٰ مہدویت او ظاہر کرد
 است۔ بدل و جان قبول کند۔ و یا خدا را در رسول اورا بگذارد۔ و بگوید کہ اس
 نشان کہ برائے مہدی بیان کردہ شدہ است۔ در حقیقت ہیچ نشان نیست زیرا کہ

از اثبات صداقت دعوی مدعی خلاف عقل است ❖

بعض مردم اعتراض میکنند که درین پیش خبری این خبر داده شده است که
 قمر را در شب اول خسوف واقع شود و شمس را در نیمه ماه کسوف گیرد و اما آن خسوف
 و کسوفی که او را شما پیش میکنید او در شب سیزدهم و روز بیست و هشتم واقع شده
 لیکن این اعتراض به اندک تدبیر غلط و خلاف مضمون حدیث ثابت می شود
 این مقررین نمی بینند که آفتاب و ماهتاب را غیر از تاریخی که مقرره خاص آنها
 کسوف و خسوف پیش نمی آید و درین قاعده مستمره تا وقتیکه کائنات عالم زیور
 زبر نگرود و نظام دنیایه و بالانشود فرقی واقع شدن محال است و اما اگر آن معنی
 را صحیح تسلیم کرده شود که این مقررین گمان کرده اند آن علامت قیام قیامت می تواند
 شد نه علامت قرب قیامت و زمانه مهدی ❖

علاوه ازین این مردم لفظ "اول" و "نصف" را نمی بینند لیکن بجانب لفظ قمر نظر
 نمی اندازند که ماه شب اول را در زبان عربی هلال میگویند نه قمر نام قمر از شب
 چهارم بر و اطلاق می یابد چنانچه در اقرب الموار است :- وهو قمر بعد ثلاث
 لیالی الى اخر الشهر اما قبل ذلك فهو هلال یعنی ماه را بعد از شب سوم قمر
 گویند تا آخر ماه اما تا سه شب بنام هلال موسوم است پس با وجودیکه در حدیث لفظ
 قمر است و با وجود این قانون قدرت که ماه را در شب سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم
 خسوف می افتند در روز غره از لفظ "اول" شب اول از ماه مراد داشتن و شب
 اول از شما می خسوف نه فهمیدن سراسر خلاف عقل و انصاف است و غرض دعا
 او جز ازین که کلام خدا و کلام رسول دروغ گردد و مردم بر کیمیا از آسمان آمده

است۔ ایمان بنیاز نہر دیگر مسیح بہ نظر نمی آید ۞
 الحاصل این نشاںها آن است کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم برائے زمانہ مسیح موعود
 قرار داده است۔ و ہر چند بعض ازینہا از اں قبیل است کہ بر مسیح موعود و بر زمانہ او
 شہادت و علامت است۔ لیکن فی الحقیقت غرض آل سرور دو جہان از بیان
 این نشاںها این است کہ حالات زمانہ مسیح موعود بحیثیت مجموعی بہ پنجے پیش مردم
 واضح و واضح گردد۔ کہ مسیح کسے را اصلاً گنجایش شکے و شبہتے نہاند ۞
 دریں امر شکے نیست کہ طاعون در زمانہ پیشین نیز انتشار یافتہ است۔ و
 زلزله ہا نیز آندہ است۔ قمار نیز بکثرت بود۔ و اخلاق مردم در زمانہ گذشتہ اکثر متغیر
 می شد۔ و نصاریٰ را نیز قبل ازین ہم در زمانے در یک حصہ معتد بہ عالم اقتدار مبین
 بودہ است۔ مگر سوال این است کہ گاہے ایں ہمہ حالات کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ
 وسلم در بارہ زمانہ مسیح موعود بیان فرمودہ است۔ در یک وقت جمع شدہ است
 یا جمع شدن ایںہا در زمانے دیگر امکان میدارد؟ جواب ایں سوال غیر ازین نیست
 کہ نہ ہرگز نہ۔ اگر شخصے را کہ از حالات ایں زمانہ آگاہ نہ باشد۔ اول از اخبار آنحضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم آگاہ کردہ آید۔ و بعد از اں در دست او مجموعہ تواریخ عالم داده
 شود۔ کہ ایں را من اولہ الی آخرہ بغور مطالعہ کردہ بیان نماید۔ کہ مسیح موعود در کدام
 زمانہ ظاہر شدہ است۔ پس آل شخص از زمان آدم علیہ السلام تا آغاز زمانہ حال
 قطعاً مسیح زمانہ را از زمانہ مسیح موعود قرار نہد۔ لیکن چون بر حالات ایں زمانہ کہ بہ سیرا
 می رود۔ نگاہ اندازد۔ بے اختیار ایں حرف بر زبان او جاری شود۔ کہ اگر آنچہ
 خاتم النبیین صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است۔ راست است۔ پس لاریب ہمیں

زمانه لائق بعثت مسیح موعود است. زیرا که از یک طرف که توهمی مردم را نسبت
 امور دینی ملاحظه کند. و از طرف دیگر ترقی علوم دنیوی را بدرجه غایت رسیده
 مشاهده نماید سلطنت مسلمانان را از پایه اقتدار یکی افتاده یابد. و شوکت و مدت
 عیسویت را بعد از تنزل رونق ترقی و عروج معاینه کند. بلکه نصاری را بر سائر دول
 متصرف و مخالفان ایشان را در حالت سکنت ببیند و با وجود ترقی علوم طبیعی و طبیعت
 اگر نقشه بر بادی عمرات از امراض طاعون و انفلونزا که تباہ کننده عالم است.
 پیش نظر دارد. و نسبت یافتن این امراض به کرمهای ارضیه یابد. و باز مردم را
 در رسوم و بدعات مبتلا ببیند. و بر کال که بخار و مرکب دخانیه اطلاق پیدا کند و
 گرمی بازار بانکهای سود را ملاحظه کند. و زلزله را که بکثرت واقع شده معلوم
 کند. و خروج یاجوج و ماجوج را در اوج و عروج یابد. و بر کسوف و خسوف آفتابی
 ماهتاب در وقت خاص نظر برگمارد. و در ممالک کثرت و قوت زمره مزدوران
 و اهل حرفه را ببیند. لاریب هر هر صفحه و هر هر سطر تاریخ این زمانه و واقعات و سوانح
 این روزگار حاضره دامن دلش را می کشد. که همین زمانه زمانه مسیح موعود است
 و علیحدّه علیحدّه بر یکایک نظاره نظر ناکرده بلکه بر حیثیت مجموعی جمله نشانهها که در این زمان
 هویدا گشته اند. اگر غور نماید. البته دلش در سینه بر خود بطیبر و در دست و پایش
 لرزه در افتد. و نظر از مطالعه کتاب سوانح زمانه گرفته این حرف بر زبان خود
 براند. که کار غور و تفحص و تدبر و تفکر من بپایان رسیده است. زیاده از این جستجو
 فصول است. بیشک مسیح موعود درین زمانه نازل شده است. و اگر نازل نشده

سلامه درین مقام بیان نمودن آن اعتراض مناسب می نماید که مخالفان ما آنرا بر علم خود

است۔ باز گاہے نازل نخواهد شد ❖

دلیل سوم

نفس ناطقه

آفتاب آمد دلیل آفتاب

بعد از اثبات این مدعا که زمانه مستعدی مصلحی است۔ و به آواز بلند یک اصلاح نماینده حالات خود را صد امید بدر که ع۔ پس از آنکه من ناظم بجه کار خواهی آمده و پس از ثابت کردن پشهادت نبی صلی الله علیه وسلم که مصلح این زمانه پر آشوب و غیر از مسیح موعود و مهدی مسعود کسے دیگر نتواند بود۔ و نیز بعد از اثبات این امر که از انجا که بانی سلسله احمدیہ خاصہ بدعوی مسیح موعود و مهدی مسعود بودن قیام نموده است۔ پس دعوی را رد کردن گویا ابطال سنت الہی و توہین اقوال حضرت رسالت پناہی صلی الله علیه وسلم است۔ حالا آن دلائل و براہین را پیش می کشم۔ کہ بدال ثابت و مستحق

بقیہ حاشیہ ۱۔ یک اعتراض قوی تصور میکنند۔ و ہر ہذا کہ قبل از بحث مسیح موعود خبر خروج دجال در احادیث وارد است۔ اما دجال ہنوز خروج نہ کرده است۔ لہذا مسیح موعود نیز نازل شدہ است ❖

اما اگر خبر خروج دجال بطور پیش خبری نمی بود۔ لامحالہ این اعتراض حقیقتی میرداشت لیکن ظاہر است کہ این خبر بطور یک پیش خبری واقع شدہ است۔ و در پیش خبری ما عادت اللہ تعالیٰ است کہ آہنہا (بہ استثنائے بعضی) ہمارہ تعبیر طلب می باشد۔ لہذا این پیش خبری نیز محتاج تعبیر است۔ بناءً علیہ اعتراضیکہ کردہ اندر پیش حقیقتی ندارد۔ یک مسلمان در سورہ یوسف آیہ والشمس والقمر رایتھم لی ساجدین۔ و در سورہ الصافات اتی الی فی المنام اتی از بک تلاوت کردہ و تعبیر این ہر دو را نمیدہ بازیم اگر در جستجوئے دجالے غریب الخلق

می گردد - که حضرت میرزا غلام احمد علیہ الصلوٰۃ والسلام در دعوی خود راست باز و
از بارگاه وصیت باموریت و رسالت ممتاز و سرفراز بودند - و پیشتر از جمله دلائل
دلیل نفس ناطقه را بیان می کنم .

و مراد من از نفس ناطقه اینجا آن نیست که یک اصطلاح کتب علوم فلسفیه است
بلکه مراد من از نفس ناطقه آن نفس است که حق تعالی در قرآن کریم دلیل صادق بودن
آن خود آنرا قرار داده است - چنانچه فرموده است :- وَاذَاتِلَىٰ عَلَيْهِمُ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٌ
قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا إِنَّتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَذَا اَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي اَنْ
اَبْدِلْهُ مِنْ تِلْكَ الْقُرْآنِ اِنْ اَتَّبَعُ اِلَّا مَا يُوْحٰى اِلَيَّ اِنِّي اَخَافُ اَنْ عَصِيْتُ رَبِّي عَذَابُ
يَوْمٍ عَظِيمٍ - قُلْ لَوْ شَاءَ اللّٰهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا اَدْرَاكُمْ بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا
مِّنْ قَبْلِهِ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ (سوره یونس) ترجمه - هرگاه خوانده میشود - برایشان آیات
احکام میگویند منکران لقاء ما که باید که بیاری قرآن را بخوانی - یا آنچه در قرآن
اعتراض است آنرا بدل کن - بگو هرگز مرا لائق نیست که از نفس خود تبدیل کنم قرآن را

یقیناً حاشیه - باشد - دایره برمال او افسوس که مردمان را فهمیدن خبر دجال احادیث دیگر و
سنت الله را از دست می دهند - هرگاه از احادیث صحیح ثابت است که پیش از آمدن یحیی موعود
دجال خروج نماید - و این نیز ثابت است که در آن حین بر روی زمین غلبه نصاری سجد کمال خود
برسد پس غیر از این نتیجه نمی بر آید - که مراد از دجال وجود نصاری است - زیرا که اگر وجود نصاری
غیر از وجود دجال است - پس درین صورت در یک وقت غلبه دجال و غلبه نصاری چگونه صورت
می پذیرد - لهذا غلبه هر دو در زمان واحد بر اهل بصیرت آشکارا می سازد - که فی الحقیقت این هر
نام برائے شخصی واحد است - نصاری و دجال است و دجال نصاری - و از امری دیگر نیز ثابت
می شود - که فتنه نصاری همان فتنه دجال است - زیرا که آنحضرت صلی الله علیه وسلم بجهت محفوظ ماندن
از فتنه دجال و دجال فتنه را تلاوت کردن امر کرده است - چنانچه فرموده ضمن ادراکه

من محض پیروی می کنم۔ آں چیزے را کہ بر من نازل شدہ است۔ وہی ترسم کہ اگر
نافرمانی کنم۔ بعباد روز بزرگ مبتلا گردم۔ بگو اگر خدا تعالیٰ میجو است۔ من ایں
قرآن را بر شما میخواندم و نہ آگاہ میکردم شمار را بہ آں تحقیق پیش از ایں یک عمر
در میان شما گذرانیدہ ام۔ آیا در ایں امر تفکر کردہ نمی فہمید۔ کہ مثل من یک انسانے
ابد ادر و نہ نگوید۔ بلکہ لا ینقطع حرف راست از زبان خودی بر آورد ؟

ایں یک دلیلے است بتین کہ قرآن کہیم بر صداقت رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم
بیان فرمودہ است۔ و ایں دلیل برائے صداقت ہر مدعی یک سندے است قوی
آفتاب آمد دلیل آفتاب۔ و همچنین خود نفس ہر صادقے دلیل صدق اوست۔
کہ بیانگ بلند ہر موافق و مخالف و دوست و دشمن و واقف و ناواقف و خوش و بیگانہ
و ہر بار و اختیار را مخاطب کردہ میگورید۔ کہ خود مرا بہ بینید۔ و پیش از انکہ تخطیب من
کنید۔ تا مل کنید۔ کہ آیا شما مردم می توانید۔ کہ مراد و نگو قرار دہید ؟

بقیہ حاشیہ :- منکم ذلیقراً علیہ فواتح سورۃ الکہف فانہا جوار کرم من
فلننتہ۔ و در ابتدا ئے سورہ کہف رد عقاید نصاریٰ است۔ چنانچہ آں آیہ این است۔
وینذ الذین قالوا اتخذ اللہ ولداً۔ در ایں آیہ خدا تعالیٰ میفرماید۔ کہ خدا ایں کتاب را
برائے آں نازل کردہ تاکہ بذریعہ آں کسانے را برساند۔ کہ ایں عقیدہ سیدارند کہ خدا تعالیٰ
فرزند گرفتہ است۔ انما ثابت شد۔ کہ فتنہ و جال غیر از فتنہ نصاریٰ نیست۔ زیرا کہ علاج مرض
بر تشخیص موقوف است۔ اگر فتنہ و جال از فتنہ نصاریٰ جدا بود۔ ہرگز آنحضرت صلعم برائے
مخوفانند از فتنہ و جال تلاوت آں آیات کریمہ را کہ در اں ذکر و جال مطلق نیست۔ بلکہ
در اں رد عقاید نصاریٰ است۔ ارشاد نمیفرمود۔ پس تلقین آنحضرت صلعم برائے دفع فتنہ و جال
ہر ایں آیات واضح میکند۔ کہ پیش آنحضرت صلعم روحنا فداہ و جال ہمیں زمرہ اشاعت کنندگان
کیش عیسویت است ۔

ایا مرا کاذب قرار داده آن همه فرائع که شما بآنها حقیقت اشیاء را میدانید باز دست شما بدر نمی روند؟ و آیا مرا مقتری قرار داده بر روی شما آن همه ابواب که از آن داخل شده باشد مقصود هم آشوش می شوید - مسدود نشوند - همه اشیائے دنیا بیک سلسله منتظمه وابستگی بخوابد - و هر چیز به راجع و مرآت و معارج تعلق میدارد - نه نیکو بها را بے تعلق به راجع و میانی کما لے حاصل آید - و نه بدی را بغیر گذشتن از منازل و میانی به انتهای خود برسد - باز چگونه صورت اسکان میدارد که هر دونه که روگ خود به مغرب کرده تگ و پوئے کند - ناگاه خود را در انصائے مشرق بیابد - و هر تازه که بجانب جنوب بتازد - ناگاه بنقطه شمالی برسد - من تمام عمر خود در میان شما بسر کرده ام - که چک بودم بزرگ گردیدم - من در چشم شما از طفلی بجوانی و از جوانی به پیرانه سالی رسیدم - واقفان حالات جلوت من در میان شما موجود اند

بقیه هاشیم :- در نفس الامر مردم را در فهمیدن حقیقت دجال منالطه سخت پیش آمده است که آنرا فرستاده افراد انسانی ندیده اند - حالانکه مراد از دجال شخص واحد نیست - چنانچه در کتب العروس است - اومن الدجاله بالفتنة یبدل للرفقة العظيمة تغفل الارض بکثرة اهلها و قیل هی الرفقة تفضل المناخ للقبائل - و در اقرب العوار است - الدجال الرفقة العظيمة - یعنی دجال جماعته عظیمه را میگویند که زمین را بخرشت ابل خود چوشد - و گفته شده است که دجال آن جماعت را نیز گویند که اسباب تجارت را با خود بر دارد - و صواب صراح نوشته است - دجال مثل دجاله گروه بزرگ را میگویند - و ظاهر است که حسب لغت این تعریف بر مبنای کنندگان انجیل - احسن وجه صادق می آید - که ایشان علاوه از تجارت کتب مذہبیه خود دیگر اقسم هر قسم هم که موجب و محسوس مردم باشد - بفرض کامیابی تبلیغ خود با خود میدارند - و تجارت ائمه گوناگون با کار و بار تبلیغ مذہب خود می کنند -

و همچنین معنی دجال آموه نوشته است - یعنی کسی که طمع سازی کند - و از پادریان

دراز داران خلوت من نیز در شما هستند۔ پیچ کار و کمر دار من از شما پوشیده نیست۔ و
 پیچ سخن و گفتار من بر شما پنهان نیست۔ آیا در شما کسی هست کہ دعویٰ کند کہ من گاہ
 دروغ گفته ام یا بر احد سے جفا کئے کردہ ام۔ یا بہ کسیے فتنہ و فریب کردہ ام
 یا کسیے را یو دادہ ام۔ یا حق کسیے را زیر زدہ ام۔ یا طالب جاہی شدہ ام۔ یا
 برائے حاصل کردن حکومت و امارت گاہیے سعیے کردہ ام۔ شما در ہر میدان مرا
 آزمودہ اید۔ در ہر حال و قال من تنقید نمودہ اید۔ مگر ہموارہ قدم مرا بر جادۂ اعتدا
 استوار یافتید۔ و از ہر عیب و غش مرا پاک دیدید۔ حتی کہ از ہر دوست و ہر دشمن
 خطاب صادق و امین شنیدم۔ پس ایں حیثیت۔ کہ تا پگاہ دیروز راستی شعار و
 راست کار و از کذب و زور و دور بودم۔ و صدق بر قول و فعل من فخر و مہابت
 میکرد۔ و شما بر ہر گفتار و کار و کردار من اعتماد میکردید۔ مگر از صبح امروز دفعۃً
 واحدۃً بے پیچ و رنگے و دیر سے در سائر احوال و اقوال من انہیں تغیرے انقلابے

بقیۃ حاشیہ :- مذہب عیسوی کہ ام کس در دنیا زیادہ ملع ساز باشد۔ کہ بر یک انسان کہ
 بندہ خدا است۔ با اقوال سخیفہ و ادلہ و اہمیہ خود ملع خدائی میکنند۔ تا در نظر احمقان و اہلبان
 اور را بہ خدائی و انانیت دہند ۔

باقی ماند ایں امور کہ دجال امور باشد۔ و خرے داشتہ باشد خیلے دراز کہ بالائے سرش
 دخان مثل لکۂ ابر باشد۔ ایں ہمہ امور تعبیر طلب است۔

از یک چشم بودن او مراد کوری روحانی اوست۔ زیرا کہ جانب یمن در عالم رؤیا ہموار و
 دال برین و دین می باشد۔ و از امور الیمین الیمینی بودن دجال مراد ایں است کہ از یمین دین
 و روحانیت بکلی محروم و بے نصیب باشد۔ و فر دجال ہیں کا لکۂ بخار است کہ در مالک سجیہ
 نصاریٰ آنرا اختراع کردہ اند۔ رفتار او مشابہت تامہ بہ فر دجال میدارد۔ و بذریعہ آب و
 آتش قطع مسافت میکنند۔ و پیش او لکۂ ابر سے از دھان می باشد۔ و منادی کنندگان

پدید آمد۔ کہ بدتر از ہر بدترے۔ و گندہ تر از ہر گندہ ترے گشتم بیشتر ازین۔ گاہے بروم
 دروغ نہ بستہ بودم۔ و حالاً بیک بارگی بر خدا تعالیٰ افترا کردن گرفتہ۔ آیا در قانون قدرت
 الہی اینچنین مثالے یا نظیرے واقع شدہ است۔ اگر معاملہ من با شما بجهت یک
 دور و زخمی بود۔ البتہ این خیال گنجائش میداشت کہ من بہ تکلف خود را اینچنین و
 منوہ بودم۔ و اگر صحبت سالے یا دو سالے ہم می بود۔ باز ہم شامی توانستید گفت
 کہ من بجهت فریب اولن شما اینچنین رفتار را اختیار کرده ام۔ لیکن من از روز
 ولادت تا این زمان کہ دعویٰ مسیح موعود بودن کرده ام۔ عمر خود را در میان شما گذرانیدہ
 ام۔ عہد طفلی من بچشم خود دیدید۔ جوانی مرا مشاہدہ کردید۔ روز کہ ولادت من در شما
 گذشت۔ پس تا این مدت دید و عرصہ بعید چگونه کسے با تکلف خود را برای گوئہ توان
 داشت۔ در ایام طفولیت کہ انسان را هیچ خبرے از نیک و بد خود نمی باشد چگونہ
 تصنع بکار بردم۔ و در ایام جوانی چنانکہ افتد و دانی کہ ایام سستی و کامرانی باشد

بقیہ حاشیہ :- کیش نصاریٰ از ان فائدہ برگرفتہ در انحصارے علم رسیدہ اند
 الغرض این اعتراض کردن خیلے نامناسب است کہ این ہمہ تاویلات است۔ زیرا کہ از
 شہادت مخبر صادق علیہ الصلوٰۃ والسلام ثابت است کہ تمام پیش خبری ہا کہ نسبت دجال روایت
 شدہ است۔ ہمہ تاویل طلب است۔ چنانچہ در حدیث عبد اللہ بن عمر رضی اللہ عنہ آمدہ است
 کہ روزے رسول خدا صلعم برائے دیدن ابن صیاد کہ اخبار عجیبہ در حق او شنیدہ بود۔ تشریف برد
 و از سخنہائے کہ باوے در میان آمد۔ معلوم شد۔ کہ او را القائے شیطان است۔ حضرت
 عمر بہ جهت قتل اوتیخ بر کشید و بسو گند یاد کرد۔ کہ دجال ہین است۔ و بر قتل نمودن او آمادہ
 شد۔ مگر آل رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم حضرت عمر را از قتل او باز داشت و فرمود اگر این
 دجال نیست۔ قتل او جائز نیست۔ و اگر دجال است۔ پس قتل او بر درست مسیح موعود مقدس است
 لے عمر تو اورا نہیوانی کشت (مشکوٰۃ قصہ ابن صیاد) ازین حدیث مستفاد می شود کہ ہر قدر

چگونہ جذبات نفسانی را منبسط نموده حالات خود را از نظر باطنیان داشتند و انستم۔
 آخر خدا را اندکے غور فرمایند کہ انجین فریب از عہد ہمدلی اللہ از گجا و از
 کد ام در وقوع آمدن ہشتم سر دیدہ اید۔ یا بگوش ہوش شنیدہ اید۔ و اگر بعد غور
 و افروغی متکاثر روزگار حیات مرا بے عیب و بے لوث بلکہ از سرتاپا مجموعہ
 نیکوئی ہا و تمثال صداقت ہا و مرقع خوبی ہا یافتہ اید۔ پس آفتاب را دیدہ دم از
 شب تاریک مزینید و در کمال روشنی شکایت از خلعت نکنید۔ شما را علاوہ از
 نفس و ذات و وجود من بجانب کد ام دلیل احتیاج است۔ آفتاب آمد دلیل آفتاب
 پیش ضیائے آفتاب حالات من ضرورت کد ام دیلے دیگر است۔ و بعد از
 راہ و روش گذشتہ من حاجت بکد ام حجت باقی مانده است۔ نفس من خود بر من
 شہادت صداقت میدہد۔ و روزگار حیات من بر سر من خود تاج راستی می
 نہد۔ ہر کد ام از میان شما اگر اندکے در گریبان خود سر فرو بردہ تامل کند۔

بقیہ حاشیہ :- احادیث کہ متعلق و جال آمدہ است۔ ہمہ تعبیہ طلب است۔ حتی کہ بعض
 شرح احادیث نگاشته اند۔ کہ حال و حال بر سرور عالم نیز بہم مانده است۔ زیر کہ درین باب
 مسیح و حی نازل نشدہ است (کذا فی مظاہر حق۔ ترجمہ مشکوٰۃ۔ جلد چہارم صفحہ ۳۷۰) و ظاہر
 است۔ کہ چون حضرت عمر ابن عبیدہ را و جال قرار دادہ سو گند خورد۔ و آنحضرت صلعم اورا
 ازین سخن باز نہ داشت۔ حالانکہ خود سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم نشان و جال ایں قرار دادہ
 بود۔ کہ بر پیشانی او لفظ ک۔ و ن۔ و ر۔ نوشتہ باشد۔ چنانچہ ازین حدیث ظاہر است۔ عن انس
 قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ما من نبی الا و قد اندر امنۃ الا عور
 الا کذا اب الا انہ اعور دان ربکم لیس باعور ملکوت بین عینیہ ک۔ ن۔ ر۔
 متفق علیہ۔ و نیز اینکہ یکہ چشم باشد (ترمذی از انس) و ایضا در مدینہ داخل شکر دو (ترمذی
 عن ابی سعید) مگر ابن عبیدہ ازین ہیئت علامت یکہ ہم با خود نمیداشت۔ نہ اعور عین الیمینی بود۔

دل و دماغش دریں بارہ شہادت دہد کہ لاریب راستی بطفیل این شخص قائم است۔ و
قیام این شخص از راستی است۔ راستی بریں فخر دارد۔ داین راستی۔ داین مدعی بیگمان
بر جہت اثبات صداقت محتاج چیزے دیگر نیست۔ آفتاب خود دلیل وجود آفتاب کافی
است ❖

ہمین است آن دلیل کہ دل ابو بکر صدیق را بسبل ساخت۔ دہمین است آل برہم
کہ ہموارہ مردم صداقت پسند را بتاثر خود مشغول خواہد کرد ❖
زرقانی می نویسد۔ کہ چون آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مبعوث شد۔ ابو بکر در آن
حین در خانہ آشنائے مہمان بود۔ از کینزے کہ او را آزاد کردہ بود۔ این حرف شنید
کہ زوجہ یار شاماذیکہ رخ میگوید۔ کہ شوہر من مثل موسیٰ خلعت نبوت یافتہ است۔

بقیہ حاشیہ :- و نہ در میان ہر دو چشمش ک۔ ف۔ ر۔ مکتوب بود۔ این نشان را بر پیشانی او دیگر
مسلمانان در کما خود آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہم ندیدند۔ وہم او در مدینہ سکونت میداشت۔ اگر ہم
علامات کہ نسبت جال دارد است۔ در شکل اصلی خود واقع شدنی بود۔ چرا رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم در بارہ
ابن صبا و تروڈ ظاہر نمود۔ و چرا سخن حضرت عمر را رد نفی نمود۔ و چرا گفت کہ آیا از من شنیدہ؟ کہ
دجال یک چشم باشد۔ و ابین ہر دو چشمش ک۔ ف۔ ر۔ مرقوم باشد۔ و در مدینہ داخل نشود۔ پس
رد نہ کردن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم روح فداہ سخن حضرت عمر را یکہ بر اس اظہار تروڈ نمودن
آیا ثابت نمی کند کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم روح فداہ جائز میداشتند۔ کہ در بارہ دجال
ہر چہ گفتہ شدہ است۔ آل سخن در ظاہر الفاظ خود واقع نہ گرد۔ بلکہ در صورت دیگر نمودار
شود۔ و ہر گاہ کہ خود جناب رسالتا بصلی اللہ علیہ وسلم ہمیش خبری ہائے متعلقہ دجال
را قابل تعبیر و تاویل دانستہ باشد۔ دیگر کیسہ را چہ رسد۔ کہ از واقعات روئے گردانیدہ
داین ظاہر الفاظ را گرفته ماند۔ و در معنی و مطلبش غور و تدبر نہ کند۔ ممتنع

اے عاشق صداقت! اس سخن را شنیدہ بے تابانہ بخدمتِ آن حضرت رسیدہ کیفیتِ واقعہ
را پرسید۔ فرمود بے من رسول خدا، ہستم۔ وحی الہی یافتہ ام۔ ابو بکرؓ بجز دشمنین
اس حرفِ ایمان آورد۔ ارشاد شد مَادْعُوۃِ اٰحَدًاۤ اِلٰی الْاِسْلَامِ اَلَا کَانَ عِنْدَہٗ
کِبُوۡةٌ وَّنَظَرٌ وَّتَرَدُّدٌ اَلَا مَا کَانَ مِنْ اَبٰی بَکْرٍ مَا عَکَّمْ عَنْہٗ حٰلِیْنَ ذَکَرْتَ لَہٗ۔
یعنی ہر کسے را کہ بسوئے اسلام دعوت کردہ ام۔ بالضرور در دل و سے درینے و
فکرے و ترددے پیدا شدہ است بجز ابو بکرؓ کہ چون اورا دعوت اسلام دادم
ہرگز در اسلام آوردن متردد نشد۔ بلکہ بے درنگ اسلام آورد۔
آخر آنچہ چیز بود؟ کہ دل ابو بکرؓ را بغیر از دیدن معجزہ یا نشانی بجا نبایان
جذب نمود۔ اے نفسِ ناطقہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بود۔ کہ ابو بکرؓ قبل از مشرف
بہ اسلام شدن جو ہر صداقتِ آنرا دیدہ بود۔

حضرت خدیجہ رضی و علی رضی و زید بن حارثہ باہیں دلیلِ ایمان آوردند۔ چنانچہ
صدیقہ کبریٰ خدیجہ رضی اللہ عنہا ایں دلیل را بوضاحت تمام در وجہ ایمان آورد
خود بیان نمودہ است۔ کہ چون جبریل امین در غار حرا بر مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم
آشکارا گرود۔ و اے جناب رسالتا کہ بہ خانہ مراجعت نمودہ اے ما جرا را با خدیجہ
فرمود کہ لقد خشیت علی نفسی (بخاری کتاب العلم بدر الوحی) یعنی مرا برائے
جان خود اندیشہ پیدا شدہ است۔ اے صدیقہ پاسخ عرض کرد۔ کلا واللہ لا
ینزعیک اللہ ابدًا اِنَّکَ لتصل الرحم وتحمل الکمل وتکسب المعدوم وتقری
الضیف وتعين علی نوائب الحق۔ یعنی اے محمد صلی اللہ علیہ وسلم برائے جان خود
ہرگز فکر و ہراس کن۔ قسم بخدا کہ خدا متعالی ہیچ گاہ ترا در بلا نیفتاند۔ چرا کہ تو با خویشا

بخاری جلد ۱۲، آیت ۲۴، رقم ۱۰۰۰، باب علامات النبوة فی الاسلام

بہ نیکوئی سلوک میکنی۔ و بارہیچا رنگان می بری۔ و ہر خلق نیک کہ از مردم گم گشتہ بود
تو آنرا برائے خود پیدا کردہ و مہمانان را دوست میداری۔ و در صعب ہتھائے جائز
معاونت ظائق میکنی ❖

الغرض اولین دلیل اندرونی بر صداقت نبی نفس ناطقہ خود اوست۔ کہ بزبان
حال بر دعوی نبوت او شاہد باشد۔ و با وجود آن حاجت بجانب یح معجزہ و آیتے
نہست۔ و این دلیل حجت قاطعہ است۔ بر صداقت دعوی حضرت میرزا غلام احمد
علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ حضرت ایشان در قصبہ قادیان اباعن جد سکونت می داشتند
کہ در آن مردم سہ مذہب آبادند۔ ہنود۔ سکھ۔ دہلی اسلام۔ و این ہر سہ طائفہ
از بد و ظہولیت آجناب نگران حال و واقف اوضاع و احوال ایشان بودند۔ اند۔
و تعلقات تہمتی این مردم با خاندان حضرت اقدس و نیز با ذات ایشان از ان
قبیل نہ بود۔ کہ این مردم را با حضرت اقدس ہمدردی می بود۔ نہیرا کہ در غنفوان
جوانی آنحضرت در ملک پنجاب سلطنت انگلیشیہ را تسلط پیدا شد۔ بمجر و تسلط یافتن
قوم انگلیس ساکنان قصبہ قادیان کہ رعیت آباد اجداد حضرت ایشان بودند۔ بوجہ
انقلاب حکومت بجهت حصول آزادی خود با والد ماجد حضرت یح موعود نزاع
و خصومتے بر پا کردند۔ و این ہم نہ بود۔ کہ ذات مبارک یح موعود را ازین تنازعہ
و خصومات علیحدگی و یکسوئی حاصل بودے۔ با وجود خلوت پسندی برائے چندے
بزر و تحکم۔ حضرت ایشان را والد ماجد بفرز تدارک و پیروی مقدمات مامور
داشتند۔ و ایشان طوعاً و کرہاً آن خدمت مفوضہ والد خود را بہ انجام می رسانیدند
ازین جهت خود ذات بابرکات ایشان گویا بمقابل مردم گشتہ بود۔ قوم سکھ را

علی الخصوص عداوت سخت پائیں خاندان بود۔ چرکہ ایں مردم (در آیم استیلا خود)
 ایں خاندان را از قصبہ قادیان بدر کردہ خود شاں برائے چندے حکومت آن مقام
 در دست آورده بودند۔ انہیں سبب ترقی خاندان حضرت ایشاں بر قوم سکھ خیلے ناگوار
 خاطر بود۔ و رقابت عظیم و عداوت فحیم در دل میداشتند ۔

چوں حضرت ممدوح از آغاز عمر اشتیاق قدمت اسلام میداشتند۔ و ہموارہ
 برخلاف نصاری و ہنود سکھ لائے عنود مباہلات و مناقشات تحریر و تقریراً
 در میان می آمد۔ بناءً علیہ پیران دین ہر سہ مذہب را پر خاشے و عنادے با ذات
 بابرکات دست داده بود۔ مگر با آنکہ حضرت اقدس را با جمیع اہل مذاہب تعلق و
 رابطہ بود۔ و بسبب دجیبی و تعرض مذہبی با ہنگنان مخالفت بود۔ ہر فرد از ایشاں
 خواہ از ہنود باشد یا از سکھ یا نصرانی یا مسلمان اعتراف میدارد۔ کہ تمامت
 حیات حضرت موصوف قبل از دعوائی ماموریت خیلے پاک و مبرا از نقص و عیب بود
 است۔ و اخلاق فاضلہ و عادات طیبہ حضرت مسیح موعود بدرجہ اعلیٰ رسیدہ بود
 و ہرگز در هیچ گاہ راستی و راست کرداری را از دست نمیدادند۔ و اعتماد مردم
 بر حضرت ممدوح بیدال غایت رسیدہ بود۔ کہ بسا اوقات دشمنان خاندان برائے
 تصفیہ آل حقوق کہ در بارہ آہنہا ایشاں را با خاندان حضرت اقدس اختلاف می بود
 بریں امر مصرمی بودند۔ کہ حضرت اقدس را در اں تنازعات حکم تجویز کردہ آید۔ تا
 بہرچہ فیصلہ نمایند۔ قبول کنند ۔

الغرض ہمہ شناسندگان و ہر امر بر ذات آنجناب اعتماد و کلی میداشتند۔ و
 آنجناب را ایک جسمہ صداقت و راستی یقین میکردند۔ ہمہ عیسائیوں و ہنود و سکھان
 عنود

یا وجود اختلاف مذہب محضرت بودند۔ کہ حیات آنحضرت خلیہ مقدس و مطہر و بے لوث
و بے عیب بود است :

المؤذیہ از خیالات و آرائے مردم کہ نسبت حضرت ممدوح داشته اند اینجا
تخریمی کنم۔ اولاً آن تحریر را پیش می کنم۔ کہ از قلم شخصے برآندہ است۔ کہ بعد از
بعثت حضرت موصوف مخالف اولین وعدہ نخستین دعوائی ماموریت حضرت گردید
است۔ و این ہماں کس است کہ پیشتر از ہمہ مکفرین فتوائی تکفیر بر حضرت نگاشت است
و آن شخصے گنام و غیر معروف نبود۔ بلکہ او پیشو او سردار فرقہ اہل حدیث مولوی محمد بن
صاحب بٹالوی است۔ کہ در اثناے تقریظ بر کتاب براہین احمدیہ (کہ تصنیف حضرت
اقدس است) در جودیدہ اشاعۃ السنہ کہ زیر ادارہ خود شائع می کرد نسبت حضرت
بدین گونہ شہادت ادا کردہ است۔

”مؤلف براہین احمدیہ کے حالات و خیالات سے جس قدر ہم واقف ہیں ہمارے
معاصرین سے ایسے واقف کم نکلیں گے۔ مؤلف صاحب ہمارے ہوطن ہیں۔
بلکہ اوائلی عمر کے (جب ہم قطبی و شرح ملا پڑھتے تھے) ہمارے ہم مکتبہ
اُس زمانہ سے آج تک ہم میں اُن میں خط و کتابت و ملاقات و مراسلت
براہر جاری رہی ہے۔ اسلئے ہمارا یہ کہنا کہ ہم اُن کے حالات سے بہت
واقف ہیں۔ مبالغہ قرار نہ دئے جانے کے لائق ہے۔“ (اشاعۃ السنہ جلد ۶)
یعنی آنقدر کہ ما از حالات و خیالات مؤلف براہین احمدیہ آگاہی میداریم۔ از معاصران
ما کسی کم داشتہ باشد۔ مولانا ہوطن ما ہستند۔ بلکہ از اوائلی عمر کہ رسالہ قطبی و شرح ملا
میں خواندیم۔ ہمدرس ما بودند۔ ازاں باز تا امروز فیما بین ما و ایشان خط و کتابت و

ملاقات و مراسلات ہوا رہا جاری ماندہ است۔ بناءً علیہ ایں سخن ماکہ از حالات
ایشان خیمے آگاہ ہستیم۔ قابل آن است کہ اورا مبالغہ نہ قرار دادہ شود۔
الغرض ایں بیان یک معاند سے شدید متعلق ایں امر است کہ شہادت و شہرہ
نست۔ بلکہ نتیجہ صحبت دراز است۔ و شہادت و این است :-

۱۔ ہماری رائے میں یہ کتاب (یعنی براہین احمدیہ) مولفہ سیدنا حضرت مسیح موعود
علیہ الصلوٰۃ والسلام مولف (اس زمانہ میں) اور موجودہ حالات کی نظر
ایسی کتاب ہے جس کی نظیر آج تک اسلام میں تالیف نہیں ہوئی۔ اور
آئندہ کی خبر نہیں۔ لعل اللہ یحدث بعد ذلک امراً۔ اور اس کا مولف
بھی اسلام کی مالی و جانی و قلبی و دسانی و حالی و قالی نصرت میں ایسا ثابت
قدم نکلا ہے جس کی نظیر پیدہ مسلمانوں میں بہت ہی کم دیکھی جاتی ہے۔
ہمارے ان الفاظ کو کوئی ایشیائی مبالغہ سمجھے۔ تو ہم کو کم سے کم ایسی کتاب
بتاؤ جس میں جملہ فرقہ ہائے مخالفین اسلام خصوصاً فرقہ آریہ و برہمن سماج
سے اس زور و شور سے مقابلہ کیا جاتا ہو۔ اور دو چار ایسے اشخاص انصار
اسلام کی نشان دہی کرے جنہوں نے اسلام کی نصرت مالی و جانی و قلبی
و دسانی کے علاوہ حالی نصرت کا بھی بیڑا اٹھالیا ہو۔ اور مخالفین اسلام
اور منکرین الہام کے مقابلہ میں مردانہ تہمتی کے ساتھ یہ دعویٰ کیا ہو
کہ جس کو وجود الہام کا شک ہو۔ وہ ہمارے پاس اگر اس کا تجربہ مشاہدہ
کے۔ اور اس تجربہ و مشاہدہ کا غیر اقوام کو مزہ بھی چکھا دیا ہو۔ (راشعہ اللہ
یعنی در رائے مایں کتاب براہین احمدیہ اندرین زمانہ و بنظر حالات موجودہ

کتابی است که نظیر آن تا این زمان در اسلام تالیف نشده - و از آینده آگاهی نیست - لعل الله یحدث بعد ذلک امرًا - و موفش هم در نصرت مالی و جانی و قلبی و لسانی و حالی و قالی اسلام چنان ثابت قدم ثابت شده - که نظیرش در مسلمانان پیشین کم بنظر می آید - اگر احدی این الفاظ ما را مبالغه ایشیائی پندارد باید که ما را کم از کم یک کتابی مثل این کتاب بنماید که در آن با جمله فرقه های مخالفین اسلام علی الخصوص با فرقه آریه و برهمن و ساج و نجین پر زور مقابله کرده باشد - و باید که دو چار نفر از انصار اسلام هم نشان بدهد که علاوه از نصرت مالی و جانی و قلبی و لسانی نصرت حالی دین اسلام را هم بدمه خود گرفته باشند - و در مقابله مخالفین اسلام و منکرین الهام به تحدی مردانه این دعوی کرده باشند که "هر که را در وجود الهام شک باشد - به نزد من آمده تجربه و مشاهده نماید" و اقوام غیر را از این تجربه و مشاهده مزه هم چشاندند باشد *

نسبت خدمت اسلام و رویه حضرت مسیح موعود علیه الصلوٰه والسلام این رایشه شخصی است که بعد از دعوی مسیح موعود کردن حضرت ممدوح مثل کفار که که نخست در مدح رسول اکرم صلی الله علیه وسلم لفظ صادق و امین بر زبان می رانند - نه محض برانکار دعوی مسیح موعود اکتفا کرد - بلکه بقیه زندگی خود در تحفیه و تکذیب عناد گذرانید اما مخالفت بعد از دعوی ماموریت و انکار بعد از بعثت هرگز جسته نمی باشد -

قرآن کریم این مدعا را ثابت می کند - که نامکن است که شخصی که مثل زبان رمان سی و دو دندان از هر جانب در حلقه دشمنان باشد و با وجود این همه عداوت از دشمنان خود بر صداقت خود شهادت بهم رساند - و باز بر خدا تعالی یکبارگی کذیب

افترا بستن شروع کند حق تعالی ظالم نیست۔ ہرگز چنین شخصے را کہ از اعداے خود بر حیا
 بے عیب خود فرائع اعتراف حاصل می نماید۔ این جزا ندہد کہ در یک روز شتر الناس
 گرداند۔ یک وقت آن بود کہ سخت ترین آذو طبع و مہیب ترین خطرہ داندیشہ اورا
 از شاہراہ صداقت باز نمیداشت۔ و یا باز نوبت بد آنجا رسد کہ خداوند تعالی دل
 اورا آنچنان مسخ کند کہ از بول روزستان نیز و باز پرس قیامت نیندیشد
 و قطعہ بر خداے تعالی دروغے و افتراے بہ بندد۔ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم
 معاندان خود را ہر چند مرۃ بعد اولی و کمرۃ بعد اخرے دعوت میداد کہ بر رویہ
 گذشتہ من حرفے بگید یا عیبے برارید کہ ذات مرا حاصل اخلاق فاضلہ و داراے
 فضائل حسنہ نمیدانستید۔ مگر فرمے از افراد دشمنان متصدی آن نشد کہ انگشت
 بر فضائل و شمائل آنحضرت صلعم بہند یا بچندین مسیح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام نیز دعوے
 نمود کہ خدا تعالی مرا فرمودہ است کہ مسیح کس بردا من سوا رخ زندگی تو داغ
 عیبے نتواند نہاد (نزول المسیح صفحہ ۲۱۲) و بعد از الہام این کلمات مطابق دعوی
 خود علی التواتر و التوالی مخالفان و معاندان خود را بہ تہدی تمام دعوت میداد کہ ایشان
 در خلاف رویہ مقدسہ او چیزے پیش کنند۔ مگر بقدر سر موئے حرفے گرفتار نتوانستند
 با وجود تحریص بسیار و ترغیب بیشمار احدے را یا رائے آن نشد کہ خلاف آن حرفے
 از زبان برآرد۔ و ہنوز ہم کسانے کہ حالات جوانی آنحضرت آرا دیدہ اند۔ شاہد
 عادل این مدعا موجود ہستند۔ و با وجود مخالفت شدیدہ شہادت این امر منہی
 داشتن نتوانستہ اند۔ و حالہم نتوانند کہ پردہ خفا برال اندازند۔ کہ رویہ بہیہ حضرت
 مسیح موعود در عالم شباب بہ پنج حیرت افزا اعلی بود۔ و بقول بسیارے از ہندوان

و سکھان و مسلمانان حیاتِ حضرت اقدس چہ در طفولیت و چہ در ریحان جوانی پہچ
زندگانی مردانِ با خدا بود .

پس ہنچیکہ نفسِ ناطقہ سرور انبیاء صلی اللہ علیہ وسلم بر صد اقتِ خود یک برآں
زبردست بود کہ خدا تعالیٰ در قرآن کریم رو بروئے مخالفان بطریقِ حجت ملزمہ
پیش فرمود است ہم بر آں فسق حیاتِ حضرت مسیح موعود علیہ السلام نیز بر صدق
دعوائی خود بر ہانے قوی بودہ است کہ مسیح کس را یا راسے انکار آں نبود است۔
پس نفسِ حضرت اقدس بر حق خود شاہِ عدل است۔

دلیل چہارم

(غلبۂ اسلام بر ادیانِ باطلہ)

دلیل چہارم یا بلفظ دیگر دلائلِ قسم چہارم بر ثبوتِ صدقِ مسیح موعود علیہ الصلوٰۃ
والسلام این است کہ اللہ تعالیٰ بوسیلہٴ جمیلہٴ بعثتِ شاں آں پیش خبری عظیم الشان
را راست ثابت کرد است کہ در قرآن مجید آں را خاص خدا مسیح موعود قرار
دادہ است یعنی حق تعالیٰ بر دستِ ایشان دینِ اسلام را بر جملہٴ ادیانِ باطلہ
غلبہٴ دادن وانمود است۔ حیث قال۔ هو الذی ارسل رسولہ بالهدیٰ و دین
الحق لیظہر علی الدین کلہ (سورہ توبہ و سورہ فتح) یعنی او سمانہ و تعالیٰ است۔
آنکہ رسولِ خود را فرستاد است بہدایت و دینِ حق۔ تا این دین را بر جملہٴ ادیانِ غائب
و از کلامِ رسولِ کریم صلی اللہ علیہ وسلم معلوم میشود کہ این امر در زمانہٴ مسیح موعود
صورت پذیرد۔ زیرا کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بحکمِ خداے تعالیٰ شکستِ فتنہٴ دجال

وہا کہند باجون و باجون و کسریٰ نصاریٰ بروست مسیح موعود و مقوض ذکر فرمودہ است
و این فتن را بزرگ ترین فتنہ عالم بیان نمود است، عن عمران ابن حصین
قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول ما بين خلق آدم الى قيام الساعة
امر اکبر من الدجال (رداء مسلم) یعنی عمران بن حصین روایت دارد کہ رسول خدا صلعم
فرمود در میان پیدایش آدم و روز قیامت مسیح امری بزرگتر و سخت تر از فتنہ
دجال نیست ✽

و نیز این خبر داده کہ در آیام دجال حامیان کلیسیا بر همه ادیان علی الاعلان غالب
آیند و چون اسلام را بر اهل کلیسیا غلبه حاصل شود ظاهر است کہ اسلام را بسیار ادیان
غلبه حاصل آید۔ لہذا ثابت شد کہ مراد از آیہ کریمہ لیظہرہ علی الدین کلہ زمانہ
مسیح موعود بوده است۔ و بر این استنباط کہ ما کردہ ایم۔ قریباً ہمہ علماء و مفسرین را
اتفاق است۔ چنانچہ صاحب جامع البیان در جلد ۲۹ تصریح بدال کرده است
کہ (و ذلک عند نزول عیسی بن مریم) یعنی ابن غلبہ دین اسلام در زمانہ
عیسی بن مریم خواهد بود۔ و قرائن عقلیہ نیز تأیید این معنی می کنند۔ زیرا کہ ظہور
جمع ادیان چند انجہ درین زمانہ شد است۔ در ازمنہ سابقہ از وجود اینہا خبر
و اثری نبود۔ بواسطہ فراہم آمدن ذرائع تلاقی مردم و سہولت اشاعت کتب
بذریعہ ایجا و مطابع در دہائے پیروان جملہ ادیان جو شے پیدا شدہ است و آنقدر
کثرت و وفرة مذہب بنظر می آید کہ پیش ازین نبود۔

در عہد مبارک سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم محض چہار مذہب در مقابلہ دین اسلام
استادہ بودند۔ ملت مشرکین مکہ۔ مذہب یہود۔ دین نصاریٰ و کشی مجوس۔

پس در آن زمان هنوز وقت ظهور این پیشخبری نیامده بود - بلکه در میان آوان فراسید
است - زیرا که درین ایام تمام ادیان ظاهر شده است - و بسبب مراکیب خائیه
و راحله های مختصره و ایجاب تلغراف و مطلق و غیره جمله مذاهب بر یکدیگر بشدت تمام
حمله می آرند ❖

الغرض از قرآن کریم و احادیث نبوی و عقل سلیم واضح میشود - که غلبه اسلام
بر سایر ادیان باطله بزمان مسیح موعود مخصوص و مقدر بود - و اصل خدمت و غرض
بعثت او همین است - و بغیر شیعیان کس این کار را هم را سر انجام نتواند داد - و کس
که این خدمت را بجائے آورد - و این کار را به انصرام رساند - در مسیح موعود
بؤدش شک نیست - و از واقعات ثابت و محقق است که این خدمت را حق تعالی
از دست حضرت میرزا غلام احمد علیه الصلوٰۃ والسلام به احسن وجه به انجام
رسانید است - پس لاریس مسیح موعود هم اوست ❖

حالت اسلام قبل از بعثت حضرت میرزا غلام احمد علیه الصلوٰۃ والسلام آنقدر
خطرناک گشته بود - که خود از مسلمانان آنانکه داشتند و از حالت زمانه آگاه بودند اینچنین
پیشخبری اُمی نمودند - که بعد چند سده دیر یا زود از دین اسلام غیر از نام هیچ باقی نماند
و حالات زمانه نیز برین مدعا شهادت ادا می نمود زیرا که مسیحیت بسرعت تمام اسلام
را خورده می رفت - و خطر بود که در عرصه یکصد سال اسلام نیست و نابود شود - و
مسلمانان بمقابله مسیحیان اینقدر بهزیمت برهزیمت می یافتند - که اقوام نو مسلم
در کنار خود از آل رسول اکرم صلی الله علیه و سلم یعنی سادات هزار را افراد دین اسلام
را خیر باد گفته حلقه گوش نصرانیت شده بودند - و بعضی بر قول نصرانیت اکتفا ناکرد

بر خلاف اسلام و باقی اسلام طواریکتابها از مضامین گنجه آگنده شائع می کردند
 و در کلیسیا با بر فراز منابر کلیسیا بر آمده بر ذات مقدس صفات سرور کائنات علیه
 افضل التحیات آچنان اتهامات دل آزاری بستند که دلها نئے مسلمانان چون غزال
 سوراخ در سوراخ می شد و ضعف و نالوازی اسلام بحدی رسید بود که قوائے
 مردۀ افسردۀ قوم هنوز در نیز با آنکه گاهی جرأت تبلیغ کیش دست نداده بود
 چه جائیکه روئے کامیابی میدیدند و مدام در حفاظت خانمان مذہب خود عیسا
 ناکام و حرکات مذہبی میکردند - یکسار قوت و تہمتی خلافت اسلام پیدا شده بود -
 حتی که در میان ایشان یک فرقه آریه سر بر آورد - که مسلمانان را در مذہب ہنود
 داخل کردن نصب العین و مطمح نظر خود میدانست - و در آن خصوص علماء و فلاحہ
 و جدی تبلیغ بکاری بودند - این نظارہ و حشت افزا بعینہ آچنان بود که گویا بر خش
 یک نشانه انداز بے خطا که گسان مردار خوار گرد آیند - و قتی بود که از دور باز و غر
 شیر افگن اومی ترسیدند - و از سایہ او نیز می ہراسیدند - یا اینکه آن وقت بر
 سر او رسید کہ مضغہائے گوشت از جسم اومی رہا بیند - و بر استخوان ناتوانش
 نشستہ گوشت دپوشش را میخورد ۛ

درین حالت زار بعض مسلمانان اہل تصنیف کہ قلم در دست گرفتہ در حمایت اسلام
 کمر بستہ آمادہ گشتند - بجائے اینکه محاسن تعلیم اسلام را بی پایہ ثبوت برسانند از کمی
 فہم اعتراض کردند کہ ۛ احکام اسلام مناسب حال ایام جاہلیت بود - بناءً علیہ
 بنظر روشنی زمانہ حال بر آن احکام اعتراض نیاید کرد ۛ
 الغرض درین حالت مایوسی کہ در اندرون مسلمانان سرایت کردہ بود و حملہ اندازے

الصلوة

ملت از جانب بیرون باغ اسلام را پائمال میکرد. حضرت اقدس میرزا غلام احمد علیہ
والسلام حمایت اسلام را آغاز کردند۔ پس وہلہ اؤل کہ حملہ کردند۔ بہاؤی انجمن
دہر دست بود کہ ہوش و حواس دشمنان را بیک بارگی در ربود۔ دآں این است
کہ حضرت اقدس کتابے تصنیف فرمودند کہ ”براہین احمدیہ“ نام دارد۔ و در آں
با دلائل قاطعہ و براہین ساطعہ صدق اسلام را بوضاحت تمام بیان کردند۔ و
دشمنان دین را دعوت دادند۔ کہ اگر ایشان از کتب مذاہب خود بقدر پنج حصہ آں
دلائل ہم پیش کنند کہ ما درین کتاب گاشتہ ایم۔ در آں صورت مبلغ دہ ہزار روپیہ
راج الوقت ایشان را انعام دادہ شود۔ پس با وجودیکہ ہر دشمن دین بجہت مقابلہ آں
تابناخن پائے خود زور زد۔ اما از عہدہ جواب آں بیرون آمدن نتوانست۔ چنانچہ
در تمام اکثاف ہندوستان شورے برخواست کہ این کتاب لاجواب نظیر خود خود است
و بس۔ قاطبۂ دشمنان اسلام حیران و انگشت بدندان مانند کہ دین اسلام کٹت
و قلع اعتراضات اعدائے خود نمیداشت۔ بہ سبب جولان یکران این مرد میدان تیغ
و سنان دسیل بریان بر ادیان مختلفہ بہ این زور شوری بار و کہ جملہ را خطرہ جانہائے
خود پیدا شد است ۛ

ایں آں زمانہ بود۔ کہ حضرت ایشان ہنوز دعویٰ مسیحی بودن نکرده بودند۔ و در
دلہائے مردم ہنوز جوش مخالفت پیدا شدہ بود۔ و سپینہ ٹائے شان از تعصب خالی
بود۔ نتیجہ اش ایں بر آمد۔ کہ لکو کہ مسلمانان علی الاعلان اعتراف کردند کہ مجدد
ایں زمانہ ہمین پہلوان اسلام است۔ بلکہ بزرگے از شہر لودیانہ کہ از اولیاء اللہ آں
زمانہ شمار کردہ می شد۔ دریں بارہ اعلا نے خاص چاپ کماخیدہ شائع کرد۔ و

در آں تا اینجا نوشت کہ ہم مریضوں کی جے تہیں پہ نگاہ ہم سچا بنو خدا کے لئے
یعنی نگاہ ہم مریضانِ صرف بجانبِ شما است۔ از برائے خدا شما خود سچا شوید ۛ

بعد از تصنیفِ برائینِ احمدیہ حضرت مہرِ چنڈاں سعی در اجبائے مراسمِ دین
بجا آوردند۔ کہ اعدائے ملت را بغیر اس اعترافِ چارہ نمائند کہ دینِ اسلام مُرد و نیست
بلکہ زندہ مذہب ہے است۔ احوالِ جملہ ادیانِ باطلہ را خونے در دل متکلم شد کہ مذہبِ
در مقابلہ اسلام چگونہ ثابت قدم تواند ماند۔ چنانچہ دریں ایام برآں مذہب کہ بکامیابی
خود ناز داشت۔ و دینِ اسلام را شکار خود می پنداشت۔ حالتی طاری گردید کہ
مبلغانِ دو اعظانِ او از حملہٗ خدامِ حضرت اقدس چنان روئے بغیر می نہند۔ کہ
خران وحشی از شیرانِ شرزہ رم میخوردند۔ و بیچکس را ازالِ میاں طاقتی نمائند است
کہ مقابلِ یک مبلغِ جماعتِ احمدیہ در مناظرہ پائے خود فشار دہ۔ امروز اسلام بستیاری
آنحضرت بر جملہ ادیانِ غالب شدہ است۔ زیرا کہ تیغِ دلائل او آنچنان قاطع ثابت
شدہ است۔ کہ اگرچہ اثر آں بدیر نمایاں میگردد۔ مگر زخمِ او اندمال نمی پذیرد۔ و
نامِ پشدن نمی داند ۛ

دریں امر شکِ نیست کہ مذہبِ کلیسیا ہنوز ہم آں قدر احاطہ بر سطحِ دنیا دارد۔
ہمچنان کہ قبل ازیں میداشت۔ و ادیانِ دیگر بجاں روشِ خود قائمند۔ کہ پیش ازیں بودند
اما دریں ہم شکِ نیست کہ جس موتِ ایشان را صدائے ”بر بندید محملہا“ دادہ است
و مہرِ بائے پشتِ شان خورد بشکستہ است۔ و اگرچہ باعثِ قوتِ اثر رسمِ و روحِ ہنوز
بہ آں کثرتِ مردمِ داخلِ اسلام شدن آغاز نہ کردہ اند کہ بدیر آں مردمِ ظاہرینِ
موتِ ادیانِ باطلہ آشکارا بہ نظر آید۔ مگر آثارِ مہویدہ اگر دیدہ است ۛ

مردم ذی ہوش در وجود مخم۔ وجود درخت رامی بینند۔ حضرت اقدس اویان
باطلہ انچنان حملہ بکار برودہ است۔ کہ از صدمہ آن ہمہ مذاہب کو زمین جان خود
را بسلاست بردن نمی توانند۔ دیر یا زود مثل لاشہ بیجان لایذہ بر پائے اسلام
خواہند افتاد۔

حملہ ہائے کہ حضرت اقدس بر مذاہب باطلہ کردہ است و نتیجہ آن کہ یقیناً
مرگ ادیان است این است *

حملہ حضرت مسیح مہدی علیہ السلام

چون تمام کاسیابی مذاہب کلیسیا محض بریں نقطہ خیال است کہ حضرت
حزبہ اول بر صلیب جان خود دادہ برائے پیردان خود کفارہ گناہان گردید

است۔ و بعد ازاں زندہ شدہ بالائے آسمان رفتہ است۔ و بدست راست
خدا تعالیٰ جائے گرفتہ است۔ از یک جانب بر صلیب جان دادن حضرت عیسیٰ کہ آزا
از برائے مردم ظاہر کردہ می شد۔ در دل مردم جوش محبت او پیدا میکرد۔ و از
جانب دیگر دوبارہ زندگی یافتن او بالائے آسمان بدست راست خدا تعالیٰ
جائے یافتن نسبت عظمت و الوہیت او و ریہ حصول اعتراف از مردم بود و حضرت
اقدس این ہر دو عقیدہ را از روئے اناجیل اربعہ غلط ثابت فرمودند۔ و نیز از کتاب
تورات و ادلہ نقلیہ و عقلیہ بپائے ثبوت رسانیدند۔ کہ موت حضرت عیسیٰ بر صلیب نامکن
بود۔ زیرا کہ آن اشخاص کہ بر صلیب کشیدہ می شدند۔ تا سہ سہ روز و چہار چہار روز
زندہ می ماندند۔ و مسیح را بقول اناجیل محض چہار ساعت بر صلیب داشتہ بودند

چنانچه خود انجیل بیان میکند کہ مسیح بر صلیب ہرگز جان نہا دہا است۔ زیر کہ در انجیل
مرقوم است کہ ”یکے از سپاہیان نیزہ بہ پہلوئے او فرو کرد۔ فی الفور خون و آب
بیرون آمد“ (یوحنا ۱۹: ۳۴) و ظاہر است کہ از جسم مردہ ہرگز خون زندہ جوش زدن
مکن نیست۔ بلکہ حضرت اقدس ازیں ہم برتر این نیز ثابت فرمود است کہ خود حضرت
عیسیٰ پیشخبری بیان کردہ بود۔ تا ابد ہم در اناجیل موجود است کہ من از صلیب
زندہ فرو خواہم آمد۔ چنانچہ در انجیل متی باب ۱۲۔ آیت ۴۰ و ۳۹ میگوید۔ ”طبقہ
شہریر زنا کار آیت را جستجو نماید۔ و جز آیت یونس پیغمبر هیچ آیتے بہ دے دادہ نخواہد
شد۔ چہ بوضعی کہ یونس سہ شبان روز در شکم مایہی بود۔ فرزند انسان نیز سہ شبان روز
در شکم زمین خواہد ماند۔“ (متی ۱۲: ۴۰) و ایں امر بالاتفاق مسلم است کہ حضرت یونس
زندہ در شکم مایہی رفتہ است و زندہ برآندہ است پس ہمچنین حضرت عیسیٰ نیز زندہ
در قبر رفت و زندہ بیرون آمد۔ لہذا حضرت عیسیٰ بر صلیب ہرگز نہ مردہ است۔
چوں بنیاد ایں دلائل مبنی بر اقوال اناجیل بود۔ و عیسائیہاں جوابے بمقابلہ
ایں حربہ قویہ بہم رسانیدن نتوانستند۔ و نہ اکنون میتوانند رسانید۔ پس مسئلہ کفارہ
و عقیدہ کشتہ شدن مسیح بر صلیب بجهت دیگر اں کہ ایں ہر دو دہمائے مردم را
بجانب مسیح کشاں کشاں می آوردند۔ سہ اسر باطل گشتند۔ و یک پائے دیانت
مسیحی بشکت۔

و پائے دیگر مسیحیت عقیدہ زندہ رفتن مسیح بالا ئے آسمان و بردست راست
خداوند دو جہان نشستن بود۔ حضرت اقدس ایں پائے دیگرش را نیز ساق و کعب
بہ لائل انجیلی خود تر بشکت۔ زیر کہ از اناجیل و انمود کہ حضرت عیسیٰ بعد از وقفہ

صلیب بر آسمان نرفتنے است۔ بلکہ یسوعؑ ایران و افغانستان و ہندوستان کو چید
چنانچہ نوشتہ است۔ کہ حضرت مسیح علیہ السلام گفتہ کہ من برائے فراہم آوردن گو سفند
گم شدہ بنی اسرائیل آندہ ام۔ دریں بارہ الفاظ انجیل ایں است ”من فرستادہ
نشده ام۔ مگر بجهت گو سفندان گمشده خانه اسرائیل“ (متی ۱۰: ۶) ”من جان
خود را برائے گو سفندان می نهم۔ گو سفندان دیگر دارم کہ ازیں گمانیت۔ مرابطیت
کہ آنها را نیز بیاورم“ (یوحنا ۱۰: ۱۷)

و از تاریخ ثابت است۔ کہ بخت نصر شاہ بابل از دوازده قبیله بنی اسرائیل دہ
قبائل را اسیر نموده همراه خود بابل برده بود۔ چنانچہ در کتاب دویہن تاریخ ایام
(از عہد عتیق) نوشتہ است کہ ”بقیۃ السیف را بہ اسیری بابل آورد کہ ایشان بہ
و پسرانش الی زمان سلطنت سلاطین فارس بندہ بودند (کتاب دویہن تواریخ
ایام ۱۳۳)

پس آمدن حضرت عیسیٰ علیہ السلام بموجب قول خود او یسوعؑ افغانستان و کشمیر
ضروری بود۔ تا آنکہ گو سفندان گمشدہ را کلام خدا تعالیٰ برساند۔ اگر او بدین صوب
نمی آمد۔ از روی اقرار خودش بعثت اولو و غیرت می شد۔

حضرت اقدس علیہ السلام علاوہ شہادت انجیل از شہادت تاریخی و جغرافیائی
ہم ایں دعویٰ را بپایہ ثبوت رسانید۔ چنانچہ از تواریخ قدیمہ عیسائیہ اثبات نمود
کہ حواریان عیسیٰ علیہ السلام در ہندوستان آمد و شد میداشتند۔ و نیز اینکه در ملک
ثبوت کتابیہ موجود است کہ سراسر مشائخ تعلیم انجیل است۔ و در آں دعویٰ کردہ شدہ
است کہ در دسے حالات زندگی حضرت عیسیٰ علیہ السلام مرقوم است۔ پس ازیں امر

ثابت می شود که حضرت عیسیٰ علیہ السلام یقیناً دریں ممالک آمده بود۔

و همچنین حضرت اقدس علیه الصلوٰۃ والسلام ثابت نمود۔ کہ از تواریخ ایں امریہ شہر میرسد۔ و آثار قدیمہ و نامہائے شہر ہائے افغانستان و کشمیر تصدیق ایں امر می کنند کہ دریں ممالک یہودیایں را آورده آباد کرده بودند۔ چنانچہ معنی لفظ کشمیر کہ در اصل کشیر است (چنان کہ از زبان اصلی باشندگان کشمیر ہویدا میشود) "مثل ملک شام" است زیرا کہ معنی "ک" مثل است۔ و لفظ "شیر" نام ملک شام است۔ و همچنین نام کابل و دیگر بسیارے از شہر ہائے افغانستان مشابہ نامہائے شہر ہائے شام است و ساخت کاسہ خانہ رویہائے افغنہ و کشامرہ نیز با کاسہ خانہ رویہائے اسرائیل مانا است۔

و از ہمہ برتر ایں کہ حضرت اقدس از تواریخ سرائق قبر عیسیٰ علیہ السلام بہم رسانیدہ و کشمیر در شہر سری نگر بمحلہ خان یار نشان داده است۔ و از تواریخ قدیمہ کشمیر بوضوح می پیوندد کہ آں قبر قبر پیغمبرے است کہ اورا شہزادہ نبی میگفتند۔ کہ اواز طرقت مغرب تقریباً نوزدہ صد سال است کہ درینجا آمدہ بود۔ و کہنہ سالان خطہ کشمیر آں قبر را قبر عیسیٰ میخوانند۔ الغرض حضرت اقدس بروایاتے کہ بذرائع شتی رسیدہ اثبات فرمود۔ کہ حضرت عیسیٰ فات یافتہ در کشمیر مدفون است چنانچہ حق تعالی درین بارہ فرمود۔ وادعہما الی ربوۃ ذات قرار و معین (مؤمنون۔ رکوع ۳) یعنی ما عیسیٰ و مادرش را بمقامے پناہ دادیم کہ جائے فراز است۔ و در میدان نیست کہ در آں چشمہا جاری اند۔ و ایں تصریح بر ملک کشمیر سرسبز صادق می آید۔

غرض حالات حضرت عیسیٰ از زندگی تا موت او ثابت نموده و تاقیرش نشان داده

بر خدائی او چنان حربہ تیز راند کہ عقیدہ الوہیتش تا دوام یک عقیدہ مُردہ گردید
بعد ازین در ہیچ گاہ سر بر نتواند برداشت :

یک حصہ برائے جملہ مذاہب باطلہ

چوں مذہب کلیسیا چہ بلحاظ فوقیت سیاسی و چہ بلحاظ وسعت خود یا باعتبار سماعی
تبلیغ یا بنظر ترقیات علمیہ دریں جزو زمان بر سائر ادیان برتری میداشت۔ بناءً علیہ
خدا تعالیٰ حضرت اقدس را بحجت قلع و قمع آں حربہ ہائے خاص کہ خصوصیت بمقابلہ
ایں کیش میداشت عطا فرمود۔ اما در مقابل دیگر جملہ مذاہب باطلہ یک حربہ بس
تند و نیز عنایت داشته کہ از ضرب کاری آں ہیچ کدام مذہب غیر خود را ایست
برون نمی تواند۔ بلکہ بدال حربہ متبعین تمام ادیان صید اسلام گشته اند :
و آں حربہ ایں است۔ کہ خدا تعالیٰ بذریعہ اکابر اسلام ہر مذہب نسبت بہشت
یک مصلحے در آخر زمان بشارت داده بود۔ و بر بنائے آں بشارات پیروان جملہ ادیان
نسبت مبعوث گشتن یک پیغمبرے یا اوتائے یا خوشورے یا ہرچہ در اصطلاح زبان
شاں نام داشته باشد۔ انتظار می کشیدند۔ و ہنگام ہر گونه ترقی و بہبود خود را بوجہ او
وابستہ دانستہ بودند۔ و ایں پیشخبری ہام در ہنود بود۔ و ہم در پیروان زردشت
ہیچنین در سائر ادیان۔ چہ خورد و چہ کلان۔ دائر و سائر است۔ و در آں بشارات
زمانہ آں مصلح موعود ہم مبین بود۔ یعنی از جہت معرفت و شناخت چندے از علامات
آں زمانہ بیان کردہ شدہ بود۔ حضرت حق سبحانہ و تعالیٰ بر سبب موعود منکشف فرمود
کہ علامات بیان کردہ ایں ہمہ بشارات باہم گرد مانا اند۔ و اگر در بعض بشارات بمقابلہ

بعض دیگر چند علامات زائده بیان کرده شده است۔ آں نیز بہاں زمانہ کہ کب سوے
وے بقیہ علامات رہبری میکنند اشارت می کند۔ پس موعود ہر ملت تعلق بیک زمانہ
دارد۔

اکنون از یک جانب می بینیم کہ بعد از ہزار سال دریں جزو زمانہ بوقوع آمدن
آں پیش خبر پہا ظاہری می کند کہ آں ہمہ بشارات از جانب باری تعالی بودہ و انسان
یا شیطان را در آں هیچ مدخلی نہ بود۔ زیرا کہ آنہ کہ میہ فلا یظہر علی غیبہ احدًا
الا من الرضیٰ من رسول (سورہ جتن ۴۵) دریں امر قول فیصل است کہ خدا تعالی
بر غیب خود احدے را سوائے رسولے کہ مقبول او تعالی باشد۔ اطلاع نمی بخشد
و از جانب دیگر ایں امر بالمرہ خلاف عقل می نماید۔ کہ در یک زمانہ در ہر قومے
و ہر ملتے علیحدہ علیحدہ رسولے و ادتارے و پیغمبرے و دشوے مبعوث گردن
و ہر یک را ہمین خدمتے موقوف شود کہ قوم خود را بر اقوام دیگر غالب نماید۔ گویا فرستادہ
خدا متعالی برخلاف یکدیگر خدمت خود را کہ خدمت یکے مخالف دیگرے باشد
سراجم دہند۔ ایں ہم ممکن نیست۔ کہ ہر قوم بر اقوام دیگر در یک وقت خاص
غلبہ حاصل نماید۔

پس چون از یک جانب بذریعہ ظہور و وقوع آں بشارات ثابت شد۔ کہ آں ہمہ
از طرف خداست۔ و از جانب دیگر تعلق داشتن آنہا بہ اشخاص مختلف باعث فساد
عالم بلکہ برخلاف عقل است۔ پس ایں ہر دو امر شاہد عادل ایں مدعاست کہ
فی الحقیقت دریں ہمہ پیش خبر بہا نسبت بیک شخص واحد بشارات دادہ شدہ است۔
و مشیت ایزدی بریں رفتہ بود۔ کہ اولاً جمیع اقوام عالم انتظار یک وجود

پیدا کرده شود۔ و باز بروقت رسیدن آن وجود بر زبان ادشهادت صدق مذہب
اسلام جاری ساختہ جملہ پیروان ادیان مختلفہ را درین اسلام داخل کند۔ و اسلام
را بر سایر ادیان غلبہ دہد۔ پس مسیح ہمدی نبود۔ مگر مسیح۔ و مسیح کرشن نبود مگر
مسیح و ہمدی۔ و برائے کیش زردشت مسیح میبود بہی نبود۔ مگر ہماں کرشن و
ہمدی و مسیح۔ و ہم بریں منط از موعودان بل و محل شئی وجود یک شخص خاص مراد بود
و غرض از پیش خبری بہ نامہائے مختلفہ آن بود۔ کہ ہر گروہ مردم خبرش از پیغمبر پیشوا
خود شنیدہ و نام مے از قبیل زبان خود شاں یافتہ اورا از میان خود شاں دانند۔ و
غیر خود نہ پندارند۔ حتی کہ آن وقت رسد کہ آن موعود مبعوث گردد۔ و در زمانہ اوجیح
علامات را وقوع پذیر دیدہ مردم را بموجب نوشتہائے کتب خود از ایمان آوردن
بوی مسیح چارہ نیاشد۔ و بر بنائے شہادت مے دین اسلام را قبول نمایند۔
مثال این عمل پر حکمت ہو ہو چنان است۔ کہ شخصے بعض اقوام را بر سر پر خاش
دیدہ خواہد۔ کہ ایشان بذریعہ ثائے فیصلہ نزاع خود ہا کنند۔ پس ہر گاہ آن ہمہ اقوام
برائے خود ثالث انتخاب نمایند۔ آنگاہ معلوم شود کہ نامہائے جداگانہ کہ مردم
آن اقوام برائے ثالث ثائے خود ہمیدہ بودند۔ آن ہمگی نامہائی احقیقت نامہائے
شخصے واحد است۔ و بر فیصلہ مے صلح ہمہ قرار گیرد۔

الحاصل حضرت مسیح موعود بعد ثابت نمودن این مدعا کہ در مذہب مختلفہ مشار تیکہ
نسبت موعود آخر الزمان بیان شدہ ہمہ دریں جزو زمان صورت وقوع پذیرفت
است۔ و نیز بعد اثبات این امر کہ در یک وقت مبعوث گشتن موعودان مستعد کہ
خدمت ہر یک اشاعت صدق مذہب خود و غالب نمودن ملت خود بر ملل دیگر

یاشد۔ از حیز امکان بیرون است۔ این مقصد استی را بہ اولہ و براہین بیانیہ ثبوت سانیہ
 است۔ کہ در نفس الامر ہمہ مذاہب یک موعود را بنا ہمائے مختلف یا ذکر دہ اند۔ دآں
 موعود ذات اقدس حضرت ایشان است علیہ السلام۔ و ہر گاہ یحییٰ پیغمبر کے با یحییٰ کو
 خاص تعلق ندارد۔ بلکہ تعلق بہ آل قوم دارد۔ کہ حسبہ اللہ ہم ہی او قبول کند۔ بنا علیہ
 مسیح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام نسبت یحییٰ کد ام قومے و ملتے بیگانہ و غیر نیست۔
 بلکہ او از خود ایشان است۔ و جملہ ترقیات ایشان بذات او وابستہ است و ایمان
 آوردن بوسے و قبول کردن او بغیر این امر صورت نہ بندد۔ کہ ایشان در دین اسلام
 داخل شوند۔ کہ مستلزم وقوع و ظہور پیشخبری لیظہرہ علی الدین کلمہ است کہ غایت
 بعثت مسیح موعود است ۔

الغرض این حربہ آل حربہ ایست۔ کہ یحییٰ مذہب مقابلہ آں نتواند ایستاد۔
 زیرا کہ در ہر مذہب بشارتے مشعر بہ مصلح آخر زمان موجود است۔ و ہر چہ از علامات
 نشان دادہ اند۔ آل ہمہ بے کم و کاست درین زمانہ واقع شدہ است۔ و تحقق
 کہ درین دور حاضرہ بغیر حضرت اقدس بر سطح زمین در ہمہ عالم در یحییٰ مذہب دلت
 یحییٰ صاحب دعوتے موجود نیست۔ پس پیروان یحییٰ مذہب و دلت را چارہ نیست
 کہ یا بہ تکذیب دے تکذیب مذہب خود و تکذیب کتب مذہبیہ خود نمایند۔ یا مجبوراً
 گردن ارادت خم کنند۔ و تسلیم نمایند۔ کہ در کتب ایشان ہم ذکر موعود اسلام درج
 است۔ تا بر مے ایمان آرند۔ غیر ازین دو صورت یحییٰ صورتے دیگر برائے پیروان
 مذاہب دنیا ممکن نیست۔ و درین ہر دو صورت اسلام را غالبہ حاصل است۔ زیرا کہ
 اگر پیروان آل دیگر مذاہب کیشہائے خود را باطل دانستہ ازاں دست بردارند

دریں صورت ہم اسلام غالب ثابت شود۔ و اگر برائے تصدیق کتب مذہبیہ خود ما مصلح
 ایں زمانہ را قبول نمایند باز ہم غلبہ اسلام است۔ ایں حمله است کہ ہر قدر کہ اثرش بر
 پیروان دیگر مذاہب خواهد بود۔ ہماں قدر ایشان از قبول کردن اسلام گزیرے نباشد
 و بالآخر انجینین باشد کہ ہر سو کہ بنگرند۔ بجز اسلام دیگر هیچ کدام کیشے بنظر
 نخواہد آمد۔ حضرت مسیح موعود بر سنت انبیائے کرام یک تخته کاشت است۔ کہ
 درختش بروقت خود پا گرفتہ بار خواہد آورد۔ و مردم عالم گرویدہ شیرینی میوہ ہائش
 و معرفت خنکی سایہ ہائش بودہ کشاں کشاں بسوئے او گرد آیند۔ و زبر ابد جاگیرند
 البتہ مذہب قوم سکھاں احتمال میداشت۔ کہ از ضرب ایں حربہ قدرے کیسو بودہ
 سلامت ماند۔ زیر اکہ بابا نانک صاحبؒ (بانی ایں فرقہ) بعد از رسول اکرم
 صلی اللہ علیہ وسلم بودہ است۔ (اگرچہ نزد ایں قوم نیز خبرے نسبت مصلح آخر الزمان
 دائر و ساثر است۔ بلکہ در آں تصریح ظاہر کردہ شدہ است۔ کہ آں مصلح در پرگنہ بٹالہ
 ضلع گورداسپور ظاہر گردد۔ و بٹالہ پرگنہ ایست کہ در حدود آں قصبہ قادیان واقع است
 و ایں بشارت لفظاً لفظاً وقوع پذیر شدہ است۔ اما چون مستبعد نبود کہ از جانب ایشان
 ایں اعتراض کردہ آید۔ کہ چون رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم خاتم النبیین است۔ پس بعد
 آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بنیاد ایں مذہب چگونه افتاد پس بحجت اصلاح ایں مذہب
 بغرض اینکه قوم سکھ در حیطہ اسلام داخل شود۔ حضرت امدی علی الاطلاق عمت فعاوہ
 حضرت اقدس را ایک حربہ قویہ عنایت فرمود۔ و آں ایں است کہ در رؤیاء بر حضرت
 اقدس آشکارا ساخت کہ بابا نانک (رحمت خدا بر جانش باد) ہرگز دینے و لیتنے
 توانع نہ نمودہ است۔ بلکہ اصل سخن ایں است کہ او یک مسلمانے بودہ است۔ کہ

بر اسلام اعتقادے راسخ میداشت :

اے شاہ عالیجاہ ! جناب والا را این امر شگفت خواهد نمود، لیکن این سخن تعجب انگیز
 آنچنان بدلائل قاطعہ بہ ثبوت پیوستہ است کہ دل ہزار پیر و ان مذہب سکھ صدق
 این مدعا را تسلیم نموده اند و کسانیکہ از ایشان قبل ازین خود را یک جزو قوم ہنود میدانستند
 برائے جدا کردن قوم خود از ہندوان جد و جہد بیخ آغاز کردند و پیش ازین دعوائی
 حضرت مسیح موعود در معاہدہ سکھاں اصنام ہندوان نہیں بودہ، لیکن بعد ثبوت
 این مدعا اگرچہ قوم شاں دین اسلام را قاطعیت قبول ننمودہ اند، لیکن در میان ایشان
 یک تفرع عظیم و انقلابی پیچیدہ واقع شدہ است کہ از معاہدہ خود اصنام ہنود را یک
 یک کردہ بیرون انداختن شروع کردند و از ہند بودن خود بالصرحت ابا کردہ اند۔
 و چون حضرت مسیح موعود بعد ازین رویا، این امر تحقیق و تفتیش فرمودند، ظاہر شد کہ
 گرنختہ صاحب "کہ محتوی بر مواظظ و نصائح بابا نانک است۔ در میان آل نسبت
 نماز ہائے پنجگاہ و صیام و زکوٰۃ و حج تاکید اکید و بر تارکان ارکان خمسہ تہدید شدید
 مندرج است۔ و از دیگر کتب سکھاں نیز واضح میشود کہ بابا نانک بالکثر اولیاء اللہ
 زمانہ خود صحبت دراز داشت است۔ و بر مقابر شاں اعتکاف و رزیدہ و بر قدمائے
 شاں نماز ہا گذاردہ۔ بلکہ یک بار برائے حج بیت اللہ نیز سفر اختیار کردہ است و بنیاد
 اماکن متبرکہ بغداد و غیرہ نیز مشرف شدہ است۔ و در اثنائے این تحقیقات یک امر
 عجیب منکشف گردید کہ یک جبتہ بلبوس خاص بابا نانک در قبضہ موسومہ "دیرہ بابا نانک"
 تا حال موجود و محفوظ است۔ و قوم سکھ آنرا خیل مقدس و متبرک دانستہ آنرا چو اہل صاحب
 می گویند۔ و بر آن جبتہ آیات و سورہ ہائے فرقان حمید مثل سورہ اخلاص و آیتہ الکرسی

و آیه ان الذین عند الله الاسلام و کلمه شهادت با خط حلی سوزن کاری کرده است
و قوم سکھان بوجه نادانیت خود بکلام عربی آن حروف و نقوش آیات قرآنیہ را
رموز و کنایات آسمانی میدانستند۔ و ہرگز از اس آگاہ نہ گشتند۔ کہ آن جبہ از جانب
بابائمانک اعلان قبول اسلام اوست۔ حضرت اقدس بہ این لائل پر زدر کہ از
کتب سکھان مستنبط شدہ یا بر تیر کاتب محفوظ ایشان بنیاد آن قائم است۔ بحجرت
تمام دریں قوم شائع کردن آغاز کرد۔ و ایشان را تو چہ داد کہ حضرت با و صاحب
علیہ الرحمۃ مسلمان بود۔

و ایں حرۃ کاری ورتغیر دادن عقاید سکھان خیلے کامیاب ثابت شد۔ و امید است
کہ چندان کہ ایں قوم را بر اصل حقیقت آگاہی حاصل شود۔ در نظر ایشان خود بخود ثابت
گردد کہ ایشان برادرانِ مجبور اہل اسلام ہستند۔ و مذہب اینال بغیر از اسلام نہ
است۔ و یقیناً آن تنازعاتِ سیاسیہ چند سالہ کہ باعثِ آل اہل ہنود بودہ اند۔ نہ اہل
اسلام (چنانچہ از کتب تاریخ ثابت است) بہ جہت ایں قوم مانع از برائے قبول مذہب
اسلام دیدن الحق نشود۔ بلکہ شجاعت و جلالتِ مشورۃ خود را بکار برده تمام عوائق
و موانع را از پیش خود برداشته نعرہ (ست سری اکال) زنان در صفت اسلام
بہ ایستند۔ و بر مصلحے کہ در پرگنہ بٹالہ ظہور یافتہ است۔ ایمان آورده و در جماعتِ مہمان
شمولیت ورزیدہ در رد کفر و شرک و بدعت مشغول گردند۔

حرۃ سوم کہ حضرت اقدس بذریعہ آن اسلام را بر ادیان دیگر غالب گردانیدہ
و با موجودانِ او پیچ مذہبیہ نمی تواند کہ روئے مقاومت بسوئے اسلام آورد و یا بر
حق حملہ کند۔ این است کہ حضرت اقدس علیہ السلام نقطہ نظر جہانے را تبدیل ساختہ

است۔ قبل از بعثت مسیح موعود وضع بحث جملہ مذاہب ہرین طریق بود کہ ہر یکے از اہل مذاہب پیروان مذاہب دیگر را بر باطل قرار می داد۔ ^۱ ^۲ ^۳ ^۴ ^۵ ^۶ ^۷ ^۸ ^۹ ^{۱۰} ^{۱۱} ^{۱۲} ^{۱۳} ^{۱۴} ^{۱۵} ^{۱۶} ^{۱۷} ^{۱۸} ^{۱۹} ^{۲۰} ^{۲۱} ^{۲۲} ^{۲۳} ^{۲۴} ^{۲۵} ^{۲۶} ^{۲۷} ^{۲۸} ^{۲۹} ^{۳۰} ^{۳۱} ^{۳۲} ^{۳۳} ^{۳۴} ^{۳۵} ^{۳۶} ^{۳۷} ^{۳۸} ^{۳۹} ^{۴۰} ^{۴۱} ^{۴۲} ^{۴۳} ^{۴۴} ^{۴۵} ^{۴۶} ^{۴۷} ^{۴۸} ^{۴۹} ^{۵۰} ^{۵۱} ^{۵۲} ^{۵۳} ^{۵۴} ^{۵۵} ^{۵۶} ^{۵۷} ^{۵۸} ^{۵۹} ^{۶۰} ^{۶۱} ^{۶۲} ^{۶۳} ^{۶۴} ^{۶۵} ^{۶۶} ^{۶۷} ^{۶۸} ^{۶۹} ^{۷۰} ^{۷۱} ^{۷۲} ^{۷۳} ^{۷۴} ^{۷۵} ^{۷۶} ^{۷۷} ^{۷۸} ^{۷۹} ^{۸۰} ^{۸۱} ^{۸۲} ^{۸۳} ^{۸۴} ^{۸۵} ^{۸۶} ^{۸۷} ^{۸۸} ^{۸۹} ^{۹۰} ^{۹۱} ^{۹۲} ^{۹۳} ^{۹۴} ^{۹۵} ^{۹۶} ^{۹۷} ^{۹۸} ^{۹۹} ^{۱۰۰} ^{۱۰۱} ^{۱۰۲} ^{۱۰۳} ^{۱۰۴} ^{۱۰۵} ^{۱۰۶} ^{۱۰۷} ^{۱۰۸} ^{۱۰۹} ^{۱۱۰} ^{۱۱۱} ^{۱۱۲} ^{۱۱۳} ^{۱۱۴} ^{۱۱۵} ^{۱۱۶} ^{۱۱۷} ^{۱۱۸} ^{۱۱۹} ^{۱۲۰} ^{۱۲۱} ^{۱۲۲} ^{۱۲۳} ^{۱۲۴} ^{۱۲۵} ^{۱۲۶} ^{۱۲۷} ^{۱۲۸} ^{۱۲۹} ^{۱۳۰} ^{۱۳۱} ^{۱۳۲} ^{۱۳۳} ^{۱۳۴} ^{۱۳۵} ^{۱۳۶} ^{۱۳۷} ^{۱۳۸} ^{۱۳۹} ^{۱۴۰} ^{۱۴۱} ^{۱۴۲} ^{۱۴۳} ^{۱۴۴} ^{۱۴۵} ^{۱۴۶} ^{۱۴۷} ^{۱۴۸} ^{۱۴۹} ^{۱۵۰} ^{۱۵۱} ^{۱۵۲} ^{۱۵۳} ^{۱۵۴} ^{۱۵۵} ^{۱۵۶} ^{۱۵۷} ^{۱۵۸} ^{۱۵۹} ^{۱۶۰} ^{۱۶۱} ^{۱۶۲} ^{۱۶۳} ^{۱۶۴} ^{۱۶۵} ^{۱۶۶} ^{۱۶۷} ^{۱۶۸} ^{۱۶۹} ^{۱۷۰} ^{۱۷۱} ^{۱۷۲} ^{۱۷۳} ^{۱۷۴} ^{۱۷۵} ^{۱۷۶} ^{۱۷۷} ^{۱۷۸} ^{۱۷۹} ^{۱۸۰} ^{۱۸۱} ^{۱۸۲} ^{۱۸۳} ^{۱۸۴} ^{۱۸۵} ^{۱۸۶} ^{۱۸۷} ^{۱۸۸} ^{۱۸۹} ^{۱۹۰} ^{۱۹۱} ^{۱۹۲} ^{۱۹۳} ^{۱۹۴} ^{۱۹۵} ^{۱۹۶} ^{۱۹۷} ^{۱۹۸} ^{۱۹۹} ^{۲۰۰} ^{۲۰۱} ^{۲۰۲} ^{۲۰۳} ^{۲۰۴} ^{۲۰۵} ^{۲۰۶} ^{۲۰۷} ^{۲۰۸} ^{۲۰۹} ^{۲۱۰} ^{۲۱۱} ^{۲۱۲} ^{۲۱۳} ^{۲۱۴} ^{۲۱۵} ^{۲۱۶} ^{۲۱۷} ^{۲۱۸} ^{۲۱۹} ^{۲۲۰} ^{۲۲۱} ^{۲۲۲} ^{۲۲۳} ^{۲۲۴} ^{۲۲۵} ^{۲۲۶} ^{۲۲۷} ^{۲۲۸} ^{۲۲۹} ^{۲۳۰} ^{۲۳۱} ^{۲۳۲} ^{۲۳۳} ^{۲۳۴} ^{۲۳۵} ^{۲۳۶} ^{۲۳۷} ^{۲۳۸} ^{۲۳۹} ^{۲۴۰} ^{۲۴۱} ^{۲۴۲} ^{۲۴۳} ^{۲۴۴} ^{۲۴۵} ^{۲۴۶} ^{۲۴۷} ^{۲۴۸} ^{۲۴۹} ^{۲۵۰} ^{۲۵۱} ^{۲۵۲} ^{۲۵۳} ^{۲۵۴} ^{۲۵۵} ^{۲۵۶} ^{۲۵۷} ^{۲۵۸} ^{۲۵۹} ^{۲۶۰} ^{۲۶۱} ^{۲۶۲} ^{۲۶۳} ^{۲۶۴} ^{۲۶۵} ^{۲۶۶} ^{۲۶۷} ^{۲۶۸} ^{۲۶۹} ^{۲۷۰} ^{۲۷۱} ^{۲۷۲} ^{۲۷۳} ^{۲۷۴} ^{۲۷۵} ^{۲۷۶} ^{۲۷۷} ^{۲۷۸} ^{۲۷۹} ^{۲۸۰} ^{۲۸۱} ^{۲۸۲} ^{۲۸۳} ^{۲۸۴} ^{۲۸۵} ^{۲۸۶} ^{۲۸۷} ^{۲۸۸} ^{۲۸۹} ^{۲۹۰} ^{۲۹۱} ^{۲۹۲} ^{۲۹۳} ^{۲۹۴} ^{۲۹۵} ^{۲۹۶} ^{۲۹۷} ^{۲۹۸} ^{۲۹۹} ^{۳۰۰} ^{۳۰۱} ^{۳۰۲} ^{۳۰۳} ^{۳۰۴} ^{۳۰۵} ^{۳۰۶} ^{۳۰۷} ^{۳۰۸} ^{۳۰۹} ^{۳۱۰} ^{۳۱۱} ^{۳۱۲} ^{۳۱۳} ^{۳۱۴} ^{۳۱۵} ^{۳۱۶} ^{۳۱۷} ^{۳۱۸} ^{۳۱۹} ^{۳۲۰} ^{۳۲۱} ^{۳۲۲} ^{۳۲۳} ^{۳۲۴} ^{۳۲۵} ^{۳۲۶} ^{۳۲۷} ^{۳۲۸} ^{۳۲۹} ^{۳۳۰} ^{۳۳۱} ^{۳۳۲} ^{۳۳۳} ^{۳۳۴} ^{۳۳۵} ^{۳۳۶} ^{۳۳۷} ^{۳۳۸} ^{۳۳۹} ^{۳۴۰} ^{۳۴۱} ^{۳۴۲} ^{۳۴۳} ^{۳۴۴} ^{۳۴۵} ^{۳۴۶} ^{۳۴۷} ^{۳۴۸} ^{۳۴۹} ^{۳۵۰} ^{۳۵۱} ^{۳۵۲} ^{۳۵۳} ^{۳۵۴} ^{۳۵۵} ^{۳۵۶} ^{۳۵۷} ^{۳۵۸} ^{۳۵۹} ^{۳۶۰} ^{۳۶۱} ^{۳۶۲} ^{۳۶۳} ^{۳۶۴} ^{۳۶۵} ^{۳۶۶} ^{۳۶۷} ^{۳۶۸} ^{۳۶۹} ^{۳۷۰} ^{۳۷۱} ^{۳۷۲} ^{۳۷۳} ^{۳۷۴} ^{۳۷۵} ^{۳۷۶} ^{۳۷۷} ^{۳۷۸} ^{۳۷۹} ^{۳۸۰} ^{۳۸۱} ^{۳۸۲} ^{۳۸۳} ^{۳۸۴} ^{۳۸۵} ^{۳۸۶} ^{۳۸۷} ^{۳۸۸} ^{۳۸۹} ^{۳۹۰} ^{۳۹۱} ^{۳۹۲} ^{۳۹۳} ^{۳۹۴} ^{۳۹۵} ^{۳۹۶} ^{۳۹۷} ^{۳۹۸} ^{۳۹۹} ^{۴۰۰} ^{۴۰۱} ^{۴۰۲} ^{۴۰۳} ^{۴۰۴} ^{۴۰۵} ^{۴۰۶} ^{۴۰۷} ^{۴۰۸} ^{۴۰۹} ^{۴۱۰} ^{۴۱۱} ^{۴۱۲} ^{۴۱۳} ^{۴۱۴} ^{۴۱۵} ^{۴۱۶} ^{۴۱۷} ^{۴۱۸} ^{۴۱۹} ^{۴۲۰} ^{۴۲۱} ^{۴۲۲} ^{۴۲۳} ^{۴۲۴} ^{۴۲۵} ^{۴۲۶} ^{۴۲۷} ^{۴۲۸} ^{۴۲۹} ^{۴۳۰} ^{۴۳۱} ^{۴۳۲} ^{۴۳۳} ^{۴۳۴} ^{۴۳۵} ^{۴۳۶} ^{۴۳۷} ^{۴۳۸} ^{۴۳۹} ^{۴۴۰} ^{۴۴۱} ^{۴۴۲} ^{۴۴۳} ^{۴۴۴} ^{۴۴۵} ^{۴۴۶} ^{۴۴۷} ^{۴۴۸} ^{۴۴۹} ^{۴۵۰} ^{۴۵۱} ^{۴۵۲} ^{۴۵۳} ^{۴۵۴} ^{۴۵۵} ^{۴۵۶} ^{۴۵۷} ^{۴۵۸} ^{۴۵۹} ^{۴۶۰} ^{۴۶۱} ^{۴۶۲} ^{۴۶۳} ^{۴۶۴} ^{۴۶۵} ^{۴۶۶} ^{۴۶۷} ^{۴۶۸} ^{۴۶۹} ^{۴۷۰} ^{۴۷۱} ^{۴۷۲} ^{۴۷۳} ^{۴۷۴} ^{۴۷۵} ^{۴۷۶} ^{۴۷۷} ^{۴۷۸} ^{۴۷۹} ^{۴۸۰} ^{۴۸۱} ^{۴۸۲} ^{۴۸۳} ^{۴۸۴} ^{۴۸۵} ^{۴۸۶} ^{۴۸۷} ^{۴۸۸} ^{۴۸۹} ^{۴۹۰} ^{۴۹۱} ^{۴۹۲} ^{۴۹۳} ^{۴۹۴} ^{۴۹۵} ^{۴۹۶} ^{۴۹۷} ^{۴۹۸} ^{۴۹۹} ^{۵۰۰} ^{۵۰۱} ^{۵۰۲} ^{۵۰۳} ^{۵۰۴} ^{۵۰۵} ^{۵۰۶} ^{۵۰۷} ^{۵۰۸} ^{۵۰۹} ^{۵۱۰} ^{۵۱۱} ^{۵۱۲} ^{۵۱۳} ^{۵۱۴} ^{۵۱۵} ^{۵۱۶} ^{۵۱۷} ^{۵۱۸} ^{۵۱۹} ^{۵۲۰} ^{۵۲۱} ^{۵۲۲} ^{۵۲۳} ^{۵۲۴} ^{۵۲۵} ^{۵۲۶} ^{۵۲۷} ^{۵۲۸} ^{۵۲۹} ^{۵۳۰} ^{۵۳۱} ^{۵۳۲} ^{۵۳۳} ^{۵۳۴} ^{۵۳۵} ^{۵۳۶} ^{۵۳۷} ^{۵۳۸} ^{۵۳۹} ^{۵۴۰} ^{۵۴۱} ^{۵۴۲} ^{۵۴۳} ^{۵۴۴} ^{۵۴۵} ^{۵۴۶} ^{۵۴۷} ^{۵۴۸} ^{۵۴۹} ^{۵۵۰} ^{۵۵۱} ^{۵۵۲} ^{۵۵۳} ^{۵۵۴} ^{۵۵۵} ^{۵۵۶} ^{۵۵۷} ^{۵۵۸} ^{۵۵۹} ^{۵۶۰} ^{۵۶۱} ^{۵۶۲} ^{۵۶۳} ^{۵۶۴} ^{۵۶۵} ^{۵۶۶} ^{۵۶۷} ^{۵۶۸} ^{۵۶۹} ^{۵۷۰} ^{۵۷۱} ^{۵۷۲} ^{۵۷۳} ^{۵۷۴} ^{۵۷۵} ^{۵۷۶} ^{۵۷۷} ^{۵۷۸} ^{۵۷۹} ^{۵۸۰} ^{۵۸۱} ^{۵۸۲} ^{۵۸۳} ^{۵۸۴} ^{۵۸۵} ^{۵۸۶} ^{۵۸۷} ^{۵۸۸} ^{۵۸۹} ^{۵۹۰} ^{۵۹۱} ^{۵۹۲} ^{۵۹۳} ^{۵۹۴} ^{۵۹۵} ^{۵۹۶} ^{۵۹۷} ^{۵۹۸} ^{۵۹۹} ^{۶۰۰} ^{۶۰۱} ^{۶۰۲} ^{۶۰۳} ^{۶۰۴} ^{۶۰۵} ^{۶۰۶} ^{۶۰۷} ^{۶۰۸} ^{۶۰۹} ^{۶۱۰} ^{۶۱۱} ^{۶۱۲} ^{۶۱۳} ^{۶۱۴} ^{۶۱۵} ^{۶۱۶} ^{۶۱۷} ^{۶۱۸} ^{۶۱۹} ^{۶۲۰} ^{۶۲۱} ^{۶۲۲} ^{۶۲۳} ^{۶۲۴} ^{۶۲۵} ^{۶۲۶} ^{۶۲۷} ^{۶۲۸} ^{۶۲۹} ^{۶۳۰} ^{۶۳۱} ^{۶۳۲} ^{۶۳۳} ^{۶۳۴} ^{۶۳۵} ^{۶۳۶} ^{۶۳۷} ^{۶۳۸} ^{۶۳۹} ^{۶۴۰} ^{۶۴۱} ^{۶۴۲} ^{۶۴۳} ^{۶۴۴} ^{۶۴۵} ^{۶۴۶} ^{۶۴۷} ^{۶۴۸} ^{۶۴۹} ^{۶۵۰} ^{۶۵۱} ^{۶۵۲} ^{۶۵۳} ^{۶۵۴} ^{۶۵۵} ^{۶۵۶} ^{۶۵۷} ^{۶۵۸} ^{۶۵۹} ^{۶۶۰} ^{۶۶۱} ^{۶۶۲} ^{۶۶۳} ^{۶۶۴} ^{۶۶۵} ^{۶۶۶} ^{۶۶۷} ^{۶۶۸} ^{۶۶۹} ^{۶۷۰} ^{۶۷۱} ^{۶۷۲} ^{۶۷۳} ^{۶۷۴} ^{۶۷۵} ^{۶۷۶} ^{۶۷۷} ^{۶۷۸} ^{۶۷۹} ^{۶۸۰} ^{۶۸۱} ^{۶۸۲} ^{۶۸۳} ^{۶۸۴} ^{۶۸۵} ^{۶۸۶} ^{۶۸۷} ^{۶۸۸} ^{۶۸۹} ^{۶۹۰} ^{۶۹۱} ^{۶۹۲} ^{۶۹۳} ^{۶۹۴} ^{۶۹۵} ^{۶۹۶} ^{۶۹۷} ^{۶۹۸} ^{۶۹۹} ^{۷۰۰} ^{۷۰۱} ^{۷۰۲} ^{۷۰۳} ^{۷۰۴} ^{۷۰۵} ^{۷۰۶} ^{۷۰۷} ^{۷۰۸} ^{۷۰۹} ^{۷۱۰} ^{۷۱۱} ^{۷۱۲} ^{۷۱۳} ^{۷۱۴} ^{۷۱۵} ^{۷۱۶} ^{۷۱۷} ^{۷۱۸} ^{۷۱۹} ^{۷۲۰} ^{۷۲۱} ^{۷۲۲} ^{۷۲۳} ^{۷۲۴} ^{۷۲۵} ^{۷۲۶} ^{۷۲۷} ^{۷۲۸} ^{۷۲۹} ^{۷۳۰} ^{۷۳۱} ^{۷۳۲} ^{۷۳۳} ^{۷۳۴} ^{۷۳۵} ^{۷۳۶} ^{۷۳۷} ^{۷۳۸} ^{۷۳۹} ^{۷۴۰} ^{۷۴۱} ^{۷۴۲} ^{۷۴۳} ^{۷۴۴} ^{۷۴۵} ^{۷۴۶} ^{۷۴۷} ^{۷۴۸} ^{۷۴۹} ^{۷۵۰} ^{۷۵۱} ^{۷۵۲} ^{۷۵۳} ^{۷۵۴} ^{۷۵۵} ^{۷۵۶} ^{۷۵۷} ^{۷۵۸} ^{۷۵۹} ^{۷۶۰} ^{۷۶۱} ^{۷۶۲} ^{۷۶۳} ^{۷۶۴} ^{۷۶۵} ^{۷۶۶} ^{۷۶۷} ^{۷۶۸} ^{۷۶۹} ^{۷۷۰} ^{۷۷۱} ^{۷۷۲} ^{۷۷۳} ^{۷۷۴} ^{۷۷۵} ^{۷۷۶} ^{۷۷۷} ^{۷۷۸} ^{۷۷۹} ^{۷۸۰} ^{۷۸۱} ^{۷۸۲} ^{۷۸۳} ^{۷۸۴} ^{۷۸۵} ^{۷۸۶} ^{۷۸۷} ^{۷۸۸} ^{۷۸۹} ^{۷۹۰} ^{۷۹۱} ^{۷۹۲} ^{۷۹۳} ^{۷۹۴} ^{۷۹۵} ^{۷۹۶} ^{۷۹۷} ^{۷۹۸} ^{۷۹۹} ^{۸۰۰} ^{۸۰۱} ^{۸۰۲} ^{۸۰۳} ^{۸۰۴} ^{۸۰۵} ^{۸۰۶} ^{۸۰۷} ^{۸۰۸} ^{۸۰۹} ^{۸۱۰} ^{۸۱۱} ^{۸۱۲} ^{۸۱۳} ^{۸۱۴} ^{۸۱۵} ^{۸۱۶} ^{۸۱۷} ^{۸۱۸} ^{۸۱۹} ^{۸۲۰} ^{۸۲۱} ^{۸۲۲} ^{۸۲۳} ^{۸۲۴} ^{۸۲۵} ^{۸۲۶} ^{۸۲۷} ^{۸۲۸} ^{۸۲۹} ^{۸۳۰} ^{۸۳۱} ^{۸۳۲} ^{۸۳۳} ^{۸۳۴} ^{۸۳۵} ^{۸۳۶} ^{۸۳۷} ^{۸۳۸} ^{۸۳۹} ^{۸۴۰} ^{۸۴۱} ^{۸۴۲} ^{۸۴۳} ^{۸۴۴} ^{۸۴۵} ^{۸۴۶} ^{۸۴۷} ^{۸۴۸} ^{۸۴۹} ^{۸۵۰} ^{۸۵۱} ^{۸۵۲} ^{۸۵۳} ^{۸۵۴} ^{۸۵۵} ^{۸۵۶} ^{۸۵۷} ^{۸۵۸} ^{۸۵۹} ^{۸۶۰} ^{۸۶۱} ^{۸۶۲} ^{۸۶۳} ^{۸۶۴} ^{۸۶۵} ^{۸۶۶} ^{۸۶۷} ^{۸۶۸} ^{۸۶۹} ^{۸۷۰} ^{۸۷۱} ^{۸۷۲} ^{۸۷۳} ^{۸۷۴} ^{۸۷۵} ^{۸۷۶} ^{۸۷۷} ^{۸۷۸} ^{۸۷۹} ^{۸۸۰} ^{۸۸۱} ^{۸۸۲} ^{۸۸۳} ^{۸۸۴} ^{۸۸۵} ^{۸۸۶} ^{۸۸۷} ^{۸۸۸} ^{۸۸۹} ^{۸۹۰} ^{۸۹۱} ^{۸۹۲} ^{۸۹۳} ^{۸۹۴} ^{۸۹۵} ^{۸۹۶} ^{۸۹۷} ^{۸۹۸} ^{۸۹۹} ^{۹۰۰} ^{۹۰۱} ^{۹۰۲} ^{۹۰۳} ^{۹۰۴} ^{۹۰۵} ^{۹۰۶} ^{۹۰۷} ^{۹۰۸} ^{۹۰۹} ^{۹۱۰} ^{۹۱۱} ^{۹۱۲} ^{۹۱۳} ^{۹۱۴} ^{۹۱۵} ^{۹۱۶} ^{۹۱۷} ^{۹۱۸} ^{۹۱۹} ^{۹۲۰} ^{۹۲۱} ^{۹۲۲} ^{۹۲۳} ^{۹۲۴} ^{۹۲۵} ^{۹۲۶} ^{۹۲۷} ^{۹۲۸} ^{۹۲۹} ^{۹۳۰} ^{۹۳۱} ^{۹۳۲} ^{۹۳۳} ^{۹۳۴} ^{۹۳۵} ^{۹۳۶} ^{۹۳۷} ^{۹۳۸} ^{۹۳۹} ^{۹۴۰} ^{۹۴۱} ^{۹۴۲} ^{۹۴۳} ^{۹۴۴} ^{۹۴۵} ^{۹۴۶} ^{۹۴۷} ^{۹۴۸} ^{۹۴۹} ^{۹۵۰} ^{۹۵۱} ^{۹۵۲} ^{۹۵۳} ^{۹۵۴} ^{۹۵۵} ^{۹۵۶} ^{۹۵۷} ^{۹۵۸} ^{۹۵۹} ^{۹۶۰} ^{۹۶۱} ^{۹۶۲} ^{۹۶۳} ^{۹۶۴} ^{۹۶۵} ^{۹۶۶} ^{۹۶۷} ^{۹۶۸} ^{۹۶۹} ^{۹۷۰} ^{۹۷۱} ^{۹۷۲} ^{۹۷۳} ^{۹۷۴} ^{۹۷۵} ^{۹۷۶} ^{۹۷۷} ^{۹۷۸} ^{۹۷۹} ^{۹۸۰} ^{۹۸۱} ^{۹۸۲} ^{۹۸۳} ^{۹۸۴} ^{۹۸۵} ^{۹۸۶} ^{۹۸۷} ^{۹۸۸} ^{۹۸۹} ^{۹۹۰} ^{۹۹۱} ^{۹۹۲} ^{۹۹۳} ^{۹۹۴} ^{۹۹۵} ^{۹۹۶} ^{۹۹۷} ^{۹۹۸} ^{۹۹۹} ^{۱۰۰۰}

این جنگ صورتے عجیب میداشت۔ کہ درال ہر قوم با قوم دیگر در ستیز و آویز بود۔ ویک انسان عقلمند را در جملہ مذاہب بعض آچنان صداقتہا بنظر می آمد کہ بذریعہ آہنا بر حق بودن آں مذہب ثابت می شد۔ پس خیلے متحیر می ماند۔ زیرا کہ در ہر مذہب خیلے صداقتہا موجود است۔ و با اینہما ارباب جمیع مذاہب یکدگر را کاذب قرار میدادند۔
آخر باعث این جنگ وجدل حیست ؟

نتیجہ این جنگ بغیر ازین حاصل نمی شد۔ کہ تعصب می افزود۔ و اختلاف بروز در ترقی بود۔ ازیک جانب ہنود قصص بزرگان خود خواندہ در سوانح ایشان کمال مکارم اخلاق می دیدند۔ و از جانب دیگر از پیروان مذاہب دیگر نسبت آں بزرگان خود می شنیدند کہ ایشان کاذب مزور بودند ازین جہت ہندو اں را بر عقل پیروان دیگر مذاہب حیرت دست می داد۔ و بالآخر در خیال شال می رسید کہ تعصب چشم این مردم را کور ساختہ است۔ و ہمیں نمط پیروان مذاہب مختلفہ در حق اکابر خود سخنان مخالفت شنیدہ در غیظ و غضب فتنہ پیچ و تاب میخورند۔ الغرض آچنانا گرہ در خیالات مردم افتادہ بود۔ کہ بہ ناخن بہت کسے و نمی شد۔ و ہر کس کہ دل خود را

از تعصب خالی کرده می اندیشید، غرق بجهت می شد، که رب العالمین چرا از بندگان خود یک قوم را انتخاب نمود، و باقی جمله را برائے چه پهل بگذاشت، اما احدی را آنقدر جرأت و جسارت نبود، که این سوال را پیش کند، زیرا که این سوال مذہب اورا از بیخ و بن برکنده استیصال می نمود۔

اما فرقہ سناتن دھرم (از قوم ہنود) این عقده را بہ این طور حل کرده بود کہ جمیع مذاہب عالم منجانب اللہ و موافق شریعت اوست، گویا راہ ہائے مختلفہ اند کہ بسوئے یک قصر تشنگ می روند، و از میان ایشان مذہب ہنود از ہمہ افضل است لیکن این عقده کشائی شان بیچ بکار بنی آدم نمی آمد، و نیز لائق آن ہم نبود کہ بکار کسی آمد زیرا کہ دواعراض قوی بران وارد می شد، کہ آن ہر دورا جوابی نبود، اولاً اینکہ اگر ہمہ مذاہب در حالت موجودہ خود از جانب خدا هستند، پس در میان ایشان اختلاف اصولی چراست؟ چہ اگر چہ درین امر شک نیست، کہ اختلاف در تفصیل و فروعات صورتی امکان دارد، لیکن اختلاف در اصول ممکن نیست، میتواند بود کہ بجانب یک شہر راہ ہائے متعددہ باشند، گو در صحت را آن راہ ہا ہلجہ را بہ نسبت راہ دیگر قسے خم و پیچے ہم زیادہ باشد، مگر آخر کار آن ہمہ تا بہر حلہ مقصود سہمی کشند، اما این ہرگز ممکن نیست کہ جملہ راہ ہائے متعددہ کہ از جانب مشرق بسوئے شہر سہمی روند، بعضی از انہا از جانب مغرب بسوئے آن شہر روند، و بعضی از جانب شمال و بعضی از جانب جنوب در صد اہتتائے دائمی ہرگز اختلاف پیدا بودن ممکن نیست، سلمنا کہ حضرت حق جل و علا یک قوم را ارشاد فرمود است کہ بدین طریق عبادت باید کرد، و قوم دیگر را بنوع دیگر عبادت کردن فرمود است، لیکن این امر را عقل سلیم ہرگز قبول نمیکند، کہ خدا یک قوم را الہام کند کہ من خدا داد

ویگانہ دے بہتہاں ستم۔ و قوم دیگر را بگوید۔ کہ من واحد ویگانہ نیستم۔ بلکہ خالق غیر دیگر
 است و خالق شر دیگر سمجھیں قوم سویم را تعلیم دہد کہ پدر و پسر و روح القدس
 سہ خدا است۔ و چہاں میں را آموزد کہ در اصنام لائق و لائقہ شخصی قدرتِ خدائی
 موجود است۔ و قوم پنجمین را بیان نماید کہ برائے ہر چیزے رب النوع است
 جداگانہ۔

یا اینکه یکے را تعلیم دہد کہ ذاتِ من بکلی منزہ است۔ و از حلول و تجسم مبرا۔
 و دوسمین را بگوید۔ کہ میتواں شدہ کہ من در سیکلِ انسانی حلول کردہ متجسم شوم۔ و سیمین
 را بگوید۔ کہ من در سیکرِ جانوران ذلیل ترین حتی الخنزیر ہم حلول می کنم۔
 و ہیرین نسقِ سہ را بگوید۔ کہ بعث بعد الموت برحق است۔ و دیگرے را
 بگوید کہ بعث بعد الموت چیزے نیست۔ و چہنیں یکے را بگوید کہ مردگان باز پس
 بدنیانمی آیند۔ و دیگرے را بگوید کہ تناسخ حق است۔ یعنی انسان بعد از مردن
 از قالبے بہ قالبے رفتہ بدنیاد پس می آید۔ ❖

الغرض ایں امر امکان دارد۔ کہ خدا تعالیٰ حالات اقوام مختلفہ را در نظر داشتہ
 احکام مختلفہ صادر نماید لیکن ایں ہرگز ممکن نیست۔ کہ واقعات و صداقتہا را
 بہ اقوام مختلفہ مخالف یکدگر بیان کند۔ تاچوں در مذاہب مختلفہ موجود اختلاف صرف
 در احکام نیست۔ بلکہ در واقعات و صداقتہائے دائمی نیز اختلاف است۔
 لہذا نسبت ایں مذاہب مختلفہ نمیتواں گفت۔ کہ ایں ہمہ راہ ہائے اند بسو خدا تعالیٰ
 اعتراض دوم بر عقیدہ ہنود بدین طور وارد می شد۔ کہ ایں مردم از یکجا

لہ ہجوس لہ نصاریٰ لہ ہنود لہ چینیاں لہ اہل اسلام لہ نصاریٰ
 لہ ہنود لہ اہل اسلام لہ بعض قبائل یہود لہ اہل اسلام لہ ہنود۔

مذہب خود را از دیگر مذاہب افضل قرار میدهند۔ و از جانب دیگر قداست مذہب خود را بیان می کنند۔ پس عقل سلیم باور نمی کند۔ کہ خدا تعالیٰ اول دین افضل را نازل فرمودہ بعد از آن مذاہب ادنیٰ را نازل کند۔ ہر گاہ انسان در ابتدائے حالت خود استعداد قبول مذہب اعلیٰ و اکمل می داشت۔ پس با وجود ترقی کردنی در علوم و فنون خدا تعالیٰ را بہ نازل نمودن دین ادنیٰ بروے کدام حاجت پیش آند۔ لا ریب ہاں دین از پس دیگر ادیان شرف نزول تواند یافت۔ کہ از ہمہ افضل و اکمل و اعلیٰ باشد۔ یا کم از کم مثل دین سابق باشد۔

الحاصل این دو اعتراض آنقدر سنگین بود کہ جواب آنها از پیش کنندگان این عقیدہ بہم رسانیدن امکان نداشت۔ و این ایراد همچنان بر جائے خود قائم بود کہ آفریدگار عالم از ابتدائے آفرینش بہت ہدایت بنی آدم کدام تدبیر را اختیار کردہ است۔ نصاریٰ بزعم خود این سوال را بریں طور حل میکردند۔ کہ خدا تعالیٰ پذیرے عیسیٰ مسیح ابن مریم ہمہ بنی نوع انسان را بجانب ہدایت دعوت دادہ است۔ بناء علیہ بر حق تعالیٰ اعتراض جانب داری یک قوم خاص عاید نمی شود۔ ولیکن این جواب نیز نادرست است۔ زیرا کہ بدین جواب نیز این سوال حل نمیکرد کہ قبل از مسیح برآں ہدایت اہل دنیا چہ تدبیر پیش گرفتہ بود۔ از تورات مستفاد می شود کہ تعلیم تورات برائے قوم دیگر نبود۔ و بعد از مسیح بقول نصاریٰ اگر چہ برائے جمیع مردم باب تعلیم آہی مفتوح شد۔ مگر قبل از مسیح برائے ہدایت مردمانیکہ لاتعداد و لاخصیٰ از دنیا گذشتہ اند۔ کدام سامان مہتیا ساختہ بود۔

الغرض این سوال بغیر جواب تسلی بخش همچنان لایحل باقی ماندہ بود۔ و این علما

دل مردم را از اندرون کاواک ساخته بود۔ کہ ناگاہ حضرت مسیح موعود علیہ السلام
 از قرآن کہیم استدلال فرمودہ آن نقطہ نگاہ مردم را کہ تا زمان بعثتش در اذیان مردم
 متمرکز بود تبدیل فرمود۔ و گفت کہ تعلیم قرآن مجید دریں خصوص این است کہ دان
 من امة الا خلا فيها نذیر (فاطر ۳۴) یعنی پیچ قومے در دنیا نبود کہ رسول ما
 در آن نگذشتہ باشد۔ پس ازین آیتہ ثابت است۔ کہ در ہر قوم و ہر ملک انبیاء مبعوث
 گشتہ اند۔ لہذا ما از روی تعلیم قرآن حمید بنی گوئیم۔ کہ ہندوستان از انبیاء خالی بود
 یا چین از بعثتِ مُرسلین ہتی بود۔ یا در روس بنی نیامدہ است۔ یا پیغمبرے در ایران
 و افغانستان نہ برخاستہ است۔ یا در افریقہ رسولے برپا نشدہ است۔ یا بر اعظم
 یورپ از وجود انبیاء نا آشنا ماند است۔ یا امریکا از بعثتِ رسولان محروم بود است۔
 ہچنین ہا وقتیکہ حالاتِ بزرگان گذشتہ ہر مل و نخل راجی شنویم از فضائل و
 کمالات شان انکار نمی کنیم۔ و نہ بر تخریبِ شال جرأت میداریم۔ زیرا کہ مجتہد صادق
 با تعلیم دادہ است کہ در جمیع عالم انبیاء گذشتہ اند۔ و یافتہ شدن انبیاء و کتب و شرائع
 در دیگر اقوام ہرگز خلاف مذہب مانیت۔ و نہ در راہ دین ماسدے ہست۔ بلکہ
 دریں امر تصدیق دین اسلام است۔ اگرے ما این عقیدہ میداریم۔ کہ خدا تعالیٰ نظر
 بحالت ہر زمانہ در اقوام مختلفہ انبیاء را فرستادہ است۔ و بعد از اں چون بمرور دہور
 از تجارب سنین و شہور و ترقیاتِ علوم و فنون اذیان بنی نوع انسان قابل قبول شریعت
 تامہ گردید۔ پس خدا تعالیٰ بواسطہ حضرت محمد مصطفیٰ (بابی انت دامی یا رسول اللہ)
 صلی اللہ علیہ وسلم برائے سائر اقوام عالم شریعتِ کاملہ قرآن کریم را فرستاد۔ پس
 پیچ قومے از ہدایت ربانی محروم نبودہ است۔ اما حالاً محض اسلام راہ ہدایت است

ولس چرا که این دین دین باز پسین و مکمل است پس چون دین کامل آید ادیان سابقه را منسوخ کرده شد و علامت منسوخ گشتن آن ادیان این است که خدا تعالی اکنون چنان آن ادیان فرو گذاشته است - زیرا که در آنها همیشه دست برد و تصرف انسانی جاری است - و حالا قاطبته از صداقت خیلے دور افتاده اند - و صورت اصلی آنها منسوخ شده است اگر چه به اعتبار صورت آغاز خود آن همه راست بوده اند - اما بلاحظ صورت موجوده و حالت حاضره خود باطل اند :

حضرت اقدس انارشد برهان این نقطه حقیقت را که فرایش نظر عالم داشته آنگنان است - که هیچ عاقل را از این انحراف و رزیدن ممکن نیست - زیرا که اگر کسی این اصل را تسلیم نکند پس ناگزیر مبتلا گردد - به این عقیده سخیفه که خدا تعالی بعضی بندگان را هدایت فرموده است - و بعضی را بنی عطا کردن مهیا ساختن سامان هدایت مهمل گذاشت است - نفوذ باند من ذاک - و عقل سلیم و ذهن مستقیم هرگز این امر را تسلیم نمی تواند کرد :

و اگر پیروان دیگر مذاهیب این اصل را تسلیم نمایند ناچار قائل گردند که دین اسلام راست است - و بغیر اتباع او چاره نیست - زیرا که اسلام از جمله مذاهیب مذہب آخری است - و به این وجه نیز که اسلام این اصل صحیح و راست را در نظر عالمیان جلوه داده است - این مرتبه قوی آنگنان نیز است که فرقه نو تعلیم یافته و کسانیکه وسیع انجیالند خواه به مذہب تعلیق داشته باشند یا به بغیر تاثیر پذیرفتن از این عقیده محفوظ نتوانند ماند - چرا که اگر این اصل را از دست گذاشته آید - لامحاله انکار خدا لازم آید - و آنگنان این مردم نمی توانند کرد - و اگر این اصل را قبول کرده آید -

پس ناگزیر اسلام را نیز قبول کردن واجب میشد۔ و برایشان نیکوکاری و ایح چاره
نمیت۔ پس مطمح نگاہ بنی آدم را که پیش ازین بغایت باریک و تنہایت تاریک بود
حضرت مسیح موعود تغییر داده بہ جهت غلبہ اسلام یک سامانے یقینی کہ ہر کس براسی
مشاہدہ نماید۔ بہم رسانیدہ است۔

حریر چہارم کہ حضرت اقدسؑ بلئے غالب نمودن اسلام بعمل آوردہ و بذریعہ
تمام مباحث خلاف اسلام را تبدیل ساختہ و ہوش و حواس پیروان جملہ مذاہب باطلہ
را پراگندہ ساختہ این است۔ کہ حضرت اقدسؑ تحت ہدایت مائے ہادی برحق علم کلام
کہ در دہر رائج بود۔ تغییر عظیم دادہ امتحان اصول و ضوابط مقرر فرمود است۔ کہ
کہ ہرگز خصم انکار آن نتواند کرد۔ و نہ مطابق آن در مقابلہ اسلام پائے تواند افشرد۔
و اگر این اصول را رد کند۔ دست از حیات خود می شوید۔ و اگر قبول میکند۔ باز ہم
جان خود را می سپارد۔ الغرض نہ صورت قرار دارد۔ و نہ راہ فرار و نہ در مقابلہ آن
ایح سامان حفاظتش بنظر می آید۔

قبل از بحث حضرت اقدسؑ طریق تنقید و مباحثہ این بود کہ ہر فرقہ بر مخالف خود
ہر چه دلش میخواست۔ اعتراض و ایراد وارد میکرد۔ و بہ نسبت خود ہر چه میخواست
میگفت۔ و این ظاہر است۔ کہ چون میدان مناظرہ و سعت گرفتہ نیکو محدود شود۔
نتیجہ آن ایح بر نمی آید۔ ہر گاہ چند سواران اسپان خود را بدو اند۔ پس ظاہر است کہ
آنانکہ بموجب قواعد اسپ دوانی اسپان را جولان می دہند۔ از میان ایشان خیلے
بر آسانی معلوم میتوان کرد۔ کہ فلاں کس سبقت برداست۔ و اگر از میان ایشان یکے
بجانب غرب و دیگرے بجانب شرق اسپ خود را بتازد۔ و ہمچنین ہر کسے بغیر طرف

معین اسپ را بدواند۔ لابد شخص کردن این امر دشوار گردد۔ کہ کہ ام شہسوار بازی
برہوہ است۔ دریں صورت بر اسپ دواتی آن شاہ سواران را عے صحیح قائم کردن
مشکل میگردد۔

ہم بریں نسق در تحقیق مذہب تا وقتیکہ حدے معین نشود۔ ہرگز کسے را خود را
قائم نتواند کرد۔

پیش ازیں اس رسم جاری ہو۔ کہ ہر کسے را کہ ہر امرے مستحق بنظری آمد
خواہ در کتابے خواندہ باشد یا نہ۔ بجانب مذہب خود منسوب میکرد۔ کہ میتد کہ
تعلیم مذہب ماچہ قدر برز و نیکوست۔ گویا بہ اس طریق در بارہ اصل مذہب بحث کرد
نمی شد۔ بلکہ بر بتائے خیالات ذاتیہ بحث کنندگان فریقین گفتگو می بود۔ و چنین مباحثات
نتیجہ ہم میداد۔ کہ طالبان حق را ہیچ موقعہ فیصلہ حاصل نمی شد۔

حضرت اقدس اس طریق مباحثہ را بوضاحت تمام غلط ثابت کرد۔ و فرمود۔ کہ اگر
کتابے از جانب خدا برائے ہدایت بندگان آمدہ است۔ بحت ہر مقصدے کہ ما
نسبت تسلیم کردن آن مردم را تکلیف می دہیم۔ لابد باید کہ در آن کتاب موجود باشد۔
و لازم است کہ دلائل آن مقصد را کہ میخواہد کہ مردم قبول نمایند۔ در خود داشته باشد
زیرا کہ اگر کتاب خدا نہ در خود دعوی دارد۔ و نہ دلیل۔ بلکہ از ہر دو خالی است۔
یا ازیں ہر دو یکے را ندارد۔ بہ مردم چہ فائدہ می رساند۔ و اگر دعوی ہم ما از خود
پیش کنیم۔ و دلیل آن نیز از ذہن خود پیدا کنیم۔ پس انان کتاب خدا ما را چہ نفع
می رسد۔ و مذہب ما چگونه استحقاق دارد۔ کہ ما آنرا مذہب الہی بگوئیم۔ پس دریں
صورت آن دین را ما برائے خود وضع کردہ ایم۔ و ہیچ منت خدا نسبت دین برا

نہاںشد۔ بلکہ احسانِ مابرخداست۔ کہ مابراٹے دین دے دعویٰ مارا تجیز کردہ ایم
 دہا از براٹے ہر دعویٰ دلیل از جانب خود وضع ساختہ ایم۔ لہذا داراٹے ہر مذہب
 لازم است۔ کہ در اثناٹے تحقیقات مذہبہ ایں امر را ملحوظ دارد کہ ہر دعویٰ کہ از
 طرف مذہب خود پیش کند۔ اں ہم از کتاب آسمانی او باشد۔ دہر دلیلے کہ بر دآرد۔
 او ہم از ہماں کتاب ماخوذ باشد :

ایں اصل کہ اس الاصول است۔ انقدر قوت و شوکت در خود دارد کہ بجز
 پیروان قرآن مردم ادیان دیگر را ہرگز پیچ دعویٰ مذہب خود از کتب خود بیاثبتوت
 رسانیدن ممکن نیست۔ و انکار ایں اصل نیز ازیشان صورت امکان ندارد۔ زیرا کہ
 اگر گویند کہ ما یحییٰ نہیں نتوانیم کرد۔ پس معنی اں لابد ایں باشد۔ کہ مذہبِ شاں اں
 مذہب نیست۔ کہ در کتاب سماوی ایشان بیان شدہ۔ چرا کہ اگر اں مذہب ہماں است
 پس سبب چیست۔ کہ از کتاب سماوی خود اں دعویٰ را بر نمی آرند۔ و اگر دعویٰ انا
 کتاب بر می آرند۔ پس چرا کتابِ شاں بر دعویٰ خود دلیل پیش نمی کنند۔ ہر گاہ خالق
 الارض و السموات دل و دماغ انسانی را چنان آفریدہ است۔ کہ او بغیر محبتِ پیچ
 را تسلیم نمی کند۔ پس خدا تعالیٰ چرا در وقت بیانِ امور ایمانیہ دلائل پیش نمیکند
 کہ بہر دآں انسان آہنمہ امور را تسلیم نماید۔

اسی حاصل پیروانِ مذہبِ باطلہ نہ ایں اصل را رد می توانستند کرد۔ زیرا کہ
 معنی رد غیر ازین نیست۔ کہ مذہبِ شاں ناقص و ردی است۔ ونہ او را قبول
 می توانستند کرد۔ چرا کہ لے شاہ والا جاہ! جناب والا ایں سخن را شنیدہ تعجب خواہند
 فرمود۔ کہ چوں از روٹے ایں اصل امتحان دیگر مذہب کردہ شد۔ مثل روز روشن

ثابت شد کہ تقریباً از ہر یک صد دعاوی آہنا تو اچھا نہ ہو۔ کہ در کتب الہامیہ ایشان یافتہ نمی شد۔ و آنقدر دعاوی کہ از کتب ایشان برمی آمد۔ از ان میان تقریباً ہمسہ بے دلیل و برہان بود۔ گویا خداوند تعالیٰ تعلیم امر سے دادہ اور ایہ انسان حوالہ کرد۔ تا ادب و کالت خود با ثبات آں دعویٰ اعانت کتاب خدا نماید ۛ

پس حضرت اقدس ثابت کردہ است کہ پیران مذاہب باطلہ از دل خود چند سخنان وضع کردہ یا از ان سر قہ نمودہ بسوئے کتاب خود منسوب می کنند۔ و بجهت فوقیت مذہب خود طرح مباحثات و مناظرات می اندازند۔ و اوقات مردم را ضائع می کنند۔ چرا کہ اگر ایشان سخنان خود را ثابت ہم نمایند۔ غیر از این کیسچ نتیجہ نہ برآید کہ خیالات شان متعلق آں مسئلہ صحیح است۔ مگر ایں نتیجہ برآدن ممکن نیست کہ مذہب شان بر راستی است۔ چرا کہ آں امر در کتاب مذہبی ایشان یافتہ نمی شود۔

حضرت اقدس اولاً ایں امر عظیم را مضبوط نمودہ بعد از ان بپایہ ثبوت رسانید کہ قرآن کریم ہمہ اصول اسلام را خود پیش میکند۔ و برائے اثبات آں دلائل قاطعہ و برہین ساحطہ نیز از پیش خود میدہد۔ چنانچہ حضرت اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام صد ہا مسائل متعلق ایں خصوص از قرآن کریم ظاہر نمود۔ کہ دعاوی نیز از قرآن مجید بود۔ و بر آں دعاوی دلائل ہم از فرقان حمید بود۔ و سخن خود را چنان بکمرسی ثبوت نشانزد کہ دشمنان اسلام در میدان مناظرہ سپر انداختند۔ و پیش ایں حربہ قویہ چنان سر اگیمہ گشتہ اند۔ کہ تا ایں زمان ایشان را حیلہ ہم نہ رسید راست۔ و انشاء اللہ تا روز قیامت ہم نہ رسد کہ خود را و مذہب خود و کتاب ہائے خود را از ان حملہ اسلام بسلامت دارند۔

الحاصل ایں علم کلام کہ حضرت اقدس وضع فرمودہ است۔ و بنائے مباحثات

و مناظرات برائے ہنادہ آنچنان متین و مضبوط است۔ کہ مذاہب باطلہ را انکار آں متعذرات
وہ اقرار آں باطل را تا نمیکند و دن متعسر۔ و ہر قدر کہ مسلمانان ایں حربہ را در مباحثات
مذہبیہ استعمال کنند۔ بہاں قدر ادیان باطلہ پیش آں فرار برترانیکو دانند۔ و پیروان آں مذہب
ضعف ادیان خود آشکارا گردد۔ و بنی آدم نظارہ لیظہرہ علی الدین کلہ بخشیم
خویش مشاہدہ نمایند :

حربہ پنجم کہ حضرت اقدس بر اعدائے اسلام بزور تمام رانده۔ وہ آں اعلام مذہب
باطلہ سرنگون افتادہ و اسلام را بذر یکنچنان شوکت و نصرت و غلبہ حاصل آمدہ۔ کہ
اعدائے را گنجایش انکار نماندہ ایں است۔ کہ آنحضرت بہر تقدی تمام وقوت مالا کلام
پیش روئے اعدائے اسلام ایں امر را پیش فرمود است۔ کہ غرض اعلیٰ و غایت اسالی
از سجا آوردن اعمال و احکام مذہب باخلاق خود تعلق حاصل کردن است۔ و بہاں
مذہب صادق و دریں زمانہ پسندیدہ حضرت باری عز اسمہ تواند بود۔ کہ پیروان خود
با اعدائے عز و جل پیوندے کرامت فرماید۔ و آثار آں تعلق و پیوند را ظاہر و ہویدا
نماید۔ زیراکہ می بینیم۔ کہ در کائنات عالم یکا کو چاک ترین چیزے را ہم یکا اثر
خاص حاصل است۔ اگر کسی انگشت خود را برا حکہ بند۔ یا اگر احدے در قرب آتش
بنشیند۔ البتہ انگشت او مثل انگشت می سوزد۔ و جسم او حرارت آتش را محسوس میکند
آب را کہ می نوشیم۔ معاً حرارت اندر دنی را فرو می نشاند۔ علاوہ بر آں آثار بشارت
و طراوت بر چہرہ انسان آشکارا می گند۔ و اگر غذاے مقوی میخوریم۔ در بدن تا فرہی
و تازگی و قوت پدید می آید۔ و اگر ورزش می کنیم۔ جسم مضبوط و توانا میشود۔ همچنین
در ادویہ نیز تاثیرے هست کہ گاہے منفعت و گاہے مضرت می رساند۔ پس مقام

حیرت و تعجب است۔ اگر تعلق با خدا داشتن سرسریہ اثر ثابت شود۔ از کثرت سجود
در پیشانی کلفت نمایان شود۔ مگر غیر ازینکہ بینی بر خاک سوده شود منفعتی دست نہ دہد۔
از روزہ داشتن شکم بہ پشت چسبد۔ و از زکوٰۃ و صدقات مال روئے بکمی ہند۔ اما هیچ
تغیرے درون سینہ مایدید نیاید۔ و ازین اعمال شاقہ تیج نتیجہ بر نہ خیزد۔ اگر حال پس
متوال است۔ پس فائدہ از تعلق باللہ چیست۔ و انسان را بیدار چہ حاجت است
از تعلق با بایک عالمے کہ در جہ ادنی دارد۔ ایں علامت ظاہری می شود کہ مادر و بچہ اس
مردم عزت بہم می رسد۔ و متعلقان و زیر دستان او حرمت مانگاہ میدارند آں عالم
سخن بارامی شنود۔ و تکلیفات بار او دور میکند۔ و التجائے مارامی پذیرد۔ دہر کہ چاک
بزرگ را ایں امر مشہود و محسوس میگردد۔ کہ مادر نظر آں حاکم مقبول و معزز و محترمستیم
لیکن برعکس ایں آں چیزے کہ تیج نشانے ندارد۔ آں یک تعلق باللہ نیست۔ کہ نہ
اثر آں در نفس مایدیدی آید۔ و نہ بر تعلقات ماطاہر میشود۔ اما بچہ آن حالت میلاریم
کہ پیش از عبادات در ریاضات میداشتیم ۛ

غرض حضرت اقدس بدین دلیل ثابت کرد است۔ کہ مذہب زندہ همان است
کہ در اں ایں علامت مشہود و محسوس باشد کہ پیرو آں را تقرب خدا حاصل شود۔ و آثار
قرب خدا در ذات او پدید آید۔ پس لازم است کہ پیرو اں ہر مذہب بجائے اینکہ
بریک دیگر حملہ آورند۔ و باہم مناظرات کنند۔ ثبوت زندگی مذہب دہند و با خدا بودن
خود را با اوقات خود بہ اثبات رسانند۔ و از مذہب خود بچہ آن اشخاص را بیدار آرد
کہ بر دین و مذہب خود عمل کردہ با خدا تعالی تعلق بہم رسانیدہ و جام وصال از دست
ساقی ازل در کشیدہ باشند۔ پس ہر مذہبے یا دینے کہ برای معیار صداقت آثار

کامل العیار برآید۔ اُن را برحق باید دانست۔ و اگر بر ایں معیار صادق ثابت نکر دو۔ پس
اُن مذہب را ایک جسم بے جان شمرده از پیش خود دور باید انداخت۔ زیرا کہ مَرده بار
دیگرے نہ بردارد۔ بلکہ او خود بار دوش دیگران است۔ و اینچنین مذہب مَرده
دین افسرده بجائے منفعت رسانیدن باعث نقصان و وبال جسم و جان پیروان
خود است۔ ہم دریں دنیا سبب رسوائی و ہمداران جہان باعث عذاب عظیم و نار
جحیم است ❖

ایں دعویٰ حضرت اقدس آنقدر روشن بود کہ برائے یک انسان ذی فہم رد کردن
اُن شکل بود۔ بہ اشاعت ایں دعویٰ بر خرمین دعویٰ پیروان مذہب ششی صاعقه افتاد
و در فکر حفظ اکبروئے مذہب و اُموس ادیان خود با حیران و سرگردان گشتند ❖
باز حضرت اقدس بہ تحدی تمام اعلان نمود۔ و اشتہار داد کہ اینچنین آثار زندگی
مذہب در مذہب اسلام یافتہ می شود۔ و بر ایں معیار صرف مذہب اسلام کامل العیار
است۔ و مذہب دیگر بر ایں معیار ہرگز راست نمی برآیند۔ و اگر کسی برخلاف
ایں اصل دعویٰ را است۔ اورا واجب است۔ کہ در مقابل من بیاید و صدق
اسلام و اثر اورا و تعلق باللہ را در وجود من بہ بیند۔ مگر با وجود ترغیب تحریص
غیرت بیچکیں بر مقابلہ اُن حضرت انبعاث نہ پذیرفت۔ و در مبارزت اُن جری
فی حلل الانبیاء احدے از خانہ بر نیامد۔ و چگونہ کسی می آمد۔ اگر ہیچ خیرے اندرون
اومی بود۔ بمقابلہ اُن پہلوان اسلام می استاد۔ از برائے غوغا کردن و شور بر پا
نمودن و خلق خود را بدین خیلے مردم آمادہ می گردند کہ مذہب را راست است۔ مگر
ثبوت تعلق باللہ در و نمودن نشان پیوند حجت خدا در اختیار کسی نیست۔ محبوب

ذاتِ خداوندی بُردن بہ جائے خود کسانے را کہ تعلق عارضی ہم با خدا حاصل نباشد
ایشان چہ ثبوت تعلق باللہ توانند داد۔

حضرت اقدس نصاریٰ ویہود و مجوس و ہنود را بلکہ سائر مذاہب باطلہ را اصلاً
ایں دعوت در داد۔ مگر ہیکس بہ جہت برداشتِ ضربِ این حربہ جانتان در مواجہ
نہ ایستاد۔ در مواقع مختلفہ و بذرائع متعددہ حضرت اقدس پیروانِ مذاہب باطلہ را
تخریص فرمود۔ مگر بیچ صدائے انیشان برخواست۔

یک دفعہ لارڈ بشپ پنجاب را دعوت دادند کہ در مقابلِ آئندہ نسبت قبولیتِ عا
نشائے از ما بہ بیند۔ و بجانبِ آلِ سرگروہ قیسان نگاشتند کہ در کتبِ سماویہ شما
مرقوم است کہ اگر بقدرِ جبہِ خردل در دل شما ایمان باشد و شما کوہ را بگوئید کہ از
جائے خود زائل بشو۔ البتہ زائل گردد۔ و در کتابہائے مایز و وعدہ نصرتِ ثمنان
و قبولیتِ دُعائے شالِ مرقوم است۔ پس باید کہ ایستادہ شوید۔ و بحجتِ امرے
معین و در مقابلہٗ من دُعا کردہ بہ بینید کہ حضرت عجیب الدعوات و اہب البرکات
دُعائے اُن اشخاص را کہ مطابق احکامِ اسلام زندگی میگذرانند۔ در وقتِ مقابلہ
قبول نمی کنند۔ یا دُعائے انہا را کہ بر تعلیمِ مسیحی عمل پیرا ہستند۔

مگر بادِ جوہیکہ مرۃ بعد ادلی و کرۃ بعد اخری لارڈ بشپ را دعوت دادند۔ او
انچنان سکوت در زید کہ دم در کشید و خاموشی او سجدِ حیرت رسید۔ حتی کہ بعض جرأت
زبانِ انگلیسی زبانِ طعن ہم بروے کشودند کہ پادریانِ ایں قدر مواجب کثیرہ میگیرند
تا در وقتِ مقابلہ دم در کشند۔ گویا کہ می میرند۔ مگر نہ دعوتہائے مخالفت و نہ طعنہ ہائے
موالفت لارڈ بشپ را بر سرِ مقابلہ آمادہ ساخت۔ و بہ بہانہ ما و افسانہا ایں سپاہ

را از خود دفع کرده روزگار خود گذرانید :

حضرت اقدس علیہ السلام باہمچو دعوت تہائے متحدیانہ دشمنان اسلام را علی التواتر
والتوالی خیلے دعوتہا دادند۔ مگر مسیح کس در مقابل ایشان نہ ایستاد :

ایں حملہ حضرت اقدس آنچنان است۔ کہ ہر صاحب عقل و ہر دانائے ذی شعور
اذان متاثر می شود۔ و ہر قدر کہ پیروان مذہب شتی از بے اثر بودن مذہب خود و
زندہ بودن و پرتاثر بودن مذہب اسلام آگاہی کماہی یابند۔ ہماں قدر صدق
اسلام بر اذہان و عقول ایشان منکشف گردد۔ زیرا کہ مردم در سباحثات مناظر
از پیش خود سخنہا ساختہ حق را توانند پوشید۔ و راست را دروغ و دروغ را راست
قرار توانند داد۔ اما در مقابلہ مشاہدات و ظہور تاثیرات پیچ غلغلے و بہانہ نتوانند
پیش آورد۔ بالاخر دلہا صیقل و راستی می گردند :

و ایں حملہ کہ حضرت اقدس بکار برد است۔ انشاء اللہ العزیز در ہر مقام و در
ہر میدان بواسطہ خدام آنحضرت سجت اطہار حقانیت دین اسلام خیلے قوی بلکہ قوی
و با اثر تر ثابت گردد :

بلکہ بہ نزدیک ہر عقلمند مذہب اسلام با ایں حربہ عقل و درایت غالب شدہ است
و آیہ لیظہر علی الدین کلامہ در نظر اہل بصیرت باشان و شوکت خود جلوه گر گردید است
اگرچہ نتیجہ مادی و ظاہری آن بعد چندے پیدا شود :

خلاصہ مرام اینکہ ایں پنج حربہ کہ حضرت اقدس بر سر اعدائے ملت اسلام راندا
بطور اتم و ذیحہ پیش کردہ ام کہ اذان معلوم توانند شد۔ کہ خدائے کہ برائے حضرت مسیح موعود
منجانب اللہ معین و مقرر بود۔ بواسطہ ذات عالی صفات حضرت بہ احسن وجوہ بہ انجام

رسید است :

بفرض محال اگر حضرت میرزا صاحب مسیح موعود نیستند۔ اندرین صورت یک سوال پیدا می شود۔ کہ حالا کدام خدمت باقی مانده است کہ بذات مسیح موعود تخصیص دارد۔ تا او بعثت یافته بہ انجام برساند۔ آیا اینکه با تیغ تیز مردم را در دین اسلام داخل نماید پس کسانی کہ از خوف شمشیر مسلمان گردند۔ دین اسلام را از ذات ایشان چہ فائدہ حاصل آید۔ و خود ذات ایشان را ازین کہ مردم را جبراً بہ اسلام در آرند۔ چہ منفعت برسد۔ اگر امروز دول نصاری در نشہ طاقت خود بدست شدہ خواهند کہ مردم را بکیش عیسوی در آرند۔ خیال باید کرد۔ کہ در دول با مسلمانان نسبت ایشان داین حرکت ایشان چہ خیال پیدا شود۔ ظاہر است کہ این فعل ایشان را خیلی ناپاک بنیم پس اگر ہمین فعل را مسیح موعود کند۔ چگونه از اعتراض آنچه برخود نہ پسندی بردیگران میبند۔ معاف ماند۔ پس باز در شمشیر مردم را در اسلام داخل کردن یقیناً برای اسلام خیلی بے برکت و مضرت ثابت گردد نہ با منفعت۔ بلکہ این حرکت ہر شریف الطبع حریت پسند را از اسلام متنفر نماید۔ لہذا برائے تیغ رانی و شمشیر زنی ضرورت بعثت مسیح نیست۔ بلکہ کارش غیر ازین نباشد۔ کہ بدلائل نیرہ و مشاہدات بدینہ اسلام را بر ادیان دیگر غالب نماید۔ پس حضرت اقدس بحول اللہ وقوتہ کاریس را یعنی اسلام را بتائید مشاہدات و اظہار دلائل و براین بر کل مذاہب باطلہ عالم غالب ساخت است۔ الفرض اکنون ازین کار چیزے باقی نماندہ است۔ کہ کدام مسیح یا مسیح مہدی تشریف آوردہ آنرا بہ اتمام رساند۔ لہذا لاریب ذات حضرت اقدس مسیح موعود و مہدی مہر دہد۔ زیرا کہ کارے کہ برائے مسیح موعود مقدر بود۔ با انجام رسانیدہ

دریں مقام شاید کسی اعتراض کند کہ ہر گاہ کہ دلائل دبراہین بکھت علیہ اسلام
بر ادیان باطلہ پیش از بعثت حضرت مسیح موعود موجود بود پس چہ طور دانستہ شود کہ
حضرت اقدس اسلام را بر ادیان دیگر غالب گردانیدہ است۔

لیکن دانامید اند کہ ہر چند شمشر قاطع موجود باشد مگر تا وقتیکہ پائے یک شمشیر زن
سلاحشور در میان نباشد دشمن قبلش نمی رسد زیرا کہ دشمن آن گاہ مقتول یا مغلوب گردد
کہ یک تیغ آزمائے قوی باز و بمیدان آندہ آن شمشیر را بکار برد پس بیگان اسلام نیز
ہمیں حالت میداشت کہ تیغ قاطع دلائل دبراہین در اں موجود بود۔ ولیکن محض
ہمیں نبود کہ مردم فن تیغ زنی را نمیدانستند۔ بلکہ از موجود بودن تیغ ہم آگاہی
نمیداشتند۔ این کار کار حضرت اقدس بود کہ از خدا تعالیٰ الہام یافتہ و فہم قرآن
حاصل نمودہ دلائل علیہ اسلام را کہ بایں جزو زمان تعلق میداشت۔ استنباط نمود
و باز آن دلائل را بہ مقابلہ مذاہب باطلہ استعمال فرمود۔ و دیگر مردم را نیز بہ استعمال
آن بیاموخت۔ پس بہ بعثت مبارکہ آن حامی حق و ماحی ناحق دین اسلام را غلیظ قوی
دست داد۔ ورنہ بخوکیہ بغیر گلولہ انداز آرمودہ کار سردار دین توپ برائے فوج
خود بسا اوقات مضرت می رساند۔ ہم برین منوال قرآن کریم ہم بغیر موجود بودن
یک عارف کامل برائے مسلمانان بے منفعت بلکه باعث مضرت ثابت شدہ بود۔
و از غلط استعمال نمودن مفہوم قرآن مسلمانان خود در دام ہلاکت افتادہ بودند۔
لیکن چون حضرت اقدس دعویٰ انامسیح و انالہمدی فرمود۔ بہ مجرد این دعویٰ از اں
کلام معجز نظام آن آثار و انوار و برکات ظاہر شد کہ چشم دشمنان خیرہ و روئے ایشان
تیرہ گردید۔ و پیش آن براہین قاطعہ دشمنان اسلام را تاب مقابلہ نماند۔ در مقابل

اسلام استادان و حمله بردن یک طرف برائے ایشان دفاع نمودن از جانب مذاہب خود
ممنوع گشت - حتی که بعضی از دشمنان نزد حکام استغاثه کردند که جبراً حضرت اقدس را
ازیں مقابله باز باید داشت ؟

ہذاچوں روز روشن بے وہم و گمان یقین باید کرد کہ اکنون اسلام بر ادیان باطلہ
غالب شدہ مثل ثقیان بسین آہنہ را بدم در کشتہ -

دلیل پنجم

تجدید دین

دلیل پنجم بر صدق دعویٰ حضرت مسیح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام این است کہ
آنحضرت اصلاح حالت اندرونی اسلام برنگے نمود است - کہ بر ذمہ مہدی و مسیح واجب
بود است - پس ازان بہ ثبوت پیوست - کہ حضرت ایشان ہماں مسیح موعود و ہماں
مہدی مسعود است - کہ برائے امت محمدیہ مقدر شدہ بود -

بخیال من بغیر این ملایان سادہ لوح کہ بہ سبب مناظرات و مباحثات شکار
ضد و تعصب گشتہ اند - جملہ تعلیم یافتگان تسلیم نمایند کہ دریں جزو زمان اسلام آل
اسلام نمادہ است کہ در عہد رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم شعار صحابہ بود - و دل
ہر کس احساس میکند - کہ در اسلام نقصی پیدا شدہ است ؟

یا زمانہ بود کہ قرآن کریم نسبت آں میفرماید :- رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْكَانُوا
مُسْلِمِينَ - یعنی بسا اوقات کفار بہ آرزو تو اہند کہ کاش مسلمان می بودیم - و
بریں چنین تعلیمات عمل میکردیم - یا حالا آں زمانہ بر سر رسید است - کہ اسلام محل اعتراض

هر که در ميه گرویده است - اغيار را از دوسه چي نسلي حاصل آيد - چو خود از مسلمانان گرو
 تعليم یافته به نسبت اکثر مسائل آن شكه و شبهه مي دارند - اگر كيكه بر تعليم اصولي آن اعتراض
 دارد - ديگر كيه بر تعليم اخلاقي آن حرف ميگيرد - برخه را بر تعليم علمي آن تردود است
 و بعضي را نسبت معادشك شبهه است - يقيني و وثوقي كه اسلام پيشتر از دين ددل
 مسلمانان پيدا ميگردد - اکنون پيدايي كند - و دين و چه مردم از بهر اسلام آماده آن
 جانفشاني ها و قربانيها نميكنند - كه در ايام سابق بهر آن مستعد مي بودند - پس درين صورت
 لامحاله از سه امر بالضروري كه تسليم بايد كرد - يا اينكه نسبت تاثيرات اسلام هر چه بيان
 كرده مي شود و يامي كنند - زياده از يك داستان داستان حقيقت ندارد - محض حسن ظن
 پيشينيان نسبت پيشينيان است - و زياده از اين چيزي نيست - يا لا بد اين امر را
 قبول بايد نمود - كه با احكام اسلام هيچ كس عمل نمي كند - يا اينكه در فهميدن حقيقت
 اسلام يك تغيير كيه پديد آمده است - كه پسند آن بروي عمل كردن فائده ندارد
 و اين سخن آخري صحيح است - زيرا كه اثر اسلام كم در زمانه پشين نمايان شده بود - آن
 محض پذيريه روايات ثابت نيست - بلكه در چار دانگ عالم كه اسلام را اشاعت در
 ترقی دست و داد است - شاهد آن اثرات است كه بوجه عمل بران احكام پيروان
 آن را نصيب گشته بود - و اين هم نيست كه درين ايام هيچ كس بر احكام اسلام كار بند
 نيست - چرا كه درين زمانه نيز بعضي مردم بران معني اسلام كه در اذهان خود فهميده اند
 بصدر قی دل عمل مي نمايند - چنانچه خياله كسان از ایشان در چله با آفتد ر سختي مي كشد -
 كه جان خود را هلاك مي سازند - اما پس اثر منفعت ایشان ظاهر نميگردد - پس
 صرف يك امر باقيمانده است كه آن موجود نيست - و همان امر روح در روان اصل

اصول اسلام است یعنی مفهوم اسلام در دل مردم مبدل شده است. و حقیقت خبری
 مخبر صادق علیه الصلوة والسلام یوشک ان یاتنی علی الناس زمان لا یبقی من الاسلام
 الا اسمه ولا یبقی من القرآن الا اسمه (شکوۃ کتاب العلم) اکنون صرف نام اسلام باقیاندا
 است. و مسلمانان بوجه بعد زمان نبوی مغفر و حقیقت اسلام را مبدل ساخته اند.
 و ہیئت موجوده اسلام در متبعین خود از پیداکردن آن ترقیات و تاثیرات و تبدیلات
 قاصر است. که در زمانه سابق میکرد. در ہیئت موجوده خود در دل پیروان مذکور
 دیگر اثری پیدا نمی تواند کرد و اگر چه گاهی بطریق شاذ آثار محو شده او در سعید الفطر
 را بجانب صدق خود مائل می سازد. مگر بطوریک قاعده و قانونی مستمره حالا
 آن تاثیر که قبل ازین در ارا موجود بود. نمود پذیرفته است. کلام رسول کریم صلی الله
 علیه وسلم نیز تصدیق این معنی میکند. که فرموده است. ستفترق اُمتی علی ثلاث
 و سبعین ملة کلم فی النار الا واحدا قالوا من هی یا رسول الله (صلی الله
 علیه وسلم) قال ما انا علیه و اصحابی (شکوۃ باب الاعتصام بحواله ترمذی) یعنی زمانه
 آید. که امت من بر هفتاد و سه فرقه متفرق گردد. ازاں میان بجز یک فرقه همه در
 دوزخ روند. صحابه پُرسیدند. یا رسول الله نشان آن فرقه حدیث. فرمود آنانکه بر
 روش من و صحابه من باشند. و همچنین ارشاد کرده است. خذوا من العلم قبل
 ان یقبض العلم. و قبل ان یرفع العلم قیل یا رسول الله کیف یرفع العلم
 و هذا القرآن یلین اظهرا فقال شکلتک امک و هذا الیهود و النصارى بین
 اظههم المصاحف لم یصحبوا یتعلقون بالحروف مما جاءت به الانبیاء الاولین
 ذهاب العلم ان یدهب حمله ثلاث مرات (کنز العمال جلد ۵ صفحہ ۲۰۸) یعنی

اے مردمان علم را تحصیل بکنید۔ قبل ازاں کہ علم از دنیا برداشته شود۔ راوی میگوید
 غرض کردند یا رسول اللہ علم چگونہ برداشته شود۔ در حالیکہ قرآن پیش روئے ما باشد
 فرمود مادر تو ترا گم کند۔ آیات می بینی۔ کہ پیش یہود و نصاریٰ کتب ایشان موجود است
 اما ایشان بتعلیم کہ انبیاء آورده بودند۔ هیچ تعلق ندارند۔ بشنود و آگاہ باشید کہ علم
 از دنیا بر فتن علمای رو۔ و دین سخن را سہ بار فرمود۔

ازین حدیث شریف ظاہر می شود۔ کہ اُمت مجبوتہ نیز وقتے دریں حالت خطناک
 گرفتار گردد۔ کہ علم دین از میان مسلمانان برداشته شود۔ لیکن از بعض احادیث این
 نیز ہوتا میگرد۔ کہ در اوقات یک جماعتی برنگ صحابہ کرام رنگین باشد۔
 و از حدیث دیگر معلوم میشود کہ آن جماعت کہ مثل صحابہ باشد۔ جماعت مسیح موعود
 است۔ زیرا کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ است۔ ما نمیدانیم کہ اولین این
 اُمت بہتر اند یا آخرین۔ پس مراد از ما انا علیہ و اصحابی جماعت مسیح موعود است
 و سزاوار نیز ہمین است۔ کہ مراد از آن جماعت مسیح موعود باشد۔ چرا کہ هیچ جماعت
 بدرجہ صحابہ نمی رسد۔ مادامیکہ صحبت یافتہ یک مرسئے نباشد۔

ملخص اینکه از احادیث مذکورۃ الصدر واضح میگردد۔ کہ چون علم دین از اُمت
 محمدیہ رنج گردد۔ خدائے تعالیٰ دوبارہ بواسطہ مسیح موعود آن را قائم فرماید پس
 بمائے مسیح موعود بودن کسیے ناگزیر است۔ کہ ہل تعلیم اسلام را قیام بخشد۔ و علوم
 صحیحہ قرآن مجید را بیان نماید۔ و اگر چنین نکند۔ مسیح موعود بودن او محال است۔ و
 آنکس کہ در آخر زمانہ پُر فتنہ با تعلیم اسلام را از خیالات مردم امتیاز دہد و خوبی
 تعلیم اسلام را بر بنی آدم با دلایل و براہین آشکارا نماید۔ و نمونہ ما انا علیہ و اصحابی

پیش چشم مردم و انما یدر لاریسیح موعود همان است۔ و غیر او کسے نیست و چون
 این امر ثابت شد۔ برائے تنقید دعویٰ مدعی مسیح بودن این صحابہ ہم بر ماہوید اشد
 کہ بانگاہ غائر بنگریم۔ کہ آیا فی الواقعہ اسلام از سر تا پا درین آیام صورت اصلی ما انا علیہ
 و اصحابی را و گذاشت است یا نہ ؟ دیگر اینکه آیا این دعویٰ از مسیح بودن در حقیقت
 اسلام را در شکل اصلی ما انا علیہ و اصحابی آور دست یا نہ ؟ تغییر پذیر فتن اسلام
 و دور شدن او از حقیقت خود چنانچہ سابقاً مرقوم شد۔ ہرگز قابل انکار نیست۔
 زیرا کہ هیچ عقلمندے نیست کہ بر حالت مسلمانان نظر کند۔ و باز منکر آن باشد۔ و
 کسے چگونہ ازین امر بدیہی منکر گردد۔ کہ فعل الہی آن را در پیش چشم خلایق ثابت کرد است
 کہ درین وقت مسلمانان از دائرۃ اسلام بیرون افتادہ اند۔ و صورت حاضرہ
 اسلام کہ مسلمانان راستی و طاعت نمی بخشند۔ خود بر حالت خود شاہد ناطق است کہ
 صورت اسلام درین آیام تغییر قبول کرد است۔ و الحال آن اسلام کہ وقت صحابہ
 بود۔ نیست ۔

پس اکنون صرف این سوال باقی ماندہ کہ آیا حضرت اقدس میرزا غلام احمد اسلام
 حقیقی را کہ بسبب حسن جمال خود دل دوستان و دشمنان را بسوئے خود مائل میکرد
 باز در دنیا قیام دادہ است یا نہ ؟ و آن مفسد را کہ ملایان خود غرض و از حق
 و دوافع دکان بطع حطام دنیوی و تعصب و خیالات در تعلیمات پاکیزہ اسلام
 آمیختہ بودند۔ جدا کردہ است یا نہ ؟

برائے حل این مسئلہ چند امثلہ خیلے سہل و آسان پیش جنابہ الامی ارم۔ کہ
 از انہا ہوید اگر دہ۔ کہ مردم صورت اسلام را تا چہ درجہ تغییر دادہ بودند کہ حضرت اقدس

صورتی اصلی آنرا پیش چشم عالم باز جلوه گر ساخته است :
 نقطه مرکزی اسلام که تمام مسائل در گرد آن دور می زنند - و اصل اصول دین
 که جمیع عقائد و اعمال باوے نسبت شلخ و برگ میدارند - ایمان بالله تعالی است
 و دیگر جمله عقاید برائے تأیید و جلّه اعمال برائے تثبیت این اصل است - و از اجزای
 ایمان بالله جزو اعظم ایمان بر توحید خداوندی است - رسول اکرم صلی الله علیه و سلم
 ازان باز که دعوت بدین اسلام آغاز نمودند - تا آن زمان که مرفوع بر رفیق اعلی شدند
 داعی حق را لبیک اجابت فرمودند - اعلان تعلیم لا اله الا الله میدادند - صوبتهائے
 هر قسم را بر خود برداشت کردند - اما از اظهار تعلیم حید باز نمادند - حتی که چون وقت وصال
 فرارید - در آن وقت اگر فکرے که در خاطر میداشتند - این بود - که تعلیمیکه بعد از اینها
 بشمار قائم شده است - از صفحه عالم حاک نشود :

لے بادشاه ذی جاه ! دل یکس مسلمان بتیاب زهره اش همه آب میشود - و
 جگوش پاره پاره و هوش از سرش آواره میگردد - وقتی که در کتب احادیث و سیر
 تواریخ میخواند - که آن جان جهان در درج روان انس و جان علیه صلوٰۃ الله للنان
 در مرض الموت که از شدت مرض بدن مبارکش از سرتا پا غرق عرق می شد - و بیماری
 بر اعصاب همایون او اثر خود ظاهری کرد - کرب و درد بدین خیال بر وجود مسعودش
 می افزود - که مباد مردم بعد از انتقال من این تعلیم توحید را فراموش نکنند - و در
 شرک و ضلالت مبتلا گردند - در آن وقت صعب رنج و تعب نفس خود را فراموش
 کرده بود - و در فکر امت از راست بچپ و از چپ بر راست غلطیده میفرمود :-

لعن الله اليهود والنصارى اتخذوا قبورا انبياءهم مساجد (صحیح بخاری باب ^{مرض النبی})

یعنی لعنت کند خدا تعالی بر پیرو و نصاری که قبور انبیاء خود را سجدہ گاہ ساخته اند
مُراد آن پیغمبر رب العباد از ارشاد نمودن این کلمات این بود که بنمودارے اُمت
من بر خلافت آل تعلیم کہ من عمر خود در آن صرف کرده ام۔ زمینہار بعد وفات من قبر مرا
نباید کہ پرستید۔ و سبق توحید را کہ از من گرفته اید۔ ہرگز فراموش نکنید ۛ

این کرب واضطراب آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در حالت مرض الموت و این
محبت توحید یک اقمہ ایست۔ خیلے درد افزا۔ کہ هیچ کدام محب آنحضرت صلعم
ازین واقعہ دردناک اثر پذیرفتہ هیچ گاہ قریب شرک رفتن نمی توانست ۛ
مگر لے بادشاہ والا فر گاہ چشم بکشا و نگاہ فرما کہ درین جزو زمان اکثرے

از اں میان کہ خود را مسلمان شہرت می دہند۔ و آرزو دارند۔ کہ ایشان را مسلمان
گفتہ شود۔ علی الاعلان بر خلافت فرمان آن سرتاج پیغمبر ان عمل می کنند یا نہ؟ سیزدہ
صد سال قبل ازین کہ ام مسلمان این وہم در دل میداشت۔ کہ روزے علم برداران
اسلام بر گور مُردگان سجدہ کنند۔ و رو بسوئے مزارات بزرگان خود آورده نماز
گذارند۔ و انسان را عالم الغیب انکارند۔ و اہل اللہ را مالک قدرت خداوندی
پندارند۔ و از مُردگان مُراد ہائے خود طلبند۔ و بر قبور ہدایا و نذر آردند۔ و نسبت

پیران خود اعتقاد دارند۔ کہ ایشان ہرچہ خواهند۔ از خدا تعالی بپذیرانند۔ ایشان را
ہر جا حاضر و ناظر دانند۔ و بنام غیر اللہ قربانی ہا کنند۔ و برتر از ہمہ اینکہ لاف کنند
کہ این ہمہ کار کہ می کنیم۔ عین تعلیم رسول کریم است صلی اللہ علیہ وسلم۔ و از مشرق تا
بمغرب و از جنوب تا شمال یہ ہر مقامیکہ مسلمانان سکونت میدارند۔ ارتحاب این ہمہ
اعمال نابائستہ و افعال ناشائستہ را مستحسن میدانند۔ و حصّہ کثیر و حجم غفیر مسلمانان

فعلے ازان افعال متذکرہ رامرتبہ است۔ بحمد اللہ کہ سوز و گداز آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
را خدائے تعالیٰ قبول فرمودہ روضہ مطہرہ اش را تا این زمان ازین بدعات سیتہ محفوظ
و مصئون داشت است۔ مگر بر مزارات دیگر بزرگان اسلام دریں ایام از
بُت خانہائے اہل ہنود و یسج کمی اندر رسوم مشرکانہ نمی باشد۔ اگر امروز آنحضرت صلعم
تشریف آورده می دید۔ ہرگز انجینین مردم را مسلمان نمی فهمید۔ بلکہ پیران ملت
مشرکین میدانست ❖

شاید ملایان این زمانہ جواب دہند۔ کہ این ہمہ خیالات جہال و مردم عوام
کا لالہ نام است۔ و علماء و خواص ازین خیالات و بدعات بیزارند۔ مگر امر حق این
است کہ حالت قوم بنظر اکثر افراد معتبر باشد۔ ہر گاہ حصہ کثیر مسلمانان تابع این
عقاید است۔ لہذا فیصلہ برہیں سخن است۔ کہ امروز حالت مسلمانان بلحاظ توحید
و رمغاک محض اُقتادہ است۔ و ایشان اصل الاصول اسلام یعنی لا الہ الا اللہ
را کہ جان اسلام است۔ بکلی فراموش کردہ اند۔ علاوہ بریں این سخن نیز راست نیست
کہ محض عوام الناس قائل این عقائد اند۔ بلکہ سجادہ نشینان و پیران و صوفی مشربان
و مشائخ عظام و علمائے کرام این زمانہ با عوام دریں خیالات متفق و متحد اند۔ و اگر
بعضی بدل متفق نیستند۔ کم از کم حالت ایشان نیز آں قدر خراب است۔ کہ طاقت
ردّ خیالات عوام در خود نمیدارند۔ و این نیز علامت ضعف ایمان است۔ بلکہ علامت
آن است۔ کہ ایمان از دلہائے شان محوشدہ است ❖

اگرچہ بعض فرقہائے مسلمانان ادعائے آل می کنند کہ ما از شرک بدعت تنفر
میداریم۔ و روئے خود بجانب این امور نمی آریم۔ بلکہ براں انظار ناپسند می نارضا شدہ می

کرده ایشان را از کتاب چنین افعال اعمال مشرکانه که اسلام را ازالا آیسیم می رسد
 مخالفت می نمایم. مگر تعجب این است که خود ایشان نیز در شرک مبتلا گشته اند البته
 ایشان را از دیگران این قدر امتیاز حاصل است که هر ولی و نبی را شرک یک خدا نمیدانند
 الا حضرت عیسی علیه السلام را شرک یک خدای پندارند و او را بر آسمان زنده میدانند
 آنحضرت صلی الله علیه و سلم را که افضل الانبیاء اند زیر زمین مدفون قسیم می کنند. اما
 حضرت عیسی علیه السلام عیاداً بانند نزد ایشان از مدت دو هزار سال بر آسمان زنده
 و پابنده است. و خدا تعالی موت را بدو راهی ندهد. حال آنکه در قرآن کریم صاف
 میخوانند که والذین یدعون من دون الله لا یخلقون شیئاً و هم یخلقون اموات
 غیر احياء و ما یشعرون ایان یبعثون (سوره نحل ۲۰) یعنی آنانکه ایشان را بجز خدا
 میخوانند چیزی نیافریده اند. بلکه خود مخلوق اند. مرده اند نه زنده. و نمیدانند که
 کسبعث گردند. و باز بچشم خود می بینند که عیسیایان حضرت عیسی علیه السلام را
 معبودی پنداشته اند. مگر با اینهمه خیال زندگی عیسی علیه السلام را از سر بدر نمی کنند
 و خود را بر این عقیده مشرکانه موجد می گویند. و از خدا و رسول شرم نمیدارند. و
 همچنین این مردم برخلاف شرک آواز بلند می کنند مگر در دل یقین میدارند که
 حضرت عیسی علیه السلام مردگان را زنده نمیکرد. و محی الاموات بود. بجا لیکه خدا تعالی
 میفرماید که من خود هم مردگان را زنده کرده باز بدنیانفرستم. چنانچه فرموده و حوام
 علی قریب اهلکنا انهم لا یرجعون (سوره انبیاء ۸۴) یعنی آنانکه وفات یافته اند
 در حق شان فیصله چنین صادر شده است که ایشان در دنیا و پس نگرند. و همچنین
 ارشاد کرده است. من وراثتهم بوزخ الی یم یبعثون (مؤمنون - رکوع ۶)

یعنی کسانے را کہ وفات پیش آندا است۔ در پس ایشان حجابے است مانع تاروز قیامت
یعنی قبل از روز قیامت زندہ کر وہ نشوند ۛ

ایں مردم خود را اہل حدیث میگویند۔ اما این حدیث جامع ترمذی و ابن ماجہ را بیان
نمی آرند۔ کہ عن جابر قال لقینی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم۔ فقال یا جابر مالی
ارنک منکسرأ قلت استشهد ابی وتروک عیالاً و دیناً قال افلا ایشروک بما لقی
اللہ به اباک قلت بلی یا رسول اللہ قال ما کلّم اللہ احداً قط الا من وراء
حجاب و احیا اباک و کلمہ کفلاً قال یا عبدی فمن علی اعطک قال یا رب تعیننی
فاقتل فیک ثانیة قال المرب تبارک و تعالیٰ انه قد سبق منی انهم لا یرجعون
(مشکوٰۃ المصابیح۔ باب جامع المناقب) یعنی جابر میگوید۔ کہ ملاقات کرد با من رسول خدا صلعم
و فرمود۔ کہ چه سبب است۔ کہ من ترا شکستہ حال می بینم۔ عرض کردم کہ والد من عبد اللہ
در غزوہ احد شهید شدہ عیال و قرض گذاشتہ است۔ پس حضرت ارشاد فرمود۔ آیات را
بشارت ندہم۔ بر آن معاملہ کہ حق تعالیٰ باید ترا سلوک کردہ است۔ گفتم بلے۔
یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بفرمایید گفت کہ نہ کردہ است خدا تعالیٰ با کسی ہرگز۔ مگر از پس
پڑہ۔ و زندہ گردانید پدر ترا و تکلم کرد با او بالمواجہ و گفت اے بندہ من بخواہ
از من ہر چه میخواہی من ترا میدہم۔ عرض کرد۔ اے پروردگار من مرا زندہ گردان
تا کہ در راہ تو دوبارہ کشتہ شوم۔ خدا تعالیٰ فرمود کہ حکم من جاری شدہ است کہ
مردگان بدنیاد و پس نمیکردند ۛ

ایں مردم نمی اندیشند۔ کہ کاسے را کہ خود خدا تعالیٰ درین دُنیا نمی کند۔ و آنچه
خاصہ ذات اوست۔ یعنی احیاء اموات آل از مسیح علیہ السلام در وجود آمدن چگونہ ممکن بود

ایشان لفظ اُحی الموتیٰ در سورہ آل عمران دیدہ خیلے راہ غلط رفتہ اند لیکن
چون ہمیں لفظ در شانِ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم وارد شدہ کہ یا ایہا الذین آمنوا
استجبوا للہ وللرسول اذا دعاکم لما یحییکم (سورہ انفال رکوع ۳) یعنی
اے مومنان! سخن خدا و رسول خدا را قبول کنید۔ ہر گاہ کہ شمارا برائے زندہ ساختن شما
بخواند۔ اِس مردم میخوانند و میگویند۔ کہ دریں آیت از زندگی مُراد زندگی روحانی
است۔ نہ زندگی جسمانی۔

پس میگوئیم کہ چون لفظ احیاء در قرآن مجید در معنی زندہ ساختن روحانی نیز مستعمل
گشتہ است۔ و این نیز ثابت است۔ کہ مُردگان را زندہ کردن دریں عالم خلافت
سُنّت الہی و مخالفِ مفهوم قرآن کریم و فرمان حضرت رسالت پناہی و عقل سلیم است
در معنی رت معنی احیاء در حق عیسیٰ علیہ السلام ہاں ادباید گرفت کہ مطابق کلام مبرا از شبابہ شرک باشد۔
لیکن از مردمان کہ خود را موحّد میگویند اعتقاد می دارند کہ حضرت عیسیٰ
علیہ السلام مُردگان را زندہ می ساخت و ہمچنین اعتقاد میدارند کہ پرندگان
می آفرید۔ حالانکہ در قرآن کریم می خوانند کہ غیب از خدا پچیس چیزے را
آفریدن نمی تواند۔ كما قال اللہ تعالیٰ والذین یدعون من دون اللہ لا یخلقون
شیئاً و ہم یخلقون (سورہ نحل رکوع ۲) یعنی کسانے را کہ بجز خدا تعالیٰ میخوانند۔
ایشان هیچ چیز را خلق کردن نمی توانند۔ بلکہ ایشان خود آفریدہ شدہ اند۔ ثم قال
آم جعلوا للہ شرکاء خلقوا لخلقہ فتشابہ الخلق علیہم قال اللہ خالق کل
شیء و هو الواحد القہار (سورہ رد رکوع ۳) یعنی آیا برائے خدا شر یک می سازند
آنان را کہ در زعم شان خالق اند۔ آیا چیزے خلق کردہ اند۔ مثل خلق خدا۔ پس بگویند

مخلوق خدا و مخلوق شرکارشان متشابه شده است۔ بگوئے رسول خدا متعالی خالق کل
 اشیاء است۔ و او واحد است و ہما شیاؤ در قبضہ تصرف اوست۔ و ایضاً قال
 ان الذین تدعون من دون الله لن یخلقوا ذباً و لا یاءوا و لا یجمعوا لہ (سورہ حج ۱۷)
 یعنی آن کسانے را کہ شما بجز خدا میخوانید۔ ہرگز یک گس را آفریدن نمی توانند۔ اگرچہ
 بہنگنان بچہت آفریدن آن باہم جمع شوند۔ ظاہر است کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام
 نیز منجملہ آن کسانے است کہ مردم نصاریٰ ایشان را بجز خدا تعالیٰ میخوانند۔

الغرض باوجود اینکہ این امر در قرآن مجید در آیات متعددی بوضاحت تمام بیان
 است کہ بجز خدا تعالیٰ هیچ کس بر آفریدن چیزے قدرت ندارد۔ و اگر کسی این قدرت
 میدارد۔ پس ہمانا او معبود است۔

معنی آیت لاتی اخلق لکم من الطین کھیتیۃ الطیر انچنان می کنند کہ برخلاف
 قرآن و متضاد تعلیم توحید است۔ و در دل خود نمی اندیشند۔ کہ یک لفظ لغت عرب
 در خود چندین معانی مختلفہ میدارد۔ پس در ترجمہ آن معنی را اختیار باید کرد کہ مخالف دیگر
 خصوص صریحہ قرآنیہ نباشد۔ و مناسب نشان انسانی باشد۔ و آن معنی کہ مخالف
 محکمت قرآنیہ باشد۔ نباید کرد۔ بلکہ آن معنی اختیار کردہ آید۔ کہ مطابق نشان آوند
 بود۔ و باوجود ادعائے موحیت ملوث بشر کہ نگرددند۔ پس آن عقائد خطرناک اند
 کہ دریں زمانہ در مسلمانان چہ در علماء و چہ در جہلہ و چہ شیعہ چہ مقلد و
 چہ غیر مقلد سائر و دائر اند۔ و باوجود موجود بودن این عقائد باطلہ هیچ کس نمی تواند
 گفت۔ کہ مسلمانان بر مضمون لا الہ الا اللہ قائم اند۔ بے شک کلمہ لا الہ الا اللہ بر
 زبان جمیع فرقہ ہائے اسلام جاری است۔ اما بہ سبب عقائد مذکورہ بالا از مفہوم

و مغز و حقیقت آں ہماں قدر دُور افتادہ اند کہ مُشرکان دیگر اقوام۔

پس بنظر دفعِ ایں عنالّت حضرت اقدس مسیح موعود علیہ السلام انچنان تعلیم
موصدا نہ پیش کر داست۔ کہ قائم کنندہ جلالِ ایزد متعال است۔ و انسان بر آں
ایمان آورده دلش از محبتِ خدا و رسولِ خدا ملی اللہ علیہ وسلم پُر می گردد۔ و از
آتش شرک بجائی محفوظ میشود۔ و در توحید مقلدے حاصل میکند۔ کہ صحابہ کرام رضی اللہ
عنہم بر آں فائز گشته بودند :

حضرت اقدس امار اللہ بر ما نہ ایں عقائد فاسدہ را بدلائل صحیحہ شرعیہ باطل ثابت
کرده تعلیم داد است۔ کہ خدا یکے است۔ از قبرے یا صاحب قبرے یا از پیرے یا
از فقیرے مراد طلبیدن یا بر قبور ہدایا و نذر آوردن یا پیش کسے سجدہ بردن
یا پر پائے کسے در افتادن زندہ یا مردہ یا کسے را مالکِ قدرتش دانستن
یا عالم الغیب خیال کردن نبی باشد یا ولی۔ یا بغیر خدا بر نام کسے جاؤرے را ذبح
کردن یا بنام کسے نذر و نیاز دادن یا چیزے را برائے خوشنودی کسے صدقہ دادن
یا نسبت کسے گمان بردن کہ ہرچہ خواہد۔ خدا تعالیٰ بپاس خاطر او بر منظور کردن
مجبور می گردد۔ ہمہ شرک و الحاد است۔ و مومن را از اں خیالے اجتناب باید کرد :

ہمچنین حضرت اقدس ایں امر را بہ اثبات رسانیدہ است کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام
مثل انبیائے دیگر وفات یافتہ زیر زمین مدفون است۔ و مانند دیگر رؤسولانِ گرام
روحانیت را زندہ می ساخت۔ اما در نفس او تاثیر زندہ کردنِ مردگان جسمانی و
جان بخشیدن بے جانان ہرگز نبود۔ و ہیچ کسے را باذن اللہ و بلا اذن اللہ حیات
جسمانی دوبارہ نہ دادہ است۔ چہر اکہ قادر علی الاطلاق صفات ذاتیہ مخصوصہ خود را

به هیچ بنده عطا نفرموده است - و کلام او تعالی بالصراحت مخالف امکان تحقیق این صفات در هیچ یا در احدی دیگر است - و گمانیکه شرک را اشاعت دادن شعار خود ساخته اند - اینچنین سخنان بیهیچ حقیقت می تراشند - که خدا متعالی صفت خالقیت خود را بظلال نبی یا ولی بخشیده است - و طاقت خود را بدو ارزانی داشته - و نمیگویند که آن معبودش از حق تعالی جدا گشته بر عالمی جدا گانه حکومت می راند :

پس حضرت مسیح موعود را به تعلیمی که مطابق قرآن حکیم و حدیث رسول کریم و موافق عقل سلیم است - ظلمت شرک را که ظلم عظیم است - از صفحه عقاید خلق کثیر زدوده و بجای از طبایع خلایق حاکم نموده - و مسلمانان را آن راه راست که از مدت مدید گم کرده بودند - و انموده است - و به این طور کالے را به انجام رسانیدست که بدمت مسیح در بدشت ثانی اومعین و مضمّن شده بود :

بعد از ایمان بآنند - رکن دوم از ارکان اسلام ایمان باملائکه است - که مسلمانان آن را از سرتاپا مسخ نموده بودند - چنانچه بعضی مردم را این عقیده بود که از ملائکه گاه به گناه می رسد و گاه به ایشان بر افعال الهی اعتراض می وارد میکنند - چنانچه در واقعه خلق آدم اعتراض ملائکه را به این صورت پیش می کنند - که گویا بروئی حق تعالی بر سر پا ایستاده بر منشار و حکم او اعتراض می آرند - حالانکه مقوله شای این است - نحن نستعججک و نقدرس لك یعنی ما هرگز قدرت نداریم که بر احکام و افعال الهی حرت گیری و نخته چینی کنیم :

همچنین قصه هاروت و ماروت را اینچنان و تحراش بیان می کنند - که از شنیدن آن حیرت دست میزدند که حق تعالی دو فرشتگان را به لباس انسان بدنیافرستاد -

و ہر دو برزے قاحشہ شیر اگشتند۔ وہ آخر بپاداش اعمال زشت خود در چاہے
 سزگون آویختہ شدہ اند۔ نفوذ باللہ من ہذہ الہفوات والمخافات ۛ
 و همچنین اس قصہ را وضع کردہ اند کہ ایلیس معلم ملائکہ و استاد ملا اعلیٰ بود و
 فرشتگان را درس میداد۔ و بعضی بہ نسبت ملائکہ عقیدہ میدادند کہ گویا آہنامثل
 انسان جسم مادی میدارند۔ و ازین سوبہ آن سو حرکت می کنند و مثل مردم میدوند۔
 عزرائیل گاہے برائے قبض کردن جان کسے بہ مشرق می رود و گاہے بہ مغرب
 می رسد۔ و برخلاف ایشان بعضی از وجود ملائکہ انکار میدارند و وجودشان را ہی نمی پندارند
 و تشریح آیات قرآنی بدین طوری کنند کہ ملائکہ مراد از قوتہائے الہی است۔ و
 بہ این درجہ دلیر شدہ اند کہ علی الاعلان برخلاف احادیث و قرآن سخنان ناشائستہ
 بر زبان جاری می کنند و میگویند ۛ

ز جبریل امین در وحی قائلے نیخوانم ۛ ہمہ گفتار نجو است قرآن کہ من در ام
 بلکہ بر وجود ملائکہ نیز اعتراض می آرند۔ و وجود ایشان را برخلاف قدرت خداوندی
 می انکارند۔

حضرت آفریدگار تعالی شائد بہ فضل خود حضرت شیخ موعود را بعثت عطا فرمود
 کہ این اعتقادات خلاف منشأ اسلام را رد نمود۔ و اعتقادات صحیحہ را اشاعت
 داد۔ و از ذات ملائکہ اعتراضات منفع ساخت۔ و بدلائل قاطعہ و حجج ساطعہ
 ثابت کرد۔ کہ ملائکہ ہرگز برا خیال الہی اعتراض نہ کردہ اند و نمی کنند۔ و نہ تمکیر
 گناہے گشتہ اند۔ و نمی گردند۔ و در شان ارفع ایشان ایزد متان فرمودہ است کہ
 لا یعصون اللہ ما امرهم و یفعلون ما یأمرون (سورہ تحریم ۱۴) یعنی ملائکہ

خلاف ورزی حکم الہی نمی کنند۔ و ہر چہ بدیشان حکم دادہ می شود۔ بجائے می آرند۔ پس
 آن صنف مخلوق کہ حق تعالی ایشان را باطاعت آئے اطاعت و فرمانبرداری مجبور نمود
 است۔ چگونہ در ارتکاب جرائم و معاصی و در عشق زنا و فاحشہ ملوث گشتن ازیشان
 ممکن است۔ و چہ طور خدا را فراموش ساخته در ملاہی و متماہی افتادہ مبتلا بعباد الہی
 بودن ازیشان صورت امکان دارد۔ و اگر ایشان مبتلائے گممان می توانند شد پس
 چگونہ حق تعالی مردم را تکلیف ایمان آوردن برایشان دادہ است۔ زیرا کہ معنی ایمان
 آوردن غیر ازین نیست کہ بر ہر چہ ایمان آید سخن او را پذیرا کنید۔ و بر ال عمل ننمایید تا
 بنی آدم را بر آن صنف مخلوقات کہ صد و عصبیان از ذوات ایشان ممکن است حکم
 ایمان دادن این معنی دارد۔ تا خود را بوطئہ ہلاکت افکند۔

نیز حضرت اقدس اثبات فرمود است۔ کہ ملائکہ وجود روحانی دارند۔ از جائے
 بجائے دیگر نقل و حرکت نمی کنند۔ و نہ مثل مردم می روند۔ بلکہ چنانکہ آفتاب بجائے
 خود ماندہ روشنی خود بدیگر جامی رساند۔ ایشان نیز بر مقام خود بودہ احکام خدا
 را بجای می آرند۔ و بموت طاقتہائے کہ زیر تہ آنها اطاعت ملائکہ کر شدہ است۔ ہمہ کار را
 می کنند۔

و نیز این خیال باطل را ہم رد فرمود۔ کہ ابلیس استاد ملائکہ یا بھلیس ایشان بود۔
 زیرا کہ او یک روح خبیث بود۔ کما قال اللہ تبارک و تعالی و کان من الکافرین
 (بقرہ ۴۷) یعنی دل او از ابتدا متکبر بود۔

و حضرت اقدس این خیال غلط را نیز از میان برداشت۔ کہ وجود ملائکہ و ہی است
 باطاعتہائے چند ملائکہ میجو اند۔ بر نائے مشاہدہ و تجرید خود وجود ملائکہ را اثبات نمود

و جهالت منکران وجود ملائکہ را ظاہر فرمود۔ زیر کہ اولاً ایشان خود تسلیم می کنند کہ
 خدا ئے تعالیٰ برائے مدح چنان سر آفتاب انوار دیگر را آفریده است۔ و حق بصراً
 رویت اشیاء بغیر وجود آفتاب یا نور دیگر متعذر است۔ و همچنین حق سمع بجز حصول
 آواز محتاج ہو است۔ تا ہوا آواز را بگوش نہ رساند۔ حق سمع را ادراک اصوات
 متعسر است۔ و با وجود این ادا و وسائط پیچ حرفے بر قدرت تامہ الہی نمی آید تا
 در بارہ امور روحانیہ میگویند۔ کہ اگر بجزبت سر انجام دادن آنها وسائط و وسائل
 را آفریده است۔ پس بر قادر بودنش حرف می آید۔ حضرت اقدس اذین عقیدہ
 ایشان ہم بر ایشان الزام قائم کرده و بہ اقرار خود ایشان ایشان را ماخوذ ساخت
 است۔ و بالتصریح و بالتفصیل باز نموده کہ آفریدگار تعالیٰ شانہ وسائط را برائے
 این غرض پیدا نہ کرده کہ خود احکام خود را بندگان رسانیدن بر او دشوار است
 بلکہ بدین غرض وسائط را مخلوق فرمودہ است کہ بندہ بغیر آن وسائط بر شنیدن
 کلام خدا قدرت ندارد۔ و انسان در شنیدن کلام خدا محتاج آل وسائط و وسائل
 است۔ بلکہ آہنہ وسائط در سائر ترقیات روحانی و جسمانی ممد و معاون بنی نوع
 انسانی است۔

الغرض حضرت اقدس آن خواہ بہار کہ در خیال مردم نسبت رکن دوم اسلام
 پیدا شدہ بود۔ با دلائل قویہ اصلاح فرمود۔ و وجود ملائکہ را بہ آن صورت زیبا پیش مسلمانان
 و انمود۔ کہ خدا و رسول فرمودہ بود۔

رکن سوم اسلام ایمان بکتاب منزل من السماء است و بارہ این رکن را کہین ہم در میان
 مسلمانان تزلزل افتادہ بود۔ نسبت جمیع کتب سماویہ عموماً و نسبت مصحف مجید خصوصاً

خیالات عجیبہ میباشند۔ فی الحقیقت فراسلام لمجاہد ایمان آوردن قرآن کریم
اصل الاصول است۔ و برکت سابقہ تکلیف ایمان علی سبیل الاجمال بنا بر اصل
و قل امنت بما انزل اللہ من کتاب است۔ ورنہ آہنانہ دریں زمانہ موجود اند
و نہ در صورت موجود بودن معمول بہ مسلمانان ہستند ❖

عقایدیکہ مسلمانان نسبت قرآن کریم میدارند۔ آن را دیدہ حیرتے دست میدہند
کہ انسان را از ہوش می برد۔ و این حیرت محض ازین وجہ است کہ با بریح موجود
ایمان آورده بر اصل حقیقت اطلاع یافته ایم۔ ورنہ مایز مثل دیگران درین اعتقاد
غلط مبتلا می بودیم ❖

یک گروہ مسلمانان را خیال است کہ قرآن مجید عملاً بعد از وفات نبی کریم معاً از
دنیا برداشته شدہ و حصہ کثیر آن نفوذ باللہ از دنیا مفقود گشتہ۔ و آنچه بین ایدی الناس
موجود است۔ نزد بعضی آن نیز از تصرفات انسانی محفوظ نیست۔ و بعضی این خیال
را اگر چہ سختی رد می کنند۔ و این عقیدہ را کفر قرار می دہند۔ اما خود نیز ہمچو قسم
بسی عقاید بس خطرناک پیش می کنند۔ کہ قرآن کریم اگر چہ جلد در بین الدفین موجود است
مگر بعض حصہ او منسوخ شدہ است۔ و ذریعہ منسوخ بودنش این قرار می دہند۔ کہ
بسا آیات کہ میانش مخالف آیات دیگر است۔ لہذا یکے از ان نسخ و دیگرے منسوخ
است۔ نتیجہ این قول شاں این برآمد کہ مثلاً کسے را در بعض آیات اختلاف نظر آمد
و دیگرے را در بعض دیگر۔ پس این کس ازین آیات بعض را منسوخ قرار داد۔ و بعض
از انہا بعض دیگر را۔ ازین طریق بقرآن محض ہمیں نقصان نہ رسید است کہ از قرآن
حصہ معتد بہ منسوخ قرار دادہ شد است۔ بلکہ این اثر خطرناک نیز بوقوع رسید است

که در طبائع بعض مردم این خلیجان پیدا گردیده که چون از قرآن مجید بعض آیات منسوخ اصل
است - و خدا و رسول معین نفرمود است - که کدام آیه منسوخ و کدام منسوخ نیست
پس بریں کتاب چگونه اعتبار و اعتماد توان کرد - هر کسے که حصہ از قرآن کریم از بہر خود
پسندید - آنکس آن حصہ را اصل قرار داده دیگر حصہ اش را منسوخ شمرد -

و دیگر عقیدہ خطرناک کہ متعلق کتب سادہ علی الخصوص فرقان حمید پیدا شدہ این
کہ معاذ اللہ این کلام پاک ہم از دست بُرد شیطان محفوظ نماندہ است - چنانچہ گفتہ
میشود - کہ شیطان در بعض احیان در اہام و وحی الہی دخل داد است - و آنرا
آیہ کریمہ و ما ارسلنا من قبلك من رسول ولا نبی الا اذا تستی القی الشیطان

فی امنیتہ - این نتیجہ بر آورده می شود - کہ در وقت نزول وحی و اہام بر ہر پیغمبر
شیطان دخل و تصرف خود پیدا کردہ است - و در آن وحی از جانب خود نقطے یا
فقرہ را اضافہ نمود است - کہ آن فقرہ از وحی الہی نبود است - و مہن بر بیان این
عقیدہ اکتفا ناکردہ اند - بلکہ این ہم میگویند - کہ بارے رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم
سورہ نجم را میخواند - چون بہ آیہ اقرا یسم اللہ والخری و متوکلہ الثالثہ

الآخری رسید شیطان بر زبان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم این کلمات را رواں
ساخت - تلك الغرانیق العالی وان شفاعتہن للقرقی - یعنی این بُتان کہ
مثل زنانِ حسین گردن دراز هستند - بشفاعت ایشان امیدوار توان بود - چون
کفار این الفاظ را از زبان مبارک آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم شنیدند - ہمہ سجدہ
در افتادند - بعد ازان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را معلوم شد - کہ این الفاظ از
تصرف شیطان بر زبانش جاری شدہ بود - خیالِ افسوس خورد - نحو فالتی من ذلک

ہرچند بعض علماء ایں افسانہ را سراسر خلاف واقعہ و ناقابل برداشت یک من
صحیح الاعتقاد پنداشتہ اند۔ مگر داستانیکہ ایشان برائے تسلی خاطر خود وضع ساختہ
اند آں نیز حیرت افزا است۔ و آن این است کہ میگویند کہ شیطان ایں فقرات
را بر زبان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم روح فداہ جاری ساختہ بود۔ بلکہ مشابہ آواز
آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آواز بر آورده مردم را در غلط فہمی انداختہ بود۔ چرا کہ از
استماع ایں کلمات بفہم سامعین ایں خیال پیدا شد۔ کہ ایں کلمات را آنحضرت صلعم
فرمودہ است۔ الغرض آں بے اعتباری را کہ از شنیدن ایں کلمات متعلق آیات
قرآن پیدا میشود۔ بدین طور دور می کنند۔ کہ خدا تعالیٰ می فرماید :- فینسخ اللہ ما
یلقی الشیطان ثم یحکم اللہ ایتہ واللہ علیم حکیم۔ یعنی خدا تعالیٰ آمیزش
شیطانی را دور ساختہ آیات خود را قائم میکند۔ و او تعالیٰ دانندہ تر و صاحب حکمت
است ❖

لیکن از ایں جواب کسے را بیچ تسلی دست نمی دہد۔ زیرا کہ اگر شیطان در کلام
تصرف میتواند نمود۔ پس چہ ثبوت است۔ براینکہ آیہ ینسخ اللہ ہم از انکار شیطان
نیست۔ و شاید کہ شیطان برائے مطمئن ساختن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ایں کلمات را
گفتہ باشد کہ ہر کلامیکہ از جانب شیطان می باشد آں را محو و نسخ کردہ میشود تا
بقیہ آں کلام شیطانی کہ از نسخ و محو محفوظ ماند آنرا کلام الہی خیال کنند ❖

بعض مردم قرآن کریم را چنداں ساقط الاعتبار و بیقدردار دادہ اند کہ بعض
احکام صریح و صاف آں را تابع احادیث ضعیفہ بلکہ موضوعہ ساختہ اند۔ و بہانہ
اتباع سنت کلام خداست و عز وجل را تابع خیالات بعض مردم ہو ا پرست و بدستیر

گردانیده اند پس اگر قرآن کریم نقره زباناں بیابانگ بلند هم امرے را رد کرده باشد
 تا در کدام حدیث (اگر چه آن حدیث ضعیف ترین باشد) آن امر مذکور باشد دریں
 صورت ہم حدیث را بر قرآن کریم مقدم داشته مثبت آن امر می شوند۔ و اگر قرآن کریم
 اثبات امرے فرموده باشد و لیکن در حدیثے آن امر را رد کرده شده باشد وحی
 آہی را پس پشت می اندازند۔ و بیان حدیث را ہر چند کہ ضعیف باشد صحیح می پندارند۔
 و بعض گستاخان با کلام آہی این سلوک می ورزند کہ آنرا خیال رسول کریم صلعم
 قرار می دہند و از کلام خدا بودنش انکار می کنند۔ اگر چه باز بان اقرار میدارند کہ این
 کلام خداست مگر تشریح آن بدین گونه می نمایند کہ در دل صافی آنحضرت صلی اللہ
 علیہ وآلہ وسلم خیالاتیکہ برینجا مستند چون آن خیالات بتائید خدا تعالی می بودند
 بدین لحاظ آنرا کلام خدا گفتن مضائقہ ندارد۔ ورنہ در حقیقت الفاظ آن ساخته و
 پرداختہ رسول کریم اند۔ و میگویند کہ از آنجا کہ الفاظ محتاج بہ لب زبانی باشند و
 ذات حق تعالی ازین پاک است۔ بناؤ علیہ کلام او بجانہ در الفاظ نازل نتوان شد
 نعوذ باللہ من ذلک

و بعضے از اہلنا بکلام اللہ این سلوک روا داشته بلکہ فیصلہ داده اند کہ قرآن مجید
 را ترجمہ نباید کرد۔ و بہ این طور ذرائع رسانیدن کلام آہی را بہ عوام ہندی سازند۔ و
 مخلوق را از فہم کلام خدا باز میدارند۔ و بہ این روش ذمہ و ارشاعت الحاد و
 بیدینی گشتہ اند

و بعضے با قرآن مجید این سلوک مرعی داشته اند کہ میگویند کہ قرآن کریم یک کتابے
 مجمل کہ بعض امور ضروریہ در دوسے بہ اشارات بیان کرده شدہ است لیکن ہیچ مثلہ

ازان ثابت کردن ممکن نیست ❖

و بعضی بامصحف مجید بدین نوع سلوک نموده اند که قرآن کریم از سر تا پای تقدیم و تاخیر مملو است و تا وقتیکه در الفاظ و آیات تقدیم و تاخیر نه کرده شود مقصود صحیح ازان بفهم نمی رسد.

و بعضی قرآن کریم را ریشخند مجالس ساخته اند که آن قصص و حکایات را که عقل سلیم باور نمیکند و فطرت انسانی ازان نفرت دارد جلگی بقرآن کریم باز بسته اند و ازان قصص و مضامین که متعلق قرآن کریم بیان می کنند مضمونی یا قصه یافته شود یا نشود و با وجود آنکه الفاظ قرآن کریم خلاف آن بیان بفرماید. باز هم مضمون را تابع قصص اسر ائیلیا می کنند. و آن قصص را تفسیر کلام الهی قرار میدهند. و از منسوب کردن آنها به بزرگان پیشین هم باک ندارند ❖

و بعضی از این خرافات تجاوز کرده بامصحف ربانی این سلوک می کنند که میگویند. آیات کتاب الله ترتیب ندارد. و قرآن کریم جمله نامربوط است. که بدون هیچ ترتیبی ربط و اقعات مختلفه و متفرقه را در آن بیان کرده شده است. گویا نزد ایشان قرآن کریم سخن شخصه است که دیوانه و ارجوف نامربوط می زند. و سخنان بی ترتیب بیان میکند. الغرض بزرعم ایشان قرآن مجید نه حاوی مضمون خاص است و نه ترتیب خاص ملحوظ نظر دارد. تعالی عما یصفون ❖

درین جزو زمان بعضی بلکه جمیع اهل اسلام نسبت وحی الهی و کلام کبریائی ظلمه تجویز کرده اند. که میگویند. قبل ازین کلام الهی نازل کرده می شد اما اکنون نازل شدن ممکن نیست. گویا حالا صفت او تعالی معطل گشته است. اکنون می بیند و می شنود

مگر کلام نمیکند (نفوذ باندن ذلک)

الحاصل هر کسے بجائے خود تاوانست سعی خود در پاره پاره کردن کلام الهی بجا آورده است. و حسن و جمال قرآن حمید از چشم مردم پنهان نمودن رواداشت است و نام اینچنین سعی با رتبه دست قرآن گذاشت است. و الحال نتیجہ این کوشش با دسعی با این حاصل شده که خیلے اینائے آدم را از قرآن کریم منفرد گردید و اثر و تعظیم آن از دلها بدررفت است. ❖

ای پادشاه و الا جاه! حضرت مسیح موعود بخت یافت این جمله عیوب را دور ساخت و بدلائل حقه ثابت کرد که قرآن کریم آخرین هدایتی است از بدایت تا حق جل و علا و صبح فرمود که قرآن حمید از نسخ محفوظ است هر چه بین القنین است قابل عمل مسلمانان است و هیچ حکم مخالف حکم دیگر نیست که قابل نسخ پیدا نشود. هر که در آن اختلاف می بیند قصور فهم اوست و از بلای علمی خود آزار بجانب آن کریم و ذکر حکیم منسوب میکند. هرگز تغییر در آن راه نیافته است هر لغزش و هر حرفش همچنان بحال خود است که بر رسول کریم صلی الله علیه و سلم نازل شده بود و محض همین نیست که در آن هیچ تغییر واقع نشده بلکه در مضامین آن تصرف بکار بردن یا لفظی را تقدیم و تاخیر دادن یا حرفی را در آن افزودن یا آیه را از آن خارج نمودن هرگز صورت امکان ندارد. زیرا که حافظ حقیقی حفاظتش را بدمه خود گرفته آچنان سامان حفاظت بهم رسانیده است که بعضی از آن روحانی است و بعضی جسمانی تا از دستبرد انسانی در حفظ و امان باشد. در آن نسخ قرار دادن هم غلط است. و در آن تغییر و تبدیل فهمیدن خواه اقل یا کون باشد هم هرگز اهتمت است را و محفوظ است و همواره محفوظ خواهد ماند. و این سخن که پاره از قرآن کریم از دنیا برداشته شده است. برخدا تعالی الزام قائم کردن است. و معنی اش غیر از این

چیزے دیگر نیست۔ کہ آں باز پسین ہدایت و آخرین کتاب کہ ہادی مطلق بحجت اصلاح
کل عالم نازل کرد است۔ یک روز آں خدمت را کہ بحجت آں نازل کردہ شدہ بود
بجانیاء رد۔ و معنی تسلیم کردن تغییر در قرآن کریم این است۔ کہ برائے دوام این کتاب خدا
ساقط الاعتبار گشت۔ و اگر تغییر در کلام اللہ راہ یافتہ۔ لاجرم برائے ہدایت دنیا
شارعے دیگر و شریعتے جدیدہ نازل شدہ تا اہل عالم بدون ناموس کامل نہاند۔
الغرض بدیں نسخ حضرت مسیح موعود ثابت نمود۔ کہ قرآن مجید جملہ و کلاً از تصرف
و مس شیطانی پاک است۔ و ہرگز شیطان را در کلام الہی دخل دادن ممکن نیست
و ہمچنین دخل و تصرف شیطان بر زبان نبی صورت نمی بندد۔ و نہ التباس آواز شیطان
بر آواز پیغمبر ممکن است۔ ❖

و بر بنائے تجربہ خود و انمود کہ چون من کہ غلام متبع رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہستم
کلامیکہ بر من نازل میشود از ہر شک و شبہ مبرا می باشد پس چگونہ صورت امکان دارد
کہ آں کلام خداوندی کہ بر سید المرسلین نازل می شد۔ علی الخصوص فرقان حمید کہ الی الابد
قانون ہدایت است اثر تصرف شیطان را گو برائے آنے باشد یا زمانے قبول
میکرد۔ ❖

حضرت اقدس مسلمانان را تعلیم داد کہ قرآن کریم کلام الہی است بالیقین و حفظ
خود و عہدہ فرمودہ کہ من محافظ کلام خود ہستم۔ و ایفائے آں وعدہ در رنگے انجام فرمودہ
کہ دشمنان و مخالفان قرآن نیز اعتراف بحال حفاظت او میدارند۔ پس بمقابلہ قرآن کریم
حدیث را مقدم داشتن سراسر گستاخی است۔ بلکہ عہدہ قرآن کریم را رد نمودن است۔
حدیث ہرگز مخالف قرآن مجید نیست زیرا کہ رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم مخالف کلام خدا

هرگز نگفت است - و تدوین حدیث آنچنان هرگز محفوظ نیست - چنانکه تدوین قرآن کریم محفوظ است - لهذا قرآن کریم را تابع حدیث ساختن مبراسه تحکم است - بلکه حدیث را ماتحت قرآن کریم باید داشت - و اگر بالفرض در هر دو مطابقت نباشد پس حدیث را که متغیر شدنش از دست برد و تصرف انسانی عمداً یا سهواً امکان دارد ترک باید داد و نیز در جواب آنانکه میگویند جمله علوم دین ما را از احادیث حاصل شده فرموده که علاوه از قرآن و حدیث یک اصل دیگر هم است - آن سنت است - یعنی تعامل رسول اکرم صلی الله علیه و سلم آنچه خود بدان عمل فرموده و بعمل خود آنرا بصحابه تعلیم نموده و صحابه بغیر واسطه کسین بچشم خود آنحضرت صلی الله علیه و سلم را بران عمل پیرا دیده و آن روش را از حضرت صلی الله علیه و سلم فرا گرفته و باز خود ایشان بران کار بند شده اند و برائے آن حاجت کدام حدیث قوی نیست - حتی که ملیونها مسلمانان را ملیونها مسلمانان بران اعمال نبویه عامل دیده از ایشان آموخته اند - و از ایشان پسینیاں آموخته اند از پسینیاں پسینیاں و علم جبرائی یونان و این سنت سنییه گاهیه مخالف قرآن کریم نمی تواند شد - البته احادیث که آن روایات زبانی است آن گاهیه مخالف قرآن کریم هم می باشد - و در آن شکوک و شبهات را گنجایش می باشد پس آن چوں مخالف قرآن کریم باشد لائق پذیرفتن نیست در صورت موافق قرآن بودن بالراس و العین قبول باید کرد - زیرا که از قبیل شهادت تاریخی است - و شهادت تاریخی را بلا دلیل و برهان قوی و بدون وجه و وجه رد کردن بسیار حصه صدقاتها را از دست دادن است ❖

و نیز حضرت اقدس لغویت این خیال را ثابت فرمود است که قرآن کریم الفاظ رسول کریم صلی الله علیه و سلم بوده است - و ثابت کرد است که فرقان مجید لفظاً لفظاً کلام

حضرت یحییٰ است۔ حضرت رسول اکرم محض رسانندہ وحی الہی بود۔ نہ واضح الفاظ
و معانی او۔ و این وسوسہ ہرگز صحیح نیست۔ کہ کلام محتاج لب و زبان و حروف و
الحان می باشد و خدا اثنائی از لب زبان و صوت و الحان پاک است۔ زیرا کہ این
قیاس مع الفارق است۔ ہر گاہ ذات یحییٰ لیس کمثلہ شیء است۔ پس نسبت
ذات او تعالیٰ فیصلہ نمودن بہ اندازہ طاقتہائے انسانی جائز نیست۔ اگر کلام بے
وزبان صورت نہ پذیرد پس باید کہ پیچ کارے و پیچ چیزے بغیر وسیلہ دست
مادی کہ مرکب است از استخوان و پوست و گوشت و اعصاب ساخته نشود۔ ہذا
بریں قیاس بعقیدہ شان او تعالیٰ خالق ہم نباید کہ باشد۔ و چون خدا اثنائی این تم
کائنات را بغیر دست ہائے مادی آفریدہ است۔ بر ہمیں طریق بغیر لب و زبان مادی
بایک بندہ خود نسبت مرضیات خود بذریعہ الفاظ تکلم می کند۔ و بر بنائے تجربات
خود حضرت اقدس و انمود کہ این ہم محض است کہ نابلدان شاہراہ الہام را پیش آمد
است۔ ورنہ بار ہا خدا تعالیٰ خود بہ الفاظ با من تکلم فرمودہ است۔ و چون با من
در الفاظ کلام میکند۔ پس بار رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم کہ سید ولد آدم است و از
ہمہ مقربین و رگاہ الہی در مدارج بالاتر است۔ چگونہ کلام بہ الفاظ خود نہ کردہ است
از اں کس کہ ام جاہل تر است۔ کہ با وجود جہالت و نادانی خود در اں امر و فعل میدہد کہ
از حد علش خیلے بالاتر است۔ و نادان بودہ پردہ راز ہائے خدا تعالیٰ را بعقل خود
کشادن ہوس می نماید ❖

و همچنین حضرت ایشان بطلان این خیال نیز بہ پایہ ثبوت رسانیدہ اند کہ کلام خدا
را در زبان دیگر ترجمہ کردن نامکن است۔ زیرا کہ اگر مفہوم قرآن را تا بہ خلق رسانیدہ

نشد و ایشان از حلال و حرام و مایحوز و مالایحوز چگونہ آگاہ گردند و بغیر آگاہی از محرمات
و منہیات چه طور بازمانند۔ و بر حسن و خوبی قرآن چنان اطلاع بهم رسانند۔ لاریغیر
متن قرآن ترجمہ را علیحدہ اشاعت دادند مثل تراجم تورات و انجیل یک جرم است
چرا کہ انہیں فعل مہرم را از الفاظ و متن قرآن بعد کے پیدا آید۔ و لیکن کہ در حالت
ترجمہ در ترجمہ روز کے اصل حقیقت قرآن را از دست دہند۔ اما برائے مردوں نے
کہ عربی نمیدانند ترجمہ قرآن اگر تحت متن قرآن باشد نفعی عظیم است۔ و این از بس
ضروری است۔ بلکہ لابد است۔ کہ زبان عربی را در مردم چندان دواج داده آید۔
کہ مردم قرآن کریم را در اصل زبان فہیدہ برکات معانی آن حاصل نمایند کہ از تراجم
میتسردن شکل است۔ و لازم است کہ ہر کہ وہم کم از کم ترجمہ آنقدر پارہ کلام مجید
را بیاموزد کہ او را در نماز خواندن لایبی است ❖

و نیز حضرت اقدسؑ ایں خیال را کہ قرآن کریم یک کتابے است۔ محل و در آن صرف
چند امور دین در پیرایہ اشارات بیان کردہ شدہ است۔ بدلائل قاطعہ رد فرمودست
و ثابت کرد است۔ کہ مثل قرآن مجید دیگر کتابے جامع و مانع در چارہ انگ عالم یافتہ
نمی شود۔ و ایں کوتاہ نظری مردم است۔ کہ بروئے غور و تدبر نمی کنند۔ و کل طہارت
حاصل نہ کردہ اند۔ کہ بدون آن القائے مطالب او بدول مردم نمی شود۔ چرا کہ حق تعالی
فرمودہ است۔ لا یستہ الا المطہرون۔ پس کتاہی فہم خود را بہ جانب حضرت قرآن
نسبت دادن ظلم صریح است ❖

حضرت اقدسؑ در ثبوت ایں دعویٰ جملہ مسائل را از آیات کلام اللہ استنباط نمودہ
ظاہر کردہ است۔ کہ برائے جمیع مقاصد ترقیات انسانی کتاب خدا یک دستور العمل است

و همچنین هر اعتراض که دشمنان اسلام بر قرآن مجید وارد کرده بودند از قرآن کریم
 تروید آن فرموده بپایه ثبوت رسانید که در باره علوم روحانی و دینی و اخلاقی و
 کتابی مفصل تر و واضح تر از قرآن مجید نیست - الفاظ مختصر و معانی بیشتر در خود
 دارد - بحر ذخائر حقائق و معارف را خدا تعالی از حکمت کامله خود در کوزه جلئے داد
 که هر آیت آن حاوی هزارها مطالب است - و مضامین هوش افزایش رفع
 شکوک و ادوام هر زمانه و ضرورتهاست هر زمانه را کفایت می کند :

حضرت اقدس این خیال را نیز رد فرمود - که قرآن کریم از تقدیم و تاخیر مخلوقات
 و آشکارا نمود - که هر لفظ او به مرکز خود همچو نگین در نگین دان نشسته است - که از اینجا
 پس پیش حرکتش دادن ممکن نیست - مردم بسبب کوتاهی نظر و کمی فهم خود در این
 مقام تقدیم و تاخیر می انگارند - و الا هر لفظی که در جائی نهاده شده است -
 آن لفظ در همان جا درست می نشیند - و از نشاندن او در جای آن خوبی پیدای شود
 که خدا تعالی پدید آوردن او میخواهد - و خیل از این مقامات قرآن کریم را که مردم نسبت
 آنها به سبب کمی علم خود در گرداب تقدیم و تاخیر افتاده بودند - تفسیر و تشریح فرموده
 صحت مضمون همان ترتیب قرآنی را ثابت کردند - و به این طور از آن وسوسه آن مردم
 نمودند :

و نیز حضرت اقدس علیه السلوٰۃ والسلام نسبت آن قصص اسرائیلی که آنها را در بیان
 محکم قرآن کریم مخلوط کرده شده است - جرح فرمود که اینچنین چرا کرده شده و دانند
 که محض مشابهت پیدا شدن در بعضی واقعات ثابت نمی کند - که در نفس الامر هر دو
 واقع با هم یکی است - و اگر قرآن مجید بعضی واقعات را بطور مناسبت از بیان افسانه

نویسان بیان میفرماید پس آن بهین معنی میدارد که قرآن کریم واقعات را در صورتی که
آن را افسانه طرازان در وایه نویساں بیان نمی کنند قبول نمی نمایند و نیز فرموده که
قرآن کریم کتب افسانه هائست و نه غرض او داستان نویسی است بلکه هر چه از واقعات
گذشته بیان فرموده است آن بیان نیز از سرتاپا نسبت زمانه آئیده پیش خبری
است و غرض از بیان آنها این است که همچو واقعه در زمان آئیده بار رسول خدا
صلی الله علیه و آله و سلم یا با فرستے از افراد امتش نیز پیش می آید بناء علیہ در تفسیر
آنها قصص پیور را داخل نمودن اصل مدعائے قرآن کریم را گم کردن است قرآن کریم
بر کتب سابق بطور شاهد نازل شده است نه کتب سابق بر دسے بطور شاهد است
تا آنچه میفرماید بر خلاف او از کتب سابقه شهادت طلب نمایم کار ما این است
که تفسیر مطالب قرآن را بجائے اینکه از بیرون تجسس بکنیم در نفس قرآن تفحص نمایم
حضرت اقدس ایں امر را نیز بر پایه ثبوت رسانیده است که قرآن کتابی است
خیله مربوط و مضبوط هرگز مضامین در آن پراکنده نیست بلکه از آغاز بسمله تا
والتاس در همه آیات و سورتها ترتیبی و نظامی است طبعی و اعلی که هر کس را که بر آن
آگاهی دست دهد از غایت سرتا بوجد می آید و در مقابل از ترتیب کتابی دیگر
آن لطفت حاصل نتواند کرد کسانیکه مضامین قرآنی را بے ترتیب پنداشته اند یا
قرآن کریم را بیک مجموعه مضامین متفرقه انگاشته اند در نفس الامر از معارف و حقائق
این کتاب چشم خود دوخته اند و بهره نمید وخته اند و بر نادانی خود ناز داشته و بر
بے علمی خود علم اعتماد بر افراشته اند و حضرت اقدس بر ترتیب و نظم مضامین مصحف
مجید خیله مثالها بیرون کشیده و یک جهان را بر محاسن ترتیب قرآنی آگاهی بخشیده اند

و نیز این خیالِ نحیف را که قبل ازین خدا تعالی بایندگانِ خاصِ خود کلام میفرمود
 و اکنون با کسی هم کلام نمی شود بدلائلِ نیره و نیز با تجربه و مشاهدۀ خود باطل قرار داده
 است - و انموده که تعطلِ هیچ صفتی از صفاتِ باری تعالی صورتِ امکان ندارد -
 هرگاه او تعالی حالا هم مثل سابق می بیند و می شنود پس سببِ چیست که اکنون از حرفِ زدن
 و کلام کردن باز ماند است - شریعتِ چیزے دیگر است - و مجرد می و مکالمه آهی
 چیزے دیگر پس می و او تعالی محض ذریعۀ اظهارِ رضائے او است - و از منع شدنش
 معنی غیر ازین نمی بر آید - که راهِ مانعۀ اظهارِ رضائے آهی بر بندگان بسته شده است
 کلامِ خدا هرگز بند نمی تواند شد - مادامیکه نوعِ انسان در دُنیا باقی است و تا وقتی که
 بعضِ مردم در حصولِ رضائے او با صدقِ دل کوشش کنند - و بر تعلیمِ اسلام عامل
 باشند - کلامِ آهی ضرور نازل شود :

الحاصل متعلق کتبِ سادوی و قرآنِ کریم هر قدر که غلط فہمی مادرِ علمائے این زمانہ
 شائع و ذائع بود - کہ یہ آہنہایں رکنِ رکنِ اسلام را اندامِ پیشِ آندہ بود حضرت
 اقدسِ آہنہ را رد فرمود - و باز آن را بر بنیادِ اصلی خودش قائم نمود - و عظمتِ
 حقیقی و حقیقتِ تحقیقی کلامِ ربِّ العزت را ثابت فرمودہ طبائعِ طالبان را بسوئے
 اُن مائل و راغب ساخت - و از چہرہ نورپاشِ نیرِ قرآن حجبِ کم فہمی ہائے علماء
 را برداشت - و چشمِ نظارِ گیان از اشعہ انوارِ اخیرہ و نظرِ حاسداں از غرطِ نواز
 تیرہ شد حتی کہ بعضِ مخالفان کہ قدرے انصاف در دل میداشتند تجلیاتِ آلِ را محسوس
 کردہ حربِ ادا و حیرانِ تجلیاتِ آلِ آفتابِ آہی گشتند -

رکنِ چہارم اسلام ایمان آوردن است بر رسولانِ خدا علیہم الصلوٰۃ والسلام

مردمانیکہ از حقیقت دُور و از صداقت ہجور اند۔ بریں رکن اعظم نیز رنگ آمیزی ہائے عجیب کردہ بودند۔ و بعضے از کم خردان بر تبدیل صورتش اکتفا ناکردہ ہیکل سُوح افزایش را چنان بدنام ساختہ بودند کہ دلہائے دوستان ہم از محبت انبیاء خالی و دلہائے بیگانگان از نفرت پُر گشتہ بود۔ و بیچ شکے نیست کہ ہر قدر سب و تتم نسبت رسول کریم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ دریں جزو زمان بر زبان مخالفان جاری است۔ ہمہ پر ذمہ ایں مردم نا عاقبت اندیش است۔ کہ خود را مسلمان میگویند۔ نہ بر ذمہ قومے دیگر۔ عیسائیان و دیگر مخالفین اسلام بنا بر افترا ہائے خود چندان اعتراض بردات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم وارد نمی کنند۔ ہر قدر کہ بر بنائے اُن روایات اعتراض پیش می نمایند کہ خود از مسلمانان مروی است و از قبیل مسلمات مسلمانان گشتہ است و ایشان آہن را بطور لطافت در مجالس و عطر بر زبان می آرند و بر منابر می خوانند۔ آہ آہ!! دل یک مسلمان غیر تمند اُن وقت پارہ پارہ می شود۔ چوں می بیند کہ یک کمن اسلام با یک حربہ کہ آتر از دست خود یک مسلمان وضع ساختہ پردہ ناموس طہارت سیدہ الاتقیاء امام الانبیاء را بر عجم باطل خود چاک می سازد۔ در حقیقت او پردہ نقایع منافقہ را می کشاید۔ مگر بظاہر فہمیدہ می شود۔ کہ عیوب اخلاق آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را عیان و نقائص مذہب اسلام را بیان می کند۔

بعثت انبیاء و بجهت اُن است۔ کہ در دنیا تقویٰ و طہارت را قائم فرمایند و خلق را بجانب افعال حسنہ ہدایت نمایند۔ مگر مسلمانان زمانہ فوج اعوج اُن عیوب را بذوات انبیاء منسوب نمودہ اند کہ از شنیدن اُن زہرہ یک مومن مخلص آب و جگر او کیاب میگردد از حضرت آدم علیہ السلام تا سرور کائنات صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گناہان

ہر نبی و مہرسل را بر شمرده کتب خود را از گنہ آگندہ اند :

نسبت جناب ابوالشعر علیہ السلام بدین گونه گناہ را ثابت می کنند کہ واضح ترین حکم آبی را پس پشت انداخت است۔ و با ہوائے نفس در ساخت است حضرت نوح علیہ السلام را نیز صاحب سل غیر صالح یعنی گنہگار قرار داده اند۔ کہ با وجود ما برائے پسرناہل خود از خدا دُعا کرد۔ و حضرت ابراہیم علیہ السلام را کاذب قرار میداد کہ معاذ اللہ سہ بار دروغ می فروغ گفته بود۔ و حضرت یعقوب علیہ السلام را گنہگار ثابت می نمایند۔ کہ پدر خود را بر بستر مرگ فریب داد و لباس برادر خود پوشیدہ پیش اسحق آمد۔ و دُعائے برکت خواستہ نبوت حاصل نمود۔ سبحان اللہ بفریب ہم نبوت حاصل می شود۔ و نسبت حضرت یوسف علیہ السلام آنچہ خرافات نوشته اند کہ از دیدن آل مؤثی بر بدن انسان راست می شود۔ و همچنین گفته می شود کہ یوسف علیہ السلام در عهد طفولیت ارتکاب سرقت ہم کرده بود۔ و بارے بہجت داشتن برادر نزد خود فریبی ہم کرده۔ و همچنین بر حضرت موسی علیہ السلام اس الزام قائم می کنند کہ او مردی را بلا وجہ قتل کرده متکی گناہ کبیرہ گردیدہ و باز بفریب و حیلہ مال مردم را فرا گرفته با قوم خود از مصر گریخت۔

و نسبت داؤد علیہ السلام گفته می شود کہ برائے گرفتن زن شوہرش ابر جنک فرستاد تا قتل شد و زنش را در حبالہ بخارج خود آورد۔ و در بارہ حضرت سلیمان علیہ السلام نگاشته اند۔ کہ بر لب یک زن مشرکہ عاشق بود و شیطان رجیم بر دے آنچنان غلبہ و مکنیت یافت۔ کہ او را از تخت شاهی بر طرف کرد و بر جایش خود حکمران گشت۔ و حکومت کردن آغاز کرد و محبت مال

بر طبع او آن قدر غالب بود که در معاشرت اسپاں چنان
غافل شد که آفتاب غروب گشت و نماز عصر را فوت
کرد.

و نسبت ذات سرور کائنات فخر موجودات روحانده که گردن این مردم
زیر بار احسان او خم است و هر محمّدی بدن شان در تحت انعام اوست از جمله
انبیاء زیاد تر حمله با یکبار برده اند و بیخ پهلوی حیات مقدسه آنحضرت صلی الله
علیه وسلم را نگذاشته اند که بر آن اعتراض وارد نه گردد. بعضی از ایشان میگویند
که حضرت پیغمبر است که داماد خود علی مرتضی را خلیفه خود مقرر نماید مگر از خوف مردم
نخواست.

و بر بنی از سواران نگارانی نو بیند که روزی آنحضرت صلی الله علیه وسلم دختر
عمه خود زینب را دیده شبیفته حسن و جمالش گردید پس حق تعالی از زید طلاقش دایند
و زکاح آنحضرت صلی الله علیه وسلم در آورد. چنانچه در معالم التنزیل است و
ذالک ان رسول الله صلی الله علیه وسلم زوج زینب من زید فمکثت عنده
حیثما ثمان رسول الله صلی الله علیه وسلم اتی زید اذ ان یوم لحاجته فابصر
زینب قائمۃ فی دیر و حمار و کانت بیضاء جمیلة ذات خلق من اتم نساء قریش
فوقعت فی نفسه و اعجبه حسنهما فقال سبحان مقلب القلوب و انصرفت فلما
جاء زید ذکرته له فظن زید فالتقی فی نفس زید کراهیتها فی الوقت فالتقی رسول الله
صلی الله علیه وسلم فقال انی ارید ان افارق صاحبتی قال مالک ارایت منها شیئاً
قال لا والله یا رسول الله ما ارایت فیها الا خیراً و لکنها تتعظم علی بشرها

تو ذی بنی بلسانها فقال له النبی صلی الله علیه وسلم امسک علیک زوجک و تخفی
فی نفسک ما الله مُبْدِیْهِ۔ اے تسو فی نفسک ما الله مظهره ای کان فی قلبه
لو فارقها اتزوجها۔ قال ابن عباس فی جہما وقال قتادہ و دّ طلاقها۔

یعنی جناب رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم زینب را بازید نکاح کرد۔ و تا یک ساعت
زینب نزد او بود تا آنکہ یک روز رسول خدا صلعم بجانہ زید برائے یک ضرورتے
تشریف بُرد۔ زینب را در پیرہن و محجراستادہ دید۔ و زینب خیلے سفید اندام و
خوش گل و در زنان قریش بدرجہ اتم نیکو اندام بود۔ در دل حضرت صلی اللہ علیہ وسلم
جائے کرد۔ و حسن و جمال او خیلے خوش آمد۔ بر زبان جاری شد پاک ذات است آنکہ
دلہا را میگرداند۔ و از انجا باز گردید۔ چوں زید بجانہ آمد زینب این سخن را بدو بیان
کرد۔ زید دانست۔ پس بہاں وقت در دل زید کراہت از جانب زینب افتاد۔ و
نزد رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم آمدہ عرض کرد کہ میخواہم زن خود را از خود جدا کنم آنحضرت
صلی اللہ علیہ وسلم فرمود تو از چه چیز دیدہ۔ گفت من واللہ از و بغیر از خوبی چیزی
ندیدہ ام۔ ولیکن او باعث شرافت خود بر من خود را بزرگی می دہد۔ و بزبان خود مرا
ایذا می رساند۔ حضرت فرمود۔ زن خود را پیش خود بدار۔ و در تفسیر آیه و تخفی فی نفسک
ما الله مُبْدِیْهِ۔ یعنی اے نبی تو در جان خود پوشیدہ میکنی چیزی کہ خدا آں را ظاہر
ارادہ دارد۔ می نویسد کہ در دل آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بود۔ کہ کاش زید زینب را طلاق
دہد و من نکاح خود در آورم۔ و این سخن را بجناب ابن عباس منسوب میکنند کہ حضرت
مجت زینب را در دل خود میداشت۔ و قتادہ می گوید کہ آنحضرت طلاق زینب را و
دل خود دوست میداشت۔ نفوذ باللہ من ذلک ۛ

همچنین نسبت قصه حفصه می نویسند: کما قال المفسرون وكان رسول الله
 صلى الله عليه وسلم يقسم بين نسائه فلما كان يوم حفصة استأذنت رسول الله
 صلى الله عليه وسلم في زيارة ابیها فاذن لها فلما خرجت ارسل رسول الله
 صلى الله عليه وسلم الى جاريتها ماريته القبطية فادخلها بيت حفصة فوقع عليها
 فلما رجعت حفصة وجدة الباب مغلقاً فجلست عند الباب فخرج رسول الله
 صلى الله عليه وسلم ووجهه يقطر عرقاً وحفصة تبكي فقال ما يبكيك فقالت انما
 ابكي لانك اذنت لي من اجل هذا ادخلت امتك بيتي ثم وقعت عليها في
 يومي وعلى فراشي ما رايت حرمةً وحققاً ما كنت تصنع هذا بامرأة منهم
 فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم هي جاريتي احل الله لي اسكتني فهي
 حرام على النفس بذلك رضاك فلا تخبري بهذا امرأة - (معالم التنزيل)
 مفسرين می گویند که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم در میان الزواج خود روزها
 تقسیم کرده بود در روزی از روزهای خود حفصه از رسول خدا صلی الله علیه وسلم
 بجهت دیدن پدر خود اذن طلب نمود رسول خدا صلی الله علیه وسلم او را اذن داد و چون
 حفصه برگشت رسول خدا صلی الله علیه وسلم یک را بجانب کنیز خود ماریه قبطیه فرستاده
 طلب نمود و در خانه حفصه داخل کرده باو مشغول مقاربت شد و برین این حالت
 حفصه واپس آمد و دروازه حجره را بسته یافته نزدیک دروازه نشست چون
 رسول خدا صلی الله علیه وسلم از خانه برآمد عرق از روی مبارک او می چکید حفصه
 بنا کرد و بیستین رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرموده گریه چرا میکنی گفت بجهت
 اینکه تو مرا برائے این کار اذن رفتن دادی و کنیز خود را در خانه من طلب کرده

در روز فیت من باز بر بستر من باو سے مباشرت نمودی حق حرمت مرا گاه نداشتی و با هیچ زن
 از زنان خود گاه به اینچنین حرکت نمودی رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرمود این کینه من است خدا تعالی
 وے را بر من حلال ساخت است پس او را بر خود حرام میکنم من بر این کار خوشنودی تو میخواهم باید که نه را
 ازین خبر ندی۔ و بعضی ازین هم تجاوز کرده نسبت ذات فخر الرسل صلی الله علیه وسلم اتهام بسته اند که
 آنحضرت صلی الله علیه وسلم گاه از نزد دل میخواست که در تعلیم احکام اسلام سامعین و مسالمت پیدا شود و اینچنان
 تعلیم نازل گردد که مشرکان مکہ نیز قبول نمایند و در آن تعلیم جذبات احساسات ایشان هم ملحوظ باشد
 این همه آن خیالات و اعتقادات است که در مسلمانان به نسبت ذات مقدسه انبیاء
 صادر و اثر است و بعضی مردم را اعتقاد ازین هم تجاوز کرده بدان در جرییده است که از
 طرز معاشرت انبیاء علیهم السلام در گذشته برداشتن و نیز حمله کرده اند و میگویند
 که انبیاء در حقیقت نجبان و طین پوده اند چون بنظر غائر معلوم کردن که مردم بغیر تسلیم
 نمودن عقیده روز جزا و سزا و بهشت و دوزخ از حدود اخلاق و تمدن تجاوز می نمایند
 بهریت نیک و دم را مناسب وقت احکام داده اند و دعوی الهام و وحی برای ترهیب ترغیب
 بود تا مردم از ذل متغلی و فضائل متغلی گردند و بوجه نیت نیک که می داشتند و بسبب پیش کردن
 تعلیم اخلاق که بدرجۀ غایت مستحسن بود ذات ایشان واجب التعظیم و التکریم است باوجود اینچنین عقائد
 داشتن این مردم خود را مسلمان میدانند و میخواهند که مردمان دیگر نیز ایشان را مسلمان بگویند
 حضرت اقدس مسیح موعود علیه الصلوٰۃ والسلام چنانکه دیگر عقائد فاسد را رد فرموده پنج قویم
 و صراط مستقیم با و نمود همچنان در باره این خیالات نیز مسلمان را و مردم دیگر اقوام را بر تعلیم
 صحیح دین اسلام آگاهی بخشید و فرمود که انبیاء در دنیا بجهت قائم کردن صلاح دسراد بهشت
 می یابند۔ بناء علی هذا خود ذات ایشان برای صلح حال مردم نمونه نیک میباشد پس اگر انبیاء
 نمونه نیک بودند پس بهشت ایشان چه حاجت بود و چرا از آسمان صرف کتاب آبی نازل نموده شد

غرض از نوشتن انبیاء همین می باشد که مردم ایشان را بر زمان آبی عمل پیرا دیده از تصویر علی ایشان معنی
 سخن خدا را دریابند و از وقت قدسیه آن مقدسان طاقته حاصل کرده بر جزایات نفسانیه خود غالب آیند -
 حضرت اقدس نور الله بر بانه عالمی را تعلیم داد است - که آن خیالات باطله که
 مردم درباره ذوات مقدسه انبیاء علیهم السلام میدارند - سبب آن محض لاعلمی و کفری
 است - این مردم در فهمیدن کلام خدا خور و خور بکار نمی برند و بلا تحقیق سخنهای
 بے معنی خود را پرواز دادن می گیرند - جمله انبیاء علیهم السلام از صفات و کجایات معصوم
 اند و ذوات ایشان نمونه زنده صدق و راستی و وجود ایشان و فائده تجسم می
 باشد - ایشان مظهر صفات الهی می باشند - و به حسن و خوبی خود بجانب قدوسیت و
 سبوحیت حق تعالی عز اسمه اشاره می کنند - در نفس الامر وجود ایشان یک است و مصفا
 می باشد که در حین از احیان بدکاران در آن صورت مکرده خود را دیده همچو آن رنگی
 که در آئینه روئے زشت خود را دیده پیدا داشت - که آئینه زنگار خود را دست زشتی
 روئے خود را بد آن منسوب می کنند - نه آدم نافرمان حکم الهی بود - نه نوح گناه
 کرد است - نه ابراهیم حرف دروغ گفته است - نه یعقوب را برادر خود را فریب داد است
 نه یوسف اراده بد در دل آورد - نه دزدی کرد - و نه هیچ کس را فریب داد - و نه بوی
 خون ناحق ریخت و نه داوود ازین شخصی را غضب کرد - و نه سلیمان در عشق مشرک فرض
 خود را از دست داد - و نه در محبت اسباب از نماز غفلت ورزید - و نه سید المرسلین
 مرتکب گناه کبیره و صغیره گردید - ذات پاکش از جمله عیوب منزّه و از همه گناهان محفوظ
 و مصون و معصوم بود - آنکس که عیب آن شهنشاه رسل بیان می کند - خود را در جای
 خود را ناپاکتر دانی نماید - این همه افسانه ها که به نسبت ذات اطهر و اقدس فخر رسل

در کتب تفاسیر ساده لوحان نگاشته اند. روایات بعضی منافقین است. که پیش از آمد
 حج و تعدیل هرگز راست نمی شود. سوارخ تمام حیات بابرکات سرور انبیاء صلی الله
 علیه و سلم از پنج روایات پاک و بی لوث است. و هر قدر سخنان که از این قبیل نسبت
 سرور کائنات یا نسبت دیگر انبیاء علیهم السلام مشهور است یا در بعضی کتب حدیث و سیر یا در بعض
 تفاسیر مطهر است همه را در کار اتهامات منافقین است. یاد تفسیر کردن آن یا قائل بخلات صلی الله علیه و سلم
 معنی مراد آن پیدا شد.

سیدنا حضرت مسیح موعود علیه التحیت و الثناء از مصحف مجید بدلائل نیره بکمال
 توضیح ثابت نموده است که فی الحقیقت همچو خیالات نسبت انبیاء علیهم السلام داشتن
 خلاف تعلیم اسلام است. و آن سخن را راست این است. که این گونه خیالات و امیوه
 از پرستاران کلیسیا در مسلمانان ساده لوح رسیده است. نصاری بجهت اثبات
 الوهیت مسیح طریق اختیار کرده بودند. که خود را مسلمان و نموده و در میان مسلمانان
 تعبیه شده عیب شماری انبیاء می کردند تا مسلمانان را مفلوم شود. که از جمله عیوب و
 ذنوب صرف ذات ابن مریم پاک و منزّه است. ❖

بناء علیه از انسانیت بان تر طاقته می داشت. و دیگر جمله انبیاء انسان بودند
 لهذا بعضی ذنوب از ذات ایشان سر بر زد است. و بهیچ مسیح چو از انسانیت
 برتر بود. بدین وجه بهیچ مصیبت از ذات او صادر نشده است. و ازین است
 که مسلمانان هم عیوب انبیاء را بر شمردن آغاز کردند. حتی که نسبت ذات ستوده صفاته
 آنحضرت صلی الله علیه و سلم نیز بعضی اتهامات روایت کرده اند. اما منجمه انبیاء محض ذات
 حضرت مسیح را امیر از حد و گناه قرار دادند. بلکه والده ماجده اش مریم را نیز معصوم
 عن الخطا دانستند. ❖

پس آیا اس ہمہ پائے ثبوت اس امر کافی نیست۔ کہ اس جملہ افسانہ پائے دروغ و
 قصہ پائے قابل نفرت در مسلمانان از مکر عیسائیوں داخل شدہ است۔ و مسلمانان
 نیز اس اثر بد را یا باعث صحبت ایشان فرا گرفته اند یا بعض شریر الطبع عیسائیوں
 خود را بہ تصنع در مسلمانان تعبیه نموده اس چنین اباطیل و اکاذیب را در مسلمانان سادہ
 طبع شائع و ذائع ساختہ اند۔ کہ آنہا را ابتداءً مورخان و محدثان ما بہ سبب بیامنداری
 مشہورہ خود با روایات معتبرہ یک جا کرده اند۔ تا روایات موافق و مخالف ہر دو قسم
 بہ مردم برسد۔ مگر بعد از ازالہ تاخلفاں نسل آیندہ کہ از نور نبوت بہرہ نہ داشتند۔ آن ہمہ
 و سائیں شیطانیہ را با وجود خلاف تعلیم قرآن بودن باور نمودند۔ و نیز آن روایات
 صحیحہ متعلقہ عصمت انبیاء کہ بہت قطع نمودن اس و سائیں خنجر بر اس بود است۔
 از دست دادند۔

مگر اکبر اللہ علی ذلک سیدنا مسیح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام پردہ از جہش اس
 روایات بر انداخت۔ و باز از سیر فر مرتبہ صحیحہ انبیاء علیہم السلام را پیش چشمان خلایق
 نمایاں ساخت و حفاظت عزت و عظمت آن ماموران بارگاہ رب العزت کرد۔ قصہ
 علی الخصوص شان والا و طہارت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را نہ صرف بطور ذکر و بطن
 بلکہ با دلایل قاطعہ و براہین ساطعہ ثابت نمود۔ کہ دشمنان را مجال دم زدن باقی
 نہماند۔ بخنے از کلام حضرت مسیح علیہ الصلوٰۃ والسلام اندر اس باب :-

در دلم جو شد ثنائے سروے	آنکہ در خوبی نہ ارد ہمسرے
آن دل روشن کہ روشن کردہ است	صد درون تیرہ را چوں اخترے
بر لبش جاری ز حکمت چشمہ	در دلش پُر از معارف کوثرے

خواجہ و مرعاج نزاں را بندہ
 آں ترجمہا کہ خلق ازوے بدید
 از شراب شوق جانان بخوے
 روشنی ازوے بہر قوے رسید
 آیت رحماں براے ہر بصیر
 نا تواناں را بر حمت دستگیر
 آفتاب و مہ چہ مے ماند بدو
 آں شراب معرفت دادش خدا
 شد عیاں ازوے علی الوجہ لائق
 ختم شد بر نفس پاکش ہر کمال
 مجمع البحرین علم و معرفت
 چشم من بسیار گردید و ندید
 سالکاں را نیست بخیر ازوے نام
 جائے او جائیکہ طیر قدس را
 بہر سوے آفتاب صدق بود
 بہر سوے بود ظلمے دیں پناہ
 گردنیا ماندے ایں خیل پاک
 ہر کہ شکر بعث شاں نارد بجا
 آں ہمہ از یک صدف صد گوہر اند

بادشاہ و بیگماں را چاکرے
 کس ندیدہ در جہاں از مادے
 در سرش بر خاک بنماہے
 نور او خشید بر ہر کشورے
 حجت حق بہر ہر ویدہ درے
 خستہ جانان را بہ شفقت غفورے
 در دلش از نور حق صد نیرے
 کہ شعا عشقیرہ شد ہر اخترے
 جوہر انساں کہ بوداں مضمے
 لاجرم شد ختم بہر پیغمبرے
 جامع الاسمین ابر و خادے
 چشمہ چوں دین او صافی ترے
 رہر دال را نیست جزوے رہبرے
 سوزد از انوار آں بال پرے
 بہر سوے بود مہر انورے
 بہر سوے بود بانغے شمرے
 کار دیں ماندے سر امر ترے
 ہست او آلائے حق را کافے
 متحد در ذات اصل گوہرے

۴
 آں خدا بہرے سلام مار سال : حکم بہر خواہش از ہر پیغمبرے

اول آدم آخر شاں احمد است
 انبیاء روشن گہر ہستند لیک
 آل ہمہ کان معارف بودہ اند
 ہر کہ را علمے ز تو جید حق است
 آل ریش از رہ تعلیم ہا
 ہست تو مے کج رو و ناپاک لائے
 دیدہ شاں روئے حق ہرگز ندید
 شور بختی ہائے بخت شاں ہیں
 چشم گروئے غنی از آفتاب
 چوں بر وز ابتداء تقسیم کرد
 راستی در حصہ او شاں قتاد
 قول شاں اینست کاندہ غیر شاں
 لعل تاباں را اگر گوی کشف
 طعنہ بر پاکاں نہ بر پاکاں بود
 ماہمہ پیغمبراں را چاکریم
 ہر سولے کو طریق حق نمود

لے خنک آنس کہ بید آخرے
 ہست احمد ز ال ہمہ روشن تھے
 ہر یکے از راہ مولیٰ مجبرے
 ہست اصل علمش از پیغمبرے
 گوشو و اکنوں ز سخت منکرے
 آنکھ زیں پاکاں تھے پیچھے
 بیس سیمہ کروند لڑنے و فترے
 ناز بر چشم و گریزاں از خورے
 کس نبودے تیز ہیں چوں شپے
 در میان خلق از غیر دشمرے
 دیگر اں را کذب آبشخورے
 آندہ صد کاذب حیلت گہے
 زیں چہ کاہد قدر روشن جوہے
 خود کنی ثابت کہ ہستی فاجے
 ہیچو خاکے او قتادہ بردے
 جان ما قربان ہراں حق پر دے

رکن پنجم اسلام ایمان بر بعث بعد الموت و بہشت و دوزخ است نہ بخت ہر دم بنیان
 ایں رکن رکن نیز مسلمانان بادل و جان سخی ہا کردہ اند نہ صرف ایں قدر بود کہ دہان

شان از بعثت بعد الموت یقیناً بکنی منکر گشته بود (زیر که اگر ایشان بر وجود قیامت
 یقین میداشتند هرگز تعلیم دین را بدین منط که منظر می آید پس پشت نمی انداختند)
 بلکه علانیه هم خیالات عجیب و غریب متعلق حشر و نشر در مردم انتشار یافته بود -
 تصویر جنت و نهایه او که در اذان مسلمانان مرتسم شده است بخوبی نشان می دهد
 که اصل مفهوم بهشت برین از ذهن ایشان بدر رفت است - و چیزی که از جنت
 در خیال شان باقی است محض یک مقام عیش و عشرت و یک جایه هوس رانی است
 گویا خیال این مردم اشال درین دار دنیا به جهت این غرض آفریده شده است
 که چذرو زور دنیا محنت و مشقت بر خود گوارا کرده بدال مقام برسد که از انجا همه
 اشیاء خوردنی و نوشیدنی و پوشیدنی و صحبت با زنان خوش گل و دست دهر - چون این
 لذات جسمانی و اسباب هوس رانی حاصل شد - پس همه نعمت او را بستر آید حالانکه
 خداست تعالی در قرآن مجید فرمود است - و ما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون
 یعنی اصل غرض از خلق بنی آدم عبادت خداست - تا انسان آن حالت را اختیار
 کند - که نقش صفات الهیه را در ذات خود نشانده - زیرا که معنی عبودیت تذلل و پذیرفتن
 نقش معبود است - پس این خیال که انسان در پنجاه یا شصت ساله زندگی آن
 کایه را که او برائے آن پیدا کرده شده بود سرانجام داده باز حیات بخیر فانی را
 در ناوش و خور و پوش و عیش و کامرانی و عشرت جاودانی مثل بهائم صرف کند
 محال نادانی است - و هم برین منط متعلق جهنم این خیال داشتن که آن ارحم الراحمین
 کفار را تا زمانیکه نهایت ندارد در دین آتش سوزان بدارد - و مثل یک حاکم قسری
 گلهای بر حالت نزارشان نگاه ترجم نکند - نیز غلط است :

حضرت اقدسؒ ایں ہمہ خیالاتِ سخیفہ را رد نموده است۔ و بدلائل قاطعہ و حججِ سطح
و معجزاتِ باہرہ اولاً ایمان مردم بر وجود بعث بعد الموت قائم کرد است۔ و ثنائی
دارنایا ندارد دنیا و برتری و خوبی اُسے حیاتِ اخروی را مثل روز روشن پیش دست
و دشمن ثابت فرمود است۔ و همچنین اُن خیالاتِ لغو را کہ بہ نسبتِ جنت جاگزمین
خاطر مردم بود رد نمود است۔

و ایں دہم را نیز رفع کرد است۔ کہ خیلے کھال میگویند۔ نعمائے جنت محض
بطریق استعارہ در قرآن کریم بیان شدہ است۔ بہ پایہ ثبوت رسانید است کہ
جنت را وجود حقیقی است۔ و ایں خیالِ غلط را نیز از میال برداشت است کہ
بعض مردم را پیش آمدہ بود کہ جنت مثل دنیایک مقامے است کہ سالانہ عیش و
نشاط بہرچنانہ وسیع تر از دنیا در آنجا مہیا است۔ مسیح موعود با اولہ و براہین و تہود
است۔ کہ در حقیقت نعمتہائے مادی ایں دنیا با نعمائے اخروی عقبی اختلاف
تمام میدارد۔ و در حقیقت نعمتہائے مادیہ عقبی متمثلاتِ عبادات دنیا است
یعنی عبادات دنیا در عقبی صور جسمیہ قبول کنند۔ گویا روح اینجا در آں جا مجسم
شود۔ و روح آنجا یک روح جداگانہ باشد۔ کہ خیلے او را ترقی و برتری حاصل
آید۔ و همچنین کہ بہ نسبتِ قوائے روحانیہ یک نطفہ قوائے روحانیہ اُن انسان کہ
از اُن نطفہ وجود پذیر و اعلیٰ و برتری باشد۔

و همچنین اثبات فرمود است کہ عذاب و دوزخ را کہ مردم انجام پذیر نمیانند
و میگویند۔ کہ نہایت زمانی برائے اُن نیست۔ ایں اعتقاد خیلے نادرست است
بلکہ لابد وقتے انجام پذیرد و صورتِ اختتام گیر و اابدیت یعنی زمان او

تا نہ تھائے دراز طول گیرندہ است۔ البغیر مجذوب ہم نیست۔ بلکہ آخر کار منقطع گردد۔
 زیرا کہ حق تعالیٰ نسبت رحمت کاملہ خود میفرماید: جنتی وسعت کل شیء از شان را
 و رحمت او بعید است کہ بندہ عاجز را در عذابے گرفتار سازد کہ آنرا انتہائے غایت
 نباشد۔

چون آن ذات رؤف در حیم در قرآن کریم و ذکر حکیم نعیم جنت را عطا فرماید
 و اجر غیر ممنون میفرماید و نسبت عذاب جہنم این الفاظ را استعمال فرمودہ است
 پس ضرور است کہ در آن ہر دو فرقے باشد۔

پس بندہ چہرا شراط بیان فرمودہ حضرت حق سبحانہ تعالیٰ را و اگذا در خصوصاً
 در الیکہ خود رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم تفسیر مطالبہ آن حکیم باین الفاظ مبارک بیان
 میفرماید۔ یأتی علی جہنم یوم ما فیہا من بنی آدم احد تخفق ابوابہا (کنز العمال)
 یعنی بر جہنم آن روز فرار رسد کہ از بنی آدم احدے در میان او نباشد۔ و در وازنا
 او بر ہم زوہ شوند پس با وجود وجود بودن این تفسیر کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بزبان حق
 ترجمان خود بیان فرمودہ است۔ کسے را چہ اختیار است کہ در رحمت خداے رحمان
 رحیم حدے معین نماید۔

علامہ ازین ارکان خمسہ ایمان کہ بیان شد در حصہ اعمال ہم خیلے تغیر واقع

۱۵ قال ابن مسعود فی ہذہ الایۃ لیا تین علی جہنم زمان لیس فیہا احد ذلک بعد ما
 یلبثون احقاباً۔ وعن ابی ہریرۃ مثله (حدادی الارواح لابن قیم صفحہ ۳۲۴ و تفسیر مشکوٰۃ
 جلد ۳ صفحہ ۳۵۰) یعنی عبد اللہ بن مسعود در تفسیر این آیمی گوید کہ بالضرورہ جہنم آن زمان بیاید
 کہ در وہے هیچ کسے نباشد۔ دین حالت بعد از آن پیدا شود۔ کہ تا زمانہائے دراز در آن درنگ
 کشد۔ و ابو ہریرہ در نیز مثل این حدیث روایت کردہ است۔ ۱۲

شده بود۔ بعض براباحت لزوم زودہ بودند و عقیدہ شال بریں پنج بود کہ ہر گاہ کسی
 لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ بگوید۔ بعد ازیں ہر چہ خواہد بکند و یقین پیدا
 کہ اگر ما گناہ نغیم باز نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم رو حافداہ شفاعت کدام کس کند؟
 و در بعض افراد این خیال سرایت کردہ بود کہ شریعت مقصود بالذات نیست
 بلکہ آن بمنزلہ کشتی است برائے رسیدن تا بخدا۔ چنانچہ شاعرے میگوید
 شرع کشتی آرزو دگر دایۃ انش بادبان : حق تعالی ساحل عالم ہمہ دریاست
 و چون انسان خدا را دریافت پس چہ ضرورت است کہ بیکار در کشتی نشسته وقت خود را
 ضائع کند۔

و بعضے ازاں میان این خیال پیدا شد کہ احکام شریعت در حقیقت برائے امور
 باطنیہ بمنزلہ نشانات ظاہری ہستند۔ وقت بعثت نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم حالت
 ابتدائے تمدن زمانہ بود۔ و اکثر بنی ذوق انسان وحشی بودند۔ بناءً علیہ بہت اصلاح حال
 کافہ الناس برائے عمل نمودن بر امور ظاہریہ تاکید شد یہ خیلے ضرورت میداشت۔ و
 حال از ان علم و کمال است۔ و مردم از علیہ فہم و دانش محض گشتہ اندر لہذا پابندی
 رسوم ظاہریہ ضرورتی نہانہ است۔ اگر شخصے روش پاکیزہ دارد و خدا را در دل
 یاد می کند۔ و در دقوم و ملک و غم ابتلائے جنس درون سینہ می دارد و غر بار است
 می کند و در خوردن و نوش احتیاط می ورزد و در کار و بار قومی مشغول می ماند۔ نماز و
 روزه و حج و زکوٰۃ اہمین است :

و بعضے برانند کہ تفصیل باید کرد کہ سرور عالم کدام قسم از ارے یا سر اویلے یا
 یا جبہ زیب تن میفرمود تا ہماں قسم لباس را اختیار باید کرد۔ علی ہذا القیاس اگر آن شخصے

موتے سردراز میرداشت۔ براینزو واجب است کہ باتباع سنت نبوی موتے سردار اور
 داریم۔ بعض میگویند کہ رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم مثل یکا مسکے بوده است بیچ
 حق اور بر ماثابت نیست۔ کہ پاپابندی حکم او کنیم۔ ہرچہ در قرآن کریم دارد است
 ہماں برماحت است۔ و باقی ہمہ باطل است ۵

بعض مردم سخن را بدیں گویند کہ فلان فلان بزرگ ہرچہ فرمودہ
 است۔ خلاف آن امر دیگر ہرگز قابل تسلیم نیست۔ برافرض است کہ مثل کورن
 تقلید بزرگان خود بکنیم و بس۔

ایں ہمہ امور کہ بیان کردہ شد متعلق اصول دین است باقی ماند جزئیات۔
 در آن ازین ہم بیشتر ظلمت تاریکی است۔ بعضے آموختن زبان غیر را کفر می دانند
 و بعضے تعلیم علوم جدیدہ را سنانی ایمان و اسلام قرار می دہند۔ بعضے نسبت جوہر
 رباکہ در بارہ آن آید فاذا نواحب من الله ورسوله وارد است۔ فتاوی
 می نگارند۔ علاوہ بریں و نماز و روزہ و حج و زکوٰۃ آنقدر اختلاف واقع
 شدہ است کہ حقیقت ہر امر زیر پردہ اختلافات مخفی و محتجب گشتہ است۔
 امور محقرہ را اصل الاصول اسلام قرار دادہ می شود۔ و برخلاف آن اگر از
 زبان کسے حرفے براید یا وے نزاع و ستیز می کنند بعض کسانیکہ خود را مسلمان
 می گویند انگشتہائے برادران دینی خود را در جوش این امر نکستہ اند۔ کہ ہنگام
 تشہد چہ انگشت شہادت را برداشتہ است و ہمچنین در دہان قرآن خوانان
 از جوش تعصب بہ پاداش این جرم نجاست انباشتہ اند۔ کہ آئین بالچہر چہ گفت است
 الغرض حصہ علی اسلام نیز مثل حصہ اعتقاد صید تغیرات و فسادات شدہ بود ۶

حضرت مسیح موعود و علیہ السلام در پی حصہ عملی نیز صلاح فرمود۔ از یکجا
 طریق اباحت را باطل ثابت کرد و بیان نمود کہ شفاعت بر آں مردم است۔ کہ از
 گناہ پرہیز کنند۔ اما گاہے بوجہ من الوجہ از کتاب آں کردہ باشند و بعض کوتاہی ہا
 در ایشان بماند پس آں کوتاہی ہا را شفاعت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم تدارک نماید
 اما شفاعت برائے ایں نیست کہ مردم بر اُمید شفاعت مداومت بر کبائر نمایند و
 دل خود را خوش کنند کہ بشفاعت نبوی از پرش جلد معاصی بازمانیم۔ و نمیدانند
 کہ شفاعت بجهت زوددن و حاک نمودن گناہان است نہ برائے اشاعت عصیان
 ہچنین اثبات فرمودہ کہ ہر چند شریعت مقصود اصلی نیست۔ اما عبودیت بلا شک
 شبہ مقصود اصلی است پس خدا تعالیٰ برائے ہر کارے تا ہر وقتی کہ امر فرمودہ است۔
 آں را تا آں وقت بجا باید آورد۔ قرب خدا چیزے محدود نیست کہ گفتہ آید۔ کہ اکنون
 قرب خدا حاصل شدہ است۔ پس ضرورت عبادت نماندہ است۔ ہر گاہ رسول کریم
 صلی اللہ علیہ وسلم روحنا فداہ کہ انسان کامل و خیلے نبی عظیم الشان بود تا وقت وفات
 خود ہموارہ آیاتک نعبد و آیاتک نستعین اھدا الصراط المستقیم خواندہ
 باشد و ہمیشہ در دعا ربِّ رحمنی علما گفتہ باشد دیگر کسے را چہ رسد کہ دعویٰ نماید
 کہ من تا منزل مقصود رسیدہ ام۔ و حال امر ضرورت عبادت باقی نماندہ است۔ ایں
 نوع مردم ذات بیچون و بیچگون خداوندی را مثل ساحل دریا محدود می انگارند
 و بے دینی خود را در پردہ دیداری پنهان میدارند

و ہم بریں خط ارشاد کردہ است کہ احکام اسلام بر آں تکمیل فضائل نفسانیہ و
 ردو عانیہ انسان است۔ و در ہر زمانہ و برائے ہر شخص خواہ بادشاہ باشد یا فقیر مسکین

باشد یا امیر خیلے منفعت اسان است و بغیر کجا آوردن آنها حصول ترقیات روحانی
ممکن نیست و فرمود که این غلط محض است که دریں زمانہ بر احکام شرع عمل کردن
ضروری نیست و نیز ثابت فرمود کہ این خیال سراسر بے بنیاد است -
کہ می گویند کہ بر جائے آن احکام اعمال دیگر تجویز کردند ممکن است -

و ہم بریں طریق حضرت اقدس دامنود است کہ یک چنین مشروعات استثنائی
عبادات و سنن - و دیگر رواج ملک و دستور قوم است پس علاوه از عبادات و
سنن در امورے کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم حسب رواج ملک و دستور قوم عمل
نمود است مردم را مجبور گردانیدن تکلیف مالا یطاق بلکہ ظلم است - خود صحابہ کرام
رضی اللہ عنہم و جنین امور باہم اختلاف میداشتند - و درین اختلافات یکے بر
دیگرے زبان طعن دراز نمی کرد *

و حضرت اقدس خیالات باطلہ آن سفہار را نیز رد فرمود است کہ میگویند کہ
رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم فداہ امی و ابی تمچو ما مردم بود و واجب نیست کہ ما تابش
کنیم - پس درین خصوص حضرت اقدس ارشاد کردہ است کہ انبیا علیہم السلام در فہمیدن
کلام خدا ملکہ خاص میداشتند کہ دیگران را بیشتر شدن غیر ممکن است - بناءً علی ہذا
قبول کردن تشنخ و تفسیر ایشان در کلام آہی بر ہر مومن فرض است - ورنہ ایان
سلب می شود - و نیز سخافت این قول ظاہر نمودہ است کہ میگویند کہ ہر چہ فلال امام
یا بزرگ فرمود است - واجب تسلیم است - و فرمودند کہ برائے کسانی کہ مادہ اجتہاد
ندارند بچہت سہولت ضروری است کہ یکے لا الزامہ ہدی کہ بر علم و زہد و تقوی
او اعتماد داشتہ باشند - مقتولے خود سازند - لیکن معنی آن این نیست کہ

ہر کس کی بذاتِ خود فہم خدا داد و علم لدنی داشته باشد۔ او نیز اقتداءً اے آلِ امام کند
و اگر گورائے تقلید او نماید گنہگار گردد۔ بلکہ برہر صاحبِ علم واجب است کہ ہر مسئلہ
را کہ از نصوصِ قرآنیہ و حدیثیہ دریابد در آن مطابقِ علمِ خود عمل نماید۔

و حضرت اقدس بطلانِ این خیال را کہ امور دنیوی را دینی قرار دادہ آید۔
ثابت کردہ فرمودہ است کہ زبانہا کہ در مردم رائج است ہمہ از جانبِ خداست
و ہر زبانِ مفید را ضرور باید آموخت و ہر قدر علوم کہ برائے اصلاح و ترقی حالتِ
جسمانی و اخلاقی و علمی و تمدنی و سیاسی و روحانی مفید باشد تعلیم و تعلم انہا ہرگز
معصیت نیست۔ بلکہ ضروری است و در بعض حالات کہ برائے خدمتِ دین آموختہ
آید یہ موجبِ ثواب است ۵

سخنِ کز بہرین گوئی چہ عبرانی چہ یونانی : مکانِ بہر حق جوئی چہ جالبسا چہ جالبقا
و حضرت مسیح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام مسلمانان را از لعنتِ سود گردن نیز پرہیز
کردن آموخت و بیان فرمود است کہ ممانعتِ سود بر حکمتہائے عظیمہ مبنی است از
بغرضِ فوائدِ محقرہ و دنیویہ تبدیل نباید کرد۔

پہچنین بیان فرمودہ است کہ مسائلِ دین بر دو قسم است یکہ اصول و دیگر فروع
اصول از قرآن کریم ثابت شدہ است و در آن یکچہ کہ اہم اختلافِ راہ نتواند یافت۔
و اگر کسی طالبِ التفتن و فہمیدنِ آں باشد۔ بہولتِ میتواند آموخت و مسائلِ فروعیہ
را در حالتِ است۔ یکے آنکہ رسولِ کریم صلی اللہ علیہ وسلم امرے را بطریقِ خاص بجا آوردن
فرمودہ است و بغیرِ آن طریق بطریقِ دیگر کردن منع نمود است۔ دریں صورت ہماں
طریق را اختیار باید کرد کہ رسولِ کریم ۴ رو حافذہ حکم داد است۔ صورتِ دیگر آنست

که در روایات یا زیادہ از دو از حضرت سید المرسلین مروی باشد و بعضی گروه مسلمانان
بروایتی و بعضی دیگر بر روایت دیگر علی الدوام عمل پیرا بوده باشند پس نسبت
آں طرقی یقین باید داشت کہ ہمہ از رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم مروی است و سنت
اوست۔ زیرا کہ اگر چنین نمی بود چگونه ممکن بود کہ از صحابہ یک گروہ طریقہ اختیار میکرد
و گروہ دیگر طریق دیگر را ترجیح میداد ؟

اصل سخن این است کہ رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم در بعض امور اختلاف طبائع
را ملحوظ نظر مبارک داشته بچند طریق اجازت عمل آں داد است یا بذات خود امر
بجہت سہولت مردم بچند طریق بعمل آورده است تا در دل مردم شکے نماند کہ کردن
یا ناکردن آں واجب است۔ چنانچہ در دفع یدین آمده است کہ آنحضرت صلی اللہ
علیہ وسلم گاہے بعمل آورد است و گاہے ترک آں فرمود است و ہمین حالت آئین بالجمہ
است کہ بعض صحابہ آئین بالجمہ کرده اند و بعضی نہ کرده اند۔ و سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم
ہر دو طریق را پسند فرمودہ است و همچنین در نماز دست بردست نہادن است کہ گاہے
بر صدر و گاہے زیر ناف بست است۔ پس ہر کسے را کہ با ہر طرفے مناسبت باشد۔
باید کہ بر آں عمل نماید و لیکن باید کہ بردیگران کہ بر روایات دیگر عمل دارند صفے نگیرد زیرا
اویز بر سنت نبوی عمل پیرا است و بر رخصت شرعی عامل است ؟

الحاصل این اصول را قرار دادہ حضرت است پس آنہما اختلافات و فتنہ ہا را کہ در مسلمانان
بود و بوجہ آں نوبت بخونریزی می رسید رفع فرمود و در جماعت خود نمونہ صحابہ کرام
رضی اللہ عنہم را باز زندہ نمود۔

این نمودہ ہے است از اصلاحات حضرت صلی اللہ علیہ وسلم و السلام کہ تفصیل آنرا

کاغذ شتر بار در کار است پس من برہیں قدر اکتفا می کنم۔ جناب والا ازین متوانند
 فهمید کہ حضرت مسیح موعود و مہتمم نقائص را کہ در عقاید و اعمال پیدا شدہ بود دور کرد است
 و دین اسلام را باز بر شکل اول پیش مردم آورد است۔ کہ بواسطہ اُن حالا باز دہانے
 دوست و دشمن را از کف بردن آغاز کرد است و قوت قدسیہ او باز تاثیرات خود را
 آشکارا کردن گرفت است ۛ

لے بادشاہ والا جاہ! ہمیں قدر نقائص و خرابی ہا کہ بالا ذکر یافت کہ فی حقیقت
 مشتے نمونہ از خروار اُن مفاسد است کہ درین زمانہ در مسلمانان یافتہ می شود (از مطالعہ
 اُن بر جناب والا آشکارا اگر دود کہ باوجود موجود بودن کتابے محفوظ من اللہ مثل قرآن مجید
 زیادہ ازین مفاسد در اسلام پیدا شدن صورت امکان ندارد۔ و اگر زیادہ ازین مفاسد
 پیدا شدن ممکن است۔ پس اُن وقتہ صورت تو اند گرفت کہ نفوذ باللہ قرآن کریم از دنیا
 مفقود گردد و یا صورتش تبیل پذیرد و لیکن ایں ہر دو امر از قبیل ممکنات نیست۔ لہذا
 غور بایں فرمود کہ ہر گاہ اکنون در اسلام مفاسد بمنہائے خود رسیدہ است۔ اگر ۛ
 مسیح موعود درین زمانہ مبعوث نگردد باز دیگر کدام وقت بعثت مسیح موعود موزون باشد
 و چون حضرت اقدس اصلح ایں تمام مفاسد نمود است و از جملہ ضرر و فتن حق
 اسلام فرمودہ است۔ پس برائے آمدن دیگر کسے چہ حاجت باقیماندہ است ہر گاہ حضرت اقدس
 اُن ہمہ کار ہا کہ مسیح موعود مقدر بود باحسن وجہ انجام دادہ است باز در مسیح موعود بودن اُن
 شاکہ شایقی است ظاہر است چوں آفتاب نصف النہار بر سمت الراس عالمیان برسد از وجود
 او انکار کردن دیدہ و رسی را بکوری فروختن است۔ ہیچنان موجود بودن ایں لائل منہ
 و ربوت دعوی حضرت اقدس چگونہ گنجایش انکار صورت می بندد؟

دلیل ششم

نصرت الہی

دلیل ششم بر صداقت حضرت مرزا غلام احمد علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ اُن ہم در حقیقت
 بردلائل بیشمار مثل است نصرت الہی است ہر مامور و ہر مرسِل اُن محبوبانِ بارگاہِ
 صدقیت می باشند پس صد اقتضای بیانیہ ثبوت نہ رسد تا وقتیکہ معاملات و سلوک حتی احوال
 باو کے ہماں ساں نہ باشند چنانکہ قبل ازیں با محبوبانِ خود عادات او بود است پس
 اگر شخصے دعویٰ مامور بودن کند و معاملہ ایزد تعالیٰ باو کے مثل محبوبانِ خود نہ باشد
 بے شک اُن کاذب است۔ زیرا کہ ناممکن است کہ حق تعالیٰ شخصے را خلیفہ خود کردہ
 مبعوث نماید و باو کے پیچ نمونہ محبت خود ظاہر نہ سازد و اعانتش نہ فرماید ہر گاہ
 کہ یک بادشاہ کسی را نائب خود تجویز کردہ بجائے می فرستد لامحالہ معاونت او می کند
 و ہموارہ بجانب او نگاہ متوجہ میدارد و چوں او را ضرورتے پیش می آید بجهت
 نصرت او سامان ہر قسم تمہیائی سازد پس حضرت قادر علی الاطلاق کہ خزان او
 لا تعد ولا تحصى است و علم غیب میدارد ممکن نیست کہ مامور خود را نصرت نہ بد
 و اگر اعدے دعویٰ ماموریت کند و خدا تعالیٰ تأیید او نہ فرماید و آثار تأیید ایزدی
 بطور رسد و در ہر کار اعانت خداوندی شامل حالش باشد و در ہر امر نصرت الہی
 او را دے و در ہر پس او در دعویٰ خود حق و صادق در است باز است۔ زیرا کہ
 بچنان کہ ممکن نیست کہ حضرت حق جل جلالہ استیازے را ترک کند بچنین صورتی کہ
 ندارد کہ منتقم حقیقی یک کذاب شریر را کہ دیرینے اضلال بندگان او باشد مواخذہ فرماید

بناءً علیٰ ہذا ایں امر خلیلہ خلاف عقل و دانش است کہ ہادی برحق ہیچ شخصے را عانت
بفرماید۔ و بر روئے دے البواب رحمت و نصرت خود بکشايد۔

در مصحف مجید است : کَتَبَ اللّٰهُ لَا غَلْبَ لَنَا اَنَّا وَرُسُلُنَا اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ
(سورہ مجادلہ ع ۳) یعنی خدا تعالیٰ بر ذات خود واجب گردانیدہ است کہ او تعالیٰ
در رسولان او ہموارہ غالب می مانند و بے شک او تعالیٰ توانا و غالب است۔ ازین
آیہ کثیر الہدایہ معلوم شد کہ او تعالیٰ برائے اظہار قوت و غلبہ خود انبیائے خود یک قانون
غیر متبدل قرار دادہ است کہ ہر گاہ رسولان او مبعوث شوند۔ ایشان را بر جمیع موانع
تبلیغ رسالت غلبہ کرامت می فرماید و ظاہر است کہ اگر ایشان را غلبہ دست نہ بد۔
مردم را در عزت و قوت او شبہتے پیدا گردد ؟

و همچنین فرمودہ است : اَنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
وَيَوْمَ يَقُوْمُ الْاَشْهُادُ (سورہ یمن ع ۶) یعنی ما بالضرور رسولان خود را و کسانے را
کہ برایشان ایمان آورده اند۔ دریں جهان و در آل جہان نصرت می دهیم۔ و در دیگر
آیہ وارد است : وَلَٰكِنَّ اللّٰهَ يَسْلُطُ رِسْلَهُ عَلٰی مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيْرٌ (سورہ حشر ع ۱) یعنی حق تعالیٰ رسولان خود را بر ہر کس کہ میخواد تسلط می
داو تعالیٰ بر ہر شے قادر است۔ ازین آیات بینات ہوید ا می شود کہ خدا تعالیٰ
رسولان خود را غلبہ می بخشد و در دنیا و آخرت مدد می کند۔ خواہ بسبیل جسمانی و روحانی
خواہ محض بطور روحانی ؟

دایں امر نیز از قرآن کریم ثابت میگردد کہ اگر کذابے دعویٰ ماموریت رسالت
می نماید او را خدا ہم دریں دنیا بقیومت می رساند و او را از ہلاکت ہیچ گاہ سلا مت

نمی ماند کما قال لو تقول علينا بعض الأقاویل لاخذنا منہ بالیمن ثم لقطعنا
 منہ الیمن - یعنی اگر رسول دانسته بر ما سخنی دروغ می بست - البتہ ما بازوئے
 راستش می گرفتیم و رگ جانش می بریدیم - یعنی بروئے چنین کس باب نصرت بند تو
 ہلاکش می کنیم و همچنین فرموده است - ومن اظلم من افتری علی الله کذبا
 او کذب بایاتہ الله لا یفلح الظالمون یعنی و از آن کس که ام ظالم تراست که
 برخدا تعالی دانسته دروغ می بندد یا آنکه او آیات او را تحذیب می کند - جز این نیست
 کہ ظالمان کامیاب نمیکردند - از این آیه دانی ہر اید معلوم شد کہ کامیاب گشتن ظالمان
 امکان ندارد - پس این مجرم حضرت باری تعالی کہ از ہمہ ظالمان روحانی ظالم تراست
 چگونه کامیاب گشتن او ممکن است ؟

از آیات صدر و اربع می شود کہ خدا تعالی عز اسمہ دو قانون جاری فرموده است
 یکے آنکہ رسولان و ماموران خود را نصرت می دهد و ثلثہ می بخشد - دیگر اینکه کسانی کہ
 دانسته برخدا تعالی افترا می کنند - ایشان را از جانب خدا هیچ نصرت نمی رسد
 بلکہ برعکس آن روئے ہلاکت می بینند - لهذا ہر چہ با عقلاً ثابت کردہ ایم - قرآن کریم
 نیز تأیید آن می کند بلکہ آنرا یک سنت الہیہ قرار میدہد -

چون بمعیار این سنت الہی و قانون غیر متبدل ازلی بروحی حضرت اقدس
 غور می کنیم - صداقت ایشان بر ما چون آفتاب نصف النهار واضح و لاخ میگرد
 و کامیابی حضرت اقدس را دیدہ کسیچ نکند و شبہتہ باقی نماند کہ ما ریب حضرت اقدس
 مرس و فرستادہ خدا است علیہ الصلوٰۃ والسلام ؟

فیل ازین کہ دیدہ شود کہ حضرت اقدس را از بارگاہ الہی چہ نصرت ہا و تأیید ہا

حاصل شدہ است بریں امر نگاہ کردن از بس ضروری است کہ ایشان در ذیل کدام
حالات دعوی فرمودہ بودند یعنی آن سامان چہ بود کہ برائے کامیابی میر و معاون حال
ایشان نمی توانست شد۔ دوئم اینکہ در راہ آنحضرت چہ موانع و عوائق موجود بود
سوم اینکہ دعوی ایشان از کدام قسم بود۔ یعنی آیا دعوی شان از ان قبیل بود کہ
در خود کششے بجهت گرد کردن مردم میداشت کہ نظر بر آن سامانہا ظاہری اُمید
کامیابی توان داشت ؟

جواب سوال اول این است کہ ہرچہ حضرت س فرمے از افراد و دوستان محترم
و خاندان مکرم بود (و اینچنین مخزن بودن ایشان برائے منصب اموریت ناگزیر ہم بود
زیرا کہ امور ان اہل ہمیشہ از دوستان ثائے والا شان بودہ اند و حق تعالی ایسیج مُرسِل را
از میان اراذل الناس مبعوث نفرمودہ است تا شر فار را ایمان آوردن بر ایشان شاق
نگردد) اما خاندان حضرت س و جاہست و نیوئہ و شوکت قادیئہ خود را تا یک حد
معتد بہ از دست دادہ بود و اگر چہ شیعہ ایشان در قبائل اقوام خود منکسر الحال
نبود و لیکن بمقابلہ شان و شوکت و حکمرانی پارینہ خود یک خاندانے بود بے توا۔ زیرا کہ
اکثر حصص ریاست و جاگیر ایشان تلف شدہ بود۔ ریاست در عہد کھاں ضبط شد
بود و جاگیر بوقت قیام سلطنت انگلیس در پنجاب ملحق بعلاقہ سرکاری گردانیدہ شد
پس حضرت قدس را بلحاظ مال و حشمت تفوقے حاصل نبود کہ گفتہ شود مردم نظر
اغراض و مقاصد دنیویہ خود گردو آنحضرت گردانیدن اختیار کردہ بودند ؟

اگر چہ در بدو حال والد ماجد ایشان بجهت تعلیم محلے مقرر کرد۔ لیکن آن تعلیم
بمقابل تعلیم مروجہ محال کالعدم بود۔ بناء علیہ حضرت ممدوح در وطن مالوفہ خود

و یا خارج ازاں در قطار رائے علماء ایں دیار محسوب نمی شدند۔ پس نظریں امر نیز مختصراً
گفت کہ سبب علامہ زمان بودن آنحضرت طلب علم و تحضر حلقہ زده بودند و بسبب اس
دند ریں حضرت را شهرت دست داده بود۔

بہمچنین حضرت ایشان در سلک سجادہ نشینان و صوفیان نیز منسلک
نبودند و نیز از دست شیخ یا مرشدے پیرے یا فقیرے خرقہ خلافت ہم حاصل نکردہ
بود تا گمان کردہ شود کہ ایشان را بذریعہ مریدان و مستر شدان اینقدر فتوحات کامیابی
و شهرت دست داد است و بر کدام منصب حکومت ہم متمکن نبودند کہ مردم آل را
تد نظرداشتہ برائے حصول طالب و مابہ خود پروانہ وار گردش میگردیدند۔
بلکہ دین غفوان شباب برنگ مردم تارک الدنیا از اقارب و اجانب کنش
و خلوت گرین بودند۔ حتی کہ بوجہ عزت گزینی اکثر مردم قرب و جوار ہم حضرت ایشان
تعارف نمیداشتند حضرت ایشان را با کسانی کہ تعلق خاطر بود آن چند نفر ساکنین چند
بچہ یتیم بودند۔ حضرت از طعام خود برآں بے نواہیاں و فاقہ کشاں بذل می کردند
و یا خود ناخوردہ ایشان می نمودند و خود روزہ میداشتند۔ یا ازاں میاں بعضے بحسب
تحقیقات مذہبی می آمدند۔ دیگر ہائیکہ کسی تعلق خاطر نبود و مردم را نیز ضرورت
ملاقات ایشان کمتر پیش می آمد۔ ❖

جواب سوال دوم ایں است کہ در راہ مقصد حضرت تسبیح موعود ہر سکہ
مینع و مزاحمتی و قبح کہ وقوع آن در دنیا خیال کردن ممکن است جائل مانع بود۔
حضرت اقدسؑ دعویٰ ماوریت می داشتند و تصدیق ایں دعویٰ موجب نواہی آل
حکومت بود کہ گروہ علماء و ملایان را از صد سال بر مردم حاصل بود۔ ازین جہت

ایں گروہ را با ذاتِ حضرت طبعاً مخالفت پیدا شد۔ زیرا کہ در ترقی کارِ حضرت اقدس
علیہ الصلوٰۃ والسلام صورت تنزل اقتدار خود و دور افزایش جایش نقصانِ جا
خود میداند۔ و قاطبتہ علماء و مبدانستند کہ اگر شخصے علوم حقہ از جانبِ خدا فر گرفته
بجہت اصلاحِ حالِ اُمت محمدیہ استنادہ گردد لا محالہ قیاسیاتِ ماریج و قحطے
در دل متبعان ماناند۔

ہمگی سجادہ نشینان دشمنِ جانِ حضرت بودند زیرا کہ از اشاعتِ صداقتِ دعوی
حضرت اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام مُردان از دستِ ایشان بدر می رفتند و بجائے
شیخ المشائخ و پیرو مُرشد بودن خود و ستارادت بدستِ دیگرے دادن برایشان
واجب می شد۔ دریں حالت مُردان از ایشان رو گردان می شدند و در نذر و نیاز
نقصانے راه می یافت و در آزاد پہاڑے کہ آن راحی خود دانستہ بود ندیمِ غل می آمد
طبقہٴ امرار نیز بذاتِ حضرت مسح موعود مخالفت پیدا کشتہ بود۔ زیرا کہ حضرت
اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام بجہتِ احکامِ شریعت تاکیدِ بلیغ می نمود۔ و بر طبعِ این
ہوای پرستانِ آلِ خیلے شاق بود۔ زیرا کہ آلِ گروہ عادت بہ اینچنین قبو و شرعی نمیداشتند
بلکہ ہچو باندی را و بالِ جان می پنداشتند و چون حضرت سدس اُمرار را تعلیم ہمہ روزی
بنی نوع انسان میداد۔ لاجرم در دل ایشان این دوسوسہ افتاد کہ از اثر این تعلیم
حالتِ غلامی کہ در اکثر طبائخِ عوام عادت ثانی شدہ است۔ روزے از دنیا دور شدہ
نظر مردم و سعت گیرد و دایبِ بیجائے تحکم زوال پذیرد۔

اہلِ مذاہبِ دیگر نیز عدوئے جان و عرت و آبروئے آن سحر زمان بودند۔
زیرا کہ این شپہرہ طینتان در شخصیتِ آن برگزیدہ بارگاہِ صمدیت یک جوہرِ رخشان

می دیدند که در پرتو آن هلاکت مذهب خود معائنه می نمودند و همچنان که گویند
 اندوخت شیر شرنده می لرزد جمیع افراد مذاهب باطله بر خود می لرزیدند و سیهامیکردند
 که فتنه بر دهن کار آمدند تا آن وجود خود را از سطح زمین بردارند زیرا که نسبت به مسیح و عیسی
 و مهدی معهود حکام نیز مخالف حضرت ایشان گشته بودند زیرا که این طبقه هم از نام
 مسیح موعود و مهدی معهود و هر سال بود و از روایات مشهوره دیرینه متاثر شده
 وجود شخصی را که این نامه ها داشته باشد مراد و بهم معنی انتشار فساد می دانستند
 و هر چند که حضرت اقدس علیه الصلوٰۃ والسلام اظهار وفاداری نسبت اهل حکومت میفرمودند
 اما برائے حکام آل حرفه اتی بخش نبود چرا که این امر را ایشان بر وقت گذاری و
 متوقع شناسی محمول می ساختند و گمان میکردند که هرگاه این جماعت را قوت دست
 و پیر ممکن است که این همه وعده های وفاداری را بیک سو نهند ❖

عوام کالانغام را هم دل خوش نبود که رویه حضرت برائے ایشان دلکش نبود
 اولاً این صنف وضع پیش پائے سروران خویش سر می سودند و در اتباع ادا مروت و نواهی
 علماء یا مشائخ یا اهرار یا قیسان یا برهمنان مذاهب خود بودند و هر چه ایشان میفرمودند
 بر آن آسنا و صدقاً گفته عمل می نمودند ❖

ثانیاً بوجه مقتدا بودن بر پابندی رسوم قدیمه طبیعت ایشان شاق بود - لهذا
 تعلیم نائب رسول را یک امر جدید تصور کرده ترک الفت و عادت بر طبع ایشان شاق
 بود - در زعم خود دعوی حضرت ایشان را یک امر مستحدث فی الاسلام و موجب
 تفرقه عظیم بهر انام می شمردند - پس ازین جهت بنا بر اشاره پیشوایان و نیز بباعث
 جمالت خود راه مخالفت می پیمودند - ازین جمیع گروه ها و طبقه های مختلف مردم هر کدام

گروه برائے تباہی و اہلاک حضرت ایشان بطورے کہ توانست سعی بلیغ بکار برد و بقوت تمام جد و جہد نمودر علمائے فحول قتاوٹی کفر گاشتند و تا مکہ مکرمہ و مدینہ منورہ ہم بہت توقیعات علماء آل دیار فرستند و حسب عادت مستمر خود خیلے عجیب غریب و جہالت کفر تلاش نمودند و مردم را بر مخالفت حضرت اقدس برانگیختند :

صوفیاء و مشائخ طرق حضرت مسیح موعود را خلاف طرق مرویہ خود بیان کرده و مردم را ازلاف ہائے تقرب الہی و معرفت خود ترسانیدہ عوام الناس را بازداشتند و بجهت این مدعا شاعت افسانہ ہائے کاذبہ و ارادہ کر امیہاں پیر از مکہ و مدینہ درین نداشتند تا مردم در حلقہ بیعت ایشان حاضر نگرددند حتی کہ بعضی از انہا با مریدان خود این ہم گفتند کہ اگر این مدعی ماموریت نزد خدا صادق ہم باشد باگناو ایمان نیاوردن شما برگردن ہائے خود خواہیم برداشت پس شما را اسپچ فکر نباید کرد و اسپچ غم نشاید خورد و بریں گونہ جہال را گمراہ و تباہ کردند :

امراٹے این دیار و امصار ہم بوجہ ہننے کہ میداشتند در خلاف این سلسلہ تخم غنا و در دل عوام می کاشتند و اہل مذاہب باطلہ ہم بر تخریب سلسلہ عالیہ ہلاکت بانی سلسلہ با مسلمانان متفق گشتہ سعی دافر بعل حی آوردند ارباب حکومت اقتدار خود را بکار برودہ مردم را ترسانیدہ سعی در بازداشتن شاں نگاہومی کردند عوام الناس ہم بلہذا وشتی پیشوایان خود از حضرت اقدس اخط و برید و قطع تعلقات نمودند۔ الغرض بر خلاف حضرت اقدس چہ اقارب و چہ اجانب چہ مسلم و چہ غیر مسلم بر نقطہ عداوت یک جا و برائے فروغ کار یکجا برگاشتند :

جواب سوال سوم این است کہ تعلیم مسیح موعود ہم بر وفق میلان طبائع مردم

و ہر نگ حالات زمانہ آچنان نبود کہ اگر موافقت یا خیالات اہل زمانہ میرا شد
 لاجرم کسے صورت امکان این معنی می پنداشت کہ ترقی کار حضرت بتوفیق یزدانی
 نبود۔ بلکہ بوجہ موافقت با خیالات اہل زمانہ داشتن و حسب مرادات مردم بودن
 تعلیمش ترقی نمود است و مردم مطابق مرام و موافق احساسات خویش دیدہ
 قبول کردہ اند۔ خیالات مطابق حالات زمانہ دو نوع می باشد۔ یکے آنکہ مطابق
 خیالات حصہ کثیر آبادی باشد۔ دوم آنکہ اگرچہ مخالف خیالات اکثر مردم باشد
 اما مطابقت و موافقت بہ آن خیالات دارد کہ نتیجہ علوم دنیویہ آن زمانہ باشد۔
 اشاعت خیالات اول الذکر سہل است و ثانی الذکر اگرچہ در سخت روئے
 مخالفت بیند۔ مگر بباعث نتیجہ علوم جدیدہ بودن دیر یا زود جائے خود درل
 ابنائے زمانہ گزیند و ہمراہ ترقی آن علوم فروغ پذیرد و خود بخود اشاعت گیرد
 اما خیالات سیم موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام باین ہر دو قسم مخالفت صریح میرا شد
 زیرا کہ حضرت اقدسؑ مردم را بجانب آن تعلیم دعوت میداد و ابواب آن علوم بر روی
 ایشان می کشاد کہ مطابق خیالات در آن وقت نبود۔ بلکہ استیصال بعض رسوم
 مخالفت شریعت می نمود و بآن خیالات نیز موافقت نہ داشت کہ بذریعہ علوم جدیدہ
 شیوے میرا شد۔ بناءً علیہ آن جبری اللہ را باہر دو فریق معارضہ روئے داد
 ہم با کہنہ خبیالان رسوم قدیمہ و ہم با نو نیازان علوم جدیدہ اتفاق مقابلہ افتاد۔
 دلدادگان روش قدیم آن محی رسوم دین را یک ملحد می پنداشتند و شیفہندگان
 علوم جدیدہ حضرت اقدسؑ را یک مرد تنگ خیال و معاون رجعت قہقرلے
 می انگاشتند۔

حضرت اقدس انبیا طرف بر خلاف حیات عیسی علیه السلام و قصص و روایات
باطله و برعکس او نام عوام نسبت ملائکه و نسخ فی القرآن و دآر نعیم و حجیم و بر خلاف
تنگی در اعمال شرعی بیشتر تمام و عظمی نمود و از طرف دیگر نسبت پابندی شرع
متین لفظاً و معنی حرمت شود و اثبات وجود ملائکه و فائد دعا و حق بودن جنت
و نار و ثواب و عذاب و نزول الهام بالفاظ مقرر و حق بودن معجزات و کرامات تلقین
مبهرمود - نتیجۀ اش این بود که تعلیم حضرت اقدس پسرانک خیالات کدام فریق ازین
هر دو گروه نبود پس این هم نمی توان گفت که تعلیم حضرت اقدس چونکه با خیالات
رابع الوقت یا متوقع ایشوع و مترقب الانتشار مطابق شد ازین جهت بلطایع مردم
خلاصه مرام اینک نه حالت ذاتیه حضرت ازال قبیل بود که دعوی شال پذیرا
گردد - در راه آنچنان بود که قدم بر گلزار بود که دروازه حصول مطلب و اگر دد -
و چیز کسی که پیشکش مردم میکردند آنقدر خوشگوار نبود که مردم را خود بخود بجانب او
رغبت پیدای شد و تعلیم حضرت ترجمان خیالات مردم هم نبود که در طبایع باسانی
پذیرای شد - پس با وجود این همه مخالفتها و مزاحمتها کامیابی که حضرت ایشان
علیه السلام در کار خود روئے نمود است - محض نتیجۀ فضل ربانی و موهبت بزدانی
و نصرت الهی بود است نه نتیجۀ اسباب بادیه و طبعیه -

بعد بیان این حالات حال امن ذکر کامیابی های حضرت اقدس را بیان میکنم
قبیل ازین بوجه احسن واضح دلالت گردید است که حق در قرآن کریم این سنت مستمره
خود بیان نموده است که او سبحانه و تعالی متقول علی الله را که (دیدہ و دانستہ
برحق تعالی افرامی بند) هلمت در از عطانی مندراید :

تا چون بجانب حال فرخی تال حضرت می نگویم مثل صبح صادق بر ماضی و با
 میگردد که بعد از اشاعت الهامات که حضرت اقدس در آن دعوی مصلح بودن خود را اعلان
 فرموده بود - قریباً چهل سال زندگانی نمود و هر گونه از خدا تعالی نصرت می یافت پس
 اگر یک مفتری علی الله هم این قدر مهلت می تواند یافت و از تباهی و هلاک محفوظ
 و مصون داشته شود و نصرت حق تعالی بر دسایه افکن می باشد - ازین لازم می آید
 که عیاذاً بالله معیارے که حق تعالی خود در قرآن کریم بیان فرموده است - که
 ولو تقول علينا بعض الاقاویل لاخذنا منه بالیمن غلط و باطل است
 و علاوه برین بر دعوی رسول کریم صلی الله علیه و سلم نیز حرف می آید بلکه دعوی
 رسالت آن فخر المسلمین هم بے ثبوت می ماند و اگر چنین نیست و هرگز چنین نیست
 پس لابد محفوظ ماندن حضرت اقدس از هلاکت تا این قدر مدت دراز بعد از اشاعت
 الهامات خود دلیل است بر ثبوت این مدعا که حضرت اقدس لاریب نامور
 من الله و فرستاده خداست

آشنا
 در بدو اشاعت الهامات خود خیل کم کساں از نام و نشان حضرت
 بودند - اما بعد از شیوع الهامات با وجود کمال مخالفت مخالفان هرند بربطت
 آنچنان عزت و شانه حضرت اقدس را حاصل شد که الآن دشمنان هم ناگزیر
 با عزت و تعظیم نام شان بر زبان می آرند و در اندک روزگار مردم زمانه حضرت
 ایشان را پیشوائے بزرگ یک قوم سترگ تسلیم کردند - حتی که حکومت
 برطانیه در اوائل ایام بسبب ظن بد مخالف بود - اکنون با خیل عزت و احترام
 نام حضرت را یاد می کنند - بلکه اسم مبارکش در اطراف و اکناف عالم و به قلعی

کنار دنیا یا حست تمام بر زبانها جاری است و حضرت حق سبحانه علم برمانه
 حضرت اقدس را قومی عطا فرموده است که در محبت آبی و عشق رسالت پناهی
 صلی الله علیه و سلم جان عزیز را قربان کردن باعث فخر خود میداند. اهل ذناب که
 دشمن اسلام بودند بعضی اذانهایی بین تبلیغ خدام حضرت مسیح موعود و ایمان آورده
 در محبت خدا و رسول آنچنان سرشار گشته اند که منجمه آنها یک بجا نبین نوشته است
 که "باحسان حضرت مسیح موعود علیه الصلوة والسلام مراد دولت نعمت اسلام نصیب
 شد است و آنقدر اثر آن در دل خود می بینم که تا در شب بر رسول کریم صلی الله
 علیه و سلم و بر مسیح موعود درود نمی خوانم مرا خواب در نمی گیرد" ظاهر است که
 اگر حضرت مسیح موعود و مفتری علی الله می بود با وجود موجود بودن مخالفت مردم این
 عزت و احترام ذات ایشان را هرگز حاصل نمی شد.

در این راسته ایام دعوی حضرت مسیح موعود بی یار و غمخوار یکسان تنها بود
 با آنکه علمائے این دیار و مشائخ کبار و دیگر پیشوایان قوم در بهمنان و پادریان و امرای
 و عوام و حکام وقت نیز سعیها کردند که مردم بجانب حضرت مائل نشوند باز هم افرادی
 فردی مردم شرف بیعت حاصل کردند از غریب و امراء و علماء و صوفیه و هندو و
 نصاری از هندوستان و دیگر ممالک در سلک بیعتش درآمدند و سلسله مریدانش
 آنقدر وسعت گرفت که در هنگام وفات حضرت اقدس علیه الصلوة والسلام عجات
 احمریه از دایره "هزاره" در گذشته تا بحال کو کہا "رسیده بود و بحول الله و قوته
 در ترقی روز افزون است. حتی که خود در مملکت آک شاه و لاجاه هم (با آنکه دو
 تخلص ممتاز این سلسله عالیہ را از فتوائی غلط علماء محض مجرم اختلاف مذہبی

بقتل رسانیده شده بود) این جماعت رؤیه ترقی است و تقریباً در هر علاقه افغانستان کم و بیش مردم این جماعت موجود اند و علاوه از این جماعت در عرب و ایران و روس و مصر و در ممالک شمالی و جنوبی و غربی و شرقی و در استرالیای آمریکا و یورپ و مستعمرات دیگر خادمان آنحضرت صلی الله علیه و سلم موجود هستند و یونانیون و سلسله عالییه در ترقی است. یک بالغ خردناقد نظر تواند داشت که چند افراد از قومی که بر سر حکومت باشد و اطاعت فرمے از قوم زیر دست و محکوم خود به ارادت دلی و صدق نیت در آمدن و علی الخصوص بجا نب دینے که نسلاً بعد نسل عناد و تعصب نسبت آن در دل داشته باشند به میلان طبع گردیدن جز به نصرت الهی ممکن نیست :

بار دشمنان اراده قتل حضرت اقدس کردند و خواستند که زهر در طعاش کنند و افترا بابت خصومت با بعدالت بروند. هندوان و عیسایان و مسلمانان با هم متفق شدند و دادرسی با کردند تا مسیح ثانی را نیز مثل مسیح اول بر دار کشند. اما بفضل تعالی از هر جمله ایشان محفوظ و معصوم ماند. بلکه حق تعالی باب نصرت آنها روز افزون بر رویش کشود و نصرت بر نصرت افزود و چو برائے اشاعت اسلام و تجدید ملت مبعوث گشته بود بجهت این هر دو کار حق تعالی آن برگزیده خود را یک جماعته از مخلصین که است فرمود و اموال هم داد حتی که درین وقت تخمیناً پنج لاک روپیہ هر سال بر اشاعت دین متین و تجدید مراسم شرع مبین و تبلیغ اسلام و احیاء سنت خیر الانام علیه السلام صرف میگردد. جریده های متعدده بغرض اشاعت اسلام از پنجاب و بنگال و سیلون و مارشیس و آمریکا جاری شده است و هزارها کتب

در تأیید دعوی حضرت تصنیف گردیده و خدا تعالی دلباشے مردم را برائے تأیید
دعوی مسیح موعود می کشاید و هزار بار مردم اندک ایشان را بذریعہ رؤیائے صادقہ
و کشف و الہام صداقت مسیح موعود مبرہن شده است. بآنکہ در بدو حال در
مخالفت می کوشیدند لیکن باز جان نثار و از تنہ دل خدمتگذار گردیدند :

الغرض با وجود موجود بودن سامان مخالفت از ہر جانب و مخالفت اقارب
اجانب و با وجود ضعف و ناتوانی ہر قسم و نہرت کار حضرت ایشان در دعوی مسیح
بودن کامیاب و بر اعدائے خود منظر و منظور شدند و سلسلہ عظیم را در دنیا
قائم نمودند و جماعتی را کہ مثل صحابہ کرام رضی اللہ عنہم جمعین از بدعات مجتنب
گرد و شیعہ اثبات اشاعت اسلام و شیفتگان سنت خیر الانام صلی اللہ علیہ وسلم
در پس خود گذاشت است. خلاصہ کلام اینکہ حضرت باری عز اسمہ در ہر رنگ
چہ بلحاظ عزت و چہ بلحاظ مال و دولت و چہ بلحاظ اقتدار و قوت و چہ بلحاظ رعب
شوکت اعانت حضرت فرمودہ است :

اگر این قانون کہ حق تعالی در کلام پاک خود بیان فرمودہ است کہ ما موصداق را
از جانب ماند می رسد و مفتری علی اللہ خائب و خاسر و ہلاک می گردد راست است
(و در حقیقت راست است و از خدا تعالی کہ ام کس صادق است) پس در صداقت
مسیح موعود هیچ شک و شبہ نیست نمی ماند و اگر با وجود موجود بودن این دلیل در صداقت
ایشان شبہ کردن جائز است پس یک سوال پیدا می شود کہ از برائے صداقت دیگر
انبیاء چہ ثبوت است ؟

تشریح این مقصد باز و نمودن ضروری میباید کہ مطلب من ہرگز این نیست کہ

حضرت مسیح موعودؑ بدین وجه صادق است کہ اولاً منکسر الحال بود مگر بعد از آن
 نائلِ رتبهٔ بلند و عزت ارجمند گردید۔ زیرا کہ انجمن واقعات خیلے مردم را پیش آمد
 است۔ نا در شاہ در بدو حال چپیکر نبود باز بر تہ شہنشاہی رسید۔ نابلیون
 در ابتدا ایک مرد حقیر بود آخر کار فاتح دنیا شد۔ مگر با این ہمہ کامیابی این دعا
 ثابت نمی شود کہ ایشان پسندگان الہی و برگزیدگان جناب احدیت بوده اند
 زیرا کہ اینہا هیچ دعویٰ مامور من اللہ بودن نکردہ اند۔ بلکہ مراد من این است
 کہ (اول) حضرت اقدسؑ دعویٰ کرد کہ من از جانب خدا مامور گشتہ ام۔ اگر درین
 دعویٰ افترا علی اللہ کردہ بود و عمدتاً مردم را در غلطی می انداخت پس دین صورت
 خائبہ خاصہ بود نش ضروری بود (دوم) بجهت ترقی دنیویہ با حضرت ہیچ
 سامانے نہ بود (سوم) برخالف حضرت ایشان عالمے بر پا گردیدہ بود و بوقت
 دعویٰ ہیچ جماعتے باوے یار نہ بود کہ میتواں گفت کہ بعد از آن جماعت امید ترقی
 میداشت (چہارم) مسیح موعودؑ آل امر را پیش مردم کردہ بود کہ فوجبالان
 و کہنہ خیالان ہر دو مخالفنت بہ آل میداشتند (پنجم) باوجود دعوات و موانع
 کامیاب شدن و یک جماعت عظیم ایستادہ نمودن و عقاید خود را از مردم تسلیم
 کنانیدن و از حملہ ہائے دشمنان محفوظ ماندن و تاثیرات الہی شامل حال بودن
 بر صداقت حضرت اقدسؑ دلیلے است روشن کہ ہیچ کدورتے در خود نمیدارد۔
 الغرض این امور خمسہ کہ بالا ذکر یافتہ برائے کاذبے و افترا پردازے جمع
 آمدن خلاف سنت خداست و ہر گاہ این امور خمسہ در کسی جمع آید لاریب اوست
 مامور حضرت باری ست و در دعویٰ خود صادق است ورنہ بجهت ہیچ صادق

بیش ثبوت نمی ماند ❖

البته اگر شخصی دعوی مامورین الله بودن ندارد - خواه باین طور که هیچ دعوی
 نه کرده باشد همچو نادر شاه و نابلیون که در کارهای خود کامیاب گشته اند یا ادعای
 کرده باشد مگر مدعی مامورین الله بودن نباشد بلکه مدعی امری دیگر باشد مثلاً
 کسی دعوی خدائی کند یا دیوانه باشد اینچنین کسی بدین معیار سنجیده نشود و همچنین
 اگر شخصی نسبت دیگر کسی این عقیده میدارد که او هر چه میگوید از خدا میگوید پس
 اینچنین اشخاص در مفهوم لوتقول علینا بعض الاقوال داخل نیستند. فرقه
 شیخیه همچو عقیده میداشت می گفت که در دنیا در هر وقت آنگنان مردم می باشند
 که ترجمانی رضائے مهدی می کنند و رضائے مهدی رضائے خداست پس هر چه
 بر زبان آنها جاری شود یا هر چه در دل ایشان می گذرد همه از جانب خداست
 محمد علی باب و بهاء الله بانیان فرقه های بابیه و بهائیه از این فرقه بودند اینچنین
 اشخاص هر گاه عقیده در دل می دارند که هر چه می گویند از طرف خدا می گویند
 بنابراین در لغت منتقول نمی آیند و مستوجب آن سزا و پاداش نیستند که بر آن منتقولان
 مقرر است که دانسته اقرار می کنند و بر خدا دروغ می بندند ❖

همچنین ترقی عارضی آنکس را که وجاهت ذاتی او مردم را بسو و گسشتان
 کشان می آرد یا جماعتی پشت گرمی او می کنند یا او خیالات عوام الناس را
 ترجمانی می کنند یا بسو و گسشتان علوم جدیده مردم را میلان دهد یا مردم بوجه خاص
 از مخالفت او باز مانده باشند و او نائل یک تبه اعلی میگردد کامیابی او دلیل
 بر مامورین الله و صادق بودنش نتواند بود ❖

دلیل مفتاح

تباہی دشمنان

دلیل مفتاح بر صداقت دعویٰ حضرت مسیح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ آن
نیز بر دلائل بیشمار شامل است تباہی دشمنان است۔

حق تعالیٰ دشمنان حضرت اقدس را بلا استثناء و بغیر ذریعہ سعی انسانی
ہلاک تباہ نموده است۔ مامی بینیم کہ اگر کسی محبوبان را آزاد دہد یا مقابلہ او
می کنیم و او را بکفر کردار می رسانیم و ہر کسی کہ در کار ما مزاحمت کند و یا مانع
کار میگردد او را از راہ بر میداریم۔ پس خدائے ذوالعزت و الجبروت کہ
ما موران خود را بہجت ہدایت بندگان خود می فرستد۔ ہر کسی کہ خار در راہ ایشان
کار و غیرت حق آنرا از پیش راہ بردارد ہر کہ بدیشان ستیزد آبروئے خود
بریزد۔ اگر او تعالیٰ اینچنین نخواست بچسب یقین نخواست کہ تعلق ایشان با خداست و
خدا را بدیشان ماجر است و ایشان محبوبان در گاہ عزت و تربیت پذیرفتگان
عصمت اند بلکہ دعویٰ ماوریت مشتبہ ماند حتی کہ احدی بدین گونه سخن راند
کہ ہر گاہ یک بادشاہ کج کلاہ کہ شوکتش محدود و تنہای طاقتش مشہود است۔
آنرا کہ در کار فرمانبردار او مزاحمت می رسانند۔ رسوا میگرداند۔ پس این خیال
پست نسبت آن ذوالجلال چگونه توان بست کہ بہجت ما موران خود غیرت ندارد
و ایشان را مہمل داند از دتاہر کہ کہ تواند در کار تبلیغ مزاحمت برساند۔
ثبوت این مدعا از آیات کلام اللہ بالتصریح است کہ این مطالبہ عقلی باصحیح است

چنانچہ می فرماید کہ مکذبان ماموران الہی را لا بد بطش شد پیش می آید: ومن اظلم
 ممن افتری علی اللہ کذباً و کذب بایتم انہ لا یفلم الظالمون۔ کدام کس
 ظالم تر است از آنکہ بر خدا افترا نماید یا نسبت آیات او بتکذیب پیش آید تحقیق ہر دو
 ظالمانند کہ در حصول صلاح در مانند۔ ایں آیت دانی ہدایہ شاہد ایں مدعا و مثبت
 ایں معنی است کہ مکذب آیات اللہ مثل مفتری علی اللہ روئے کامیابی نہ بیند بلکہ
 در پس زانوئے حسرت نشیند: ❖

و بحیث آنحضرت منکر مامور۔ ہمچنین آید و دیگر است:۔ و لقد استهزئ بسبل
 من قبلک فحاق بالذین سخر و امنہم ما کافوا بہ یستہزؤن قل سیروا
 فی الارض ثم انظروا کیف کان عاقبة المکذبین ^(انعام ۱۶) یعنی اے سید ولد آدم
 سرور عالم قبل از تو بار رسولان استہزاء کنندگان و بال تسخر دیدہ و مرارت جزائے
 استہزاء چشیدہ اند۔ بگوئے در دنیا بگردید و انجام مکذبین را بنگرید۔ ایں
 مضمون صداقت شحون در اکثر آیات بتیات مذکور و مسطور است کہ خلاصہ آئمہ
 ایں است کہ کسانیکہ با انبیاء پر خاش کنند پر وہ خود خاش کنند۔ ہلاک و ہمہ
 خاک گردند رسوائے کوچہ و بازار و عبرت روزگار شوند مطابق سنت قدیم
 خود رب و دود بایسج موعود نیز الہام فرمود:۔ اتق مھین من اذ احاد اھانتک
 کسیکہ اھانت تو نماید خدا او را رسوائے نماید۔ بر حسب عادت مستمرہ و بر طبق خاص
 ایں وعدہ مشہورہ آنچہ خداے غیور باعدائے حضرت مہرور سلوک نمودہ با عوث
 حیرت ناظرین و عبرت سامعین بودہ: ❖

(اول) پیشوائے فرقہ اہل اکدیث مولوی محمد حسین بٹالوی با حضرت اقدسؑ

تعارف قدیم میداشت و تخم مودت در دل خود می کاشت بر کتاب براہین احمدیہ حضرت
تقریبی نگاشته و در آن نسبت خدمت دینیہ حضرت اعتراف کامل داشته بلکہ آن
خدمت اسلام را بے نظیر قرار داده و بر جملہ کتب کلامیہ سابقہ فضیلت نہادہ۔
وے چوں حضرت اقدسؑ دعویٰ مسیح موعود بودن خود را اشاعت داد ملائے
مذکور را این خیال در سر افتاد کہ تقریبی نگاہ کہ بر براہین احمدیہ نوشتہ ام۔ تار و پود عجیب
برائے ردائے حضرت رشتہ ام۔ ایشان بوجہ آن در پندار افتادہ پایہ خود را بالاتر
نہادہ اند پس آن ملا در غم و غصہ بدین غایت رسید کہ چوں ما بر خود پیچید خاک
در دیدہ مودت انپاشت و در جریۂ خود نگاشت۔ این کس (یعنی حضرت) بر تقریب
من نازیدہ و خود را بالا کشیدہ۔ من او را برداشته ام حالایزیر اندازم و کار دعویٰ
اورا در ہم دہم سازم۔ بعد از نگارش این گذارش کمر ہمت چست بست و
بر را حلقہ سیاحت نشست۔ صعوبت سفر گزید و از یک کنار ہندوستان تا بکنار
دیگر و دیدار تاہر کجا ملائے بود فتویٰ کفر بجهت حضرت از و حاصل نمود ویراں نیز
اکتفا ناکردہ شرح مزید و تفصیل عجیب براں افزود کہ نہ محض این شخص بلکہ
مُریدان او نیز بے دین اند و مستوجب نفرین اند۔ ہر کس کہ بدیشان خویشی جوید
در پس کفر خود می پویدہ آنکہ جواب سلام ایشان گوید غضب خدا بجهت خود می جوید
الغرض این فتویٰ را اشاعت داد و در کل اطراف ہندوستان فرستاد۔ بزعم خود
دانست کہ این حربہ سررشتہ کار حضرت خواہد گشت مگر آن بیچارہ از کجا آگاہی
میداشت کہ قبل ازین حسب ریل امین سپاس عزت مرسلین چہ صد ابرافراشت۔
ولقد استعانی برسول من قبلک فحاق بالذین سخروا منهم ما کانوا بہ

یستھڑون۔ واکمون نیز ملائکہ مقربین بجہت نائب خاتم النبیینؑ پر آسمان بریں
چہ ندائے رب العالمین را باواز بلند می سرایند۔ اتنی مہینے من ادا دا ہا نٹک
یعنی آنکہ اوطرح امانت تو می اندازد غیبت من اور اخواری سازد۔

اے بادشاہ والا پائے گاہ! براشاعت آں فتویٰ مدتے نگزشت۔ کہ
آں ملا از عسند از خود محروم گشت ورنہ پیش ادا شاعت فتویٰ چندان حرمت
میداشت کہ ہر کس اور علامہ زمانہ می انگاشت در دارالصدر لاہور کہ مصر جامع آزاد
خیالان پنجاب و مرکز اولو الالباب است۔ چون اتفاق عبور اومی افتاد تا بد نظر
ہر وضع و شریف بجہت احترام اور برپائی ایستاد و شہرت علم و کمال اور شنیدہ
ووجاہت اور اور مسلمانان دیدہ مردم مذاہب دیگر نیز تکریم او واجب
می شمردند و شرط تعظیم بجای آوردند بہر جا کہ می رسید صدائے مرجعی شنید۔
حتی کہ صاحب مضیان دولت انگلیس مثلاً نائب السلطنت ہند احترامش پذیرائی
سلامت می کرد۔ اما بعد از شیوع آں فتویٰ بغیر پیدا شدن هیچ سبب ظاہری
عزت اور روئے بجی نہاد و احدے در خدمت اونمی استاد۔ بالآخر ذبت ایہ
رسید کہ ہر کہ و مہ ازے روئے خود پیچید۔ بہاں فرقہ اہل الحدیث کہ اور ابہتقی وقت
می پنداشتند۔ ادب و حرمت اور ابگذاشتند۔ ایں سخن از کسے نشیدہ ام بلکہ
برای العین دیدہ ام کہ بیک بینی و دو گوش بار سفر نیمے در بغل و نیمے بردوش۔
براستا سیون ریل ایں سود آتسوی دید و پشتش از ان بار گراں می خمید۔ در
ہجوم مردم برائے حصول بلیت و اخزید۔ از یکے تنہ و از دیگرے دوش غور
و از ان اژدہ ام عام بدقت تمام افغان و خیزان جان بسلامت برد دریں حالت

در رخ و در و کسے پروائے حالش بخود :

پیمین در لبطالمہ مسقط الراس او بود۔ آنقدر خوار و بے اعتبار کچشم عوام الناس
 بود کہ اہل بازار ازو بیزار بودند و در دست او چیسے فروختن را انکار می نمودند
 چرا کہ در خریداری چیزے اندک سخت لجاجت و رد و بدل بیش از حاجت
 می کرد۔ چون محبت زربدلش غالب بود در نفقہ و کسوت فرزند و زن مصنا^{نفقہ}
 می نمود۔ اقارب و پیچوں اجانب از رویت او می رسیدند۔ و خوئے بدش را دیدہ
 دامن از ملاقات او می کشیدند۔ حتی کہ یک فرزند دلبند او از تنگدستی خود و
 خستہ پدر تنگ آمدہ از دین اسلام برگشت و بخش نصاری داخل شدہ از
 دین متین مرتد گشت۔ الغرض آل ملائے نامدار ہمہ آبروئے خود برباد داد و
 در عناد مرسل رب عباد بر روئے خود در نجات کشاد۔ در دم و اسپین باناکا^{حی}
 و نامرادی ہر قسم جان بداد و بر صداقت مضمون آیہ قل سید و اتی الارض
 ثم انظروا کیف کان عاقبۃ المکذبین مہر نہاد۔ فاعتبروا یا اولی الابصار
 و نمونہ دیگر ہلاکت چراغ دین ساکن جموں است کہ خیلہ عبرت مشخون است۔
 این کس در بد و حال با حضرت جری اللہ ارادت میداشت و تخم موت
 در زمین سینہ می کاشت۔ اما من بعد چوں مسلمہ کذاب بد خوئی اصلاح گرون
 اقراخت و برخلاف حضرت رسالہ چنہ شائع ساخت۔ انجام کار چوں از
 اشاعت رسائل مرادش دست نداد۔ دہن بجمت و عالئے بد کشاد۔ و
 خواست کہ آل دُعار اشتہر سازد و پردہ از کار خود براندازد۔ مضمونش
 چنین بود کہ اے معبود! وجود این مسیح موعود فتنہ از برائے دین اسلام و

باعث خوف خواص عوام است تو ایس را از میان بردار و زنده گذار. چرا که
مردم را می ترسانند. بحرفیکه بر زبان می راند که طاعون بسبب انکار من نازل شد است
و زلزله متواتره در نتیجه تکذیب من بابل دنیا و اصل شد است تو بجهت اثبات
تکذیب او طاعون و زلزله را دور ساز و پیش هر وضع و شریف پرده از روی
کذب او بر انداز. احاصل این دعا را نگاشته برائے چاپ زدن مطبع فرستاد
و مواخذہ آہی بے هیچ درنگ غل گراں برگردنش نہاد. ہنوز کاتب نقش بردار
بر سنگ نہ چسبانده بود کہ ہماں طاعون بکائب عشرہ او توجہ نمود. اولاد و پسرانش
لقمہ دہان اجل گشتند و آن سخت برگشتہ را در سوز و گداز بگذاشتند بگذشتہ سپس
زن بد کردار آل نجار با یک فاسق ناسنجار روی فرار نہاد. و بر روی آل سوگوار
و فرقت و حرقت بگشاد تا خود نیز در حسرت و اندوہ مبتلائے طاعون و بسان بلغم
بن باغور بر ثانی کلیم اللہ دعائے بد کردہ ملعون در گاہ خدائے بیچوں شد. بروقت
مردن شکایت باری بر زبانش جاری بود کہ خدا مرا بگذاشت و دشمن خود پنداشت
برجائے کلمہ شہادت شہادت صداقت قل سید وافی الارض فانظروا
کیف کان عاقبۃ المکذبین ادا کرد و بر مرسل خدا دعائے بد کردہ ناردوخ
را برائے جان ناتون خود استعا کرد تا آن کہ داند داند و آن کہ نداند بداند
کہ مخالفت ماموران آہی ثمر تلخ بہار می آرد و بے کیف کردار نمی گذارد.

علاوہ از چراغ الدین جمونی خیلے کساں با شیل مسیح مقابلہ و دعائے
مُباہلہ کردند مگر دیر یازود در بطش آہی گرفتار گشتند و نامراد از سر دنیا گذشتند
منجملہ مولوی غلام دستگیر قصوری است کہ نگارش حال او دریں مقام بجهت

تنبیہ خاصہ عام از بس ضروری است آن عنود در گروہ اختاف ملائے مشہور و
پیشوائے جمہور بود۔ برخلاف حضرت اقدس از خدائے تعالیٰ مابین صادق و
کاذب فیصلہ بدعا خواست و صورتِ این معاملہ را بامبالغہ آراست۔ در چند ماہ
بمرض طاعون روئے ہلاکت دید و برائے مخالفان نمونہ عیبت گردید۔

ہم بریں نمط شخصے از رجالِ قصبہ دولیال پر دہ مخالفت ساز کرد۔ و این
حرف از زبان بر آوردن آغاز کرد کہ نسبتِ مسیح موعود مرا الہام شد است۔ و
دراں الہام بدیں گونہ اعلام شد است کہ تابست و ہفتم ماہ رمضان سنہ روان
ہلاک گرد و قصہ او پاک۔ بہ نزد جماعت احمدیہ مکتوبے فرستاد و این
کشف خود را در آں بروز داد کہ اگر تابست و ہفتم ماہ رمضان سنہ یک ہزار و صد
و بست یک مدعی مہوریت ہلاک و سرش ہمہ خاک نشد و روزش باخبر
نہ رسید و سلسلہ اش تباہ نگردد پس برائے برداشت نمودن سزائے ہر نوع
استادہ شوم و برائے روسیاهی دارین آمادہ۔ این اعلان بواہیر
مشاہیر آندیار مرقوم کردہ حوالہ جماعت احمدیہ نمود۔ ولیکن از مشیت ربانی
اگر نبود۔ بحول اللہ تاریخ بست و ہفتم رمضان آں سال بخیریت بگذشت۔
و مراد آں نامراد حاصل نگشت۔ اما چوں رمضان سال دیگر بر سر رسید و قصہ
آں ملہم کذاب طاعون نمود اگر دید۔ حال او بدیں نمط شد کہ اول زوجہ او سقط شد
من بعد چوں تاریخ بست و ہفتم ماہ روزہ رسید خود نیز داخل ہوا و گردید یعنی در ہما
تاریخ کہ بجهت حضرت مقرر کردہ بود خود ایں جہاں را پر و و نمود۔ و خستہ
و عقب گذشت زیرا کہ اولادِ زنیہ نہ داشت و سرگذشت افسانہ گشت بخین امثال آنفندہ

بسیار اند که از صد ہا در گذشتہ تا ہزار ہا در شمار اند۔ زیر کہ چون ہزار ہا معاندین
پیش دلائل نیرہ حضرت سپر انداختہ و ہوش در باختہ بدعا کردہ اند و چون ملجم خود را
مورد عتاب خدا نمودہ اند اما در سائر واقعات آنچہ حیرت انگیز است۔ و نزد
اہل بصیرت تعجب خیز است این است کہ باعث از یاد ایمان اہل یقین است۔
منتقم حقیقی نشان ہلاکت و ذلت مکذبین را یا انواع بوقلمون و اقسام گوناگون
نمایان ساختہ۔ آنکہ ہلاک کاذبے در حیات صادقہ معیار صداقت پنداشت
خدا تعالیٰ باوے ہمیں معاملہ مرعی داشت کہ ہادم اللذات در حیات آل صادق
و مصدوق اور اہلاک و پیوند خاک کرد۔ و آنکہ مردن کاذبے را پیش از صادقہ
معیار صداقت ندید۔ بلکہ فریق کاذب را بمعیار مہلت در از یافتن سنجید اورا
مسلمہ وار پروانہ مہلت رسید۔ چنانچہ مولوی ثناء اللہ امرتسری نمونہ این مثال
و شاہد این مقال است۔ ایں کس چوں در مخالفت نائب خاتم النبیین از کلیم خود
پائے بیرون نہاد حضرت اقدسؑ بموجب فمن حاجک فیہ من بعد ما جاک
من العلم فقل تعالوا ندع ابنائنا ونسائنا وبنائکم ونسائکم وبناتکم ونسائکم
انفسنا وانفسکم ثم نبطل فنجعل لحنۃ اللہ علی الکاذبینؑ دعوت مبارکہ
داد۔ مگر او در مبارکہ سلامت جان خود ندید۔ ہذا روئے ازاں در ہم کشید
حضرت ہر چند اورا بر سر غیبت آورد اما او دریں میدان پائے نیفشرد۔ حضرت

لے پس آنکہ با تو ایں پس کہ ترا علم رسید است دریں معاملہ حجت کند۔ بگو بیاید تا پسران خود را
و شما پسران خویش را و ما زنان خود را و شما زنان خویش را و ما مردان خود را و شما
مردان خویش را طلب داریم باز ذاری کنیم۔ و لعنت خدا بر دروغ گو یان نائیم

و علمائے نوشتہ در روزنامہ شائع نمود کہ مستدعی فیصلہ سماوی بود و اعلان فرمود
کہ ثناء اللہ را باید کہ لب بجد بخشاید و این دعا را در جسد پیرہ خود مشہر نماید۔ کہ
کاذب در حیات صادق پس و تا جہاں از شر او اسایش گیرد۔

اما مولوی مذکور از نوشتن این حسن قطعاً فرار و روش دیگر اختیار کرد کہ من
باین کار تن نمیدہم و گردن زیر این بار نمی بنہم۔ بعقیدہ من این معیار را از انکار
صداقت نیست و پذیرفتن آن بغیر از حماقت نیست۔ زیرا کہ خدا کاذب را
نیز مہلت می دہد و سن عمرش را در درازی می نهد۔ مسئلہ نہ مرو و مصطفیٰ
جان خود بخدا بسپرد۔ چوں غلط بودن او صریح است۔ پس چگونه باور کنیم کہ این
معیار صحیح است۔ بناءً علیٰ ہذا اعلان او این نتیجہ داد کہ خدا تعالیٰ حسب عقیدہ
او سن عمر او را در طوالت نہاد و تا مثل مسئلہ بعد از انتقال حضرت زندہ ماند۔ و
بروز مصطفیٰ بر نقش پایے آقا سئے نامدار خود در حیات کذاب ثانی بجنیت عدم
برقبہ آسمان بچہاند۔

پس حیات ہر روزہ ملا ثناء اللہ امر تسری در خیرہ سری بر نظیر مسئلہ
کذاب بودن یک دلیل است ساطع و ہر ساعت زندگانی او پر مثل مصطفیٰ بودن
صبح موعود برانے است قاطع۔ احاصل این دو تعالیٰ اعدائے آنحضرت را در
ہر رنگ حسب آرزوئے خود شال ہلاک و رسوا گردانید است و بموجب عقیدت
بکیفر کردار رسانید است۔ ہر آنچہ این معیار را تسلیم نمود کہ کاذب در حیات صادق
روئے ہلاکت می بیند و فتنہ او را پائیند او مثل ابو جہل پیش روئے صادق و
مصدق روئے ہلاکت دید۔ و آنکہ این اعتقاد و خویش را پیش کرد کہ کاذب

جہلت یافتہ در پس صادق زندہ می ماند اویسان میلمہ کذاب بعد وفات آن عاشقین
 اصدق الصادقین زندہ ماندہ رسوائے جهانیان گردید و در میان دشمنان
 آن ظل رسول - ہم مثال ابو جہل عیان و ہم نمونہ میلمہ نمایان شد و بجهت مسخ موعود
 و مہدی معہود سنتہ بسنیۃ درجہ فتنائی الرسول از حق آشکار و برائے ثبوت
 آن در مکذبین تثلیث ابو جہل و میلمہ کذاب نمودار شد

و ایں امر نیز حضرت باری تعالی ثابت فرمود کہ ایں ہمہ سامان از تصرفات الہی
 بود و ایں جملہ امور متضاد یعنی حیات یکے و وفات دیگرے کہ از پردہ خفا چہرہ کشود
 ہرگز مبنی بر اتفاقات نبود و لو فرضنا اگر بر اتفاقات می بود ہرگز بر وفق مراد و
 حسب معیار مسلمہ خود اوردئے نمی نمود۔ علاوہ ازیں ہلاکت کہ در نتیجہ مباہلہ
 یا دعا بدشمنان رسید است بطرق دیگر نیز زمرہ معاذین و مکذبین روئے
 تباب و خسران دیدار است :

در زمانہ حضرت خدا تعالی عذاب گوناگون از آسمان نازل نمود و مردم
 را در مصائب بوقلمون مبتلا فرمود۔ حتی کہ از ہر نفس منقوسہ بے اختیار ایں
 صدائے بلند شد کہ آنچنین تباہی و خرابی و بربادی و ویرانی قبل ازیں کے
 برائے ساکنان سطح زمین باعث گزند شد۔

ایں مقام متحمل تفصیل آن نیست۔ زیرا کہ ذکر آن نجس از تطویل نیست
 و آن قدر ایں امر ہویدا است کہ ہر ملک و ہر قوم شاہد ایں مدعا است از طاعون
 یا ہیضہ۔ انفلوئنزا یا ززلہ۔ قحط یا جنگ کدام ملک یا شہر۔ قریب یا دور۔ موصون و
 کدام قوم یا قبیلہ یا فخر یا عشیرہ مامون ماند است۔

اجناس عذاب کہ دریں روزگار کافۃ الناس را حاصل شدہ و انواع عقاب
کہ درین زمانہ بنی نوع انسان را حاصل شدہ بعضے اذالہ ایں طور ہم می بود
کہ ہر کہ حضرت اقدس اہتہاے بست حق تعالیٰ اور اہماں تہمت مبتلا و گرفتار
می فرمود۔ چنانچہ ہر کہ گفت دعویٰ اسیجائی مبروص است خود مبتلائے برص
شدہ و آئینہ از زبان بر آورد کہ مدعی مہدویت موبہوص است خود گرفتار و مہوص
شدہ ہر کہ گفت کہ حضرت اقدس بمرض طاعون فوت شد یا وفات یافت اینچنین
شخص بعد حسرت و ناری بہیں نقد زندگانی باخت ÷
دکتر عبدالحکیم مغرور نسبت حضرت پیش خبری نمود کہ موت شان بمرض
ذات الصدر خواهد بود۔ خود مریض سل ببرد و جان ہمالاک دوزخ سپرد۔ الغرض
ہر کہ بر امور خدا افترا بست خود در آں روز بد مبتلا بنشت۔ آہنجان و نقد
آیات قہر و غضب را خدا کے قہار بتائید مرسل خود آشکار فرمود کہ ہر کہ از تعصب
و عناد خالی الذہن شدہ برال غور وافر نمود۔ اور ابر قدرت خداوندی و شدید ^{العقاب}
بودنش ایمان کامل و یقین تمام حاصل شد و تسلیم نمودن ایں حرف مجبور گردید
و بے اختیار بحالت اضطراب ایں سخن از زبان او تراوید کہ حضرت اقدس بالضرورہ
دعویٰ اموریت را استہانہ بود و نہ سبب صیبت کہ حق تعالیٰ برا کے ذات و
ایں قدر غیبت نمودہ و اکھون نیز بکاری آورد و برا کے مکذبین و اینچنین ثمرات
تلخ بہار آورد و حالانکہ ہم بہار می آورد۔

دلیل ہشتم

(سجدہ ملائکہ)

از قرآن کریم ثابت است کہ خلاق عالم چوں ابوالبشر را پیدا نمود و ملائکہ را امر سجدہ او فرمود۔ سجدہ عبادتے است مخصوص بجهت آفریدگار و بغیر او پیش کسے سزاوار نیست۔ زیرا کہ بغیر او هیچکس مالک اقتدار نیست۔ خواه کسے دارائے شوکت فخریم یا صاحب عزت عظیم باشد۔ حتی کہ در پیش انبیاء و بلکہ بر اسرار و صفیا نیز روا نیست۔ الغرض هیچکس لائق سجدہ بخیر خدا نیست و محض ہمیں نیست۔ کہ سجدہ پیش غیر اللہ ناروا است بلکہ سراسر خطاست گناہش عظیم و انجام کار و باش بس و خیم است و مرتکب آن از قرب خدا دور و از فضل خدا محجور است پس از سجدہ آدم آں سجدہ مراد نیست کہ داخل عبادت است بلکہ مراد از آن محض اطاعت است و این سخن مردود و این عقیدہ بے گمان مطرود است۔ کہ در شرائع پیشینہ سجدہ غیر اللہ جائز بود و در ازمنہ دیرینہ انسان پیش پایے اکابر خود سر بر زمین نیباز می سود و جہتہ خود را با خاک می آلود۔ مگر شریعت محمّدیہ آں را ناروا قرار داد است۔ ازان باز این رسم بد از خدا پرستان براقدا است لاریب سجدہ غیر اللہ ازان اعمال نیست کہ در شرائع سابقہ گاہے جائز بوده باشد و خدا آں را بغیر ذات خود برائے دیگرے امر فرمودہ باشد۔ بلکہ در نفس الامر توحید الہی ہموارہ اصل الاصول عبادات بود است و بیچ گاہ نعمت خداوندی شرک را بسند فرمود است در توحید آں وحید گاہے تغیر راہ نیافت است

بفضل محال اگر در ابتدائے آفرینش سجدہ بسوئے غیر خدا جائز بود و گاہے
 خدا آن را یک غسل نیک تصور می نمود و بعد از مدت دراز حرام قرار داده و
 نامش شرک بنهادہ شد۔ پس ابلیس پر تنبیس حق دارد کہ بر ذات خدا اعتراض آورد
 کہ ہرچہ قبل ازین پیش فرست و کیاست من نار و ایو۔ انجام کار شذیت خدا را
 بہاں اولی معلوم نمود و بہ ترک آن فعل ناروا ابرشاؤ فرمود۔ من ہم ہمیں عذر
 می داشتم و مناسب می پنداشتم کہ سجدہ لغیب فی فعل بے جااست و پیش آدم
 کہ غیر خداست۔ سرسودن و بینی سناک آوردن نارواست پس از من نشود کہ
 خدا را گذاشتہ سر را مشرکانہ خم و سجدہ پیش آدم کنم و خود را در شرک رسوا
 عالم کنم در نہ از سجدہ تو کہ خلاق منی مرا انکار و پیش در گاہ تو جہہ سائی بر من
 دشوار و بر سر من بار تہ بود۔ پس من بکدام دلیل مورد عتاب و سختی عذابم۔

الحاصل در هیچ صورت و در هیچ حال و در هیچ زمانہ سجدہ لغیر اللہ نہ جائز
 بود و نہ جائز است و نہ جائز باشد۔ زیرا کہ در لغت عرب معنی سجدہ چنانکہ عبادت
 است ہم براں نسق معنی اش انقیاد و اطاعت نیز است۔ صاحب لسان العرب
 می نویسد: کل من ذل و خضع لما امر به فقد سجد یعنی ہر کس را کہ
 بکارے حکم دادہ شود و او اذان کار سر نہ کشد بلکہ پیش او گردن ہند بر آں کس
 بچہرت ادا کئے این معنی لفظ سجدہ اطلاق می یابد۔ پس معنی سجدہ درین آیہ
 غیب ازین نیست کہ فرشتگان را حکم اطاعت شد و فرمان بردن ملائکہ بچہرت
 مردم این است کہ زمرہ ملائکہ در کار و بار ایشان امداد دہند و این حکم اعانت
 برائے حضرت ابوالبشر خصوصیتے ندارد۔ بلکہ ہر پیغمبر کہ رو باصلاح امت

می آرد۔ فرشتگان را از درگاه خدا بر اعانت او حکم جاری گردد۔ بلکه اگر نسبت
 شخصی ملائکه را اینچنین فرمان داده نشود۔ آن شخص هرگز مأمور من الله نباشد۔
 در سوانح حیات بابرکات مغفرت موجودات سرور کائنات علیه الصلوات والتحيات
 واقعات کثیره بنظر می آید و نقاب از رخ این عالمی کشاید که ملائکه در کار روحنا
 فداه اعانت داده اند و عقده های مالا یخل را کشاده اند۔ در غزوه بدر
 در دل کفار دہشت انداختند و مشت سنگ ریزه دست مبارک را باد صحر
 ساختند ۛ

در جنگ احزاب صولت برود و هوای شتر را بر سر در کفار را
 خاموش ساخت و خیمه و خرگاه هر شریر شیطان نظیر را از پا در انداخت
 چون زن یهودیه از خبیث باطن زهر در طعام کرد ملائکه حضرت صلی الله علیه وسلم را
 ازان اعلام کرد۔

فرشتگان بذریعہ قوانین طبیعی اظهار اطاعت انبیاء می نمایند و
 گره از کار های سر بسته می کشایند۔ این جوهر مجرده بجهت اسباب طبیعی ^{اولین} سبب
 و نخستین محرک قوای باطنی ہیں اند۔ پس در آن مواقع که مابین پیغمبران و مسکوران
 مقابلہ یا مقابلہ پیش می آید این زمره ارواح طیبہ در نصرت پیغمبران قوانین طبیعی
 را در تائید ایشان می گمارند۔ از این جهت است که اگر چه اسباب ظاہری برادی الراء
 یکسر مخالف حالات انبیاء بنظر می آید ولیکن در انجام کار نتائج مفیدہ در حق حضرت
 ایشان می برابند و همان نتائج مفیدہ دلیل صداقت و وجہ ثبوت رسالت می
 و عقلا آن نتائج غیر مسترقبہ را دیده و محیرت می گردند ۛ

این اعانت ملائکه منجانب الله حضرت مسیح موعود را علی الوجه الاتم حاصل بود.
 و یوماً فیوماً نصرت و تائیدشان می افشاند و در این کار کھنای کبریا بی و زنائید آن
 برگزیده بارگاه عتس با نواع گوناگون و به اسباب ترقیات و قلمون آنچه از شکلات
 و معضلات پیش می آید همه را رفع می نمودند و ظلمت و کدورت از آئینه روزگار
 شان می زدودند. قوانین طبیعی را بعمل می آوردند و جمله مزاحمت از پیش
 می بردند و قضا را بشی در اطاق خواب حضرت چند سلم و چند بنود مشغول استراحت
 و سرگراں از نشسته خواب غفلت بودند که بیک ناگاه چشم مبارک حضرت اقدس
 باز شد و در خاطر مقدس یک اضطراب خاص آغاز شد که همانا شهتیر بام اراده شکستن
 و سقف خانه بنائے از پانشتن دارد و لیکن در ظاهر حالت تیج علامت پدید
 و هیچ اثر شکستگی در دیوار و فرد افتادن سقف و بام نمودار نبود. البته یک
 تپ خفیف بعد تامل فراوان بگوش می رسید که گویا یک کرکاس بس
 ضعیف چوب را با بهشتگی می برید. آن بختیار بخت بیدار آنجمله را که اندر آن خانه
 بودند بیدار ساخته فرمودند. بدرتازید و خانه را پر وازید. مگر آن گراں سال
 خواب گراں بر سخن حضرت قدرے پیچ و تاب خوردند و بر قلبه و هم گمان بردند.
 هوشیار ناگشته باز بے هوش و از نشاء النوم و الخمولت مد هوش شدند مگر بعد یک ساعت
 حضرت از راه ترجم آن آفت بر سر رسیدگان را هوشیار ساختند تا طوعاً و کرهاً از آن
 اطاق بدرتا خندند و گله آغانه نهادند و لب بشکایت کشادند که محض بر بنائے
 توهم در آسایش ما غفل انداخته و خانه را پر واخته اند. حضرت اقدس را خاطر آگاه
 آگاه ساخت و خدا در دل ایشان انداخت که سقف خانه محض در انتظار

برآمدن من بر جا و من منزل بالا تا خروج من بر پاست۔ ہمیں کہ از اطاق پائے
بیرون نہم بپہیج در ناگ سقف از پائے نشیند و بام سرار و سہ پستی بنید۔
ازیں حیرت جملہ تن دادگان خواب نوشین را بیدار و ہوشیار ساختہ حکم حکم دادند
تا از زیر سقف بیرون روند و از خانہ بدر شوند۔ پس از خواب گاہ قدم برداشتند
ہمیں کہ بر زمین گذاشتند سقف اطاق بیزیر نشست و بر سطح زمین نقش بست
حاضرالچوں آن حالت غیر متوقع دیدند انگشت بدن ان گزیدند۔ جو حیرت
و ممنون احسان حضرت شدند کہ بطفیل وجود ایشان زندگانی از سر و لباس حیات
تازہ در برگرفتہ اند ۛ

ہمچنین شافی علی الاطلاق در بعض حالت امراض در عالم مکاشفات بعض
ادویہ را بصورت انسانی متمثل ساختہ پیش روئے حضرت می فرستاد تا آن دوا
از نام و نشان و خواص و منافع خود آن سحائے علل زمانہ را خبر میداد و پرتاہر
است کہ جملہ ادویہ از اقسام اجسام بے ارواح است متمثل ساختن آن بپیکر
انسانی کار فرشتگان روحانی است کہ کار تاثیرات و خواص ادویہ در ذمہ بہت
ایشان توکیل و منافع و مضار را شیاء و در دست ایشان تحویل است چنانچہ
یک بار آنحضرت بیمار و سخت ناچار شدند۔ از استعمال ادویہ یونانی و دکووری
ہیچ فائدہ دست او طبیعت الضعف و ناتوانی روئے نہاد۔ در حالت مکاشفہ شکل
بصورت انسان نمودار و از عالم مثال آشکار شد حضرت در آن حالت بجانب
روئے او دیدند و نامش را پرسیدند۔ عرض کرد۔ " خاکسار پیپرینٹ " چوں
سر از بالین خواب برداشتند۔ دوائے پیپرینٹ طلب داشتند۔ از استعمال آن

شفائے عاجل و اصل و صحت کامل حاصل شد۔

بارہا اعدا بر قتل آل جانشین مصطفیٰ مردم را فرستادند و وعدہ کئے زر کثیر دادند و مبلغ خطیر در انعام نہادند۔ اما یا قبل از رسیدن آل بد سگالان حضرت را از خداوند منعام اعلام و نسبت ایشان الہام می شد یا کافی المہمات مثل کفار بد و دل آل گروہ رعب می افگند و سببہ پر کینہ آن اندیشان از دوسویں ہن می آگند و اکثر بر جائے قتل کردن خود مقبول یعنی بسان سیدنا عمر بردست حضرت اقدس تو کبرہ پیش در گاہ ربانی مقبول می شدند تا یک حالت خرق عادت ہویدا می گردید و وعدہ و اللہ یصحبکم من الناس با سجا ز می رسید۔

از جملہ نشانہائے عظیم الشان اعلان حضرت اقدس متعلق انتشار و بطاعون است کہ خیالے عبست مشحون و اعجاز مقرون است انشاء اللہ آئندہ بیان و تفصیل آل عیان گردد کہ چگونه مطابق پیش خبری حضرت آل مرض مہلک نمودار و چسبال موافق اعلام صورت مرگامرگی عام دریں دیار پدیدار گردید۔ اسحال محض صورت یک مکاشفہ می نگارم و کیفیت یک پیش خبری در معرض بیان می آرم کہ حضرت آفریدگار طاعون الیم را در پیکر یک پیل جسیم و صورت دژ خیم بعالم رویا بر امور خود ظاہر ساخت کہ انسان از رویت آل شکل مہیب زہرہ می باخت۔ و دیدند کہ در اطراف عالم می تازد و بہر جانبی طرح تباہی می اندازد و در ہر جا شور شہا انگیختہ و خونہار نیختہ در پیش روی حضرت بادب می نشیند و فروتنی می گزیند و تاویل این رویا این بود کہ ملائکہ طاعون را حکم بتائید حضرت اقدس دادہ شدہ است۔ چنانچہ در تائید این رویا الہام آہی بدیں گونه

نزول اجلال آراست کہ ”آگ ہماری غلام بلکہ غلاموں کی غلام ہے۔“ یعنی
 آتش غلام ماست بلکہ غلام غلامان ماست و حضرت اقدس اعلان دادند و
 در اطراف ملک اشتہار فرستادند کہ حق تعالیٰ بر ما ہویا نمود است و بشارت ہذا
 القافر مود است کہ پیروان جماعت مانبتاً از بلائے و بائے طاعون مامون و
 سلامت مقرون باشند۔ در سنوات آیتہ واقعات خطرناک پیش آیند و موکلان
 و باجان مردم را ربایند۔ اگرچہ در جماعت نیز بعض حادثات رونے نماید مگر
 آہنا ہماں طور باشند۔ چنانکہ در عہد مبارک آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در مقابلہ
 کفار بعض مسلمانان شہید می شدند اما کفار بہ نسبت مسلمانان خیلہ بیشتر می مردند۔
 و ہمچنین اعلان فرمود کہ نسبت بہ دیگر قرے و امصار قادیان از طاعون
 دارالامان باشد و کنکب تیز ایں مرض جانگزا مثل دیگر مواضع نقوش نفوس
 ایں قریہ را چوں حروف غلط از صفو بیوت بکلی نہ تراشد و بسیار سے از قصبات
 چوں کف دست دیران گردد مگر مدیسیج آبادان ماند۔ خاصہ در دولت شہر
 مسیح قطعاً حادث طاعون رت نگیرد حتی کہ موشکاک کو ہم نمیرد۔

بعد از اشاعت ایں اعلانات آتش طاعون آشنان شہرہ شہرارت و رخانہائے
 بلاد ہندوستان بر سخت کہ دو دو آہ از دو ماہنہا برانگیخت۔ در ہر سال چند لاک
 نفوس ہلاک شدند۔ مگر با ایں ہمہ جماعت احمدیہ ہر کجا کہ بود حضرت حق تعالیٰ
 فرمود و حضرت اقدس نظیر فضل خدا گماشتند و جماعت را از عمل تلقیح طاعون
 بازداشتند۔ دکتوران زمانہ با ہم متفق شدہ عمل تلقیح را بہت برین علل قرار
 دادند۔ لیکن کار گر نیافتہ ناچار بر غیر مفید و نوش اقرار دادند و ازین جماعت

سعد و گچند که بر انگشت توان شمرد در آن و با بجزوند باقی بحول الله و قوت با و جو
 حلمات متواتره آن آفت جان بسلامت بردند - چوں دیگر طوائف انام در هر
 از و نام این و بانی عام جماعت احمدیه را مامون و معصوم دیدند و در دل
 اندیشیدند که جز ثومۀ این و یا چرا از خون این گروه پر شکوه بازمی ماند و بدیگران
 گزند می رساند - هزاران زن و مرد و بمشاهدۀ این حال حیرت آمل گوشه تعصب
 بیک گوشه نهادند و دست ارادت و در دست حضرت دادند - بلکه تعداد کثیر
 این جماعت آن فریبندگان ایزدی هستند که این نشان در رخشان بدیده بصیرت و
 ایمان آورده و عیال و اطفال خود را بسان ذات خود بقلای این سلسله پیوسته
 آری این صیانت یک امر حیرت انگیز و کار تعجب خیز است که جراثیم طاعون
 از کجا آگاهی یافت که از خون این جماعت روئیده باید بر تافت و در رگ ریشه
 اندام منکرین بجزب مقتضای وقت اکثریسی باید بشتافت -

آخر آن که کاک حقیر منکر این مسیح موعود را چگونه بشتافت که در هر حمله هزاران
 نفوس را از پا در انداخت و آن جرم صغیر خود بینی را که خبر داد که ما بین تو من
 کافر فضل باید نهاد - چنانچه خیله نادر بود که این بلا از جماعت احمدیه کسی را در نیاید
 تا چند سال علی التواتر و بانی طاعون با وجود تکاثر در ملک نمودار و مرگامری
 عام پدیدار گشتن و افراد جماعت مانستند محفوظ از صحت و تندرستی محفوظ ماند
 و دیگران را بروز سیاه نشاندن ظاهری نساید و رنگ ریب از آئینه یقین
 می نرواید که ملائکه بقواست رویا است (آتش غلام ماست بلکه غلام غلامان است)
 جراثیم طاعون را در حضرت حضرت و خدا م حضرت مامور داشتند و آن حیوانات

موزیہ را برائے گزیدن یقین نداشتند تا آن گروہ یفعلون ما
یوصرون حق اطاعت آدم ثانی ادا میکردند۔ زیرا کہ خدمت تائب مرسلین بر ذمہ
ملائکہ مقربین قرار یافت است۔

در قادیان این بابائے جان ربانگسبت بامصار دیگر کمتر روئے نمود و
بر ذمہ سندف و از قصبہ مرتفع شد و در مقامات دیگر زیادہ از دہ سال دما
از روزگار زن و مرد بر آورد و بسا خاندانہا را در خاک بسپرد و بہ شبستان
عصمت یعنی بیت الشرف حضرت عجب ثناء اطاعت از ملائکہ بطور پیوست
کہ ہر تنفس نفل حمایت آہی نشست۔ با وجود حملہ ہائے پیالہ سہ سالہ در قریب
جوار دولت سرا و مسجد اقصیٰ در بعض بیوت ہنود عنود و کاشانہ ہائے مسلمانان
یہود و سیرت اموات طاعون واقع گردید کہ نوبت بجانہ دیرانی رسید۔ اما در
بیت الرسالت کہ متجاوز از صد نفر در آن سکونت می داشتند۔ با وجود یکہ طبقہ
پائین و منزل زیرینش را چندان قابل صحت نمی پنداشتند۔ محض ہمین نیست
کہ در آن مکان ہیئت بنیان موت واقع نگردید۔ بلکہ بجان موش تاوان ہم
ندرمہ نہ رسید۔ حالانکہ طاعون در جائیکہ بار خود می کشاید۔ اولاً ہوش از جان
موش نمی رباید۔ الغرض این نشان درخشان موجب ازدیاد ایمان است کہ اگر
ملاء اعلیٰ بر نصرت مامورین اللہ مامور نمی بودند این واقعات حفظ دامن
چنان روئے می نمودند۔ زیرا کہ امور طبیعیہ تحت تصرف بیچ شاہنشاہی و
فرمان پذیر یاسچ کجکلا پیہ نیست۔

دکتران طب جدیدہ و اطباء طبابت قدیمہ کہ شب و روز احتیاط ہائے

بعل می آرند و قوانین حفظ ماقدم را ملحوظ میدارند۔ همواره در جستجوی علاج
 کافی می گشتند باز هم صید این بلائی بیداران می گشتند۔ مردم رستاقات که
 از امصار و قسرها دور در صحرائی پر فضا سکونت میداشتند بی هیچ نفع اذال
 آب و هوای روح افزا برنداشتند۔ بلکه کسانے که بر تلقیح ماده طاعون منجانب
 دولت انگلیس مقرر بودند و مردم را بر تطحیم این ماده آمادہ می نمودند۔ از طاعون
 مامون نماندند و دست از زندگی برافشانند۔ اما آنانکه حریم دار الحکومت را
 ماموی و ملجائی خود ساختہ بودند۔ دل خود را از غم این دیار پر داختمی بودند بآنکه
 تن به تلقیح دهند یا بازو پیش تطحیم نهند و یا آنکه خیمہ از شهر برکنند و بردان صحرا بزنند
 و یا آنکه رعایت سامان حفظ الصحت نمایند و باب حفظ مابقیم کشایند از حمله این باکوشش باور
 حرکت نکند چایت آہی سر ببالین راحت گذاشتہ می نمودند حتی کہ یکسایوان
 بے زبان نیز در آستان میمنت نشان اندران سالیان هولناک بفضل ایزد پاک
 اثر مرگ قبول ننمود۔ حالانکہ تعداد سکان آن دارالامان بہ نسبت سکنہ ممکنہ دیگر
 در آن اوقات از صادر واردیو ماقیومی افزود۔ بلکه در آن آوان خیمے مردان
 غیر ملت آن امن و امان این مکان را دیدہ استدعائے بجهت رایش می نمودند
 و بتجائی بودند تا جائے پائے نهادن در آن سرایدست آید و گرہ از خاطر مستمندان
 بکشایند۔

اگر در قادیان طاعون حملہ می آورد و دیانمی آورد۔ و از خانہ مالے قرب جوا
 بلکه ملحقہ دیوار بدیوار جان مردم را می برد یا نمی برد یکساعت عرض راحتی این سخن
 حاصل می شد کہ آنچه روئے نمود امر اتفاقی بود۔ مگر قبل از رسیدن این بلائی

و پائے جان ستائے هوش ربا دعوی خود شائع نمودن و لب بایں گفتگو کشودن که
 ملائکه در تائید نصرت ماطوق غلامی در گلوئے طاعون انداخته و آتش را غلام
 غلامان ماساخته اند) و باز بر حسب دعوی و مطابق پیش خبری و پائے طاعون در
 قادیان نمودار گشتن و در خانان هم سایگان قریب مرگامرگی پدیدار گشتن و
 بر طبق پیشگویی انسانے بلکه حیوانے را در خانه خیر دهنده مطلق نرنجاندن حتی که
 جسته نالتوان آ ماده پذیرائی ماده طاعونی یعنی موش را نیز ایدانرسانیدن برائے
 ارباب فهم و فراست و اصحاب قیاس و کیاست ثبوتے است الظہر من الشمس این
 من الالاس که خدائے و دود ملائکه را حکم حکم کشی مسیح موعود داده بود و بار فریان
 فرمانبرداری آنحضرت برگردن قوائے روحانیہ بنماده بود و امر بر نصرت و حفاظت
 و تاکید بر تائید رفته بود ازین جهت اسباب طبیعیہ کہ تحت تصرف جواهر مجرودہ اند و تشدید
 مراسم صیانت و حفاظت مزدور دارکاری کردند -

مؤید بودن قوائے روحانیہ و تشدید بودن اسباب طبیعیہ در امور آل مامور از
 واقعات کثیره و ساختات خطیره بپایہ ثبوت می رسد اما برائے یک فطن لیب
 امثلہ مذکور کافی و بجہت تامل فرمودن یک کس ارباب بس وافی است زیرا کہ
 ازان بر خاطر یک طالب رشید حقیقت مہجرات اشعخ و ماہیت خوارق عادات
 لائح می گردد و آل پادشاه و الا جاہ تواند فہمید و مہیزان کیاست خدا داد
 خود تواند تجسید کہ ہر کہ را اینچنین نصرت خدائے ذوالجلال شامل حال و از فضل خدا
 حال او برین منوال باشد کہ کاذب تواند بود و کجایر خدا افستار تواند
 نمود :

وسیلہ نهم

(انکشاف علوم سماویہ)

وسیلہ نهم برہد اوقات حضرت اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ آں ہم شامل ^{نیل} خیل
دلائل است این است کہ بقدرت کاملہ خود بر حضرت اقدس فتح ابواب آں علوم
فرمود کہ حاصل کردن آںہا از مقدرت انسانی بالا تر است۔

آں غرض بعثت مرسلین بہین است کہ مردم را تا آں سرچشمہ زندگانی برسانند
کہ بغیر سیراب گشتن از ان حیات روحانی برتسار نہ توانند باند۔ یعنی بنی آدم را
با حضرت احدیت کہ منبع ہمہ زندگی با است تعلق حاصل آید و این نعمت عظمیٰ
بدون حصول روحانیہ دست نہ دہد۔ قرب حق ہماں مرد کامل را میسر می آید کہ
معرفت کامل اورا حاصل شود و ذرائع تقرب الی اللہ را نیکیا بداند و حق جل و علا
سجانب بار یک در بار یک علوم صفات خود اورا رہنمائی کند و ہماں فرد الافر
بر امور روحانیہ مردم را رہبری تواند کرد کہ حفظ ان سر از ان علوم داشته و
ہرہ متکاثر از ان رسوم برداشته باشد۔ پس ما دامیکہ کسی حصہ کامل از علوم
نامجدود الہی در نیابد و حق تعالی تربیت علمی او نہ فرماید۔ دعویٰ ماموریت او
روئے قبولیت نمی بیند پس ہر گاہ برہد اوقات عویسیح موعود بدین معیار
نظری گماریم و می بینیم کہ بر حضرت شاں حق تعالی کہ ام کرام علوم نمودار است
دستہ آن کہ ہم دارو است :- و علما آدم الاسماء کلاہا یعنی علام الشیوہ

الہیہ
 آدم را علم جمیع صفات خود بخشید و ظاہر است کہ جمیع اقسام علوم در ذیل علم صفات
 می آید۔ زیرا کہ حقیقت معرفت الہی جز این است کہ علم صفات الہی بصورت مشاہدہ
 حاصل آید :

و این علم بہر مامورے کرامت کردہ می شود۔ چنانچہ حق تعالی نسبت حضرت
 لوط علیہ السلام می فرماید :- ولوطاً اتیناہ حکماً و علماً (انبیاء رکوع ۵)
 و نسبت داؤد و سلیمان علیہما السلام فرماید :- ولقد اتینا داؤد و سلیمان
 علماً (نمل ۳۶) و نسبت حضرت یوسف علیہ السلام فرماید و لما بلغ اشد الاثناہ
 حکماً و علماً (یوسف ۳۶) و نسبت حضرت موسی علیہ السلام می فرماید :- و لما
 بلغ اشدہ و استثنی اتیناہ حکماً و علماً و کذا لک بخزی المحسنین ^{۲۴} رقص

و نسبت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود است :- و علمک ما لم تکن تعلم و کانت
 فضل اللہ علیک عظیماً (نساء ۱۴۶) یعنی حضرت ایشان را علمے آموخت
 کہ پیشتر معلوم ایشان نبود۔ و باز در عنمن تعلیم این دعا کہ رب زدنی علماً (طلہ ۶)
 اظہار وعدہ آموختن علومے دیگر ہم فرمودہ پس ازین آیات ثابت شد کہ حق تعالی
 ہر مامور من اللہ را علمے خاص کرامت می فرماید۔ چنانچہ ہر قسم علم بحضرت مسیح موعود
 علیہ الصلوٰۃ والسلام ہم ارزانی شد۔ فرق صرف یہی است کہ ماموران گذشتہ را
 از حق تعالی بطریق مہبت محض علم باطنی دادہ می شد۔ ولیکن مسیح موعود را
 حضرت باری بہ اتباع مطاع و آقاے خود علیہما الصلوٰۃ والسلام علم باطنی و
 علم ظاہری ہر دو بخشید یعنی ہم علم روحانی ارزانی فرمود۔ و ازین ہر دو آنقدر
 بہرہ وافر بخشید کہ لا مثل اہ و لا نظیر۔ چنانچہ نہ در نفس علوم باطنیہ مسیح پس را

بارائے مقابلہ اوست و نہ در بیان کردن آنها تا ب معارضه اولاً انموده از کیفیت
 علوم ظاہریہ حضرت ابیہان می سازم۔ این اعجاز علم ظاہری قبل از مسیح موعود علیہ
 حق تعالی محض بذریعہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ظاہر ساخته بود کہ نظیر آن در انبیا
 سابق یافتہ نمی شود در بارہ آن وحی الہی کہ بر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نازل
 کردہ شد حق تعالی میفرماید: و ان کنتم فی ریب مما نزلنا علی عبدنا فاتوا
 بسورۃ من مثله و ادعوا لشہداتکم من دون اللہ ان کنتم صادقین -
 (بقرہ رکوع ۳) یعنی اے محمد (صلی اللہ علیہ وسلم) بکنارگو اگر شمارا در بارہ این کتاب
 خلیانے پیدا شدہ پس عبارتے کہ ہمرنگ کہ ام یک سورہ قرآن کریم باشد
 پیش کشید و بخیر خدا تعالی مدد گاران و بزرگان خود را بطلبید مگر آگاہ باشید
 کہ شمارا بریں کار ہرگز دسترس نخواہد بود۔ دریں آیہ خدا تعالی قرآن کریم را در جملہ
 اقسام محاسن بے نظیر قرار داد است کہ منجملہ آنها یک حسن ظاہری اوہم است
 بر فصاحت قرآن کریم در بعض دیگر مقامات نیز حق تعالی بندگان خود را متنبہ ساختہ
 است۔ کتاب احکمت آیاتہ ثم فصلت من لدن حکیم خبیر (ہود) این
 کتابے است کہ احکام آل را بر اساس محکم احکام دادہ شدہ است و باز آنها را
 چنان داشتگاف و آشکارا در سلک بیان در کشیدہ کہ بحال بے نظیری و بے شکی
 رنگین و آراستہ است از طرف خداے کہ حکمتہائے او را نہایتے نیست و از
 واقعات باخبر است۔

یعنی حکیم بودن حق تعالی میخواہد کہ کلام او ہم حکیم باشد و تجریر بودنش و ا
 می نماید کہ از آنجا کہ او خبر می دارد کہ زمانہ علمی بر سر رسیدہ است بنا بران

ضرورت انظار معجزات علمیه است. لهذا زبان قرآن کریم را هم بطور اعجاز مفصل ساخته است که او خود توضیح مطالب خودش می فرماید و خود بر خوبیهائی خود شاہد است.

از آنجا که مجدد قرن چهاردهم مثل بدر کامل منظر اتم شمس الانبیاء است و تلمیذ رشید و چهره افروز از نور خورشید و الصحنی است. بنا بر آن حق تعالی ذات او را هم از فصاحت محمدیہ بهره وافر داد است و در کلام او اثر همان اعجاز و دلیعت نهاد است. در صدر مذکور شد که حضرت اقدس در بیچ درس گاه اعلیٰ ملکی یا تلی تحصیل علم نمود است و نه پیش هیچ فاضل کامل زانوی تلمذ فرمود است. البته در بدو حال یک معلمی را که از علوم رسمیه فی الجمله خبیر بود. والد ماجد ایشان برای تعلیم ایشان مقرر فرمود تا سرسری برضاب درسیه که بحیث صحبت مجالس بر آنجا شرفا لازم است عبور بهم رسانیدند و نیز حضرت ایشان را بیچ گاه اتفاق سیاحت خطه عرب یاد دیگر محالک ازین قبیل نہ افتاد و نہ در شهرے سکونت میداشتند که زبان سکته آنجا تازی باشد. آن قدر استعداد که یک انسان از زبانش ستاقت حاصل تواند کرد. طبع آنحضرت را حاصل و آن مایه سواد عربیت که از خواندن چند کتب دست دهد بذات والا واصل بود.

اباچون آنجناب تقدس مآب بدعوی ماموریت برخاسته و طلیساں اصلاح کافۃ الناس برودش مبارک آراستند نخست از همه نگاه حساد بر این حالت افتاد و زمره اعدا چشم بدین جانب کشاد که شهرت باید داد که این مدعی ماموریت از زمره علما نیست بلکه صرف لیاقت مرزایانہ می دارد که در نوشتن و خواندن اُردو

فی الجملہ مہارتے بہم رسانید است۔ چون مردم بعض مضامینش را در جرأت دیدہ
 پسندیدہ اند۔ ازال گمان بردارست کہ من ہم چہی کہ ہستم و گردن بہ دعوائے
 ماموریت افراشت است و از آنجا کہ از علوم عربیہ و متدگاہے ندارد۔ لهذا
 رائے او را موردین قابل پذیرائی و حرف او در غرض شوائی نیست و این اعتراض
 را در ہر مجلس و در ہر جہریدہ شہرت دادہ می شد و مردم بے خبر را در بدگمانیہا
 انداختند۔ مگر این الزام از سزا پامحضرات ہمام بود کہ ذات حضرت سواد عربیت
 ندارد۔ زیرا کہ حضرت اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام را بر کتب درسیہ متداولہ رسمی
 عبور حاصل بود۔ البتہ این سخن راست است کہ دستِ عالمی نامور علمائے فضیلت
 بر سر اقدس پیچیدہ بود و نہ سند تحصیل علم پیچ مدرسہ مشہورہ بذات گرامی صفا
 رسیدہ بود۔ ازین جہت نہ در شمار فضلا محسوب و نہ در قطار علما و منسوب می شدند
 چوں این اعتراض در اقطار ہندوستان اشاعت یافت و مولویان غنا
 پیشہ گاہ و بیگاہ انجمنیں سخنہا را شہرت دادن آغاز کردند۔ خداے تعالیٰ در
 یک شب مامور خود را چہل ہزار مواد لغت عرب و دفعۃً واحدۃً تعلیم داد۔ و
 این معجزہ عطا فرمود کہ در زبان عربی سبین کتابے فصیح و بلیغ تصنیف فرمودند
 و جہانے را حیرت بر حیرت افزودند و ملہم سداد وعدہ داد کہ در کلام تو انجنان نام
 فصاحت و التیام بلاغت باشد کہ علماء را معارضۃ آں نامکن گردد اگرچہ احدے
 از ایشان برائے حصول این مدعا گرد ہمہ عرب و عجم بگردد پس حضرت اقدس ہمام
 ربانی مضمونے بزبان عربی تحریر نمودند و با کتاب آئینہ کمالات اسلام شائع فرمودند
 و علمائے دیار و امصار را برائے معارضۃ آں دعوت دادند۔ اما ازینچ سوئے

ہوئے برخاست و ہیکس در معارضہ خود را نیا راست و حضرت ایشان در قفا
 یکدیگر متجاوز از بست کتب در عربی نگاشتند و پیش روئے علماء گذاشتند۔
 بلکہ بعض بقدر دہ ہزار کلد را انعام نہادند و علمائے ملک را صلائے عام دادند
 اما چنان سر رشته ہمت ہر یکے گسست کہ یکے ہم جواب آن نگاشتن نتوانست
 بلکہ بعض کتب در مقابلہ بعض اہل عرب ہم نوشتند و ایشان نیز از معارضہ آہنا
 عاجز آمدند و پشت دادہ راہ فرار اختیار کردند۔ چنانچہ ایک کتاب بے مقابلہ
 سید رشید میرزا بدر المنار نیز تصنیف فرمودہ مدیر مذکور را برائے معارضہ
 آن مخاطب نمودند مگر او تاب مقاوت نیاوردہ سپرانداخت و ہمچنین بعض
 دیگر اہل عرب را دعوت مقابلہ دادند مگر کسے را جرأت پیدا نشد ۔
 علمائے ہند بدین الفاظ صاف نسبت عجز خود اعتراف نمودند کہ ایں کتب
 تصنیف طبع حضرت ایشان نیست۔ بلکہ بعض عرب را پتہمان از انظار مردم
 پیش خود داشتہ و تصنیف شاں را تصنیف خود شہرت دادہ اند۔ ازیں اعتراض
 بحال وضاحت ہو بداشتہ کہ ایشان ہم بر کمال فصاحت و بلاغت آن کتب مقدمہ
 قائل بودند۔ اما دریں دہم افتادند کہ خود ذات حضرت مصنف ہمچو کتب نتواند بود
 بلکہ دیگر مردم نوشتہ بحضرت اقدس می دہند۔ آں سلطان القلم بجهت ابطال
 ایں مقال اعلان دادند و اشتہار فرستادند۔ شاہ ہم بجهت معارضہ من از علماء
 عرب و شام عونث جتہ انجین کتب تصنیف کردہ بیارید۔ مگر باوجود تحریص
 متواترہ و تحریک متکاثرہ رگ حمیت احدے نہ جنبید و ہیکس از درون شینان
 بر سر میدان معارضہ نخر امید و آں جملہ کتب تا ایں زمان لا جواب است۔

فاعتر وایا اولی الالباب ❖

علاوہ از تصنیف این کتب یکبار از جانب جناب کردگار آں جری اللہ
فی صلہ الانبیاء را الہام شد کہ ارتجالاً یک خطبہ غصبی در زبان عربی بر سر
محراب و منبر علی رؤس الاشهاد بخواند۔ یا آنکہ پیش ازان حضرت ایشان بیچ گاہ
در زبان عربی تقریرے نہ کردہ بودند۔ روز دیگر کہ عید انجمنی بود۔ بنا بر این الہام
بعد از دو گانہ نماز عید بر سر منبر استادند۔ و زبان بخطبہ عربی بکشاوند کہ سلسلہ
آں طو لے کشید۔ و حیرت مستمعان بانہما انجامید۔ آں خطبہ الہامیہ چاہندہ
در دست مردم است کہ ہوش عرب و عجم پیش سلاست و بلاغت او گم است
ہر کہ خواہن اسرارش نظر می اندازد۔ در لہجہ حیرت فرو ماند و بے ساختہ کلمہ
تبسح بر زبان راند ❖

این معجزہ علمی از قبیل معجزات بینات است کہ با چند وجہ فائق تر از دیگر
اصناف معجزات است زیرا کہ (اولاً) بر معجزات کہ اثر آں در دل و چشم
بینندگان محدود باشد خیل فوقیت میدارد (ثانیاً) زمرہ معاندین نسبت
لائظیر بودن آں ناچار حرف اقرار بر زبان می آرد (ثالثاً) این معجزہ تا قیام دنیا
باقی بماند و چشم بصیرت را فور برساند و انشاء اللہ المستعان این خطبہ بہ تبع
قرآن مجتہت سرکوبی مخالفان تا قیام قیامت قائم باشد۔ الغرض این نشانے
است با استحکام دروشتی را باوے التزام ❖

بعض معاندان پیش این معجزہ قوت انگار را بیکار و صدافتش را آشکارا
ویدہ دام نزد یرمی کشایند و براے مخلصی خود دابلہ فریبی دیگر بدیں گونه

سخن می سرایند که انجین دعوی تحتی قرآن راحی شکند و دعوی فاتوا بسورة
من مثله را از بن بر می کنند زیرا که مصحف مجید و فرقان حمید دعوی دارد که
کلامش بے عدیل است و چون کلام مسیح موعود و دعوی بے مثلیت کلام الله
را پیش است پس دعوی قرآن باطل گشت - لهذا از این سخن هتاک حرمت
قرآن بدرجه کامل لازم می آید - اما این سخن از تعصب و عناد ناشی است - اگر
عقل و انصاف میباشند خود این اعتراض را پادری و اود فضل بے جامی نگاشتند
زیرا که با وجود صد و یک کلام بے مثل از پیش مسیح دعوی قرآن همچنان بر جاست -
و رنگ مجزانه و لا مثل له بودنش زیاده از سابق هویدا بلکه دو بالا است -

هر کماله و فضیلتی عند تحقیق و پیش فکری دقت متنوع بر دو نوع است حقیقی
و اضافی یعنی یک آنکه بلحاظ چیز دیگر در ذات و صفات خود احوال و اشکارا
بود و دیگر آنکه بلحاظ چیز دیگر عیان و نمایان باشد - مثال هر دو قسم فضیلت را
قرآن کریم و ذکر حکیم در دو آیات بنیات واضح و واضح فرمود است و هر دو صنف را
خود مبرهن و مبین نمود است - چنانچه در حق بنی اسرائیل بیان اِنِّی فَعَلْتُ کُمْ
عَلٰی الْعَالَمِیْنَ را آراست است و در شان اُمت محمدیه اعلان کُنْتُمْ خَیْرَ
اُمَّةٍ اَخْرَجْتُ لِلنَّاسِ را پیراست است - از یک جانب اُمت بنی اسرائیل را
بر عالمیان فضیلتی نهاد است و از جانب دیگر اُمت محمدیه را از سائر اُمم مزیت
داد است - در بادی النظر در مضمون هر دو آیه اختلاف به نظر می آید - مگر بر متناهی
خیر و فطن بصیر در میان هر دو هیچ اختلافی نیست - زیرا که قوم اسرائیل را

له شما را بر عالمیان فضیلت دادم ^{له} اُمت محمدیه شما بلحاظ رسانیدن نفع بر مردم از
جمله امتها بهترین پیدا کرده شده آید - ۱۲ -

محض براہِ نامان خود فضیلت حاصل ہو و اُمّتِ محمدیہ را براہِ اولین و آخرین افضلیت حاصل است۔ پس ہمچنین تصانیفِ حضرت مسیح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام نظر بکلام انسانی بے نظیر اند و قرآن کریم ہم نظر بکلام انسانی لا نظیر لہ است ہم نظر بہ کتبِ سہاویہ و دیگر کہ در ان تصانیفِ حضرت اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام و خطبہ الہامیہ شامل نیز شامل است لا عدیل لہ ولا مثیل است۔ پس ہمیشہ و بنظرِ بودن کلام اللہ حقیقی است و بے مثل و بے نظیر بودن زبانِ کتبِ مسیح موعود اضافی است۔ لہذا این معجزہ حضرت اقدس علیہ الصلوٰۃ اگرچہ از جهتِ نظیری بر مردم حجت است۔ اما موجبِ منقصتِ شانِ دالائے قرآن کریم ہرگز نیست۔ چنانچہ قبل از گذارش این مقصد نگارش یافتہ است۔ ازین معجزہ شامل معجزہ قرآن کریم دو بالا گردید است و تفصیلش این است کہ بے مثل بودن یک کلام را ہم چند مراتب و مدارج است یکے اینکه آں کلام بے نظیر ہر چند بر کلامہائے دیگر فضیلتی دارد اما در میان او و کلامہائے دیگر از روئے فضیلت بُعد نہ باشد۔ پس اگرچہ اندرین صورت آں کلام از کلامہائے دیگر افضل تو ان گفت۔ اما کلامِ مفضول درین امر قریب قریب بمرتبہ کلامِ فاضل رسیدہ باشد۔ مثلاً در میدانِ اسب دوانی اسپان متعدد و بچولان در آیند و خواہند کہ بر یکدیگر سبقت بیاہند ہر اسپ کہ سخت از ہمہ بر حد معین برسد در حق او شکی نہ تو ان گفت کہ از ہمہ سبقت ربود است و لیکن آں سابق را از لاحق۔ بقدر با شکی نہ یا ذرا عے یا بدرازی رھے یا زیادہ از ان سبقت حاصل باشد۔ پس ہمیں حالتِ کلام در بے مثل بودن است کہ آں کلام بے مثل بر دیگر کلامہا فضیلت

کمتر هم می تواند داشت و فضیلت بیشتر نیز. و طریق دانستن این کمی و بیشی این است
 که در میان افضل و مفضل کلاسه دیگری واسطه توان شمرد که آن نیز در ذات خود
 بے مثل بود تا بمقابلہ افضل حقیقی مفضل و بمقابلہ مفضل حقیقی فاضل باشد.
 پس تصانیف حضرت اقدس علیہ الصلوٰۃ والسلام بر دیگر کلامها فضیلت خود را
 ثابت کرده ظاہر نموده که قرآن کریم نہ صرف فی الجمله از کلامهای دیگر افضل است
 بلکه مینبایون بعید است. چرا که آن تصانیف آن کلامها را که پیشتر ازین آنها را
 بجهت تفاضل بمقابلہ قرآن کریم آورده می شد خیلے فروتر انداخت و معذک
 خود آن تصانیف در تحت قرآن کریم ماند و بس یک خادم او ثابت شد که از او
 دانسته می شود که قرآن کریم از دیگر کلامها آنقدر سبقت ربوده است که مابین او
 و آن دیگر کلامها مسافت بعیده است. علاوه از معجزه فصاحت که حق تعالی
 به حضرت مسیح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام کرامت فرمود یک علم ظاہری به حضرت
 ایشان این عطا کرده شد که بذریعہ وحی الہی ایشان را اعلام کرده شد که زبان
 عربی ام المائنه است. و این علم بود بس عظیم الشان و عجیب و غریب. چرا که
 دانشمندان فرنگستان بعد از تفحص بسیار بر این نقطه خیال رسیده بودند که مادر
 جمیع زبانها سنسکرت یا پهلوی است و بعضی این هر دو را خواهر یکدیگر میدانستند
 و مادر ایشان زبانے را قرار میدادند که اکنون دنیا از وجود آن تہی است و
 نہ صرف ہمیں بود که اہل فرنگ بدین گونه خیال می داشتند بلکه قوم عرب که زبان
 ایشان ہمیں زبان عربی است ہم ازین حقیقت غافل بودند و از تعلیم اردو باستان
 شدہ ام المائنه را در السنہ دیگر ممالک می جستند. اندرین حال اعلام یافتن

حضرت ایشان از حق تعالی کہ اُمّ اللسنہ عربی مبین است یک انخشافی بود خدای
حیرت افزا لما از تدبر فی القرآن نمایان شد کہ این انخشاف با تعلیم قرآن کریم
مطابقت تامہ می دارد۔ زیرا کہ آن کلام خداوندی کہ برائے ہدایت کافۃ الناس
نازل شدنی بود مے با سببیت کہ در آن زبان نزول یابد کہ از جهت اقدامیت خود
زبان جمیع اقوام و ارجیال عالم باشد۔ چنانچہ خداوند کریم می فرماید: وما
ارسلنا من رسول الا بلسان قومہ (ابراہیم رکوع ۱) یعنی و نفرستادیم
پیغمبر رسول را از رسولان مگر در زبان قوم او۔ و جمیع اقوام عالم مبعوث شد۔
پس با سببیت کہ بر رسول کافۃ الناس صلی اللہ علیہ وسلم کلام الہی در ہما
زبان نازل شد کہ بنا بر اُمّ اللسنہ بودنش اورا زبان جمیع اقوام و اُمم قوال
گفت و چون بر آن سرور عالمیان صلی اللہ علیہ وسلم کلام الہی در زبان عربی نزول
یافت پس ثابت شد کہ ہمیں زبان اُمّ اللسنہ است۔

حضرت اقدسؒ در ثبوت این انخشاف حسب اعلام الہی اصولی مدون
فرمودند کہ ازان ہجور روز روشن ثابت شد کہ فی الواقع زبان عربی زبان الہامی
است و صرف ہمیں زبان صلاحیت آن دارد کہ اورا بقلب اُمّ اللسنہ یاد کرد
شود و دیگر هیچ زبان قابلیت ندارد کہ اُمّ اللسنہ قرار یابد ۔

حضرت اقدسؒ دریں باب ارادہ نگاشتن یک کتاب داشتند مگر افسوس کہ
از پیش آمد بعض موانع تمہیش در معرض التوا افتاد و ناتمام ماند۔ اما ہر قدر مے کہ در آن
کتاب نوشته شدہ است۔ آن حاوی جمیع مسائل اصولیہ این مبحث است کہ اگر ہر
یکے را ازین اصول بہ بسط و تفصیل بیان کردہ آید۔ این مدعا یعنی اُمّ اللسنہ بودن عربی

بوجه حسن ذہن نشین جهانیان میتوان کرد۔ اگر خواست خدا بود۔ اراده دارم کہ در
تحت اصولی کہ حضرت اقدس تجویز فرمودہ اند۔ بر بنائے علمے کہ در آن کتاب مخفی
است۔ کتابے تصنیف کنم کہ مثبت دعویٰ حضرت اقدس باشد۔ در تائید این مدعا
از علم اللسان مرتبہ اہل فرنگ شواہد و نظائر بیان سازم و از جائیکہ اہل فرنگ
با وجود عقل و فرہنگ مغالطہ خورده اند۔ پرده بر اندازم۔ این تحقیق اینق و تدقیق
ایشن یک نادر تحفہ ایست کہ نقطہ نگاہ عالمے را متبدل و دین اسلام را بذریعہ خود
تا شوکت عظیم نائل سازد۔ و ما توفیقی الا باللہ ۔

علاوہ ازین علوم ظاہریہ کہ حضرت حق مامور خود را عطا نمودہ بود۔ بہرہ وافر
از علم باطنی کہ ورثہ انبیاء است نیز کرامت فرمودہ بود کہ در مقابلہ آل جملہ مخالفان
عاجز ماندند۔ و احدی تاب معارضہ و یا رائے مقابلہ نہ داشت۔

سابقاً مذکور شد کہ مسیح موعود شریعتی جدیدہ نیاورد بود۔ بلکہ بحسب پیش
خبر یہائے قدیمہ برائے خدمت دین و اشاعت آل مبعوث شدند و کار ایشان
اشاعت و تلقین علوم قرائیہ بود۔ بعد از ترآن کریم مسیح علیہ جدید از آسمان
نزول نمودند یافت ہمہ علوم دروے است و بعد از سید التقلین قداہ ابی و امی
جدید در دنیا یابد و ہر کہ آید تجدید علوم او نماید و ہماں علوم را دوبارہ تازگی بخشد
چنانچہ الہام مسیح موعود از ربود و د است۔ کل بركة من محمد صلی اللہ علیہ وسلم
فتبارک من علم و تعلم ۔

الغرض چوں جلہ علوم در کتاب مبین مسطور دین الدنیا منصوص است
اکھن ہر کہ بعثت یابد۔ ہماں علوم قرآنیہ خلق را بیا موزد و دلیل صد اقتشاس ہین باشد

که حق تعالی اور اور علوم قرآنیہ چنان بسطت از زانی فرماید که استدلالیان را بسوگات
 راه نباشد بلکه او را علم صفات الهیہ و علم منازل روحانیہ بخشیدہ آید ✽
 پس اے بادشاہ جم جاہ ! ما بینیم کہ خدائے تعالیٰ از رحمت خود حضرت اقدس
 را از علوم ستر آن آنقدر پرہرہ وافر عطا نمود است کہ اگر بگوئیم کہ در عہد ایشان حق تعالیٰ
 قرآن کریم را دوبارہ نازل فرمود است یا سچ گوئہ مبالغہ نباشد بلکہ حق خالص و
 موافق فرمودہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم باشد از جملہ علوم قرآنیہ سختین من در آن
 شعبہ اش سخن می رانم کہ از اثر وے بطور بحث اصولی اسلام را چنان نصرت و تائید
 حاصل شدہ و در مقابلہ ادیان مختلفہ مقام اسلام را آنچنان رفعت و علویہ دست
 کہ فاتح مفتوح گشتہ است و غالب مغلوب و قرآن کریم کہ قبل ازین یک قالب بی جان
 پنداشتہ و یا یک جسد تا توان انگاشتہ می شد بعد قائم شدن آن اصول کھلدیہ زندہ
 و جلال خود نمایندہ ثابت شد کہ مخالفان از رویت آن در ہر اس افتادند و رؤسے
 بگزین بہنادند۔

قبل از بعثت مسیح موعود این خیال بر طبع مسلمانان استیلا یافتہ بود و در این
 صدور عامۃ الناس موشک این دسواس پشافتہ بود کہ حقائق قرآنیہ و معارف
 فرقانیہ کہ بزرگان دین بیان فرمودہ یا تخریر نمودہ اند بحد کمال رسیدہ و بانہما انجامید
 و اکنون ما فوق آن حرفے از زبان برآوردن یا بزبان قلم درآوردن صورت امکان
 ندارد و زیادہ جستجو فضول و نامعقول و پیش علمای غیر مقبول است بلکہ پیش آنکہ
 خبر دارد و زیادہ نقص نکات غریبہ بجهت قرآن ضرر دارد ✽

بر خلاف عقیدہ مردم زمانہ حال ایزد متعال حضرت اقدس را این علم عطا فرمود

و اعلام نمود که چنان که فصل خدا یعنی اشیای مادی در خود اسرار بی نهایت میدارد
 قول خدا نیز معارف ایمانی و حقائق روحانی در خود بی غایت میدارد. هرگاه یک
 گس که از ذل مخلوقات و اذل موجودات در هر زمانه در تحقیقات جدید طاقتهای
 خود را نمایان می سازد که یک متبصر را در حیرت می اندازد و در علم اسرار ترکیب اعضا
 و سست خواص افعال و تفصیل عادات و کار و کردار و اوضاع و اطوار او
 یونانی و مظاهر گشته دماغ انسانی را از علم جدید آگاهی می رساند و همچنین
 خاصیت های جدید و تاثیرات نباتات و اشجار و احجار هر روز عیان گشته
 یک پر قوی بر معلومات انسانی می فشانند و تجارب را ترقی میدهند و پایه
 معلومات را در وسعت می دهند پس چوں علوم و فنون ظاهریه تنبیه قولی
 عقلیه و تنویر افکار و تشحیذ الاذهان می نماید و ازان معلومات انسانی را هر روز
 فزونی حاصل می آید. نظر بر آن کلام آبی را محدود و گفتن چگونه زیباست. بلکه
 عند العقل این حرف سر اسر خطاست. آیا کلام آبی مثل آن معدن است که
 مردم تا زمان محدود ازان اخذ حقائق و معارف می نمودند و زنگ شک شبیه
 از آئینه سینه می زد و دند. اکنون خزینه آن به نفاذ رسیده است و ظرف او
 کاواک گردیده است که هر چند او را بکاوند چه بکند در آن نیابند حاشا و کلا.
 بلکه باید که کلام آبی به نسبت اشیاء مادی کثیر المنفعت و وسیع المطالب باشد
 چوں علوم جدید هر روز روئے ناگردد. و علوم فلسفیه و طبیعی بکمال سرعت
 ترقی نماید و علم طبقات الارض و علم آثار قدیمه و علم جمادات و علم نباتات و
 حیوانات و علم افعال الاعضا و علم هئیات و سیاست و علم الاقتصاد و علم معالما

و علم النفس و علم روحانیات و دیگر علوم قدیمه یا آن علوم جدیده که تازه دریافت
 شده بمقابلت حالات ازمنه سابقه ترقی حیرت افزا حاصل نموده پس عقل کجا باور
 می کند که جمله علوم و فنون در نشو و نماست. مگر برخلاف آن همه بر کلام الهی است
 جمود و خمود طاری است که بحجرت تدبر نمایندگان خود اثمار مقاصد جدیده و
 مطالب تازه بتازه نمی بخشند و آفتاب فیوض و برکات او چنان که سابق می دشت
 این زمان بر قلوب پیروان خود نمی درخشد!

درین وقت هر قدر که الحاد و بیدینی و دوری از حق و بعد از تشریعت بنظر
 نمی آید و نظریات یونان را حیرت می افزاید همه نتیجه بالواسطه یا بلا واسطه اثر
 علوم جدیده طبیعی و ثمره حصول فلسفه مغربیه است. پس اگر قرآن کریم کلام خدا
 است. بایست که بمقابلت نتایج علوم جدیده آن حقائق و معارف را نمایاں سازد که
 یا از اغلاط آن علوم پرده براندازد و بدلائل حقه تسلی طالب حق نماید یا ثابت کند
 که هر شبهه که ناشی گشته محض نتیجه قلت تدبر یا ثمره شوشه تفکر است و رند و حقیقت
 شک و شبه نسبت کلام خدا پدید آمدن هرگز صورت امکان ندارد و هیچ کس
 بر حقائق او شبه پیدا کردنیارد.

حضرت اقدس علیه الصلوٰه و السلام بدلائل قاطعه و براین ساطعه بپایه ثبوت
 رسانید است که در قرآن کریم ذکر تمام ترقیات و حالات این زمانه موجود است
 حتی که بعضی جزئیات این دور آخرین نیز در آن مرقوم و مسطور است. مگر زمره
 مسلمانان گذشته که وجودشان به زمانه معلق نمیداشت. آن اشارات که متعلق
 زمانه است نفهمیده بلکه آن را منسوب بزمانه قیامت می انگاشت مثلاً در سوره

نشانهای کثیر متعلق زمانه حاضره بیان شد است و پیش خبری ما نسبت این آفران
از جانب حضرت سبحان عیان شد است. چنانچه می فرماید: - اذا الشمس كورت
(۲) واذا النجوم انكدرت (۳) واذا الجبال سيرت (۴) واذا العشار
عطلت (۵) واذا الوحوش حشرت (۶) واذا البعير سجوت (۷) و
اذا النفوس زوجت (۸) واذا المودة سلت باي ذنب قتلت (۹)
واذا الصحف نشرت (۱۰) واذا السماء كشتت (۱۱) واذا الحجيم سترت
(۱۲) واذا الجنة اذلفت یعنی (۱) هرگاه که آفتاب پیمیده شود (۲) دهرگاه
ستارگان تاریک شوند (۳) و هرگاه که بهارا از مقام خود روان کرده شود یعنی
سامان به هم رسد که بدها از جا شل شود برکنده شود و درون آنها را بهها
بریده شود (۴) هرگاه ناله آبستن ده ماهه عطل و بیکار گردد یعنی آن زمانه فرار
که بسبب ایجاد مرکب جدیده مثل کالک که بخار و غیره بجانب ناله خوش رفتن
احتیاج کم پیش آید (۵) و هرگاه اقوامیکه از باعث علوم قرآنیه شباه
وحوش گشته اند در عالم پراگنده و برپا شوند و ازین آیه وافی هدایه این هم هویدا
می شود که اقوام مستند نه یورپ که تقریباً قبل از شصده سال یا هفتصد سال (در
زمانه که اقوام مالک ایشیا خیمه هذب و ترقی پذیرفته بودند) باعث عریان تنی
و برهنه پائی و عراة بودن در شمار وحشیان زمانه محسوب می شدند در دنیا
منتشر گشته بر حکمرانی و جهان بینی دسترس حاصل نمایند و گوئی سبقت از اقوام
مالک ایشیا بر بایند و این معنی هم می تواند شد که در آن وقت که اقوام وحشی را
هلاکت فرارسد و محض نام شان باقی ماند و بس و این محاوره زبان عرب است

که می گویند حشمت الوحش ای اهلکست و درین جزو زمان همچنین بوقوع آمده که
 سکنه قدیم ملک ستریلیا و امریکا که ایشان را وحشی می گفتند. اینچنان بتدریج هلاک
 گشته اند که اکنون از وجود بسیارے از ایشان ناسه و نشانی باقی نمانده است.
 (۷) و هرگاه دریاهای شکافته و نهرها از آنها جاری ساخت شود. (۸) و هرگاه
 نفوس انسانی را باهم در صورت جمعیت دست دهد و اینچنان اسباب تعلقات
 پیدا گردد که باشندگان اکناف عالم باهم جمع آیند و تمام عالم مثل یک قبیله بنظر آید
 چنانچه بواسطه اختراع آلات جدیده مثل تیلیفون یا بذر یسیم طمخراف مردم
 از دور نشسته باهم مشغول صحبت گردند یا بوسیله سفر کالسکه بخار و انتظام بواسطه
 کل دنیا مثل یک شهر گردید است (۸) و هرگاه نسبت دختران زنده دفن کرده
 یا زنان زنده سوخته باز پرس کرده آید که بپاداش کدام جرم سنگین ایشان را هلاک
 کرده شد است. یعنی اگر چه در مذبحه یا ملتے رسم زنده دفن کردن دختران یا
 روان زنده سوختن بیوگان (که آن را در عرف هندو سستی شدن می گویند. جائز هم
 باشد. مگر قوانین حکومت اینچنان وضع کرده که مانع این رسم بد باشد و فتاویٰ جواز
 مذبحی پیش آن قوانین هیچ دفعه نداشته باشد. چنان که در زمان سابق در ملک
 هندوستان رسم می نمودن زنان و کشتن دختره بجهت اعمال اروا بود. بلکه بران فخر و
 مباحات می کردند. الحال قانون دولتی انگلیس آن رسم مذبحی اهل هند را جرم
 سنگین قرار داد است. لهذا آن روش بد ازین دیار بکلی برافتاد است.
 (۹) و هرگاه که صحائف و جرائد و اخبارات و روزنامجات و کتب رسائل
 و اشتارات و اعلانات را با کثرت و وفرت اشاعت دست دهد چنانچه

درین زمانه کثرت آل را دیده عقل انسانی در حیرت می افتد (۱۰) و هرگاه از
 آسمان پوست برکنده شود یعنی نشر علوم سماوی بصورت پوست مکنده نمایان
 شود و هم بذریعہ ارتقاء علم ہیأت و هم بوسیله جمیلہ اشاعت معارف
 قرآنیہ و حقائق روحانیہ فرقانیہ بسیار از مائے سماوی از پرده خفا بمنصه ظهور
 جلوه گر گردد (۱۱) و هرگاه دوزخ تافته برافروخته شود یعنی بوجه انہماک
 در علوم و فنون جدیدہ مردم از دین حق روئے خود برتابند و ایمان را پس
 پشت انداخته چون بہائم در سامان عیش و عشرت مستغرق گردند و برائے
 حصول مفاد دنیوی با ہم آتش حرب و ضرب و فساد و عناد برپا کنند و برائے
 خود ہم در دنیا و ہم در عقبی نار دوزخ برافروزند و دیگران را نیز در آن
 بسوزند (۱۲) و هرگاه جنت قریب کرده شود یعنی در عین ایام طہر الفساد
 فی البر و البحر رحمت خداوندی در جوش آمده بجهت نجات خود سالمنے ہم
 رساند کہ نور ہدایت از سر نو بتابد و از ظہور پر نور مسیح موعود شجر ایمان باز
 یار و برگ تازه بیارد و صحن و خوبی ہویدا و سامان حصول جنت بسہولت
 پیدا گردد ❖

پس با غور وافر نگاہ باید کرد کہ این جملہ علامات متعلق زمانہ حاضرہ ہست
 یا نہ ؟ و آیا ممکن است کہ یک عاقل از ہمہ علامات را برای العین مشاہدہ
 نمودہ باز بگوید کہ این ہمہ علامات متعلق این زمانہ نیست بلکہ متعلق بہ زمانہ
 دیگر است یا بزمانہ قیام قیامت تعلق میدارد - محض بر الفاظ اذا الشمس
 کورت و اذا النجوم انکدرت نگاہ را اقتصاد کردہ در اشتباہ افتادن

و راه غلط پیموده همه ابر قیامت منطبق دانستن کجا جائز تواند شد. در حالیکه تعلق
 دیگر آیات این سوره هرگز با قیامت معلوم نمی شود و ظاهر است که در روز قیامت
 چون همه شیاء بیکار باشد پس خصوصیت ذکر معطل بودن عشار چه معنی دارد
 اگر گفته شود که بوجه استیلائی فرزند ابر عشار معطل بماند. این جواب یک عاقل را
 بیس قسلی نمی دهد. زیرا که چون از هول رستاخیز تعلقات پدر و مادر و خواهر و برادر
 و فرزندان و دختر همه گسیخته گردد. پس وجه تخصیص تعطیل عشار چیست و تعطیل آن
 چه اظهار زیادتى فرزند ابر می نماید و همچنین این سوال پیدا می شود که در آن روز
 دریاها را چرا شگافه نهرها بر آورده و انهار را چرا با هم آمیخته شود و در آن وقت
 تغییر و تبخیر و تجار چه منفعت دهد و هم برین نظم این سوال نیز قائم میشود که خصوصیت
 ذکر سوال نسبت مؤؤ ده در آن مقام از برای چیست. حالانکه پیش از اعمال
 بعد از حشر و نشر اجساد باشد نه در وقتیکه نظام کارخانه عالم در هم و بر هم
 گردد و ظاهر است که در هم و بر هم شدن کارگاه عالم بوقت نفخه اولی است و
 پیش از اعمال بعد نفخه ثانیه بوقوع آید و هم برین نسق در آیات مابعد ذکر چیزهاست
 که ازان ثابت می شود که آن همه حالات در دنیا واقع گردد مثلاً واللّیل اذا
 عَسْعَسَ وَالصُّبْحُ اِذَا تَنَفَّسَ یعنی قسم شبی که چون بغایت تاریک شود و قسم
 بصبحیکه چون دم می زند یعنی طلوع می نماید لیکن چون در اول سوره اذا الشمس
 کورت ذکر گرد گشتن نور آفتاب آمده پس صبح چگونه پدید آید و شب چگونه
 کوبان تاریکی خود را بلند بکند.

الغرض این همه علامات و اوقات و حالات و کیفیات که در این سوره مذکور شد

بار و زقیامت بیچ گونہ تعلقے ندارد۔ بلکہ بے شبہ بحالات زمانہ حاضر و آنرا مطابقت
کلی است۔ گویا مرقع حالات این زمانہ است کہ دریں سورۃ و انمودہ شدہ است
پس دریں آیات بینات پیش خبری ہا متعلق حالات این دور موجودہ و بیان
ترقیات مادیہ و کثرت آثام این ایام است و باز از حقیقت خداوندی آگاہی
دادہ شدہ است کہ از خواندن آل ایمان نومنان تازہ می گردد و ہمہ اشواک شکوک
و اوبام را از بین برمی کند ❖

الغرض این مثال از ان اخبار دادہ ام کہ در قرآن کریم متعلق این زمانہ بیان
آں ہا شدہ و آنہا را خود حضرت اقدس در بعض کتب خود با بسط تمام بیان فرمودہ
است و یا بعض خدا م حضرت اقدس موافق اصول بیان فرمودہ حضرت اقدس
از قرآن کریم اخذ نمود است ورنہ پیش خبر ہیچے مفاسد و حالات این زمانہ
و معالجات آں مفاسد خدا تعالی در قرآن مجید بآں کثرت و وفرت شرح دادہ است
کہ سخت ترین معاندے ہم براعتراف این سخن مجبور میگرد کہ لا ریب قرآن کریم
کتاب آں علام الغیوب است کہ بر حقے حالات زمانہ ماضی و مستقبل مخفی و
محتجب نیست۔ اما در بیان کردن تفصیل آنہا مدعاے اصل مضمون از دست
می رود و خوف طوالت مکتوب است ❖

و دوم علم اصولی کہ متعلق قرآن کریم حضرت باری عز اسمہ حضرت مسیح موعود
علیہ الصلوٰۃ والسلام را عطا کردہ این است کہ در قرآن مجید بیچ دعوی بغیر
دلیل بیان نشدہ است۔ از قائم شدن این اصل بجهت انکشاف علوم قرآن
یک باب جدید بر روی طالبان حقائق قرآنیہ مفتوح شدہ است۔ چوں این

اصل را پیش نظر داشته در آیات کلام الهی غور کرده شد ظاهر و باهر گشت
 که آن صد ها بلکه هزار حقائق که قبل از قیام این اصل محض از قبیل دعاوی بلا اول
 فهمیده می شد و از جهت اثبات آنها همین حجت پیش گرفته می شد که حق تعالی
 چنین فرموده است پس مهیشان تسلیم باید کرد و پس اما در نفس الامر آنها
 حقائق و معارف با خود با دلائل و براین حقیقت خود میداشت پس نتیجه نقیض
 حضرت اقدس این شد که فطرت انسانی که بوجه ترقی علوم و فنون بار تحکم
 بر خود گوارا نمی کند و میخواهد که همراه را میزبان عقل بسنجد بذر بیغه این اصل تسلی
 یافته بجوش تمام آنرا تلقی کرد و بجای آنکه آنرا بار گردن خود محسوس کند
 احکام قرآنی را باعث آسایش جاودانی خود خیال نمود و دانست که قرآن کریم
 بطور غلغله در گردن انسان انداخته نشده است بلکه مثل یک راهبر واقف
 نشیب و فراز راه همراه او کرده است چنانچه حضرت اقدس از قرآن کریم
 در ثبوت باری تعالی آنقدر دلائل قوی پیش فرمود که قوانین موجوده علوم طبیعی
 آن را رد نمی تواند نمود چنانچه از اثرات یک جماعت دهریه تعلیم یافته علوم
 جدید به جانب خدا پرستی باز جوع کرد و همچنین آن اعتراضات که بر وجود ملائکه
 می آوردند جواب آنها از قرآن کریم داده شد و اثبات ضرورت نبوت و
 دلائل بر صداقت انبیاء علیهم السلام از آیات قرآن مجید بیان فرمودند ثبوت
 قیامت و حشر و نشر نیز از قرآن کریم پیش کردند ضرورت اعمال صالحه و فواید آن
 و نتائج خطرناک مناهای و ضرورت باز ماندن از آن و همچنین دیگر مسائل ضروری را
 به آیات و بیانات کلام الله ظاهر ساخته دلائل عقلیه و نقلیه بطور شواهد برآل آورده

ثابت فرمودند که برقرآن کریم از علوم و فنون جدید هیچ اثر نخبه‌پسیده دارد و شدن
 صورت امکان ندارد. زیرا که ممکن نیست که فعل خدا با قول خدا مخالف بود. هر کلامیکه
 مخالف فعل الهی باشد. آن کلام خدا نیست و آنچه کلام خداست با فعل خدا
 مخالفت ندارد. نتیجتاً بیان این علوم آن شد که درین وقت محض جماعت احمدیه
 از یک جانب به تحصیل علوم جدید و بکمال توجه اشتغال دارد و از جانب دیگر بر
 جمیع عقاید اسلامیّه نه به داعیه سیاسی و رعایت مصالح ملی یا بتأثر تعصب قومی بلکه
 بصدق تمام و خلوص مالا کلام و نه تقلیداً بلکه علی وجه البصیره یقیناً و اثنی میدارد
 و پیش دشمن و دوست بر صداقت آن ادله نیره می آورد و دیگر جمله کرده های
 مسلمانان بسبب بے بهره بودن از این علوم حقیر یا راه انکار علوم جدید و ردّ آن
 و اکتساب آنها را کفر قرار داده اند و باین طور ایمان مبهم خود را از صدمه علوم
 جدید محفوظ و مصون گردانیده اند و یا از اثر آن علوم جدید متاثر نشده علانیّتاً
 و جہراً دین و ایمان را داغداشته اند و در ظاهر از خوف مردم اظهار اسلام
 می کنند. اما در دل خود صد گونه شکوک بر تعلیم اسلام می دارند. ❖

علم اصولی سوم متعلق قرآن کریم حضرت اقدس راحی تعالی این عطا فرموده
 است که هر شک و شبهه که عقل انسانی نسبت مصحف مجید پیش می آورد جوابش
 در قرآن کریم موجود است و این مضمون را چندان وسعت و اہمیت دادند که
 عقل انسانی را در حیرت می اندازد و جواب هر شک و شبهه از قرآن کریم آورده
 نه اینچنین که باین سخن پناه جسته باشند که قرآن کریم فلاں خیال را ردّ میکند
 آن خیال ناقابل پذیرائی است. بلکه آن خیال را به آن دلائل قرآنیہ ردّ و ساقط

کہ اگرچہ انہا از قرآن کریم ماخوذ است لیکن از اسجا کہ بر علم و عقل بینی است۔ لہذا
 مردم ہر مذہب و ملت بر تسلیم نمودن آل مجبور می گردند ❖
 چہارم علم اصولی قرآن کریم کہ از بارگاہ صدیت حضرت اقدس را کرامت
 شدہ این است۔ کہ ہر چند قبل ازین مسلمانان بالعموم بیان می نمودند کہ قرآن کریم
 از جملہ کتب سماوی افضل است لیکن بیچ کس بر ثبوت رسانیدن نمی توانست
 کہ بر کتب مقدسہ یاد دیگر تضامین اورا کدام فضیلت و مزیت حاصل است
 کہ بوسیلہ آل این کتاب مقدس بے نظیر و بے مثل اعتقاد کردہ می شود حضرت
 اقدس این مضمون را بدلائل بیان فرمودہ خود قرآن بذاں وسعت و خوبی مہرین
 نمودہ کہ از خواندنش دل انسان در وجد می آید و میخواہد کہ برسیدہ السادات
 علیہ افضل الصلوٰۃ والتحیات بایک جان نئے بلکہ با صد ہزاران قربان گردد کہ
 خدا ئے تعالیٰ بطفیل ذات پاک او اینچنین تعلیم نادر بعا عنایت فرمودہ است۔
 پنجم علم اصولی کہ حضرت اقدس را من جانب اللہ مرحمت شدہ این است
 کہ قرآن کریم ذوالوجہ و المعانی است۔ بطورے بسیار میدارد۔ انسان بہر عقل
 بہر فہم کہ دارد بخواند مطابق استعداد و فہم و عقل خود تعلیمات حقہ را در آن
 خواہد یافت۔ الفاظ ہماں یک است۔ اما مطالب حقہ لاتعد و تحصی است۔ اگر
 شخصہ کہ در علم چندان دسترس نہ داشتہ باشد اورا بخواند در آن تعلیم مطابق
 ادراک خود بیابد کہ اورا ایمان یدان آوردن بیچ مشکل نباشد و اگر صاحب
 عقل و استعداد متوسط بخواند بر حسب علم و فہم خود از ان فائدہ برمی گیرد و اگر
 صاحب عقل سلیم و مالک استعداد وسیع براں غور و تدبر نماید موافق ذہن رسوخ

علوم عالیہ ازان حاصل می کند و اینچنین نیست که مردم کم علم اس کتاب را از انہم
استعداد خود بالاتر دانستہ دست ازان بردارند و یا صاحبان علوم و استعداد
بلند یک کتاب سادہ اش پنداشتہ در ان سامان دلبستگی خود و اسباب ترقی علوم
را نبایند

ششم علم اصولی متعلق قرآن مجید کہ حضرت اقدس را داده شدہ است این
کہ قرآن کریم و ذکر حکیم علاوہ علوم روحانی علوم مادی را کہ دانستن آن ضروری است
نیز بیان می نماید و انکشاف آن علوم با ترقی زمانہ دوش بدوش در افزونی است
تا ایمان مردم ہر زمانہ ازان تازگی پذیرد

ہفتم متعلق قرآن مجید آن اصول و ضوابط را حضرت باری عز اسمہ بامس
تعلیم فرمود است کہ اگر یک دانشمند آن را پیش نظر دارد بحول شد و قوت و تغصیر
نمودن آیات کہ مید از غلطیہا محفوظ تواند ماند و بعد آن بر انسان انکشاف علوم تازه
بنازہ و بنیہ صورت می پذیرد و ہر بار کہ قرآن کریم را بخواند بمثلے و موجب لذت
چرید و سرور مزید میگردد

ہشتم علم اصولی حضرت اقدس را متعلق قرآن کریم این عطا شدہ است کہ
خداوند تعالی حضرت مہدوح را تمام مدارج ترقیات روحانی از قرآن کریم تعلیم دادہ
است و آن علوم کہ قبل ازین مردم بقوت عقل در دریافت کردن آن اکثر اوقات
غلطی کردہ اند حضرت موصوف را متعلق آن علم صحیح از قرآن کریم کرامت شد است
و خدا تعالی حضرت ایشان را فہمائیدہ کہ تمام حالات روحانیہ ادنی یا شد یا علی
در قرآن کریم بالترتیب بیان شدہ است کہ بران عمل پیرا شدہ انسان بخدا تعالی

میتوان رسید و ثمرات ایمان و ابقان و اعمال و افعال خود حاصل می تواند کرد و
 این امر قبل از این مرسوم را حاصل نبود. زیرا که ایشان را از آیات شکی استلال
 می کردند. مگر همه مدارج روحانیه را که قرآن بجا نموده ایشان را معلوم نبود.
 بهم علم اصولی حضرت اقدس را چنین مرحمت شده است که قرآن کریم من اوله
 الی آخره چه سوره ها و چه آیات جمله به ترتیب خاص نازل شده است هر فقره و هر جمله
 و هر آیت بر جای خودش موزون و ترتیب صحیح و نظام ابلغ میدارد و هیچ ترتیب
 بهتر از این صورت نمی باشد. در ترتیب دیگر کتب در مقابل آله بحسب ترتیب است
 زیرا که در ترتیب کتب دیگر محض همین یک امر ملحوظ نظر می باشد که مضامین متناسبه
 یکدیگر جمع کرده آید. لیکن در ترتیب قرآن خصوصیت دیگر است که در آن
 ترتیب مضامین نه محض بلحاظ مضامین است. بلکه بطرز است که بجهات مختلفه
 ترتیبش فمیدان ممکن است یعنی اگر مطالب مختلفه را پیش نظر دارند. برائے
 هر مطلبی در و سرتیبه یافته می شود. این نیست که اگر صرف یک تفسیر کرده آید
 ترتیبش برقرار ماند و برائے تفسیر دیگر در ترتیبش خلل واقع می گردد. بلکه
 هر قدر معانی صحیح که مطابق اصول تفسیر است. مراعات آله همه معانی در آن
 مد نظر داشته شده است. ازین جهت بهر معنی که تفسیر کرده آید در ترتیبش فسخ
 پدید نمی آید و این صفت مخصوص بغیر از قرآن مجید در هیچ کلام یافته نمی شود و
 نیافته تواند شد.

و همچنین بهم علم اصولی سجع موعود را این داده شده است که قرآن کریم
 مدارج نیکی و بدی ها که در قرآن کریم مدارج نیکیا و بدای بیان کرده شده است

یعنی دانوده شده است - به بسط و تفصیل بیان کرده و احمی نماید که از کدام نیکی
 نیکی دیگر حاصل می آید و از کدام بدی بدی دیگر می زاید - بذریعہ این علم عظیم الشان
 انسان در اصلاح اخلاق نفع بزرگ و فائدہ سترگ تواند برداشت - زیرا کہ
 بحصول این علم تدریجاً نیکوئی های بسیار حاصل تواند کرد کہ قبل ازین با وجودی
 وافر از حاصل نمودن آن قاصر بود و اکنون بوسیله جمیلہ آن علم از خیلے بدیہا اجتناب
 تواند ورزید کہ پیش ازین با وجود جد و جہد بلیغ پرہیز از آن ممکن نبود - گویا حضرت
 اقدس یک معجزہ عظیم الشان از قرآن کریم نمایان کرده است کہ بر انسان
 سرچشمہ ہر نیکی و بدی ہویدامی گردد کہ نفس انسانی بساغل آن رسیده آتش عطش
 خود را خاموش می نماید و طوفان تباہی خیز معاصی از جوش و خروش باز می آرد
 یا زہم این علم داده شدہ است کہ سورہ فاتحہ خلاصہ تمام مضامین قرآنی است
 و برائے قرآن کریم بمنزلہ متن است و جملہ مسائل اصولیہ بالا جال درین سورہ
 مندرج است و حضرت اقدس این اصل را بالتفصیل در ضخیم تفاسیر خود
 بیان فرمودہ است و از بس مضامین لطیف و تازگی بخش ایمان ازین سورہ آخذ
 نمودہ است و بذریعہ این علم کار حفاظت دین اسلام خیلے آسان و سہل گردید
 زیرا کہ ہر امرے کہ از تفصیل قرآن در فہم انسان نیاید درین محل یک نظر
 انداختہ آن را می تواند و چھن ہچنین یک سورہ را پیش نظر داشتہ مقابلہ تمام
 ادیان باطلہ تواند کرد و جملہ مدارج روحانیہ را تواند شناخت -

الفرض این بیان بعضی امثلہ اصولی بود کہ بیان کردہ ام - علاوہ ازین علم
 دوازدهم متعلق قرآن کریم حضرت اقدس را بطور تفصیل از بارگاہ خدا موبہت گردید

است که بذریعہ اُن تراجم آیات مختلفہ و معانی اُن را بیان فرمودہ اند و متعلق ضروریات زمانہ ہدایات قرآنی را و نمودہ اند کہ اگر اُن ہمہ را بیان کردہ آید اِس عجالہ متحمل اُن نتواند شد۔ بلکہ برائے اُن مجلدات ضخیمہ بکار است۔

الحاصل اِس چشمہ ہائے علوم کدنی اِس دُعا را بپایہ ثبوت می رساند کہ حضرت اقدس را با اُن مسدّد فیوض کل کہ علیم و خبیر است و لایحیطون بشی من علمہ در شان اوست تعلّق خاص بود است۔ زیر کہ از طاقت انسان بیرون است کہ اینچنین علوم لطیفہ و نازک را بعقل ناقص خود دریابد۔ ہر گاہ بذریعہ اُن علوم و اُن اصول کہ حضرت اقدس بیان فرمودہ قرآن کریم تدریجی کنیم ما را در ہر آیت کریمہ بحر ہائے زخار ناپیدا کنانہ علوم متلاطم بنظر می آید۔

حضرت اقدس بجا نبی مضمون آیہ کریمہ لایستہ الا المظہرون نگاہی انداختہ بار ہا معاندان و مخالفان خود را متوجہ ساختہ است کہ اگر بزعم شما کاذب بہتم پس سبب چیست کہ اینچنین علوم باریک در باریک و نازک در نازک خدا تعالی مرا عطا فرمودہ است و بار بار معاندان خود را دعوت مناسلہ دادند کہ اگر از شما عاملے یا شیخے یا پیرے یا خدا تعالی تعلّق میدارد باید کہ در مقابل من استادہ شود و حقائق و معارف قرآن را بیان سازد و چنان باید کرد کہ شخصے ثالث بطریق قرعہ اندازی یک حصہ قرآن کریم را بر آوردہ حوالہ ہر دو فریق نماید و ہر دو تفسیر اُن را کہ شامل بر معارف و معانی جدیدہ باشد بنویسد و باز مشاہدہ اِین امر باید نمود کہ حضرت باری عزّ اسمہ مدد کہ ام فریق می نماید :

آبا با وجود ترغیب و ترہیب و تحریص متکاثرہ و دعوات متواترہ پیچ کس در
سیدان مقابلہ و مناظرہ پائے خود از خانہ بیرون نہ نہاد و چگونہ ممکن بود۔ زیرا کہ
مقابلہ حضرت اقدسؑ یک صعب ترین امرے بود۔ حتی کہ با خدام حضرت اقدسؑ
در علوم قرآنی پیچ کس مقابلہ نتواند کرد۔ چو کہ قرآن کریم درین وقت محض برآ
ماست و بس و اما بنہمت ربکا محدث۔

قبل از اختتام این مضمون نظم فارسی حضرت اقدسؑ کہ در مدح قرآن کریم
است۔ ہدیہ ناظرین می نمایم کہ حضرت اقدسؑ مردم را دران بجانب علوم قرآنیہ
متوجہ ساختہ است و ہذا ۱۔

از نور پاک آن صبح صفاد میدہ	بر غنچہ ہائے دلہا با و صبا وزیدہ
ایں روشنی و لعلان شمس الفحی انداز	وین لبری و خوبی کس در رقم ندیدہ
یوسف بقعر چاہے محبوس ماند تنہا	وین یوسفے کہ تنہا از چاہ بر کشیدہ
از مشرق معانی صداما دقائقی آورد	قد ہلال نازک زین نازکی خمیدہ
کیفیت علوش زانی چہ شان آورد	شہدیت آسمانی از وحی حق چکیدہ
آن نیز صداقت چون روعالم آورد	ہر دم شب پرستے در گنج خود خزیدہ
روئے یقین بیند ہرگز کسے بدینا	الا کسے کہ باشد بار ویش آرمیدہ
آنکس کہ عاشقش شد شد مخزن معارف	داں بیخبر ز عالم کیں عالمے ندیدہ
بار ان فضل چمن آمد بمقدم او	بد قسمت آنکہ از مے سوزد گردیدہ
میل بدی نباشد الا گے ز شیطان	آن را بشر بد انم کہ ہر شے رہیدہ
لے کان دلربائی دانم کہ از کجائی	تو نور آن خدائی کیں خلق آفریدہ

میلم خاند با کس محبوب من توئی بس
زیرا که زان فغان رس نورت ببارسید

دلیل دهم

(اختیار امور غیبیہ)

دلیل دهم بر صداقت حضرت اقدس که آل هم در حقیقت بر ضد بابک ہزار دلائل
مشتمل است این است کہ حضرت حق سبحانہ تعالیٰ محض بواہیت خویش مسیح موعود
علیہ الصلوٰۃ والسلام را بکثرت ہر چہ تا متر بر اسرار غیب الہی بخشیدہ است
کہ ازان ثابت می شود کہ حضرت اقدس افرستادہ بارگاہ ایزدی است۔
خدا تعالیٰ در قرآن کریم می فرماید: وَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا إِلَّا مَنِ
أُذِنَ لَهُ مِنْ رُسُولِي (سورہ جن رکوع ۲) یعنی ایزد تعالیٰ و تقدس بر غیب
بکثرت کسے را اطلاع نمی بخشد بجز رُسولے کہ برگزیدہ او باشد و معنی اظہر علیہ
این است کہ او را بر غیب غلبہ دادہ است۔ پس ہر کسے کہ بر امور غیبیہ بکثرت
اطلاع یابد و ہمیش مثل آب مصفا بود و از کدورت دالایش ہر قسم
پاک و متبر باشد و او را الحق تعالیٰ نشان ہائے روشن دادہ آید۔ لاجرم
او مامور و مرسل حضرت بیچون است۔ جَلَّتْ أَلَاؤُہ۔ و انکار او در حقیقت
انکار قرآن کریم است۔ زیرا کہ در اں این قاعدہ معرفت مامور بیان شدہ
است کہ کسے را بجز از رُسول خود خدا تعالیٰ بر امور غیب بکثرت اطلاع

نمیدهد و نیز آنکار جمله انبیاء است علیهم السلام که همواره در صداقت و دعوی خود
همین دلیل را پیش کرده اند و در کتاب مقدس نیز مسطور است که علامت نبی
کاذب این است که هر چه او بگوید راست بر نیاید.

هر گاه به این معیار دعوی حضرت اقدس راعی غایم را با صداقت آن
انسان کامل همچو آن روز روشن آشکارا میگردد که آفتابش به نصف النهار
رسیده باشد حضرت علام الغیوب بر ذات شریفش به آن قوا تر و کثرت امور غیب
ظاهر نمود که به استثنائے سید الاولین و آخرین صلی الله علیه و سلم در پیش خبرها
احد از رسولان امم سابقه نظیرش نبود است و احق که تعداد آن پیش خبرها
که حضرت اقدس بیان نموده باین کثرت و وفرت است که اگر آن پیش خبرها
و اخبارات عن الغیب را تقسیم کرده شود هر حصه آن بجهت اثبات ثبوت
چند انبیاء کفایت می کند.

من ازان جمله دوازده پیش خبری را بطور نمونه پیش می کنم این پیش خبری
که حضرت اقدس بیان فرموده و بوقوع پیوسته چندین در چندین اذاع است
بعضی متعلق تغیرات جو السماء بعضی متعلق به امور مذہبی و بعضی متعلق به قابلیت
و داعی و بعضی متعلق ترقی نسل انسانی است و بعضی متعلق قطع نسل آن و بعضی
متعلق به تغیرات ارضی و بعضی متعلق تعلقات دول و بعضی متعلق به رعایا و
حکام و بعضی متعلق به ترقیات خود و جماعت خود و بعضی هلاکت دشمنان و
بعضی متعلق حالات آینده دنیا. الغرض به امور مختلف و اذاع و اقسام این
پیش خبری را را تعلق بود است که فهرست اقسام آن نیز طو ل می کشد

اکنون دوازده پیش خبری ها که بوقوع آمده درین عجاله بیان می کنم و
ازهمه اول آن پیش خبری را می نگارم که بکلیک افغانستان تعلق میدارد.

پیش خبری اول

متعلق شهاب و صاحبزاده عبد الطیف مولوی عبد الرحمن شهیدان و شیخ و آقا باوجود
لے یاوشاه والا جاہ بحق تعالیٰ جسم و جان و دین و ایمان تراد و حفا^{ظت}
خود دارد و از نتایج بد آن غلط فہمی ها و غلط کاری ها که در اقدام و ارتکاب^س
آن ذات ہما یوں را دخلے نبوده است معصون و مامون دارد۔
چہل سال قبل ازین حضرت یسح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام را منجا^ب
الہام شدہ بود۔ شہادتان تذبحان و کل من علیہا فان۔ یعنی دو
بزدلج کردہ شوند و ہر کس کہ براں سر زمین بود و باش دارد لابد فنا گردد
حالا مامی بینیم کہ موافق علم تعبیر الرؤیا از لفظ شاة دو چیز مرادی باشد
یکے زن با انقیاد و دیگرے رعیت مطیع و منقاد۔ چونکہ فقرہ آئندہ یعنی تذبحان
بازنان یسح تعلق ندارد۔ زیرا کہ در معرض قتل آمدن کار مردان است
نہ شیوہ زنان۔ بناءً علیہ قیاس غالب مقتضی ہین است کہ دو مرد و لا در
پر جگہ مطیع و منقاد فرمان فاعل خود بغیر صد و ہر جرمے یا خطائے و شکستن قافونے
یا آئینے کہ در پاداش آن قتل باشد راجح و نادر و بقتل برسند و بعد ازاں براں
دیارتباہی و مرگامرگی روئے نماید و ہلاکت عظیمی براں سر زمین نازل بود

کہ اہام کل من علیہا فان دلالت برائ میدارد ۛ

دریں پیش خبری ہر چند نسبت سرزمین خاص یا شہر خاص اشارتے یا
وضاحتے نبود مگر از خواهائے کلام و منطق اہام مستفاد می شد کہ اولاً این آقہ
نانکہ در محاکمہ مقبوضہ دولت انگلیس صورت پذیر نشود بلکہ در مملکتے بظہور آید
کہ مردم در اں ملک با وجود اطاعتت قوانین ملی مورد غضب عوام کالانعام
گردیدہ بقتل ہم می رسند۔

دوم این کہ آں ہر دو مقتول از پیروان این ملہم من اللہ باشند و نہ
ملہم را نسبت مقتولان اطاعت کیش خبر دادن و جہہ ندارد۔

سوم این کہ این مقتولان بنا واجب قتل کردہ شوند و این قتل بپاداش
بیج جرم سیاسی یا ملی واقع نگردد۔ زیرا کہ ذبح بزرگ و کبیرہ کردار ناسزا نمی باشد
چہارم این کہ باعث ارتکاب این فعل نا واجب برائ سرزمین مرگ عام نازل
گردد ۛ

اے بادشاہ و ااجاہ! این ہر چہ اُمور باہم متحد گشتہ این پیشخبری را
از پیش خبر یہائے معمولی خیلے بالامی برد و امتیاز تمام می بخشد و بیچ کس یارائے
این سخن ندارد کہ بگوید کہ از آنجا کہ دریں پیش خبری تعین بیچ ملکہ یا شہرے نیست
لہذا بہم است نے نے چنین نیست بلکہ اصل سخن این است کہ امور اربعہ مذکور
بہم آمدہ عظمت و تعین این پیشخبری را ثابت می کند زیرا کہ جمع آمدن این اُمور
اربعہ بطریق اتفاق صورت امکان ندارد۔

بعد از این پیش خبری قریباً تا بیست سال بیچ سامانی وقوع آں از پردہ غیب

بمنصہ ظہور ہویدا نشد لیکن پس اذان کہ بہت سال تمام بریں الہام بگشت
 از خدا تعالی سامان وقوع آں آشکار گشت و دست غیب پرده از رخ واقعات
 کشود تا آں امر مخفی صورت ظہور پذیرفت حیرت بر حیرت افزود کہ بیک ناگاہ
 شخصے کتابے با خود از مصنفات حضرت اقدسؑ بملک افغانستان برده بدست
 یک عالمے حقائق آگاہ باشندہ در سید گاہ ضلع خوست داو دبر لوئے او
 باب معرفت جدید کشادہ۔ آں عالم از سادات عظام آں دیار و معروف و
 مشہور روزگار بود۔ رعایا و حکام و الامقام اورا بنگاہ و عنایت احترام
 می دیدند۔ بلکہ بعض اکابر آں ملک غاشیہ تلمذ او بردوش می کشیدند و بوجہ
 شرافت نسبی و فضیلت صبی و جوہر دیانت ذات و مکارم صفات او باو
 مروت و ارادت میداشتند و تہم محبت او در دل خود می کاشتند۔ بالآخر
 آں عالم با عمل را بعد تہر وافر و غور متکاثر از مطالعہ آں کتاب مستطاب
 از وجہ تحقیق اینق نسبت حضرت اقدسؑ بحدے اخلاص و عقیدت پیدا شد کہ
 در دل خود اندیشہ کرد کہ انجمن مالکے عاوی و براہین بجز مامورین اللہ دیگر
 کسے نتواند بود۔ پس یک تلمیذ رشید را بہت تحقیقات مزید در دارالامان قاویان
 فرستاد و اورا اجازت داد کہ بعد از اطمینان تام از جانب مے بردست
 حضرت اقدسؑ بیعت بکند۔ نام آں تلمیذ مولوی عبدالرحمن بود تلمیذ موصوف
 پیش حضرت اقدسؑ رسیدہ بعد اطمینان کامل از جانب استاد خود صاحبزادہ
 سید عبداللطیف دست در بیعت دادہ و کتب مصنفہ حضرت اقدسؑ را با خود
 گرفتہ بجانب افغانستان مراجعت نمود۔ قبل از واقعہ شہادت صاحبزادہ مولوی

مولوی عبد الرحمن چند بار بقادیان رسیدہ اقامت میگرد و از مطالعہ مصنفات
حضرت لذت برد و حالتی می انداخت و حقائق و معارف قرآن می آموخت چون
دش از محبت بادشاہ وقت و ابنائے ملک خود بفریز بود بے تابانہ ارادہ
نمود کہ در شہر کابل رفتہ ایں فید را بگوشش ہوش بادشاہ چم جاہ امیر عبد الرحمن خان
فرمانروائے افغانستان رسانیدہ عند اللہ باجور و نزدیک بادشاہ سعی و مشکور
گرد و آتاہیں کہ ایں خیر اندیش شاہ و درویش بیایہ تخت کابل رسید بعض بدلا
کوتاہ عقل و بدخواہان حکومت سخنان مخالفانہ از طبع خود وضع ساختہ بدر بار رسانید
کہ ایں شخص از اسلام برگشتہ است و ارتداد اختیار کردہ و واجب القتل است۔
بادشاہ وقت بقوتی ملایان ناچار گشتہ حکم بقتل او داد و بہ جزائے محبتہ کہ
بایادشاہ و ملک خود میداشت کہ او صوبت سفر ہندوستان بر خود گزارا کرد
و باز بوقت مراجعت بوطن خود درخواست نارسیدہ خواست کہ عرودہ ایں تہنیت
کہ مسیح دوران و مہدی آخر زمان در سرزمین قادیان از جانب خداائے منان
نازل شدہ است۔ اولاً بیاد بادشاہ خود برساند و جائزہ بخشین و آفرین حاصل
نماید۔ در مزدگانی ایں فید جاوید معاندان جامہ درگوشش پیچیدہ بر زمین انداخت
و نفس بند نمودہ شہید ساختند۔ انا اللہ وانا الیہ راجعون۔

آپاچوں دریں واقعہ درست خدا کار می کرد۔ بناؤ علیہ آنچہ شدنی بود
شد۔ زیرا کہ او تعالیٰ بست سال ازیں واقعہ بحضرت اقدس خیر دادہ بود۔
کہ دو کس و فاشعار از افراد رعیت بے جرم و بے خطائے قانون شکنی قتل گردند
لاجرم قتلے ابھی کار خود کرد پس بذریعہ ایں قتل ازان دو کس کہ نسبت قتل ایشا

خبر داده شده بود یکے بقتل رسید .

اما چون بریں واقعہ یکا یا دو سال بگذشت صاحبزاده مولوی عبداللطیف طالب اللہ
 تراز و محل الجنۃ متواہ بہار ادمج از وطن مالوفہ برآمد و از آنجا کہ با حضرت اقدس
 بیعت کردہ بود درخواست کرد بریں سفر شرف ملاقات حاصل کردہ رہگاہے حرمین شریفین
 شود چنانچہ بہ ایں ارادہ در قادیان رسیدہ و آنچہ بذریعہ کتب فہمیدہ بود با چشم سر
 بدید بلکہ اثر صحبت بیش از پیش یافت و بوجہ صفائی قلب بجانب البیت منجذب
 شدہ عزم حج البیت بر سال دیگر انداخت بقادیان پایتخت بی چندے چون
 بوطن مالوفہ خواست رسید ارادہ کرد تا بادشاہ را از ان نعمت عظمی کہ دریں سیاحت
 حاصل کردہ بود ارمغانے پیشکش نماید چنانچہ چار کنوب بہ چار ارکان کابل بطور
 نوران فرستاد بہ ورود ایں مکاتیب مردم بے بصیرت و اندال شاہ والا جاہ
 امیر حبیب اللہ خان را بر خلاف صاحبزادہ موصوفہ انمودند و اتہانات و بہتانات
 افترا کردہ نسبت آں خیر خواہ رعایا و بادشاہ حکم گرفتاری بنام گورنر خواست از دربار
 کابل حاصل نمودند چون سید بے گناہ در دربار بادشاہ رسید بفرمان شاہی سپرد
 ملایان کردہ شد اما ایشان پیچ الزام بر ذات او ثابت نہ توانستند کرد لیکن بعض
 حق ناشناسان کہ بمقابلہ نام و مفاد سلطنت خواہشات خود مد نظر میداشتند را میر صاحب
 را اشتعال دادند کہ اگر ایں سید را را کردہ آید مردم تحت امر او در آیند و جوش جہاد
 در دل رعایا جمود پذیرد و حکومت الفصائے رسید پس بجهت اوفتوی سنگسار کردن
 دادند را میر صاحب موصوفہ بخیال خود خیر خواہی کردہ وے را ترغیب تو بہ داد مگر
 صاحبزادہ مجدوح بہ پاسخ گفت کہ من حقیقتاً مسلمان ہستم از اسلام حقیقی کہ میدارم

توبه کرده چگونگی کافر شوم - بایچ صورتی این او حق را بعد شقت و فتنه بسیار یافته ام نمی آیم
گذشت هرگاه بادشاه ما از جوع او یاس حاصل شد - رو بروی جم غفیر او را از شهر
بیرون برده سنگسار نمودند :

و آن سید ذی وقار و فادار جان نثار بادشاه و ملک خود شکار سازش چند خود
مطلبان گردید و مردم خود غرض بدین گونه امیر صاحب امثالطه دادند که زنده داشتن
این سید سلطنت را خیل زبان دارد - حال آنکه وجود چنین مرد درستی شعار و راست کار
و درست کردار که جان خود را فدای دین و مذہب کند بر ملک ملت ضروری بلکه پناہ
می باشد که حضرت باری عز اسمہ طفیل انجمن بنادگان ستوده صفات هر آفت را از ملک دولت
دور میدارد و خود غرضان این امر را که در حضور شاه پیش کردند که اگر این شخص زنده می ماند
مردم در حصول ثواب جهاد خیل تکامل در زند و لیکن این سخن بر زبان نیاورند که این سید
در سلک جماعتیکه مسلک است عقیده شاه این است که زیر هر حکومت که متماثلند و زند
دارند از دل جان فرمان پذیر و کامل اخلاص باشند و به اشاعت عقائدش جملہ رعایا
جان نثار بادشاه شده از خائن جنگی با اختلافات دور مانده با هم کمتر ستیزند و هر جا که
قطره از عرق بدن بادشاه بچکد - در آنجا خون بریزند - بلکه بر جای آن همه سخنها و مخالفان
کردند اما حرف حق از زبان شان نہ برآمد که این کس با آن سلسله عالیہ تعلق میدارد که تعلیم
این است که از سازش بهائے خفیه احمر از کنیز رشوت نگیرد - دروغ گوید و نفاق نرزد
و برائے این اخلاق نہ صرف تعلیم داده می شود بلکه برین تعلیم عامل و پابند کرده می آید و در صورت
اشاعت خیالاتش حالت ملک ملت آراسته و پیراسته شده قوم را ترقیات هر قسم حاصل گردد
بادشاه درین امر غرور و افکار نبرد که این کس میگوید آن جهاد است که بلاسند مذہبی

و نیز دست اندازی قوم اجدید را امور مذہبیه را قوام خیر تاخت و تاراج کرده آید۔ نہ میگردان
 حقیقی و دفاعی است کہ خود جناب سالتاب صلی اللہ علیہ وسلم عمل یہاں ننوده است و همچنین
 این شخص منکر جہاد سیاسیہ ہم نیست کہ ہر قوم برائے بقا و قیام مفاد خود با دیگران می کند۔
 و بجانب این امر ہم توجہ نظر شود کہ عقیدہ این قوم این است کہ با اقوام غیر کہ در امور
 مذہبیہ مسلمانان دست اندازی نمی کنند۔ برنامہ جہاد جنگاں جدال نباید کرد تا با اسلام
 اعتراض واقع نگردد۔ ہاں البتہ اگر منظر فوائد سیاسیہ و حفاظت حقوق ملیہ ضرورتاً
 جنگاں پیش آید۔ در این صورت با اقوام غیر جنگاں متوال کرد لیکن نام آن جہاد نیست
 زیرا کہ ہر فتحیکہ بر مے نیک نامی اسلام را قربان کردہ شود از شکست بدر جہاد تراز است
 الغرض مردم صاحب غرض حالات غلط پیش در گاہ سلطنت عرض ننوده صاحبزاد
 عبداللطیف را بلا وجہ شہید سافتنند۔ و بہ این طور حصہ اول پیشخبری کہ شاتان تذبھان
 بود۔ بوقوع انجامید کہ دو نفر این جماعت کہ بغایت وفادار و اطاعت گزارد بودند۔ با وجود
 ہر گونہ مطیع و منتقاد بودن با دشاہ وقت ہچو بڑے گناہ ذبح کردہ شدند۔
 و حصہ دیگر بعد از وقوع این سانحہ در آل ملک تباہی آورد و آثار کل من
 علیہا فان ہوید اگر دید۔ و در قوع آن بیچ دیر نکشید۔ ہنوز بر شہادت آن سید
 مرحوم یک ماہ نگذشتہ بود کہ دبائے ہیمنہ در کابل روئے ننود و بہ این کثرت و
 و وفرت مردم ملک ہلاک شدند کہ بزرگ و کوچک سائیں مصیبت ناگہانی در فرزند
 افتادند و دلہائے مردم خوف زدہ شدہ و بالعموم سکان کابل محسوس کردند کہ این بلا
 از رجم آن سید محسوم مظلوم بر سر مردم رسید است۔ چنانچہ شخصے بے تعلق میسٹر
 اے فرانک مارٹن نام کہ تا چند سال در حکومت افغانستان بر عہدہ میسٹ اچئیر ممتنا

بود۔ گوہی خود را در کتاب مسیحی بہ اندر دی بسویوٹ امیر بیان کردہ کہ ایں وہائے
ہیضہ غیر متقرب بود۔ زیرا کہ بر دور ہائے گذشتہ وہائے ہیضہ کہ در افغانستان واقع
شدہ بود تا چار سال چنین وہائے نمودار شدن متوقع نبود۔

لہذا ایں مرض ہیضہ منجانب اللہ یک نشان خاص بود و عجب اینکه حق تعالیٰ برائے
مزید تقویت ایں پیش خبری بصاحبزادہ عبداللطیف شہید نیز اطلاع ایں معنی
دادہ بود۔ چنانچہ قبل از شہادت خود بامروم گفتہ بود کہ من بعد از شہادت خود
حی بینم کہ قیامتے متوجہ مردم شدہ است۔ الحاصل اثر ایں بلائے ہیضہ بر شہداء
کابل افتاد۔ نہ غربا از حملہ آں محفوظ ماندند نہ امراء و نہ کسانیکہ ہر گزہ سامان حفظ
صحت ہتیا داشتند از دستبرد ایں بلائے جان نشان رستگار بودند و کسانیکہ در رحم کردن
شہید مرحوم دستے داشتند بہرہ وافر از ان بلائے عظیم حاصل نمودند و بعضے از انہا
خود مبتلا گشتند و از بعضے قرابتیان عزیز ہلاک شدند۔

الغرض بعد از مدت بست سال ایں پیش خبری لفظاً لفظاً بوقوع آمد و بانشا ہائے
قہری شان مامور را ظاہر ساخت و براہل بصیرت ابواب ایمان ایقان بجاو۔
کہ ام کس میتواند گفت کہ انجین پیشخبری کار انسانی است و کہ ام انسان
در حالیکہ بایمان ہم برو ایمان نیارودہ باشد۔ انجین خبر را قبل از وقوع واقع
بیان تواند کرد کہ ہر فے در زمان آیندہ مریدان و معتقدان بکثرت گرد آیند و بسیار
مردم بروے ایمان آئند حتی کہ سلسلہ اش بعد چندے در ممالک غیر شائع گردد و
بازد و مریدش در اں ممالک محض بحرم ایمان آوردن بروے نہ بپاداش گناہ دیگر
شہید گردند۔ و بعد از شہادت ایشان خدا تعالیٰ در اں سرزمین بوجہ بادر و ازہ ہلاکت

کشاید و نمونه قیامت بر پانماید و خیل کسان هلاک شوند. اگر هیچ بنده بخیزد اخبار
 را پیش از وقت بیان مینماید و پس در کلام خدا و کلام بنده هیچ امتیاز نیست
 درین مقام از الله این شبه لازم می نماید که هرگاه در الهام کل من علیها فان
 واقع شده یعنی همه مردم آن سرزمین شربت مات چشند پس می بایست که کل
 مردم کابل هلاک می شدند و ظاهر است که همه مردم شهر کابل هلاک نشدند بلکه بسیار
 از ایشان زنده ماندند. جوابش این است که لفظ کل گاهی بمعنی بعض نیز استعمال
 می شود و ضرور نیست که در هر مقام این لفظ متضمن معنی جمع باشد چنانچه در
 مصحف مجید حق تعالی نگس نخل را امر فرموده فکل من ثمر الثمرات یعنی بخور از
 کل ثمرات. حالانکه نگس شهید از هر میوه نمی خورد. بلکه از بعض میوه جات طعام خود
 حاصل می نماید. پس درین مقام لفظ کل افاده معنی بعض می دهد و همچنین نسبت
 ملکه سبا ارشاد شده است و احدیت من کل شیء یعنی او را هر چیز داده شده
 بود. حالانکه او از دنیائے وسیع بر علاقه بس مختصر حکومت میداشت پس درین
 آیت نیز همین معنی است که خدا تعالی ملکه سبا را اکثر اشیاء عنایت کرده بود و نه کل
 اشیاء دنیا حقیقت سخن این است که بسا اوقات لفظ کل بمعنی عمومیت اکثریت
 اطلاق می یابد و از کل افرادش حصه نمایان دروے شامل می باشد و این
 هر دو امر در دوائے همیضه که بعد از قتل سید مرحوم در کابل رُو نمائند موجود بود
 بر هر تنفسی خوف و هراس استیلا یافته بود و گروه کثیر در آن هلاک شدند حتی که
 یک باشند مملکت برطانیه که از حقیقت الهام هیچ واقفیت نداشت آن
 حالات را بخصوصیت در کتاب خویش نگاشت.

اعتراض دیگر که وارد می شود این است که در ابهام لفظ **تَذَبَّحَانِ** واقع شده است و آن دلالت میدارد بر بریدن گلو - مگر ازین دو شهید ایکه به خیمه کردن و دیگر بر جرم نمودن شهادت یافت است پس ذبح بوقوع نیامده است مگر این اعتراض از قلت تدبر ناشی میشود زیرا که در کلام عرب ذبح بمعنی هلاک کردن در بسیار مقام مستعمل شده است چنانچه در واقعه حضرت موسی علیه السلام وارد است **يَذَّبَحُونَ أَبْنَاءَهُمْ** یعنی پسران شمارا ذبح میکردند - بحالیکه از تاریخ ثابت است که فرعونیان پسران بنی اسرائیل را ذبح نمی کردند - بلکه فرعون نخست قابله را حکم داد بود که اطفال را بمیرانند و چون قدری بر سر رحم آند حکم داد که بدریا اندازند - (کتاب المقدس خروج باب ۲۲ و اعمال الرسل باب ۷ آیه ۹ ایضا کتاب المود) علاوه برین از لغت نیز مستفاد می شود که ذبح بمعنی هلاکت است چنانچه صاحب تلج العروس در شرح قاموس می نویسد - **الذَّبْحُ الهلاك** (جلد ۲ ص ۱۴۱) پس این اعتراض که سید عبداللطیف و مولوی عبدالرحمن ذبح نشده اند بلکه بذریعہ جرم و خیمه هلاک گشته اند صحیح نیست - زیرا که ذبح در اصل معنی هلاکت میدارد - بهر صورتیکه باشد و گلو بریدن نوعی ازان است .

پیش خبری دوم

نسبت انقلاب سلطنت ایران

از جمله پیش خبری های حضرت اقدس مسیح موعود علیه السلام که کثیر التعداد است پیش خبری دوم که اراده بیان کردن آن میداریم متعلق بملکوت همسایه آن بادشاه عالیجاه است

یعنی سلطنت ایران و بادشاہ کجکلاہ آں مرز و بوم -

حضرت اقدس را بتاریخ پانزدہم جنوری ۱۹۰۶ء الہام شد کہ (تزلزل در ایوان کسری)
 الہام حسب عادت مقررہ و مطابق معمول روزمرہ در جرائد و اخبارات و رسائل اُردو انگلیشیہ
 این سلسلہ عالمیہ شائع گردید۔ در وقت اشاعت این الہام حالت شاہ کجکلاہ ایران بغایت
 محفوظ بود۔ زیرا کہ در ۱۹۰۵ء ایران مطالبات باشندگان ملک اِ پذیرفتہ اعلان قیام
 پارلیمان (پارلیمنٹ) دادہ بود۔ ازین جہت اورا در کل مملکت محروسہ قبولیت عام
 حاصل گشتہ بود و ہر کہ و ہر بر عطائے پارلیمان اظہار خوشنودی می نمود کہ بادشاہ بلاوقوع
 کشمکشہ رعایائے ملک را حقوق نیابت بخشیدہ است و دیگر سلطنتہائے عالم نتیجہ این
 تجربہ جدیدہ کہ بغیر از جاپان برائے جمیع ممالک ایشیا یک امر عجیب کار غریب بود و بنگاہ
 شوق و اُمید انتظار می کشیدند و لیکن ازان نتائج خطرناک کہ باعث این قسم حکومت علی
 در اقوام نیم تعلیم یافتہ و ملک نا تجربہ کار پیدا شدن ممکن بود ہیچ واقفیت نمیداشتند۔
 دریں حال از حضرت اقدس شائع شدن اینچنین الہام کہ (تزلزل در ایوان
 کسری فتاد) اگرچہ در نگاہ عالمیان باعث حیرت می نمودند مگر در نظر خالق الایض
 و السموات کہ آں کارنا کہ در چشم خلایق عجیب می نماید ہمہ سرسری است۔ مملکت ایران
 بر نازہ ترین آزادی خود شاد و شاہ مظفر الدین بر قبولیت خود مبتہج و مسرور بود کہ
 در ۱۹۰۶ء شاہ موصوف بعر پنجاہ و پنج سالگی از دنیا رخت رحلت بر بست فرزندش
 محمد علی میرا بر تخت نشست۔ بہ چند محمد علی میرا نسبت حکومت نیابتی و استیقام مجلس شورای اعلان جایی کہ لیکن بعد
 آں آثار در چشم عالمیان نمودار گردید کہ نسبت آں حضرت اقدس را بذر بیخہ الہام خبر دادہ
 شدہ بود۔ چنانچہ بعد از گذشتن سالے از الہام در ملک ایران آثار فتنہ و فساد رو نمود۔

در میان بادشاه و پاریهان مخالفت شد بدیدار شد و بر مطالب پاریهان از جانب بادشاه
 لیت محل آغاز گردید. بالاخر بتأکید مجلس کلا بادشاه وعده کرد که او آن شخص را که در خیال افراد
 مجلس سبب فساد و عناد بودند از دربار علیحدہ خواهد نمود و خود نیز اراده کرد که از طهران کوچ
 نماید. در بین این تغییر مکانی مابین فرج کلا سک که محافظ بادشاه بودند و حامیان قوم پریان
 اختلاف واقع شد و اہام و در یک ناک باین گونه صورت وقوع یافت کہ ایوانی را المبعوثین
 بضرب گلولہائے توپ منہدم گردانیدہ شد و بادشاه پاریهان را موقوف ساخت -
 ازین عمل بادشاه در تمام مملکت ایران سیل بغاوت طوفان فساد برپا کرد و در لاریان
 و لاهیجان و اکبر آباد و بو شهر و شیراز و تمام سمت جنوبی ایران دلدادگان جمہوریت
 حکام و عمال شاہی را معزول ساخته عثمان حکومت بدست خود گرفتند و خانہ جنگی
 آغاز شد چون شاہ دید کہ حالت نازک است خزائن و اسباب را در ملک دوس
 فرستادہ تمام ہمت خود در فرو کردن نائزہ بغاوت صرف کرد. اما بجائے اینکه
 فساد فرو نشیند و بالا گردید دیونا فیوگا رو بہ ترقی آورد و حتی کہ در ماہ جنوری ۱۹۰۹
 در اصفہان ہم شگوفہ بغاوت بشکفت و سرداران بختیاری ہم با قوم پریان متحد شدند
 و افواج شاہی را شکست دادند. ایں حالت دیدہ ہراس بر بادشاہ مستولی شد و
 بخوف تمام بجائے حفاظت حکومت نیابتی عہد تازہ بر بست بار بار اعلان کرد کہ حکومت
 استبدادی فروغ نہ بدہد و وعده آہی برنگذید و خوف ہراس در ایوان کسری زیادہ تر پیدا شد
 گرفت تا انجام کار آن روز سیاہ بر سر رسید کہ فرج کلا سک نیز کہ بادشاہ را بران بسیار ناز بود
 بادشاہ را تنہا گذاشتہ باز مرہ باغبیان در پیوست و بادشاہ با حرم خود از ایوان شاہی
 برآمدہ بتاریخ ۵ ژوئیلہ ۱۹۰۹ در سفارت خانہ دولت دس پناہ گرفت بعد از اتمام دومین سال کامل

که الهام حضرت اقدس علیہ السلام کہ تزلزل در ایوان کسری فساد ظهور پذیر
گردید۔ و از ایران حکومت استبداد منقطع گشت۔ و تخریب جدید حکومت
جمهوریت کہ نتائج آن بغیر ذات حق تعالی هیچکس نمیداند هویدا گشت۔
ابر سیاه خوف و فزع و یاس و حرمان در ماه جون و جولائی هر قدر کہ بر
ایوان کسری غومیز و آن حالت را ہماں کس اندازہ تواند کرد کہ برای العین
آن انقلاب را مشاہدہ کردہ باشد۔ و یا آن کس ازین نیرنگی روزگار عبرت
حاصل می تواند کرد کہ او را از جانب خدا فوق العادت قوت تخیلہ عطا شدہ باشد
مگر برائے اہل بصیرت این نشان در ثبوت حضرت مسیح موعود دلیلہ است
بتین و آیتہ است روشن۔ مگر آن مردم خیلہ کم اند کہ ازاں فائدہ برگیرند

پیش خبری سویم

پیش خبری متعلق پادری آتھم کہ بذریعہ آن بر جملہ عیسائیان
عالم عموماً و بر عیسائیان ہند خصوصاً اتمام حجت شدہ است
مثال سویم از پیش خبری ہائے کہ حضرت مسیح موعود علیہ السلام بر خلاف
نصاری شائع فرمودہ است و از طرف اسلام بر ایشان اتمام حجت نمود
بیان می کنم۔

لے بادشاہ والا جاہ انمیدانم کہ ذات ہمایوں ازین حال کما حقہ
واقفیت میدارند یا نہ کہ مبتغان مذہب عیسویہ و واعظین آن گروه شنیع
پہ فدر از روایات غلط و عقائد غیر صحیحہ بعض مسلمانان فائدہ برگرفتہ بر ذات

مستجمع صفات سیدنا و سید الثقلین نورالکونین سرور دو جهان صلی اللہ علیہ وسلم
 سخت ترین حمله یا بکار بردن را عادت خود کرده اند۔ مگر شدت حمله ہائے ایشان
 بعد کے کسی یا چھ سال قبل ازیں رسیدہ بود نظیر آں دریں جزو ترماں نشان
 دادن نامکن است۔ حضرت اقدس بر زبان درازی ہائے از حد و رجہ گزشتہ
 ایشان نگاہ انداختہ و از خدایتعالی توفیق یافتہ با قوت تمام مقابلہ آں گروہ آغاز
 کرد تا آنکہ کجی حمله آں تاب آں تیاوردہ بر جائے خود قائم ماندہ را و فرار اختیار
 کردند۔ و انکوں گرد آں طرز تحریر کہ در آں آواں اختیار کردہ بودند نمی کردند۔
 کسے کہ در میان ایشان در گندہ دہانی و بد زبانی از اقران خویش گوئے سبقت
 برودہ بود و شخصے ذی وجاہت عبداللہ آتھم نام از صاحب منصبان دولت
 انگلیس بود۔ بارے چنان اتفاق افتاد کہ مسلمانان و عیسائیای خواستند کہ
 در میان حضرت اقدس و آتھم یک مناظرہ مذہبی واقع گردد۔ در بین مناظرہ
 ڈپٹی آتھم با وجود اعائے کمال علم چوں غریبے کہ دست بہ رخس و خاشاک
 میزد خیلے دست و پا زد مگر کارے از پیش بردن نتوانست و در میان خویش
 و بیگانہ و دوست و دشمن او را ذلت روزی شد۔ چوں وارد دوران مباحثہ ذکر
 معجزات ہم در میان آمدہ بود۔ مشیت الہی تقاضا کرد تا ایں مباحثہ از معجزہ
 خالی ماند۔ لہذا حضرت اقدس را از جانب حق تعالی الہام شد کہ صورت مباحثہ
 اختیار باید نمود۔ چنانچہ حضرت اقدس طرز مباحثہ اختیار فرمودہ و بارہ انجام آتھم
 پیش خبری فرمودند کہ مضمونش اینست ” ہر فریقے کہ ازیں ہر دو عمدہ و دفع
 را اختیار میکند و خداے واحد قہار را گزاشتہ یک انسان ضعیف البتہ ان خدا

یا پور خدا پنداشته است اولیحا پس ایام مباحثه یعنی مقابله یک روز یک ماه بشمار آورد
در مدت پانزده ماه در یابویه بقیته و او را ذلت و نکسته شد پیش آید بشرطیکه رجوع
الی الحق نکند؟

چون کاغذ تحریر آخری مباحثه از جانب حضرت اقدس بود حضرت ایشان
این پیش خبری را شامل آن تحریر نمودند و نوشتند که اگر این پیش خبری صورت وقوع
یافت لابد ثابت گردد که رسول کریم صلعم که نسبت ذات مبارک ایشان آنهم در
کتاب خود مستحلی به اندرونه بابل نمود باند من ذلک لقب و جمال نوشته است)
فرستاده خدا و رسول بر حق است -

دیرین پیش خبری بیان دو امر شده بود - اول اینکه فریق خدا داننده و خدا گوینده
مسح علیه السلام یعنی دُپئی آنهم در مدت پانزده ماه بوجه صد و تقصیب و بدگوی خود در
یابویه انداخته خواهد شد - دوم - اینکه اگر این فریق بجانب حق رجوع کند و برگشته خود
پشیمان شود و بر غلطی خود آگاه گردد از عذاب محفوظ ماند - اگر فریق مخالفت رجوع بسوء
حق نمیکرد و بر ضد و عناد خود قیام می ماند و هلاک میگردد پیش خبری باطل میشد و اگر رجوع
میکرد و در مدت پانزده ماه می مرد بانه هم پیش خبری بطلان می پذیرفت - زیرا که این پیش خبری
آگاهی میداد که در علم الهی عمر آنهم از پانزده ماه زاید است - و آنهم در پانزده ماه و آن
صورت خواهد مرد و قتیکه او بر ضد و عناد خود قیام ماند - و با تامل اندک معلوم میگردد که از
هر دو صورت پیشگویی هر دو پہلوئے صورت دوم از هر دو پہلوئے صورت اول
زیاده شاندار است - زیرا که هر دو پہلوئے صورت اول پس بود که اگر آنهم بر ضد خود
مستحکم ماند و پانزده ماه می میرد و بر ضد خود بود و نفس یک امطبی بود زیرا که او عالم نامو

گروه عیسائیان و مصنف کتب متعدده بود که در تائید دین عیسویت و تردید دین متین
اسلام کاشته بود. و در حقیقت عرفی و ثباوی نیز معزز و باوجاهت ظاهری بود و با حکام
سلطنت انگلیسیه تعلقات و معرفت می داشت. چرا که خود نیز منصب یافته بود و در
بشپ گری مذهبی جیتینه می داشت که درین مباحثه عظیم الشان از جمله پادریان بوجه
سر آمد بودن ایشان با خصوص برائے مباحثه منتخب شده بود و دیگر پادریان و عظم
بطریق نیابت مدو گار او بودند پس نسبت این چنین شخصی بهین خیال پیدای شد
که او را بر دینے که می داشت یعنی بر عیسویت یقین کامل باشد. و بعد از مناظر و مباحث
قراب یافتن او و در مباحثه آنقدر تائید و حمایت دین عیسوی کردن او اغما و قوی بود که
گاهی برائے طرفه العین هم قوت مجزائه مذہب اسلام را در دل خود جای نهد و پرا
یک لحظه انکار الهیست ابن مریم نکند و ایں امر که اندرین صورت موت او در پانزده
ماه اگر چہ فی حد و اتہ شاسنے می داشت مگر موت شخصی شخصت و پنج ساله یک شب پیدایم کرد
که شاید پیمانہ عمر بر نرگشته بود.

مگر بمقابلہ صورت مندرک بالاهر و پہلوئے صورت ثانیہ یعنی اینکه اگر آتھم رجوع کند
در مدت پانزده ماه بہا و ئیہ موت نیفتد زیادہ شاندار است و پہلوئے اولین این صورت
که آتھم رجوع کند ایں امر که او بر ضد خود قائم ماند زیادہ شاندار است و پہلوئے دو
یمین نیز کہ او تا پانزده ماه نمیرد از در پانزده ماه مروضش زیادہ یا وقعت است.
زیرا کہ موت انسانے از دست انسانے دیگر نیز وارد میتواند شد مگر کسی را تا پانزده
ماه زنده گذاشتن در اختیار کسی نیست.

پس اگر صورت دومین پیشگوی بوقوعے آمد آں از وقوع صورت اولین زیادہ

باشوکت تر بود۔ و خدا تعالیٰ کہ پیش قدرت او هیچ امر ناممکن نیست پہلوئے دیوبند را کہ زیادہ مشکل بود اختیار کرد یعنی حق تعالیٰ رعب خود را در دلش انداخت۔ و اول اثر ایں پیشگوئی ایں ظاہر شد کہ آنحضرت در عین مجلس مباحثہ دست بر سر دو گوش خود نہادہ گفت کہ اور رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم را دجال نمی گوید۔

بر شروع ایں پیش خبری چشمہائے تمام ہندوستان بدیں سوئے نگر ایں بود کہ بہ بینیم کہ مشترکہ ام پہلوی نشینند مگر خدا تعالیٰ نخواست کہ مخلوق او در انتظار پانز ہ ماہ باند پس متصل اشاعت ایں پیش خبری تصرف خود یکار آورد کہ در حالت آنحضرت قلع و اضطراب پیدا گردید تا آنکہ در یک مقام قرارش نہاد۔ و تخییر عظیم در حالت بیفتاد سخت کار و بار تصنیف کتب و رسالجات کہ در تائید عیسویت می نگاشت و خود را ہموارہ در ترویج اسلام مصروف میداشت بجای واگذاشت۔ ظاہر است کہ ہرچہ مستغنی را از کار و بار تبلیغ و تصنیف خود قطعاً دست افشانده خاموش نشستن سرسری نیست۔ بلکہ دلیلہ است بر ایں کہ در دل او ایں احساس پیدا آگشتہ بود کہ ہرچہ اسلام میگوید ہماں حرف راست است و دانست کہ در مقابلہ کردن اسلام راہ غلط رفتہ است۔ و نہ ہمیں کرد کہ خاموشی و زبیدی کہ در ہاویہ روحانی افکندہ شد یعنی دریں خیال کہ او دریں مقابلہ غلطی خوردہ است تا بحد سے سرا سیمہ و پریشان خاطر شدہ رفت کہ اور انظار ہائے عجیب و غریب پیش آمدن شروع شد۔ چنانچہ بسا اوقات بدوستان و خویشان خود میگفت کہ او را مار ہا بنظر می آند کہ برائے گزینش براو حملہ می کردند۔ و گاہے میدید کہ سگائے برائے اذیت رساندن در عقبش می دونند۔ و گاہے نجیالش می آمد کہ مردم نیزہ بردار ہر دوسے پورش کردند۔ حالانکہ نہ مار و سگ

این چنین تعلیم داده میتوانستند شد که عید آتھم را رفته بکنند۔ و نہ در ہندوستان
 عام آزادی اسلحہ است کہ مردم در ہر ہائے شہر یا نیزہ گرفتہ ایستادہ می شدند تا
 آتھم را بکشند۔ اما در حقیقت این یک باویہ بود کہ در دوش یہ این سبب پیدا شد
 بود کہ او از این امر پشیمان شد کہ چرا بر خلاف اسلام بر حمایت مسیحیت ایستادہ گشت۔
 و این باویہ بہ بدل آن باویہ کبیر بود کہ اگر آتھم بر ضد خود قائم می ماند و راں انداختہ
 شد فی ہود۔ و اگر فی الواقع ایمانش بر مسیحیت قائم می ماند و اسلام را پچھاں باطل می
 پنداشت کہ قبل از ان می انگاشت۔ و بہین صورت چگونہ ممکن بود کہ در حتم مساوس
 و خطرات می افتاد۔ و توبت بہ اینجا کے میرسید کہ جانوران موزی مثل مار و مور را دشمن
 خود قیاس کند و خیال کند کہ سگان براو حملہ می کنند۔ و اگر خدا را دشمن خود نہ پنداشتہ
 بود چگونہ تمام مخلوق خدا را در نگاہ او دشمن و مخالف می نمود۔ و کار و بار فر ارض عیسویت را
 یک لخت پس پشت انداختہ از کجا در شہر ہائے دور دست گریزاں و افتاں و
 خیزاں و میقرار و بے یار و بے غمخوار بیران و پریشان و سرگردان در بدر می شد۔
 الغرض شقی دوم یعنی رجوع الی الحق کہ از شقی اولین زیادہ مشکلتر بود و خدا
 در الہام از ان خیر دادہ بود بہ عجیب ترین رنگ و روشن ترین حالتی جلوه ظہور
 نمود یعنی آن وقت رسید کہ دل آتھم نسبت اعتقاد الوہیت مسیح ابن مریم در
 شک افتاد و صداقت اسلام بر دلش نقش اثر بست۔ آنگاہ دوم حصہ خبر الی
 بوقوع انجا مبدی یعنی با آنکہ خوف و ہراس او را بر بستر مرگ بے حس و حرکت انداختہ
 بود باز ہم خدا تعالی او را از مردن باز داشت و بیم جاننش در قید حیات مجوس ماند
 تا این فرمان حق راست آمد کہ اگر رجوع نماید از مردن محفوظ ماند۔

این پیشخبری بزرگ برائے باز کردن چشم عالمیان کافی بود۔ اما اگر این واقعہ
 بنحاشتی می گزشت بعد چندے جائے این سخن می بود کہ مردم میگفتند کہ آتھم ہرگز
 رجوع نہ کردہ بود و شائبہ تکلف و تصنع رجوع را بطرف او منسوب می کنند پس برائے
 وضاحت مزید این پیشخبری خدا تعالیٰ گروہے را از میان عیسائیان و مسلمانان
 برانگیخت کہ تا در حمایت یک سچی و خفا بر پا کردند کہ آتھم نہ مرد است و پیشخبری غلط
 برآمد است۔ در جواب این خفا مردم گفتند کہ این پیشخبری در خود و صورت
 داشت ازاں ہر دو صورت صورت ثانی بوضاحت تمام واقع گردید است مگر
 افسوس کہ ہمدانکار کردند و گفتند کہ آتھم ہرگز رجوع نہ کردہ۔ حضرت اقدس برای
 حالت آتھم را دعوت داد کہ ہر چہ و کلائے تو یعنی بعض مسلمانان و عیسائیان میگویند
 اگر در حقیقت راست است پس باید کہ قسم خوردہ اعلان کن کہ دریں مدت در دل
 تو خیال صداقت اسلام و بطلان عقاید عیسویت پیدا نہ شدہ است۔ مگر آتھم
 از سوگند خوردن انکار کرد۔ و بغیر از سوگند یا و کہ دن اعلائے نبوت کہ من انکس
 نیز مذہب عیسویت را راست و حق میدانم۔ مگر قادر علی الاطلاق کہ تصریح بر
 دل و دماغ مردم است در میان این اعلانات این حرف نیز از قلمش بر آورد
 کہ من مسیح را پیچیدہ و بگربانایاں خدا نمی پندارم۔ و چنانچہ الفاظ الہام بالانقل شد
 و مضمون پیشخبری ہمیں بود کہ ہر کہ بندہ خدا را خدا پندارد و در قصر او بہ سرنگون افتند
 و آتھم اقرار کرد کہ من مسیح را ہرگز خدا نمیدانم و از حضرت اقدس نسبت این مدعا
 بر آتھم تاکید از ورادہ شد کہ اگر اوفی تحقیقت اندرین ایام نسبت صداقت
 مذہب خود متردد گشتہ بود و یا احساس صداقت اسلام در دلش پیدا شدہ بود

باید که اعلان آن بد حلف بکنند که من دریں ایام بر خیالات و عقائد خود بہمان حالت
 قائم مانده ام کہ پیش ازین در دل من جاگزین بود پس اگر قسم بخورد و تا یک سال
 عذاب برو نازل نشود ما کاذب با شیم و متصل آن ایں اعلان نیز دادند کہ اگر آتھم
 قسم بخورد ما اور ایک ہزار روپیہ انعام میدہم۔ آتھم جواب داد کہ در مذہب عیسوی
 قسم خوردن جائز نیست۔ حالانکہ در اناجیل مرقوم است کہ حواریان مسیح اکثر قسم
 خورده اند۔ بلکہ در حکومتہائے عیسویہ ہیچ صاحب منصب را بغیر خوردن قسم و بردن
 حلف ہیچ منصب اعلیٰ و عہدہ بلند حاصل نمی شود بادشاہان و حجان عدالت و ارکان
 پارلیمان و صاحب منصبان ملکی و مالی و سرعسکران افواج و شاہدان مقدمات را
 ہمیشہ قسم داده میشود۔ بلکہ در عدالتہائے مسیحی ایں قانون است کہ قسم خوردن را صرف
 برائے مسیحیان مخصوص کردہ اند۔ و از اقوام دیگر در عدالتہا قسم گرفتہ نمی شود بلکہ
 در وقت شہادت صرف ہمیں میگویند کہ من خدا را حاضر و ناظر دانستہ گواہی میدہم
 پس ہر گاہ نزد عیسائیان قسم خوردن صرف حق عیسائیان است و بس۔ بنا بر ایں عذر آتھم
 بسیار نا معقول بود تا کہ از بار قسم خوردن و ابرہد زیر کہ او خیلے نظارہائے ہیبت ناک را پیش
 ازین کجیم خود دیدہ و خیلے تر سیدہ بود و اں ہمہ نظارہ ہائے اورا بقین میدادند کہ اگر قسم بخورد لا محالہ
 ہلاک گردد و حقیقت قسم نا خوردن آتھم زیادہ تر بوضاحت بر ما ہویدا می شود ہر گاہ ما کجا
 می کنیم کہ عیسائیان را ہیچ منصب مذہبی بغیر از حلف برداشتن منجانب دولتہائے
 ایشان میسر نمی گردد و صاحب منصبان مذہب پراٹسٹنٹ را کہ آتھم باں تعلق
 میداشت دو گونه قسم خوردن واجب میباشد یکے بحیث ہمیشہ ہوا دار ماندن
 از بہر کلیسا و دیگر برائے وفادار بودن بحیث سلطنت خود چوں ایں سخن را

که مذکور شد حضرت اقدس بجانب آتخم بدریعه استنهار چاب زده فرستاد و او در
جواب سکوت اختیار کرد و حضرت اقدس رقم انعام را بنزد رنج افراشت داد تا بجا
هزار و پیمبر رسانید و فرمود که باید بے انتظار گذشتن سال تمام رقم انعام را قسم
خورده بدست آرد و اما چون آن حالت را که بروی در ایام پانزده ماه طاری
گشته بود میخاست که از نگاه قوم خود پوشیده دارد و ازین جهت قسم خوردن نتوانست
ناچار از قسم ایاکرد و بنجاموشی ایام خود را گزرا نید و نوشتن مضامین تردید اسلام
را و باز بان تبلیغ دین مسیحیت نمودن را بجای موقوف کرد و ازین حالت اوصداقت
پیشگیری زیاده و اضطحتر گشت و خدا بیتالای بایں طریق از دشمن اسلام اقرار
رجوع از عقیده الوهیت مسیح کنانید و با وجود آنکه در همان مباحثه که در آن پیش
خبری کرده شده بود و در یک پرچم بحث خجسته زور بر اثبات الوهیت مسیح زده بود
و جمیع صفات الهیه را بر نعم خود در مسیح ثابت میکرد و مگر باز هم حق تعالی خیالاتش را که
در باره صداقت اسلام در دل مینداشت از اوضاع و اطوارش که در مطالقه قسم
اختیار کرد بظهور آورد.

و نوع این پیشگیری با شوکت و عظمت خود در رنگیت که یک سبیل لفظ
را از آن ترقی ایمان حاصل میگردد و تجلی الهی را بچشم خود معانیه می نماید زیرا که در دل
شخصه شدت ترین مخالفت اسلام و اعدای عدو دین مبین و سرگروه قوم نصاری که
بر خلاف اسلام از جانب ایشان مناظر و مباحث مقرر شده بود و تمام عمر او در تائید
عیسویت و تردید اسلام صرف گشته بود و یکبار خیالات صداقت اسلام را در قسم
ساختن و شکوک در عقاید متضمنه او پیدا نمودن و به تبدیل خیالاتش تا پانزده ماه او

زنده داشتن از طاقت بشری خارج است۔

پیش خیری چہارم

بحق ڈوئی متوطن امریکہ۔ ازیں پیشخیری کہ درختی ڈوئی مدعی امریکہ
است بر عیسائیوں کل دنیا عموماً و براہل امریکہ خصوصاً اتمام حجت
شدہ است

اکنون یک پیشخیری دیگر را کہ بذریعہ آن عموماً بر نصاریٰ کل دنیا و بالتخصیص
بر عیسائیوں و یا مغرب حجت تمام شد است ذکر می نمایم۔ الگزنڈر ڈوئی نام شخصے
در امریکہ خیلے مشہور و معروف بود مستط الراس و منبت الاقدام خویش اگرچہ سرور
آسٹریلیا میداشت ولیکن بعد از آن در ملک امریکا اقامت گزیدہ در ۱۸۹۲ء عظم
مذہبی آغاز نمود۔ و در اسرّع اوقات بسبب این دعوی کہ او را بغیر دادن دوا
طاقت شفا بخشی حاصل است قبولیت تمام پیدا شد و در سن ۱۸۹۷ء دعوی کرد کہ او
برائے آمد ثانی مسیح بمنزلہ ایلیاست و برائے رفت و روب را ہش مبعوث گشتہ است
و چون بسبب ظاہر شدن علامات بعثت مسیح کسانے را کہ بہ مذہب عیسوی تعلق
دارند انتظار آمد ثانی مسیح بدرجہ غایت است بناءً علیہ او را بہ سبب این دعوی
عروج کامل حاصل شد۔ و در امریکا قطعہ زمین خریدہ در آن شہرے صیحون نام آباد کرد
و منادی داد کہ مسیح دریں شہر نازل گردد جماعت متولین آن دیار بہ امید اینکہ از
ہمہ اول مسیح را بہ بینند۔ و در آن شہر قطعات اراضی خریدہ مکا نہائے سکونت قیمتی
لکھو کہا روپیہ تعبیر کردند۔ و او در آن شہر مثل بادشاہان ذی شوکت بسری بردو

میدان و معتقدانش و در مدتِ قلیل از یک لک تجاوز کردند و در تمام بلاد و سیمه
 برای تبلیغِ کار خیلے منادی کنندگان را پیشِ خود جمع کرد۔ چون با دینِ اسلام عداوت
 شدید پیدا شد ہمیشہ بر خلافتِ این دینِ متین سخت کلامی می کرد۔ بالاخر در سنہ ۱۹۰۷
 اعلان داد کہ اگر مسلمانان دینِ عیسوی را قبول کنند فیہا ورنہ ہمہ ہلاک شوند۔ چون
 حضرت اقدس را ازین معنی خبر حاصل شد عجلتاً بیک اشتہار شائع فرمودند و
 فضیلتِ اسلام در آن ثابت کرده نوشتند کہ برائے صداقتِ کیشِ عیسوی بلونہا
 نفوسِ اہلِ اسلام را ہلاک ساختن چہ ضروری است۔ مرا کہ حق تعالی مسیح موعود
 ساخت است بر تو واجب است کہ با من مباہلہ کنی تا خدا بتعالی در میانِ صا
 و کاذب فیصلہ بفرماید و مردم را نیز ازین فیصلہ مددے و سہولتے دست دہد۔
 این اشتہار منجانبِ حضرت اقدس در سنہ ۱۹۰۷ء بہ این کثرت در ویا ریور وپ امریکا
 شائع و ذائع گردید کہ قریباً تا یک سال در ہر ایڈیور وپ و امریکہ بر این اشتہار
 رائے زنی ہا کردہ شد۔ و اکثر اہلِ الرائے بہ نظر غائر و راں میدیدند و از آن میان
 چہل اہلِ مطالع کہ بہ این مناظرہ و مقابلہ خیلے و بستگی میداشتند جرائد و را مشخ
 ازین مضمون در ہندوستان میفرستادند۔ از کثرتِ اشاعتِ این قدر جرائد و صحا
 اندازہ میتوان کرد کہ زیادہ از دو بلین نفوس را ازین مقابلہ آگاہی حاصل بود۔
 اما ڈوئی بجوابِ اشتہار نہ پرداختہ بر اسلام دُعائے بد کرد و حملہ ہائے سفیہانہ
 آغاز نمود۔ بالاخر بتاریخ چہارم فروری سنہ ۱۹۰۷ء در جریدہ خود این سخن شائع
 نمود کہ من از خدا بتعالی درخواست کردہ ام کہ ہندوی آں روز فرا برسد کہ اسلام
 را از صفحہ دُنیا بردارد۔ و این نیز تحریر نمود کہ لے خدا دُعائے مرا قبول کن اسلام

را ہلاک ساز۔ باز بتاریخ پنجم ماہ اگست ۱۹۰۳ء بنگا شنت کہ صبحون آن دلخ
بدنمائے انسانیت را کہ اسلام نام میدارد و غیر از ہلاک کردن نگذارد۔ حضرت
افدیس دانستند کہ این دشمن اسلام از عناد خود باز نمی آید ہمدیس سال یکشتہ
کہ نامش بدیس عنوان است (پیش خبری نسبت ڈوئی و بگٹ) شائع فرمودند۔
و در اس اشتہار نگاشتند کہ ما را حق تعالی بجهت قائم کردن توحید و نیست کردن
شرک مامور نمود است و اطلاع داد است کہ اگر ڈوئی در مقابلہ من صراحتاً
کفایت با من مبالغہ بکنند بحسرت تمام بموجودگی من در غم و اندوه مبتلا گشتہ و اصل
جهنم گردد۔ و حضرت افدیس این ہم نوشت کہ ما اورا قبل ازین ہم دعوت مباہلہ
دادہ ایم و اونا حال جواب آں التفات نکردہ است۔ اکنون اورا مہلت میفت
ماہ بر لے دادن جواب میدہیم و بالیقین بدانند کہ بر شہر صبحون او آفتے نازل
گردد۔ حضرت افدیس در آخر کار بلا انتظار جواب ڈوئی دعا کردند کہ لے خدا این
داوری را فیصل بنا و دروغ بانی ڈوئی و بگٹ را بر مردم فاش بفرما۔

این اشتہار بکثرت تمام در ممالک مغرب اشاعت یافت و در جراند
امصار مشہورہ مثلاً گلاسکو ہیرلڈ و انگلستان نیویارک کرشل۔ ایڈورٹائر
امریکا و یورپ و غیرہ شائع گردید و بلیونہا مردم را براں اطلاع حاصل شد۔
طالع ڈوئی بوقت شائع شدن این اشتہار بر عروج کمال بود و تعداد
پیرانش ترقی افزون میداشت و اکثر معتقدانش متمول و ذی ثروت بودند کہ
تختیاناً در سہ سال ہی لاک روپیہ بطور تندر و تعالیف پیشکش او میکردند۔ و خیل
کارخانہ جات را مالک بود و قریباً شش کروڑ روپیہ نقد و خزانہ میداشت۔

و از بعضی نواب و امار علم و فضل زیادہ پیشکش بود۔ و آن قدر ننومند و تندست
و توانا بود کہ صحت و تندرستی خود را یک معجزہ قرار میداد و میگفت کہ من حکم خود دیگر
را صحت و توانائی بینوایانم بخشید۔ الغرض از ہر جہت صحت و مال و کثرت دولت
و قدم و شتم پیش خود میداشت۔

بعد از شائع شدن اشتہار حضرت اقدس اکثر مردم از سوال میکردند
کہ چرا جواب اشتہارات حضرت اقدس را نمیدہی۔ او در جواب میگفت کہ مردم
میگویند کہ چرا جواب فلاں فلاں سخن را نمیدہی۔ آیا شما خیال میدارید کہ من جواب
کرے چند و یا مورچہ ہائے ناتواں بدہم (اگر پائے خود برایشان بگذارم آنہارا
پامال توایم کرد۔ مگر من این ہاراموقع میدہم تا از نگاہ من دور تر رفتہ چندے
زندگانی بکنند۔

بسا اوقات انسان از بے شعوری بر عزم خود کاروانائی میکند اما در حقیقت
آن کار از راہ نادانی از وسر زودہ باشد۔ ہمیں طریق ڈوئی نیز باوجودیکہ از مقابلہ پہلو
میکرد و در مقابل ایستاد و او را ہیچ معلوم نشد۔ باوجود اینکہ حضرت اقدس اورا نوشتہ
بود کہ اگر اشارۃ نیز در مقابلہ بایستند باز ہم بدرو اندودہ و حسرت و حرمان در
روزگار حیات من ہلاک شود و لیکن ڈوئی حضرت اقدس را یک ضعیف کرے یا موچہ
ناتوانے قرار داد و نیز بہ این ادعائے کہ اگر پائے بروئے ہم اورا پامال می سازم۔
خویشتن را مقابل گردانید و کلمہ سابقۃ الہیہ را بر خود وار و نمود۔ سرکشی و تکبرش
برایں حد اکتفا نکرد و بلکہ بعد چندے ذکر حضرت اقدس بر زبان آوردہ و در شان
رفیعش کلمہ بیوقوف سبح محمد از دہان بر آورد۔ و گفت اگر من بروئے زمین پیغمبر

نیست پس هیچکس پیغمبر نیست۔ و بتاریخ پنجم و سیمبر سن ۹۱۹ قمری علی الاعلان بر سر مقابلہ
سینہ سپر کرد و اعلان داد کہ فرشتہ خدا با من گفت است کہ تو بر دشمن خود غالب می
گویی بمقابلہ پیشخبری حضرت پیش خبری ہلاکت ایشان بیان کرد۔ و این مقابلہ او کہ
اولاً اشارۃً شروع شد و آہستہ آہستہ بجانب صراحت منجر شد زود بار آور گردید۔
و بعد ازین حملہ آخریں چون در مقابل ایستاد۔ حضرت اقدس بر خلاف او پیچیدہ در
جراہ نوشتن و کلمہ از زبان بر آوردن موقوف فرمود و حکم فانتظر انہم منتظرون
چشم انتظار بر فیصلہ الہی کشادہ۔

آخر خدا یکہ بطش او بتاریخ است ولیکن خبیثہ شدید است دست خود را
دراز کرد و پایش را کہ بر مسیح محمدی نہادن آرزو میداشت بمرض فاج شل گردانید۔
و طاقت پائے بر مسیح خدا نہادن او را خدا کے میداد۔ بلکہ او را بارائے آن نہاند
کہ پائے خود را راست بر زمین ہند۔ غضب اللہ الواحد القہار در صورت فاج
بروے بر سخت و بعد چندے افاقہ روئے داد۔ مگر بعد از دو ماہ ۹۱۹ و سیمبر سن ۹۱۹
آن مرض ہلک حملہ دیگر کار برد و بقیہ طاقتش را نیز چون رشتہ بوسیدہ گسیخت۔ و
چون خبیثہ ضعیف و نحیف و ناتوان و ناچار گردید کار خود را بہ نواب خود سپردہ و
جزیرہ کہ آب و ہوایش بحیث مفلوجان مفید بود سکونت اختیار کرد۔ مگر خدا او را
آنجا نیز نگذاشت و بطش الہی ارادہ نمود کہ همچنان کہ ڈوئی مسیح محمدی را کہ رے گفتمہ بود
مثل یک کرم مزبلہ در نظر مردم حقیر نماید۔ و مال متاعیکہ بروے فخر و مہمات میداشت
و بہ پندار آن اینقدر جرأت و جسارت و تکبر و غرور پیش گرفته بود سرایہ و ملت
در سوائی او گرداند۔ چنانچہ صورت حال چنان واقع شد کہ بیمار شدن و بہ جزیرہ رفتن

در دل مریدان او ششپنجه افتاد که او دعوی میکرد که من بیماریاں را نه به عاقله حکم خود شفا
 میدهم حالاکدام امر واقع شد است که خود برین مرض چنانکه بنگاشت است که
 ازاں صورت رهایی نمی ببید پس در غیبت او در جستجوی این راز شدند و در نهان
 خانه اش که کسی را در آن بار نمیداد تفحص کردند بکثرت قرا به های شراب خانه
 خراب دیدند وزن و فرزندش گواهی دادند که آن عیسانی نژاد پنهان از نظر
 آن نصرانیان بکثرت مالا کلام شرب الیهو و میگردد مگر در ظاهر مریدان و معتقدان
 خود را بشدت تمام ازاں باز نمیداشت و اجازت هیچ مسکری نمیداد حتی که از
 نمیا کو نوشی نیز منع میکرد وزن و دوی بیان کرد که من در آیام غربت او همراه و
 و مساز او بودم مگر کنون حالات پیدا و را دیده خیل افسوس میخورم که بغیر از من
 بازن دیگر غفلت نانا جائز میبارد و بر خلاف دیانت مسیحی این مسئله اختراع کرده
 است که در یک وقت چند زن در پیش خود داشتن نیز جائز است و بایں
 جیلہ زن دیگر کردن اراده میدارد و تحریرات آن زن که در جواب خطوط و
 نگاشته بود پیش مردم گذاشت ازین سبب غیظ و غضب مردم زیاده
 گشت و چون فرد حساب جمع و خرج برگرفتند ظاهر شد که پنجاه لک روپیہ
 کرده است و زیاده از لک روپیہ دختران و شیزه و تو خواسته را بر لے
 کاربرد در خفیہ سوغات و تحائف فرستاد است بنابراین از جانب جماعت او
 را پیغام تلغراف دادند که جمله اراکین مجلس به اتفاق همه گریه سراف و نیزیر
 و ریا کاری و غلط بیانی و بددیانتی و تصرف بیجا و غضب و زور و کلام مبالغہ
 آمیز شما اعتراض میدارند لهذا خود را ازین منصب معزول پندارید۔

ڈوئی اس الزامات را تزدید کردن نتوانست۔ انجام کار ہمہ مریدانش
 مخالفت نشدند۔ ناچار استدعا کر کہ مریدان را ایک نظر بہ میند تا ایک جملہ ایشانرا
 بجانب خود مائل سازد۔ آخر بدین تصور باطل منوچہ صیون شد۔ مگر بغیر از چند نفر
 مقتقدان و پیروان او تا استناسیوں بحیث استقبالی بیرون نیامدند و اکابر
 جماعت بحال او اصلاً ملتفت نشدند۔ از کم توہمی ایشان خیلہ تنگ آمدہ و
 بعدالت آورد۔ لیکن از انجائیز بریت المال قوم اور آقبضہ میں شد و صرف
 قدرے قلیلے برائے قوت لاہوتش دہانیدہ شد۔ و یکی او بہ حدے رسید
 کہ پیش خدمتان حبشی بروشہا برداشتہ نعش نیم جان اور از جائے بہ جائے
 می بردند و در نہایت پریشانی و سرگردانی روزگار خود را بسر می برد و در بخشش
 را دیدہ و دوچار از رفیقانش کہ ہنوز اورا ترک نکردہ بودند مشورہ کردند و بر چارگی
 او نظر کردہ شخصے از رفیقانش مشورہ داد کہ روئے بدکنوران نامور آوردہ علاج
 و دولے ڈاکٹری بکنند۔ مگر او بہ این وجہ از علاج انکار میکرد کہ مردم میگویند قبیل
 ازین دیگران را از علاج منع میکرد و اکنون خود بجانب علاج محتاج گردیدہ است
 آخر وقتیکہ سچلہ لکہا مریدان محض دوصد نفر باقی ماندند و از جانب عدالتہائیز ناگام
 و نامراد ماند۔ و مرض شدت گرفت۔ تحلی آں نیاوردہ دیوانہ شد۔ روزے چند مرید
 بفرض استماع و عطا اورفتند۔ دیدند کہ بہر عضو خود ملتہائے کہنہ بستہ است و
 میگویند نام من جبری است۔ و تمامت شب با شیطان در ستیز و آویز بودم و
 درین جنگ سرعکرا فواج شیطان کشتہ شدہ است۔ و او خود ہم زخم خوردہ
 بر روئے زمین پلاس واپہن افتادہ است ہمہ مردم ازین سخنان بے سرو پا

دانستند که کارش به دیوانگی رسیده است۔ ناچار اور انتہا گذارستہ سر خود گرفتار
و بتاریخ ۸ ماہ مارچ ۱۹۰۷ء الفاظ پیشخبری ہفت ماہہ حضرت اقدس کہ ڈوئی
درنگاہ من بحسرت تمام و اندوہ و حرمان مالاکلام دنیائے فانی را گذارستہ بقیہ حقیقت
نشد لفظاً لفظاً بوقوع پیوست۔ یعنی یہاں ڈوئی کہ خود را پیغمبر خدا و امی نمود بحسرت
و اندوہ تمام ناکام و ناشاد و نامراد جان خود بداد۔ وقت مردن او صرف چار نفر
بر بالین سرش بودند۔ ہنگی سرا بہ اش قریباً نئی روپیہ بود۔

اے بادشاہ عالی پایگاہ ایچ موتے با حسرت و یاس زیادہ از بس ممکن
نیست۔ بالیقین اس واقعہ البتہ عبرت انگیز و ساتھ البتہ حیرت خیز و برا
اہل یورپ و امریکا نشانے است رخشاں چنانچہ بسیارے از جرائد اہل
فرنگ اس امر را تسلیم کردہ اند کہ پیشخبری نبی ہندوستان بہ اتمام رسید و بر تسلیم
صداقت اس پیشخبری مجبور گشتہ اند۔ و نام چندے از اس جرائد مع کیفیت مرگ
ایشان ہدیہ ناظرین می نمایم۔

و قول گروٹ جریدہ امریکامی نگارہ۔ اگر احمد و پیروانش بریں پیشخبری کہ چند
ماہ می گذرد کہ بہ صحت تمام بوقوع آمدہ فخر و مبایات کنند برایشان ایچ الزام
عائد نتواند بود۔ چون ۱۹۰۷ء۔

”ترجمہ سیکر جریدہ امریکامی نو بیسہ“ حالات ظاہرہ خلافت نادر زندہ
ماندن دعوت دہندہ بود۔ مگر او گوئے سبقت ربود یعنی عمر حضرت اقدس از عمر
ڈوئی زیادہ بود و نسبت ایشان قوی تر و جوان بود۔

روزنامہ بوٹن ہیرلڈ نام کہ از امریکا شائع می شود رقمطراز است کہ بعد

موتِ ڈوئی شهرتِ نبی ہندوستان بلندی پذیرفتہ است۔ آیا ایس راست
 نیست کہ او پیشخیری موتِ ڈوئی کردہ بود کہ ایس در زندگی او یعنی سچ محمدی واقع خواہ
 شد و مویش باخیلہ در دو حسرت خواہد بود۔ عمرِ ڈوئی شخصت و پنج سال بود و عمر
 پیشخیری دہندہ ہفتاد و پنج سال“

الغرض از ایس جرائد و اقتباسات آہناتِ تجریمی بر آید کہ بردہاے ہر اندک کار
 و روز نامہ نویسین قوم مسیحی و دہریہ اثرے قوی از ایس پیشخیری پیدا گشتہ بود۔ و
 از تبارِ کج حیرت انگیزش خیلہ متاثر شدہ بودند حتی کہ ایس اثر را از درج کردن
 جرائد و روزنامہاے خویش باز ماندن نتوانستند۔ پس ایس امر یقینی است کہ
 ہر گاہ ایس نشانِ شوکتِ اقترانِ پیشِ چشمِ دانشمندانِ یورپ و امریکا بزور
 ہر چہ تمام تر گذارشتہ آید ایشان شہادتِ بسیارے از اہل جرائد ملک و قوم و مذہب
 خود را دیدہ از صداقتِ آں انکار کردن نتوانند۔ بلکہ لایذ تسلیم کنند کہ دین اسلام
 از جانبِ خدا است۔ و محبوباً عقائدِ دینِ عیسوی را ترک گفتہ در قبولِ اسلام
 ہرگز تامل نہ نمایند بلکہ یقین کنند کہ بغیرِ داخل شدن در اسلام ہیچ انسان نجات
 خود حاصل نتواند کرد و لہذا در پذیرفتنِ دینِ متینِ محمدیہ و ایمان آوردن بر
 سید المرسلین صلعم و بر خادِمِ او سچ موعود علیہ السلام در بیغ نوازند۔ چنانچہ محمدؐ
 آثارِ آں حالانہ طور پذیرفتنِ آغاز کردہ است و در امریکا دیرین وقت زیادہ از
 ہفت صد کس در جماعتِ احمدیہ داخل گشتہ در و دیر سرورِ کائنات صلعم
 می خوانند۔ (اللہم نہ د فزد ولا تنقص)

پیش خبری پنجم

ابن پیشخبری حضرت اقدس نسبت لیکھرام پشاورى است
 کہ بوجہ اس بر تمام ہندو تمام حجت شد است
 حال امن از اس پیشخبری ہائے حضرت اقدس کہ بر ہندو برائے اظہار
 صداقت اسلام کردہ شدہ بودند یک پیشخبری را بیان می کنم۔ و این پیشخبری
 یکے از اس پیشخبری ہاست کہ بروقت خود وقوع یافتہ و ہائے لکھرام دم
 را الزامیدہ و صداقت اسلام را در قلوب متکمن ساختہ و صد ہا اشخاص
 از اس پیشخبری بہ متاثر شدہ ظاہراً ایمان آوردہ اند و برابر مسلمان شدہ
 میروند۔

تفصیل این پیشخبری بدین منوال است کہ از چہل یا پنجاہ سال یک
 فرقہ جدیدہ در میان ہندو اس سر برافراشتہ است کہ خود را آریہ سماج می
 گویند۔ این قوم حالت خراب مسلمانان این زمانہ را کہ ظاہر است۔ دیدہ تدبیر
 اندیشیدند کہ مسلمانان را ہندو یاید کرد۔ و بحجت حصول این مقصد پیشوا یا
 این قوم ہمیشہ برخلاف دین متین اسلام طومار ہائے بد زبانی و گندہ دہانی
 شائع میکرد لیکن منجملہ ایشان شخص بود لیکھرام نام کہ نسبت اسلام و شائع
 علیہ اسلام در اعتراضات گندہ نوشتن و شائع ساختن از ہمہ بد زبانی ترو
 ہرزہ درائے تریوود۔ حضرت اقدس باو سہ یار ہا گفتگو فرمودند اورا قائل صداقت
 اسلام گردانیدند۔ لیکن چند آنکہ حضرت اقدس اورا بجا لطفت بہ جانب صداقت

اسلام ترغیب دادند۔ اوہاں قدر در تعصب و عناد ترقی نمود و آیات کریمہ را
 بوجہ قساوت قلبی و خبت طبع آنچنان ترجمہ کردہ و چاپ زدہ شائع می کرد کہ
 خواندن آن بر انسان شرافت نش خیلے ناگواری آمد بہ نزدیک آن بد باطن
 در دنیا بدترین کسمے آن بود کہ مستحج تمام فضائل روحانی و جامع جمیع کمالات
 انسانی بود است صلعم۔ و از ہمہ بدترین کتابے آنست کہ محزن ہمہ علوم و گنجینہ
 فضائل کمالات است۔ ظاہر است کہ نور آفتاب بنیائی چشم بہار را اسیب
 میرساند پس حال او نیز ہمیں قیاس بود۔ آخر کار چون بحث و مباحثہ طول
 کشید و آن بدشعار دریدہ گوئی بہ نسبت سیدنا و سید الثقلمین صلعم ترقی روز
 افزوں نمود و بہ نسبت حضرت مسیح موعود ہم تمسخر و استہزا پیش گرفت کہ چرا
 نشانے برائے من نمی نماید پس حضرت اقدس در بارہ او رجوع بحتی صل و علا آورد
 و دعا فرمودند۔ خدا یتعالیٰ با حضرت خبر داد کہ برائے او این نشان مقرر شدہ است
 کہ عنقریب او ہلاک گردد۔

حضرت اقدس قبل از اشاعت پیشگیری از دے دریافت فرمودند کہ
 اگر نہ از اشاعت این پیشگیری رنجے میرسد آنرا بیان کن تا شائع نہ کردہ آید
 لیکہرام در جواب نوشت کہ من از پیشگیری ہائے شما باکے ندارم۔ ہرچہ میخواہید
 بلا تردد اشاعت نماید۔ چوں در پیشگیری تعیین وقت نبود۔ او مطالبہ تعیین
 وقت نمود۔ حضرت اقدس تا آن زمان کہ خدا یتعالیٰ وقت مقرر فرماید توقف
 ورزیدند۔ آخر الہام شد کہ از ابتدائے ۲۰ فروری ۱۸۹۳ء در میان شش
 سال بر سر لیکہرام عذاب الیم نازل گردد کہ نتیجہ آن موت باشد۔ حضرت اقدس

این پیشخبری را شائع فرمودند و نیز این الہام را کہ در بارہ لیکھرام بود و راں
 پیشخبری درج نمودند یعنی عجل جسد لہ خوار۔ لہ نصب و عذاب
 یعنی این شخص مثل گو سالہ سامری است کہ مثل گاؤ صد امیکند۔ و او را از روتا
 بہرہ نیست۔ بر لے او بلا لے و عذابے مقرر است۔ بعد ازین حضرت اقدس
 نوشتند کہ حال بر مردم جملہ مذاہب ظاہر میکنم کہ اگر بر لیکھرام از تاریخ ۲۰ م فروری
 ۱۸۹۳ء در مدت شش سال غذا بیکہ از تخلیفات سرسری نادر و خارق عادت
 بود کہ با خود پیستہ داشتند باشد نازل نشود پس باید کہ ہمہ مردم بدانند کہ من از
 جانب خدا مبعوث نگشتمہ ام۔ و بعد از اشاعت این پیشخبری یک پیشخبری دیگر
 کہ متضمن بر مزید وضاحت ہلاکت او بود منتشر ساختند۔ و ہو ہذا۔ **شعر**
 و بشر فی ربی وقال مبشراً۔۔ ستعرف یوم العید والعید اقرب
 و منها ما وعدنی ربی واستجاب دعائی واخبرنی ربی فی رجل مفسد
 عدو اللہ ورسولہ مسمی لیکھرام الفیشاوری واخبرنی ربی انہ من
 الہاکلین۔ انہ کان یسب نبی اللہ فبشرنی ربی بموتہ فی سنتہ سنۃ ان
 فی ذلک لآیات للطالبین۔ یعنی خدا بتعالی مرا بشارت دادہ کہ تو روز عید
 خواہی دید و آن روز باروز عید الحق باشد۔ و نیز مردم فرمودند کہ ازاں افضال الہی
 کہ بر من نازل شدہ یکے این است کہ خدا بتعالی در حق شخص لیکھرام دعائے مرا
 بشنید و قبول کرد و خبر داد کہ عنقریب او روئے ہلاکت بیند۔ این دنی الطبع در
 حق رسول کریم صلعم الفاظ ناشائستہ از زبان می برآرد من بروئے دعائے بد کردہ
 ام و خدا بتعالی مرا آگاہ فرمود است کہ در مدت شش سال او در ہلاکت افتد

و دریں پیشخبری از برائے طالبان حق نشان عظیم الشان است۔ بعد ازین تشریح دیگر
 که واضح و آشکارا از بود ظاهر گشت۔ و آن در کتاب برکات الدعاء کہ مصنفہ حضرت
 اقدس است زیر عنوان ”در بارہ لبیکھرام پشاور سی خبر سے دیگر“ شائع کردہ شد
 و در آن درج است ”کہ امروز تیار پنج دویم اپریل ۱۳۲۹ھ مطابق چہار دہم
 رمضان المبارک ۱۳۲۹ھ ہجری مقدس بوقت صبح در حالت رجوگی دیدم کہ
 من در کائنات وسیع نشستم ام و چند احیاء در من حلقہ زدہ اند کہ دیر اشنا
 شخصہ قوی پہل نژاد بہ شکل حبیب کہ گویا از چشمانش خون می چکید پیش روئے من
 آمدہ استناد۔ چون چشم کشادہ بجانبا و نگریستم دیدم کہ شخصہ است بہ شکل عجیب و
 شامل غریب گویا انسان نیست بلکہ او از ملائکہ شداد و غلاظہ است کہ از دیدن او
 ہیبت بردہا طاری می شود۔ وہیں کہ من او را دیدم از من پرسید کہ لبیکھرام کجاست؟
 و نام شخصہ دیگر ہم بر زبان آورد۔ فی الفور دستم کہ این فرستادہ خدا برائے
 سزا دادن لبیکھرام و آن شخص دیگر مامور شدہ است“ پس حضرت اقدس در
 کتابے دیگر کہ آن ہم از مصنفات حضرت اقدس است و آئینہ کمالات اسلام
 تام دار و متعلق لبیکھرام این اشعار شائع فرمودند۔

ہم از نور نمایان محمد	الالے منکر از شان محمد
بیابستگر ز غلمان محمد	کرامت گر چہ بے نام و نشان است
بترس از تیغ بران محمد	الالے دشمن نادان و بیراہ

ازین تمام پیشخبری ہا کہ بالا ذکر آن شدہ واضح می شود کہ حضرت اقدس را
 نسبت ہلاکت او در اوقات مختلفہ از جانب خدا بنیغالی الہام شدہ بود کہ۔

(۱) لیکھرام بعد از یک نیکو نتیجہ اش موت با شد ہلاک گردد۔

(۲) این عذاب موت در مدت شش سال نازل شود۔

(۳) موت لیکھرام در روزے واقع شود کہ ملحق بر روز عید باشد۔ خواہ اول از عید خواہ بعد از عید۔

(۴) باوے ہاں سلوک کردہ شود کہ یکو سالہ سامری بعل آمدہ بود یعنی اول پارہ پارہ شدن باز سوختن شدن سپس بد زیا افگندہ شدن۔

(۵) برائے ہلاکت وے شخصہ کہ از چشمہایش خون می چکد مامور شدہ است۔

(۶) عرضہ تیغ محمدی گردد۔

این علامات و نشانات آنقدر واضح است کہ در منطق و مفہوم و معانی آل احدے را گنجایش شک و شبہ نیست۔

چون پنج سال کامل بریں پیشگیری ہا کہ متعلق لیکھرام بودند بگذشت

و شمنان خندہ زناں استہزاء آغاز کردند کہ اینقدر مدت دراز بگذشت و

چیزے واقع نشد۔ مرزا صاحب کاذب ثابت شد۔

از حسن اتفاق عید الفطر باروز جمعہ جمع شد۔ روز دوم بروز شنبہ بوقت

عصر شخصہ لیکھرام را با خنجر تیز اندرون خانہ اش شکم بدرید۔ تاروز یکشنبہ

نفس شماری نمودہ پیالہ مرگ بدم در کشید۔ و سخن خدا بتعالی با تمام تفصیل خود

بہ اتمام رسید۔ نیز کہ در الہام الہی بود کہ در مدت شش سال می میرد۔ ہاں طو

در شش سال بلکہ پیش از شش سال بمرد۔

نسبت موت او خبر دادہ شدہ بود کہ روز دوم عید واقع گردد و خود آل روز

برائے مومنان عیدے باشد۔ ہمچنان بظہور رسید۔ و ایں نیز اطلاع داده
 شدہ بود کہ شخصے کہ از چشمانش خون می چکد۔ اور ابکشد۔ ہمچنین وقوع یافت۔
 و ازیں خبر نیز آگهی داده شدہ بود کہ بایتیغ حمیری کشتہ گرد۔ آخر کار دست قضا
 بایتیغ بیدریغ پیاداش آں شوخیہا کہ نسبت ذات اظہر صلعم کرده بود شکستہ را
 پارہ لوجان را از جسمش آوارہ نمود۔ و اشعارے براں رفتہ بود کہ باوے معاملہ
 گو سالہ سامری پیش آید۔

پس گو سالہ سامری وارد در روز سبت یعنی شنبہ پہلویش دریدہ شد
 و چنانکہ گو سالہ سامری را بعد از پارہ پارہ کردن سوختہ بودند و خاکسترش را در
 دریا انداختہ بودند ہمچنان بسبب ہندو بودنش ہندو اں بسوختند و خاکسترش
 را بدریا سے راوی انداختند۔

تفصیل واقعہ قتلش ایں چنین بیان کردہ اند کہ شخصے سیاہ فام با چشم
 خون آشام پیش لیکھرام آمدہ گفت من مذہب اسلام میدارم ولیکن ہندو شدنا
 میخواہم لیکھرام باوجود ہمایش مردم کہ زہار ایں کس را پیش خود اجازت آید
 و شستن و حرف زدن نہد مگر آں اجل رسیدہ ہیچ پروائے آں نصالح نکردہ
 بہجت ہندو ساغتن او ہماں روز شنبہ را کہ در اں خود ہلاک گشت معین ست
 و قبل از قتل شدن چیزے می نوشت و او را برائے آوردن کتابے حکم داد۔
 بظاہر چنان معلوم شد کہ آں قاتل برائے دادن چیز مطلوبہ پیش او آمد و خنجر
 را تا دستہ و شکمش پیوخت۔ و آں چنان خنجر را در اندرون شکمش بگردانید کہ
 تمام احشاء و معائش را برید۔ حسب بیان قرابت داران و سگواران او فی الفو

اُس قاتل چاک دست از پیش چشم مردم بدرجست و غائب شد لیکن ام در اُس وقت
بر بالا خانہ خود نشستہ بود و در زیر مکانش قریب دروازہ خیلے زناں و مردان جمع
بودند و گفتگو ہا می نمودند۔

اما بیچکس گواہی نمیدہد کہ قاتل او از بالا خانہ پائیں شد۔ زن و مادرش مع
دیگر کساں در منزل پائیں نشستہ با ہم گرم صحبت بودند۔ یقین اُس ہر دو اینست
کہ قاتل لیکن ام از بالا خانہ پائیں نیامدہ است۔ حاضران بے بیج در تگ در
جستجوئے او بہر طرف نگاہ کر دند مگر سراغ او نیافتند۔ واللہ اعلم کہ بر آسمان پرید
یا در زیر زمین خزید۔

لیکن ام در درو شدید و اندوہ تمام مبتلا شدہ بروز یکشنبہ ہلاک شد۔ و اُس
کشف حضرت اقدس کہ در اُس ظاہر کردہ شدہ بود کہ شخصے چالاک دیدیا کہ خون
از چشمانش میچکد نسبت لیکن ام می پرسد بجهت حضرت موصوف بطور تشائے
تأقیام قیامت باقی ماند۔ و برائے کسانیکہ بر ذات نبی کریم در رؤف و رحیم صلی اللہ
علیہ وسلم بد زبانی و گندہ دہنی میگردند خیرتے شد۔ فاعتبروا یا اولی الابصار۔

پیش خبری ششم

پیش خبری نسبت شاہزادہ ولیپ سنگھ کہ ازاں
بر قوم سکھاں حجتہ تمام شد۔

اکنون منجلہ اُس پیش خبری ہایک پیش خبری را بیان میکنم کہ بروقت خود واقف
شدہ برائے سکھاں بر صداقت اسلام دلیلے ساطع و بر حقیقت مسیح می نمود

عبدالسلام مجتہ قاطع گردید است۔

چوں انگریزاں مملکت پنجاب را مسخر نمودند۔ در ذیل مصلحت ملکی شاہزادہ
 ولیپ سنگھ پسر راجہ رنجیت سنگھ را کہ دارت حکومت پنجاب و خرد سال بود بہ لندن
 بُروند۔ مدتی آنجا بسر بُرد و اورا اجازت باز پس آمدن حاصل نشد۔ تا آنکہ سر
 زمین پنجاب از قبضہ سکھاں برآمدہ من کل الوجوہ در تسلط دولت انگلیشیہ درآمد۔
 بعد غدر دہلی چوں پائے حکومت سلطنت مغلیہ اند ملک ہندوستان بدرشد
 و بیسج خطرہ نامد۔ شاہزادہ ولیپ سنگھ صاحب بہادر ارادہ ملک پنجاب نمود و در
 عام و خاص شہرت پیدا شد۔ عنقریب شاہزادہ موصوف دار پنجاب خواہد شد۔
 و بریں اثنا حضرت اقدس را الہام شد کہ او دریں ارادہ کامیاب نگردد۔ حضرت
 اقدس بسیارے از مردم خصوصاً ہندواں را از مضمون الہام آگہی دادند و
 در یک استہار نیز بہ ایں معنی ایماے نمودند کہ رئیس پنجاب را در حالت ارادہ
 ورود ابتلائے پیش آید کہ در پنجاب نیاید۔ بوقت اشاعت الہام ہچکس را ایں
 وہم و گمان ہرگز نبود کہ اورا زور و بسا حل ہندوستان بازداشتند آید۔ بلکہ ایں خبر
 بشدت تمام شہرت پذیرفتہ بود کہ عنقریب در ہندوستان داخل گردد۔ لیکن بعد
 از روانہ شدن او از لندن حکومت ہند را اندیشہ پیدا شد کہ در ملک پنجاب رسیدن
 ولیپ سنگھ مفاد ملکی را ممانی است۔ زیرا کہ چند آنکہ خبر آمدنش شائع شد و قوم
 سکھاں بر بنائے روایات قدیمہ توجہ شے می افروزد۔ حکومت ہند و بریں اندیشہ
 افتاد کہ مبادا برآمدنش در ملک فتنہ و فساد حادث گردد۔ لہذا اورا زور و بسا حل
 ہندوستان بازداشتند۔ ایں خبر مانعت مردم را وقتے معلوم شد کہ در دل خود

قطعاً فیصلہ کردہ بودند کہ در چند روز در زاد و بوم برسد۔ میر دل قوم سکھان از رسیدن
 آن خبر صدمہ عظیم وارد شد۔ اما جلال واحد ذوالجلال والا کرام بقوت تمام ظاہر
 گردید کہ حق تعالی نوشتہ دہائے مردم را در آن وقت میخواند و میداند کہ ہنوز خود
 مردم از راز دل خود بے خبری باشند۔

پیش خبری ہفتم

ایں پیش خبری نسبت طاعون است کہ از اں ثابت می گردد کہ حق تعالی
 مالک سلسلہ اسباب باریک در باریک است۔ بعد بیان پیش خبری متعلقہ افغانسان
 و مالک محققہ اش چہار پیش خبری ہائے حضرت اقدس بیان نموده ام کہ بہ آہنما پرستہ
 اقوام حجت قائم شد۔ حالاً اں پیش خبری ہا را بیان میکنم کہ بذریعہ اں بر جمیع اقوام
 ہندوستان خصوصاً برائے ہر سکونت دارندہ سطح زمین عموماً اتفاق حق کردہ شدہ
 است کہ از اں ثابت می شود کہ حق تعالی بر سلسلہ اسباب کہ خیلے باریک و در نظر
 مردم تاریک است بلکہ وہم و گمان انسان بسر حد اں نتواند رسید قادر و توانا است
 و اں ہمہ را در تائید و تشدید کار ما موران خود آمادہ می سازد۔ حضرت اقدس ازین
 نوع پیش خبری ہا بسیار کردہ است کہ در وقت خود ہوید اگر دید است و بعضے
 در زمان آئینہ بوقوع برسد۔ مگر از اں میان بطور مثال اں پیش خبری را
 بیان میکنم کہ نسبت طاعون است کہ در اں ایں خصوصیت است کہ خیرش خنجر
 صادق صلی اللہ علیہ وسلم ہم بیان فرمود۔ لا محالہ ایں وبائے ہلک در زمانہ مسیح
 موعود ہوید اگر دد۔

هرگاه بموجب خیر رسول کریم صلعم در شب سیزدهم ماه رمضان خسوف قمر
 و در روز بیست و هشتم بهای ماه مبارک کسوف شمس واقع شد حضرت باری
 عز اسمیه بچنانیج می نمود و الهام نمود که اگر مردم از این نشان انکار و زبردند و
 هیچ فائده ایمان از آن برنگرفتند و ما مور را قبول نکردند برایشان عذاب نازل
 خواهد شد چنانچه الفاظ خود حضرت اقدس درین باره اینست و حاصل الکلام
 ان المكسوف والخسوف آیتان مخوفتان اذا اجتماعا فوقهما عذاب
 شدید من الرحمن و اشارة ان العذاب قد تقور و اکدم الله
 لاهل العدا و ان (نور الحق حصه دوم) یعنی کسوف و خسوف هر دو از جانب
 خدا بیتیغالی نشانهای خوفناک است و چون هر دو بهم جمع آیند چنان که درین
 وقت جمع آمده اند از جانب خدا بطور تنبییه می باشند و اشاره می نمایند که
 عذاب مقرر شده است برائے کسانی که از سرکشی باز نمی مانند بعد از آن حق تعالی
 برائے وقوع این پیشگیری در دل حضرت القانود که استند عالم و بای عالم
 کنند چنانچه در قصیده عربیه که در ۹۴۲ هجری طبع شده می فرمایند.

فلما طغى الفسق المبيد بسيله | تمثيت لو كان الوياء المتبر
 فان هلاك الناس عند اول الفقه | احب واولى من ضلال عجزه

یعنی هرگاه فسق مایه ویرانگر را در اول وقت از خدا بیتیغ
 استند اگر دم که کاش و بای هلاک کننده بیاید و مردم را هلاک نماید زیرا که
 نزد عقلمندان مرگ پسندیده تر است ازین که مردم در گمراهی تنباه کننده مبتلا
 گردند.

حضرت اقدس بعدہ در ۹۶ھ در کتاب سراج منیر تحریر فرمودند کہ این عاجز را الہام شدہ است "یا مسیم الخالق عدوانا" یعنی اے مسیح خلق و مرض متعدی بجا توجه بفرما۔ بعد ازاں فرمودند کہ "مگاہ کنبد این خبر مائے کدآ زمانہ است و معلوم نمی شود کہ کئے بوقوع می آید۔ وقتے است کہ بدعای میرند و وقتے می آید کہ بدعا زندہ می گردند۔" وقتے کہ این پیشگوئی آخرین شائع شدہ در آن وقت طاعون صرف در شہر بمبئی نمودار شدہ بود و یک سال ماندہ باز زائل گشت و مردم خوش بودند کہ دکن و اکنوں سد باب طاعون کردہ اند۔ مگر حضرت اقدس را از حق تعالی اطلاعات بر خلاف آن میرسید۔ چون مردم حملہ اولین این مرض را حملہ عارضی و اتفاقی پنداشتند و در ملک پنجاب محض در یک دو قریہ این مرض بغایت کمی رونما شدہ بود و باقی تمام ملک ازاں محفوظ بود و در شہر بمبئی نیز شرارہ این آتش رو بخمود آورده بود۔ در آن وقت حضرت اقدس اعلا نے دیگر شائع فرمودند "کہ امر سیت ضروری کہ ما را بوش ہمدردی بنی نوع انسان بر نگاشتہن آن آمادہ ساختہ است و ما خوب میدانیم کہ کسان کہ از روحانیت بہرہ ندارند بر سخن ما استہزاء و تمسخر نمایند۔ مگر بر ما فرض است کہ آنرا بسبب ہمدردی بندگان خدا بیان نمایم و آن ایست کہ امروز بتاریخ ششم فروری ۹۸ھ روز یکشنبہ در رؤیا دیدہ ایم کہ ملائکہ در مختلف اصلاع پنجاب نویا و ہائے نہایت بد شکل سیاہ رنگ و کوتاہ و خیلے خوفناک اند و زمین می نشانند۔ و ما از بعض نشانندگان آن پرسیدیم کہ این چہ چیزے است شخصہ جواب داد کہ درختان طاعون است کہ عنقریب دیں ملک برگ باریدہ کنند۔

مگر اگر گفتوئے او ایں امر بر ماستنبہ ماند کہ در سرمائے آئندہ برپا شود و نشر کند یا در سرمائے حال۔

اسی اصل منظر آں نو باد ہائے سیاہ بغایت ہیبت ناک بود کہ ما دیدہ ایم و مارا پیش ازین نسبت طاعون الہام نیز شدہ بود۔ **إِنَّ اللَّهَ لَا يُخَيِّرُ مَا يَقُومُ حَتَّى يُخَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ۔** انہ ادوی القریبہ۔ یعنی تا وقتیکہ مرض معصیت از دلہا دور نشود و بائے ظاہری ہم دور نہ گردد۔ و در آخر آں شہتا چند اشعار فارسی نیز درج نمودند۔ و آں ایں است۔

گر آں چیزیکہ می بینم عزیزاں نیز دیدند	ز دنیا تو بہ کردند بے چشم زار و خونبار
خورتا باں سبہ گشت است از بدکاری مژم	زمین طاعون ہی آرد پئے خوف و انداز
بہ تشویش قیامت ماند ایں تشویش گریب	علاجی نیست بہر دفع آں جہنم کروا
من از ہمدردیت غم تو خود ہم فکر کن باے	خرد از بہر ایں روز است لے دانا و شیار

ازین پیش خبری با ظاہر است کہ حضرت اقدس قبل از ۹۴۲ھ جو خیر غذا خطرناک و من بعد بہ الفاظ پوست کنندہ پیش خبری و با فرمودند۔ و باز وقتیکہ ہنوز در ہندوستان آغاز طاعون نمودار شدہ بود و بخصوصیت خبرنیا ہی پنجاب دادہ بودند۔ طاعون آئندہ را نمونہ قیامت قرار دادند و فرمودند کہ ایں طاعون دور نشود تا وقتیکہ مردم اصلاح دلہاے خود نکنند۔

و بعد ازین ہر چہ واقع شد تحریر و تقریر در ادائے آں قاصر است۔ ابتداے طاعون اگرچہ از بمبئی شد و قیاس انتضائے آں میکرد کہ زور او در آں شہر سخت تر باشد۔ مگر بمبئی را پس انگندہ طاعون در ملک پنجاب اقامت

گزید۔ وہ آں شدت حملہ آور کہ در ہر بار سر ہر ہفتہ نقد سی ہزار اموات بوقوع
آمد۔ و در ہر سال لکوکھا مردم لقمہ ہنگ اعلیٰ گشتند۔ ہزار لاکتوراں بہر شخص و
تجاربہ معین شدند و انواع انواع چارہ گر بہا بر وے کار آوردند۔ مگر یہیچ فائدہ
مترتب نشد۔ و در ہر سال بشدت تے حملہ طاعون بظہور می آمد کہ حکومت ہند و محکمہ
حفظان الصحت تشاخص الالبصار و انگشت بدندان می ماند۔ و خیلے مردم لھسا
کردند کہ این عذاب از الحاکم مسیح موعود نمودار شدہ است۔ ہزار ہا بلکہ لکوکھا
مردم این نشان قہری را دیدہ بصداقت حضرت اقدس قائل گشتند و بر مامو
من اللہ ایمان آوردند۔ و تا وقتیکہ حق تعالیٰ مامور خود را اطلاع نہ داد کہ طاعون
برفت و تب باقی است در زور طاعون یہیچ کمی واقع نہ گردید۔ بعد از ان زور
طاعون رو بگی آورد و برابر کم شدہ رفت۔ مگر از بعض الہامات حضرت اقدس
مستنبط میشود کہ حملہ لائے این مرض چہ دریں ملک و چہ در دیگر ممالک بار دیگر
نیز بظہور آید۔

خدایتعالیٰ بندگان عاثر خود را در پناہ خود دارد۔ نزدیک من این پیش خبری
چنداں وضاحتی میدار کہ مومنان و کافران را برائے اعتراف صداقت مسیح موعود
مجبور می نماید۔ و بعد ازین اگر کسی در ضد و تعصب ترقی کند حالت اذ قابل رحم است
ہر کہ چشم خود میدارد تو اندوید کہ (اول) اینکہ خبر طاعون بہ عرصہ دراز قبل از
انتشار آں دادہ شدہ بود و ایں زمان مسیح قانون طبی ایجاد نشدہ کہ بذریعہ آں
نسبت و بوائے ہیضہ یا طاعون قبل از برپاشدن ایں امراض خبر دادہ آید۔
(دویم) بر نمودار شدن طاعون مردم را بہ کرات و مرات مطلع کردہ شدہ بود کہ ایں

دورہ طاعون را سرسری یا اتفاقیہ خیال نیاید کرد و بلکہ سال بسال زور را و زیادہ باشد
(سویم) و این خبر نیز قبل از وقت داده شدہ بود کہ زور این مرض در ملک پنجاب
بشدت تمام رونما گردد۔ و واقعات آئندہ اثبات این امر نمودند کہ بدنسبت دیگر
ممالک در ملک پنجاب اموات بکثرت رونمود است۔ (چہارم) دکتوران متواتر
خوشخبری ہاشائع نمودند کہ اکنون زمام این مرض را بدست آورده ایم مگر حضرت
اقدس آگاہی دادند کہ زور این مرض مہلک ہرگز کم نگردد تا آن زمان حق تعالی خود علاج
او نفرماید۔ و بچیناں بوقوع آمد کہ حملہ ہائے اس تانہ سال بشدت تمام بماند (پنجم)
در آخر خدا تعالی خود رحم فرمود و وعدہ شکستن حدت آں و بانمود و خبر داد کہ دورہ
طاعون گذشت دورہ تب ہنوز باقی است۔ چنانچہ بعد ازین الہام شدت و ہائے
طاعون ختم شد و در ملک پنجاب دورہ حمیات شدیدہ پدید آمد کہ از ان بیچ خانہ
خالی نماند۔ در کاغذات کوائف حفظان الصحت تسلیم کردہ شد کہ حملہ حمیات آں
زمانہ غیر معمولی بود۔

پیش خبری ہشتم

پیش خبری زلزلہ عظیمہ است کہ یہ آں بر تمام ملل و نخل باطلہ حجت
تمام گردید و بہ ثبوت رسید کہ قادر علی الاطلاق جل جلالہ در تہ
ارض بچیناں فرمان روا است چنانکہ بر سطح غیرا حکمران است
اکنون از ان پیش خبری ہائے حضرت اقدس کہ نہ صرف ذات باری عز و اسمہ
را در زیر زمین و بر ساحت و فضا ہائے آں یکساں جاری و ساری ثابت می کنند

ایک پیش خبری را بیان می کنم۔

این پیش خبری متعلق زلزله عظیمه است که در ملک پنجاب بتاریخ چهارم ماه
اپریل شفقہ حادث شد۔ و بذریعہ آن برپیروان ادیان مختلفہ از صدق اسلام
و صداقت مسیح موعود علیہ السلام محنتی نیرہ قائم شد۔ و بارہ این زلزله از حضرت
اقدس این الہام شائع شدہ بود۔ (آسیب زلزله) و دعفت الدیار و محالها
و مقاہمها) یعنی یک زلزله شدید خیلے خطرناک واقعہ شود کہ بوجہ آن مکانات
متعلقہ رہائش مستقلہ مردم و مقامات اقامتہ عارضیہ بار کھائے فوجی
تباہ گردد۔

این الہامات بحجرات متعددہ متعلقہ سلسلہ احمدیہ درہاں اوقات اشاعت
پذیرفتہ بود و وقوع این الہامات از روی الفاظ ظاہرہ چنان بعید از قیاس
خیال کردہ می شد کہ شاید شدت طاعون از اں مراد باشد۔ مگر نزد حضرت حق
چیزے دیگر مفہد بود۔ و در ذیل فرمائش قلہ کوہ آتش فشان کانگرہ را کہ ماہر ان طیفان
الارض جوشش آن را بے ضرر پیدا شدہ بودند و آتش افشانی او را از دیرباز
ہندوان توہم پرست بہ خیر تقاضائے قربانی یک بٹکے مادہ یعنی روپیہ) برآ
بسیج کاڑے و مصرفی نمی نمیدند۔ و ماہر ان علم طبقات الارض نسبت آن نیال
میداشتند کہ حالا فوران او بوجہ کم کم آتش برآدن کلی تمام شدہ است و بسیج
خطرہ تباہی از اں صورت امکان ندارد و از صد ہا سال بگردشعلہ نارش
صتم خانہ ہائے سر بہ فلک کشیدہ بہ صرف زرکتیر تعمیر کردہ بودند و خیلے صتم
پرستان و رانجا سکونت می داشتند۔ و مردم بے شمار برائے دیدار رتبان

بیجان و زیارت شعلہاے آتش فشاں بد آخا میرفتند حکم داده شد تا اندرون
خود خوشے نوپید کند و بر صداقت مامور او گواہی دهد۔

اندریں الہام چنانچہ از الفاظش معلوم میشود در خیال مقامے خبر واقع
شدن زلزله کہ در بر باد کردن سخت تر یں باشد داده شدہ بود کہ در اں بکشت عمارت
باشند کہ برائے بود و باش عارضی بنا کردہ میشوند یعنی کیمپ وغیرہ۔ و ظاہر
است کہ یہ ایں صفت یا ہما تنہا و ہما سراسر ایا می باشند یا بارہا کھائے فوجی کہ
آمد و رفت افواج در اں میشود نیز از ہمیں قبیل اند کہ برائے سکونت مستقلہ
نمی باشند۔

ایں اعتراض نتوان کرد کہ لفظ حملہا کہ پیش از مقامہا آمدہ برائے امر
متذکرہ بالانیست۔ و ہمچنین ایں نیز خیال نباید کرد کہ دریں مصرع شاعر بر
تمام نمودن قافیہ آن را نخواست آوردہ و مقامہا را بعد از اں۔ بلکہ اصل سخن
ایں است کہ خدا بیتیعالی را در انتخاب ایں مصرع با الہام خود بیج حاجت و ضرورت
بنود۔ و او تعالیٰ عبارتے دیگر بجایش ارشاد فرمودن می توانست۔ و ہمچنین ایں
مصرع الہی برائے تعلق دادن مصرع دیگر الہام نشدہ بود کہ رعایتش با قافیہ دیگر
بد نظر باشد و ہمیں نمط چونکہ ایں مصرع یا کلام شعرے منظم شدنی نبود تا
رعایت قافیہ را ملحوظ داشتہ می شد۔ پس دریں صورت خدا بیتیعالی الفاظ ایں
مصرع را مقدم و مؤخر کردن میتوانست۔ اما ایں مصرع را بغیر تقدیم و تاخیر
و بغیر رد و بدل بعینہا ہیئت کذائی در الہام نازل فرمودن برائے اثبات ایں
غرض منتخب شد تا خدا بیتیعالی ظاہر کند کہ زلزله عظیمہ در مقامے واقع شدن منظور

علم الهی است که در آنجا مکانات عارضی و عمارات مسافر خانهها بکثرت باشد و چنانچه
ظاهر است اینچنین عمارات زیاده تر در مسافر خانهها و قشونها و سیرگاه ها و
زیارت گاه مایمی باشد پس خبر وقوع این چنین زلزله شدید نسبت یک مقام
از چنین مقامات داده شده بود و همچنین وقوع آمد.

بعد چندی از اشاعت این اهام هنگامیکه مردم را دهم و گمان وقوع آن
نمانده بود یک ناگاه که آتش افشان کنگره که خاموش و در حالت سکون بود در
حرکت آمد و بتاریخ چهارم اپریل ۱۹۰۵ شنبه بوقت صبح همین که مردم از نماز فجر فارغ
شدند تا صدمایل زمین را جنبش داد شهر کنگره و بیت خانه اش و ماسکریا
و مسافر خانهها جمله در زمین خست شد محسوس انگلیس که در دهم ساله بفاصله
هشت میل واقع بود سپاه خانههایش همه با زمین برابر شد مکانات انگریزها
که بر لک بیسلاق یعنی اقامت موسوم گرما ساخته بودند بکلی منهدم گشت و با زمین
پیوست و عمارات قشون و لهوزی و بکوه نیز ریزه ریزه و درهم بهم شد و همچنین
خیله قری و امصار را نیز ازین آسیب صدمه عظیم رسید بست هزار نفوس
ازین آفت شکار نهنگ اجل شدند ماهران علم طبقات الارض حیران بودند
که آیا باعث این زلزله چه چیز بود مگر چه میدانستند که بسبب این زلزله تکذیب موجود
بود و بس و مقصد آن این بود که مردم بجانب دعوائش متوجه گردند حکما و عقلا
سبب آنرا در زمین جستجو کردند مگر در حقیقت باعث آن از فراز چرخ برین بود
و کوه کنگره که آتش فشانیش از زمین مایمی مردم فراموش شده بود حکم پروردگار
خود بجای آورد و علاوه ازین زلزله حضرت اقدس خبر بسیار زلازل دیگر نیز داده بودند

کہ بعضے بروقت خود واقع شدند و بعضے واقع شدنی اند۔

پیش خبری ہم

پیش خبری جنگ عظیم کہ برہمہ عالمیان حجتے است حکم و استوار
کہ ازاں بہ اثبات رسیدہ کہ ہچناں کہ حق تعالیٰ بر جادات و نباتات
حاکم است ہمہ راں نسفی بر دلہائے سلاطین حکمران کہ در نشہ حکومت
یدست و لا یقبل گشتہ خود را از دائرہ سلطوت و جبر و تش ازاد
می پندارند نیز حکمران است۔

مثالے ہم ازاں پیش خبریہائے کہ برہمہ روئے زمین حجت ثابت شدہ اند
منتخب میکنم کہ بواسطہ آں ثابت شدہ کہ دلہائے ارباب حکومت ہچناں در قبضہ
قدرت و دست ہچناں کہ دلہائے عامۃ الناس۔ و بنی نوع انسان ہچناں در تحت
تصرف و دست چنانکہ مخلوقات دیگر۔

ایں پیش خبری در شہادہ شائع شدہ بود و در آں ازاں جنگ عظیم خبر درج
بود۔ ہماں جنگ کہ در چند سال گذشتہ در ہر گوشہ زمین مردم را جبران و
سرگردان ساختہ و ہوش و حواس کافۃ الناس را پر آگندہ و دل ہر کہومہ را
از خوف آگندہ بود۔ و ہنوز ہم اثر آں بکلی زایل نشدہ بلکہ شرارہ شرارتش از کدام
کدام جائے گاہے گاہے سر بر میزند۔

اصل الفاظ الہام کہ در آں نسبت ایں حرب و ضرب خبر داده شدہ بود
موہم ز لزلہ عظیم بود و لیکن از علاماتے کہ متعلق آں بیان کردہ شدہ بود ظاہر

می شد که سولے زلزله این مصیبت دیگر است که پیش خواهد آمد۔ و الهامات دیگر تا بیداری خیال میکنند
چنانچه آل الهامات که در آن درباره این جنگ خبر داده شده بود این است۔ (نشانی تازه)۔

همیب نشان تازه۔ زلزلة الساعة۔ قوا انفسکم۔ نزلت لک۔ لک نری

آیات منهدم ما یعمرون۔ قل عندی شهادة من الله فهل انتم مومنون

کففت عن بنی اسرائیل۔ ان فرعون وهامان وجنودهما کالوا خاطئين

فتح نمایاں ہماری فتح۔ انی مع الافواج آتیک بغتة۔ و همچنین این الہام نیز بکرات

از جناب باری القاشد۔ کہ سہمہ بر افتاد و زلزله آمد۔ آتش فشاں مصالح الحرب۔ بید عرب

عفت الیہ یا رکذ کری۔ اریک زلزلة الساعة۔ یریکم الله زلزلة الساعة۔

لمن الملك اليوم لله الواحد القهار۔ ترجمہ۔ زلزله نمونہ قیامت جانہائے

خود را نگاہ دارید۔ میں برائے تو نازل شدم۔ ما برائے تو نشانہائے بسیار بنمایم۔ آنچه مردم

بنام میکنند ہمہ منهدم گردود۔ بگو بہ نزد من شہادتے است از طرف خدا بتعالی۔ آیتا شہادان می

آرید۔ مصیبت بنی اسرائیل را دود کردم۔ فرعون و هامان و لشکر یائے ہر دو خطا کار اند۔

فتح نمایاں۔ میں با فوج ناگاہ بہ نزد تو می آیم۔ کہ سہمہ بر افتاد و زلزله در آمد۔ برائے اہل عرب

را ہر ہائے خوب پیدا شود۔ کہ بر آن گام زدن برائے شاں مفید است۔ خانہا آچنان خو

شوند چنانکہ ذکر من از ہما محو شدہ است۔ ترا زلزله کہ نمونہ قیامت باشد بنمایم۔ خدا شما

را زلزله کہ نمونہ قیامت باشد بنماید۔ برائے کیست ملک امروز برائے خداے واحد قہار۔

و تشریح مزید ہمیں زلزله را در یک نظمی فرمودہ اند کہ خلاصہ اش اینست۔

چند روزے بعد زامروز آید از حق یک نشان

انقلابے آید از قہر خدا بر کائنات

زاں بگردش افتد این دہ ما و شہر و مرغزار

بہر عریانے نمازد تاب تابند از ازار

سخت زلزله در افتد تا همه جنبش خورد
چشم تا بر هم زنی گردد زمین زیر و زبر
هر که شب میداشت پوشاک بزرگ یا من
هوش انسان بر پردیجیوں خواست طائران
سخت آفت باشد آن ساعت پئے همراه
چشمهائے کو به سار از رنگ خون گشتگان
مضمحل گردد ز خوف و دہشت آن جن انس
این نشان حق نمودار بیت از قہر و غضب
ہاں مکن انکار و جیمے سفید ناشناس
این سخن وحی حق است این سال بر آید بظنا
زین گماں بگذر کہ باشد بگمانیہا معاف

جاندار و مردم و اشجار و کھسار و بحار
جو ہمائے خون رواں گردد چو آب رود با
صبح چون بر خاست باشد چون در خان چنا
نغمہ خود را کند بسیار کبوتر ہم ہزار
راہ را نشناسد از پیہوشی خود را ہوار
احمر قافی نماید چون شراب انجبار
زار اگر باشد در آن ساعت بود با حال زار
حملہ نا آرد فلک با خنجر خود بار بار
بر ہمیں از صدق من باشد ہمہ دار و مدار
چند روزے صبر کن چون متقی و بردبار
قرض تست این یک بیک باز آیت از قرضدار

این زلزله چنان سخت باشد کہ از آن بر فورع انسان و حیوان و قری و شہر و از رختا
تباہی دارد شود و شخصے از سر سگی در بر سگی جامہ بر تن خود راست ننوائند پوشید مسافر را
در آن سخت صعوبت پیش آید و بعض مردم از اثر آن متاثر شدہ تا دور دست از راہ راست
بی راہ شدہ قطع طریق کنند و در زمین شگافا و مغار یا افتد و جو ہمائے خون رواں
گردد و رود بار بار از خون گشتگان سرخ شود و این آفت بر تمام روئے زمین نزول یابد
کوچک و بزرگ و جملہ حکمہتا از صدمہ آن نا توان و شکستہ گردند زار و روس علی الخصوص
بحالت زار گرفتار آید اثر این حادثہ بر بندگان نیز واقع شود و اس با ختہ شوند و نغمہ ہا

خود را فراموش کنند۔

علامہ ازب حضرت اقدس را الہام شدہ بود۔ ع
رواں گردند کشتی با شود تا جنگ و کشتیہا۔

لنگر بردارید۔ و حضرت اقدس ابن نیز تحریر فرمود کہ این ہمہ در مدت شانزدہ سال صوت
و وقوع پذیرد پیشتر ازب حضرت اقدس را ایک الہامی شدہ بود کہ از ان معلوم می شد کہ
این زلزله در وقت حیات ایشان واقع شود۔ اما بعد از ان خدا بتعالی بہ الہام خود یکے عا
نسبت این زلزله بحضرت ایشان تعلیم داد کہ (لے خدا این زلزله مرا نما) چنانچہ ہمچنین واقع
شد و این جنگ عالمگیر بعد عرصہ شانزدہ سال روئے خود نمود۔ لیکن در زندگی حضرت
پیش نیابد۔

قبل ازب نوشتہ شدہ است کہ دریں پیش خبری لفظ زلزله آمدہ مگر مراد از ان
جنگ عظیم بود۔ اکنون من آن دلائل بیان میکنم کہ از ان معلوم می شود کہ در ان اخبار خبر عجیب
جنگ عظیم دادہ شدہ بود۔

(اول) در لغت عرب لفظ زلزله برائے معنی جنگ بلکہ نسبت ہر آفت شدید مستعمل شد
است و در قرآن کریم نیز این لفظ بمعنی جنگ عظیم آمدہ است۔ کما قال اللہ تعالیٰ
اِذْ جَاءَ وَکُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْکُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ
وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللّٰهِ الظُّنُونَا۔ هَکَیْلًا لِّ
الْمُؤْمِنُونَ وَرُسُلُوا إِلَیْهِمْ یُؤَدُّونَ الْأَمَانَاتِ (احزاب ۸) یعنی یا و
کنید و قتی را کہ دشمنان از جانب بالا و نیز از طرف پایین شما حملہ آور و ہر دو چشمہا خبر و
دو ہما بکلمہ ہا رسیدہ بود و شما نسبت خدا بتعالی گماہماے گوناگون میکردید۔ دریں

موقع مومنوں در آزمائش سخت انداختہ شدہ وہ بہ آفت عظیم مبتلا گردانیدہ شدہ بودند۔
پس چون لفظ زلزلہ برائے ہر آفت اطلاق می یابد و در قرآن کریم بمعنی جنگ و جدال
استعمال یافت است اندرین صورت الفاظ پیشگوی تحمل آن است اگر معنی این پیشگوی
بجائے زلزلہ چیزے دیگر کردہ شود۔

(۲) چون حضرت مسیح موعود این پیش خبری را شائع فرمودند این تفسیر باو سے ضم نمود
کہ اگرچہ در پیش خبری ظاہر الفاظ بجانب زلزلہ اشارہ میکنند ولیکن ممکن است کہ سولے
زلزلہ زمین آفتے دیگر باشد کہ نظارہ قیامت یکشم مردم و انما ید کہ نظیر آن چشم زمانہ ہرگز
ندیدہ باشد و بر جاہا و عمارتہا تباہی و بربادی وارد آید۔ (بر این احمدیہ حقہ پنجم ص ۲۸)
پس قبل از وقوع پیش خبری ذہن ہلہم نیز یہ این جانب منتقل گشتہ بود کہ عجیب نیست
کہ مراد از زلزلہ مصیبتے دیگر باشد۔ ہر چند مخالفان بریں امر اصرار شدید کردہ بودند کہ از یہ
لفظ معنی دیگر مراد نباید گرفت مگر حضرت اقدس بالقدوس جواب اعتراضات شاہ ہمیں
نگاشتند کہ چون زلزلہ در محاورات کتب الہی مختلف المعانی است پس چگونہ این
لفظ را در معنی خاص محصور کردہ شود۔ کہ این آں علامات را بیان می نماید کہ بیان کردن
آنها قبل از وقت کار انسان نیست۔ و نیز از وقت ظهور واقعہ ہم اطلاع میدہد۔ و
این پیش خبری آں وقت را نیز بیان می کند کہ در آن ظهور آں واقعہ خواہد شد۔ و نیز این
ہم ظاہری سازد کہ نظیر آں واقعہ پیشتر نشدہ باشد۔

(۳) الفاظ پیش خبری خود ظاہر میکنند کہ مراد از زلزلہ لرزش زمین نیست بلکہ از
مصیبتے دیگر مراد است زیرا کہ (۱) در پیش خبری بیان شدہ کہ این زلزلہ بزمام دنیا
واقعہ شود۔ و ظاہر است کہ زلزلہ زمین در تمام سز زمین عالم در یکبار حادث نمی گردد۔

بلکه در بعضی قطعات ارض هوی دای شود یعنی جائے جائے می آید نه در همه جا. (۳) از پیش خبری
 معلوم میشود که در وقت آن زلزله بر مسافران راه پیودن دشوار گردد بلکه از راه بے راه شوند
 و ظاهر است که اثر زلزله یعنی زمین لرزه بر مسافری باشد بلکه خطر آن بر کسانے باشد که در آن
 وقت درون شهر یا معموره یا مکانات مسکونه می باشند پس آن زلزله که در مسافران
 را مصیبت پیش می آید و راهسپاران گذاشته بپاره روی پیش گیرند آن آفت محاسبات است
 زیرا که مسافران و سیاحان صفوف جنود را نمی توانند تسکین افت. بلکه آن راه را و گذاشته
 چپ و راست سرگردان میگردد (۳) و نیز از پیش خبری معلوم می شود که اثر آن زلزله
 بر زراعتها و بوستانان یا افتد مگر ظاهر است که اثر تباہی زلزله ارضی بر زراعتها و بوستانها
 بیچ نمی باشد بلکه از جنگ و جدال باغات و زراعات پائمال میگردد. و از آتش افشانی
 توپ و تفنگ درختان و اراضی مزروع سوخته خاکستری شود. و گاهی بنظر مصارح
 جنگی و انتظامات حربی زراعت و باغ و بوستان را تباہ میکنند (۴) از الفاظ
 پیش خبری ظاهر میگردد که اثر این زلزله بر طائران و پرندگان خیلے سخت باشد که
 نفقات دوستان سرائها را فراموش نمایند و هوش و حواس از سر ایشان سپرد. این
 اثر بر پرندگان هوا از زلزله اراضی بیچ واقع نمی شود. زیرا که به وجه خفیف الحظه بودن
 حرکت اراضی را محسوس میکنند خصوصاً وقتی که طائر در پرواز باشد بیچ اثر آن در نمی
 یابد مگر در میدان حرب و ضرب از آواز توپ و تفنگ خیلے اضطراب و قلق در پرندگان
 هواید می آید و از قطع شدن اشجار و گوله باری و دام طيور بجانب آن علاقه نمی کنند
 و حواس ایشان مفقود می گردد. (۵) در الهامات متعلقه زلزله یک جمله کففت عن
 بنی اسرائیل نیز آمده است که معنیش اینست که بنی اسرائیل را از شر نگاه دادم

این جمله را با زمین لرزه هیچ تعلق نیست. لهذا ازین الهام یقیناً مراد از واقعه ایست که
 قوم بنی اسرائیل را از آن نفعی رسید است. و انشاء الله بیان میکنم که این نیز یک
 علامت جنگ بود که ظهور رسید. و این امر را هم تفصیل بدیم که ذکر آن در قرآن کریم نیز
 آمده است (۷) و از الفاظ پیش خبری معلوم میشود که مراد از زلزله جنگ است زیرا که
 در الهامات زلزله این بیان شده است که لشکر فرعون و امان خطاکار اند. و معلوم می
 شود که این اشارت بجانب فیصر جرمین است که خوشترن را قایم مقام و نائب خدا ظاهر می
 ساخت و همچنانکه فرعون میگفت **أَنَا رَبُّكُمْ أَلاَ عَالَمٌ** او نیز خود را از همه سلاطین روی
 زمین برتر و بالاتر می پنداشت. و از امان شاه آسیریا مراد است که در ذات خود چیزی
 نبود و بر حکم امیرا طور جرمین حرکت میکرد. اگر از لفظ زلزله جنگ مراد گرفته نشود بلکه زلزله
 مراد قرار داده آید در معنی کردن **إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا**
خَاطِئِينَ خیل وقت پیش آید (۷) در الهامات این زلزله الهام انی مع
 الافواج آتیاک بغتة نیز بار بار نازل شده که از آن معلوم میشود که بطرق جنگ
 اشاره است. (۸) و نیز در الهام بیان شده است که کوهی آتش فشان بشکافد
 که مصلحتهاست عرب بوسه وابسته بود و ایشان از خانه ها بر آیند. و ظاهر است که
 این نیز بالزله زمین تعلق ندارد. بناء علی هذا ظاهر میگردد
 که مراد از شکافتن کوه آتش فشان ظهور جوش طبل است که مخفی بود و بسبب هیجان
 و قوه پیش آید. و آن وقت عرب مصلحت خود را در آن بیند که خاموش ماندن ایشان
 در چنین هنگام خلاف مصلح است. و از خانه های خود بر آمده ازین موقع فائده بردارند
 (۹) **أَلَمْ يَلْقَ لَمَعِنَ الْمَلَأُ الْيَوْمَ** که در الهام آمده از آن هویدای می گردد که در آن

زمان مصائب افزان بادشاهی در قبضه تصرف مالک الملک حقیقی باشد. و این الهام
ظاهر می نماید که جمله حکومتها در پیش کشمکش کلی مضحک گردد. و حضرت واحد قهار حکومت خود
را با نشانهای قهری در نظر عالم جلوه گر سازد.

(۱۰) در یک الهام این است که کوه برافرازد و زلزله پیدا شود. این امر را نو آموزان مدارس
نیز میدانند که زلزل از برافرازدن کوهها حادث نمیکرد بلکه برعکس آن جبال شاخه
آنهمیجان زلزل برمی افتد پس از این الفاظ نیز تبادلی شود که در الهام زمین لرزد
مراد نیست بلکه بطریق استفسار مراد از آن چیزیست دیگر است و آن همین است که
مصیبت عظیم نازل شود که بسبب آن در دنیا زلزل واقع گردد. و مردم با یکدیگر
در افتد و صورت محاربه عظیم پیدا آید.

(۴) چهارم ثبوت این امر که از زلزله آفتی دیگر مراد است این است که
الهامات و دیگر که همدرا این ایام شده بود بر جنگ عظیم دلالت میداشت مثلاً این
الهام که لشکر را بر دار بید یعنی هر قوم افواج بحری را حکم دهد که هر وقت مستعد کار زراد
و آماده پیکار باشد. و همچنین این الهام که (روان گردند کشتیها که گرد جنگ کشتیها)
یعنی مراکب افواج بحری بکثرت این شو و آن سوتر و د نمایند تا مواقع جنگ بحری
را بدست آرند.

بعد اثبات این مدعا که در پیشگیری مراد از زلزله جنگ عظیم است که در ایام
گذشته وقوع آمده است. اکنون در اجزای مختلفه این پیش خبری غور باید کرد که
چگونه صورت وقوع پذیرفته است. اولاً اینکه درین پیش خبری بیان شده است
که ابتدای آن بدین صورت نمودار گردد که نخست مصیبتی رونماید و در نتیجه آن این

زلزله در دنیا چهره کشاید چنانچه هم برین نقص مصیبت قتل شاهزاده آسٹریا و گمش
موجب آغاز این محاربه گردید. و اختلافات مفاد ملی و ملکی و سیاسی را در این دخل
نبود. و خبری دیگر درین پیشگیری این داده شده بود که تمام روسی زمین از این متاثر
گردد. پس من کل الوجوه این امر ثابت شد که قبل ازین هیچ مصیبتی آنچنین خطرناک
در دنیا وجود نپذیرفته است که اثر آن در همه اکناف و اطراف کل عالم پدید آمد باشد
یوروب خود مرکز این جنگ بود. مگر بیچاره ایشیا نیز درین آفت ملوث گردید.
در ملک چین جنگ واقع شد. جاپون شریک جنگ عظیم گردید. هندوستان هم شمولیت
درزید. مراکش جنگی بر زمین اکثر بر سواحل هندوستان تاخفن آورد. در حدود ایران جنگ
ترکان و افواج انگلشیه واقع شد و با تفصل جرمنی فتنه و فساد ایران صورت وقوع
یافت. و در عراق و شام و فلسطین و سایر بلاد عرب و ضرب نمودار شد. در افریقہ نیز
بهر چار گوشه جنگ برپا شد. در افریقہ جنوبی حکومت سوئده افریقہ برحد و ویست
افریقہ جرمنی حمله با آورد. و خود در جنوبی افریقہ بغاوتی شدید برپا شد و در مستعمرات نوآباد
افریقہ مشرقی متعلقه جرمن و بر ساحل مغربیه در کیران و نیز بر ساحل مغربی نهر سویز و سرحد
مصر که ملحق به طرابلس است کارزار واقع شد. برعلاقه آسٹریلیشیا مراکش جرمن حمله آورد
و در انجام کار گرفتار آمد و در ملک نیو گائنا جنگ پدیدار گشت. و بر ساحل امریکا مابین
افواج کجری جرمن و انگلیس بیکار پدید آمد و ملک کینڈا و ریاستهای متحدہ درین
کارزار شرکت ورزیدند. و ریاستهای مختلفه جنوبی امریکا نیز بر خلاف جرمن اعلان جنگ
دادند. الغرض هیچ قطعه از قطعات ارض باقی نماند که از اثر این جنگ و جدال محفوظ
مانده ضرر جان و مال نبرد داشته باشد.

همچنین درین پیش خبری علامته دیگر این بیان کرده شده بود که شهر ناکو بهیاد
 مرغزارها و زراعتها تلف گردد. چنانچه همچنین وقوع آمد بسیاکی از کوه بچها از کثرت گول
 باری و حفر نقبها نیست و نابود شد. و خیلی شهر ناکو ویران شد حتی که جرمن را بر آن سر و تفریقش
 چندین ارباب رویه بتاوان دادن افتاد. و نا حال گردش زیر بار آن تاوان خم است.
 لاریب در اکثر کوهسار از کثرت گول باری سگاها افتاد و از نقصان بساتین و زراعت
 و باغات و غیره که وقوع یافته حد و پایان ندارد. هر فوج که در ملک غیر رسید شتهاد
 یا خیمه و شهر بار بار و کرد و حتی که از سینه بیکانه هم ناسه و نشانی نگذاشت چوں
 سلسله امتداد توپ خانها در آن جنگ تا هزارها فرسنگ بود هر چه بواسطه گول باری
 نقصان واقع شد حساب برداشتن آن شکل است.

یک علامت این بیان کرده شده بود که هوش و حواس جانوران خواهد پدید چنانچه
 همچنین هوید اگر دید که در علاقها نیکه جنگ بر پا بود جانوران آن سرزمین نیست و
 نابود شدند. علامته دیگر درین پیش خبری این بیان کرده شده بود که زمین زیر و ز
 گردد. چنانچه در سرزمین فرانس و سربا و روس از کثرت گول باری در بعض مقامات چنان
 مغارهای عمیق پیدا شد که از زیر آن آب بر آمد. و همچنین از زور دادن طریق جنگ
 خندق هر حصه ملک کنده شد حتی که هرگز معلوم نمی شود که گاهه در آنجا آبادانی بوده است
 بلکه تا جایکه نظر کار میکنند از خندقها و دمدها گریو و غارهای کوهستان بنظمی آید
 همچنین علامته دیگر بیان شده بود که آب جوئبارها و رودبارها از خون سرخ شود
 و جوئبارهای خون جاری گردد. چنانچه بلا مبالغه همچنین واقع شد. و در بعض اوقات از
 کثرت خون ریزی که در معرکه قتال روی داد تا میلهها آب آنها سرخ بود و در هر سرحد و نفوذ

آنقدر مردم جام موتِ احمق چشیدند که نمیتوان گفت که جوہارے خون رواں شد است۔
 علامت دیگر این بیان شده بود که در اوقات بر مسافران آمد و شد خیلی صعب شود
 و بعضی از این راه گم کنند چنانچه این علامت نیز مہو بہو مہو پدید آید و در صحاری و برای
 از نشرو پینادر شدن افواج و در بکار از خار از حملہاے ہماراے آبد و در تحلیف کہ بہ
 مسافران رسید اندازہ آں نتوان کرد۔ در ابتداء جنگ ہزار ہا و لکوکہا مسافران در
 محاکک دشمنان محصور شدند۔ و بعضی تا ہزار مایل راہ راج کردہ و از راہ بیراہ گشتہ بطن
 رسیدند۔ و در دوران جنگ سپاہیان فوج را بوجہ قبضہ نمودن دشمن بر شوارع و گزرگاہ ہا
 و منزلہا تاصد مافرسنگ راہ راست گذاشتہ راہ کچ پیہودن پیش می آمد۔ افراد افواج
 انگلیس در ملک فرانس بوجہ نابلد بودن از اکثر طرق و شوارع راہ غلطی کردند۔ چوں
 اینچنین واقعات بکثرت رفتے نمود۔ آخر کار نام سرباز و نمبر اورا و نام دستہ فوج بر تختہ
 نوشتہ در گلوبش می آویختند تا اگر راہ را گم کند بہ این حیلہ بمنزل خود برسد۔

و علامت دیگر کہ در پیش خبری بیان گشتہ بود این است کہ رپورپ آنچہ بنامی
 کند مہدم کردہ آید۔ این علامت نیز حسب منطوق پیش خبری ظاہر گشت چنانچہ در این
 جدال و قتال علاوہ از برکنندہ شدن عمارات کثیرہ ظاہری بنیاد تمدن ایشان نیز از بیخ
 و بن برکنندہ شد است و اکنون بچہت بر آمدن خود از اں دام گلوگیر خیلے دست و پا
 میزنند و لیکن روئے کامیابی نمی بینند۔ بالیقین بعد از چند گاہ حملہ عالم خود برای العین
 مشاہدہ کند کہ تمدنیکہ قبل از جنگ اٹالی یورپ را حاصل بود قائم نہا است۔ و در عرض
 آں آں رسوم را اختیار کنند کہ در انجام کار توجہ ایشان را بجا تیب اسلام مائل نماید۔ و
 این امر از خدا متعالی مقدر شدہ است و هیچکس این امر را باز نتواند داشت۔

و علامته دیگر در میان پیش خبری این بود که تکلیفی که بنی اسرائیل از دیگر اقوام میر
 حالا ایشان را از این باز داشته آید چنانچه این علامت نیز بواسطه تمام رونمائی هر خاص
 عام شده است حقیقتش اینست که در اثنائ جنگ و پیکار مسر با نفور که بحال
 لار و بالفور است اعلان داد که جهودان که از وطن اصلی خود یعنی فلسطین آواره و در
 ممالک دیگر سرگردان هستند باز به ایشان داده آید و حکومتهاست اتحادی بین این قرار
 داد و اختتام نسب العین خود دارند که آن بے انصافیه که نسبت بنی اسرائیل از ایشان
 بوقوع آمده است بالضرورة و در باید کرد چنانچه بر حسب این وعده بعد از اختتام
 جنگ فلسطین را از قبضه ترکمان برآورده و در القریه قوم یہود قرار داده اند و اکنون
 در آن سرزمین طرز حکومت به این نوعیت جاری شده است که در نتیجه اش فلسطین
 و در القریه آن قوم نواند شد و جهود آن را از هر چار طرف در انجا جمع کرده می آید و
 مطالبه قدیمه این قوم را که متعلق به اجتماع قوم خود در آن سرزمین بود بکلی تسلیم کرده اند
 و این امریست بکشگفتی انگیز و حیرت نیز که نسبت این واقعه قرآن کریم نیز از
 سیزده صد سال پیشتر ایما فرموده است كما قال الله تعالى وَ قُلْنَا مَنْ بَعْدُ
 لِيَعْرِىَ إِسْرَائِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا
 (بنی اسرائیل ع اخیر) یعنی بعد ممالک فرعون بنی اسرائیل را گفتیم که درین سرزمین بود
 باش و درید پس هرگاه که وعده آخری برسد شمار از اطراف و کناف عالم فراهم ساخته
 درین سرزمین می آوریم بعضی مفسرین از لفظ الارض زمین مصر و از وعده پسین روز
 قیامت مراد گرفته اند مگر این هر دو امر غلط است زیرا که بنی اسرائیل را گاهی
 ازین بود و باش مصر از جانب خدا بتعالی حمل نشده است بلکه حکم سکونت ارض مقد

آمده بود و همانجا ایشان بود و باش اخذ کرد و بود و از وعده **الْآخِرَةِ** قیامت مراد نیست
زیرا که قیامت را با سکونت ارض مقدس هیچ تعلق نیست.

سخن صحیح اینست که با ایشان وعده عطا کئے ارض مقدس داده شده است و باز
این گفته که هرگاه وعد **الْآخِرَةِ** بیاید ما شمارا یکجا جمع کرده خواهیم آورد و بجانب این امر اشاره
فرمود که برای شما آن وقت در پیش است که ناگزیر در آن ترک وطن بگوئید. ولیکن در وقت
وعد **الْآخِرَةِ** یعنی در وقت بعثت مسیح موعود که بعثت ثانیه است شمارا باز فراهم کرده بطول
می آیم چنانچه تفسیر البیان است که وعد **الْآخِرَةِ** وقت نزول عیسی من السماء است.

خدا تعالی در اوائل پیس سوره نسبت قوم یهود ذکر و زمانه بیان فرموده است حیث
قال **فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءَ أَوْ يُجْهَكَ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ**
كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبَذَرُوا فِيهَا مَكَلُوثِينَ - یعنی چون وعده
دیگر یا بخارزد یا چهره مالے شمارا متغیر گردانند و در آیند و دشمنان شمارا در مسجد همچنان که
در اول بار داخل شده بودند و بر هر چه قدرت یابند بریاد دهند. ازین آیه معلوم میشود

که درین مقام از وعده **الْآخِرَةِ** آن زمانه مراد است که بعد از زمانه مسیح اولی بر سر
یهودان آمده بود مگر چونکه بعد ازین وعد **الْآخِرَةِ** بجائے اینکه جمع کرده شوند یهود را پراکنده
گردانید بودند ازین جهت ناچار تسلیم کردن می افتد که در مقام دیگر مراد از وعد **الْآخِرَةِ**

زمانه ایست که بعد از نزول ثانی مسیح است و از جنگنا باکم **لَقَدْ قَامُوا إِلَى**
یهود است که این وقت در فلسطین صورت پذیراست که از همه دنیا فراهم آورده

ایشانرا آنجا منوطن ساخته اند و آنچ در الهام حضرت اقدس وارد شده است
که كَفَفْتُ عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَرْأَيْتُمْ مَا كُنْتُ فَعَلْتُ لَكُمْ لَعْنَةُ أَقْوَامٍ عَالَمٍ است که

بانی اسرائیل الی یومنا ہذا بوده است کہ ایشان را اجازت نسبت سکونت دارا قرار قدیمہ
ایشان نمیدادند۔

و بحجتیں علامتہ دیگر این بود کہ این حادثہ عظیم و در مدت شانزده سال واقع گردو
و لاریب در شش۹ نسبت آن الہام شد و در سال ۹۱۰ بعد از سال این جنگ عالمگیر
برپا شد۔

و علامتہ دیگر این بود کہ در آن وقت تمام مراکب و سفائن بحریہ از ہر سمت آمادہ باش
چنانچہ علاوہ آن اقوام کہ بر سر پر خاش بودند حکومتہائے دیگر نیز بحجت حفاظت ممالک
نود مراکب بحری خود را ہر وقت مستعد میداشتند کہ مبادا دستہ بحری قومے در بحر متعلق
سواحل ایشان حرکتی نامناسب بکنند کہ از آن چار و ناچار جنگ پیش آید و بہ این
غرض نیز کہ تا حفاظت حقوق خود را نکنند۔

علامتہ دیگر در الہام این بود کہ در آن روز کار مراکب بحریہ در ہفت قلزم ہر وقت
گشت نمایند تا بایکدیگر در آمیزند یعنی آمادگی مراکب و سفائن بحری بقوت ہر چہ متاخر
بنظر رسد و در ہمہ کج کشتیہا بزور تمام دائر و سائر خواہند بود۔ چنانچہ ہر قدر مراکب و
سفائن بحری کہ درین جنگ با استعمال آندہ اند و برائے کشاکش گشت زردہ اند مثال
آن قبل ازین دیدہ نشدہ خاصتہ سفائن تباہ کنندہ و و البوریا و کشتیہائے کوچک زبر
آب شنا کنندہ درین جنگ آنقدر بکار آورده شدند کہ قبل ازین ہیچ نشانے از آن پیدا
نبود۔ و در لغظ کشتیہا ایماے بود کہ درین پیکار و تیر و تیر نسبت و البوریا بے بزرگ سفائن
کوچک یکسرت استعمال شود۔

و علامتہ دیگر نسبت این آفت آن بود کہ یک بیک حادثہ گردو چنانچہ این جنگ عظیم

نجاته بر پا گردید که مردم حیران ماندند و نامور مدبران عالم اقرار کردند که اگر چه ایشان منتظر جنگ عظیم بودند مگر به این سرعت بوش زدن آل کبکی غیر متقرب بود و بمجرقتل شهزاده آسٹریا و شهزاده خانم اوفور ایک جهان در بهمان آمده بدوید و بے تحاشا در نایره آتش بیجا خزید۔

و علامتے دیگر ایں بود کہ دریں جنگ ایں مواقع و مصلح روئے نماید کہ اہل عرب از ایں فتنہ گرد و ہنگام از خانہ بادر آیند و در سنیر بیابا ویرند چنانچہ ہاں صورت پیش آمد کہ بمجر شمولیت ترکان دریں رستنا نیز بوش آزادی قوم کہ در دل بادیه نشینان عرب بہیمان میکرد و نگہ بلاحظہ سطوت حکومت اتراک در دل نشان می افرد و فرصت حصول دعا دیدہ در مخالفت ترکان بکرت آمد تا فتنہ در روئے سلطنت عثمانیہ کشیدند و بہ آخر از رفتہ فرمانبرداری اتراک آزاد گردیدند۔

و علامتے دیگر ایں بود کہ خانہا مسما بلکہ با زمین ہموار گردید چنانچہ از اہام عفت الدیاد محلہا و مقامہا ظاہر است در انجام کار ہچنان بوقوع آمد۔

در ہمہ عالم مرکز دار العشرت و نقطہ عیش و نشاط علاقہ شرقی فرانسا بود و سرزمین یورپ را شراب خانہ خراب ازین ملک دستیابی شد و تمام ہوا پرستان حاکم مغربہ بہ بہت حصول روسیای درینجا جمع می شدند از فقر خدا میں علاقہ قشنگ از یک سرتاسر دیگر دریں جنگ ہدف ہماں توپ و تفنگ گردید و آنچنان کہ ذکر الہی دریں بار منقود بود و نقش عمرات آل ملک نیز ناپدید گردید۔

و علامتے دیگر ایں بود کہ در ایں فتح ما باشد یعنی باہر حکومت کہ جماعت مسیح موعود یار و مددگار باشد آنرا فتح حاصل آید چنانچہ ہچنان طلبہ آمد حق تعالی بطیفیل دعا لے حضرت

مسح موعود علیہ الصلوٰۃ والسلام برطانیہ عظمیٰ را ازین مصیبت کبریٰ نجات کرامت فرمود۔
 اگرچہ در زعم خود بران دولت انگلیس حصول این فتح را نتیجہ حسن تدابیر خویش
 می انگارند لیکن اگر بر تفصیلات واقعات نگاه کنند البتہ ایشان را معلوم گردد کہ اتفاقات
 عجیبہ غیر مترقبہ باعث این فتح عظیم شد است و از ان بالبداهہ ثابت میشود کہ این عقدہ
 کشائی محض بنا بر تصورات آسمانی بود است نہ بذریعہ تدابیر انسانی و آلات مہیولانی۔
 علامتہ دیگر کہ در خود خیلے نشا نہا میدارد این بود کہ حالت زار روس انہو زار شود
 در زمان اشائیں پیش خبری حالات زمانہ سر اسر مخالف الفاظ پیش خبری بود و لیکن چون
 لفظاً و معنیاً بظہور رسید بحجت و انشوران ذی ہوش موجب حیرت شدید گردید۔

درین پیش خبری پیش خبری ہائے دیگر مندرج است۔ نیز کہ خبر داده شدہ بود کہ تا
 وارد شدن این آفت از نقصان محفوظ و سلامت باشد۔ و در اثنائے این جنگ بر ذات
 و سہ صدرہ عظیم وارد گردد۔ لیکن چنان نبود کہ ناگاہ کشتہ شود۔ نیز کہ ہر کہ قتل رسد نسبت
 ہرگز گفتہ نمی شود کہ در حال زار گرفتار است پس الفاظ الہام بیانگ بلند خبر میداد کہ در
 چنان غلبے کہ بس الیم و مصیبت فحیم باشد مبتلا بشود۔ و باز این امر نیز از پیش خبری
 معلوم می شود کہ درین آفت خاتمہ کار تاجداری زاران روس گردد۔ زیرا کہ الفاظ الہام
 تخصیص شخص نمیکرد و واحد سے را معین نمی نمود۔ بلکہ زار را یہ حیثیت منصب اہم بطور
 روس بدون بیان فرمود است۔ ہذا نظر دقیق صرف باید کرد کہ این پیش خبری ہرچہ
 شان و شوکت خود واقع گردید است قبل از وجود این آفت پر خافت خیلے مردم بر خطا
 زار منصوب ہائے بسیار بعل آوردہ بودند لیکن اواز جملہ مکائد و جملہ شداہد محفوظ ماند۔ اما
 چون محاربتہ عظیم رونمود و وقت مقرر فرمودہ حضرت باری تعالیٰ شانہ بر سر رسید دفعۃً زار

در سر پنجم حالت زار گرفتار گشت و جمله دانشمندان روزگار از قدرت کردگار حیران و انگشت
 در دهان ماندند چنانچه از حالات معلوم می شود که هرگاه در ملک روس فتنه و فساد برپا شد
 زار در آن وقت بجهت معائنۀ افواج بر سر حد ملک خود رفته بود و بر وقت روانگی او
 از دار السلطنت چندان فساد می موحش باشد در ملک برپا نبود لیکن بعد از آن از غلط
 کاری های یک گورنر در میان رعایا جو شعله پیدا شد اما در حکومتها این چنین جو شعله ها
 همیشه پیدا می شود و ظاهراً است که این چنین حکومت عظمی که به مضبوطی تمام قائم شده باشد
 با این چنین فتنه و فساد قوفاً از یاد رنجی افتد مگر دست تصرف الهی در پرده کار میگرداند و زار
 مردم از آن جو شعله رعایا شنیده گورنر را حکم به سختی کردن داد و نگذاشت با بر خلاف ایام گذشته
 از سخت گیری گورنر جو شعله مردم ترقی کرد و زار آن گورنر را تغییر داده بر جای دے گورنر دیگر
 فرستاد و در عقب آن خود نیز بجانب دار السلطنت حرکت کرد تا بقدم خویش آتش
 فتنه را فرو نشاند مگر در بین راه خبر رسید که آتش فساد و بالا شد است لهذا او را مشورت
 دادند که در این وقت شورش در دار السلطنت داخل شدن مصلحت نیست مگر او پروا
 این سخن نکرده بگمان اینکه در موجودی او همه هیجان مردم فرو نشیند سر زده بصوب دار السلطنت
 روان شد تزن کمتر که راه طے کرده بود که شنید که بغاوت عظیم سر بر زده است و باغیان
 و فتنه وزارت را قابض گشته اند و حکومت ملی قائم گردیده است از قدرت خدا این همه
 تغییرات حیرت افراز در مدت یک روز صورت گرفت یعنی از صبح دوازدهم پانزدهم
 تا شام آن روز شاهنشاه عظیم الشان که نسبت با دشمنان کل دنیا ذی اختیار و تراز همه
 صاحب اقتدار تر بود و خود را از این محکوم احدی نشنوده و بر همه حکمرانی کننده میخواند
 از حکومت معزول شده فرمانبردار رعایا گردید و بنای پانزدهم پانزدهم پانزدهم پانزدهم

اور ایس اعلان بہ خط خودش نوشتن افتاد کہ او و اولادش از تخت روس دست بردار
 می شود و حسب پیش خبری حضرت اقدس عنان حکومت از خاندان زار برائے دوام
 بدر رفت مگر هنوز بعض خصص کلام الہی باقی بود و نکولس دوم اندیشید کہ از حکومت
 بیدخل شدہ جان خود و جان فرزندان خود را زار نگاہ تواند داشت و بر مدخل الملک
 ذانیہ خود بہ خاموشی عمر خود را بسر تواند کرد مگر از مشیت الہی ایس ارادہ او بسر نہ رسید
 بتاریخ پانزدہم پانچ از تخت دست برداشتہ و بتاریخ بست و یکم پانچ او را اسیر کردہ
 بجانب سکوسیلوروانہ کردند و بتاریخ ۲۲ مارچ حکومت امریکا حکومت باغیاں را
 صحیح تسلیم نمود و بتاریخ بست و چہارم انگلستان و فرانس و اطالیہ نیز حکومت ایشان
 را تسلیم داشتند تا ہمہ آرد و مالے زار ہلباء مکتوب آگر دیدہ نہ بر آ کہ برائی العین مشاہدہ
 نمود کہ اس حکومت ہائے ہم لو کہ بر ایشان اعتماد داشتہ با جرمن جنگ ہمی کرد و یک ہفتہ چشم
 از حکومت او گردانیدہ حکومت باغیاں را تسلیم نمودند و در حمایت او ہیچ حرفے از دہان
 بیرون نہ آوردند با وجود آں ہنوز در ارادہ الہی مصائب زیادہ برداشتن برائے او
 مقدر بود تا زار از حالت زار خود بفرہ راہام خدائے واحد قہار ثبت کند اگرچہ زار بحال
 اسیر و گرفتار و از جان خود بیزار بود مگر ہنوز عنان حکومت روس در دست سیکے از
 شاہزادگان خاندان شاہی بود کہ پورا و نام داشت و بہیں وجہ بازار در حالت قید
 سلوک احترام آمیز کردہ می شدہ و آں شہنشاہ ہفتم حصہ دنیا بازن و فرزندان و شغل
 باغیاںی آیام زندگانی رامی گزرا نید کہ در ماہ جولائی آں شاہزادہ نیز بر ترک حکومت مجبور شد
 و سر رشتہ حکومت در قبضہ اقتدار کسی آمد و سختی مالے قید زیادہ شد مگر از حدود
 انسانیت منجا وز نہ نمود و پس اثنا دست قضا طرح نور انداخت بتاریخ ۷ نومبر بغاوت

بولشویک کر سکی راہم از حکومت معزول ساخت۔ ویرزا در حالت نرا ترقی کرد کہ از
استماع آن دل یک انسان سنگدل نیز آب میگرد۔

زار را از محل شاہی سکوی بر آورده از جائے بہ جائے و از مقامے بہ مقامے متقیم
می ساختند۔ بالآخر بجهت یاد دہانیدن آن مظالم کہ بذریعہ قید سائبر یا بر جایائے
بیکس رومیداشت اورادر اکسٹرنرگ فرستادند۔ این شہریت نہایت کوچک
کہ در مشرق کوہ بورال واز ماسکو چارده صد و چیل میل دور است۔ دریں شہر کارخانہ
ماشینہائے کان کنی است کہ ہم در اینجا ماشینہا ساختہ می شود و ہم در کانہائے سائبر یا
اسیران شاہی در اینجا کار و بار می کنند گویا در آن سرزمین برده اورا ہر لحظہ نقشہ اعمال
ادیش ویش نہادند۔

آن قوم بریں عذابہائے ذہنی اکتفانہ کردند بلکہ فرقہ سوڈیٹ در غذا و خور و نوش
او ہم تنگی آغاز کرد و قراولان وحشی بچہائے خردسال اور آپیش روئے خودش و زنش
بہ نہایت بیدردی شلاف میزدند و دختر و بچہایش را بطور ظالمانہ دق میکردند۔ وازین
ظلم و ستم دلشان نمی شد۔ ہر روز ستم تازہ ایجاد می نمودند۔ آخر روزے مادر را و برور
ایستادہ کردہ بمواجر او بہ بے حیائی و بے حرمتی پر دہ عصمت دختران دوشیزہ او
را دریدند۔ بچہارہ زارینہ ناب این نظارہ جاسوزنیا و رہر گاہ روئے خود بجانب دیگر
می گردانید۔ آن سفاکان خیرہ چشم بطعن سنان اورا مجبور می کردند کہ او اں طرف کہ اں
کار از درجہ انسانیت فرو افتادہ را کہ ظالمان بفعل می آوردند و آورده بہ چشم خود بہ بیند
انجام کار بعد دیدن این چنین مظالم و کشیدن اینقدر عذاب و چشیدن ذائقہ عقاب
کہ غالباً از ابتدائے دور تا بیخ تا این زمان بر احدی از بنی نوع انسان انجینیافت

نازل نشده باشد بتاریخ شانزدہم جولائی مع اہل و عیال و ذریت و خاندان خود بہ تخت
 تزیین عذاب قتل کردہ شدہ و سخن پتی برحق کہ (زار اگر باشد و اس ساعت بود با حال زار)
 بے کم و کاست راست برآمد زار بہ ایں حالت زار در گذشت و قبصر جرمن و شاہ اسپریا
 از حکومت بے دخل شدند شہر ہاویران و کوہ ہاپران و پتی نوع انسان بکشت و و قتل
 قتل شدند و جوہائے خون ہر طرف رواں گشت۔ عالمے زیر و زبر شد۔ مگر افسوس
 کہ پتی آدم باز ہم انداز دلیلے بر صد اقسیت و امور من اللہ حاصل نہ کرد و گنجیدہ ہائے مالک
 الملک و الملوک و همچنانکہ از رحمت مالا مال است از عذاب و رحمت نیز خالی نیست
 اما مبارک کسانے کہ در عین وقت امر الہی را بفہمند و بجائے ستیزہ با پروردگار خود
 آشتی نمایند و بر شاہنہائے خداوندی کوراندہ قدم نہ نہند۔ رحمت خدا شامل حال ایشان
 می شود۔ و از برکات او حصہ میگیرند و وجودشان برائے عالم مبارک ثابت می گردد۔

پیش خیری دہم

نشان ترقی دارالامان قادیان

تا ایں زمان آں نشان ہائے عظیم الشان بیان کردہ ام کہ محض پہلوئے ترمیم
 و اندازہ و خود میداشت۔ یا اندازہ و بشیر ہر دور متضمن بود۔ اکنون آں بشارات مگر
 آیات را در تجریر تخریری آرم کہ محض پہلوئے بشیر را حاوی است۔ و از انجملہ دیر مقام
 برستہ مثال اقتضای مکتبہ و ایں بشارات از آں قبیل است کہ بوجہ عمومیت خود زبان
 نزد دوستان و دشمنان بودہ است۔ و حالہم در پیران ہرند اہب نسبت آں گواہ
 دستیاب مینواند شد۔ و از وقتیکہ علم اینہا حضرت اقدس دادہ شدہ در کتب حضرت

روزنامه‌ها شائع و ذائع شده آمده اند. و تخت آل پیش خبری را بیان میکنیم که در آن نسبت
ترقی قادیان از جانب حضرت منان با سیح موعود الهام شده است.

حضرت اقدس را اطلاع داده شد که ده قادیان ترقی حاصل کرده یک ششم عظیم کلکته
و بمبئی گرد و گویا مردم شماری و کثرت آبادی این قریه کوچک تا نه لک یا ده لک برسد و
معموری او شمالاً و شرقاً تا ساحل رو و بیاس وسعت گیرد که از قادیان فاصله نه میل
میدارد. بوقت اشاعت این پیش خبری تعداد مردم قادیان از دوهزار نفوس متجاوز نبود
از دو بیست خانوار چند مکان آبرو و گنج باقیش جمله از خشت خام بود که ابریه مکانات مسکنی
یونانیو ما حالت تنزل میداشت. یک خانه قابل رمایش بشرح چهار آنه یا پنج آنه
بدست می آمد. قطعات اراضی بوجه ارزانی بجهت بنا کردن یک مکان قابل رمایش
بقیمت ده یا دوازده روپیه بفروخت می رسید. و دشوار بود که کسی آرد و دوشه روپیه
از بازار بیک وقت بخرد. زیرا که ساکنان قادیان زمیندار بودند یا کاشتکار. زنان شال
بدست خود گندم در آسیا ساییده نان می پختند.

برائے تعلیم اطفال خردسال یک مدرسه ابتدائی از جانب دولت انگلیس جاری
بود و در سبک آچار یا پنج روپیه علاوه از مشا هر ده خود حاصل کرده کار و بار بوسته خانه
را نیز انجام میداد. و اک در هفته دو بار می رسید تمام عمارات در حلقه فو صیل قصبه
بود. الغرض در چشم ظاهر بین هیچ سامان بجهت وقوع این پیش خبری یافته نمی شد
زیرا که قادیان از لیون ریلوے بفاصله یازده میل دور واقع است. و راهش
تا یازده میل خام و ریگستان است. در ملکه که ریل جاری باشد شهرش یک قریه تبدیل
بود. لایحاله صورت ترقی می بنید. درین قصبه هیچ کارخانه هم نبود که بواسطه شمولیت

مزدوران ترقی معصوری آنرا کسے ترقب میداشت۔ نہ محکمہ درون قصبہ بود که بذریعہ آن آبادی
ترقی می کرد۔ نہ دریں مقام ضلع بود نہ تحصیل حتی که برائے سکونت پنج نفر سر بازان گزمه
ہم یک مکان بچتہ نبود۔ مرکز تجارت دیگر قری نیز نبود کہ بہ آن آبادی می افزود۔ در وقت
شیوع این پیش خبری مریدان حضرت زیادہ از چند صد نفر در سلسلہ تبعیت نبودند کہ
ایشان را یک جافرہم آورده آبادی بلدہ را رونق می دادند۔

البتہ این سخن حقیقت دارد کہ میتوان گفت کہ چون دعوی حضرت اقدس شائع شدہ
صورت امید پیدا کردہ بود کہ شاید روزی چند مریدان حضرت اینجا آمدہ سکونت ورزند
و از سکونت ایشان آبادی این قصبہ رو بہ ترقی نہد بگرہام کس این امید در دل میباش
کہ تعداد مریدان حضرت بہ این زودی سیغزاید کہ آبادی قادیان در مدت قلیل این
چنین وسعت غیر معمول حاصل کند۔

(دویم) مثال این ترقی را مردم کجا دیدہ اند یا شنیدہ اند کہ مریدان کار و بار را
گذاشتہ و موطن و مسکن را پس پشت انداختہ و از خویش و بیگانہ دامن افشانده
در جوار شیخ یا مرشد یا استاد خود آردہ در ہمساگی اذقطن و زریدہ اند۔ بر مول مبارک
حضرت مسیح ابن مریم علیہ السلام ناصرہ نوزدہ صد سال می گذرد کہ ہنوز ہم بر صورت داس
است نہ بر ہیأت شہرے۔ حضرت شیخ شہاب الدین بہروردی حضرت شیخ احمد بن
حضرت خواجہ بہاء الدین نقشبندی رحمۃ اللہ علیہم نیز در قصبات سکونت میداشتند۔
منطقہ الراس و منبت الاقدام این بزرگواران ہنوز ہم بحالت خود است و بیج صورت
ترقی در انہا پیدا نشدہ است۔ و اگر بالفرض پیدا ہم شد آن قدر نبود کہ ازاں حسابے
آواں برگرفت نہ بر کہ قبیل از ظہور قبولیت ایشان ہم آن مقامات معمور بودند۔ آبا

ساختنِ امصار آں چنان شکل است کہ بسیار بارشایانِ تاجدار بجانب پہلوئے اقتصادی
 نظر انداختہ شہر آباد کردہ اند و لیکن شہر ہائے تعمیر کردہ ایشان را چنانکہ باید ترقی نصیب
 است۔ بلکہ بعد چندے رو بویر اینہا نہادہ اند۔ اما قادیان نیز پہلوئے اقتصادی بجائے
 نامناسب و خراب واقع شدہ است۔ نہ برکنار سکتہ احمیدہ است۔ کہ مردم بطرح تجارت
 برائے حمل و نقل اموال التجارۃ در آنجا سکونت و رزندہ نہ ازاں اینقدر دور است کہ
 بسببِ بعد مسافت از استناسیون ریل آنرا مرکز تجارت قرار دہند۔ پس نظر بر حال
 مذکورہ صورت ترقی آں از پس نامکن بود۔

و عجب اینکه قادیان بر ساحلِ دریائے یا تہریم نیست کہ در بعض اوقات ایں ہر دو
 چیز نیز در ترقی تجارت و آبادانی قصبہ مدعی باشند۔

الفرض سراسر در حالاتِ مخالفت و بغیر موجود بودنِ سامانِ معموری پلدہ حضرت اقدس
 پیش خبری بیان فرمودند کہ انشاء اللہ قادیان ترقی روز افزوں حاصل نماید۔ بعد از
 اشاعتِ ایں پیش خبری حق تعالیٰ در جماعتِ احمدیہ ترقی کرامت فرمود۔ و نیز مع آں
 در دلِ ایں گروہ ایں خواہش نیز پیدا کر دہ موطن و مساکن خود را خیر باد گفتہ در قادیان
 سکونت اختیار نمایند۔ پس مردم بغیر بسج تحریکِ قصبات و قری و امصار و خانمان و
 خویش و تبار را ترک گفتہ در قادیان صل اقامت انداختند و بہ تقلیدِ ایشان دیگر مردم
 نیز سکونت ایں جا را اختیار کردن شروع نمودند۔ اگرچہ هنوز برائے کامل وقوع
 پذیرفتنِ ایں پیش خبری ضرورتِ وقت است۔ اما تا بہ حدسے کہ بوقوع رسیدہ است
 آں نیز قابلِ حیرت است۔ دریں وقت معموری ایں قصبہ چار و نیم ہزار از دو چند
 آبادی سابق ہم زیادہ است۔ بر جائے فصیل شہر خیلے مکاناتِ پختہ تعمیر گشتہ

است. اکنون در کشتزار با طرح عمارات ریخته اند و آبادی این قصبه از حد و دایره
 خود بسیار تجاوز کرده است. و قریباً نایک میل بر آبادی قدیمه افزد و است و بسیار مکانات
 پخته تعمیر کرده اند. عمارات پُر قضا و شاهراه های کشاده حیثیت قصبه را بصورت یک
 شهر تبدیل ساخته است. بازارها و بیع گشته اند و فرش کوچی را خشت بسته اند. اگر آدم
 کسے آرزوئے خریدن سوداے هزاره را رویه دارد البته میتواند خرید بجای یک مدرسه
 ابتدائی دو مدرسه های اعلیٰ برپا شده جاری است. یک مدرسه اهل ینود است و یک
 مدرسه دختران است. و یک دارالعلوم دینی است. و بوستانه خانه که در آن در یک هفته
 دو بار ذاک میرسید و یک مدرس به اضافه چند رویه کار میکنند. اکنون هفت یا هشت
 کارپردازان روزانه در آن کار میکنند. و بصد شکل کار هر روزه را به انجام میرسانند
 انتظام سیم تلگراف و پیش است. هفت جرائد نامور مثل الفضل و الحکم الفاروق
 تشبیه الاذان. ریویو آف ریلیجنز اردو. ریویو آف ریلیجنز انگلیسی. جریده نور. بعض
 در هفته دو بار. و بعض یکبار. و بعض در پانزده روز. و بعض در سبب هر سه اذین بلد
 کوچک اشاعت می پذیرد. پنج مطابع مصروف کار چاپ زدن کتب و رسائل و اخبارات
 و جرائد و اشتها رات و اعلانات است. یک ماشین پریس نیز جاری است. و در ذاک
 شهر های عظیم اگر غلط افتد و زیر و زبر شود ممکن دارد مگر قادیان شهر نمی گرفته است که اگر
 محض نامش را بر لافافه نوشته در بوستانه خانه شهر کسے گذاشته آید بغیر هیچ پس و پیش شد
 یک راست در قادیان برسد. اسماصل با وجود موجود بودن جمیع حالاته مخالف و مسعت
 این قصه ترقی روز افزون یافته است که نظیرش بر سطح زمین نشان دادن مشکل است
 هر قدر اصول ترقی که بطور اقتصادی برائے ترفیات امصار و قری بود است قادیان

بر خلاف آں جملہ ترقی غیر مترقب حاصل کردہ صدائے کلام خدائے عزوجل را ظاہر ساخته است۔ آں مردم کہ حالت سابقہ این شہر را بچشم خود دیدہ اند اگرچہ پیرو مذہب دیگر باشند براعترافت این امر محبوب گشتہ اند کہ ترقی این شہر اتفاقات غیر معمولی است۔ مگر افسوس در دل خود اندیشہ نمی کنند کہ آیا ہمہ امور غیر معمولی بردست حضرت میرزا صاحب جمع شدنی بود۔ ۹

پیش خبری یازدہم

پیش خبری برائے نصرت مالی

از پیش خبری ہائے تبشیری بطور مثال این پیش خبری دیگر نسبت امداد مالی است کہ در لنگ خود خیلے عجیب و در میان حالات غریبہ بر زبان حقائق ترجمان حضرت اقدس از فضل خدائے رحمان و رحیم جاری شد است۔ و در حقیقت این پیش خبری از ہمہ پیش خبریہائے عظیم الشان اولین پیش خبری است۔ و تفصیلش بدین منوال است کہ باکے والد ماجد حضرت اقدس بیمار شدند۔ ہنوز از حق تعالی نزول الہام بر حضرت شروع نشده بود۔ رونمے نظر بظاہر اسباب علوم می شد کہ بیماری شان رفع شدہ است و قدرے عارضہ زجر باقی است حضرت اقدس را اولین الہام وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ القاشد۔ چون در لغت عرب طارق کہے را میگویند کہ در شب آید۔ بناءً علیہ بہ فہم حضرت اقدس رسید کہ در وقت شب والد ماجد ایشان رحلت فرمائے عالم جاودانی گردد۔ و این الہام بطریق تعزیت از جانب حضرت باری عز اسمہ از راو کمال ترجم القاشد است۔ و برائے تکلیفات آئندہ اہلایہ ہمدردی است۔ چون بسیار مد اخل خاندان بحیات والد شان

منتقل و پیشین و انعام دولت انگلیس و همچنین بسیار حصہ جائداد با زندگی شان وابستہ
بود بناءً علیہ ازیں الہام یہ اقتضا کئے بشریت حضرت اقدس را خیالے در دل پیدا شد
کہ از وفات شان بسیارے از وسائل داخل منقطع گردد۔ و مدد معاش و انعام دولت
انگلیس ہم بستہ شود و اکثر حصہ جائداد بدست شرکار بقیثد۔ بہ مجرد ایں خیال الہامی
دیگر شد کہ بر پیش خبری عظیم الشان شامل بود۔ و ایں انیست۔ (اَلَيْسَ اللّٰهُ بِكَافٍ
عِيْدًا) یعنی آیا اللہ تعالیٰ کفایت کنندہ کار ہائے بندہ خود نیست۔ چوں در ایں الہام
از جانب حق جل و علا و عدۃ تکفل مہمات و انصرام ضروریات حضرت اقدس بود۔
حضرت اقدس فرمودند ایں الہام را بر مہر کندہ کنند۔ تا دیگر مردمان نیز براں شاہد باشند
بعض مسلماناں و بعض اہل سنہورا ازیں معنی اطلاع دادند۔ یکے از ہندواں را کہ ہنوتہم
بغیر حیات است در شہر امرتسر فرستادند تا ایں نگین کندہ را بیار د۔ بدیں طور صدمہ
مردم ازیں آگاہ گشتند پس برائے وضاحت ایں الہام خدا تعالیٰ سامانے متباف فرمود
کہ در خاندان حضرت تنارے ہر خاست۔ و بجهت حصول جائداد خاندانی و عویداران
بسیار بمقابلہ حضرت اقدس برپا شدند برادر بزرگ ایشاں منتظم جائداد بودند۔ باین
برادر بزرگوار و دیگر قراتبیاں خلافے پیدا شد۔ حضرت اقدس با برادر بزرگ خود از
راہ خیر خواہی فرمودند کہ با ایں رشتہ داران کہ بمنادعت برخاستہ اند احسان باید کرد تا
ایں مشورہ موافق مزاج شان نیفتاد۔ بالآخر نوبت بعدالت رسید۔ رشتہ داران مخالفت
برائے دعابہ حضرت اقدس التجا آوردند۔ چوں حضرت ہمت بر دو عالم گاشتند معلوم شد
کہ رشتہ داران و شرکار در تنازع پانہی بیرند۔ و برادر حضرت اقدس مقدمہ را باکے دہد۔
انجام مچنان واقع شد کہ حضرت فرمودہ بود و جائداد بقدر یک ثلث بلکہ زیادہ بشرکار

دہائیہ شد و بہر جہت حضرت اقدس و برادر بزرگوار ایشان حصہ قلیلے از جائداد باقی ماند۔ اگرچہ
 جائدادے کہ بحصہ حضرت اقدس رسیدہ بود برائے خوانج زندگی ایشان کفایت میکرد مگر کاریکہ
 در پیش بود مدخل جائداد برائے آن اکتفا نمی کرد۔ در آن اواں حضرت اقدس برائے اشاعت
 اسلام و حمایت دین متین در تصنیف کتاب عظیم الشان کہ بر این احمدیہ نام دارد مشغول بودند
 حق تعالی برائے آن کتاب مقدر داشتہ بود کہ در دنیا سہ ندبہی غوغائے عظیم برانگیزد و در
 مل و خل شتی حرکتی غیر مترقب پیدا کند۔ و بجہت اشاعت این کتاب رقم بشیرتی بہت
 مسیب الاسباب و دریں حالت بیاس ابواب امید بکشد و دہائے آن مردم را کہ باندہ
 چنداں سر و کارے نمیداشتند تحریک داد و برائے اشاعت این کتاب سامانہ بہر سادہ
 مگر این کتاب ہنوز در چار جلد شائع شدہ بود کہ اخراجات بیشتر افزونی گرفت۔ زیرا کہ
 اگرچہ این غرض حاصل شد کہ از ہر جانب کہ حضرت اقدس رخ حملہ را گردانیدن میخواستند
 از آن جانب رخ حملہ برگشت مگر برخلاف خود حضرت اقدس جوش مردم از حد در گذشت
 و مسلمانان و ہندواں و سکھاں حملہ بہ اتفاق یک دیگر بر ذات حضرت اقدس حملہ آوردند
 و بر اہامات حضرت تمسخر و استہزاء آغاز کردند۔ و ازین غرض ایشان این بود کہ تا بر عظمت
 اہامات صدمہ وارد نشود و آن اثر کہ از فیض تصنیفات حضرت در دہائے مردم پیدا
 شدہ زائل گردد و ایشان را بمقابلہ اسلام شکست حاصل نشود۔ مگر علاوہ از مخالفان
 مذاہب غیر از مسلمانان نیز بعض حسود بر مخالفت حضرت ایستادند۔ گویا در وقت
 واحد از ہر چار طرف بر حضرت اقدس حملہ با آغاز گردیدند و اندازہ این امر باخیلے آسانی
 توان برنی گرفت کہ شخصیکہ خویش و بیگاہر ذات او حملہ با آوردند پیش روئے وے
 چہ قدر کہ ہمائے مشکلات حاصل میگردد۔ پس برائے اعتراضات مردم و برائے قیام

شان اسلام ضرورت شدید بجانب مال کثیر پیش آمد۔ و حضرت و اہم البرکات بکثرت
 آن نیز سامان ہر گونہ عطا فرمود۔ بہن بعد تغیرے سوم آغاز گردید یعنی حق تعالیٰ گفت کہ مسیح موعود
 نقوی۔ و سچ اول وفات یافتہ است۔ چوں این دعویٰ را حضرت اقدس حکم الہی پروردانہ
 کسانیکہ تا این وقت با ایشان دم از مودت میزدند بہ مجرد شنیدن این دعویٰ ہمہ روئے
 بر تافتند۔ و شرمہ قلبیہ کہ تعدادشان بہ چہل نفوس میرسید و رسکب بیعت در آمدند
 گویا ازین دعویٰ نمودن دروازہ جنگ عالمیان بر روی حضرت کشادہ شد۔ آنانکہ قبل
 ازین دم از اعانت میزدند در مخالفت حضرت ایستادہ گشتند۔ دیں حالت اخراجات
 ضروریہ رویے نیز اید نہاد۔ اول خرچ اشاعت جوابات اعتراضات مخالفان۔ دوم
 خرچ اظہار دلائل بر دعویٰ مسیح موعود بودن۔ سوم خرچ اشتہارات مختصرہ ناموم را
 انہیں دعویٰ اطلاسے بہم رسد۔ این اخراجات بکثرت نازک ساختن حالت کفایت
 میکرد۔ مگر حق تعالیٰ برائے اظہار قدرت کاملہ خود ابواب اخراجات مزید را نیز مفتوح
 ساخت یعنی حق تعالیٰ حکم داد کہ در قادیان بجمیت همانان ماہما خانہ عام تعمیر کنند و
 اعلان نمایند کہ مردم را یاد کہ بکثرت تحصیل معلومات دینی و تکمیل ایمان خود را بقادیان
 برسانند و جہان ماشوند تا اگر شکے یا شبہتہ در دل دارند رفع گرد۔ ظاہر است کہ
 دیں حالت نازک جدا گشتن ہمہ معاونان و وسعت پذیرفتن جماعت و افزایش
 کار و بار اشاعت و گرانباری تعمیر ماہما خانہ و صرف کثیر بکثرت مدارات همانان موجب
 ترقی مشکلات میگردد۔ و نظام کار و بار شخصے را کہ معیشت قلیل دارد در ہم و بر ہم می سازد
 مگر حضرت کردگار در دل آن چند نفوس کہ با حضرت اقدس بودند کہ از انجملہ یک نفس
 نیز خود را مالدار نمی توانست گفت و چہنے کثیر در ایشان غرا و مساکین بودند جوہر اخلاص

بیا فرید که هر گونه تکلیف بر جان و مال و اهل و عیال خود تحمل نمودن را بر خود گوارا کردند-
 لیکن نهادن و نکاسل را در راه دین بطبع خود راه ندادند- در حقیقت همت ایشان این
 همه کار و بار را انجام نمیداد بلکه وعده **اَللّٰهُ بِكَافٍ عَبْدًا** از پرده غیب تصرف خود
 آشکارا میکرد-

این آن زمانه بود که مردم از چهار طرف بر جماعت احمدیه سنجتهها بکار می بردند و بولیا
 قتل و کفر می دادند که پیروان جماعت احمدیه گردن زدنی و سوغتی هستند خانههای
 شان را غارت نمودن و مال و منال ایشان را غصب کردن و زنان ایشان را
 بغیر حصول طلاق به نکاح دیگران دادن محض جائز نیست بلکه موجب ثواب کثیر است
 و شریان و بدکرداران که برای اظهار خبیث طبع خود همیشه بچوبهانه های راه می جویند
 آغاز از نکاپ این اعمال ناشائسته با فخر و مبالات میکردند و مردم ایشان را از
 خانمان آوار می ساختند و از مناصب و ملازمت بے جرم و خطا معزول می نمودند
 و بر املاک ایشان جبراً و قهراً قبض و تصرف میکردند چنانچه خیل احمدیان ازین محضه ها
 صورت خلاصی ندیده بر هجرت نمودن از خانمان مجبور شده بودند- از آن جا که محض قادیان
 و هجرت نمودن در آن دارالامان مطمح نظر ایشان بود ازین جهت بحالت درو و آن از وطن
 جلاشدگان اخراجات هماننداری همانخانه قادیان یومافیمو می افزود- و این اوقات
 تعداد جماعت نایک دو هزار نفوس فرود بود مگر هر یک از ایشان شکار حمله های مخالفان
 گشته بود- از یک دو هزار نفر که با وجود آنکه شب و روز خود را محض ابتغاء لوجه الله و اعلاء
 کلمه الله با قارب و اجانب در مباحثات و مناظرات مصروف و مشغول میباشند-
 بغرض اشاعت دین متین نفقه و مال بهم رسانیدن و باز بار هماننداری کسانیکه در قادیان

بجهت تعلیم دین جمع آیند بطور ع خاطر برداشت نمودن و نیز بار اخراجات برادران مظلوم
 و مهاجرین بلا اجبار و اگر اه بلکه برضا و رغبت بر سر خود نهادن امری بود پس حیرت انگیز
 و عبرت خیز شکر الله بهم - ضد ما مردم هر دو وقت بر دسترخوان جماعت کم سیری شدند
 و هم برائے رفع حوائج بعض غریبا انتظام نمودن ناگزیری افشاد از کثرت مهاجرین و
 افزایش مهمانان هر روز و علاوه مهمانخانه از هر خانه کار مهمانخانه گرفته می شد و در خانه حضرت
 اقدس هر حجره یک مهمانخانه مستقل بود که در آن مهمانی یا مهاجره با اهل بیت خود
 سکونت میداشتند - الخرض بار از برداشت خیل افرو بود - هر صبح از افق مینید
 با خود ابتلائے تازه فرائض می آورد - و هر شام که میرسید با خود واقعات و ذمه واینها
 جدیده نمایان می ساخت مگر نسیم اَللّٰهُمَّ بِكَافٍ عَبْدُكَ همه افکار و فکرم و هموم را
 چون گردوغبار دور میکرد و آن ابر که در ابتدا تهدید بر برگردن بنیاد سلسله عالمیه
 می داد و چشم زدن باران رحمت الهی می بارید و در وقت باریدن بهتر از باران و نعمت
 بهمت افزائی اَللّٰهُمَّ بِكَافٍ عَبْدُكَ می سرود - در خیال من میرسد که مردم
 افغانستان در ذمین خود نقشه صعود بنهائے آن زمان را بوجه احسن تصور توانند نمود -
 چرا که در ایام گذشته جماعتی از مهاجران هند در آن سرزمین رسیده بود و در افغانستان
 که حکومت منتظم و با قاعده قائم است در انتظام کار مهاجران مشغول بود و با وجود اینکه
 بعض مردم از میان ایشان اخراجات خود را خود برداشت می نمودند و تعداد میران
 نیز از مهمانان افرو تری بود زیرا که یک کروی با شندگان سرزمین کابلی میزبان
 دو ملک مهمان بودند مگر با اینهمه چه قدر وقت که پیشین بیاند ازین اندازه توان
 برگرفت که هر گاه بر جماعتی که از دوهزار و زیاده تر باشد وقت بار صندنا مهمانان و غریبا و

ہماجرین درافتد۔ و با وجود تکفل همانان آن جماعتے بے سر و سامان را بحیثیت اشاعت اسلام ہم خرج کردن مال لابد باشد و آن ہم در وقتیکہ در خانہاے خود شاں تنازعاً و فسادات برپا بود۔ قیاس باید کرد کہ گردن باریک آن درویشان و مسکینان چہ قدر زیر این بار گران خم گشتہ باشد۔

و باز این ضروریات سلسلہ نہ برائے یک دور و زیایک دو ماہ یا یک دو سال بود۔ بلکہ ہر سال کار اشاعت اسلام ترقی می کرد۔ و حضرت حق سبحانہ بحیثیت این کار و بار بفضل خود تکفل می نمود۔ و در سہ ۹۸ء حضرت اقدس تعلیم دینی اطفال جماعت را مد نظر داشتہ مدرسہ اعلیٰ جاری فرمودند۔ ازین جہت اخراجات بہ نسبت سابق زیادہ تر افزودہ باز یک جریدہ زبان انگریزی و یک جریدہ زبان اردو در ہر ماہ دوبارہ اشاعت اسلام شائع کردند۔ بناؤ علیہ در ضروریات اخراجات زیادہ تر ترقی شد۔ مگر اللہ تعالیٰ انصرام کل ہمام ہر وقت می نمود تا اینکہ دریں جزو زمان علاوہ سکول انگریزی مدرسہ دارالعلم دینیات و مدرسہ زنانہ و چند مدارس ابتدائییہ جاری است۔ و جماعت مبلغین ہندوستان و جماعت مبلغین ماریشس و سیلون و انگلستان و امریکہ و افریقہ و بحیثیت انسداد فتنہ ارتداد و راجپوتانہ برپا گشت۔ و دیگر صیغہائے بسیار مثل صیغہ تالیف و اشاعت صیغہ تعلیم و تربیت و صیغہ انتظام عام و دارالقضا۔ و افتاء وغیرہ در قادیان قائم شد و تخمیناً سہ سال چار لک روپیہ بخرج میرسد و این بخرج یونانیوں درازد یاد است اللهم زد فرد و لا تنقص۔ این ہمہ برکات و فیوض را خدا تعالیٰ حسب وعدہ اَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدًا کہ ہم میرساند۔ و ما توفیقی الا باللہ۔

این جماعت ما جماعت غربا است۔ زیرا کہ سنت الہی است کہ در ابتدا غریبا و مسکین

در سلسله داخل می شوند که حالت شان را دیده متمولین همی گویند ما نزلت انک انک
 اَلَا الَّذِیْنَ هُمْ اَرَادُوْا کُنَا بَادِیَ الرَّأْیِ وَ دَرِیْنَ صَوْرَتِ حُکْمَتِ الْهِیْ مَقْضٰی اَس
 می باشد که یکس نگوید که این سلسله بعد از من برپا گشته و ترقی کرده است و تا خلفا
 نادان نیز بخود قسم اعتراض نکنند پس ازین چنین جماعت مساکین تحمل این قدر بار مصارف
 برداشتن بے نصرت الهی صورت نه بندد این جماعت همچنان حاصل سرکاری را دادا
 میکند همچنانکه دیگران میکنند و معاملة زمین نیز بخود دیگران داخل خزانة عامه دولت
 انگلیس میکنند و بار مصارف شاهراه و مستشفاه و مدارس را نیز بخود سائر مردم
 میکشند الغرض آن همه اخراجات که بر دیگر رعایا است بر افراد این جماعت نیز هست
 و در اشاعت دین و کار و بار قیام اسلام اموال خود را بطوع و رغبت صرف می نمایند
 و از عرصه سی و پنج سال الی یومنا هذا این بار مردم از بار و روش خود برداشته اند لکن
 درین زمانه به نسبت زمانه سابق بعض اکابر رجال و متمولین و معززین درین جماعت
 شریک شده اند الحمد للہ علی ذلک لیکن همان قدر در مصارف اضافه شده است
 آیا این امر باعث حیرت نیست که سائر مردم دنیا با وجود مالدار کثیر بودن و با آنکه نسبت
 پیر و ان جماعت احمدیه زیاده توانگر اند پیوسته شکایت ضیق معیشت خود میکنند حتی که
 زکوٰۃ هم بخوشی ادا نمی نمایند اما مردم این جماعت سر هر سال با وجود ادائے فرضیه زکوٰۃ
 و صدقات لکو که بار و پیهر در راه خدا تبلیغ اسلام صرف میکنند و بکمال شد و قوت بر این امر
 نیز آماده اند که اگر ایشانرا آفت آید که همه اثاثه خود را در راه دین ایشانرا کنید بے هیچ درنگ
 بطوع خاطر صرف نمایند و برابر و سئ شان گره نیفتد آخر انسان دانشمند را باید که بخور کند
 که این جوهر ایشانرا و این قدر قوت اتفاق فی سبیل اللہ در طیلان ایشان از کجا پیدا شده

لا یریب الہام اَیْسُ اللّٰہُ بِکَافٍ عَبْدَہُ در دلبائے ایشان این قوت مافوق العاد
 کرامت فرموده است۔ در نہ آن کدام طاقت است کہ در وقتیکہ مسیح موعود را فک
 مصارف ضروریہ متعلق ذات خود را منگیہ بود و وعدہ سرانجام دادن این گونه مصارف
 روز افزون داد و بعد از وعدہ دادن انجائز آن فرمود۔ آخر ملیونہا مردم کہ خود را مسلمان
 میگویند و درین زمانہ موجود هستند۔ یہ مانہا بیند کہ چہ قدر مال و دولت در اشاعت اسلام
 صرف میکنند۔ اگر اندازہ تعداد جماعت مازیدہ از زیادہ کردہ آید معلوم خواهد شد کہ اگر
 آن قدر مال کہ این جماعت پر اشاعت اسلام خرج میکنند۔ دیگر مسلمانان ہندوستان
 نیز صرف کنند یا بد کہ یہ آن چہ سائے ہشت کروڑ یا دہ کروڑ روپیہ خرج سالانہ باشند
 بشرطیکہ حالت مالیہ ایشان مثل جماعت نابود۔

لیکن در میان ایشان خیلے والیان ریاست و تاجران مالک کروڑ ہار روپیہ
 ہم موجود هستند۔ اگر بر حالت ایشان ہم نظر کردہ آید ہر سال پانزدہ شانزدہ کروڑ روپیہ
 صرف مسلمانان ہندوستان را بر اشاعت اسلام خرج باید کرد۔ مگر آن ہمہ بمقابلہ چار
 پنج لک روپیہ این جماعت یک دو لک روپیہ ہم صرف نمی کنند۔ و این فرق ازینست
 کہ در میان جماعت ما وعدہ اَیْسُ اللّٰہُ بِکَافٍ عَبْدَہُ کار میکنند۔

پیش خبری دوازہم

پیش خبری حضرت اقدس در بارہ ترقی جماعت است کہ بتوقع آید

بر دوست و دشمن حجت ثابت شدہ

انکوں از ان پیش خبریہائے تبشیری یک پیش خبری دیگر را کہ در بارہ آن تعلیم است کہ

حضرت اقدس بجهت اشاعت آس بعثت یافته اند بیان میکنم۔ این پیشخبری نیز از آن
قبیل است که لگو که مردم بر آن شایه اند۔ و در آن وقت شائع کرده شده بود که هیچ سائمان
بجهت انصرام پذیرفتن آن هرگز موجود نبود۔ الفاظ این پیشخبری این بود که دعوت ترا
تا کنان در دنیا برسانم و گروه هواداران خالص و مختار دلی ترا بیفزایم و در نفوس اموال
ایشان برکت دهم۔ و جماعت احمدیای را نشوونما دهم حتی که برکت و کثرت ایشان در نظر ما
عجیب بنماید۔ یا تون من کل فج عمیق۔ یعنی مردم از اطراف و اکناف دنیا پیشین
آیند تا در سلک جماعت تو داخل شوند۔ انا اعطیناک الکوثر یعنی مادر هر چیز تو
کثرت دهم که در آن جماعت نیز شامل است۔ حضرت اقدس را در باره کثرت ترقی
و افزونی جماعت در زبان انگلیسی نیز الهام شده است و آن این است۔
«آئی ول گوئیو الارح پارتی آت اسلام» یعنی من ترا یک جماعت عظیم مسلمانان
عطای کنم۔ ایضاً ثلثه من الاولین و ثلثه من الاخرین یعنی ترا یک
جماعت بزرگ از اولین و تیز از آخرین داده شود۔ و معنی این الهام این نیز میتواند
شد که از امت انبیائے پیشین گروهی کثیر و از امت مسلمانان را که پسین امتها
هستند۔ نیز یک جماعت عظیم بر تو ایمان بیاورند۔ ایضاً یا نبی الله گفت که اعرفک
یعنی زمین آواز دهد که لے نبی الله من قدر ترا شناخته بودم۔ و درین الهام از زمین
مراد اهل زمین است۔ و ایضاً انا نشرک الارض ناکما لها من اطرافها یعنی ما و شرک
این زمین گردیم و او را از اطراف او بخوریم۔

بعضه ازین الهامات آس وقت القاشده و شائع گشته است که هنوز یک
مستفص هم بر حضرت اقدس ایمان نیاورده بود و بعضه از آن در بعد القاشده در آن

وقتے کہ اگر سلسلہ احمدیہ قائم گشتہ بود مگر در حالت ابتدائی بود۔ در اس وقت چنین
 شائع کردن کہ ”وقتے برسہ کہ جماعت عظیمی بانوشا مل شود۔ ونہ محض اینکہ در ہندوستان
 بلکہ در تمام ممالک روئے زمین مریدان توان انتشار یابند و پیروان ہر مذہب از مذہب خود
 بر آمدہ داخل مذہب نو گردند و خدا بتعالی ایشان را افزایش عنایت کند۔ و مسیح
 ملک از تبلیغ تو بیرون نماند۔ آیا این پیش خیر بہا سرسریست۔ آباد ماغ انسان بر بنا
 قیاسات قبل از وقت این چنین خبر را بیان توان نمود۔ زمانہ حاضرہ زمانہ علمی است
 و مردم مذہب آبائی را کہ صد اقب آں از یوم ولادت ذہن نشین شاں کردہ شدہ
 است گمراشتہ اند۔ دیر زمانہ نہ نصاریٰ ہستند ونہ ہندواں ہندو۔ نہ
 یہودیہاں یہودیہت خود قائم اند ونہ پارسیان بر دین زرتشت ثابت اند۔ بلکہ مذہب
 عقلی و لباس رسوم مذہبی در ہر سو سر خود بر آوردہ است۔ و اگر چہ نامش در ہر حصہ
 ملک جدا تجویز کردہ اند۔ مگر شک نیست کہ خیالات مردم کل دنیا در امر مذہب متحد گشت
 است۔ و بر نحو زمانہ کہ مردم از تقلید انبیائے پیشین صلوات اللہ وسلامہ علیہم اجمعین
 مطلق العنان و خلیع العذار گشتہ بہ جانب طبیعت و دہریت گرائیدہ اند۔ حضرت قدس
 دعویٰ مامورین اللہ بودن و مسیح موعود بودن کردند۔ نظر بظاہر قبولیت آں ناممکن
 احصول و غیر معمول بود۔ علاوہ بریں حضرت اقدس بحجز زبان عربی و فارسی و اردو
 بزبان دیگر شناسائی نمیداشتند۔ و زاد بوم شاں ملک ہند خاصہ پنجاب بود۔ ساکنان
 این دیار را بوجہ کم علمی و جهالت شاں سی سال قبل از زمانہ حال اہل عرب باشندگان
 ایران خیلہ بہ چشم حقارت می دیدند۔ پس دریں حالت کسے را از کجا امکان توقع این
 امر بود کہ فصحاء عرب و حکماء ایران و علمائے افغانستان و عقلائے شام و قضا

مصر بر مروج ہندی نژاد ایمان آرند۔ و کد ام دانشمند را امید بود کہ انگلیسی تعلیم یافتگان
 ہند کہ بوجہ غلبہ خیال دہریت قرآن کہیم را تصنیف نبی عرب قرار میدادند بر دعویٰ حضرت
 اقدس لبیک اجابت گویند و ایں امر را بادل و جان تسلیم نمایند کہ خدا بابتقالی دریں زمانہ
 نیز بابتگان خود کلام می کند و طرفہ ایکہ آن شخص کہ بادے خدا بزبان انگریزی ہم کلام
 می شود از زبان انگریزی کہ نداشتن آن نزد ایشان بدترین گناہان است یک لفظ ہم
 نمیداند۔ پس عقل بیچ دانشمند تجویز نمی توانست کردن کہ شخصے کہ از السنہ مغربیہ کلی
 نابلد و از علوم مغربیہ نا آشنا و از رسوم و عادات مغرب نا واقف و از وطن مالوفہ گاہے
 بیرون نہ رفتہ (حضرت اقدس از پنجاب بیرون ناصرت علیگڈہ تشریف بردہ اند) تا
 اقصائے ملک یورپ و افریقہ و امریکا عقائد و خیالات خود را برساند و باہر ان علوم
 و فنون جدیدہ کہ جملہ ساکنان ایشیا را از کرم و مورد و ملح حقیر تر میدانند سخن اورا بہ سمع
 رضا تلقی نمایند۔ و حرف اورا با گوش دل شنودہ بصدق نیت بران ایمان آورند۔ ایں امر
 در فہم کد ام مرد بزرگ می آید کہ مردم افریقہ کہ از حاکمات ایشیا انقطاع پذیرفتہ در
 صحاری و براری دور دست بر ہمتہ افتادہ از عقل و دانش بہرہ نداشتند و عنقریب بر صد
 او گوش نہند و ایمان آورده خلعت تہذیب در بر کشند۔ حالانکہ نہ شناسائے زبانے از
 السنہ آن بر اعظم در سرزمین پنجاب یا ہندوستان یافتہ می شود کہ سخن حضرت را پیش
 ایشان ترجمانی نماید۔ الحاصل ایں ہمہ موانع از یک طرف بود و کلام خدا طرف دیگر۔ آخر ہماں
 شد کہ خدا بابتعالی ارشاد کرد۔ ہماں شخص متزوی بر او بیہ محمول کہ در تنگنائے صحن خانہ خود
 چہل قدمی نمودہ الہامات خود را بر قطعات کاغذی نگاشت و خیر قبولیت خود بہ اہل عالم
 میداد با وجو آنکہ در اں اوقات اورا بعض اہل وطن ہم نمی شناختند۔ با ایں ہمہ موانع

و مزاحمت بنصرت و تائید رب السموات والارضین از جاتے خود برخواست و مثل ابرآزاری
 برآمد و در انظار مردم جگر و شمعان و حاسدان را چوں غریب و مشکب ساخته بر فضائے
 عالم محیط بند و در هندوستان بفرید و در افغانستان و خراسان و در عرب و ایران و مصر و سیلا
 و بخارا و ترکستان بیابان و در مایشس و افریقہ مشرقی و جنوبی سبیل رحمت الہی
 رواں کرد و سرزمین افریقہ مغربی و مملکت نایجیریا و گولڈ کوسٹ و سیرالیون و آسٹریا
 را سیراب نمود و گلستان انگلستان و علاقہ لائے چرمنی و روس و امریکا را شاداب نمود
 امروز بیچ برا عظم دنیا نیست کہ در ان از مریدان حضرت اقدس جامعے نباشند
 و بیچ ندیہ نیست کہ از ان ابن مذہب حصہ وافر نگرفته است و خراج خود وصول نکرد
 در ہماہ تمام چوبی و چہ ہندو و بدھ و پارسی و سکھ و یہود گر ویدگان حضرت اقدس
 موجودند و مردم پورب و امریکا و افریقہ و ایشیا بر ذات ایشاں ایمان آورده اند از
 عیسائیوں و پارسیوں و سکھاں و ہنود و بدھ و یہود خیلے کساں اسلام پذیرفته شرف
 بیعت حضرت اقدس حاصل کرده اند و از یورپین و امریکن و افریقین و ساکنان ایشیا براں
 فرستادہ حق ایمان آورده اند آنچه از زبان وحی ترجمان حضرت اقدس برآمدہ اگر کلام
 نبود چگونه انجام پذیرفت و صورت وقوع گرفت۔ آیا ابن ام عجیب نیست کہ ہماں یوہ
 و امریکا کہ پیش ازین دین اسلام را میخوردند حالا اسلام بطریق مسیح موجود آں ممالک
 را میخورند و صد ہا مردم درین وقت در انگلستان و ہمچنین در امریکا اسلام آورده اند
 و مساجد برپا کرده اند و بعض افراد چرمن و روس و اٹلی بیعت این سلسلہ عالیہ را
 قبول کرده اند۔ ہماں اسلام کہ از دست مذہب غیر شکست بر شکست میخورد حالا
 بدعالے حضرت مسیح موجود و شمعان را در ہر میدان خاکبہا دادا است و جماعت مسلمین را

ترقیات بخشیدہ است۔ فالحمد للہ رب العالمین۔

دلیل یا زدہم

عشق حضرت مسیح موعود با ذات خدا و رسول او

بعد از بیان چند پیشخبری ہائے حضرت اقدس علیہ السلام انکوں دلیل یا زدہم
بر صداقت دعویٰ شاہ پیش میکنم کہ حق تعالیٰ در قرآن کریم فرمودہ است وَالَّذِينَ
جَاهَدُوا فَاٰمِنًا لَّنْهَدِيْہُمْ سُبُلَنَا۔ یعنی کسانیکہ در راہ ماسعی می نمایند ما ایشان را
راہ ہائے خودی نمائیم۔ و براں راہ ہا رہبر ایشان می شویم۔ و ہمہ ریں سن با حضرت نبی کریم
صلعم ارشاد کردہ است قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِیْ یُحِبِّکُمْ
اللّٰهُ یعنی اے محمد ایشان را بفرمائے کہ اگر شمارا با خدا محبتی است پس اتباع من
بکنید او تعالیٰ شانہ باشما انچنان محبت کند کہ شما محبوب الہی گردیدہ۔ از بس ہر دو آیہ
وافی ہدایہ معلوم می شود کہ محبت و عشق صادق بخدا تعالیٰ و رسول او صلعم ہمیشہ ہمین نتیجہ
می بخشد کہ انسان و اہل بانندی شود و محبوب او میگردد۔

پس معیار کمال محبت صادقہ افراد ایں امت محمدیہ ہمین است کہ دلہائے شاہ
از بادہ محبت الہی سرشار شوند و از اتباع سنت سنیہ نبویہ صلعم سرخوش گردند۔ بر ہمیں
معیار صداقت دعویٰ حضرت اقدس چون خورشید نصف النہار ظاہر و باہر و تثبیت و
میرہن می شود۔

محبت امر است و مضمونش مضمونیست کہ ما را بجانب بیان کردن آن چنداں
حاجت نیست۔ چرا کہ شعرائے ہر ملک و ہر زبان کیفیات آنرا از زمانہ نامعلوم بیان

کرده اند و جمله اهل مذاهب بران ایمان آورده بنیاد وصول الی اللہ بران قائم نموده اند
 مگر این بیان که حضرت ابن دعلال در قرآن کریم در تشریح محبت کامل فرموده است از
 موشگافیهائے جمله شعر لے نازک خیال بالاتر است یعنی قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ
 وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ نَّاقَرْتُمْ مَوْلَاهَا
 وَتِجَارَةٌ تُخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تُرَضُّونَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ
 وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ
 وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ (توبہ ۲۴) یعنی لے پیغمبر کو اگر پدران
 و پسران و برادران و زنان و رشتہ داران شما و مالہائیکہ بدست آورده آید و تجارتیکہ
 از بے رواجی آں می ترسید و خانہائیکہ پسندیدار بید از خدا و رسول او و جہاد در راہ
 او محبوب تر باشند شمار ابا ذہب محبت نیست پس منتظر باشید تا عذاب بر شما نازل
 گردد و خدا بتعالی بے راہ روندگان را راہ حق نمی نماید یعنی علامت محبت کامل این است
 کہ انسان ہمہ چیز را در راہ خدا تعالی قربان کند و اگر بر لے این قربانی مستعد نیست
 پس لاف و کزاف او بچیزے نمی ارزد۔ ہر شخص بازبان خود دعویٰ می نماید کہ با خدا بتعالی
 محبت می دارد و پیچ و عوید از مسلمانان نیست کہ بگوید کہ مرا با خدا و رسول محبت نیست
 ولیکن باید دید کہ بر توبہ این اقرار محبت بر اعمال و افعال و جوارح و اعضا و اقوال و
 احوال و اوضاع و اطوار او اقتاد است یا سنے۔ خیلے کسان خود را در محبت رسول
 کریم صلعم روح فداہ سرشار میداند و در لغتہا نظمہائے دل آویز میگویند و می خوانند
 و می شنوند و ہوہو میکنند و اشک از چشمہا میریزند مگر در اتبایع احکام نبوی
 توجہ ندارند و در پیروی او امر و نواہی او نمیکوشند و دعویٰ محبت خدا می کنند۔

لیکن بہت وصول الی اللہ سعی نمی کنند۔ مگر اگر محبوب کے بجانب او تشریف نمی آید
عاشق ہمہ کار و بار خود گذاشتمہ مصروف ملاقات او میگردد۔ و اگر تفریب ملاقات عزیز
بہم میرسد از فرحت در پیرین خود نمی آید۔ و اگر شرف یاریابی خدمت حکام حاصل آید بر
جان خود می نازد۔ مگر مردم دعوی محبت الہی میکنند و لے گرد نماز نمی گردند و اگر کسی
از انہا نماز میگذازد و گاہے میگذازد و گاہے از اس تساہل می ورزد۔ و اگر تساہل نمی
ورزد بہ آن زودی و عجلت نماز را دانی کند کہ معلوم نمی شود۔ سر را کے از سجده برداشت
و کے باز در سجده گذاشت و سجده شان ہجوم مرغی است کہ بر آواز دائم نقائی زندہ نشوے
در نماز دارند نہ خصوصاً ہچنین حق تعالی جزا لے روزہ ذات خود را قرار داد است مگر
مردم با وجود دعوی محبتش بر لے گرفتن دست و دامانش پیش نمیروند سعی در حصول
تقرب مولی نمی کنند۔ دعوی محبت خدا میکنند و حق الناس را مثل رشیر مادرے خوردند۔
در ورغ میگویند۔ بہتان می بندند۔ دم از عشق الہی میزنند لیکن توفیق تلاوت قرآن و تدبیر
فی القرآن نمی یابند۔ آیا چنانکہ مردم با قرآن کریم سلوک می نمایند یا خطوط و دوستان
مثل آن سلوک می ورزند یعنی آیا آن مکاتیب را در جامہ پیچیدہ میگذارند و سعی
در فہم مطالب آن نمی کنند۔ الحاصل محبت الہی کہ حقیقی است چیزے دیگر است و
دعوی نمودن چیزے دیگر۔ محبت حقیقی ہیچ گاہ از عل خالص و قربانی راہ خدا جدا نمی
باشد و ما را این نوع محبت وائق و ایس گونه عشق صادق دریں جزو زمان جزو ذات
حضرت اقدس علیہ السلام و تبعانش در جائے دیگر بہ نظر نمی آید۔ حالات زندگی و سوانح
حیات حضرت اقدس ظاہر میکنند کہ از بد و طفولیت بہ محبت خدا و رسول شہر یورند۔ ایس
عشق در رگ و ریشہ آن مامورین اللہ طاری و ساری بود۔ از ایام خورد سالی پابندی احکام

شرعیہ ملحوظ خاطر مبارک بود۔ و علت گزینی را دوست میداشتند۔ چوں از تعلیم فارغ شدند۔ والد حضرت مدوح اراده کردند کہ حضرت را در سلک ملازمت سرکار انگلیس منسک سازند لیکن حضرت این امر را از دل ناپسند میداشتند و با وصف اینکه پدر بزرگوار بار بار اصرار می فرمودند۔ اما حضرت اقدس تن بہ این کار در نمیاد۔ زیرا کہ با و خدا بر جسم و جان ایشان غلبہ کرده بود۔ چوں ذات حضرت اقدس یک رکن خاندان ریاست نشان بود اگر اراده میکردند مثل برادر بزرگ خود کہ بعهده جلیله ممتاز بود یک منصب^{اعلا} حاصل می نمودند لیکن از جاہ طلبی ابا فرمودند۔ و این نیز نبود کہ در کار و بار و نوشت و خواند طبع شان کہالت میداشت زیرا کہ از آن بعد کار و کردار زندگی حضرت ثابت نمود کہ همچو ذات آن حضرت محنت پسند و جفا کشے در سطح دنیا یافتن مشکل است۔

شخصه از قوم کھان کہ بزرگان شش با والد ماجد حضرت تعلقات دوستی میداشتند قریب قصبہ قادیان سکونت میدارد۔ واقعہ را بیان میکند و با وجود اختلاف مذہب ہنوز ہم چشمانش در حالت بیان این واقعہ اشکبار می شود کہ بارے والد حضرت اقدس مرا نزد ایشان فرستاد و فرمود کہ برو میرزا غلام احمد را بگو کہ ہمپائے من نزد حکام بالادست برو تا من برائے منصب تحصیلداری او سفارش کنم۔ آن سکہ روایت میکند کہ چوں من بہ نزد یک ایشان رسیدم دیدم کہ در حجرہ تنہا نشسته کتاب میخوانند چون پیغام رسانیدم کہ پدر بزرگوار شما برائے منصب تحصیلداری شما سعی میکند شما ہلو ایشان چرانمیرید۔ فرمودند از جانب من در خدمت حضرت والد با ادب تمام عرض باید کرد کہ من نوکری کسیکہ کردنی بود کردہ ام۔ اگر مرا از نوکری حکام دنیا معاف فرمایند برائے من بہتر باشد۔

در آن اوقات شغل حضرت اقدس تلاوت قرآن و مطالعہ احادیث نبویہ و مطالعہ
مثنوی حضرت مولانا روم بود۔ جماعتی از مسکینان و یتیمان نزد ایشان می آمدند و ایشان
نآن خود را بر ایشان تقسیم می کردند و بسا اوقات نفس خود را بر فاقه میداشتند۔ و اگر اشتها
غلیبی می کرد به نخود بریان رغبت میکردند و عورت گزینی و خلوت پسندی بر طبع حضرت
آن قدر غالب بود که بعض اوقات مردم خانه را فرستادن طعام بجیت ایشان
فراموش می شد و ایشان نیز تقاضای می کردند۔

باری به این خیال که اگر از نگاه والد ماجد در شوم شاید خیال ایشان در کار
و بار دنیا داشتند رفع گردد۔ بفرمان والد ماجد به سوئے سیالکوٹ رفتن لیکن آنجا
به نقاضائے گذر اوقات بطور عارضی ضرورت ملازمت پیش آمد مگر این عهد
و منصب در اوقات عبادت شان مایع نبود۔ و به غرض صیانت نفس خود از مذلت
سوال این ملازمت قبول فرموده بودند۔ و رتبه ترقی دنیاوی و حصول جاه مقصود خاطر
هرگز نبود۔ در تقرب آن نوکری در وهله اول بر ذہن مبارک ایشان منکشف شد
که اسلام در سر نیچہ اعدا بحالت نازک گرفتار است و ندامت دیگر در فکر غرق کردن
کشتی اسلام حیلہ یائے فراوان بجاری برزند و مسلمانان در خواب غفلت افتاده
اند۔ و بسبب آن این بود که شهر سیالکوٹ مرکز تبلیغ پادریان است و در چهار سو
شهر قیسان کیش نصاری بر خلاف اسلام در دلهائے مردم نسبت اسلام شوک
شکوک می انباشتند۔ و حضرت اقدس این نظارہ دلگداز را دیده حیران بودند که
بیچکس در مقابل ایشان نمی ایستد۔ این آن زمانه بود که مردم می انگاشتند که عیسویت
ندیم حکومت و پادشاهی است۔ و خیال از آن می ترسیدند که از منظره و مباحثه پادریان

نقصانے میسر ہوئے محفل پر استثنائے شاذ و نادر از ترید پادریانِ خوش فہ دروں
 مبداء شد۔ و ہر کہ در مقابلہ ایشان می ایستاد در حملہ اول مغلوب می شد۔ نیز اگر از علوم قرآن
 کہیم هیچ آگاہی نمیداشت حضرت اقدس این حال پر اختلاف را دیدہ بر مقابلہ پادریان کمر
 ہمت بر میان جان خود چست بر بست۔ و بزور ہرچہ تمام تر مباحثات با ایشان شروع کردند
 و باز دروازہ این مباحثات را بر لے قوم آریہ و اقوام دیگر ہم و سبج تر فرمودند۔ بعد چندی
 والد ماجد حضرت ایشان را و پس طلب داشتند و بہ این خیال کہ حالاً ملازمت غیر مستقلہ
 خوگرفتہ اند شاید اکنون بر ملازمت مستقلہ تن در دہند باز در خیال ملازمت ایشان افتاد
 مگر حضرت اقدس باز خواستگار معافی گشتند چون دیدند کہ والد بزرگوار در مصائب و نیویہ
 مبتلا گشتہ اند حسب فرمان شاں این کار را بر ذمہ ہمت خود گرفتند کہ از جانب شاں
 پیروی مقدمات در عدالت نمایند۔ اللہ اللہ در پیروی مقدمات نیز بطور عجیب انابت
 الی اللہ زیادہ تر ایشان ظاہر شد۔

بارے چنان اتفاق افتاد کہ بر لے پیروی مقدمہ بجانب عدالت تشریف بردند۔
 ہنوز در پیشی مقدمہ قدرے دیر بود کہ وقت نماز در رسید۔ و با وجود منع مردم بر لے نماز در
 مسجد رفتن بعد رفتن ایشان حاکم عدالت ایشان را بر لے پیروی مقدمہ طلبید۔ ایشان ہچتا
 در عبادت الہی مشغول ماندند۔ و چون از نماز فارغ شدہ بعدالت رسیدند حسب قانون
 انگلیسی حاکم راجی بایست کہ مجبوراً فیصلہ یک طرفہ بوجہ غیر حاضری حضرت بر خلاف حضرت صادر
 کند۔ مگر حکم احکامین را کہ بر قلوب حکام حکمرانی میکند این امر پسند نیاورد و بوجہ خاطر حاکم
 ازین جانب برگردانید و او بر خلاف امید در حق والد حضرت اقدس فیصلہ داد۔ از صدور
 این فیصلہ ہمہ حاضرین در حیرت افتادند۔

شخصیکه از ایام طفولیت دوست حضرت اقدس بود روایت دارد که من در لاهور ملازم
بودم حضرت اقدس بر لای پیروی مقدمه که مرا فخر آں در عدالت العالیه و اثر بود قشر بیف آورد
آں مقدمه بود که اگر بر خلافت حضرت فیصله می یافت بر جمیع حقوق والد و بالآخر بر حقوق
ایشان از آن صدمه سخت وارومی شد. آں شخص بیان میکند که چون از پیروی مقدمه مرا جهت
نمودند خیل بهشاش و بهشاش بودند از خوش بودن ایشان فهمیدم که یقیناً فیصله مقدمه از
عدالت در حق ایشان صادر شده است. من بر کامیاب شدن در مقدمه مبارکباد عرض
کردم فرمودند که مقدمه را که مایه دادم ایام. اما خوشنودی ما از این جهت است که اکنون
چند روزی بفرغت نشستیم موقع یاد خدا بدست افتد.

چون از پیروی مقدمات تنگ آمدند مکتوب بخدمت والد را جد نوشتند و از این
قسم کار با فراغت دست دادن را آرزو کردند. آں مکتوب را درین مقام درج میکنم
تا معلوم شود که حضرت اقدس از آغاز جوانی از دنیا چه قدر تنفر پیدا داشتند و در یاد خدا
اوقات خود گذاردن را چه مایه پسند میفرمودند. این مکتوب را حسب رسم و رواج آنوقت
در زبان فارسی نوشته اند که در ذیل مندرج است.

حضرت والد مخدوم من سلامت - مرا یم غلامان و قواعد فدویانه بجا
آورده معروض خدمت والا میکند. چونکه درین ایام برای العین می بینم و
بچشم سر مشاهده میکنم که در همه ممالک و بلاد هر سال چنان وبائی می افتد که
دوستان را از دوستان و خویشان را از خویشان جدا میکند و بیج سالی
نمی بینم که این ناسره عظیم و چنین حادثه ایلم در آن سال شور قیامت نبینند
نظر بر آن دل از دنیا سروده است و روانه خوف جان زرد و اکثر این

دومصر علیہ الشیخ مصلح الدین سعدی شیرازی بیاد می آید۔ و اشک حسرت

ریخته می شود ۵

مکن تکیه بر عمر ناپایدار | میباش این از بازئی روزگار
و نیز این دومصر علیہ ثانی از دیوان فرخ قادیانی نمک پاش جراحت دل می شود۔ ۵
بدنیائے دُولِ بلندے جواں | که وقت اجل میرسد ناگہاں
لہذا میخواستیم کہ بقیہ عمر در گوشہ تنہائی نشینم و دامن از صحبت مردم بکنیم و بیاد او بجانہ تعالیٰ
مشغول شوم۔ مگر گذشتہ راعذرے و وفات را تدارکے شود۔ ۵
عمر بگذشت و نماند است بجز گمے چند | بہ کہ در یادِ کسے صبح گنم شامے چند
کہ دنیار اساسے محکم نیست و زندگانی را اعتبارے نے۔ و الکیس من خاف علی نفسہ
من آفتہ غیور۔ والسلام۔

ہمدیس زماں والد ماجد حضرت اقدس وفات یافتند و ایشان را از جملہ کاروبار
دُنیایِ قطع تعلق دست داد و در مطالعہ وینیات و روزہ داری و شب بیداری مشغول
گشتند و در اخبارات و روزنامات جواب اعتراضات مخالفان اسلام می دادند۔
ظاہر است کہ مردم بجهتِ فلو سے سنیز نامیکند مگر حضرت اقدس تمام جائداد و ترکہ
پدری و اثاث البیت خود را بہ برادر بزرگ خود سپردند۔ طعام از خانہ برادر بزرگ صبح
و شام می آمد و اگر ضرورتے محسوس می شد۔ ملبوس را نیز بوقت ضرورت می فرستادند و حضرت
اقدس نہ از جائداد حصہ خود را میگیرفتند و نہ کاروبار آں میکردند۔ موم را تلقین نماز و روزہ
مبفرمودند۔ و بجز در دست شان بیچ نبود۔ طعامیکہ از خانہ برادر بزرگ می آمد برغراب و
مساکین ویتامی تقسیم میکردند۔ و بعض اوقات بجهت ستر حق بقدر دوسہ تولہ طعام

تناول میگردند و باقی را بیدل درویشان می فرمودند و در بعض اوقات بقدر دوسه تولهیم
 باقی نمی ماند و خود را بر فاقه میداشتند نه این بود که جائدا و قلیل بود در آن زمان مداخل
 یک قریه در میان هر دو برادران مشترک بالمناصفه و مداخل جاگیر و غیره مزید بر آن بود
 درین ایام حالت ضعف اسلام را مشاهده نموده پیشین حتی جل و علا به تضرع و
 اتهمال دعا فرمودند از بارگاه محمدیت ایمانی یافته کتاب بر این احمدیه تصنیف فرمودند
 و نسبت آن اعلان نمودند که درین کتاب سه صد دلائل بر صد اقت اسلام نوشته ایم
 این کتاب در اثبات هستی ذات باری تعالی عز اسمہ و رد اعتراضات مخالفین که
 نسبت سید المرسلین صلعم کرده اند یک حربہ کاری ثابت شد کتاب هر چند نام نام ماند
 ولیکن در حالت موجوده خود از دوست و دشمن خراج تحسین حاصل گرد است و
 علمائے نامور بر آن تقریبات نگاشته اند که این کتاب از عرصه یک هزار سال نظیر
 خود خود است نظر بر اکابر قدمائے مصنفین که در بهترین ایام اسلام بودند و داشته
 این تقریظ مطلب خود را خود تشریح می کند علاوه برین هر رساله و اخبار که نفاذ می یافت
 در آن حقیقت و عظمت و بین اسلام را عیاں میفرمودند و جواب اعتراضات دشمنان
 اسلام را میدادند حتی که همه اقوام ملک پنجاب مخالف ذات حضرت اقدس گشتند
 مگر حضرت اقدس بقدر یک قره به آن اعتنا نفرمودند

این آن زمانه بود که از یک جانب عیسائیان بر ذات اظهر و اقدس سیدنا
 و سید المرسلین علیه الصلوٰۃ والسلام سب و شتم می کردند و از جانب دیگر قوم آریه گنده
 و ماننی اختیار کرده بودند و علمائے اسلام از مناقشات باهمی بر یکدیگر فتاوی کفر میدادند
 و بارغ اسلام پائمال حملائے اعدای شدند مگر علما را از بحث رفع الیدین و آئین بالحر

و قرأت فاتحه خلیف امام و در نماز دست بر سینه بستن و یا زیر ناف نهادن فراغت
 نبود. و چنین حالت حضرت اقدس از جانب اسلام مرد میدان و ارسینه سپر کرده ایستادند
 و در ترویج اعمال صالحه بین مسلمانین سعی فرمودند. و توجیه حضرت اقدس بکلی ازین مباحثات
 بر گراں بود که استدلال احناف صحیح است یا حجت الہدایت. بلکه برین امر همه تن
 قوت خود را صرف کردند که هر مسئله را که راست دانستند آنرا راست دانستند مگر کدام کار
 که بر لے دین مفید باشد کرده نشان بدهند. عامل باشید و الحاد و اباحت را گذاشته
 بر احکام شریعت عمل نمایند.

با پیشت دیانند بانی مذہب آریه سماج و بایکھرام. جوئند اس. مرلی دھر اند
 بحثها کردند. و تا آن وقت عقب مخالفان دین را نمی گذاشتند که از بدگوی و گنده خونی
 باز نمی ماندند. باینکه خدا بیتیالی آنان را ہلاک میکرد. و همچنین با منادان فحش گو
 مسیحیان مقابلہ می کردند. گاہے با آتھم عیسائی و گاہے با فتح مسیح و گاہے با مارٹن و
 گاہے با ہاول و گاہے با رائٹ و طالب سچ مباحثات می نمودند. و برین ہم اکتفا ناکند
 لائق و لاخصی اشتہارات در زبان انگلیسی ترجمہ کرده بجانب ملک یورپ و امریکہ روانہ
 میکردند. و با ہر کہ می شنیدند کہ بجانب اسلام میلان میدارند ریغہ خط و کتابت و اشتہارات و
 اعلانات دعوت اسلام میدادند. چنانچہ مسٹرویپ اولین مسلمان ملک امریکہ نتیجہ
 کوشش ہائے آن وقت حضرت اقدس بود کہ در آن زمان از توجہ حضرت اقدس مشرف
 بہ اسلام گشتہ بود. این شخص خبیث معزز است و از جانب سلطنت متحدہ امریکہ یک دفعہ بر
 عہدہ سفارت ممتاز گشتہ بود. حضرت اقدس میلان طبع اورا بجانب اسلام دیدہ باشے
 خط و کتابت آغاز کردند. آخر آن سلیم الطبع اسلام را قبول کرد و از عہدہ سفارت دست بردار

شده الغرض بجهت اشاعت توحید و اثبات صداقت نبوت رسول کریم صلعم در دل
حضرت اقدس شغفہ بود کہ برائے یک لمحہ از اس غافل نمی ماندند۔ بعد از اس وقتیکہ بفراوان
خدا نے رؤف و رحیم دعویٰ خود را شائع نمودند از اس کار حضرت زیادہ وسیع تر گردید۔ ہیچ
دشمن اسلام سر بر نیاورد کہ بجهت سرکوبی او یا حریمہ گراں دلائل و برہان استنادہ نشدند
چوں حالات ڈوئی کا وہی امریکہ کہ ذکرش در صدر گذشت و دشمنی ادب اسلام
بگوش حضرت اقدس رسید۔ ازینجا نشسته ماورائے بحر عظیم مقابلہ او نمودند۔ و همچنین
چوں پگٹ در لندن و دعویٰ خدائی کردہ سرعت تمام بروے نعرہ زدند تا خاموشی در گوشہ
گمنامی خزید۔ احاصل بروئے زمین ہر کجا کہ دشمن اسلام پیدا شد با سیف و سنان
دلائل و برہان سرش را بشکستند و عقب اورانکہ اشتند تا آنکہ از شرارت خود باز نیامد
یا ہلاک نشد۔

ہفتاد و چار سال در دنیا عمر یافتند۔ از وقت ہوش قبول کردن تا وقت جان
گذشتن مدت العمر شب و روز در صداقت اسلام مشغول ماندند بعض اوقات ماہ ہادر کا
تصنیف چنان منہمک می ماندند کہ از مصروفیت کار اشاعت وین نسبت ایشان در
اوقات این امر معلوم کردن مشکل بود کہ کد ام وقت سر بہالین نہادہ استراحت میفرمودند
یا خدا و رسول محبت می داشتند کہ کار اسلام را کار خود میدانستند۔ اگر کسی خدمت اسلام
میکرد و خیلہ ممنون او می گشتند۔ اکثر حصہ شب بیدار ماندہ مصروف نگاشتن مضامین
دینیہ می بودند۔ و اگر شخصہ یک دو روز نوشتہ کاتب را مقابلہ می کرد۔ یا کاغذات
مطبوعہ اولین یعنی پروف را تصحیح میکرد۔ و اگر او را درین معائنہ اتفاق محنت کشی
یک شب یا یک روز پیش می آمد یا و سہ اہل بیت شکر و امتنان می نمودند کہ گویا آنکس

خدمت ذات ایشان را بجا آورده ایشان را مأمون احسان گردانیده است و هرگز این خیال نمی کردند که کار خدمت اسلام کرده است و فرض خود را ادا ساخته است با وجود پیرانه سالی و ضعف و بیماری زاید از هشتاد و کتب در عربی و فارسی و اردو تصنیف فرمودند و صد بار است هزار بار که اشاعت اسلام نوشتند و صد بار تقریرات در مجامع علما و فضلاء دیار و امصار نمودند و روزانه طالبان دین را تعلیم محاسن اسلام میدادند و اینقدر در کار دین اهتمام میداشتند که بارها اطباء بجهت قدری استراحت نمودن تقاضای کردند مگر حضرت ایشان در جواب میگفتند که راحت و آرام ما درین است که اشاعت اسلام نمایم و سرکوبی مخالفان دین کنیم - الحاصل تا روز وفات عادت شریف بهمین بود و آن روز که بخوار رحمت الهی پیوستند آن روز را نیز در خدمت اسلام صرف کردند - چنانچه در صبحیکه ازین جهان رحلت فرمودند شام روز گذشته در تصنیف کتاب مشغول بودند که در آن هندو را را بجا ناپ اسلام دعوت میدادند - ازین طرز عمل که بالا مذکور شد ظاهری شود که در اظهار جلال خدا تعالی و اثبات صداقت نبی کریم صلی الله علیه و سلم تا یکدام حد سوز و گداز و جوش در دل حضرت اقدس موجزن بود -

قبل ازین نگاشته ام که محض الفاظ که بر زبان انسان جاری می شود بجهت اثبات محبت حقیقی هرگز معیار نیست الا کسی که از حرکات و سکنات و اعمال و افعال خود عشق حقیقی را ثابت کند - آری کلام او بر آن اظهار جذبات دلی او ذریعۀ قویست زیرا که جذبات دل یک عاشق صادق از خدمات غیر معمولی او هم بیشتر می باشد و بسبب راستبازی او دل دیگران را نیز زخمی می کند - پس از

منظومات حضرت اقدس دو نظم را کہ یکے در عشق شاہد حقیقی است و دوم در محبت
رسول کریم فداہ ابی و امی نوشتہ در ایں جا درج می کنم۔

ہر دم از کاخ عالم آواز یست
نہ کس اورا شریک و انباز یست
ایں جہاں را عمارت انداز یست
وحدہ لا شریک حی و قریب
کار ساز جہان و پاک فتیم
رہنماؤ معلّم رہ دین
متّصف با ہمہ صفات کمال
بریکے حال ہست در ہمہ حال
نیست از حکم او بروں چیزے
نتوان گفت لاس اشیا یست
ذات او گرچہ ہست بالا تر
ہرچہ آید بفہم و عقل و قیاس
ذات بے چون و چنڈ افتاد است
نہ وجودے بذات او انباز
ہمہ پیدا ز دست قدرت او
گر شریکش بدے ز خلق و گر

کہ بخش بانی و بنا ساز یست
نہ بخارش و خیل ہمرازیست
وازیہاں برتر است و ممتاز یست
لم یزل لایزال فرد و بصیر
خالق و رازق و کریم و رحیم
ہادی و ملہم علوم یقیس
برتر از احتیاج آل و عیال
رہ نیابد بد و فنا و زوال
نہ ز چیز یست او نہ چوں چیزے
نہ توان گفتن اینکہ دور ازماست
نتوان گفت زیر اوست و گر
ذات او برتر است ز آل و سواس
وز حدود و قیود آزادست
نہ کسے در صفات او انباز
کثرت شاں گواہ وحدت او
گشتے ایں جملہ خلق زیر و زبر

ہرچہ از وصفِ خاکی و خاک است
 بند بر پائے ہر وجود نہاد
 آدمی بند ہست و نقش بند
 ہمچنین بندہ آفتاب و قمر
 ماہ را نیست طاقتِ این کار
 نیز خورشید را نہ یار پائے
 آب ہم بندہ ہست زینکہ مدام
 آتش تیز نیز بستہ او
 گر بر آری بہ پیش او فریاد
 پائے اشجار در زیر بند است
 این ہمہ بستگانِ آں یک ذات
 لے خداوندِ خلق و عالمیاں
 چہ ہمیب است شان و شوکت تو
 حمد را با تو نسبت از اعزاز
 تو و جیدی و بے نظیر و قدیم
 کس نظیر تو نیست در دو جہاں
 زور تو غالب است بر ہمہ چیز
 ترست ایمن کند تر ترس و خطر
 خلق جوئے پناہ و سایہ کس

ذاتِ بیچوں او ازاں پاک است
 خود ز ہر قید و بند ہست آزاد
 در دو صد حرص و آرزو بکند
 بند در سیرگاہِ خویش و مقر
 کہ بتابد بروزِ چوں احرار
 کہ نہد بر سرِ شب پائے
 بند در سرویست نے خود کام
 در چنین سوزِ شمعِ فگندہ او
 گرمیش کم نہ گردد اے استاد
 سخت در پیاسِ سلاسل افگند است
 بر وجودش دلائل و آیات
 خلق و عالم ز قدرتِ حیراں
 چہ عجیب است کار و صنعت تو
 نے دراں کس شریک نے انبار
 متنثرہ ز ہر قسیم و سہیم
 بر دو عالم توئی خدائے یگاں
 ہمہ چیزے بہ جنب تو ناچیز
 ہر کہ عارف ترست ترساں تر
 واں پناہ ہمہ تو ہستی و بس

هست یاد تو کلید هر کارے
 هر که نالد بدر گهت به نسیاز
 لطف تو ترک طالبان نه کند
 هر که با ذات تو سرے دارد
 زمین که چوں کار بر تو بگذارد
 ذات پاکست بس است یار یکے
 هر که پوشیده بانو در سازد
 هر که گیرد درت بصدق و حضور
 هر که راهت گرفت کارش شد
 هر که راه تو جست یافته است
 و آنکه از ظل قربت تو رسید
 اے خداوند من گناه من بخش
 روشنی بخش در دل و جانم
 دستانی و دلربائی کن
 در دو عالم مرا عزیز توئی

خاطرے بے تو خاطر آزارے
 بخت گم کرده را بیا بد یاز
 کس بکار بهت نریاں نه کند
 پشت بر روی دیگرے دارد
 رو به اغیار از چه رو آورد
 دل یکے - جاں یکے - نگار یکے
 رحمت آشکار بنوازد
 از در و بام او بسیار نور
 صدامیدے بروز گارش شد
 تافت آن رو که سر تنافته است
 بر در هر که رفت ذلت دید
 سوئے درگاه خویش راهم بخش
 پاک کن از گناه پنهانم
 به نگاهے گره کشائی کن
 و آنچه میخواهم از تو نیز توئی

عجب نوریت در جان محمد
 ز ظلمت ها و لے آنکه شود صاف
 عجب دارم دل آن ناکساں را
 که رو تابند از خوان محمد
 عجب لعلیت در کان محمد
 که گردد از محبان محمد
 عجب دارم دل آن ناکساں را
 که رو تابند از خوان محمد

ندانم هیچ نفسی در دو عالم
 خدا زان سینه بزارست صد بار
 خدا خود سوزد آن کرم دنی را
 اگر خواهی نجات از مستی نفس
 اگر خواهی که حق گوید شنایت
 اگر خواهی دلیله عاشقش باش
 سرے دارم فدای خاک احمد
 بگیسوئے رسول الله که هستم
 دیرین راه گر کشندم در بسوزند
 بکار دین نترسم از جهانے
 بیسه سهل است از دنیا بریدن
 فدا شد در رهش هر ذره من
 وگر استاد را نامے ندانم
 بدیگر دلبرے کارے ندارم
 مرا آن گوشه چشمے بباید
 دل زارم به پہلویم مجوید
 من آن خوش مرغ از مرغان قدسم
 تو جان ما منور کردی از عشق
 در بیجا گر دهم صد جاں دیرین راه

که دارد شوکت و شان محمد
 که هست از کینه داران محمد
 که باشد از عدوان محمد
 بیا در ذیل مستان محمد
 بشو از دل ثنا خوان محمد
 محمد هست برهان محمد
 دلم هر وقت قربان محمد
 نشاء روءے تابان محمد
 نتابم زو ز ایوان محمد
 که دارم رنگ ایمان محمد
 بیا و حسن و احسان محمد
 که دیدم حسن پنهان محمد
 که خواندم در دبستان محمد
 که هستم گشته آن محمد
 نخواهم جز گلستان محمد
 که بستیم بدامان محمد
 که دارد جا به بستان محمد
 فدایت جانم لے جان محمد
 نباشد نیز شایان محمد

کہ ناید کس بمیدان محمد
 ترس از تیغ بران محمد
 بجو در آل و اعوان محمد
 ہم از نور نمایان محمد
 بیا بنگر ز غلبان محمد

چہ ہیبت ادا دند این جواں را
 الای دشمن نادان و بے راه
 رہ مولیٰ کہ گم کردند مردم
 الای مُنکر از شان محمد
 کرامت گر چہ بے نام و نشان است

در مدح قرآن کریم

بر غنچہ ہائے دلہا یاد صبا و زبیدہ
 ویں دلیری و خوبی کس در قمر ندیدہ
 ویں پوسفے کہ تنہا از چاہ بر کشیدہ
 قد ہلال نازک زان نازکی خمیدہ
 شہد یست آسمانی از وحی حق چکبیدہ
 ہر یوم شب پرستی در گنج خود خزیدہ
 الا کہے کہ باشد بار ویش آرمیدہ
 وآن بے خبر ز عالم کیس عالم ندیدہ
 بد قیمت آنکہ از دے شو دگر دودیدہ
 آنرا بشرد انم کز ہر شرے رسیدہ
 تو نور آں خدائی کیس خلق آفریدہ
 زیرا کہ زان فضاں رس نورت ہا رسیدہ

از نور پاک قرآن صبح صفا دمیدہ
 این روشنی و لمعان شمس الفصحی ندارد
 یوسف بقعر چاہے مجوس مانند تنہا
 از مشرق معانی صداما دقائق آورد
 کیفیت علومش دانی چہ شان دارد
 آن نیز صداقت چوں رو بہ عالم آورد
 روئے یقین نہ بیند ہرگز کسے بدنبیا
 آنکس کہ عالمش شد بخون موافق
 باران فضل رحمن آمد بمقدم او
 میل بدی نباشد الا رگے ز شیطاں
 لے کان دلربائی و انم کہ از کجائی
 میل نہاند یا کس محبوب من قوی بس

باید که ارباب دانش و نبیش درین امر تامل کامل نمایند که این چنین شخص که
از همدالی الحمد بر ساعت و هر لحظه عمر خود را در یاد الهی و اظهار بلال عظمت رسالت پناهی
و در اشاعت قرآن و در محبت اسوه حسنه نبی رؤف و رحیم و اطاعت دین متین و استحکام
شرع مبین و اشاعت اسلام صرف کرده باشد و خویش و بیگانه را بفرض حفاظت
عزت خدا و رسول دشمن جان خود گردانیده باشد و هر ذره وجود خود را در خدمت دین
اسلام فنا نموده باشد آیا این چنین شخصه یار و یار این چنین عظیم الشان شخصه
مضل یا ضال یا مفسد یا دجال بودن ممکن است ؟ اگر این حال و این اقوال و
این اوضاع و این اعمال مفسدانه است و اگر این عشق خدا و رسول علامت کفر
است و اگر این چنین محبت خدا و رسول کفر و ضلالت است خدا کت که این کفر و
ضلالت بکلی نصیب من گردد.

خلاق زمین و آسمان گواه است. کلام او گواه است و رسول خدا گواه است
و عقل سلیم گواه است که این چنین شخصه زینهار هیچگاه کافر و کاذب و ضال و مضل
نخواهد بود. اگر با اینقدر عشق و محبت الهی و با اینقدر زهد و طهارت و تقوی و با این
ریاضت و عبادت و با اینقدر عشق خدا و رسول صلعم و با اینقدر اطاعت و انقیاد
تشریعت اسلام و با این قدر اشاعت احکام الهی و با اینقدر مجاهده و سعی تمیز
دین متین و با اینقدر پابندی و سنن و توافل و با این صلوة و صیام و
خضوع و خشوع و با این عصمت و عفت و با این محاسن و فضائل و با این جوش
و غیرت اسلامی از جوش اولین و آخرین اقز و ترو بود. شخصه کذاب و دجال و
مفتری علی اللهی تواند شد پس بر سطح زمین و پرده عالم هیچکس مستحق هدایت نشده

است و آیتہ ہم نخواہد شد۔

دلیل دوازدهم

قوت احیائے حضرت مسیح موعود

دربین دلیل قوت احیائے حضرت مسیح موعود را پیش میکنم۔ و این دلیل نیز مثل دلائل سابقہ مجموعہ ہزار ہا دلائل تیراہین است۔ این وقت خیال مسلمانان همچو عیسائیان این است کہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام مردگان جسمانی را زندہ میکرد۔ چنانکہ قبل ازین نوشتہ شدہ است۔ لکن این خیال ہرگز مطابق تعلیم قرآن نیست۔ بلکہ این عقیدہ حسبِ نصوصِ صریحہ منتجِ شرک و ضائع کنندہ دین و ایمان است۔ لاریب حضرت عیسیٰ علیہ السلام مثل دیگر انبیائے کرام علیہم السلام مردگان روحانی را زندہ می ساخت و کلام خدا بر این مدعا گواہ است۔ و متکبر آن متکبر کلام خداست۔ بلکہ آن مردگان روحانی بودند و نفس الامری بجهت احیاء این جنین مردگان انبیا از جانب خدا شرف بعثت می یابند۔ از جناب آدم علیہ السلام تا آنحضرت صلیع جملہ انبیا بجهت ہمیں غرض و مدعا تشریف آوردہ بودند کہ مردگان روحانی را زندہ فرمایند و معیارے از معیار مشناخت صداقت انبیائے اولو العزم یکے این است کہ مردگان بر دست ایشان زندگی جاوید می یابند۔ و اگر این معجزہ از کسے ظاہر نشود دعوت لاریب شکوک است۔ و آنکس کہ مردگان این قسم را حیات می بخشد بالیقین او فرستادہ بارگاہ یزدی است۔ زیرا کہ این احیاء بہ تجر اذن الہی کسے را بیسر نمی آید و ہر کسے را کہ اذن اللہ حاصل شدہ بے ریب و گمان راستیاز صادق است۔

اے شاہ والا جاہ ! میں نشانِ عظیم الشانِ راحقِ تعالیٰ بدستِ حضرت
 مسیح موعود بہ این کثرتِ ظاہر فرمودہ است کہ بعد از رسولِ کریم صلم از تاریخِ ہیج پیغمبر
 و سوانحِ حیاتِ ہیج رسولے بہ این صراحت و وضاحت ثابت کردن از قبیل محالات
 است۔ واللہ اعلم بحقیقتہ الحال۔

حضرت ایشان وقتے در دنیا شرفِ بعثت پذیرفته اند کہ در آن وقت نہ محض
 موت روحانی بر مسلماناں طاری گشتہ بود بلکہ در اجسادِ آلِ مردگانِ روحانی بوجہ
 گذشتنِ مدتِ مدید و عرصہٗ معید فسادِ عظیم سرایت کرده بود۔ و مثلِ جیفہائے کہنہ در
 ایشان تفرقِ اتصال و متن و تعفن راہ یافتہ بود۔ این موتِ روحانیہ نشانِ بدرجہا
 بدتر از موتِ جسمانیہ ایشان و سخت تر از موتِ جمیع اُمّتہائے گذشتہ بود۔ زیرا کہ
 جملہ انبیائے کرام اُمّتہائے خود را از این موتِ حسرتناک ترسانیدہ اند۔ و جملہ
 انبیائے کرام اُمّتہائے خود را از ظہور و جلالِ ترسانیدہ اند۔ چنانچہ رسولِ کریم صلم
 فرمود است۔ انہ لم یکن نبی بعد نوح الا قد انذر الدجال قومہ
 وافی انذر نسکھ۔ (ترمذی ابواب الفتن) یعنی بعد نوح علیہ السلام ہیج پیغمبر
 نگذشتہ کہ قوم خود را از دجال نہ ترسانیدہ باشد و من ہم شمار از ان می ترسانم پس
 از مردگانِ فتنہ و جالی زیادہ تر لقمہٗ ہنگ اجل کد ام کس باشد۔ و زندہ ساختنِ این
 مردگانِ یگور کفر و اکاذف و فرقتہ را کہ از حدِ احیاء و امید زندگانی دُور تر رفته بودند الحق
 مشکل ترین کارے بود۔ مگر حضرت اقدس این خدمت را انجام دادند و بوجہ نیکو بہ
 اتمام رسانیدند۔ و ہزار ہا و لکوکہا مردگان را زندہ فرمودند۔ و جماعتے برپا نمودند کہ
 نظیرش با ستثنائے رسولِ کریم صلی اللہ علیہ وسلم در دیگر کد ام جماعتے نشانِ دلون

محال است۔

تعلقات حضرت موسیٰ علیہ السلام با قوم بنی اسرائیل تعلقات سیاسی نیز بوده است باز ہم جملہ قوم بنی اسرائیل بر موسیٰ علیہ السلام ایمان نیاورد و بود بلکه خیلے یہود محض بہ لحاظ سیاسیات بر اتباع و انقیاد و مجبور گشتہ بودند۔ چنانچہ حق تعالیٰ در حق ایشان فرماید۔ وَمَا اَمَّنْ بِمُوسٰی اِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِّنْ قَوْمٍۭہٗ۔ یعنی اطاعت حقیقی موسیٰ علیہ السلام مجبور بعض نوجوانان قبیلہ او دیگر افراد قوم بنی اسرائیل نکرد بودند۔ ایں حالتِ شان متعلق زمانِ قیام مصر بود و لیکن از آنجا برآمده اکثر حصہ قوم از تہ دل فائل صداقت وے علیہ السلام نبودند۔ اکثر یہود عنود بمرتبہ و مقام و درجہ نبوت او علیہ السلام از تہ دل فائل نبودند۔ ہاں البتہ سیاسیتہ یا وے ہمراہ بودند۔ چنانچہ حق تعالیٰ مبفرماید کہ بعض کسان از قوم موسیٰ بعد خروج از مصر با حضرت موسیٰ گفتند۔ یَا مُوسٰی لَنْ نُّؤْمِنَ بِكَ حَتّٰی تَسْرِیَ اللّٰہَ جَہَنَّمَ فَاَخْذُ شَاکِلَ الصَّاعِقَۃِ وَ اَنْتُمْ تَنْظُرُوْنَ۔ یعنی ما ہرگز سخن ترا باور نمی کنیم تا آنکہ خدا تینا را بچشم سرنہ بینیم۔ پس عذاب الہی شمارا بگیرت در حالیکہ شمای دیدید۔ و همچنین از قرآن کریم و اناجیل و توارنخ مستفاد می شود کہ بر جناب عیسیٰ علیہ السلام خیلے کم کسان ایمان آورده اند۔ و از اں میاں آنانکہ مخلص بودند و حیات روحانی یافتند خیلے کمتر بودند۔ لیکن از آنجا کہ حضرت اقدس علیہ السلام بر لے ابرائے فیوض روحانیہ رسول کریم صلعم و اشاعت برکات مصطفویہ نازل شدہ بودند و مقام بلند رتبہ علیائے مسیح محمدی بودن از بارگاہ رب العباد یافتہ بودند بنا بر اں حق تعالیٰ بر دست ایشان بسیار مردگان را زندہ گردانید۔ و آنچنان مردگان را زندہ گردانیدند کہ اگر بر ایشان آب جتا

از چشمہ محمدی پاشیدہ نمی شد هرگز امید زندگی شان نبود۔

آیا این امر عجیب نیست که درین زمانه بحالیکه از هر چهار طرف هجوم بدعات سیئه و رسوم دنیا طلبی و نفرت از دین حق و بے اعتنائی از کلام الهی و مہنک شریعت و ترک اعمال صالحہ و بے توجهی از دُعا و عدم غیرت دینی۔ و کثرت زنا و فواحش بنظر می آید۔ حضرت اقدس جامعے پیدا کرد است کہ با وجود کہ تعلیم علوم جدیدہ بر خدا و رسول و ملائکہ و کلام اللہ و معجزات و دعا و حشر و نشر و بعث بعد الموت و بر جنت و نار یقین کامل می دارند۔ و بقدر وسع بر شریعت غزایا بندی می و دزدند۔ حتی کہ فرقی از افراد این جماعت بعد تجوئے بسیار بہ شکل دستیاب گرد کہ در ادائے صلوٰۃ متہان باشند و این چندین ضعف عمل نتیجہ حالت ابتدائی آنکس خواهد بود و انشاء اللہ تعالیٰ آہستہ آہستہ رفع شود۔

و آیا این امر حیرت افزا نیست کہ چون طلبائے علوم جدیدہ و دولادگان تعلیم یورپ از دین بکلی تنفر میدارند و دین و مذہب را محض یک ذریعہ اجتماع ملی و سیاسی میدانند۔ از میان ایشان حضرت اقدس جامعے فراہم آوردست کہ سجدہ گاہ ایشان از آب اشک تصرع تر میگردد و سینہائے شان از فرط گریہ و بکا چوں دیگر بر آتش نہادہ می جوشد۔ و جملہ ترقیات سیاسیہ و حصول جاہ را بر اشاعت اسلام و اعلائے کلمۃ اللہ قربان کردہ دین را بر دنیا مقدم میدارند۔ از میان ایشان اکثر افراد بوجہ فارغ التحصیل بودن زبان انگلیسی دستگاہ آں میدارند کہ برائے خود از دولت انگلیس مناصب جلیلہ حاصل کنند و افترا ب جاہ و مال و منال نمایند۔ مگر دین حق را ناتوان دیدہ و ضرورت جہاد علمی را محسوس نمودہ تمام جذبات نفس و متنبیات

بشری را پشت پا زده بر لے انجام دادن خدمت دین مکرر ہمت استوار بنہ اند شکر اللہ
 سببہم و بر قوت لایموت قناعت و زید فاقہ را بشکم سیری پسند نموده اند۔ ہر زبان ایشان
 نام خدا و نام رسول جاری است۔ اعمال شان عظمت توحید باری و اظہار صداقت رسالت
 سرور کوین است صلعم۔ سُبْحَانَكَ رَبِّيَ وَجْهَهُمْ مِنْ أَثَرِ الشُّجُوذِ۔ انوارِ حرمت
 الہی از چہرہ ہائے شان ہویدا است و در محبت و عشق خدا و رسول دیرین دارنا پائدار
 زندگی بسر میکنند۔ و صدا ہائے خوش آیند آزادی و در گوشہ ہائے شان میرسد و ماغہائے
 شان از خیالات جریت قاصر نیست و نہ این است کہ البصار ایشان بہ جانب نظارت
 جد و جہد ناظر نیست۔ نے نے۔ بلکہ ہر جہ و بگہاں خواندہ ایشان نیز خواندہ اند و ہر جہ
 و بگہاں شنیدہ ایشان نیز شنیدہ اند۔ و آنچه دیگران دیدہ ایشان نیز دیدہ اند لیکن
 چوں بنظر غائر ملاحظہ نمودند دیدند کہ مسلمانان دیرین وقت بجانب آزادی چندان احتیاج
 ندارند چندانکہ بغلامی۔ فتنہ دجالی اگر کدام نقصانے بہ اسلام رسانیدہ است بذریعہ
 آں وسیع انتظام است کہ او بر لے بیچکنی اسلام اختیار کردہ بود۔ لہذا ہر یکے ترقی
 اسلام را دیرین امر مخصر دیدہ کہ ہمہ ربانی بودہ زیر یک رایت مجتمع گردند کہ بیک و بزرگ
 عالم و جاہل امیر و فقیر ہر یک ہمگی طاقت و قوت خود را در یکجا جمع آورند۔ و بر یک دست و پستیا
 یارند تا مقابلہ کفر و فساد ممکن گردد پس ہنگام حکم خدا و مفاد اسلام را بر خیالات خود ترجیح
 دادند و دین را بر دنیای مقدم داشتند و از اثرات زمانہ متاثر نگشتند۔ و ببقہ اطاعت
 شیخ خود و در رقبہ ہائے خود بطور و رغبت انداختند و یہ دلخوشی مستعد و آادہ گشتند کہ
 بہبودی اسلام را بد نظر داشتہ بدان جانب کہ آں دست کہ زیر سایہ وسعہ مجمع گشتہ
 اند انگشت اشارہ جنبانہ بغیر آوردن عذر سے و پیش کردہ چیلنے بدان سوئے بروئے

آزند و بسر خود بدوند و از هیچ گونه قربانی کردن دین نوازند و خیال هیچ تکلیف در دل
 نیاورند و صرف همین نیست که این عهد و پیمان بزبان بسته اند بلکه بران عمل پیرا
 شده اخلاص خود را آشکارا کرده اند و درین وقت بسیاے ازیشان از زاد و بوم و
 خانمان و زن و فرزند مجبور و تکلیفات مالی بر خود گوارا کرده در اطراف و اکناف عالم
 به امر خلیفه وقت و در اشاعت دین و تبلیغ اسلام بگامی کنند و بسیار اند که در
 انتظار اند که کے اشاره شود و تا تمام رشتہ های علائق دنیوی را گسخته به غرض
 اظهار جلال ایزدی از خانمان بر آیند و این خوان نیجائے نعمائے رضائے الهی را بر
 بایند **مَنْ قَضَىٰ حَاجَتَهُ وَ مَشَىٰ مِنْ يَدَيْهِ حَسَنَ الْحَجَرِ**۔

در راه خدا کشته می شوند و زرد کوب اعدا را مثل حلوی می خورند از خاها بد بکشد
 می شوند و دشمنانهای شنوند و جفا های بیند و دعای می کنند خفیه ترین خلایق دانسته
 می شوند مگر این همه استخفاف و استحقاق را منظور و مقبول خاطر میدارند زیرا که دل
 ایشان از ضیائے ایمان متور است و چشمان باطن شان از انوار الهی نورانی است
 و آن نظاره جلال ایزدی را دیده اند که دیگران را بقدر نیست۔ **بِتَنَگِ عَزَّتْ وَ زَدُو**
كُوبِ بَرْدِ مَشْتَمَةٍ بِاَدِیْگَرِاں كُومِی وَ خیر خواهی می کنند ذلیل کرده می شوند مگر خواستگار
عزّت دیگر اند کشر الله امثالهم

آخر به گاه انصاف باید دید که آل کیست که درین وقت تنها با جان ناتوان از وطن
 و خانمان برآمده بجهت حفاظت و اشاعت صداقت اسلام در سرزمین امریکا بر سر
 پیکار است و مثل حبابی بالطابت بحر زخار و چار و درین حالت زار دست بکار و
 دل بیار است۔ و با وجود این حالت پرمالالت دل تنگ و متقاعد از جنگ نیست

لاشته بود مرده ولیکن از دست مسیح موعود آجیات خورده - بانیم جانے کہ دارد در ز نیست
چند روزہ حیات جاوانی یافتہ باتن ناتوان یکہ و تنہا گردن گرداں و گردن گردن کشاں خطہ
مردم خیز ام یار را زیر طوق اسلام آوردن آند و میدارد - زیرا کہ میداند کہ یک جان زندہ
برلیو نہا مردگان همچو کوه گراں است -

ہمچنین بنظر غائر تامل باید کرد کہ آخر آنان کیستند و کیانند کہ در انگلستان تبلیغ
دین و ایمان مشغولند - آری ہماں معدودے چند اند کہ مسیح محمدی ایشان را بہ یک نیم گاہ
مقتول کردہ حیات جاوانی بخشیدست این سر یاران اسلام میدانند کہ اگر نظر بظاہر حالت
از وجہ نظام مادی انگلستان کل ہندوستان را مطیع و منقاد خود ساختہ است مگر یقین
میدارند کہ انگلستان با وجود فتح ظاہری از توجید خلئے ذوالجلال دور مانده در دست
تشلیت جان عزیز و حانیت در باختہ است - اگرچہ ہمیش شراب تنومندی خورد است
ولیکن روح حیات دل مردہ اش بکلی افسردہ است - این جو امر داں ازاں آب حیواں
کہ از دست مسیح موعود خورده اند خما و خجکما پر کردہ با خود بردہ اند تا مردگان تشلیت را
جرعہ آب حیات توجید بچشانند - و ازیں اجبار اموات بر جان بنی نوع انسان منت
نہند - جاہ و شمت و اقبال و دولت و سطوت و شوکت انگلستان بلکہ کل یورپ در
دل ایشان ہراسے پیدائی کند و بیج خوف در جان ایشان نمی اندازد زیرا کہ میدانند و
بجنگ زندہ نمی پردازد - بناؤ علیہ ازیں حرب روحانی ملول نمی گردند -

سواحل افریقہ مغربی کہ در اں عیسویت پادراز کردہ بود و لکوکہا باشندگان آں سر
زمین را از مثلث تشلیت مست و خراب و لایعقل ساختہ در چاہ صلاحت سرگون انداختہ
بود و قیسان کیش عیسوی بر آئے پرستاری یک انسان ضعیف البیان آں بادیر گردان

کم خردی را یک جافرہم می آوردند۔ و آن سادہ لوحان گروہ بنی آدم را ہر صبح ثلاثہ غسالہ
 نہر ملاہل شرک و کفر و تثلیث سرشار و لبریز میدادند۔ خدا را انصاف۔ آخر آن کہ امام مرد
 پر دل جگر و اراستہ کہ خود را یکہ و تنہا بر لے اعلان نام خدائے یکتا در آن میدان رنگ
 تپیاں رسانیدہ است و مشت استخوان و جان ناتواں ہدف توپ و تفنگ مشرکان
 گردانیدہ است۔ بلے ایں ہماں کس است کہ از دم جان بخش روح پرورد مسیح موعود حیات
 جاودانی یافتہ است۔ و بغرض حفاظت اسلام از اعزہ و اقربا و احباب و اصحاب از
 یاراں و برادران بریدہ و جانب خانان ندیدہ (در حالیکہ مسلمانان بر موت اسلام صبر و
 شکیب و رزیدہ بودند۔ زیرا کہ آثار فنا و زوال از ناصبیہ حال اسلام دیدہ بودند) آن
 مرد ناتواں بادل قوی در آن عرصہ رنگ رواں و سرزمین درندگان بے یار و مددگار
 خود را رسانیدہ و خلق کثیر را از پیجہ تثلیث رہانیدہ۔ کثر اللہ امثالہ۔

باز آن کہ امام ہیولان است کہ وطن را خیر با و گفتہ عنان توجہ بجانب ماریشس
 منعطف گردانید۔ و از دنیا جدا افتادگان و از ہستی خود بے خبر شدگان را زندگانی
 بخشید۔ و کدام شخص سرانیدپ بالنگار کہ مشہور تاریخی جزیرہ است۔ بہ دوم
 جان بخش خود بیا ساخت۔ و کدام کس اہل روس و افغانستان را آب حیات بخشیدہ
 جان عزیز خود را بر لے زندہ نمودن ابتائے وطن در باخت۔ ایں ہمہ ہماں کسانند کہ
 از دم مسیح موعود زندگی یافتہ اند۔

آیا ایں علامت زندگانی نیست کہ از جہل ملیون مسلمانان ہندوستان احدے
 بہ نظر نمی آید کہ بر لے اشاعت اسلام از چار دیوار خانہ خود پائے بیرون نہادہ باشند۔
 مگر از فتنہ قلیلہ خاکساران جماعت احمدیہ صد ہا بہادر دل بر مرگ نہادہ اند و در میدان

تبلیغ ایستاده اند و آں مرده دلاں را بہ آبِ حیاتِ اسلام زندہ ساختہ اند کہ نسبت
ایشان ہرگز خیال کردہ نمی شد کہ گاہے نامِ اسلام ہم نشینند و یا برائے سجدہ پشت خود را
خم کنند۔ اگر ایشان جیائے تازہ نیافتہ اند چگونه نقشہ دنیای را تبدیل نمودہ اند و بجهت
مقابلہ یک جہان چگونه دست خود را دراز کردہ اند۔ و ایشان را کدام چیز بدین امر مجبور
کرد است کہ وطن و آرامگاہ خود را گذاشتہ سفر را کہ صورت سفر دارد پر لے خود گزیدہ
اند و روئے این ہمہ مصائب و نوائب دیدہ اند۔ دست و بر سینہا میخورد و میچوں
را ندگاں و در ماندگاں و آوارگاں و بیچارگاں شہر بہ شہر و کوچہ بہ کوچہ و در بدر می گردند۔
آباید و مادر و زن و فرزند و خواہر و دختر و خویش و برادر ندارند۔ آیا مد وطن یا بے و
دوستند بے و کار بے و بایے ندارند کہ محنت سفر را بر راحتِ حضر اختیار کردہ اند
آخر چہ چیز دل ایشان را از دُنیابر داشتہ است و بجانب دین مائل ساختہ است
آیا ہمیں نیست کہ خود روح زندگی یافتہ اند و قدر حیاتِ جاودانی شناختہ اند و
حالادیر شکریہ آں مُرگان دُنیار برائے حی لا موت کہ شہر شہر زندگیت زندہ ساختہ
اند۔ بلے ہستی او تعالیٰ را ایشان گنجیدہ ہستی ایشان دروے ناپدید گردیدہ۔ فتنارک اند
احسن الخالقین۔

ذکر قوتِ زندگی بخشِ حضرت مسیح موعود کہ در میان آدرہ ام اگر تاثیر آں را
واضح نکنم آں زندگی کہ معیارِ صحیح حیات است البتہ مشتبه بماند۔ و آں این است کہ
حضرت اقدس بقوتِ احیائے خود آنچنان رُوحِ زندگی در دلِ مریدانِ خود میداست
کہ خیلے کساں بذریعہ آں نہ محض خود زندہ شدہ اند بلکہ قوتِ احیاءِ موتی و نفسِ ایشان
پیدا گردید است۔ اگر این قوتِ لطیفِ حضرت دیگران را بیشتر نمی شد در دلِ مردم

باسے اس شبہ پیدای شد کہ وضع و ترکیب دماغی حضرت اقدس چنان واقع شدہ است
 کہ برآں پروہ از علوم غیر متعارفہ کشادہ می شود و نظارہ با یکدیگر در وقت خود ظهور می پذیرد
 پیش نظر ایشان قبل از وقت تجلی میگردد ازین جهت در توجہ حضرت قوت و
 تاثیر پیدا شدہ است کہ تمنیات ایشان برنگ دعا انجام می پذیرد و جملہ
 تصورات شال صورت واقعہ میگردد مگر این سخن درست نیست زیرا کہ حضرت اقدس
 آن خزائن را با خود بگور نہ برده اند بلکہ آن قوت را باہر کہ تعلق صحیح بہ آن حضرت
 میدارد علی قدر مرتبہ سپردہ اند در نتیجہ تعلق و محبت کہ با حضرت اقدس باشد
 حق تعالی باران علوم حقہ بر دل او می بارد۔

دیرین وقت این جماعت از فیض یافتگان حضرت اقدس بسیار نفوس متبرکہ
 میداد کہ فیض الہی در شرح مطالب قرآن زبان ایشان در افشا نیہا میکند و بیان
 ایشان تاثیر پیدا کرد کہ رشتہائے اوام و ظنون فاسدہ و شکوک و شبہات لاطائفہ
 را قطع می نماید۔ قرآن مجید کہ برائے مردم لافہ سبعمہر بود برائے ما کتابے است مبین
 صورت نمائے حق البیقین مشکلات و معضلاتش برائے ما آسان است و رموز
 پنهانش بر ما عیان است۔ ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل
 العظیم۔ ہیج خیالے یا نہ ہے یا اعتقادے نیست کہ خلاف اسلام باشد و ما آنرا
 بحول اللہ و قوتہ محض بر تیغ قرآن پارہ پارہ نکرده باشیم۔ و ہیج آیتے نیست کہ بر آن
 اعتراض قدیم و جدید بذریعہ ہیج علمے پیش کردہ آید و از وحی خفی الہی آگاہی یافتہ ما
 جوابش را از کلام الہی بر نیارودہ باشیم۔

الہام الہی و کشف صادقہ از جانب رب العزت صرف بر ذات حضرت اقدس

محدود و منحصر نبود بلکه با بسیا سے از زندگی یافتگان آں سرچشمہ حیات حق تعالیٰ انعام فرموده است و میفرماید: وخیلے رویائے صالحہ کہ بروقت خود صورت و توقع یافتہ ایمان شاں و ایمان احباب شاں را تازگی می بخشد حق تعالیٰ با ایشان تکلم می نماید و بر دل ایشان ابواب رضا مندی خود میکشاید و راه خوشنودی خود با ایشان می نماید تا در رفتن بر اہ تقویٰ مددے بیابند و دل ایشان قوت گیرد و حوصلہ شاں ترقی پذیرد در باب استجابت ادعیه و نصرت الہیہ نیز فیض حضرت اقدس جاری است و در حیات پذیرفتگان آں چشمہ آب حیواں ایں روح زندگی بخش ساری است۔ حضرت و اہب البرکات اکثر دعوات افراد ایں جماعت را نسبت دیگران بیشتر قبول میکند۔ و نصرت خود بر ایشان نازل می سازد و ہلاکت بر دشمنان ایشان می اندازد۔ و ابواب استجابت دعوات بر روی ایشان می کشاید و ثمرات محنت ایشان عطای فرماید۔ و ایشان را تنہائی گزارد۔ و برائے ایشان غیرت خود در کار می آرد۔ احوال حضرت اقدس ہر روز مرگاہاں را زندہ میگرد۔ و نہ صرف زندہ میکند بلکه روح زندگی بخش در ایشان میدمید تا دیگران را زندہ کنند۔ ایں معجزہ بغیر از انبیائے کرام علیہم السلام کہ محبوبان الہی اند۔ دیگر کسے ظاہر نتواند کرد۔ و بالیقین ایں ہمہ فیض از درگاہ حضرت سید المرسلین محمد مصطفیٰ صلعم حاصل کردہ بودند و کار و بار شاں جملہ کار و باریں امی فداہ ابی و امی بود۔ کما قال علیہ السلام۔ کل برکت من محمد صلی اللہ علیہ وسلم فتبارک من علم و تعلم۔

(الہام حضرت مسیح موعود)

بخیال من میرسد کہ برائے اثبات صداقت حضرت مسیح موعود ایں دوازده دلائل کہ درج کتاب کرده ام کفایت میکند۔ و ہر کسے کہ بہ نیت دریافتن حق بر ایں دلائل غور و فکر نماید لاریب دروازہ حق البقین بر روی او کشادہ گردد کہ حضرت اقدس مسیح ربانی و مامور بزدانی و مرسل حقانی بود۔ و نیز اینکه حالادرا انتظار بعثت مسیح و گرج بودن امر بیت فضول و سراسر غیر معقول و نسنو عقلانامقبول۔ مرد عاقل را باید کہ بچو تشنہ کمال برائے حصول ایمان بسوئے ایں سرچشمہ آب حیوان از سر قدم سخته بدود۔ و در ایں سلک مرصع کہ دست مسیح موعود علیہ السلام ساخته است منسلک بودن را موجب صلاح و فلاح خود بشمرد۔

برائے آں مرد فہیم و دارائے عقل سلیم کہ خود را مسلمان میگوید اند کہ ام شہادت صادق از شہادت خدا و رسول زیادہ در کار است۔ چنانکہ در صد نگارش یافتہ۔ خدا و رسول خدا و دیگر انبیا کہ کلام ایشان محفوظ است بر صدق دعوی مسیح موعود شہادت ادا فرمودہ اند۔

عقل سلیم و فطرت مستقیم نیز تقاضا میکند کہ در ایں زمانہ پر آشوب مصلحی می باید۔ تا زنگ شکوک و اوہام از آئینہ خاطر مردم بزداید۔ و خیر صادق صلعم ہر علامتیکہ برائے مسیح موعود بیان فرمود است جملہ در ایں دور حاضرہ چہرہ خود نمود است۔ خود جہاں منبع برکات حضرت اقدس شاہد دعوی خود است۔ زیرا کہ آں دشمنان وین متین کہ برائے ایشان ضرورت مسیح موعود بود در ایں جزو زمان در میدان دنیا موجود اند۔ و ہر رنگے کہ

شکست آن اعدا کے ملت مغذ بود از دست مسیح موعود صورت ظهور یافت۔ در
گروه مسلمانان مفاسد بہ حدے رسیدہ است کہ در حالت موجودہ بدون قرآن زیاد
از اس صورت امکان ندارد و الحمد للہ کہ بذریعہ آن مامور خدا اصلاح آن نیز بطریق
احسن بوقوع انجامید۔

حضرت و اہلب البرکات تعالیٰ شانہ با ذات مسیح موعود در تمامیت عمر شاں
آن سلوک مرغی داشتہ کہ با رسولان و محبوبان خود میداشت۔ تا در ہر میدان علم فتح
بنام او فراشت و از ہر شر و فسادش نگاہداشت۔ و با معاندان و حاسدانہاں
طریق سلوک نمود کہ با عدلے مرسلان و ماموران ہمیشہ مناسب پنداشت۔ قانون
قدرت خود را نیز در خدمتش متعین داشت و زمین و آسمان را بر تائید و نصرتش
برگذاشت۔ ابواب علوم القرآن برویش کشاد و ذرائع اشاعت آن نیز متبایستہ
پیشش نہاد۔ تا آنکہ کسانے کہ معدن علم و فضل دانستہ می شدند ہمہ را دعوت مقابله
داد۔ و ہیکس رو برویش نتوانست ایستاد۔ کلامش بر نگاہ اعجاز غالب قاطق
آمد۔ و وعدہ لَا یَمْسُکُمْ إِلَّا الْمُطَہَّرُونَ۔ بروعوی او شاہد صادق آمد۔ ابواب
غیب برویش گشود۔ و بر ہزار ہا امور غیبی اطلاعش نمودہ۔ تا بروقت خود صورت
ظہور یافتہ موجب اظہار جلال الہی گردید۔ سنت الہی است کہ علام الغیوب بجز
رسولان خود ہیکس را بکثرت بر امور غیبیہ اطلاع نمی بخشد۔ و نخواہد بخشید۔

آنکہ ہمہ عمر خود را در محبت خدا و رسول صرف نماید ہرگز او تعالیٰ چنان محب صادق
را از در گاہ خود نمیراند۔ ہَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ۔ حضرت اقدس مثل
انبیاء یک جماعت مقدس بحیث اسلام کارکن پدید آورند کہ با خدایتعالی تعلق خاص

دارد۔ واور انجانب اللہ قابلیت احیاء موتی و کشود امور روحانی عطا شدہ ہر یکے
 از ایشان پر دین خدا فدا و از علائق دنیا جدا است۔ جملہ بحیث اسلام غمخوار و از ماسوائے
 آن بیزار اند پس با وجود موجود بودن اینقدر شواہد قویہ دعوی مدعی صادق را قبول
 نہ کردن و برگفتہ او ایمان نیاوردن عندلہ درست و پسندیدہ نیست۔ فی الحقیقت
 از ان مرد بلخ خود عالی ہمت کہ با اسلام و خیر الانام علیہ الصلوٰۃ والسلام محبت میدارد
 و بر مفاد نفس خود فوائد اسلام را مقدم می شناسد۔ ہرگز این توقع نمی توان داشت
 کہ بعد دیدن و شنیدن و فہمیدن اینچنین تفصیل و توضیح پنیہ در گوش کردہ خاموش
 نشیند۔ و چشم خود از دیدن صداقت بستہ از قبول امر حق تمہل گزیند۔ اگر این بر این
 دلائل کہ من بیان کردہ ام صداقت مسیح موعود را ثابت نمی کنند پس من نمی دانم کہ باز آن
 کدام اولہ و براہین است کہ بذریعہ آن نبوت انبیائے گذشتہ ثابت می شود۔ و آن
 کدام دلائل و براہین است کہ بواسطہ آن بر انبیاء ایمان توان آورد۔

بہ استثنائے رسول کریم صلعم اگر زیادہ از این بر صداقت نبوت سایر انبیاء
 دلائل یافتہ نمی شود بلکہ کم از این یافتہ می شود پس چہ سبب است کہ بر آہنہ ایمان
 آورده شود و بر مسیح موعود آورده نہ شود۔ اگر ایمان آوردن موقوف بر آن سخنیہاست
 کہ انسان از مادر و پدر می شنود بلکہ بعقبتی و تدقیق حرف حق را قبول داشتن ایمان است
 پس لامحالہ از دو امر یکے را تسلیم باید کرد یا ہمہ انبیاء را انکار باید کرد یا دعوی مسیح موعود
 را نیز قبول باید نمود۔ و اسے شاہ ذی جاہ من از ذات آن فرمانروائے فہیم و ذکی امید
 دارم کہ طریق موخر الذکر را قبول نمایند و بر آن فرستادہ خدا ایمان بیارند کہ آن را خدا
 عزوجل بر اسے انہار صداقت قرآن کریم و نبی رؤف و رحیم و غلبہ دین اسلام و سرکونی

ادیان باطلہ و یارمی مسلمانان درین جزو زمان مامور فرمودہ است ایمان بنیلند زیرا
کہ رضائے خدائے بے ہمتا را قبول داشتن و بر راہ او قدم برداشتن موجب برکات
لا تعد ولا تحصى است۔ و خلاف رضائے حق ایستادہ شدن و از او امر حق روئے
بر تافتن ہیچ گاہ یا برکت نمی یابند۔

حالت اسلام درین وقت قابل رحم است و ممکن نیست کہ ہر کہہ بادیین خدا
محبب را سخاوار دول او شاد و نوازند و تا وقتیکہ سامان کامیاب شدن اسلام ہتیا
نہند و تا وقتیکہ اسلام را از ہر قسم خطرات محفوظ نہ بیند و دشمنان دین در عداوت اسلام
از حد تجاوز کردہ اند و در شیم ایشان ہیچ حسن و خوبی اسلام نمودار نیست بلکہ آن را از
سرتاپا مجموعہ عیوب می شمارند و تقویم پارینہ اش می انگارند و آنکاکہ خود را محبان اسلام
میگویند یا از اسلام رنجیدہ اند۔ یا حالت زار او را قابل توجہ ندیدہ اند۔

اقرار اسلام بر زبان ایشان است لیکن از خلق خود رفتن خلاف امکان
است۔ عنان توجہ شان کلی براقبال دنیا موقوف است۔ و بسوئے سیاسیات
معطوف۔ اگر قطعہ زمینے از دست بگذارند زمین را بر آسمان بردارند لیکن اگر ہزار ہا
بلکہ بلبلو ہنہا مسلمانان از اسلام بہ مذہب عیسوی یا مذہب ہنود روئے ارادت آرند
ایشان پروائے آن ندارند۔ بچیت حصول حطام دنیا در فراہم آوردن فدا بیاں جانبا
کو تا ہی روا ندارند۔ مگر برائے اشاعت دین از ہجملہ یک کس از دروازہ خانہ سر بر نمی آرد
اگر کسے منکر خلافت سلطان ٹرکی باشد حق ایشان را آتش فراگیرد۔ لیکن اگر
کسے رسالت سید المرسلین را رو نماید رگ حمیت احدے در حرکت نمی آید۔ بہیات
بہیات این حالت بد روز افزون است و کار دین مسلمانان و اثر گوں۔

حالت ہندوستان بہ اینجا رسیدہ است کہ تبلیغ در پیر و ان مذاہب باطلہ سخن دور از کار است۔ اگر کسے در رد آں جملہا کہ مذاہب باطلہ بر اسلام می کنند مشغول می شود مسلمانان گلویش میگیرند کہ این کار نزدیک ایشان دور از مصلحت و بعید از اقتضائے روزگار است۔ الغرض اسلام گویا خس و خاشاک است کہ از صحن خانہ ہارفتہ بیرون دروازہ را دور انداختہ شدہ است۔ و نام اسلام را صرف بر آں حصول فوائد سیاسی باقی نگہداشتنہ اندویش۔ بلکہ دفع نمودن ایں حالت و نگہداشتن اسلام ازین مصیبت محض یک سبیل باقیماندہ است کہ حضرت مسیح موعود را قبول کردہ و بدامنش خود را وابستہ آید زیرا کہ بغیر سایہ دامن طغتنش ہیچ راہ ترقی کشفانہ نیست حالہا چہاد تیغ و سنان ما دامیکہ بنائے ایمان استوار نہ گردد و مفہوم صحیح اسلام آشکارا نگردد و سودے ندارد دست ہنگام مقتضی بجلالت نشود سعی در ترقی مسلمانان ہیچ بہبودی ندارد بلکہ اصلاً باب ترقی بر روی ایشان نکشاید و ساہاں رفاه پدیدار نیاید۔

تایخ نگاران یورپ بر ذات اطہر و اقدس رسول کریم روح فداہ اعتراض میکنند کہ لغو بانقد من ذلک اشاعت اسلام بزور حسام بے نیام کردہ است ورنہ دلائل مؤثرہ کہ دلہا را بخود در کشد موجود نبود۔ آہ آہ! اقوال و افعال مسلمانان نیز تا بید سخن ایشان می نمود۔ اکنون رب العزت میخواہد کہ آں اعتراض را از نبی کریم خود صلعم دور کند بنا بر اں از امتش یکے را مسیح موعود ساختہ فرستاد است تا بہ شمشیر دلائل و براین عالمے را مسخر کردہ اسلام را بر ادیان باطلہ غلبہ دہد تا بر ہر مخالف و موافق ظاہر و باہر گردو کہ ہر کابیکہ خادم بہ اتمام رساند سید بوجہ احسن آنرا سرانجام رساندن می تواند حالہا بجز ایں راہ رہے دیگر برائے اعانت اسلام نیست۔ خدا بیخالی میخواہد کہ دشمنان

رسول کریم صلعم را در غلامی و حکم برادری رسول کریم صلعم در آمد و طریق آن صرف یک همی
است که آن اسلام درست و راست را که حضرت مسیح موعود علیه السلام آورده است به
آن صحیح طریق که حضرت ایشاں تلقین فرموده اند به آن ایمان خالص که حضرت در
دلها پیدا نموده پیش روی جهانیاں گذاشته اند تا راه گم کردگان بادیة ضلالت
را بشهرستان هدایت آورده شود اگر مشیت ایزدی تقاضاے کرده که بذریعہ دیگر اسلام
را ترقی و غلبه دهد پس همه راههاے ما سبق را مسدود می نمود و جمله آلات حرب و ادوات
ضرب مختصرات این زمانه در دست مسلمانان می بود بلکه موجب آن تمام اسباب و
سامان هاے جنگی ایشاں می بودند و انبایان یورپ و امریکا و ظاهر است که درین زمانه
بجائے ایجاد نمودن آن آلات و ادوات مسلمانان علم استعمال آن اشیا نیز نمی دانند
و این عدم آگاهی مسلمانان دلیله است قوی که خدا تعالی بذریعہ جهاد باسیف اسلام
را قوی کردن اراده ندارد بلکه میخواهد که با دلائل نیر و براین مؤثره رعب اسلام در
دل عالم بیندازد و مذاہب باطله را مغلوب سازد.

پس از مسیح موعود دو رابیتادن سده بلند در راه ترقی اسلام بنیاد نهادن و
دشمنان دین را موقع حمله دادن است که بر رسول کریم حمله نکنند و بر عزت و ناموسش طعنہ
نمایند که تحمل آن هیچ مسلمانی غیر تمند را یا رانیست و دیدن دشمنان آن یک مرد و یا
راگوارانیست رسول کریم قرصه عیدنی باک یا رسول الله فرمود است که آن امت
چگونه هلاک تواند شد که از یک طرفش جمال من چهره کشود و از طرف دیگرش مسیح موعود روی
خود خواهد نمود ازین حدیث شریف و پیش خبری شیف ظاہر و باهر میشود که ایمان هماں
جو انحراف محفوظ تواند بود که در بیان این هر دو رکن یکین اقامت خواهد نمود پس بعد نزول مسیح موعود

ہر کس کہ بروے ایمان نمی آرد خدا بیتیعالی اور در حفاظت خود نمی دارد و ہر کہ در راسخ مزاجتے
ورزد و در حقیقت دشمن اسلام است و ترقی اسلام پسند نمی آید ورنہ در اقامت آن رکن
متین کہ سقف اسلام بہ آن محفوظ میتواند بود چگونه مزاحمت تواند نمود۔
انجینیں شخصے کہ بریر شمشیر قہر ای بایستاد کاش کہ ادرش نمی زاد خاک بودے تا ایں
روزیدش رونہ نمودے۔

اے یاد شاہ بلند پائے گاہ اخیلے وعدائے خداوندی بالبعثت مسیح موعود و ابست
است پذیریعہ آن اسلام را زندگی نو داده خواهد شد یعنی تاکہ درختہ بہ بارانے کہ بروقت خود
ببار و ثمر نیکو بیامی آرد اسلام از بختش شادابی پذیرد و ہر کہ بروے ایمان آرد زندگی نو
از سر گیرد۔ خداے غیور تا دیر صبر نمود مگر ازیں پس خاموش نخواہد بود۔ و زیادہ ازیں ہملت
نخواہد داد کہ بندہ ضعیف را باوے شریک و انباز انگاشتہ آید و فرزندش ساختہ
بالائے آسمان بردہ۔ زندہ کن مردہ۔ و خلق کنندہ جسم و جان پتداشتہ آید۔

بلے مہربان است مگر غیور نیز از دیر باز انتظار کرد کہ کدام وقت مسلمانان بجا
کلام پاکش رو آورند مگر افسوس کہ مسلمانان کلام پاکش را پس پشت انداختند۔ ایشان بجا
لغو بات دیگر مشغول گشتند و قدر کلام خدا نکردند و ایس آیت از ذہن شان فراموش شد کہ
یا رب ان قومی اتخذوا هذا القرآن مہجوداً۔ پس خدا نیز از ایشان روئے
بگردانید۔ حالاً چارہ غیر ازیں نیست کہ دست در دست مسیح محمدی دادہ اعتراف قصور خود
نمایند و در ریفقہ اطاعت او در آیند تا دامن این مسیحا بگیرند و اقرار کنند کہ در آیندہ از
کتاب خدا روئے نگر دانند و قتلای مافات کنند۔ لایب حق تعالی روئے بر ایشان نخواہد آورد۔
آہ۔ آہ۔ مردمان دُنیا بدینیا گرویدند و با خدا محبت نورزیدند۔ خدا نیز از ایشان دُنیا

را باز گرفت و در ذلت مبتلا نمود. خود را مسلمان گفته محبوب خدا را زیر زمین سپردند و عیسی
 ابن مریم را زنده بر فلک بردند. خدا نیز ایشان را باز بین برابر کرد و عیسیائیان را
 بر سر حکمران ساخت. این حالت ظاهریه مسلمانان مبدل نخواهد شد تا اعتقاد باطن
 خود را درست نه کنند. مذاہب ظاهری امروز سودے ندید چرا که این همه تنباهی نتیجه غضب
 الهی است تا مسلمانان یا خدا صلح نکنند روز بروز دلیل تر شده خواهند رفت. پس
 مبارک است آنکه برائے صلح و رضا جوئی خدا همی دود تا از ذلتها نگاه داشته شود و
 نصرت خداوندی باوے بیش از پیش دست خدا در جمله کارهایش از دستش پیش بود
 لے بادشاه ذمی جاہ! بعثت مسیح موعود کار سرسری نیست بلکه یک امر عظیم و
 واقعه عظیم است. مسیح موعود آں کسے است کہ رسول اکرم صلم بمے سلام فرستاده است
 و فرمودہ کہ اگر بصورت ہنہائے بسیار تا خدمت وے رسیدن ممکن باشد باز ہم مسلمانان
 را قدم بمنزل گاہش باید نهاد. در بارہ بعثت یافتن او در تمام مذاہب دنیا پیشخبری
 یافتہ می شود. و هیچ نبی نگذشت است کہ نسبت تشریف آوری وے اطلاعی نداده است
 پس برائے کسیکہ ہرنہی از انبیا خیرے داد است و امت ہرنہی چشم بر رایش نہادہ چہ قدر
 عظیم الشان و رفیع المکان خواهد بود. و چہ قدر مبارک است آں بیدار بخت کہ زمان او
 را یافتہ بسوے بولشتابد. و از بر کانشن بہرہ دریابد.

لے بادشاہ بلند پایے گاہ! مسلمان و اموران الہی ہر روز نمی آیند علی الخصوص
 انجینیس رسول عظیم الشان کہ مسیح موعود است. از طرف رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم برائے
 احدے اینقدر بشارات مروی نیست چیزے کہ برائے مسیح موعود مروی اند. پس بار اینتر
 انہیں برتر آمد دیگر انسانے را امید نباید داشت. زیرا کہ او برائے امت محمدیہ عالم خاتم الخلق

برافراشته است۔ بعد از وی حال انتظار زمانه قیامت باید کشید پس یک روز از روزهای
زمانه اش را آن تاثیر است که دنیا و مافیها در جنب آں خفیه است۔ آں مرد خدا خیل خوش
نصیب است که قدر چیں بزرگوار نگاه دارد۔ ویرے ایمان آورده خوشنودی خدا بدست آورد۔
زیر که اینچیں فرد کامل مقصد آفرینش خود را حاصل نمود و حق تعالی بر وی راز عبودیت کثود۔
اے بادشاه عالیجاه! چون مامورے از جانب جناب احدیت می آید جماعت او بر
یک حالت نمی ماند۔ از غراب و مساکین آغاز میگردد تا بادشاهان و سلاطین ترقی پذیرد۔ ویر باز
آں وقتی رسد که جماعت پیر و اشرار بر ملک رُکوزین متصرف شود۔ پس این حال همیشه
نخواهد ماند که جماعت ما جماعت غراب و مساکین باشند بلکه هر شب دو چند و هر روز چهار چند
ترقی می پذیرد۔ طاقتهای جمله بادشاهان رُکوزین متحد شده رفتار ترقیش مسدود نتواند
نمود۔ آں روز قریب است که این جماعت تمام مل و نخل را لقمه خود نماید و از جمله ناهب گئی
سبقت ریاید چنانکه الهام حضرت اقدس است و جاعل الذین اتبعوك فوق الذین
کفروا الی یوم القیامة یعنی تبعان ترا بر منکران تو تا قیامت فوقیت خواهم داد۔ و نیز
خدا تعالی با حضرت ایشان فرموده است که "خدا تعالی آں کسان را که در بیعت تو داخل
تباشند همواره کم خواهد کرد۔ و چیں خواهد بود که بادشاهان جهان از این جماعت باشند۔ و این
گروه مغلوب نگردد۔ بلکه همیشه غالب ماند و هرگز مغفوح نباشند بلکه فاتح باشند" چنانچه
الهام حضرت اقدس است که سلاطین زمان از پوشاک تو برکت جویند مگر هر کای را وقت
می باشد که در وقت یک انسان را و ارش عزت می سازد و وقت می آید که همان کار
به پیش برے نیز زد۔ کسایکه در صدر اسلام بهقت و ورزیدند تا این زمان ستران
است مروج فهمیده می شوند۔ اما کسانیکه بعد از آن در وقت غلبه اسلام ایمان آوردند

تعدادشان از شمار افزون است ولیکن نامهای شان نامعلوم است پس هر یک که درین وقت که این جماعت نظر بظاہر حالت ضعیف و انستہ می شود ایمان آورده داخل شود و نزد باری تعالی عز اسمہ در زمرہ السابقون الاولون نوشته شود و وارث انعام خاص گردد و درین در صفحات تاریخ ترقی اسلام بہ آب زمر مرقوم شود و بیکارت عظیم شامل حالش بود اگر چه از وقت حال حصہ بسیار گذشت است مگر ابواب عزت هنوز کشاده است و سالانہ تقرب الی اللہ ہمتیا و آمادہ است۔

ہند آں بادشاہ والا دستگاہ را بہ این جانب متوجہ می سازم کہ قدر این وقت بشناسند کہ بِنَا اِنَّا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْاِيْمَانِ اَنْ اٰمِنُوْا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا بِرَبِّ زِيَان رانہ ہرین ندا کہ آنرا خود ذات رب العباد بلند کرد است بلیک اجابت گویند تا ذات متجمع صفات آں شہریار کامگار مقبول بارگاہ رب العزت گردد۔

من حرف راست بصدائے بلند میگویم کہ اکنون وصل خدا بیرون از دائرہ احمد ممکن نیست ہر کسے کہ بر دل خود نگاہ کند معلوم نماید کہ در دلش برخدا و سخنان خدا استجناں و ثوقی نیست چنانکہ بر امور قطعیہ و یقینیہ می باشد و نہ در دل خود آں نور دریابد کہ بغیر آں ویدار حق تعالی میسر شدن محال است۔ این نور و این یقین و این وثوق بغیر از جماعت احمدیہ در هیچ جماعتی اگر وہی یافتہ شدن دشوار است۔ زیرا کہ مشیت الہی ہمیں است کہ کافہ ناس را بیک مرکز جمع کند۔

آیا ہر کہ بر موت خود و نظری دارد بر چنین زندگانی خوش تواند بود کہ در دوری از خدا بسر شود۔ و در آں از انوار ربانی بہرہ نیابد۔ پس آں نور را حاصل کردن واجب است و بجانب آں یقین شافتن لازم کہ محض در سلسلہ احمدیت حاصل می شود و بغیر آں

زیرگانی بے لطف و بے مزه است. بناءً علیہ بر دیگران سبقت بورزید تا در نسل آیند
نام آن ذی جاه با ادب و احترام بر زبانها جاری بماند. و در هر زمانه بر اتم مبارک رحمت
فرستندگان رحمت فرستند.

لاریب متمسکان سلسله الهیه و مقتضای جبل المتین دین مسین از بس گرانبار میگردد
مگر بار ایشان باعث بیخ و ملال نمی باشد. کثرت ثمره و ثمره شجرت خود بر سر کشد و از آن بیج
تکلیف محسوس نمی کند. مادر که فرزند خود را در آغوش یا بر دوش می برد و از آن گران بیخاطر
اویزند. در دین خدا سعی کار کردن بر مومنان رنجی نرساند. بلکه مومن آن رنج را مایه
گنج می پندارد. پس از آن ذمه و اریهائی که از قبول حق بر انسان عایدی شود و لتنگ
نباید شد و احسان الهی را یاد کرده و عنایات سرور کائنات صلی الله علیه و سلم را پیش نظر
داشته باید اسلام که برداشتن آن فرض هر مسلمان است بر دوش بایکشد. حتی جل و علا آن
بادشاه را از فضل ناتناهی خود بر آئی حکمرانی خلق برداشت است. مگر در کشیدن بار احکام
اسلام با دیگر افراد مسلمان مساوی داشت است یعنی چنانکه خدمت اسلام بر دیگر
مسلمانان فرض است. همچنان بر او شاه هم فرض است. و چنانکه بر ماموران الهی
و دیگران ایمان آوردن واجب است. بر ذات همایون صفات شهر بار افغانستان
نیرو واجب است. پس احکام باری تعالی را و آنچه او تعالی درین وقت بر کافه مسلمانان
انعام خود مبذول داشته بخشنود و تمام قبول باید نمود. و در سلسله که جناب الهی از فضل
ناتناهی قائم کرده داخل شده از فیوضات و برکات که پاره ازاں حصه از تمام ممالک
دُنیا گران قیمت و وسیع تر است حصه خود را حاصل باید نمود. جناب سرور عالم صلی الله
علیه و سلم فرمود است من فارق الجماعة شبرا اخیس مبتلا. پس از جماعت که خدایتعالی

آزاد برائے اصلاحِ عالم قائم کرده جدا ماندن مقامِ خوف است خصوصاً بجهت
پادشاهان که بر ایشان ذمه داری به نسبت اتحاد الملک و بالاست اول از نفس خود
شاں و دیگر از رعایائے خود خیلے از کم خردان در کار دیں ہم بر افعال اقوال
پادشاهان نگران باشند که الناس علی دین ملوکهم پس به نزدیک خدا تعالی
ذمه دار رعایا پادشاهان می باشند چوں رسول کریم صلی الله علیه وسلم که جان جهان
خدایش با در بجانب قیصر نامه خود فرستاد ادرا بجانب این امر توجه دهنده
بر حلقه قبول کردن حق ترغیب داده بودند و نوشتند که فان تولیت فغلبت اثم
الا دیسی بیان یعنی اگر دعوت اسلام را قبول نمکنی گناه مرزبانان آں سرزمین
بر تو باشد *

پس اے شهریار کارگار باید که سخن حق را قبول کرده از راه رعایائے خود
سده مانعت را که اکنون در راه حائل است از راه کرم بردارند تا گناه رعایا بذات
شهریار منضم نشود بلکه از نیکبهای ایشان حصه کثیر بذات والا عاید گردد زیرا که
هر پادشاه یکبار حق می کند برائے دیگران چو سده مانع خیر میگردد و شریک گناه
ایشان قرار داده می شود و بمحان آں پادشاه که حق را قبول می کند برائے دیگران راه
راه کشاده شریک ثواب شاں گردانیده می شود دنیا روزی چند عاقبت کار
با خداوند معلوم نیست که مدت حیات چند است آخر او رفتن در پیش است
و پیش خدا تعالی ایستادن ناگزیر است آنجا جز عقائد صحیح و اعمال صالحه دیگر هیچ بکار
نیاید من کان یحوا القاء ربه فلیعمل عملاً صالحاً ولا یشترک بعبادت
ربه احدًا امیر و فقیر برنا و پیر از دنیا بی دست می روند ز پادشاه یا خود

چیزے برداشت نہ فقیر لٹیزے۔ رفیق طریق بغیر از ایمان صحیح کسے نیست۔ و
 زاد راہ بجز اعمال صالحہ چیزے نیست۔ ہر مامور خدا ایمان بیارید تا در امان خدا
 در آئید و ندائے آسمانی و صدائے ربانی را قبول نماید تا از سلامتی جاوید بہرہ یابید
 من آں حق را کہ از خدا تعالی بر من بود۔ ادا کردم و پیغام خدا را بہ آں شہریار
 تا جدار رسانیدم۔ چمن شاء فلیکرمین در متن شاء فلیکفن تسلیم و عدم
 تسلیم و قبول و عدم قبول کا یہ آں شہریار است۔ ہاں ایں امید فرور میدارم کہ آں
 والا جاہ بر تحریر نقیب غور و انفر کار بہند چون آنرا مطابق قرآن حدیث یا ہند
 در ایمان آوردن ہر مامور نہ مانہ و رافع نمایند و خدا کند کہ بچنین باشد۔

وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

جمہ اقسام کتب و تائید سلسلہ حقہ احمدیہ فرایم کردہ

عبد العظیم پوپہ پیر احمدیہ سجد پو قادیان

دارالامان